PLVTARCHI CHAERONEI,

PHILOSOPHI, HI-
STORICI'QVE
CLARISSI
MI

OPVSCVLA MORA-
LIA.

*

Quorum Catalogum sequentis paginæ facie secunda reperies.

APVD SEB. GRYPHIVM
LVGDVNI,
1549.

PLVTARCHI VITA,
ex Suida.

PLVTARCHVS Chæroneus ex Bœotia, Traiani Cæsaris fuit temporibus, ac antea quidem. Tribuit uerò ipsi Traianus honorem Consularem, imperauitq́; , neminem per Illyriam magistratuum absque illius quicquam agere consilio. Scripsit autem multa.

SEB. GRYPHIVS STV-
DIOSIS LITERA-
RVM S. P. D.

V'M id mihi in omnem uitam negotij sumpsissem, quod agerem sedulò, curaremq; diligenter, ut nulla unquã in re uestris cõmodis studijsq; nostra hæc opera, quæcunq; ea est, deesset, præclaraq; fere ingenia librorũ caritate à bonorũ autorum lectione auocari cognouissem: optimos quosq; in omni arte atq; disciplina scriptores ita informare cogitaui, ut & sumptu nullo pararẽtur, & comites esse possent non molesti: neq; uobis tamen in legẽdo uoluptas ulla ex parte minueretur. Dedi ab hinc mẽses nõ multos [redacted] Adagiorum Chiliades, dedi Iuris dictionariũ: *atq; ita dedi, ut utilitates uestras meis rationibus præpositas habuerim: dabo prope diem* Galeni *opera, quæ quidem Latina facta sunt, omnia: quantis meis laboribus, ut spero, cognoscetis uos: quanto meo quæstu, scio ego. Damus hoc tẽpore* Plutarchi *opuscula, haud scio an maiore, quàm qui ante nos dedêre, fide atq; diligẽtia: sed ita certè damus, ut à lectione eius operis, unde & morũ, & historiæ, & naturæ cognitio nõ exigua peti potest, pretio nemo iam posit deterreri. Eo erga uos, studiaq; uestra animo quia fui semper, petere à uobis meo iure possum, quod à spectatoribus apud Comicũ Turpio in opera minus certè necessaria, ut si auarè nunquam pretium statui arti meæ, & eum esse quæstum in animum induxi maximum, quàm maximè seruire uestris cõmodis, exemplum statuatis in me, ut adolescentuli uobis placere studeant potius, quàm sibi.* Exemplum *autem aliud in me statui à uobis non postulo, quàm ut beneuolentia uestra nostræ sit fautrix industriæ.* Valete. Lugduni 1541.

OPVSCVLORVM PLVTARCHI CATALOGVS

Quæ in primo habentur tomo.

NICOLAO SAGVNDINO INTERPRETE.

CAROLO VALGVRIO.

INCERTO INTERPRETE.

ALAMANO RANVTINO.

GVARINO VERONENSI.

RAPHAELE REGIO.

IOANNE REGIO.

PETRO LVCENSI.

STEPHANO NIGRO.

ANGELO

4

ANGELO BARBATO.

ANGELO POLITIANO.

Quæ in ſecundo.

GVLIELMO BVDAEO.

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

Quibus notam hanc b, adiecimus, in secundo habentur tomo: reliqua in primo.

Agis

Amic

Apop.

9

Artifi

Chori

Democ

 15

16

Eury

Fort

18

Inertium

20

Luct

Mer

Mundi

26

Nauplius

25

Phaēt

Platonis

29

Tyrannor

34

Vltionem

35

Vxoris

FINIS.

NICOLAI SAGVNDINI AD CLARISS. IVRE CONSVLTVM, PATRICium Venetum, M. Donatum, in Plutarchi de Ciuili institutione, traductionem Præfatio.

VM plerisq; alijs humanitatem, eruditionem, animi magnitudinẽ tui, præstantißime Marce, intelligere potui, tum uerò hoc maximè, quòd te uehementi amore Græcè dicẽdi sæpenumero flagrare animaduerti. Eius enim te rei nõ propterea cupidũ esse sentio, quòd ostentationis gloriolæ'ue cuiuspiam studio rapiaris, quippe cuius spectata grauitas sapiẽterq; institutæ ratio uitæ, eiuscemodi te uacare affectionibus persuadere mihi facilè potest: neq; quòd Græca facũdia dictionis'ue peregrino lepôre paulò altiuscule teipsum imbuere uelis, tanquã ad Atheniẽses quandoq; aut Lacedæmonios pro suggesto sis habiturus orationẽ: quin ut Latinã eloquẽtiã, qua plurimũ uales, ueluti cõdimẽtis quibusdã aspergas, remq; satis per se cõptã, copiosam, luculentã, suauẽ, pro uirili parte iucũdiorem, distinctiorẽ, locupletiorẽ, ornatioremq; reddere possis. Ad hæc ut de doctis tum præsentis, tum futuræ ætatis hominibus optimè promeritus uideare, qui quæ apud Græcos digna nactus esses, quibus in Latinũ uertẽdis operã impenderes, sedulò hæc Latina efficeres. Etenim re uera, si liberè loqui licet, splẽdescit magis nescio quomodo, atq; liqui-

dius elucescit, & tanquã peregrinarũ adiectione gemmarum & merciũ cõditior & illustrior Latina oratio fit, ubi Græcanicæ *supellectilis quippiã literatè, aptè, peritè demũ intertexueris.* Hanc ego *humanitatẽ egregiamq; uoluntatẽ tuã diu mecũ summopere admiratus, dignißimã continuò arbitratus sum, quam ingẽti cõmendatione & laude eruditißimus quisq; omni studio prosequatur.* Quid *enim quæso præclarius, quid præstabilius homini contingere potest, quàm quæ honesta natura sunt, studiosè expetere? quid fructuosius, quid uitæ cõducibilius, quàm quæ semel expetẽda delegeris, hæc ut tibi cõpares, elaborare atq; adniti, nempe ut ijs potius ad cõmodũ uti queas?* Quid *deniq; liberalius, quid cõmunius, quàm ea in usum cõferre hominũ, & quidem ultro atq; gratuitò, quibus adipiscendis ipse diu multumq; insudaris, diligentiã, studiũ, operã exhibueris, uigilias quamplurimas egeris, sumptus, necesse fuit, pertuleris? Enimuero immortale nomẽ, & pene diuinos honores his rationibus plerosq; mortalium consecutos accepimus, propterea quòd suapte industria, felicitate quadam ingenij freti, optimarũ inuentores artium atq; excultores quum extitissent, his nõ contenti, ut qui non modò se sibi, uerum alijs quoq;, atqueadeo cuncto mortalium generi natos arbitrarentur, sua inuenta, suorum quoq; laborum & industriæ fructus, citra omnem inuidiam satis expolitè atq; limatè ad posteritatis utilitatem literis & memoriæ tradere destinarant.* Hos *tu* Marce *optime imitaris, horum instituta generose secutus uirtutem in primis adamauisti, humanitatem & bonas artes amplexus es, tale tibi sumpsisti negotium, unde clarißimo tuo nomini immortalis gloria quæreretur, & bene de alijs promerendi facultas ubertim tibi suppeditari queat.* Gratulor *itaque tibi, quem non ad fastum*

37

ſtum ingens ſplendor natalium rapuit, non ad ſuperbiam amplitudo magnitudoq; patriæ traxit, non deniq; fortunæ & opes & id genus pernicioſæ illecebræ ad uoluptates & luxum pellicere potuere, quando præſertim pleroſq; huc occæcatos ferri atq; præcipites ruere quotidie cernere licet: ſed uirtus, ſed probitas, ſed doctrina & uitæ optima ratio ad humanitatem, comitatem, facilitatem præclarè inſtituit & perpulchrè ornauit. Id quod hominum *grauiſsimorum ſententia, opulentiſsimum patrimonium, opimus & fructuoſiſsimus ager, nobilitatis firmiſsima ſedes, ueræ ac ſolidæ gloriæ certiſsimum domicilium, tutiſſimum uitæ ualidiſsimumq; præſidium ſemper habitum eſt, atque omnium quæ homini contingere poſſunt, antiquiſsimum & pulcherrimum.* Et *rectè quidem: uirtus enim una res omnium eſt, ad quam nati præcipue ſumus, quæ non temeritate & caſu, non cæcis affectibus, non effreni obſequio appetitus comparari poteſt, ſed ratione, uoluntate, conſilioq; expetita & delecta diligentia, deinceps ſtudio, aſsidua opera, actionibus perficitur noſtris, nec alieno impulſu, neceſsitatéue ulla adhibita, ſed uoluntate libera, ductu atq; iudicio noſtro finem aſſequitur.* Hæc *ſemel rectè poſſeſſa & parta, actis iam altè radicibus, ipſa ſui cuſtos uigilantiſsimus eſt, ipſa ſe ſuis tuetur artibus, ſuis armis repugnat, & ab omni iniuria ſe fortiter uindicat, ægritudinem ab animis amolitur, culpa uacat, ſecuritate gaudet, ſe ipſa demum contenta uiuit & uiget nunquam interitura, nuſquam offenſura, nullibi detrimentum factura.* Suis *etenim innixa uiribus, nullis machinamentis fortunæ dimouetur loco, nullis improbitatis tormentis labefactatur, nullis inuidiæ morſibus læditur.* Ego *uerò fortem uehementer indoleo noſtram, quæ ita tuliſſe uidetur,*

a 2 *ut per*

ut per occupationes priuatas & publicas tuas minus tibi licuerit Græcis literis operam dare, atq; cognitionem eius rei reliquæ eruditioni tuæ, uti cumulum quendam, & adscititiũ ornamentum apponere. Et hæc hactenus. Cæterum ut de me aliquid dicam, fateor uir præstantißime, humanitatem erga me, atq; beneuolentiam tuam multiplici significatione rerum recognouisse. Illud uerò non iam odore quodam, & umbratis sum uestigijs assecutus, quin luculenter perspectum, exploratum, compertum habeo, haud stetisse per te, quo minus honore & commodis auctus, reliquum quicquid superest uitæ in tranquillo locare, atq; securè degere possem. Quod etsi tantum tibi debitum soluere, gratiamq; referre minime possum, soluendo enim non sum, tentare tamen aliquid in gratiam tuam uolui, quo meæ in te uoluntatis testimonium & haud ingrati animi documentum daretur, ea in re potißimum in qua non ægre nimis operam ipse ponere possem, & eandem tibi fore iucundam existimarem. Inchoaui proinde opus, absoluiq;, hortantibus maximè, & mihi mea sponte currenti calcaria propemodum adigentibus, Phœbo Capella, Marcoq; Aurelio, uiris probitate, eruditione, natura egregijs, & ut mihi amore, consuetudine, familiaritate, & penè necesßitudine quadam arctè deuinctis, ita nomini tuo haud uulgariter deditis, atq; honoris & famæ obseruãtißimis tuæ. Illum ergo librum Plutarchi, uiri profectò illius grauißimi, qui omni ratione instituere conformareq; eum uidetur, qui rempublicam administrandam capessere animo destinarit, atq; in ciuitate futurum se principem, & patriæ salutarem ciuem exoptet, hunc inquam librum Latinum de Græco tuo nomini efficiundum suscepi. Quem quidem idcirco mihi potißimum, in quo traducendo consumerẽ operam,

ram,

ram,deligendum existimaui,cum quòd ad hanc diem,quod scire poßim, in Latinum uertendum aggreſſus eſt nemo, tum uerò quòd mirum in modum rem eiuſmodi tibi poſſe accommodari ſum arbitratus. Ea enim in republica natus es,quæ magnitudine, fortunis,pulchritudine,uiribus,religione,fide,iuſtitia,opibus,imperij ditionisq; terra & mari amplitudine,antiquitate,autoritate, ſplendore,rerum geſtarum gloria,fortißimis, ac præſtantißimis ciuibus,optimis temperamentis, & legibus ita pollet, adeò nobilis eſt & illuſtris, ut non modò cæteris huius ſeculi ciuitatibus ſine ulla controuerſia antecellere uideatur, & iure præferri poßit,uerumetiam cum ijs quas antiquitas tuliſſe traditur,quæq; rerum longè lateq; diu potitæ,pace & bello, domi & foris floruiſſe commemorantur, omnibus rebus, omni commẽdationis & laudis genere ſtrenuè cõtendere, atq;,ut aiunt,ſuo Marte certare poßit. Cæterum in ea uirtute,probitate,doctrina,prudentia uires:ea integritate,ſapientia,fide,conſilio,abſtinẽter,grauiter, innocenter,perſanctè,tum legatus tum prætor dubijs temporibus, atque difficillimis rebus rempublicam foris geßiſti: talem in magiſtratibus & honoribus,qui tibi frequentißimè deferuntur,te domi iam oſtendiſti,atq; in dies magis oſtendis: ita temperanter,tam lautè,ſic frugaliter & modeſtè rem domeſticam, & familiarem tueris, ut meritò iam iudicio omnium,autoritate,exiſtimatione,gratia in ciuitate exiſtas, & plurimum ualeas, magisq; quotidie te ualiturum ſuperis approbantibus confidendum ſit. Tibi itaque uiro optimo,& in florentißima republica clarißimo ciui,opus hoc maximè conuenire, atque tuo nomini oportere dicari putaui. Hoc loco de grauitate Plutarchi, ipſius eruditione, exiſtimatione, prudentia, plurimarum & maximarum

rerum scientia, deq; in omni doctrinarum genere singulari quadam cognitione, dicendum mihi meritò arbitrarer, ni id omnino certißimis rationibus superuacaneum futurum animo cernerem. Ita *enim fama nomenq; uiri illius percrebuit, tam per eruditorum omnium ora uersatur & uolitat, adeò locis omnibus scripta eius admirabiliter celebrantur, ut* Græciæ *iandiu fines transgressa, maria percurrerint, uniuersam* Italiam *occuparint, nemoq; inter doctos, & humanitatis cultores sit, quem nomen, quem grauitas, quem rerum ubertas, quem dicendi copia, quanta in illo fuerit, fugiat.* Nam *etsi* Græcus *homo* Græce *scripta edidit sua, usqueadeo tamen gustata* Italos *delectarunt, ut omnes qui* Græcè *sciunt, pro ingenio & facultate dicendi quisq; scriptis eius traducendis, eruditionis suæ & quatenus* Græce *ualent periculum facere certatim inducant animum: & ut semel dixerim, is paulò indoctior, & penè insulsior inter doctos & eloquentes haberi solet, qui* Plutarchi *scripta ignorare omnino uidetur.* Postremò *opus ipsum quod* Latinum *utcunque factum tuo nomini dedicaui, laudibus impræsentiarum efferre, & siue totius materiam operis unum in argumentum redigere, seu membratim per partes diuidere, nequaquam consilium fuit.* In *manibus enim est, quod statim euoluas licet, nec legas modò, uerum quoq; perlegas, atq; identidem lectites: unde qua sapientia, quo consilio, quo rerum ordine & iudicio, quibus institutis & rationibus totum hoc negotium contexatur, animo percipere queas, & ut ita dixerim, singulis diligenter expensis, quo rerum pondere, qua uerborum potestate & ui, qua dicendi serie explicata omnia sint, quanti deniq; facienda, haud difficulter considerare.* Equidem *qua fide, qua diligentia, quibus rationibus potui, res*

tui, res ipsas seuere secutus, ueritatem sententiarum syncere seruaui. Cæterum uerbis ipsis eatenus indulgendum inseruiendumq; censui, quatenus cõmoditas linguæ & tenor Latine dicendi permittere uisus est. Saluis enim rebus uerba ipsa quandoq; mutare & paululum inuertere, quo dicendi contextu & orationis æquabili filo religioni aurium modice mos gereretur, non ab re neq; alienum putaui: quando præsertim uel maiorum exẽplo tutò id fieri posse, non nisi rudis rerum & imperitus, aut nimium pertinax ire inficias potest: modò si quæ singillatim uertendo numero reddere ut recepta sunt nequeas, usu scilicet repugnante uerborum, & grumulos eiusmodi & salebras æquore & planitie detractante orationis, ui dein, atque pondere referendò, rebus ipsis integrè ratione & uia facias satis. Nec arbitror ullum tam iniquum rerum extimatorem, tamq; acerbum, atq; inexorabilem fore iudicem, qui utriusq; linguæ peritus absurdum hoc facinus audax'ue & toleratu indignum negotium dicere poßit, negetq; fieri oportere, ubi per nominum uertendorum aßperitatem, si secus res pertractare uelis, duriter & inepte committi oratio & penitus inconcinnè componi uideatur. Vale.

PLVTARCHVS CHAERONEVS TRAIANO IMPERATORI SAL.

ODESTIAM *tuam noueram non appetere principatum, quem tamen semper morum elegantia mereri studuisti: quo quidē tanto dignior iudicaris, quanto à crimine ambitionis uideris esse remotior. Tuæ itaq; uirtuti congratulor, & fortunæ meæ: si tamen rectè gesseris quam probè meruisti: alioqui te periculis, & me detrahentium linguis subiectum iri non dubito: quum & ignauiam Imperatorum Roma non ferat, & sermo publicus delicta discipulorum refundere soleat in præceptores. Sic Seneca Neronis sui culpa detrahentium linguis carpitur: adolescentum suorum temeritas in Quintilianum refunditur: & Socrates in pupillum suum clementior fuisse culpatur. Tu uerò quiduis rectissimè geres, si non recesseris à teipso: si primum te composueris, si omnia disposueris ad uirtutem, rectè tibi procedent uniuersa. Politicæ cōstitutionis, morumq; uires tibi descripsi, cui si obtemperas, Plutarchum uiuendi habes autorem: Alioqui præsentem epistolam testem inuoco, quòd in perniciē imperij non pergis autore Plutarcho.*

Vale.

PLVTARCHI

CHAERONEI POLITICORVM, SEV, DE *Ciuili institutione, opus, ad Traianum Imperatorem.*

*

NICOLAO SAGVNDINO INTERPRETE.

I QVAM ad rem poëticum illud accommodari potest, ô Menemache, ex Achæis nemo reprehendet uerba, nec obloquetur, uerùm res exitum inuenit nullum: haud absurdè ijs quoq; Philosophis mihi cõuenire uidetur, qui, ut aliquam rem adeas, adhortantur quidem: sed nihil ipsi suggerere, nullam'ue rationē, quonam pacto id fieri oporteat, afferre uidentur. Sanè nõ illis absimiles, qui lucernæ, ut ardeat, lychnum emungũt, & manu cõtrectãt, cæterum olei nihil omnino infundunt. Equidē te iampridem ratione atq; cõsilio uideo ad Rempublicã capessendã impulsum, uolentem pro domestica nobilitate, et gloria, in rebus patriæ cum dignitate uersari, atq; iuxtà & uerborũ oratorē, & rerũ actorē effici. Verũ quòd per ætatē tibi philosophiæ nauare operã minus licuit, neq; in aperto & sub dio, ut aiunt, ne-

gotijs te publicis, atq; rei administratione ciuilis exercere quiuisti, & facta cōspicere, unde nō tam oratione & uerbis, quàm ipsis rebus exēpla capere posses: proinde petis à me, ut tibi præcepta dem aliqua, quæ ad Rempublicā *administrandā, atq; dignitatē tuendā attineant. Id quicquid est operæ, tibi negare periniquū equidē duxi: opus uerò ipsum diligentia & desiderio tuo, uoluntate item erga te mea dignum ut euaderet, uehementer optaui. Demū, ut tu poposcisti, uarietate sum exemplorū paulò accuratius usus: quippe qui ex industria multa undiq; congeßi.* Principio *itaq; uoluntas & propositum ipsum* Reipublicæ *capessendæ ueluti fundamentum aliquod firmum atq; præualidum iaciendum est, ut ratione id atq; iudicio proficisci, non trepidationem animo, solicitudinem'ue inijcere uideatur, æquè ac si res tanta inanis studio gloriæ, contentione'ue ulla, postremò cessatione & ocij gratia suscipi uideretur.* Nam *ut quibus domi nil boni usui est, libenter hi foris degunt, atque nullo rerum usu maximam partem temporis in foro absumunt, sic quoque nonnulli quòd sibi nihil operæpretium domi priuatimq; exhibetur curandum, publicis se propterea implicare negotijs pergunt, non secus atque si terendi ocij gratia sibi duntaxat eò diuertendum esset.* Pleriq; *alij forte fortuna* Rempublicam *attigere, qui mox fastidio & rerum satietate affecti, inde auersi ad ocium se à negotio uindicare percupierunt: quod facilè sibi efficere nequiuerunt, ut quibus idem accidit, quod ijs qui gestationis, ac paulum exercendi sui causa nauem ingreßi, leuem futuram ac facilem nauigationem rati, porrò tempestate subita in pelagus tracti, terram uersus identidem spectant: qui etsi facti à se pœnitet, at nihilominus inuiti & anxij nausea uertiginéq; affecti manent in naui.* Et

hos

hos candida in tranquillitate pulchellæ nauis cursu sulcandi maris per iniuriam numinis cupido uana incessit. Hi *mihi uidentur cum pœnitentia facti, tum uerò mœrore animi maximæ rei detrahere, quando aut assequendæ gloriæ spe adducti, postea in ignominiam incidunt, aut terrori se alijs futuros opum ingenti ui rati, demum periculosis ipsi negotijs impliciti perturbantur.* Enimuero *qui ut sibi maximè conuenit, & rationis & consilij ductu pulcherrimum hoc* Reipublicæ *gubernandæ negotium capessunt, nulla hos harum rerum à proposito absterrere potest, nec pœnitet, nec piget cœptorum, ut retro cogitatione cogantur respicere.* Nec *enim tanquam ad nundinas & lucella eundum est ijs, qui sibi gubernacula* Reipublicæ *committi uolunt.* Quemadmodum Stratoclem *illum &* Dromoclidem *accepimus solitos sese mutuò ad messem auream inuitare: sic enim ioco tribunal & curiam appellitare consueuerunt.* Neq; *perturbatione commotum animi, atque affectu impulsum, in administrationem* Reipublicæ *uadere quenquam oportet, subitario utique impetu ueluti numine raptum.* Quemadmodum C. Graccho *usu uenisse accepimus, qui sub recentem fratris calamitatem à muneribus* Reipublicæ *sese abdicauit, mox contumelia maledictisq; percitus, aliquorum inflammatus ira, in munus publicum se rursus recepit, non multò pòst negotiorum fastidio, & honorum satietate affectus, eiusmodi onus & sarcinam ponere cupiebat, quietis & ocij inops: cæterum id consequi ob magnitudinem contractæ iam potentiæ haud potuit, ut inde ad extremum perierit.* Qui *uerò æmulatione ambitioneq; ducti, fingere se, atque histrionum in morem ad spectaculum componere pergunt, hos rerum suarũ tædium capiat demũ necesse est:* Quandoquid

doquidem aut ijs, quibus imperitare cupiunt, seruire coguntur: aut hos, quibus obsequi maximè & placere uolunt, offendunt. Mihi quidem uidetur, eos cœpti mox pœnitere, & animo perturbari, qui se in aliquem puteum temere & ab re demittunt: ijs uerò rectè euenire, ut & rebus semper modicè atq; modestè utantur, & nihil contingat, quod ulla eos molestia & difficultate implicitos habeat, qui freti consilio per ocium non præcipites, sed ex instituto eò descendunt: quippe qui actionum omnium, atq; uitæ totius finem honestum sibi constituunt & proponunt, nihil præterea aliud. Hac uoluntate, his artibus, hoc firmo incommutabiliq; innixum iudicio, uertere se inde ad mores ciuium cognoscendos oportet, atq; eorum penitus exploranda atque pertractanda ingenia. Quæ res temperamentis optimis atque rationibus constituta eiusmodi est, ut appareat plurimum, ualeatq; longè necesse sit. Etenim statim mores & ingenia conari mutare populi, nouisq; ea legibus moderari extemplo uelle, non modò non facilè, uerum ne tutum quidem omnino est, ut res quæ multo tempore, & ingentibus uiribus indiget. Proinde quemadmodum uini usus initio quidem arbitrio atque lege bibentis regitur, ubi uerò sensim ac placidè calefecerit hominem, immutare continuò incipit, atque nouis imbuere moribus, hac ratione decet uirum ciuilem, & Rempublicam tractare incipientem, tandiu ciuium moribus consentaneè uiuere, & se ad eorum naturam accommodare, atque scitè coniectura sectari ea & assequi, quibus populus soleat delectari, & quibus adduci facile, donec opinione uirtutis, & fide iam comparata, autoritate inniti poßit. Varij enim sunt populorum mores, uaria ciuitatum ingenia. Atheniensis popu

sis populus facilè concitatur ad iram, at idem facilè ad misericordiam flectitur: celeriter suspicari, quàm tardè & leniter edoceri mauult: ut ad opem ferendam inglorijs & humilibus promptior est, ita iocos atque ridicula libenter amplectitur. Eum coràm si laudes, *delectatur: hunc ipsum si reprehendas, grauatè non fert.* Formidabilis *est uel principibus: idem dehinc humanus, & clemens etiam hostibus.* Alia Carthaginensium *est natura, alia morum & uitæ ratio.* Acerbi *sunt, tristes, facilè magistratibus parent: ijdem subditis sunt molesti & graues, ignaui aduersus pericula, immanes & truces ira perciti, perstant pertinaciter in sententijs, ad iocos & urbanitatem duriores, quàm quos ulla ridicula mollire gratia possis.* Iis *nunquam probari posset illud* Cleonis, *qui iam coacto senatu, dijs se inquit rem sacram fecisse, hospites lautè accepturum, precari perinde senatum in præsens dimitti, atque in diem insequentem reijci.* Id *risu* Athenienses *excipientes continuò cœtum soluerunt.* Multo *minus* Alcibiadem *tolerandum censuissent* Carthaginenses, *cuius, dum sententiam frequenti senatu de re seria dicit, coturnix euolauit è sinu.* Eam Athenienses *auiculam studiosè per curiam cursitantes aucupati,* Alcibiadi *reddiderunt.* Vtrunque Carthaginenses *necassent, utputa corruptos delicijs, atque per lasciuiam molliter contumeliantes.* Quandoquidem Hannoni, *uiro insigni, quòd leonis in expeditione opera usus esset ad utensilia conuectanda, insimulantes affectatæ tyrannidis, pœnam exilij irrogarunt.* Equidem *arbitror, ne* Thebanos *quidem destituros fuisse, quo minus hostium literæ, quæ in eorum manus uenissent, resignatæ perlegerentur.* Atqui Philippi *tabellarijs captis, qui literas ad* Olympiadem *datas deferrent*

ferrent, Athenienses non resignarunt, mariti peregrinantis arcanam uxoriam comitatem detegendam omnino atq; reserandam minimè arbitrati. Rursus *mihi non uidentur laturi fuisse Athenienses fiduciam atq; libertatem* Epaminondæ,*cui dies dicta quum esset, causam ad populum dicere noluit, quin è theatro per concionem incedens, sese in gymnasium omnibus spectantibus contulit.* Multo *minus* Spartiatas *æquanimiter accepturos fuisse puto* Stratoclis *scurrilitatem, atqueadeo insolentiam:* Is *enim perinde ac re optimè gesta uictoriæ partæ nuncium accepisset supplicatio dijs immortalibus ut publicè decerneretur retulit persuasitq;.* Non *multo pòst cladis accepto certo nuncio, proq; eo, illius factum populo, ut par erat, indignè ferente, singulos rogitabat, num iacturæ quippiam fecissent, quòd totum triduum per se illa fuissent lætitia & opinione affecti.* Enimuero *aulici, & ut sic dicam, cortales adulatores, uelut aucupes uoces imitantur auicularum, cæterisq; rebus similes se fingunt, nēpe ut hisce artibus regibus se maximè insinuent atq; commendent.* Sanè *ciuem, qui* Rempublicam *rectè administrare uelit, mores & uias uulgi effingere atq; imitari minimè decet, scire duntaxat ac probè tenere, qua quisque maximè ratione capi adduciq; poßit.* Ignoratio *enim eorum, quibus cum tibi uiuendū est, ut opinione & spe frustreris, ac cœptis sæpenumero decidas, in causa est: quod non minus in ciuitatibus, quàm in amicitijs regum usu uenit.* Mores *proinde ciuium tum leniter atq; scitè tractandos, moderandosq;, meliores efficiendos aggredi debes, quum tibi iam uires sunt, & autoritas comparata apparet:* Vulgi *enim & multitudinis rationes uiuēdi derepente immutare, atq; aliorsum traducere difficile nimirum & nimis arduū est.* Cæterū *teipsum ita excolere, ita*

mores

mores exornare tuos, sic uitam omnem tuam tueri debes, ut qui in aperto medioq; spectaculo, ante omnium oculos uitā acturus sis, neminē celaturus. Quòd si tibi non tam facile forte fuerit uniuersa omnino, si quæ sunt, animi extergere uitia, ac penitus emaculare, illa certe tibi tollēda, minuenda'ue sunt, quæ apparent maximè, primoq; conspectu occurrunt. Auditui & memoriæ proditum est, Themistoclem, ut animū ad Rempub. capessendā appulit, compotationibus comessationibusq; primo abstinuisse, secundo loco uigilijs se solicitum & sobrietati dedisse, amicis dicere solitum, quò minus dormiret, Milciadæ solicitari trophæo. Pericles item rationem uiuendi, & cultum corporis traditur immutasse, incessu tardo, orationeq; leni usus est, compositū os, & uultum sibi constantē solitus præ se ferre: postremò manu contenta intra amiculū, unam omnino usurpasse uiam quæ ad forum & curiam duceret: Non enim cuiusuis est, neq; tractatu & factu facile, uulgus & multitudinem salutaribus allici rationibus, & in officio contineri. Sat erit, si uelut fera natura suspiciosa & uaria, uocem atque aspectum rectoris minimè reformidans, regimen & frenum admittit. Vt hæc igitur præclarè curare optimum est, ita quoq; uitam sibi quisq; & mores pulcherrimè excolere debet, quo prorsus omni nota uituperationeq; careat. Quando præsertim eorum qui Reipublicæ præsunt, non modò singula uerba, nec res tantum publicitus gestæ animaduerti notariq; solent, sed uirtus quoque, ioci simul & seria quæque, domus, ipsa familia, uxor, cubile, curiosius conquiruntur. Quid hoc loco commemorare Alcibiadem attinet? quem circa rem communem administrandam solertißimum habitum, atq; inuictum compertum Imperatorem, uiuendi licentia atque animi

animi ferocia perdit, cuius cætera uirtus ob sumptus immoderationem, & uitæ luxuriam, parum Reipublicæ *uisa est profuisse:* Quando Athenienses Cimoni *uinum,* populus Romanus Scipioni *somnolentiam soliti exprobrare traduntur: quippe qui nihil prætérea aliud, quod illis obiectari posset, haberent.* Verum in Cn. Pompeium *inimicos cauillatos accepimus, unico digito caput scalpere deprehensum. Quemadmodum enim indignius ferri, maioriq; haberi solent dedecori uerrucæ, ficus'ue in facie, quàm notæ, næui, atque mutilationes in reliquo corpore: sic etiam ob eam, quæ plerosq; omnes de principatu atque ciuilibus magistratibus tenet, opinionem, utpote de re magna atque dignißima, quæ omni facinore atque temeritate uacare debeat, minima quæq; principum, &* Rempub. *administrantium errata notantur, & pro magnis habentur.* Eam *ob rem* Iulius Drusus Publicola *haud immerito claruit, quòd domus eius ex pluribus partibus uicinis conspicua quum pateret, & quinq; eam talentorum omnino sumptu faber quidam euersurum atq; commodius directurum reciperet:* Decem, *inquit, dabo, si totam ita exponas conspicuam, ut uniuersi ciues, nedum uicini, perspicere queant, qua domi meæ ratione uiuatur.* Nempe *uir erat modestus ac frugi, nec ei fortè eiuscemodi domus perspicuitate opus erat, qui uirtutis egregiæ specimen, & præclaræ uitæ documenta eruditißima quotidiæ foris dabat.* Vulgus *igitur mores, uitam, actiones, cõsilia omnia eorum qui* Reipublicæ *præsunt, curiosißimè rimari atq; introspicere solet, etiamsi hoc altè admodum obtegas, & tanquã uelamentis obnubas & abdas.* Nec *minus hoc accidere amat ex priuatis, quàm ex publicis studijs.* Quo *fit ut ijdem alium ament & admirẽtur, aliũ oderint & pro nihilo ducãt. Cur igitur, dicet*

*quiſpiam, ſceleratorum quoq;, nequiterq́; uiuentium opera plerunq; ciuitates utuntur? Proptereáq; ſæpe mulieres prægnantes humum lapilloſq́;, nauſea uerò affecti ſalſuginem,& id genus edulia perſequuntur, ſanè non multò pòſt reſpuunt,atq; ab illis abhorrent: haud abſimili ratione ob luxuriam & delicias populus ſeu inopia meliorum rectorum quibuſuis utitur, mox eos abominatus negligit & minimi facit, eáq; in ſe dici ſæpenumero delectatur,cuiuſmodi ſunt quæ * Comicus populum uſurpantem inducit:* Apprehende,apprehende manum quàm celerrimè *meam,* Agyrium decreturã Imperatorem: *& rurſus quærentem peluim ac pennam ſcelus euomat. dicentem deniq;, officit mihi linteum ad tribunal eunti, depaſcitur fœtulentum caput morbus teterrimus.* At Populus Romanus *pollicente neſcio quid* Carbone,& *iuriſiurandi adiectione id adfirmante, fore adiurauit contrà, aſſeuerauitq́;, fidem ſe illi non habiturũ.* Lacedæmone *uerò* Demoſthenes *quidam in ſenatu autor ſententiæ fuit ſatis ſalutaris, & rei qua de agebatur idoneæ. Ad quam repudiandam pro indignitate autoris uiſus eſt ſenatus propenſior.* Proinde Ephori *alium ex ſenioribus delegerunt, cui id negotij ſententiæ dicendæ demandauerunt, tanquam ex uaſe obſoleto & ſordido ad parum bene imbutam rem transfundendam cenſentes, quo multitudini acceptior fieret.* Tantum *momenti in rebus publicis probitatis opinio poßidet.* Ad *hæc uerò ciuile ius & gratia eloquentiæ non in poſtremis ducenda eſt,uirtute magiſtra & principe.* Non *enim rhetoricam ſuadendi opificem,ſed adiutricem eſſe debemus exiſtimare.* Qua *ratione illud eſt corrigendum* Menandri: Mores *dicentis ſunt qui perſuadent, non oratio.* Re *enim uera utrunque eſt quod rem efficit, mores nimirum atque*

*Plato Comicus.

oratio: nisi quispiam dicere uelit, nauem à gubernatore duntaxat dirigi, non à clauo quoque: & equitem esse qui equum in gyros uerset, non etiam frænum: ita ciuitatem quoque oratorum uita & moribus regi, non & oratione: nempe qua ueluti gubernaculis ac fræno utantur, quibus maxime uersatile animal, ut Plato inquit, tanquam è puppi regatur atque uersetur. Quando enim reges illi magni & Ioue sati, ut inquit Homerus, tametsi sceptris & purpura nobiles, satellitibus constipati, deorum demum oraculis inflati & tumidi, uulgus territare soliti, ac sibi subijcere, uolebant tamen uerborum oratores effici, gratiam'que dicendi nequaquam aspernabantur, conciones, in quibus clari solent effici uiri, non negligebantur, nec Iouem duntaxat consilij præsidem obseruabant, bellicosum'que Martem, aut militarem Mineruam, sed Calliopen quoque uenerabantur, quæ regibus ueneranda comes accedit, ferociam atque duritiam uulgi suadela leniens atque pudore. Homo certe priuatus de ueste atque habitu populari ciuitatem regere, uoluntatem populi præualere, multitudinis moribus modum facere nunquam poterit, ni oratione & eloquentia præditus sit, quæ una suadeat, afficiat, flectat, ducatq; multitudinem. At uerò gubernatores nauium alijs utuntur iussoribus, qui imperata excipientes ad alios deferant: qui autem Rempublicam regere uult, mentem is secum ueluti gubernatorem habere debet: orationem insuper, quæ accepta mentis imperia demum in alios edat, ne idem ipse uoce extera indigere uideatur; ne'ue ut Iphicrates Aristophontis superatus oratione, meliorem esse dicat aduersariorum actorem, cæterum suam ipsius causam longè potiorem: ne sæpe quoque Euripidis illa in mentem ueniant: Vtinam miserum

rum mortalium genus elingue & infans sit, resq; ipsæ pro uoce hominibus sint, quo qui grauitate præstant orationis pro nihilo habeantur. Quæ quidem Alcameni nimirum, & Nesiotæ, & Ictio reliquisq; sordidis illiberalibus'que opificibus dicere concedendum est, dicendi commoditatis expertibus, ut Athenis quondam duobus architectis propositis ad opus quoddam publicum affabrè faciendum, uter esset præstantior quum quæreretur, alter disertior scilicet, & qui ad orandum scitior atque comptior esset, orationem iam inde ab initio meditatus, ad populum eam de ædificio & opere habuit, affecit demum & mouit. Alter uerò arte quidem longè præstantior, cæterum dicendi imperitus, uerborum'que inops: Viri, inquit, Athenienses, quæ iste pulchre disseruit, equidem re efficiam. Ii sunt, ut inquit Sophocles, qui opus omnino curandum suscipiunt, uelut ferrum inanime plagis obnoxium in incude tundentes producant. At cultor ille canæ Mineruæ, atque consultißimæ Themidis, quæ conciones agere, cœtus'que dimittere nouit, oratione usus tanquam instrumento, nunc confingendo res inter se atque aptè conglutinando, nunc quæ obstant operi molliendo leniendo'ue, & quæ ut nodi grumuliq; circunstant stipitem, uel ut ferrum ferrugo, repurgando omnino ciuitatem exornat. Quas ob res Periclis Rempubli. gubernandi ratio, uerbo quidem, ut Thucydides inquit, popularis esse uidebatur: re uerò, ui & facultate orationis unius omnium primi uiri regebatur imperio. Quando Cimon erat uir ille quidem bonus, Ephialtes item atque Thucydides: sed ab Archidamo rege Spartiatarum idem interrogatus, uter, ipse'ne, an Pericles lucta præstaret, haud facilè dixerim respondit excipiens:

ubi enim luctando illum ego prostrauero, mox ille dicendo cecidisse negat: denique spectatoribus ita rem habere persuadet & euincit. Quæ *quidem dicendi facultas & uis, non modo gloriam illi, uerum quoque salutem ciuitati ferebat; eius enim dicto audiens ciuitas, suam ipsius conseruabat felicitatem, alienis & exteris abstinebat.* Nicias *uerò eandem rationem uoluntatemq́; subsecutus, haud quaquam obtinuit, minimeq́; adeptus est, propterea quod suadendi commoditatis indigus erat, languidiore oratione tanquam obtuso fræno conatus populum flectere, atque quò uellet impellere, & unde commodum esset deducere: quin ui quadam compulsus ipse profectus in* Siciliam, *attritis penè ciuitatis opibus, ingenti* Reipu*blicæ uulnere seipsum perdidit.* Lupum *quidem aiunt auribus teneri non posse, populum autem inde maximè duci oportet: non hisce artibus atque ansulis, quibus ineptè satis & inuenustè inexercitati quidam, & eloquentiæ rudes ac imperiti, gratificari multitudini quæritant, & sibi eam conciliare; epulis, inquam, largitionibus, saltationibus, apparatu gladiatorum, spectaculorum editione, magnis demum sumptibus: quarum rerum studiosos equidem ambitiosos magis, quàm populares habendos censeo, quandoquidem popularitas est, quæ ratione orationeq́; persuadet populum.* Cæ*terum eiusmodi rationibus & illecebris plebem ambire atque mansuefacere, nihilo mihi differre uidetur ab artificio uenandæ decipiendæq́; feræ.* Porrò *uiri ciuilis oratio ea sit, quæ neque recens & theatralis, tanquam ostentantis cuiuspiam, & mollibus atque floridis nominibus innectentis serta uideri posit: nec rursus ut* Pytheas *dicere solitus traditur, orationem* Demosthenis *lucernam olere, exquisitis scilicet*

cet curiose commentis duris ambitibus examußim, & ad perpendiculum exactè compositum: uerum ut musicis placet, leniter atq; placidè fides tractari, non ui & impulsu concuti oportere, sic & in eorum oratione, qui reipublicæ consulunt & operam nauant existere debet non astus, non calliditas: non ipsi aptè artificioseq; tum dicendi, tum diuidendi sibi laudem arrogent, quin ciuilis oratio ingenuitatis plena promatur: ferat præ se ueritatem & simplicitatem sententiarum: libertatem quæ patrem deceat, prouidentiam, curam, prudentiam: gratificandi suadendiq; modum metiatur honesto: grauibus id, aptis, idoneisq; tum uerbis, tum uerò sententijs efficiat: admittat in causis forensem dicendi acrimoniam: sententias, historiam, fabellas, translationes, quibus maximè auditores mouentur, non refugiat: modò aptè id & modestè efficiatur, ut ille: Nolite, inquit, Græciam altero captam oculo. & ut Demades naufragia reipublicæ dixit à se tractari. item Archilochus: Ne Tantali saxum huic impendeat insulæ. & Pericles, Aeginam ueluti oculis lippam Piræo detrahendam esse. Phocion uerò super uictoria Leosthenis, Pulchrum sibi inquit uideri cursum, uerum metuendum esse belli exitum. Et ut semel dixerim, grauitas & amplitudo orationis his qui reipublicæ præsunt, maximè conuenit. Huic rei exemplo sint orationes Philippicæ: & ex Thucididis quam Stenelaida Ephorus, quamq; Archidamus rex Platæis habuit, quã'ue Pericles post pestilentiæ cladem ad populum, Ephori, Theopompi, Anaximenis, hæ quibus copias armant, & instructas in aciem ducunt. Ad hæc non alienum est ab oratione ciuili, cauillo nonnunquam uti, atq; interdum ridiculo, modò res non ad contumeliã fiat, neq; scurriliter: quin ea ratione tractetur,

 ut ex

ut ex usu dici & modicè uideatur, reprehendendi alicuius detrahendiq; studio. Maximè autem eiusmodi commendari solent, quæ à laceßitis prius, non ipsis incipientibus, tanquam occurrentibus aliorum in se cauillis reddi uidentur. Ex præparato enim his uti & priorem esse qui mordeat, scurræ & risum captantis esse uidetur, præterquam quòd improbitatis etiam affert opinionem, ut illa Ciceronis & senioris Catonis: atque Euxithei, qui Aristoteli familiaris fuit. Hi enim mordebant sæpe dictis incipientes. Atqui remordentibus ueniam simul & gratiam ipsa occasio præbet, ut Demostheni, qui, quum is qui ut fur male audierat, lucubrationes eius & nocturnas scriptiones paulò petulantius irrideret, respondit excipiens: Scio me tibi molestum, qui noctu lucernam accendimus. Idem ad Demadem exclamantem: Demosthenes me corrigere uult, nempe sus Mineruam: At ista, inquit, Minerua priore anno in adulterio deprehensa est. Lepidum etiam illud Xenæneti ad ciues suos. Exprobrarant ei, quòd imperator exercitus ab hostibus esset uersus ad fugam: At uobiscum, inquit, lepidißima capita aufugi. Verum illa uitanda uidentur in ridiculis, ut nihil nimis, ut ineptè non offendas auditores, ut teipsum non admodum deprimas, ut non ignauum & abiectißimum reddas, quemadmodum Democrates frequenti populo concionem habiturus pulpitum quum ascendisset, sic se inquit ciues ipsos parum ualere, multumq; tumescere. Is clade apud Cherronesum accepta, proq; eo ciuitate mœrore affecta, orationem ad populum pro suggesto habiturus: Nolim, inquit, ciuitatem tanta calamitate afflictam, ut me ea de re deliberantem audire necesse haberet: ut enim pusilli animi hoc, ita superius illud profectò

insani

insani erat, quorum neutrum ciuitatem regenti uiro conuenire uideri potest. Phocionis deniq; breuitatem dicendi omnes admirabantur: quippe Polyeuctus Demosthenem aiebat esse oratorem amplissimum, Phocionem uerò persuadendo grauissimũ: breuissima enim eius dictione uberrimas sententias contineri. Quamobrem Demosthenes ipse cæteros non magni faciens, solitus dicere traditur, ut Phocionem surgere conspexisset: Verborum meorum gladius iam surgit. Maxime itaque anniteudum est, ut oratione non interuacua meditatus caute ad populum utare: Quando etiam Pericles ille prius quàm orsus esset orationem, precari, & uota facere consueuerat, ne uerbum quidem ullum sibi in mentem ueniret, quod à rebus ipsis uideri posset paulò alienius. Enimuero ad respondendum cauillis, & remordendum exercitatione & usu est opus: Rarò enim afferri uidentur occasiones, è quibus derepente pleraque oboriantur atque appareaut. Quo factum est, ut superari plerunque Demosthenes creditus sit, qui nactus occasionẽ, reformidari sæpe, & rem differre, quàm extempore respondere malle consueuisset. Alcibiadem præterea memorat Theophrastus inter orandum quærere solitum non modò quæ diceret, sed etiam quo dictionis genere, quo denique modo ea sibi essent dicenda: Vnde sæpenumero hæsitare rebus, & titubare in ipso orationis cursu deprehensus esset. Sanè qui crebris ipsis, atque adeo ex ipsis occasionibus rem opportunè aggrediuntur, auditores facilè mouent ij, & sibi conciliant: postremo quò uolunt impellunt sine negotio. Venit olim Athenas Leo Byzantius, populo inter se dißidenti de concordia suasurus: ubi uisus pusillus derisui habitus est: Id ut ille animaduertit, per occasionem, Quid inquit, uiri Athenienses,

ses, si uxorem meã uideritis? quid si se uestris illa subijciat oculis? quæ tantilla est, ut uix me genu tenus pertingat. Maior hinc sublatus est risus. At dixit excipiens: nos tantopere pusillos & breues, si inter nos dißidium esset, uix oppidum Bizantium capere posset. Quum in senatu Athenis de magnis honoribus Alexandro Macedoni decernendis ferretur, Pytheas orator acriter interceßit. Dicenti uerò cuidam: Tu'ne Pythea ista ætate tantis de rebus uerba publicè facere audes? Respondit: Atqui is quem Deum uos decernere molimini, Alexander, me iunior est. Ad hæc oratori ciuili uoce ualida & spiritu opus est: quippe qui non ad quodlibet, sed ad ingens & pugnax certamen est descensurus, ne quando defatigatus iam, & sensim extingui incipiens, à rabula quopiam & uocali uociferatione atque clamoribus opprimatur. Eam ob rem Catonem accepimus tempus nequicquam terere solitum, & totam diem concionari, ubi populo se uel senatui, occupato scilicet alicuius gratia studio'ue, minus posse persuadere arbitraretur. De apparatu orationis & usu quæ dicta hactenus sunt, satis ei futura existimamus, qui hæc adeptus, uia hinc proficiscens, quæ reliqua sunt consequi poßit. Cæterum ingressus geminos, quibus ad Rempublicam capessendam eatur comperio. Alteram quidem uiam compendiariam, ad splendorem & gloriam peridoneam, sed non ita tutam, neque citra periculum. Longiorem alteram, & humilem illam quidem atque pedestrem, sed satis securam atq; in tuto positam. Sunt enim qui de aliquo præclaro & grandi soluentes facinore, uelut de promontorio quodam in altum protinus uela dent, in mediam Rempublicã deferuntur, rati illud Pindari rectè dici: Inchoando operi pulchra uisu esse primordia iacienda. Videtur enim uulgus

satiet

satietate atq; fastidio quodam eorum quibus cum iam consueuit, ut in spectaculo nouum certatorem, ita eum qui recens Rempublicam capessit, alacriter excipere. Celeritas enim incrementi comparatæ potentiæ liuorem euincere omnem, & inuidiæ locum nullum uidetur relinquere, & ut inquit Aristo: Nec ignis concipit fumum, nec gloria gignit inuidiam, si repente utrunq; atq; celeriter emicuerit. Illa enim aliunde alius carpit atq; obtrectat, quæ paulatim & ociose uidet succrescere. Quo sæpenumero factum est, ut in foro pleriq; priusquam florere cœpissent penitus elanguerint. Vbi uerò res ita agitur, ut de Lada memoriæ proditum est, cuius auribus plausus spectaculi, atq; sonitus ille carcerum dies noctesq; obstrepere solitus dicitur, ut quocunque siue Imperator, seu legatus profectus esset, corona triumphoue magnificè donaretur: ubi, inquam, res sic succedunt, pari hic ratione tam contemptores, quàm inuidi parum ualent, uel nihil potius. Hac uia Aratus gloriam consecutus est, qui Nicoclis tyranni interitum gradum sibi ad capessendam Rempublicam fecit. Hoc pacto Alcibiades sibi uiam muniuit, inductis Mantineis, ut in Lacedæmonios conspirarent. His Pompeius artibus nihildum ad senatum allectus, decernendum sibi triumphum curauit. Syllæ uerò intercedenti plures dixit esse qui solem orientem, quàm qui occidentem adorent. Quæ simul audiuit Sylla, substitit, atqueadeo cessit. Iam uerò Cornelium Scipionem non temere Populus Romanus adductus præter legem Consulem declarauit, sed pugnam atque uictoriam eius adhuc adolescentis Hispaniensem maximè admiratus, non multo postea quæ Tribunus militum apud Carthaginem gesserat. Quibus tamen gestis Cato senior exclamauit: Solus sapit, cæteri ut umbræ mouentur. Verum-

b 5 *enim*

enimuero hac tempestate, quando nullæ sunt amplius ciuitatibus expeditiones sumendæ, nulla bella militiæq; relicta imperia, nullæ tyrrannorum cædes, nulla bella iure sociali suscipienda, quænam initia quispiam capere possit Reipublicæ *præclarè administrandæ? Iudicia omnino legationum'que functiones ad rerum omnium principes reliquæ sunt: ad quæ quidem munera subeunda, uiris certe opus est ingenio præditis, lingua, rerum denique usu. Sunt pleraque præterea satis honesta & clara munia, tametsi iamdiu neglecta, & propè desita in ciuitatibus, quæ si reducenda cures, gloriam adferant: Quæ corruptioribus institutis, & inconsiderata licentia damno atque dedecore ciuitatum illata sunt, si tollas corrigas'ue, ciuibus usui, honori tibi futura sint. Iam magna aliqua, atque difficilis causa pulcherrimè iudicata, integritas atque fides patroni imbecilli clienti præstita, præsertim aduersus potentem litigatorem, iuris atque pudoris contra petulantiam magistratus libera propugnatio, uiam plerisque muniuit, atque præclarum aperuit aditum ad* Rempublicam *cum dignitate & gloria egregiè tuendam & gubernandam. Permultos alios uidimus per inimicitias & contentionem auctos claruisse, adortos ex industria homines, inuidiosa & formidabili autoritate pollentes. Maiore enim cum gloria autoritas deiecti iam hominis ad eum qui deiecit transfunditur. Verum probum ac frugi hominem, & uirtute præstantem uirum ob inuidiam oppugnare, ut Periclem Simmias, ut* Themistoclem *Alcmæon, ut* Pompeium Clodius, & Meneclides orator *Epaminondam, neque ad gloriam est decorum, neque alioqui utile. Nam etsi decepta multitudo frugi hominem impugnarit, mox errato animaduerso, & instigatoribus agni-*

tis,

tis, si facti se pœnituerit, iustißimam hanc simulq; facillimam mulctam peccati existimant, si autorem facinoris atq; impulsorem funditus perdant. E diuerso improbo facinorosoq; homini siue calliditate & astu, siue superbia atq; fastu Rempublicam *sibi subijcienti, cuiusmodi* Athenis *fuit* Cleon, *qualis* Cletophon, *huic omnibus officere uiribus, eius potentiam decurtare, audaciamq; reprimere, præclarum utiq; facinus, quo ad* Rempublicam *capessendam luculentum patefieri aditum cernere licet.* Haud *me fugit, aliquando plerosq;, qui aut senatui molesto & insolenti modum fecerunt, aut paucorum potentiam represserunt, ut* Ephialtes Athenis, *ut* Phormio *apud* Elienses, *autoritatem hinc continuò atq; uires adeptos: uerum homini modò munera ciuitatis subire incipienti, hæc ratio ingentis est periculi plena.* Quocirca *meliora uidetur suscepisse auspicia* Solon, *qui quum inter se ciuitas dißideret, atque per factiones diuisa trifariam esset, in* Diacrios, Pandicos, *atque* Paralios (*hæc enim omnino capita partium erant*) *nullis se immiscuit, nullis factiosè se dedit: quippe qui cunctis communem se præbuit, omnia dicens agensq;, quæ ad concordiam ferrent.* Quamobrem *communi consulto, & discordiarum transactor, & legum lator egregiè declaratus est: ad extremum hac uia, his artibus ciuitatem constituit, &* Rempublicam *optimis institutis ac legibus temperauit.* Illustrior *itaq; ad* Rempublicam *aditus atque gradus existit, qui eiuscemodi principijs proficiscitur.* Alteram *uerò uiam, quã tardiorem quidem, sed tutiorem esse monstrauimus, pleriq; illustres uiri præoptauerũt,* Aristides, Phocion, Pammenes Thebanus, Lucullus & Cato Romæ, Agesilaus Lacedæmone. Etenim *quẽadmodum edera nascentis alicuius futuræ prævalidæ arboris stipitem undique*

dique amplexa unà consurgit & indolescit, ita illorum quisq; seniorem adolescens, & gloriosum inglorius subiens, ac se dedens, paulatim sublatus, & sensim adactus, radicibus iam altè actis subnixus, extitit demum, atque ad rempublicam capessendam & gubernandam sese idoneum præbuit. Siquidem Aristidem Clesthenes, Phocionem Chabrias, Sylla Lucullum, Catonem auxit Maximus, Pammenes Epaminondam, Agesilaus Lysandrum: tametsi hoc importunæ gloriæ studio, improbaq; æmulatione lasciuiens, rectorem non multo pòst reiecit, atq; agendorum moderatorem petulantißimè aspernatus. Cæteri ciuiliter & honestè ad finem usque magistros obseruauerunt, & cultu debito prosequuti sunt, ut soli subiecta corpora, quæ quum inde splendorem accipiunt, uicißim & reddunt, & quidem quo ad eius fieri potest illustrius atq; plenius quod acceperunt. Verum qui Scipioni gloriam inuidebant, eiusq; obtrectabant laudibus, actorem illum quidem esse iactabant, poëtam uerò amicū Lælium. Lælius autem nihil hinc sublatus, nunquam non uirtuti Scipionis atque gloriæ studuit. Africanus Pompeij necessarius, etsi admodum humilis, uisus est tamen Consulatum appetere, Pompeius uerò alijs petentibus operam dabat. Africanus ubi id comperit, petitione destitit, inquiens, non tam Consulatum, si forte adipiscatur, futurum gloriæ, quàm molestum & tristem, si Pompeio nolente, neq; opitulante, illum assequatur. Quare factum est, ut anno omnino circumacto saluis amicitiæ uiribus, Pompeij ope uoti compos effectus sit. Proinde his, qui alieno ductu se ad gloriam erigunt, illud quoque usu euenit, ut hic una re multis simul mos geratur, si quid molesti accidat, offendatur nemo. Quamobrem Philippus Alexādrum summonere solitus traditur,

ut

ut patre uitam adhuc agente atque regnante amicos sibi consuetudine, comitate, gratificatione, quoad licitum esset, comparare studeret. Enimuero eiusmodi is sibi magistrum ac ducem deligere debet, qui ad ciuitatis munera obeunda se idoneum uult, cuius non tam opibus & potentia, quàm uirtute probitateq; initi firmariq; poßit. Quemadmodum enim non quæuis arbor uitis amplexus admittere & perferre uult: quin pleræque uitem ipsam præfocant, atque eius inolescentis progressus retundunt & opprimunt: ita in ciuitatibus, qui gloriæ duntaxat & principatui omnem nauare uidentur operam, atque obnixè studere, non unà quoque uirtutem excolere, iunioribus hi nullas uolunt exhiberi occasiones rerum egregiè gerendarum: quin præclarißimas quasq; res, tanquam futuræ gloriæ segetem clàm per inuidiam subtrahunt, & iuuentutis florem ex industria flaccefaciunt. Hac ratione Marius in Libya, rursus idem in Gallia, opera Syllæ ad facinora præclarè patrata egregiè usus substitit: denique & ea uti amplius noluit: nempe grauatus felicitate & cursu indies augescentis gloriæ eius: tametsi obtentu, atque per causam anuli sigillaris, consuetudinem eius est uisus abhorruisse. Etenim Sylla Quæstor in Libya Imperatore Mario missus ad Bocchum, re feliciter gesta uinctum Iugurtham adduxit. Ea re, ut erat iuuenis, & gloriæ paulò auidius affectator, neque felicitatem modicè tulit, & Iugurthæ imaginem, ut fuerat traditus, in anulo quem gestabat insculpsit. Eam rem crimini dans Syllæ Marius, amicitiam eius posthac aspernatus est: ad Catulũ ille atq; Metellum claros tum uiros, alioqui inferiores Mario, sese contulit: nec multo pòst Marium autoritate deiecit, & opibus omnibus exuit, cõcitato iam illo bello ciuili,

ex quo parum abfuit, quo minus Romana res funditus euersa periret. Pompeium Sylla iuuenem adbuc ipse subuexit, cui aduenienti detecto capite solitus memoratur assurgere: multas idem imperitandi occasiones reliquae iuuentuti suppeditauit, nonnullos aliquando uel languidiores excitando, uel inuitos inducendo, uel deniq; per se animatos uehementius irritando. Quibus artibus militares ordines, quibus ille praeesset, ambitionis atque cupiditatis & aemulationis compleuit: quippe cui non tam cordi erat, ut unus cunctis imperitaret, quàm ut inter multos magistros & claros, primus ipse, atque maximus haberetur. Eiuscemodi itaq; uiros sequi oportet, & his inniti, non ut regulus Aesopi, qui humeris uectus aquilae, prouolutus repente excussusq; decidit. Neque enim ab illis surripienda est gloria, sed beneuolentiae ac amicitiae ductu accipienda: quando praesertim ne imperare quidem quispiam rectè potest, ni prius ipse rite seruierit, ut inquit Plato. Consequens est, ut de amicitia rectè atque sanctè constituatur, explosa simul cum Themistoclis, tum uerò Cleonis sententia. Hic enim ut primum Rempublicam attingere destinauit, uocatis amicis omnibus, soluere se uelle dixit amicitiae uincula, subdiditq; rationem: solere amicitias pleraque recta & iusta subuertere, quod homines Rempublicam administrantes, utpote affectu & mollitie occupatos quadam, saepenumero à uia deducit recti officij. Ei longè melius fuisset, auaritiam et contentionem omnem animi procul eijcere, & sese omni prorsus inuidia atque improbitate deputare. Neque enim his ciuibus opus est qui beneuolos atque amicos habeant nullos, sed qui temperati & frugi sint. Nunc uerò amicos fugandos abigendosq; ille quidem duxit, sed centum se capitibus adulantium,

atque

atque quoquò uersus palpantium circundatum, atque lingentium, ut aiunt Comici, non intelligebat, ut qui modestis ac probis grauem atque trucem se exhiberet, idem rursus multitudini imperitæ subiectum, atque in gratiam incõditi uulgi senectutis mercenarium corruptorem præberet: & quod omnium turpißimum est, colluuionem populi morbidam, ut aduersus optimos quosque per insidias conspirarent, miris artibus concitaret. Themistocles autem ei qui rectè honesteq; ipsam rem communem gesturum affirmarat, ut qui æquum se omnibus paremq; præstiturus esset, Dic meliora, inquit: nolim equidem in magistratu gerendo talem me esse, & ea ratione ad hoc ascendere solium, ut nihil à me amplius habituri essent amici quàm inimici. Nempe ne is quidem rectè: nec enim debuit ciuitatem & munus commune suis adductus studijs, suis ipse obsequutus affectibus, amicis permittere, & tam perperam priuatis obstringere rationibus: quanquam idem petenti ab se Simonidi nescio quid quod minus uideretur honestum, nec Poëtam inquit sibi uideri bonum, qui inconcinnum quippiam & absonum caneret: nec magistratum frugi, qui contra ius fasq; cuipiam inseruiret. Iniquum profectò, & miserandum omnino uideri potest, si gubernator nauis nauitas deligit, nauis præfectus rectorem qui puppi insideat, qui clauum scitè pertractet, qui è re sua nunc malum erigat, & antennam intendat, nunc ingruente uenio uela in altum det: si architectus item magisterq; operum operarios conducit, atq; redemptorum delectum habet, non qui opus corrumpant distorqueant'ue, sed qui attentè iussa excipiant, perq; affabrè munia exequantur: ciuilis autem uir præstantißimus opifex, simulatq; Reipublicæ capeßit guber-

nacula,

nacula, non deliget sibi ministros ijsdem secum affectos studijs, eadem uoluntate coniunctos, eodem ueluti numine ad honesti cultum, & uirtutis amorem impulsos. Etenim si eorum utetur opera, quorum studia atque rationes diuersæ & dissentaneæ sint, quorum ad aliud alius ui & iniuria perpetrandum pro studio impellat & flectat, nihilo mihi differre uidebitur ab eo qui opificem agens, imperitè & temere perpendiculis ac normis utatur, non quibus opus dirigat & pulchre absoluat, sed quibus omnino destruat & deprauet. Amici enim habendi sunt his qui Rempublicam administrant, pro instrumentis animatis & ratione utentibus, quos sicubi forte aberrent, non tanquam comites ipsi sequi debemus: quin maximopere attendendum est, ita eos esse affectos, ut sponte sua, etiam absentibus nobis, ab officio non discedant. Id enim fuit quod Soloni uitio datum animos ciuium pupugit, & uehementer offendit. Animo enim quum destinasset legem ferre, qua qui ære alieno impliciti essent à sarcina leuarentur, quam leniendæ rei causa Sisachthiam, hoc est, nouas decretas tabulas appellauit, communicauit antea rem hanc cum amicis: Illi rem nefandam protinus commenti sunt: Quippe legis ferundæ tempus præuertunt, & grande æs alienum contrahunt, ut paulò pòst promulgata lege creditoribus ipsis imponerent, effeceruntq; facinus amplißimis ædibus atq; magnificis prædijs coëmptis ea quam modò interuertissent pecunia. Hinc Solon peßimè audiuit, perinde ac si ille iniuriam intulisset, quæ potius ab amicis ei illata fuerat. Agesilaus uerò ita studiosus amicorum extitisse commemoratur, ut seipsum sæpe imbecillum atque abiectißimum faceret, in morem Euripidei Pegasi putans, atque longè amplius æquo cedens

σεισάχθεια alleuatio est debiti communis,

dens

dens: Calamitosis enim amicis paulò studiosius & uberius opem ferendo, iniurius ipse ut uideretur, sæpenumero committebat. Phœbidem accusatum, quòd iniussu senatus Cadmeam demolitus esset, pœna exemit, & ut saluus fieret autor extitit. subdens, eiuscemodi res quandoque ex tempore ac raptim patrare necesse esse. Sphodriæ præterea, quòd Atheniensibus, non modò per id tempus amicis, uerumetiam socijs & fœdere iunctis, agrum Atticum inuasisset, in iudicio salute periclitanti affuit, & ut absolueretur effecit, filij amatorijs precibus molliter atq; indecorè inductus. Fertur ad hæc epistola quædā eius ad tyrannum quendam pro amico Nicia in hæc uerba: Niciam, si insons est, dimitte: sin sons, mihi dimitte: omnino uerò dimitte. Enimuero Phocion ne genero quidem Charillo, repetundarum dicturo causam, adesse sustinuit, inquiens: Equidem mihi generum te, ut hominem iustum & probum optaui. Quæ cum dixisset, deserto genero, continuò inde sese proripuit. Timoleo Corinthius, ut fratrem, quo tyrannide abstineret, monitis atque precibus inducere atque persuadere nequiuit, his subinde nauauit operam, qui illum interemerunt. Non igitur ara tenus, ut Pericles dixisse fertur, iura amicitiæ sunt seruanda, scilicet ne amico peieres, sed omnibus legibus, omni iure, cunctis denique rebus officium est ciuis custodiendum, ubi neglectum aliquid ad magnam aliquam noxam, & Reipublicæ detrimentum referri queat, ut illud referri poterit, Sphodriam atque Phœbidem Lacedæmonios Agesilai opera debitas non luisse pœnas: hi enim potißimum Spartam ad cladem illam Leuctricam uisi sunt attraxisse. Verum in amicos, leue quippiam committentes, acerbè & grauiter ut animaduertas, ratio ciuilis non cogit: quin

saluis rebus maximis, & in tuto positis, per ciuitatem & Rempublicam licet amicis adsis, & opem feras: quando præsertim id efficere potes citra inuidiam, hoc est, si candidatis & honorem petentibus præsto sis, si administrationem ullam committas, si legationem ijs cures, unde gloriam consequi poßint, & humanitatis specimen dare reconciliandis ciuitatibus, & discordiarum tollendis seminibus. Verum ubi res ulla præponitur, magna quidem illa atque illustris, sed operosa & ardua, laborum & operis socium tibi assume amicum, ut Diomedes: *Quòd si alterum mihi iubetis ut adiungam, postea qui possum diui obliuisci Vlyßis? Cui quidem* Vlysses *gratiam perquam commodè & amicè retulit, inquiens ad* Nestorem: *Quos uides adductos equos, ô senex,* Thracij *sunt, quorum dominum fortis* Diomedes *extinxit: comites præterea omnes duodenos haud instrenuos. Et re uera amicis si tribuas laudem, nihil te minus quàm illos quos laudes, decorare uidebere. At teipsum omnino amare sine riuali, solitudinis id comes est, autore* Platone. *Quamobrem cuiusq; rei humaniter abs te, benigne, honestè, comiter perpetratæ gratiam amicis quoque impertias oportet, ut hi de quibus sis benemeritus, eosdem amicos tuos, te hortante maximè, utpote adiutores & consiliorum participes, amare, laudare, & beneuolentia pariter prosequi animum inducant.* Ex *contrario, quorumuis amicorum inepta & incommoda postulata amoueas ipse depellasq; necesse est: non tamen acerbè & truciter; sed placide leniterq; commonefaciendo, quæ abs te petunt non esse digna quæ ab illis impetrentur, quandoquidem à uirtute atque existimatione eorum dure abhorrere uideri possunt.* Proinde *lepidißimè omnium* Epaminondas *negasse fertur roganti* Pelopidæ, *ut cau*

ut cauponem quendam uinctum atque conditum solueret, quem idem non multò pòst illa quam adamabat orante dimisit, subdens, orata eiuscemodi conuenientius meretriculas quàm uiros claros atque prætorios assequi oportere. Modestè Cato atque acerbè oranti Catulo Censori, Catoni ipsi consuetudine, amicitia, familiaritate arcte coniuncto, ut quendam iudicio eius obnoxium (erat autem Quæstor) dimitteret: *Turpe est, inquit, nos qui iuuentuti bene instituendæ autores esse debemus, à lictoribus & ministris irrideri nostris.* Potuit certe uerbi detracta asperitate atque amaritudine, re ipsa orata refutare amici, & simul ostendere, molestè se id atque inuitum facere, seueritate legum coactum, & iuris ui. Præclarum profectò illud, atque honesti præferens speciem, inter honores magistratusq; publicos amicorum inopiæ per occasionem opitulari. Themistoclem Atheniensem legimus, ubi feliciter aduersus Barbaros pugnatum esset, quum in hostem mortuum incurrisset, torque atque monili & reliquo ornatu indutum, ipsum quidem sponte præteriisse, ad amicum autem quendam conuersum, *accipe ista, dixisse, tu non enim Themistocles es.* Plerũque enim hanc bene de amicis merendi commoditatem ratio ciuilis permittit, nec omnes sunt Menemachi, ut aliis causam honestè defendendam demandes, quæ sit scilicet aliquam allatura mercedem: aliis diuitem quidem & opulentium, sed alioqui patrocinio & diligentia indigentem commendes: nonnullis opus aliquod publicum redimere cupientibus, uel locationem curantibus operam des. Epaminondam accepimus cuidam egeno iussisse, ab amico diuitiis affluente talentum unum peteret: à quo petitor ille facilè impetrauit. Percontanti posthac, quid ita? quia is quidem, inquit,

quum homo frugi sit, inopia rerum premitur: tu uerò diues pleraq; de publico peculatus. Agesilaum Xenophon memorat solitum libenter amicis locupletandis operam dare, qui tamen opes atq; diuitias minimi faceret. Sed quoniam omnibus corydalibus, ut inquit Simonides, cristas enasci necesse est, & quæuis Reipublicæ administratio inimicitias & dißidia quædã affert, maximè de his quoq; considerandum uidetur ei qui in Republica aliqua ratione uersetur. Aristides atque Themistocles uulgo laudantur, soliti quoties siue legati, seu imperatores publicitus mitterẽtur, priuatam simultatem & omnes inimicitiarum rationes in finibus agri Atheniensis deponere, resumpturi si ita uideretur, in reditu. Consilium etiã Cretinæ Magnetis plerisque uehementer probatur: cum inter ipsum atq; Hermiam, honorum quidem cupidum & animo promptum uirum, sed exiguis fretum uiribus, inimicitiæ acriter & contentiosè exercerentur, extitit Mithridaticum bellum. Animaduerterat Cretinas ciuitatem eiuscemodi bello salute periclitari: proinde iubet Hermiæ gubernandam ciuitatem susciperet, eaq; salutariter uteretur: se enim è medio summoturum, atque aliò profecturum iam destinasse: quòd si alteras mallet suscipere partes, ciuitate ipse decederet, illi imperium & gubernacula Reipublicæ relinqueret: metuendum nanq; summopere, ne ob ambitionem & intestinæ contentionis studia ciuitas ipsa funditus interiret. Accepit conditionem Hermias, & optione proposita Cretinam bellicosiorem professus, & magis idoneum cui salus rerum committeretur, acceptáq; uxore & liberis ciuitate abijt. Quem Cretinas comiter atq; humaniter prosecutus, ijs opibus iuuit atq; ornauit, quas solum uertentibus, quàm domi obseßis, magis usui futuras existimauit.

ſtimauit. porro ciuitatem, extremis iam periculis proximam, præter ſpem omnium fortißimè eſt tutatus. Etenim *ſic hæc exclamare, amo liberos, ſed patriam magis amo, generoſi ac celſi animi eſſe exiſtimatur, cur non id cuiuis facilimum dictu: odi illum atque malè afficere cupio, ſed uehementer patriam amo? nolle enim eas inimicitias tollere, quibus etiam amicus ſit periturus, immanis eſt nimirum & admodum feri.* Quare præclarè Cato & Phocio, *quorum neuter inimicitias animo concipiendas ducebat, ſi quid in gerenda* Republica *diſcreparet: quin pro ſuggeſto, & in publicis certaminibus, hoc durus uterque & inexorabilis habitus eſt, quòd præfractè nimis nuſquam proclinandum cenſebat, unde* Reipublicæ *commoda prodi pacto aliquo uiderentur. Cæterum in rebus priuatis omni ſimultate longè abiecta, eorum ipſorum conſuetudine comiter atque humaniter utebantur, à quorum rationibus in* Republica *uehementißimè abhorrebant. & rectè quidem, nullus enim ciuis pro inimico habendus eſt, niſi is ciuitati & rei communi hoſtis ſit, atque eiuſcemodi, qualis* Ariſtio, & Nabis, & Catilina, *tanquam morbus aliquis & uomica* Reipublicæ *natus.* Porrò *ſi qui alicubi diſſonãt atque diſcrepare uidentur intenſione laxationeq́; , hos amicè & placidè uelut muſicum ad modum atque concinnitatem oportet reducere: non ſi quis aliquatenus peccat, iracundè protinus hunc, duriter, atque per contumeliam adoriri: quin autore* Homero *mitius & moratius pertractare:* Te *ſcilicet equidem cæteros prudentia anteire arbitror.* Item: Te *certe ſcio meliorem iſta oratione excogitare facilè poſſe. His & ſimilibus eſt utendum, ubi moderatè quippiam amicus egit dixit'ue, ne aut honores eorum moleſtè ipſi ferre uideamur, aut rerum præclarè ab ijs*

 geſtarum

gestarum laudes parcè attingere. Hac *ratione improbitatem aliquando detestantibus nobis, ubi uituperandi quippiam locus appareat, fides habebitur, ut ijs, qui uirtutis commendatione nunc decorem & dignitatem pro ueritate exaggerare, nunc improbitatem uituperare uideri poßimus.* Equidem *à uiro ciuili alienum minimè puto, in re honesta & iusta uel inimicis & aduersarijs testimonio præsto esse, & in iudicio aduersus calumniatores eos tueri, & falsò obiecta refellere crimina, quæ scilicet ab reorum institutis & rationibus abhorrere penitus uideantur. quod non multò antè à* Nerone *factitatum accepimus.* Exercebãtur *miris modis inter ipsum atq;* Thrasean *inimicitiæ: uerum cuidam multa criminosè iactanti atq;* Thrasean *perperam iudicasse causam suam aienti, obstitit* Nero, *tantumq; abfuit ut criminibus de inimico contra ueritatem assentiretur, ut exclamarit:* Vtinam *tam me* Thraseas *diligat, quàm iudex æquus & rectus est.* E *diuerso non parum ciuili rationi conducit, si amicum facinus quodpiam admittentem liberè increpes, præsertim si alicuius inimici quidem, sed paulò integriore uita hominis mentionem habeas, dicasq́;:* At *ille non id patratum dictum'ue uoluisset.* Potes *etiam per occasionem ijs, quos à recta ratione uiuendi ullibi uideas aberrare, parentum uirtutis summonere, ut* Homerus: N*æ parum sibi similē* Tydeus *natum progenuit.* Et *ad* Scipionem *Africanum* Appius, *cum in comitijs inter eos disceptaretur, quàm, inquit,* Paule *præ indignatione iraq; ingemisceres, si filium tuum* Censorem *agentem sentires* Philonico *comite ad magistratum domo deduci, domum rursus eodem ipso consequente reduci.* Iis *rationibus tractata res, ut errantes corrigere, ita correctoribus ornamento esse atq; laudi potest.*

Ciuili proinde animo Nestor Sophocleus lacessitus Aiacis iurgiis, respondere uidetur: Non incuso, *inquiens, te qui recte agis, perperam loquens.* Cato *aduersatus erat* Pompeio, Rempublicam *cum* Cæsare, *ut aiebat, labefactanti, atque ei impie uim afferre conanti.* At *simul ad bellum deuentum est, idem iussit imperium* Pompeio *omnino demandandum esse, subdens; eundem posse magna mala ciere, qui et concita inhibere sciat. Enimuero uituperatio si mixta est cum laude, quæ ingenuitatem, non contumeliam uideatur prætendere, neque iram et prope furorem exuscitet, sed pœnitentiam ueluti morsum inducat, decens id negotium est, et res obsequiosa uidetur: e contrario maledicendi atque obiurgandi profusa licentia,* Rempublicam *tuentibus, et principibus ciuitatis dedecori est. Proinde animaduertere licet quæ in* Aeschinem Demosthenes, *contra quæ in eundem dixit* Aeschines, *rursus quænam* Hyperides *in* Demadem *scripsit, edidit rea certe* Solon *aut* Pericles, Lycurgus Lacedæmonius, Pittacus'ue Lesbius *nequaquam dixisset: quanquam etiam* Demosthenes *eiusce modi maledicentia in accusatoriis duntaxat atque forensibus causis utitur. Ceterum orationes* Philippicæ *omni omnino scurrili dicacitate carere uidentur: quæ quidem res præterquam quod omnem confundit curiam, forumque atque conciones perturbat, plus quoque maledictorum autoribus dedecoris ignominiæque afferre uidetur, quam iis in quos euomunt. Præclare itaque* Phocion, *maledico et dicaci quodam multa aduersus eum concionem habentem iactanti petulantissime, intermissa oratione substitit; et cursum illum uerborum inhibuit, donec uix aliquando ille conticuit: tum imperturbato animo.* Phocion *pulpitum rursus conscendit, inde superiorem orationem continenter prosecutus,*

De equestribus, inquit, atque pedestribus copijs iam audistis, reliquum est, ut de uelitibus & leuis armaturæ milite disseram. Et quia plerisque id non uidetur toleratu facile, propterea quòd lacessentum petulantia opportunitate respondendi haud incommodè sæpenumero retundi posse atque refutari uidetur, res proinde uerbo debet esse breuissima, ira excandescentiaq; carere, lenitatem præferre, ut ioco atque lepidè lacessentem remordeas. Quemadmodum enim emissa semel tela si in emissorem eadem reuehantur, soliditate quadam & robore eius qui prior petitus est, retorqueri uidentur: ita uirtute atq; prudentia lacessiti & petiti, cauillum iniectum ad autorem ipsum redire uideri potest, ut illud Epaminondæ in Callistratum, Oedipodi & Oresti parricidium, Thebanis simul & Argiuis exprobrantem: Horum, inquit, patratores facinorum ciuitatibus nostris nos quidem exagitauimus, uos uerò extorres & profugos excepistis. Antalcides Spartiata Atheniensi cuidam Lacedæmonijs exprobranti, sæpe à Cephiso Attici agri monte depulsis: at Lacedæmonij, inquit, nunquam ab Eurota depulerunt Athenienses. Facetissimè Phocion uociferanti Demadi, perdent te Athenienses si insanierint: te uerò, respondit, si sani sint. Crassus orator, obiectanti Domitio, quòd murænā mortua, quam in piscina nutricaret, plorasset, occurrit excipiens: atqui tu tribus elatis uxoribus ne lacrymatus quidem es. Hæc & eiusmodi etiam ad uitam priuatam usui esse possunt. Quamobrem de his hactenus. Cæterum sunt nonnulli ad Rempublicam capessendam sic animati, ut eam omnibus ex partibus amplexari uelint, nihil omnino optimo ciui prætereundum existimantes, quod quidē aliqua ratione ad Rempublicā attineat, nec per eum standū, quo minus cuncta curanda

randa diligenter suscipiantur: id quod Cato uisus est sentire. Laudatur perinde Epaminondas, qui Thebis inuidiose atq; contemptim decretus Thelearchus nõ neglexit munus, inquiens non modò magistratu uirum ostendi, uerum etiam magistratum uiro. Id itaq; muneris amplitudine ipse euexit, & clarum reddidit. Fiebat enim antehac parui, & penè pro nihilo habebatur, quòd angiportus & uiam per urbem ita curare necesse habebat, ut per cloacas & subterraneos riuulos purgamẽta quæq; extergerent, & eiusmodi quisquiliarum illuuies. Nos ipsi quoq; risum forte mouemus prætereuntibus, & nostrã operã circa eiusmodi munia uersari quotidie inuisentibus. Qua in re illud Antisthenis memoria repetitum potest nobis nunc auxilium ferre. Admiratione quidam summopere teneri uidebatur, quòd Antisthenes ipse per forum obsonij & salsamenti nescio quid deferebat. Ad quem Antisthenes: desine, inquit, mirari: mihi ipsi enim hæc, non alijs fero. Equidem è diuerso hoc nomine me defendere possum siqui accusant: si trãsennæ, inquam, dimetiendæ, si calce lutoq; subigendo, si comportandis lapillis ipse impendere uideor operam, & hisce negotiolis modũ statuere, nòn hæc priuatim mihi conficio, sed publico operi præsum, atqueadeo ipse patriæ operam & industriam do. Pleraq; enim sunt, quæ si tu tibi ipsi, aut per teipsum pertractes & agas, abiectus & sordidus meritò existimari poßis: Hæc eadem si ciuitati publicitus exhibere uidearis, non illiberalis & degener, sed generosus ciuis haberi queas. Magni est enim atque perstrenui animi, uel paruulas ciuitatis res curandas suscipere. Quidam Themistoclis illud magnificũ esse putant & gloriosum, quorũ sententiæ Critolaus Peripateticus astipulari uidetur. Iactasse enim Themistoclẽ hæc uerba accepimus:

quemadmodum Salaminia & Paralos (sic appellatæ naues Athenis) non ad quodlibet opus, sed omnino pro magnis & necessarijs rebus solitæ erant è nauali produci, atque nauigationem aliquam inituræ deduci, ita suaipsius opera Rempublicam uti debere, nõ ad queuis, sed pro maximo & amplißimo quoq; munere: hac lege scilicet qua rerum dominus Deus & mundi totius rex utitur. Magnas enim res Deum attingere, paruas fortunæ cõmitti, Euripides est autor. Equidem ambitionem nimiam & cupiditatẽ Theagenis parum probo: certauerat ille sæpe, atq; in publicis ludorũ spectaculis Græciæ uictor euaserat, nec pugillari modò certamine, uerum lucta & cursu. Is inuitatus ad cœnã eam & epulũ, quod de more heroũ parentalibus exhiberi solebat, dum singulis conuiuis portio, quæcunque pro parte uirili contingeret, rite proponitur, se continere nequit, quin exurgens disco certaret, perinde atq; nulli id factitare ipso præsente liceret. His artibus ad M. C C. *corollas aggeßit, quarũ plerasq; paruo æstimare haud iniuria poßis. Itaq; nihil intereſt, mea quidem sentẽtia, inter illum & hos qui ad cõmunem Reipublicæ partem se accinctos uolunt, nempe qui sui satietate multitudinem cito afficiunt, & plerisque omnibus oneri atq; molestiæ sunt. Ad hæc si cõcupita adipiscuntur, inuidiam cõcitant: sin opinione falsi, & uotis frustrati sunt, facilè irridentur: & si quid curãdum sibi conficiẽdumq; susceperunt, incipientibus forte admirationẽ & laudem attulit idipsum, progredientibus in subsannationem atq; contemptum mutatur: & tale fit, cuiusmodi fuit illud Athenis. Metiochus in ore omnium erat uulgo iactantium: Metiochus ducit copias, Metiochus uias curat, Metiochus exercet panarium, Metiochus farinam tractat, Metiochus præest omnibus, Metiochus*

chius ergo lugebit. Amicus is erat Periclis, cuius florente tunc autoritate & opibus, ad inuidiam usq; atq; fastidium abuti solitus memoratur. Enimuero operā qui Reipublicæ dat, populo ueluti amanti ita se exhibere debet, ut absentis quandoq; desiderium ingens appareat. Id quod Scipionem Aphricanum ex industria factitasse legimus. Ab urbe sæpenumero secedebat, rusticari perdiu solitus, ut & inuidiæ quicquā detraheret, & respirandi locū illis præstaret, qui splendore uirtutis eius & gloria rerū gestarum opprimi uidebātur. Timesias quoq; Clazomenius, uir cætera frugi, & ciuis haud ineptus; ea cupiditate tamen, ut cuncta ipse per se agere atq; curare appeteret, cōtraxerat inde odium ciuium: quod ipsum tantisper latuit, dum tale quippiam usu euenit: Carduelem auiculā transenna captam adepti sunt quidam pueri: eorum unus ita manu oppreßit caput auiculæ, ut cerebellum excuteret. addiderunt reliqui: utinam sic Timesiæ caput excerebrasses. Præteribat illac tum forte Timesias, & uerba excepit: nempe eum pueri ipsum esse non cognoscebant. Reputans rem secum diu, quorsum odia in se ciuium pertinerent, quandoquidem per paruulorum ora talia uolitarēt, facile intellexit. Conuersus domum rem omnem uxori narrat, atq; confestim collectis sarcinis, uxore comite rectā urbe profectus solum uertit: quippe qui sibi amplius in patria manendū nequaquā existimauit. Non huic rei uidetur ualde absimile, quod Themistocli Athenis accidisse fertur, qui tum ad ciues suos conuersus: Quid ô fortunati, inquit, beneficijs sæpe affecti defatigamini? Harum rerum alijs rectè quidam sunt usi, alijs alij perperam uidentur abusi. Claro autem ciui, & Reipublicæ principi, nulla ciuilis muneris pars uidetur prætermittenda: quin consilio omnibus, beneuolentia, diligentia

ligentia attendendum, & summa cura & studio singula uestiganda, ne tanquam sacrum aliquod uas in naui sepositus, ciuitatis nouissimos casus, atq; extremos usus opperiri uideri posit. Et quemadmodum rectores praefecti nauium, alia ipsi suis conficiunt manibus, per alios alijs uelut instrumentis utuntur, atq; in puppi sedentes omnibus modum faciunt, siue circunferre quippiam, seu mutari, aliо́ue transferri sit opus, utuntur nautis, proretis, iussoribus: est quando nonnullos ad se accersunt, quibus scilicet clauum & gubernacula ipsa committant: Hoc pacto ciuem rem communem administrantem, omnia circunspicere, moderari omnibus decet: cedendo nonnunquam pro tempore, ut alij honores & ciuitatis munera capessant: uocando interdum ad haec, quos idoneos ad res subeundas conspexerit, atque ciuiliter & amanter hortando. Neque enim par est, unum se quempiam uelle, qui munera omnia ciuitatis suis ipse concionibus, suis decretis, sua demum autoritate, suasione, consilio conficiat & absoluat. Pleriq; enim esse debent fide probitate, consilio, usu rerum praestantes: quorum singulis munera singula demandentur. Id quod Periclem usurpasse accepimus. In expeditionibus foris opera potissimum & imperio Menippi uti solebat: Ephialtae artibus domi Areopagi senatum sensim deprimendo humiliorem effecit: Autore Charino bellum aduersus Megarenses ut decerneretur obtinuit: Lampona ut coloniam Turis deduceret ipse curauit. Etenim autoritatis & uirium in plures partes eiuscemodi distributio, non modò inualescentem inuidiam minuere decurtareq; solet, uerumetiam ut quae Reipublicae usui sunt, commodius peragantur, facilè efficere uidetur. Vt enim manus in digitos distributa, non idcircò imbecillior

πρωρεὺς. custos in prora, hoc est proreta.

cillior redditur, quin ad omnem usum aptior propterea est & operis habilior artifex: sic ad gerendam Rempu-*blicam, qui alios quoque munerum participes uult, efficacius is societate adductus opus absoluere potest. Qui uerò inexplebili quadam cupiditate gloriæ & potentiæ studiorum uniuersam rem sibi arrogant, & commissam singulariter uolunt, his plerunq; præesse muneribus, atq; modum exhibere coguntur, ad quæ ipsi nec natura idonei, nec exercitatione & usu accommodati, & apti sunt: & ut* Cleo-*nem legimus ad copias ductitandas haud aptum fuisse,* Philopœmenem *ad rei naualis imperium, ad concionandum* Annibalem: *Quorum quidem errata nulla ratione excusari possunt: ad quos* Euripideum *illud aptè accommodari potest: Quum esses faber lignarius, rem ipsam lignariam minimè exercebas: quum oratione ad persuadendum parum ualeres, legationes inibas: quum in re familiari curanda inertia torperes.* Rempublicam *gubernare uolebas: calculandi ratiocinandiq; impertißimus quum esses, Quæstorem agebas: imbecillus & senex, ductitandi copias & foris imperitandi studio flagrabas.* Atqui Pericles Cimonem *in* Republica *administranda assumpsit socium, quandoquidem ipse rerum domi potiebatur, ille autem instructis nauibus bellum aduersus* Barbaros *gerebat: erat enim alter ad* Rempublicam *gubernandam aptior, ad bellicas res alter natura ipsa accommodatior.* Laudatur *subinde* Eubolus Anaphlystius, *qui autoritate, opinione, uiribus, opibusq; maximè pollens, nihil quod ad bellum & imperium pertineret, unquam curandum suscepit, ærario duntaxat locupletando penè se addixit, unde uectigalia publicos'que prouentus mirum in modum auxit, & rem communem apprime ijs rationibus ampliorem effecit.*

Iphricra

Iphicrates uerò meditando declamandoq; domi, plerisque audientibus, derisui habitus est. Nam etsi eloquens erat, beneq; & apte orare sciebat, debuit tamen gloriam eam quærere, quæ Republica *pace & bello administrāda comparari & gigni solet, cæterum eiuscemodi scholas & studia rhetoribus & sophistis concedere.* Et quoniam *natura id comparatum uidetur ut suspiciones, atque querelæ facilè conflentur ad uulgus & multitudinem, contra hos potißimum quibus autoribus respublica gubernetur, & pleraq; ab omni crimine atq; factione summota, suspicionem tamen afferant, per cōiurationem atq; seditionem tractari: quo fit ut soliditates & amicitiæ criminosæ res uideantur ac malè audiant: eas ob res inimicitiæ quidem reuera & aduersus ciues dißidia nequaquam mihi uidentur suscipienda.* Negotium Chij *illius* Onomademi, *uiri sane popularis, qui ut se autore ac duce aduersa in ciuitate factio superata & uicta fuit, omnes aduersarios eijciendos nō censuit, uereri se inquiens, ne aduersæ factionis hominibus ad unum ciuitate exactis, inter amicos dißidia fieri inciperent: quod mihi quidem absurdam omnino atq; consilij inops negotium uidetur.* Proinde *si quam aliquando rem, magnam utique* Reipublicæ *salutarem uulgus suspicari uidetur, & propè formidabilem ducere, ob rem tum mihi futurum uidebatur, non omnes ueluti ex composito eidem astipulari sententiæ & idem sentire uideri: quin consultò duobus tribus'ue per dißidij atq; contentionis speciem renitentibus, rem in disceptationem adductam bellè & leniter in cōmune tractari: ad extremum hos ipsos qui contradicerent, uelut melioribus rationibus superatos, priore deductos sententia manus dare.* Hac *uia facilè allicias uulgus, & tanquam utilitatis communis*

habita

habita ratione persuasum quocunque uelis inducas. In paruis autem rebus, quæ non magnopere summam Reipublicæ contingere uidentur, non erit ab re, ex sententia animi ciues, atque adeo amicos, inter se certare, explicatam singulis, nullibi omnino dißimulatam sententiam afferentibus. Hinc maximis in rebus populus inducetur, principibus ciuitatis sententias suas dicentibus fidem habere, persuasus sane singulos suo fretos consilio saluti Reipublicæ recte prospicere, non omnes ex composito conspirasse. Sane uir optimus, & ciuilis, nunquam non natura ciuitati & multitudini præest, ea lege qua dux inter apes existit: quod eum qui Rempublicam administrat animaduertere in primis oportet. Quos uero uulgo appellant magistratus, & quos decernunt honores, his equidem sæpe ac nimis studendum haud existimo: neque enim aut pulchrum, aut populare uidetur, ambitiose potentiam affectari: ut e diuerso ciuile non est, honores publice & de more decretos repudiare: & uocantis munera patriæ detrectare: quandoquidem ciuis boni esse uidentur, quodcunque patriæ munus rite delatum admittere, & id pro uirili parte curare, etiamsi humilius uideatur, quam eius existimationi cui demandatur, conueniat. Quin hoc nomine maxime suscipi debet, atque paulo splendidius geri: Par enim est, ut qui magnis honoribus decorati sunt, ab ijs minora munera uicißim ornentur. Verum in adipiscendis primis & maximis magistratibus, ut sunt Athenis Prætores, Rhodi Prytanes, apud nos Bœotiæ principatus, cedendum aliquando est, & nonnihil alicubi per modestiam remittendum, inferioribus autem honoribus maiestas & splendor quidam studiose adijciendus, ne pari ratione aut in hisce contemni facile posse, aut

in illis inuidiam nobis ipsi facere uideamur. Ingredientem uerò subeuntemq; quemuis magistratum, illa uersare in primis animo, atque adeo explicata habere oportet, quæ Periclem accepimus solitum seipsum dum uestem indueret, submonere: Attende Pericles, liberi sunt quos ipse regis, Græci sunt, ciues Athenienses. Super hæc id quoque haud absurdè uidetur adijciendum: Regeris ipse, qui ciuitati præfectus es, Proconsulibus uicarijs Cæsaris subdite: * non hi lonchæ sunt campi, non antiquæ Sardis, non illa Lydorum potentia, expeditiore tibi ueste utendum est, atque de prætorio ad tribunal & forum spectandum, non redimiculis capitis, non coronæ tibi est magnopere tribuendum, qui alios uides capiti immanere tuo. Histriones tibi sunt imitandi, qui actioni atque certamini afferunt nonnihil ex se: affectus, inquam, exprimendis moribus atque uenustatem agendi, cæterum dictanti suggerentiq; uerba Poetæ sedulò obsequuntur, nihil numeri, nihil modi omnino transgressi. Hac uia tibi finibus ab ijs præscriptis ac traditis qui rerum sunt domini, non est excedendum, quando excessus eiusmodi nunc sibila & risum affert, sed plerisque uelut sæuißimus astitit tortor, & securim è collo adiecit: id quod Pardalæ nostro accidisse scimus, præfinitos transgresso terminos. Alius in insulam deportatus, factus est, ut inquit Solon, Phelcandrius, Sicinita'ue pro Atheniense, genitale solū coactus uertere. Pueros quum uidemus parentum sibi conniti induere calceos, seu corollas accommodare capiti, rem risu & ioco excipimus: Principes uerò ciuitatum, qui inepte nimis ac stultè res à maioribus egregiè gestas commemorantes, hæc ciuibus suis ut imitentur iubent, excitare animos illi quidē conātur, uerum ridiculè id tentare deprehēduntur: quādoquidem ea

* ὐν ταῦτα λόγχης πεδία. id est, non hi sunt lanceæ campi.

præc

præcipiunt, quæ præsenti statui rerum nulla ratione congruere poßint. Meritò itaq; irridétur ab omnibus & contemptui sunt. Nam pleraq; adhuc extant ex factis antiquæ Græciæ, quæ tēporibus hisce haud incommodè in usum uenire queant, quibusq; ætatis homines nostræ bene institui confirmariq; poßint. Etenim ei qui Athenis pro suggesto orationem habeat, non absurdè cōmemorandum illud suggerendumq; uideri potest, non quibus rationibus bella suscepta & gesta profligata sint, sed qua clementia simul & sapientia Amnestia illa omniū consensu decreta sit, hoc est iniuriarū offensionumue (quæ triginta uiris Remp. occupantibus ultro citroq; illatæ acceptæq; essent) obliuio. Referri etiā illud potest, quæ sit mulcta irrogata Phrynicho, quòd tragœdiam recitasset, qua Mileti contineretur excidiū: ad hæc decreta pompa, quā ciues coronati egerūt, accepto nuntio, Thebas oppidum dirutum antea, & prorsus collapsum, instaurari & refici à Casandro cœptū, quodq; renuntiato Athenis ad mille quingentos Argiuos interemptos, qui Lacedæmoniorū fauerent partibus, habito senatu, purificatorium poculum circunferri per Curiam decretū est. Deniq; quum per singulas domos exigēda uestigaretur pecunia, eius domus cōsultò prætérita est, qui modò uxorem duxisset. Hæc nunc quoq; sectari licet, atq; studere his artibus ad maiorum instituta & mores proximè accedere: cæterū Marathona, Eurymedontem, Plateas, & superiorum exēpla temporū, quæ uulgus omnino tumoris & inertis inflationis atq; fremitus implere solet, prætermittēda, & ad scholas sophistarū reijcienda uidentur. Debet præterea pro se quisq; insontē, & crimine omni uacātem patriā principibus ac dominis rerū repræsentare, nec minore cura & studio amicitiam alicuius præpotentis re-

Amnestia.

ctè comparare, qua uelut ſaburra firmiter conſtitutus, eiuſq; uirtute innixus, certo patriæ præſidio ſit: præſertim quando Romani Principes ciuili quodã ſtudio, & innata quadã humanitate non inuiti optimè de amicis mereri uolunt, beneficentiæ atque benignitati nati. Hac ratione fructus percipi poſſunt uberrimi, cuiuſmodi Polybius & Panætius reportauit: quorũ uterq; beneuolentia & cõſuetudine Scipionis maximo opere patriam adiuuit, & ingẽti felicitate affecit. Id Cæſar Auguſtus magnificè præ ſe tulit. Alexandria expugnata uictor ingreſſurus urbem, amici cuiuſdam ciuis Alexandrini manum prehendit, atq; cum eo honoris ergò familiariter confabulando introijt. Timentibus reliquis ciuibus, ne in direptionem militi darentur, proq; eo peſtem huiuſmodi ſuppliciter deprecantibus, parcere ſe inquit Auguſtus illis, & omne ius belli libenter condonare, cum urbis magnitudinẽ miſeratum, tum uerò conditoris Alexandri habita ratione, ad extremum, in gratiam illius amici familiariſq; ſui. Num cum eiuſcemodi gratia pecunioſiſſimi quiq; magiſtratus, atque locupletiſſimi quiq; prouinciarum Proconſulatus cõferri poſſunt: quibus pleriq; omnes adipiſcendis ad aliena ueſtibula, re familiari neglecta, conſenuiſſe uidentur. An illud Euripideum mutandum, & in hanc eſt ſententiam cõuertendum? Si ulli eſt rei inuigilandum, ſi domus aliorũ frequentiſſimè adeundæ, ſi ſubditum ſe quiſpiã cõſuetudini principum uult, iuuandæ decorandæq; patriæ gratia hæc facere pulcherrimũ eſt, cæteris in rebus iuſtæ honeſtæq; amicitiæ tuendæ & amplectendæ. Quòd ſi patriã quiſq; pro uirili parte obſequentẽ dominis exhibere uidetur teneri, non tamen eam idcirco ſeruituti penitus obſtringere, & abiectæ humilitati obnoxiam efficere debet, neque crure altero

oblig

obligato, collum praeterea uinculis est submittendum. Pleriq; enim simul parua ac magna, nullo rerum discrimine, nullo delectu omnino habito ad dominos referentes, probrosam patriae ipsi astruere seruitutem uidētur, uel potius labefactare, & ueluti successibus crebris euertere, quandoquidē eam paulatim meticulosam & penitus consternatam reddunt, & rebus omnibus irritam atque inopem faciunt. Etenim quemadmodum qui nisi adhibito medico consuetudine quadam adducti nec coenare, nec lauare, nec aliud quicquam per se agere sciunt, ij ne ualetudine quidem prospera sponte naturaq; data frui audent: ita qui cuicunque Reipub. decernende, cuicunq; coetui habendo, omni simul administrationi censurā atq; iudiciū principis afferendum putant, ij dominis sese & patriae reliquā libertatē amplius quàm ipsi principes uelint, subijciunt. Qua in re contentiosorum ambitio, atq; uehemēs & immoderata honorū cupido potissimum in causa est: aut enim humiliores oppressos uolunt, quoad ciuitate coacti relicta profugi abeant, aut mutuis inter se ipsi concertaminibus inflāmati, indignè ferentes sicubi succūbere atq; postputari uideantur, principes ipsos ad res omnes adducunt, unde senatus, iudicia, populus, magistratus omnis, & Reipub. species funditus euertitur. At uerò qui rectè in ciuitatibus excellere uolunt, inferiores ij ciues aequitate, facilitate, beneficentia allicere debent, potentiores obsequio, comitate, modestia lenire: omnes deniq; bonis rationibus pacatos atq; cōsentientes retinere in ciuitate, ut id quod maximè cupiunt, rebus omnibus trāsigendis praeesse meritò possint, hac ciuili ratione & uia usi, tanquā medela abdita quapiā & arcana aduersus oēs qui possint in ciuitatibus nasci morbos, ut beneficio atq; cōmodo Reip. quibusdā aliquādo cedere, quàm pertinaciter &

obnixe damno & incommodo rei familiaris peruincere atq; obtinere praeoptandum censeant, aliorum unumquẽq; precando, & singulos condocefaciendo, quàm perniciosa sit res ciuitatibus, pertinax atque obstinata contentio. Nunc *uerò nonnulli ueriti ne ciuitas tribulibus uicinis atq; collegis cum honore ac bona gratia domi cedere uideantur, coguntur postea ad rhetorum ostia atque pragmaticorum in manus haud paruo damno atque dedecore, disceptationes inde exortas deferre.* Medici *quidem morbos quos euellere penitus nequeunt, extrinsecus diuertendos ad corporis superficiem putant.* Principes *autẽ ciuitatum, si pacatam omnino ciuitatẽ & perturbationibus uacuam tueri conseruareq; haud possunt, in ea ipsa ciuitate supprimere atq; abdere debent, & è* Repu.*curandũ suscipere quicquid turbulenti & morbidi, quicquid seditiosi inesse compererint, non foris uocare & exteris palàm facere, ne medico alieno & aducctitijs medicamentis in re tam secreta* R*espub.indigere uideri posit.* Voluntas *enim atq; propositum ciuilis uiri eiuscemodi optandũ est, ut ciuitatis securitatem, & rerum tranquillitatem omnium expetat & amplexetur, perturbationem omnem, & gloriae inanis ad insaniam usq; cupiditatẽ omnibus uiribus fugiat & declinet: uerum si quae aduersae res & dubiae accidant, praesenti animo adsit, intrepida fiducia roboreq; munitus.* Quae *animi affectio facilè illos solet subire, qui pro patria hostibus repugnare, atq; ad res difficiles & tempora dubia reniti & dimicare alacres inducuntur.* Cauendumq; *nobis summopere est, & in primis optandũ, ne ipsi nobis tempestatẽ aliquã concitemus, & malorũ nostrorũ autores & principes simus: uerũ si quo casu aduersitas irruperit, ulla nobis arte ab officio discedendũ non erit, neq; pericu-*

losè

losè ciuitas commouēda, cui periclitanti atq; labanti omnibus rationibus suppetias ferre debemus, & quā opera, studio, industria, fide nostra maximis tempestatibus fluctibusq; iactatam, uelut sacra ancora sistere & firmare: quæ tempestates Pergamenis olim Nerone, Rhodijs nuper Domitiano, Thessalis antehac Augusto imperatore acciderunt, qui uiuum Petreium cremauerunt. Hoc in loco profectò uirum optimum atq; egregiū ciuem nequaquam conspicarere uel silentio casum prætereuntē, uel sibi extimescentem, uel deniq; se instanti periculo eximentem, crimen atq; facinus in alios transferendo, quin hunc ipsum nauigationem primum omnium obeuntem, legationis onus suscipientem, dicentemq; ingenti fiducia illa: En patratores sceleris adsumus, auerte pestē Apollo. Neq; hæc modo, uerum etsi omnino facinoris expers ipse sit, paratus tamen accedat, ut unus pro omnibus, si in usum ueniat pœnas luat, molē eiusmodi magno ac forti animo suscepturus: præclarum mehercles facinus, & quòd sæpenumero unius uiri uirtute, unica præsentia animi, concitam iram retundere, ulciscendi, & pœnas sumendi flagrantem cupiditatem restinguere, denique acerbitatem atq; formidinem omnem fugare deijcereq; potuerunt. Eiusmodi usu euenisse accepimus Buli & Sperchi Lacedæmonijs à rege Persarum. Simili ratione affectum Pompeium legimus defectionis pœnas à Mamertinis exposcere, atque omnino sumere animatum. Astitit Stheno ille, & libera remissaq; fronte uerba fecit: non æquè nec iustè constituturum Pompeium, si unius ob noxam plerosque insontes damnandos capitis uelit, se unum esse qui ciuitatem ad defectionem erexit, amicis quidem persuadendo, inimicis uerò uim afferendo. His ita affecit Pompeium, ut & ciuitati parēdo, &

Sthenonem humaniter comiterq; habendo facilè induxerit animum. At hospes quidam Syllæ, uirtute quidem ille simili usus est. sed non Pompeio similem Syllam adeptus, fortiter atq; ingenuè mortē obijt. Prænestū enim oppidum Sylla quum ui cepisset, ciuesq; ad unum necandos constituisset, unum illum qui hospes eius fuerat, hospitij nomine exemptum uoluit: ille contrà, uolo inquit occisori patriæ salutis acceptæ gratiam habere, simulq; ciuium se turbæ immisit, & unà cum reliquis trucidatus est. Verum eiusmodi casus deprecari maximè deuouereq; meliora sperantem oportet: persanctè autē perq; religiose feceris, si quoscūq; magistratus publicè geras, honore uenerationeq; summa geras. Honos uerò magistratibus ille in primis habendus est, cōcordia atq; cōsensu collegarū, & quidem multò amplior, quàm qui impositione coronæ atq; purpura & auro cōtexta ueste cōparatur. Proinde qui eadē fecisse stipendia, et eandē militiā inijsse, demū ijsdē inoleuisse tēporibus, amicitiæ hæc idonea satis initia esse putāt, societatem uerò magistratus atq; imperij, tanquā inimicitiarū atq; dißidij causas horrēt atq; aduersantur, ijs id eueniat omnino necesse est, ut unū è tribus malis effugere nequeāt: aut enim collegam parē sibi, aut meliorē, aut inferiorē necessariò existimabūt. Si parē: per factionē dissentire ab eo incipiēt, ne cedere uideātur: si præstātiorē, inuidia & liuore flagrabūt: si inferiorē, contēnent: quandoquidē diuersa omnino ratione, præstantioribus morem gerere, inferiores ornare, paribus honorem habere deberēt, cæteros amplecti beneuolè, atq; omnibus amicitiæ prosequi officijs. non enim per mensam & inter pocula, nec in uestibulis ipsis societatem eiusmodi inuenerunt, sed cōmuni ciuitatis cōsulto, & publica suffragatione. Quo fit ut beneuolentiam hanc decernente patria

tria, ueluti ius quoddam hæreditariũ mutua charitate complexos perpetuò seruare atq; tueri oporteat. Hinc Romæ Scipio male dicitur audiſſe: in dedicatione nanque ædis Herculis, epulum quum splendidè & opiparè apparaſſet, amicos inuitauit omnes, collegam duntaxat Mumium præterijt. Etenim quamuis non inter se cæteris rebus uidebantur amare, par erat tamen societatis atq; collegij comiter & honorificè rationem habere. Si Scipioni itaque, uiro certe cætera admirabili, comitatis parumper prætermiſſum officium fastus & superbiæ notam inurere uisum est, quibus quæso artibus modestus quisquam alius & frugi homo haberi poſsit, qui existimationi collegæ per inuidiam detrahat, qui alicubi aberranti per maleuolentiam insultet, qui factis præclarè gestis per æmulationem obtrectet, uel denique inde laudem benefactorum per ambitionem extorquens, sibijpsi postea per impudentiam arroget & adscribat? Equidem commemini iuuenem me quodam adhibito altero socio, legatum ad Proconsulẽ decreto publico institutum, socium uerò casu quodam restitiſſe, neq; legationis munus ad exitum usq; prosecutum, me functum officio, & quæ publico nomine curanda susceperam, ex sententia confeciſſe, domum regreſſo, ac legationis iam absolutæ rationem publicè relaturo mihi patrem secretò iuſsiſſe, ne dicerem: acceſsi, dixi, feci, sed comprehenso collega, acceſsimus, diximus, fecimus, haud secus atq; si rebus omnibus ipse quoq; interfuiſſet, & operam mecũ præsens conficiendis negotijs impendiſſet: hac enim ratione nihil non modestè atque humaniter fieri, nec modò haud inuidiosè rem totam tractari, uerumetiam nihil de existimatione inde atq; gloria detrahi. Hinc factũ plerũq;, & à præstantiſsimis & maximis usurpatum est uiris, ut rebus præ-

clarè ab se & prosperè gestis, sortem fortunamq; impartire oportere censuerint. Sic Timoleo postquam tyrannos Siculos deiecit ac sustulit, Fortunæ condidit templum quàm magnificentißimè. Sic Pytho admirantibus cum Atheniensibus, & honore ac laude prosequentibus, quòd Cottyn interemisset: Dijs, inquit, habenda est gratia, quibus autoribus patratum facinus egregiè est, manu duntaxat, et opera mea cõmodato accepta. Iam uerò Theopompus Lacedæmoniorum rex, affirmanti cuidam, propterea Spartam saluam & incolumem esse, quòd regibus uteretur imperandi gnaris: Imò, inquit, & ciuibus & populo regibus obsequente. quanquam re uera ex altero alterum fit, atq; utrunq; immutatim se continet. Proinde plurimorum hæc fertur sententia, id maximè ad disciplinam ciuilem instituẽdam attinere, ut principibus ciuitatis & Rẽpublicam rectè administrantibus, ciues quoque bene moratos & temperatos exhibeas. Plures enim ubique inueniri qui regantur quàm qui regunt. Rectoribus item Rempublicam administrãdi, parui definitiq; temporis potestatẽ dari, hos uerò qui in ciuitate uersantur, per omnem fermè uitam regendos exhiberi. Pulcherrimum itaq; & utilißimum institutum ciuilis disciplinæ hoc est, ut principibus magistratibusq; quisq; obtemperet, etiamsi opibus ac natalibus inferiores esse aliquatenus uideantur. Indignũ certe & uehementer absurdum negotiũ, tragœdiarum principẽ Theodorum, Polum'ue histrionem aliquem mercenarium humili quãdoq; oratione affari, propterea quòd diadema & sceptrum gestat, in gubernãda uerò Republica, atq; rebus nõ confictis, sed ueris, magistratũ idcirco à diuite quopiã & potente contemni & parui fieri, quòd priuatis non ualet opibus, etiamsi rerum angustia & difficultate laborare uideatur.

deatur. Nempe hoc nomine dum existimationi magistratus per cõtumeliã & cõtemptũ detrahitur, Reip. ipsius dignitas deijci ac premi uidetur, quandoquidẽ pro se quisq; maximè ipsam auctam & ornatã uelle tenetur & debet, eiq; suã ipsius gloriã, suam existimationem adijcere. In Sparta Ephoris cedere reges debebant, & si quis è reliquis ciuibus publicitus uocabatur, non ceßim is neque ociosè, sed cursim atq; perpropere accedebat per forũ, parẽdi ciuitati studium præ se ferens, honoreq́; se in eo affici ratus, quòd imperio ciuitatis obtemperare alacer uideretur. At uerò sunt alij, insolentes profectò & prorsus agrestes et inciuiles, qui tanquã inde sibi nomẽ atq; potentiã uẽdicẽt, in publicis certaminibus ad ostẽtationẽ usq; ludorum magistros contemnunt, & cõtumelia consultò afficiunt. In Dionysijs pomparũ principes & doctores obiurgãt, prætores ridẽt atq; sugillant, & præfectis Gymnicorum ludorum imponunt, stulti sanè, qui intelligere nequeunt, honorare quàm honorari quid præstet, quàm sæpenumero gloriosius & honorificẽtius sit. Maius enim ornamentũ & decus affert homini præpotenti in ciuitate, si magistratum ipse deducit, ac ei se comitem adhibet, quàm si ipse contrà deducatur à magistratu: imò hoc inuidiã parit, illud solidam arguit gloriam, ut quæ à beneuolentia honorem habentium proficiscitur, præterquam quòd etiam ciuitati ipsi dignitatẽ addit & decus. Pulchrum profectò spectaculum, & iocundum, si prior is ad uestibulum prætorij prætorem salute impertiat, atque eum amplexus spatiando per urbem deambulet. Ciuile quoque illud populare'ue, maledictum aliquod per iram prolatum æquo excipere animo, & non ægerrime ferre, & uel illud Diomedis per occasionem subdere: Laus hinc et honos sequetur. uel illud Demosthenis: At nõ

modò Demosthenes est, sed initiorum moderator, sed pompæ agendæ princeps, sed coronatus de more. Itaque ulciscendi cupido in aliud est tempus reijcienda, ut alterutrum certè usu ueniat. nam aut posteaquam magistratu perfunctus fuerit, commodius iniuriam ulcisci poterimus, aut si intermißione persequendæ iniuriæ ira interea leniatur, lucro id deputabimus. Quòd si de commodis Reipublicæ agatur, omni tum studio, opera, cura, fide, & diligentia rei communi prospiciendum erit, & aduersus quemuis magistratum solertißimè contendendum. Et si fortè ij, quibus Reipublicæ gubernacula tradita sunt, ea urbanitate, modestia, prudentia uideantur, ut facilè & sine contentione quæ pro commodo Reipublicæ dicantur excipiant, eos horum quibus sit opus admònitos & planè edoctos oportet, quibus teipsum ita pollicitum uelis atq; depromptum, ut tua rebus agendis opera uti queant: uerũ si quam his subesse segnitiem & cunctationem intelligas, uel improbitatem & fraudem suspiceris, oratione tum, studio, opera sedulo Reipublicæ adsis necesse est. Reliquos quoq; ciues quibus fortè res nõ usquequaq; perspecta est, periculi admonitos imminẽtis oportet: nec ulla arte est negligendũ, nec ciuitatis iura ac salus prodẽda per speciem, scilicet non decere priuatum ciuẽ principum & magistratum gerentiũ res & munus paulò curiosius disquirere & scrutari, & hoc nomine administrationẽ alijs rite traditã ad se conari trãsferre. Parũ hæc ualere, nullũ obtinere locũ omnino debent, ubi de salute rerũ & Reipublicæ cõmodis agitur. Pulcherrimo enim iure, cum nunquam nõ rectè agenti, atq; ciuitatis saluti & commodis præclarè prospiciẽti primæ Reipublicæ haud iniuria defertur. Fuisse refert Xenophon in exercitu quẽdam, nõ imperatorem

quidem

quidem,non ducem,non præfectum,sed prudentia,uirtute, consilio, magnitudine animi facilè principem,qui talis extitit,ut Græcos perseruarit. Philopœmenes quoque inter res præclarè à se gestas,illo maximè facinore claruit,quòd quum Agis Lacedæmoniorum rex copias ad Messenam oppidum admouisset, & Achiuorum dux reformidans congressum suppetias ire recusaret, ipse iniussu imperatoris strenuis quibusque uoluntarijs acceptis,atque in aciem directis,hostes irrupit, & ciuitatem salute periclitantem hac uia metu atq; periculo liberauit. Non tamen pro quibusuis exiguis scilicet & parui momenti rebus nouitati studendum est,& ordo ac modus rerũ omnium perturbandus,sed aut pro necessarijs,& quæ dilationem sine pernicie ferre non poßint,quale Philopœmenis fuit negotiũ:aut pro rebus illustribus & præclaris,cuiusmodi fuit Epaminondæ. Is enim contra legem definito sibi imperio tempori quadrimestre spatiũ addidit, ingressusq; Laconicam res Messenæ confecit. His rationibus extraordinariè innouandum aliquid est,ut uel neceßitatis prætextu, si quà occurrendum erit uituperationi atq; querelis, accusationem deprecari poßis, uel magnitudine atque decore facinoris inceptum commode compensare. Celebratur ubiq; gentium Iasonis illa Thessalorum tyranni sententia,quam usurpasse in eos solitus traditur, quibus ullam molestiam aut uim intulisset: Qui magnis in rebus iustitiæ se cultorem haberi uult, cum ius aliquando in paruos uiolare necesse esse. Quanquam eiusmodi uerba euestigio intelligi possunt præpotentis cuiuspiam esse, cupiditate & ui, non ratione & lege res administrare uolentis. Hoc uerò rectè ciuile præceptum est,parua plerunq; quibusdam ratione concedenda esse,ut & maioribus resistere abstinereúe poßis, &

hos

hos qui ad peccandum paulò petulantius propensi uidentur, facile coërceas & retardes. Is enim morosum atque prorsus difficilem populum efficere solet, qui gubernacula Reipublicæ tenens, nimium in omni re se & uehementer seuerum, asperum, atq; inexorabilem exhibet, nemini unquam cedēs, nihil ulli condonans. Assuefacit nimirum is & inducit populum, ut pertinaciter atq; cōtentiosè renitatur atq; repugnet. Enimuero laxandus est aliquando, ut aiunt, pes, & fluctibus obsequendum, quando præsertim magna uentorum ac ingens uis, nunc propere obsecundantiū, nunc reflantium: & cum lepidè atq; scitè alludendum assentiendumq; deorum solennibus ludis atq; spectaculis celebrandis, tum uerò dißimulandum, atq; consultò nonnihil prætereundum, tanquam nec uideris quicquam, nec audiueris: id quod domi plerunque puerorum errata de industria non obseruantes, quasi nesciamus intelligamusúe, factitare solemus. Hinc maximè obiurgandi castigandiq; acrimonia & loquendi libertas, non uelut medicamentū identidem usurpatum, seu uetus atque abolitum, proq; eo parum efficax parumq; potens, sed ut uigens raritate ac fidem faciens, hos qui maiora grauioraq; commeriti sunt, uehementius taxat, atque acrius mordere & pungere potest. Alexander sororem cum quodam honesta iuuene forma consuescere quum accepisset, haud rem grauatè tulisse fertur, dixisseq;, concedendum aliquatenus illi quoque esse, regno ut fruatur: quanquam non rectè, neque pro dignitate & officio uidetur eiusce modi factis concedere, quem minimè oportuit petulantium & perniciem regni uoluptati habendam existimare. Porrò uir ciuilis nequaquam pro uiribus populo permittendum censebit, ut in ciues per contumeliam sæuiat, aliena bona diripiat, publica peculetur

culetur, uel perperam dissipet: suadendo potius, condocefaciendo, terrendo deniq; petulantiæ omni atq; libidini repugnabit. Quales cupiditates ac pestes Cleon & pauit & auxit, aculeatumq; fucum, ut inquit Plato, *in ciuitatem inuexit. Quòd si uulgus aliquando uetus aliquod & patrium festum uel* Dei *solenne prætendens, spectationem largitionem'ue aliquam nō admodum sumptuosam, & benignitatem haud absurdam uidetur expetere, licet ei tum per magistratus & principes ciuitatis commoditate hac iocunditateq; frui.* Pleraque *enim eiusmodi rebus à* Pericle *aut* Demetrio *principe gestis inesse comperiuntur.* Cimon *quoq; traditur deambulacris spatiosis platanis ordine consitis atque in uersum dilatus forum uarie exornasse.* Catonem *item accepimus, ut* Populum Romanum *animaduertit ad mutationem* Reipublicæ *perniciosè propensiorem,* Catilina *rebus nouis studente, &* Caio Cæsare *uarijs stimulātē artibus, retulisse in senatu, persuasisseq;, ut largitio decerneretur, quæ inopia & angustia rerum laborantibus distributim exhiberetur: hoc nomine tumultum sedatum, hac uia seditionis suppressa semina, atque turbulentorum ciuium inhibitum impetum. Etenim quemadmodum medici est, magna ex parte corruptiore sanguine diminuto, parum ægroto deinceps innocui & salubris cibi afferre: sic uir ciuilis &* Reipublicæ *princeps, dempta prius ignominia, damno'ue ciuitatis summoto, leui deinde gratia & humanitate quascunque molestias & querelas leniet atque solabitur. Erit quandoque ob rem, quod populum intelligas nimio flagitare studio, id aliorsum traducere, quod* Demadem *fecisse accepimus: Ei* Quæstorem *agenti, & prouentus ciuitatis curanti,* Athenienses *uisi sunt studio quodam inducti, auxiliares triremes ijs uelle*

uelle mittere, qui modò ab Alexandro desciuerant. Iubentibus *itaque pecunias depromeret, & sine mora repræsentaret:* Sunt, *inquit, uobis uiri Athenienses paratæ pecuniæ, quas equidem in congijs deposueram, quo singuli dimidium mnæ acciperetis.* Verum *si ad ista mauultis erogari eas, per me liceat uestris abutamini, & ad quæ complacitum est impendatis.* Hac *arte populi substitit impetus: & ne distributione illa fraudaretur, expeditionē posthabuit, & in* Alexandrum *nihil commeruit.* Pleraq; *enim incommoda non recta excutiendi uia amoliri atq; depellere poßis, ut ad ea propulsanda insinuatione & ambiundi artificio opus sit.* Qua *ratione usum* Phocionem *accepimus:* Iussus *enim copias in* Bœotiam *ducere, quæ tum expeditio non ei è* Republica *fieri uidebatur, edixit, ut qui ex ephebis ad sexagesimum annū in ciuitate essent, ipsum continuò sequerentur.* Reclamantibus *uerò senioribus, & ætatem excusantibus, nihil inquit absurdi edicto contineri suo: siquidem ipse octoginta natus annos copias ductitans unà profecturus esset.* Hac *ratione uulgi studia retundere poteris, si quando legationem uideris importunè flagitari, eiusmodi decernendo, qui ad munus obeundum parum tibi idonei uideantur, easq; sarcinas ac uasa deferant iubendo, quæ impedimento magis atque deornamento proficiscentibus, quàm uel decori uel usui omnino futura sint. adhæc te ipsum unà peregre profecturum pollicebere, modò quæ constituisses in expedito sint.* Maximè *uerò omnium eos huc puto trahendos, & ijs id quicquid est negotij committendum, qui suis inducti studijs harum rerum autores hortatoresq; potißimum uidebantur existere, qui si munus recusent, rem totam, cuius se autores uoluerunt, ipsi destruant: sin suscipiant, laboribus*

diffi

difficultatibusq́; quoquò uersus impliciti suæ ipsorum dementiæ & temeritatis pœnas primi omniū luant. Quòd si quod opus ingens ac utile curandum proponitur, ad quod conficiēdum opera & diligentia multa opus sit, hic annitendum est, ut optimos amicorū tuorū, quibus rem perpetrandam cōmittas, deligas, uel ex idoneis omnino eos desumas, qui facilitate atq; mansuetudine maximè præstent: ut qui non per contentionem sibi inuicem refragando, sed consentientes atque concordes negotium sint absoluturi, nempe prudentia sine studio æmulationis adhibita. Quin etiam tuam ipsius naturam expertus, si quid offeratur agendum, ad quod efficiendum alios te magis idoneos futuros intelligas, illis ut qui plus ualituri, & rem commodius tractaturi sint, administrationem & munus cōmittes. Quam uiam Diomedem *secutum accepimus, qui castra hostium exploratum quum mitteretur, posthabitis fortioribus eum sibi delegit socium, qui prudentia maximè præstaret.* Natura *enim comparatum uidetur, ut inter eos æmulatio contentiosa non innascatur, qui diuersa uirtute, diuersis uiribus, non eodem studij genere, operam rei cuipiam dant, ac eam disparibus quidem artibus, uerùm pari diligentia uoluntateq́; curant.* Quòd *si forte causam dicturus, seu legationem initurus, tu teipsum ad dicendum intelligas parum idoneum, uirum dicendi peritum adiutorem tibi sociumq́; muneris desumere debes, ut* Pelopidas *Epaminondam.* Sin *ad alliciendum oratione populum parum es natus, & à gratificandi ratione alienatior, lepidum aliquem atque obsequiosum delige tibi ut* Callicratidam *facere solitum legimus.* Si *uerò ad labores tolerādos imbecilli tu es inefficaciq́; corpore, industrium accipe & robustum, ut quondam* Lamachum Nicias. *His artibus*

Gerion

Gerionem admirandum accepimus: qui enim multa crura, plerasque manus oculosq; habere dicebatur, unico cuncta animo consilioq; administrabat. Itaq; *Reipublicæ gubernatores non modò ad usum ciuitatis opes & corpora conferre debent: uerum quoque fortunas, uires, uniuersas copias, concordibus atq; cōsentientibus animis contribuere, ut pro se quisq; eandem rem quibus poßit & sciat, curando excellat: non quemadmodum* Argonautæ *relicto* Hercule *coacti postea sunt mulicbri ductu ueneficijs & incantationibus sese saluos facere, & aureum uellus furari.* Neq; *templum intrare uolentibus, foris est aurum omittendum, & ferrum nequicquam inferendum: & quoniam iuris dicendi tribunal uelut commune omnibus templum patet,* Iouis *cōsiliarij &* Themidis *iudiciorum præsidis domicilium, e uestigio quenque inde mouere oportet morbum auaritiæ: omnemq; comparandarum diuitiarum solicitudinem tanquam ferrum ferrugine obsitum, ab animo amolitum, ad mercaturam & nundinas atque fœneratores & caupones reijcere, & seipsum aliorsum uertere ad recta munera expeditum, admonitum prius & pro comperto habentē eius semper corruptam futurā rationem uitæ, qui semel depeculari* Rempublicā, *legere sacra, expilare sepulcra, bona amicorum surripere, negare credita, clientes prodere, falso testimonium dicere animum induxit,* Hunc, *inquam, futurum consiliarium perfidum, iudicem irreligiosum, in magistratu gerendo quæstui & muneribus inhiantem; nullius, ut semel dixerim, iniuriæ omnino expertem.* Qua *de re mihi haud uidetur pluribus differendum uerbis.* Ambitio *uerò etsi speciosior uideri potest auaritia & lucrifaciendi cupiditate, nihilo tamen minus mihi uidetur perniciosa* Reipublicæ, *quippe* cui

Ambitio reip. pernicies.

cui maior inest audacia,& quæ non deiectis neque ignauis innascitur animis,sed nouis,uigentibus & iuuenilibus: accedit plerunque obsecundatio quædam & fauor populi: quo fit ut extollantur magis & intumescant, nec contineri proinde poßint, nec facile à quouis se tractari permittant. Plato *quidem ait, adolescentes à primis omnino annis admonendos esse,aurum extrinsecus uel gestare,uel poßidere nefas esse ei qui illud intrinsecus,& animo ipso immixtum natura haberet: uirtutem, ut mea fert opinio, hoc nomine uolens significare: cuius primordia quædam, & ueluti semina homini innata, ad consummationem eius pertinent.* Ea *ratione commonefaciendos existimo, qui cupiditate honorum,& morbo ambitionis laborant, eiusmodi aurum ab se poßideri, quod nulla aspersum labecula, omni peste uacuum, nec inuidia ulla corrumpi, nec notari macula, nec sordibus ullis contaminari queat:quin memoria rerum priuatim publiceq; honestè gestarum indies augeatur & crescat.* Quamobrem *non depictis opus est imaginibus, non fictilibus signis,non ex ære conflatis statuis, in quibus id quod apparet probariq; potest, totum alienum & foris affictum est.* Quandoquidem *non is ab inuisentibus laudatur, cui stat opus, & aut pictus uel fictus,aut denique fabrefactus atque compactus tubicen forte quispiam uel satelles, sed is commendatur qui fecit.* Proinde Cato *referta iam urbe* Roma *signis & statuis, suam ipsius sisti uspiam non permisit, malle, inquiens, causam cur sibi non steterit statua,quàm cur stet requiri: Ii enim honores inuidiosi sunt, arbitranturq; uulgo homines ijs se habere gratiã, quia non accipiunt:e contrario ab ijs sibi haberi qui acceperunt, eosq; grauantur, atque quasi mercedẽ ea ab ijs efflagitant,quibus indigere ipsi uidentur.*

Et ut qui præteruectus syrtes ad fretum delatus & æstuaria, postea nauim euertit, nihil operæprecium is fecisse uideatur: ita qui Quæstor ærarium conseruauit, prouentus publicos auxit, Consul deinde factus & ampliori præfectus muneri, repetundarum peculatus'ue damnatus est. Nam etsi sub rupes prealtas, celsumq; promontorium depulsus uidetur, mergitur tamen nihilominus & pessundatur. Magnus igitur ille, qui nulla eiusmodi rerum indigens fugit ea & deprecatur, & omnino pro nihilo ducit. Quòd si gratiam & benignitatem populi studio huc prolapsi, repudiare facile, & ea carere non possis, satis sit tibi titulus & tabella, decretumq; publicum & uerba, perinde atque si inter ciues decertaretur, non præmio argenteo ingentis proposito pretij, sed de re sancta certe, & ad corollam usq; pertinente. Cuiusmodi Epimenidem ex arce donatum accepimus, postea quàm expurgarat urbẽ. Anaxagoras uerò publicè decretis honoribus animo magno repudiatis, id sibi omnino postulasse commemoratur, ut quo die mortem obiret, pueris qui disciplinis & artibus operam darent, permitteretur feriatos ociari & ludere. Septẽ etiam Persis, qui magos interemerant, eorumq; soboli honoris causa illud decretũ est, *ut anteriore capitis parte tiaram gestarent: Id enim signi facinus patraturi inter se ex opposito dederant. Honos uerò Pittaco habitus ciuile aliquid præ se fert: Iussus enim quantum uellet ex eo agro sibi acciperet, quem ipse ciuibus uendicarat, quantum iaculum, quod ipse iaculatus erat, pertransijt, tantundem accepit. Publius uero Romanus tantundẽ agri sibi quæsitum uoluit, quantum ipse qui claudus esset uno die peragrasset arando. Honos enim non rei præclarè gestæ merces esse debet, sed signum permanendæ rei ad multum

* εἰς τοὔμπροσθεν τῆς κεφαλῆς τὴν τιάραν φορεῖν.

multum tempus, ut illi superius memorati honores diu manserunt. Ex trecentis autem statuis Demetrio Phalereo honoris erectis causa, nullam ærugo attigit, nullam squalor sordidauit, nullam uetustas attriuit: quippe quæ adhuc illo uiuente subuersæ omnes sublatæq; sunt. Demadis item statuas deiectas & obrutas, ac inde ad uascula quædam per cõtumeliam conflatas accepimus. Pleriq; alij eiusemodi honores in contumeliam uersi molesti odiosiq; habiti sunt: nec per improbitatẽ tantum eorum, quibus decreti fuerant, uerũctiam uastitas & amplitudo immoderata, cur antiquarentur, causa extitit. Proinde fortißimus atq; firmißimus honoribus custos, modestia adhibẽda est. Prægrandes enim honores, utpote superbi & tumidi æquè ut corpora uastæ & immoderatæ proceritatis, cito simul & facilè corruunt. Appello autem nunc honores, quos uulgus sic æstimat: Empedocle enim autore, quod uulgo fas dicitur, sic ego quoq; accipio. Nam honorem uerum & solidum, & gratiam quæ eorum continetur beneuolentia, qui beneficiorum memores, & gratiæ referendæ studiosißimi sunt, ciuilis uir nequaquam despiciet, neque committet, ut quasi existimari negligat, & ne suis uideatur placere, honorem ex industria fugitet, & deuitet: quod sensit Democritus, quando ne canum quidem allusio, uelut salutatio, neque equorum propemodum beneuolentiæ species uenatoribus equisonibusq; res omnino repudianda uidetur: quippe quam iocundam & utilem arbitrantur, putantq; affectionem eiusmodi cicuribus animalibus inculcandam, & penitus inserendam esse: qualis commemoratur Lysimachi canis, quales equos Achillis in Patroclum fuisse Poëta refert. Mihi proinde præclarius cum apibus agi uidetur, si cultores altoresq; suos salutare, &

mansuetè accipere consuescant, quàm si infestis eos aculeis petant. Nunc uerò apes quidem fumo uexatæ pœnas possessoribus temeritatis atque ferociæ dant, equi lasciuientes & duri freno iunguntur, contumaces canes coërcentur collaribus, & quocunque uel inuiti aguntur. Hominem uerò homini nil aliud mãsuetum & mitem reddit, quàm beneuolentiæ fides, iustitiæ & probitatis certa opinio. Quocirca rectè Demosthenes sensisse uidetur, qui id maximè salutare ciuitatibus & firmum præsidium censet, ut tyranni nullam liberi populi fidem habeant. Etenim pars illa animi, qua fidẽ habemus alijs, & credulitate afficimur, lubrica nimirum est, & facilimè falli induciq; potest. Et ut Cassandræ uaticinatio propterea nihil profuit patriæ, quòd erat apud ciues ingloria, & fides ei non habebatur (sic enim dicere adducitur: Incassum me Deus uoluit uaticinari, quando ante cladem insana habita, post calamitatem sapiens sum appellata) sic fides Archytæ habita, & in Batum beneuolentia ciuium magnopere ijs profuit, qui eorum opera & consilio usi sunt. Proinde primum & maximum omnium, quæ existimationi bonorum ciuium attribui põssunt, fides certe est, quæ gradum ad augendum constituit, & aditum magna capessentibus præstat, propugnat secundo loco, armatq; & instruit bonos beneuolentia ciuium aduersum obtrectatores & improbos: quandoquidem, iuxta illud poëticum, ut mater ab infante suaui somno sopito abigit muscas, ita liuorem atque inuidiam procul propellit & amolitur. Aequat præterea uires, & parem plebeium patricijs, ignobilem illustribus, inopem diuitibus, & magistratibus priuatum facit, atque ut semel dixerim, uirtute ueritateq; accedente, Respublica certis flatibus & secundis

cundis gubernanda suscipitur. Quæ res tibi, si animaduertas exempla, notesq; memoria rerum ratione contraria & diuersa hominum affectione gestarum, facilè compertior apparebit & euidentior. Dionysij *uxorem stupratam, liberosq; prius omnifaria contumelia fœdè affectos, interemptos demum accepimus: ad extremum concrematis corporibus, in mare de naui cinerem sparsum. At* Menandro *regi* Bactrorum, *homini frugi atque mitissimo, in expeditione & castris uita defuncto, cunctæ ciuitates regni, cunctiq; populi inferias de more & iusta magnificè communi consensu soluerunt. Postremo de reliquijs quum diu decertatum esset, quibus potissimum commendarentur, uox tandem inter omnes conuenit, ut æquè partitæ singulis distribuerentur pro rata parte: nempe quò monumentum illius uiri apud omnes pariter cum ueneratione existeret. Agrigentini tyrannide* Phalaridis *liberati publicè sanciuerunt, nulli cæruleo colore uestimentum gestare liceret: ideo quòd tyranni satellites, & corporis eius stipatores, eo colore subligaculis uti soliti erant.* Persæ *ad hanc usque diem homines unco naso & amant, & pulchritudine præditos arbitrantur, in honorem* Cyri, *qui eiusmodi naso fuisse traditur. Quo fit ut amor ille ualidissimus atque sanctissimus omnium meritò habeatur, quem per uirtutem quispiam à ciuibus & popularibus sibi comparat. Honores autem, qui spectaculorum, largitionum, atque gladiatorum editione constantur, falsò quidem hi honores appellari uidentur: quippe qui à meretricijs adulationibus nihil distant.* Natura *semper id multitudini comparatum in promptu est, ut eroganti gratificantiq; statim arrideatur, & instabilis, atque unius diei ingentis gloriolæ species confestim exhibeatur. Rectè itaq; mihi*

naturam multitudinis conspicatus uidetur, qui primus dixit largitionum corruptelæ inductione, libertatem populorum interijsse: uis enim omnis & robur frangitur multitudinis cupiditate accipiendi superatæ & uictæ: quanquam corruptores uulgi admonendi mihi uidentur, seipsos primos ijs artibus perdere atque pessundare, quando magno pretio honores eiusmodi ementes, ferocius efficiunt uulgus: ostenduntq; ipsum rerum potiri, & dandi auferendiq; munera potestatem penes eum positam esse. Et *de largitione quidem hactenus.* Verum *non idcirco circa munificentiam & benignitatem ciuilem sordidè aut parcè erit agendum, ubi scilicet rebus suppeditantibus legum atque morum permissu fieri poßit: maiore enim odio diuitem populus suggillare & persequi solet, nihil per benignitatem & gratiam depromentem, quàm inopem & egenum, qui bona surripiat publica & suppilet: hoc enim neceßitate acerba domina stimulāte, illud malignitate atq; contēptu fieri arbitrātur.* Esto *itaq; munificentia talis, quæ primo gratuitò & liberaliter, non alicuius recti causa appareat: hac enim ratione ij, quos affeceris beneficio, admirantur te & facilè capiūtur.* Secūdo *loco oblata occasione prætendendæ urbanitatis frugalitatisq; uenerare deos, & per pietatē in honorē eorū opibus tuis utare:* Magnopere *enim affici multitudo solet, & in opinionē adduci colēdos uenerādosq; esse immortales deos, quādo pietatē eorū conspiciūt, quos ipsi maximi ducūt, tam magnificè & alacriter diuina prosequentium, atq; tot sumptus haud grauatè impendentium.* Et *certe, ut inquit* Plato, *modulationem & cantum, cum* Lydium, *tum uerò* Phrygium *adimi adolescentibus oportere, quos liberaliter institutos uelis, quòd alter luctu atq; cōquestionibus deijcit atq; affligit animum,*

alter

alter ad libidinem & luxuriam irritat, & præcipitē agit: sic principē ciuitatis facere decet, ut ambitionem & sumptus, quibus alitus irritatusq; animus atrocior & ferocior fit, & scurrilitate quadā prodiga luxuriari uidetur, omni studio de ciuitate procul depellat atq; eijciat. Quòd si minus effici forte id potest, ab ijs certe abhorreat, atque eos declinet, & ijs refragetur pro uiribus, qui talia expetunt, & perniciosißimè student. Modicos uerò temperatosq; sumptus semper putet idoneos bene moratæ ciuitati, quorum finis necessarius honestus'ue sit, & usus iucundus & gratus, modò noxa omnino atque contumelia uacet. Et si forte tibi adeò mediocres fortunæ sunt, ut nisi centro & linea, ut aiunt, perpensæ, ad ea quibus tibi opus sit suppeditare minimè queant, non erit illiberale, non animi omnino summißi & humilis, inuoluntariam inopiam confiteri, dehinc locupletum sumptibus cedere, ne contentionis inani studio ad grande æs alienum conflandum ineptè cogare, unde teipsum non modò miserandum omnibus, uerumetiam irridendum exhibeas. Difficultate enim rerum implicitus, occultam diu & abditam inopiam tenere quî poteris? Nanque siue amicis molestiam & negotium exhibueris, siue creditoribus adulando alluseris, deprehendaris utcunque necesse est, iudicesq; teipsum non modò nullam gloriam, nullas hac uia tibi opes parare, uerum contemptum & dedecus adipisci. Conducet itaque rebus tuis Phocionis atque Lamachi memoria sæpenumero usurpata: Quorum alter flagitantibus quibusdam Athenis, ut ad sacram rem faciendam quippiam etiam ipse pro uirili parte tribueret, & diu quasi daturo applaudentibus: Iniurius & impudens, inquit, profectò sim, si ad rem diuinam uobis deposcentibus aliquid dare animum in-

duxero, huic autem Callicli, digito creditorem ostendens, nihil reddidero. Lamachus *uerò imperij expensum referre solitus traditur, quantulum sibi in uestimentum atque crepidulas expendisset.* Ermoni Thessali *magistratum præ inopia ei deprecanti, matellam uini singulis mensibus, & farinulæ modium de publico decreuerunt. His rationibus fit, ut neque fateri inopiam dedecori sit, & in ciuitatibus non desint qui possint benignè & lautè accipere inopes, modò uirtus intersit rebus, & liberè esse uiuendum persuasum sit omnibus. Quamobrem contineat se quisque maximè, & rebus sic consulat, sic modum constituat, ut nec in campum pedes aduersus equites dimicaturus descendat, ut nec in spectaculis, epulis, & in scena inops cum locupletibus de magnificentia & gloria certaturus. Sanè uirtute innixus, animi præsentia rationeq; fretus, ciuitatem regere pergit, ut inde non modò dignitas & maiestas quædam exoriatur, uerum gratia quoque & beneuolentia rectè concilietur, res profectò diuitijs Crœsi optatior longè atque præstantior. Frugi nanque moderatusq; uir, non insolens, non nimium sui amans, nemini in ciuitate oneri esse potest, nulli acerbus & grauis, nulli uisu infestior :* Nam *& salutabilis est, & natura communis, atque adire & affari uolentibus facilis, cuius domus non obserata, non occlusa, sed patens est omnibus, quò se quisque uelut è tempestate & fluctibus in portum tutò recipere possit. Nec humanitatem duntaxat his rebus affert, quibus curandis ope simul & opera opus est, uerumetiam uota prospere adsequẽtibus lætum se & hilarem exhibet, rursus offensis & aduersitate ulla affectis dolentem & mœstum.* Nusquam *ulli molestus occurrit, nemini per importunitatem impedimento est, non longo ser-*

uorum

uorum & comitum agmine insolens, non in balneis & theatris occupatione locorum curiosus, non delicijs & nimio sumptu insignis, & propterea inuisus & grauis, sed æquus & lenis: moribus, ueste, uictu, educatione liberorũ, uxoris atq; familiæ cultu, simul modestia & humanitate rebusq; omnibus talis, ut facilè agnoscere poßis popularem hominẽ, qui se unum de cœtu haberi ciuium ex animo studeat, qui beneuolum se & fidelem consiliarium dubitatione æstuantibus præbeat, afflictis patronum sine mercede, connubijs amicitijsq; committendis facilem aptumq; conciliatorem. Hunc magnam partem dici in curia Reipublicæ, in foro amicis impartire quotidie uidere licebit, reliquum uitæ spatium ea ratione dispensare, ut curas, solicitudinem, atq; desideria ciuitatis ad se undecunq; conuertere, atq; pro uiribus componere, & ad meliorem conditionem redigere prompto & alacri animo pergat, imitatus Cæciam, qui flando nubila ad se contrahere fertur: Non enim cessationem & ocium, quod pleriq; paßim facere solent, quæritat, sed Reipublicæ præclare administrandæ omnẽ operam, atque adeo uitam ipsam impendit. Quibus artibus ciues ad se conuertere uult, edoctos atque bene admonitos, quæ sit boni ciuis in Rempublicam cura, qualis prudentia: rursus cuiusmodi aliorum sint falsæ adulterinæq; adulationes, & perniciosæ illecebræ. Iam uerò assentatores Demetrij alios non appellandos reges censebant: quippe qui Seleucum elephantorum magistrum, Lysimachum gazæ & ærarij custodem, Ptolemæũ Nauarchum, Agathoclem præfectum insularum dictitare consueuerunt: Populus certè etsi prudentem & bonum ciuem initio fortè spernere, atque nonnunquam paruifacere uideatur, percognita tamen animaduersaq; sim-

plicitate ueritateq́; morum eius, cum postea ciuilē omnino uirum, cum popularem, cum ciuitatis principem arbitrantur. Ex reliquis *chorearum atq; pomparum ductorē aliū, epularum alium præbitorem, ludorum hunc magistrum, & aliâs alium arbitrantur & uocant.* Et ut in *conuiuijs usu uenit:* Callias Alcibiades'*ue epulum præbet, & sumptum facit,* Socrates *autem obseruatur, ad* Socratem *omnes congerunt oculos, sic in sanis & liberis ciuitatibus* Ismenias *erogat & largitur,* Lichas *apparat editq́; cœnas,* Niceratus *dux est pomparum, & choreas aptè cōmittit: uerum* Epaminondas, Aristides, Lysander *magistratus gerunt, copias ductitant, imperijs ubique funguntur, domi ac foris* Rempublicam *administrant.* Huc *itaq; intueri oportet, non animis deijci, non expauescere & penè consternari gloriolam spectantē, quæ fauore atq; applausu uulgari, de theatris, de culina, de popina, de strage hominum repente exorta, & fragiliter comparata sit.* Proinde *nil honorabile, nil honestum, nihil præclarum & graue in se, nihil solidum continens, non diu mansura, parum uictura, unà cum ludis & scenis ipsa quoque meritò peritura funditus est.* Qui *apiaria curant, & ipsis apibus ære & usu nutriendis operam sedulò dant, quas ingenti bombo & strepitu de cellulis conspicantur prodire, ualidas eas atq; uberes esse coniectant:* Quem *uerò* Deus *ciuilis et ratione præditi examinis curæ atque cultui præfecit, quiete is atque mansuetudine populi felicitatem eius potissimum metitur, & coniectura consequitur.* Et *reliqua quidem* Solonis *præcepta & instituta amplexabitur ac admittet, postremo pro uiribus imitabitur: illud autē admirabitur certè, sed hærebit diu & dubitabit, qua tandem uir ille ratione adductus lege cauendum duxerit, qui scissa ciuitate*

per

per seditionem bifariam, neutri se parti addixerit, in ærarios eum oportere referri. Non enim corpore aliquo affecto & morbido, de membris iam morbo & uitio occupatis, initium conualescendi & salus speratur progredi posse: quin ubi uis ualidorum membrorum præualere inceperit, inde uelut quoddam temperamentum proficiscens, uires serpentis iam morbi reprimit, & indies magis retundit. Natura dehinc opitulante immutatio fit, & membra languore iam læsa ad salutem pristinam redeunt. Sanè populo seditionis uitio laboranti, non tamen graui & deplorato, sed quod curari aliquatenus inhiberiq; queat, partibus sanis certè & bene ualentibus temperamentum salubre afferri debet, atque in hac medendi ratione perseuerandum est, ac penitus insistendum. Etenim uis atq; uirtus bene ualentium partium, aptè, atq;, ut ita dicam, familiariter in membra morbida influens, mirum agit in modum. Pleræq; autem ciuitates omnibus perturbatæ partibus, nulla ui foris compulsæ, nullam malorum castigationem adeptæ, radicitus subuersæ interierunt. Ciuibus itaque pereuntibus, nullo sensu moueri, nihil dolere, tranquillitatem animi, atqueadeo indolentiam, prædicare, uitam ociosam tanquam beatam uerbis extollere, perinde utique est ac aliorum miserijs oblectari, & gaudere calamitatibus uideare. Imò Theramenis cothurnum induere debes, ut utrisque conuenias, neutris tamen addictus: qua ratione uideberis neutris iniuriam facere, & propterea non alienus: utrisque opitulari, proinde communis: nec concitabis aduersum te ullam inuidiam, scilicet quia sis solus expers malorum, cæteris calamitate afflictis: quippe qui uicem utrorunque pariter indoleri uideri possis. Iam uerò optimum & potissimum omnium illud est, longè lateq;

prospi

prospicere, nequando seditio ulla erumpat, opus profectò rationis & disciplinæ ciuilis maximum & pulcherimum. Etenim ciuitatibus illa sunt bona optanda maximè, pax, inquam, libertas, feracitas cum agrorum, tum uerò hominum, postremo concordia. At ad pacem comparandam hac tempestate nullius boni ciuis auxilio ciuitates indigere uidentur, fugato iam, & de medio omni genere belli sublato, tum intestini, tum barbari. Libertatis uerò tantundem poßidetur, quantum rerum domini impartiendum populis arbitrantur: amplius autem optare utique non est utile. Feracitatem atque prouentus agrorum, anni temperiem, & clementiam cœli, mulierum partus, & parentibus similes natos, prognatis incolumitatem & sospitatem modestißimus quisque sibi ac ciuibus à dijs immortalibus postulabit. Reliquum ergo est, quod uiro ciuili nulla re inferius existimandum uidetur, ut rebus administrationi ciuium subiectis ita utatur uir bonus, sic moderetur, ut amicitiæ & consensus inter ciues conciliari, contentiones & inimicitiæ tolli penitus uideantur: & quod in amicorum dißidijs usu uenit, qui se priorem iniuria affectum putat, cum priorem quoque adeas atque oratione soleris, ostendasq́; te unà secum dolere, & iniuriam æquè ferre. His iactis mœrorem lenire incipito, hominemq́; docere, non eos commendari solitos, qui alijs iniuriam intulerint, quiúe pertinaciter & obnixe superare contendant, sed qui illatam iniuriam animo æquo, uel certè forti tulisse uidentur. Hi enim non modò mansuetudine & morum facilitate, uerum quoque prudentia & animi magnitudine præstant, propterea quòd paruis rebus cedentes, maximis atque pulcherrimis obtinent & euincunt. Ad hæc priuatim singulos publiceq́; uniuersos

admonitos & doctos oportet, conditionem imbecillitatemq; rerum praesentis Graeciae cernere. Bene enim cum sapientibus agi existimandum est, si quietè ac concorditer uitam agere liceat, quandoquidem nil sors praeclarum reliquum fecit, de quo in medium decertetur. Quis enim principatus, quod imperium, quae gloriae materies, his qui supersunt relicta est? quae omnino agendi potestas, quam quoduis decretum Proconsulis *facilè non inuertat, & destruere poßit? quae'ue, etiamsi integra permaneat, digna haberi & idonea poßit, cui magnopere studeas, & operam naues? Enimuero non semper incendia de sacris publicis'ue aedibus initium sumunt, sed saepenumero è domuncula, lucerna parumper neglecta, ingens erumpit flamma: uel ignis sensim conceptus, palea deinde & fomentis resocillatus mirũ in modum ardere incipit, & primis quibusque correptis longius serpere, & maximam stragem dare:* Ita *seditiones in ciuitatibus non magnae semper contentiones, nec de publicis rebus dißidia incendere concitare'que solent: uerum plerunque priuatis creatae offensionibus, in publicam pestem certando progressae sunt, studijs & contentionibus mutuis auctae.* Quas *ob res principem ciuitatis, & uirum ciuilem oportet eiuscemodi parua futurae cladis initia nihilo segnius praeuenire, itaq; curanda & opprimenda suscipere, ut aut nusquam existere poßint, aut si quà extiterint, praefocentur, ne paulatim assumptis uiribus luculenter succrescant, postremò suapte magnitudine* Rempublicam *taxent & occupent.* Quòd *si tolli penitus nequeant, ad eos saltem reijciantur, è quorum priuatis studijs & dissensionibus ortum sumpsisse uidentur.* Attendendum *praeterea sibi ducat, & alijs praedicandum, saepe usu*

uenire

uenire, priuatis & paruis neglectis rebus initio, nulla cura, nullis medicamentis adhibitis, inde calamitates etiam publicas extitisse. Delphis maximam idcirco seditionem ortam accepimus, quòd Orgilaus Phalidis filius Cratetis ducturus filiam, dum rem sacram de more facere uult, cratera stantem inter libandum ultro fortéque derepente ruptum animaduertit, portentum hoc deuouendum ratus, infectis nuptijs, relicta sponsa, cum patre inde confestim abijt. Ea re Crates infensus, Orgilaum & fratrem non multò pòst sacrificantes adortus, ut præcipites se darent pessum iri compulit. Iterum amicos familiaresq; supplices in templo Prouidentiæ impetu dato oppreßit. Postremo Orgilai fratres Cratetem & factionis eius homines ex composito aggreßi interemerunt, deq; pecunijs, nuncupatis Piacularibus, inferiora templa ædificarunt. Adolescens Syracusis quidam amatæ adolescentis amici profecti peregre, sibi creditæ stuprum intulit: rediens ille resciuit facinus, ulturusq; iniuriam inuicem uxorem amici stuprauit. Re uulgari cœpta, maior natu ciuis in senatum retulit, utrunq; ab urbe eliminari, prius quàm ciuitas uelut contagio sceleris infecta, ad diuersa propensa studia, & ad intestinas hinc profecta inimicitias seipsam euertat: cæterum persuadere senatum potis non fuit: orta seditione, in diuersasq; partes ciuibus raptis, quæ fuerat egregia ciuitas, maximis implicita malis, uarijsq; agitata calamitatibus demum corruit. Iam ipse tu tibi domi tenes certa exempla: inimicitias, inquam, Pardali atque Tyrrheni. Qua in re parum abfuit, quo minus urbs Sardes euerteretur, de paruis priuatisq; causis, in seditionem & bellum intestinum impulsa. Ciuilem itaque uirum eiusmodi tanquam

in

in corpore aliquo uitia, quæ possunt emanare latius, nequaquam contemnere & floccifacere decet, sed prouisa eminus statim opprimēda suscipere. Qui enim hæc prospicit, & magna is quæ sunt parua efficere, & parua ipsa in nihilum redigere poßit, ut inquit Cato. Ad quæ persuadenda nulla mihi uideri potest potior ratio, quàm si inducas animū, in tuis priuatis disceptationibus mansuetum teipsum & exorabilē exhibere, atq; in primis persistere causis, nulla per contentionem concitandæ iræ gratia adiecta materia, nullis irritatis affectibus, quibus negotium magis exasperetur, & æquo acerbius fiat. Iam lucta cæstibusq; certantiū manus loris uinciri leniter & pauxillum prohiberi cōsueuit: nempe ut ictus molliter emittantur, & inflicta uulnera non magnū dolorē afferant, ne certatores doloris cōmoti sensu, ad grauē, & penè insanabilē pugnandi excandescentiā prouehantur. Simili ratione in foro, & ciuilibus controuersijs, sat erit nudis explicatisq; rationibus causam simpliciter agere, non confictis ad libidinē criminibus, congestis maledictis undiq;, & iurgijs atque minis admixtis, tanquam ueneno tela inficere, eaq; præacuta in aduersarium per insidias iactitare. Quo fit ut causæ suapte natura leues, atque priuatæ, ad publica crimina, deploratamq; luem studio & contentione trahantur. Qui uerò se talem in causis proprijs exhibere potest, is profectò facilè persuadere alijs, ut se uolentes libētesq; dicto eius audientes exhibeant, quando maximè publicæ ipsæ contentiones & controuersiæ, si priuatas offensiones subducas ac demas, leuiores effici solent, nec molestum quippiam insanabile'ue omnino afferre.

FINIS.

AD D. ALEXANDRVM VI. Pont. Max. Caroli Valgulij Brixiani, Cardinalis Valentini Secretarij, præfatio.

SAPIENTIBVS accepi, beatißime Pater, non modò magistratum atque imperium patefacere ingenium administrantis uiri, & naturam ac mores, sed uirum quoque ostendere ipsius magistratus & imperij uires, dignitatem, ac potestatem. Nam quum tam uariæ multiplicesq; sint hominum naturæ, tam abditæ aliquorum mentes, occultaq; ingenia, ut non modò ab alijs rectè percipi iudicariq; non poßint, sed multi ne ipsi quidem sciant quid præstare possent, si experiundi sui facultas aut neceßitas daretur: in magistratu ac principatu uir constitutus, quàm sit prudens, quàm iustus, quàm continens, quàm beneficus, atque omnino penetralia cordis mentisq; suæ aperiat necesse est. Contrà uerò & sunt, & fuerunt aliqui, quorum certè mores reprehendi non possunt, sed neque imperij magistratus'ue dignitatem tueri, nec ipsius potestatem magnificentius exercere, nec uires latius explicare sciuerunt. Rursusq; alij autoritatem magistratus excellentia ingenij auxerunt, & præclariorem reddiderunt quàm acceperint. Te uerò, sanctißime Princeps, sedes Petri iustißimum esse, te prudentißimum, te pacis & quietis amantißimum ostendit quotidie magis. Tu quoque ipsam sedem his ipsis uirtutibus, & pluribus alijs exornas, dignitatiq; ecclesiæ atque autoritati præstantia ingenij, consilij altitudine, & animi magnitudine ac robore splendorem addis & ornamentum. Ceremoniarum

præterea, cultusq; diuini diligentißima obseruantia, pietateq; ac religione ipsam condecoras. Teq; augurор, quin potius compertum habeo, dies ac noctes meditari, quomodo poßis augere sedis Apostolicæ maiestatem: quanquam hoc tempore perquam sit arduum. Nam usqueadeo creuit perfidia Christianorum hominum, tantam licentiam abutendi ecclesiæ bonis sibi principes usurparunt, ut quæ ad decus utilitatemq; Christiani populi altitudo mentis tuæ cogitat & concipit, transigere perquam sit difficile. Rectè enim cogitata, prudenterq; consultata, externa aliqua ui atque perfidia, aut difficultate pecuniaria impedita sæpe retardantur. Equidē sic esse existimo, quòd quemadmodum bonitas primum orta est, subitò emersit improbitas: & lux effulsit, continuò tenebræ subsecutæ: ita quum primum Christus claues regni cœlorum Petro tradidit, protinus aduersarius noster ipsis obstacula & impedimenta excogitauit, atque ita semper ut possessor nouus illarum creatur, pro ingenio, proq; natura illius maiora minoraq; molitur impedimenta & machinatur. Quare ut te nouit, beatißime Princeps, æquitate, sapientia præstantem, pietate ac religione insignem, teq; perpetuò cogitantem, quomodo ad iter salutis reuocare poßis deerrantes iandudum Christianos, in solio Petri fuisse collocatum, sic ipse omnes suas acies in peruersis & inquinatis potentum hominum in sedem Apostolicam mentibus armauit, ne tua optima uoluntas, saluberrimaq; consilia, tantum fructum Reipublicæ Christianæ parent, nec uirtus probitasq; tua ut meretur elucesceret. Veruntamen dubitandum non est, quin æquitas superatura sit iniquitatem, & optima uoluntas tot maturis consilijs, diligentiaq; gubernata, prauas & impias uoluntates aut oppres-

sura sit, aut ad sanitatem reuocatura. Sed quoniam in administrandis rebus tum publicis, tum priuatis, in cuiusque animo naturalia etiam impedimenta quædam non parua existunt, quibus fit ut uita hominum, in quocunque sint statu, uarijs perturbationibus afficiatur, & animus noster in deliberando, consilioq́; capiendo in diuersas sententias distrahatur, & quasi bello intestino uexetur, de eo genere toto Plutarchus, rerum humanarum uir peritißimus, & in omni genere sapientiæ præstantißimus, accuratè & acutè libellum Græca oratione composuit. Eum ego, quia fundamenta continet uirtutum moralium, & ad res agendas magnopere conducit, in linguam nostram conuerti, & nomini Sanctitatis tuæ dedicaui. Cui me quoque ipsum iampridem dedicaui, & consecraui,

PLVTARCHI
CHAERONEI
LIBER
DE
VIRTVTE MORVM.

Carolo Valgulio Brixiano interprete.

E VIRTVTE, *quæ ad mores spectare dicitur atq; existimatur, maximè uerò uti à contemplatiua differt, quòd animi affectum materiæ, & rationem formæ gerētem uices habeat, disserere propositum est, quæq; sit eius substantia, & quomodo naturaliter subsistat, & utrum ea pars animi, quæ illam suscepit, propria ratione sit composita & moderata, an particeps sit alieni: Idq; si ita est, num ut ea quæ cum præstantiore ui commixta sunt, an potius quòd ueluti præfectura quadam atq; imperio utatur, alterius particeps esse principis dicitur potestatis. Quòd autem uirtus omnino à materia semota atq; impermista esse, ac permanere possit, latißimè patere arbitror. Sed aliorum præstat breuibus recensere sententias, non historiæ magis causa, quàm ut nostra clariora atq; firmiora explicatis illis existant. Menedemus itaq; Eretriensis multitudinem sustulit uirtutum ac differentias, quasi una esset, ac pluribus nominibus uteretur. Idem enim temperantiam ac fortitudinem & iustitiam, ueluti gladium & ensem appellari. Aristo Chius unam & ipse substantiam uirtutis faciebat, eamq; appellabat sanitatem, sed differentes numerosas'que fieri*

Virtus à materia semota.

asserebat, quum aliud atq; aliud spectaretur, ut si quis uisum nostrum cum alba contuetur, albiuisum, & cum atra atriuisum appellare uelit, aut quid aliud huiusmodi. Nam quum uirtus quid sit agendum, quid'ue fugiendum considerat, prudentiam appellari contendebat: cupiditates uerò coërcentem, & modum uoluptatibus adhibentem, temperantiam: quæ autem in societatibus, & rebus cum alijs contrectandis uersatur, iustitiam. Quemadmodum gladius quum sit unus, aliud aliâs secat, & ignis in diuersas agit materias eadem utens natura. Videtur autem & Zeno Citticus in eandem descendere sententiam, definiens iustitiam esse prudentiam, quæ suum cuique tribuit, in rebusq; assumendis temperantiam, & in perpetiendis fortitudinem. Et qui ipsum tuentur, censent in his scientiam à Zenone prudentiã appellari. Chrysippus uerò suam cuiq; qualitati ratus uirtutem attributam esse, examen, ut inquit, Plato, nec usitatum, nec cognitum excitauit uirtutum. Vt enim à forti ac mansueto fortitudinem & mansuetudinem, & à iusto iustitiam, sic à gratioso gratiositatem, & à bono bonitatem, & à magno magnitudinem, à pulchro pulchritudinem, atque alias huiuscemodi dexteritates, comitates & urbanitates in numero uirtutum ponẽs, multis absurdisq; nominibus nihil indigentem refersit philosophiam. Communiter autem inter hos omnes conuenit, uirtutem esse principis animi dispositionem, & facultatem quandam à ratione manantem, quin potius ipsam esse rationem: Idq; firmum & ratum, & immutabile habent, nec putant id animi quod ratione uacat, affectibusq; perturbatur, discrimine ullo, naturaq; ipsa animi ab eo quod ratione præditum est, esse distinctum: sed eandem animi partem, quam intellectũ principemq; appellant, continuis

Virtus quid.

contrahendis

non animaduertit

[illegible]

[illegible]

tinuis mutationibus conuersionibusq; obnoxium, & in affectionibus, & per uarias habitus uel dispositionis mutationes uitium fieri atq; uirtutem, ac nihil in se habere quod sit expers rationis, diciq; à ratione auersum, quum motus animi auidè concitatus ac uehemens, atq; impotens ad aliquid absurdū præter delectum rationis effertur. Affectum enim esse dicunt rationem improbam atq; effrenatam & proteruam, ex prauo peccanteq; iudicio ortam, quum uehementiā robur'que accepit. Hi autem mihi ignorasse uidentur, quòd quisque nostrum uerè duplex compositusq; est, nec illam animi duplicitatem præuidisse, sed tantum perspicuam illam, quæ est animi & corporis commixtionem. Quòd uerò ipsius animi in seipso compositum sit quiddam biforme atque dißimile, quasi alio corpore rationis experte atq; participe commixtum & compactum, Pythagoram nesciuisse non est consentaneum, coniecturam facientibus à studio musicæ illius uiri, quam animo pacādi sedandi'que eius gratia adhibebat, tanquam non uniuersus præceptioni doctrinis'que obtemperaret, nec à uitio ratione distraheretur, sed alio quodam persuadendi præsidio indigeret & formatione atque conciliatione, nisi omnino ad philosophiam intractabilis atq; inobediens esset futurus. Sed apertißimè & constanter, atque indubitatè Plato intellexit, quòd huius mundi animans nec simplex est, nec incompositus, nec uniformis, sed ex eiusdem, atque alterius potestate cōmixtus, tum eodem semper se modo regēs & uersans, unóque ac simili ordine utens, constanti atque præualido, tum in contrarios, errabundosq; motus, ac circulos diuisus, primordium dißidij, & mutationis, ortibus & corruptionibus quæ fiunt, in terra dedit. Humanus quoque animus pars uel sectum quum sit uniuersi, & ra-

Affectus.

tionibus numeris'que ad illorum cœlestium exemplum compactus, nec est simplex, nec unius modi. Sed alterum habet intelligentiam atque rationem, quam præstare naturaliter imperareq́; homini conueniens est: Alterum uerò turbulentiam affectuum habet, impos'que rationis est, & erroribus refertum, & suaui, suaq́; sponte inordinatum. Quo rursus bipartito, aliud semper cum corpore uersari, ipsumq́; colere suapte natura desiderat, & appellatur concupiscentia: Alia uerò pars interdum ipsi se dedit appetentiæ, quandoque uerò rationi uim roburq́; suppeditat, eaq́; dicitur irascentia. Declaratur autem in primis differentia compotis rationis atque intelligentiæ partis itinere contrario aduersus concupiscibilem & irascibilem, quòd hæ aliæ sunt & diuersæ, quum sæpe non obtemperare ei quod optimum est, ac reluctari manifestò deprehendantur. His principijs plurimum usus est Aristoteles, ut ex eius scriptis late patet. Postea uerò irascibilem concupiscentiæ attribuit, quòd ira libido quædam sit uindictæ, perpetuoq́; usus est parte affectibus perturbata rationeq́; carente, tanquam differenti ab ea quæ est particeps ipsius: non quia omnino sit expers rationis, quemadmodum ea animi pars qua sentimus, nutrimentumq́; suscipimus & uegetamur. Nam hæc omnino rationem non audiunt, & modo quodam surda ex carne germinarunt, ac penitus in corpore sunt demersa. Quæ uerò affectionibus obnoxia est, quanquam propria caret ratione, & est expers eius, alioqui tamen ut eam audiret, ad ipsamq́; se conuerteret, cederet, & informaretur, natura facultatem concessit, nisi in totum perdita profligata'que existat à uoluptate uictu'que intemperanti. Qui autem admirantur, quomodo parere rationi poßit id quod rationem

non

non habet, hi mihi non uidentur mente complecti, quantæ sint rationis uires, & quò penetrent, occupando & ducendo non duris quidem, nec renitentibus modis, sed informantibus, & ad cedendum parendum'que disponentibus. Quæ res est omni neceßitate ac uiolentia ad transigendum efficacior. Quandoquidem spiritus ac nerui, & ossa, & reliquæ corporis partes ratione carent, sed quum animi motus oritur, quatiente quasi habenas ratione, omnes intenduntur, & expediuntur, & parent. Pedes ad cursum parati, manusq; ad iaciendum, atque capiendum, id animo cogitante sunt præsto. Præclarè autem Poëta id quod ratione uacat, & affectus habet turbidos, & cum ratione conformatur, his carminibus ante oculos ponit:

Illi, dum lacrymans luget præsente marito,
Formosæ malæ lacrymarum rore madebant.
Vxorem sed flentem animo miserantis Vlyßis
Lumina palpebris stabant immota quietis,
Cornua ceu & ferrum, mente occultante dolorem.

Declarant id quoque in formosis, quos tangi uetat & ratio & lex, pudendorum fugæ & receßus, quæ iacent ac minimè commouentur. Quæ res præsertim amantibus uenire solet usu, quum postea sororis aut filiæ amatores per imprudentiam fuisse cognouerunt. tum enim sese contraxit cupiditas & inhorruit, corpusq; partes suas consentientes cum iudicio præbuit. Enimuero cibos atque opsonia sæpe aliqui perlibenter aßumpserunt, qui postquam senserunt & didicerunt, aliquid se impurum & illegitimum edisse, non modò iram morsumq; iudicio adhibuerunt, uerũ & corpus ad opinionẽ conuersum & completum, uomitiones nauseantesq; disturbationes occupant.

Vereor

Vereor autem, ne omnino friuola puerilia'q; oratione exequi uidear, psalteria, lyras, pectidas, tibiasq; persequens, & quaecunque musicae consona, & inde appellata architectantur homines, affectibus humanis inanimata conueniunt, simulq; flent & concinunt, & unà intemperanter feruntur, iudicia, affectiones, moresq; utentium referentia. Nam & Zenonem in theatrum ad citharam, canente Amoebeo, camus dixisse discipulis ferũt, ut perdiscamus quae intestina, & nerui, & lingua ac ossa, rationis rhythmiq; participantia, & ordinis concentum uocemq; edunt. Sed his praetermißis libenter eos interrogarem, si canes & equos auesq; domesticas uident consuetudine quadam & educatione, ac praeceptione uoces prudentes reddere, rationiq; obtemperantes motus & habitus, actionesq;, moderationem quãdam & utilitatem nostram continentes, Homerumq; dicentem audiunt, Achillem equos hominesq; hortari solitum ad pugnam: cur adhuc admirãtur ac dubitant, id quod irascitur in nobis, & cupit, & dolet, & laetatur, obedire prudentiae, ab eaq; affici, cum & incola sit, nec abscissum, nec extrinsecus fictum, neque ulla neceßitate aut plagis formatum, sed à natura dependeat, cum eo semper uersetur, educetur, & consuetudine complcatur ac more: unde rectè appellati sunt mores. Sunt enim mores, ut compreßè dicam, qualitas animi ratione uacantis. Quod nomen inditum fuit propterea, quòd qualitatem hanc & differentiam à more ipse animus irrationalis à ratione conformatus capit. Cui quidem non est consilium, commotiones animi & affectus stirpitus euellere: neq; enim potest, nec opus est, nec expedit: sed terminum quendam & ordinem ei praescribere, moralesq; uirtutes constituere. Quae quidem sine affectione motuq; non sunt, sed

Mores quid, et unde dicantur.

eius partis animi, quae r[ati]one uacat.

quae quidem non sunt priuationes quaedam affectuu?

ſed ſymmetriæ ipſorum & mediocritates. Imprimit enim, informat ipſa prudentia commotarum affectionum uim, habitumq́; conſtituit urbanum. Tria enim hæc in animo eſſe dicunt, potentiam, affectũ, & habitum. Poteſtas principium eſt, & materia affectus, ut iracundia, uerecundia, atq; huiuſmodi procliuitates. Affectus eſt ipſius potentiæ commotio quædam, Habitus uerò, uis & confirmatio potentiæ in parte irrationali à conſuetudine inſita. Si perperam à ratione ductata, & recta fuerit affectio, uitium exiſtit: ſin probè, emergit uirtus. Sed quoniam non omnem uirtutem mediocritatem faciunt, nec moralem appellant, de earum uirtutum differentia altius repetito principio dicendum eſt. Rerum omnium alia abſolutè quodammodo ſe habent, ut terra, & cœlum, & aſtra: alia erga nos modo quodam affecta ſunt, ut bonum, malum, eligendum, fugiendum, uoluptas, dolor. Vtrunque ratio complectitur. Superioris generis ſcientia eſt & contemplatio. Ex altero, quod uidelicet nos reſpectat, deliberandi facultas oritur, Et agendi huius uirtus eſt prudentia, illius uerò ſapientia. A ſapientia autem differt prudentia in eo quòd à contemplandi genere ad actiuum, affectionibusq́; agitatum conuerſione, & reſpectu quodam facto ſecundum rationem prudentia ſubſiſtit. Quapropter prudentiæ fortuna opus eſt. Sapientia uerò ne conſilio quidem eget ad ſuum finem conſequendum: In æternis enim, & eodem ſemper modo ſe habentibus uerſatur. Et quemadmodum geometria non conſultat, utrum triangulus in ternos angulos abeat, duobus rectis æquales, ſed nouit: ſunt enim conſilia earum rerum, quæ aliâs aliter ſe habent, non autem firmarum atque immutabilium: Sic mens contemplatiua prima ſtabilia, unam ſempiter-

propensio ad ... ad verecundiam ... ad audaciam ... ad ira, fiduc... pudor, confi... tia.

namq; naturam habentia, nullisq; obnoxia mutationibus exercens, à consilio capiendo libera est. At prudentiam in rebus errorum, ac turbulentiæ plenis, immersam sæpe cum fortuitis misceri necesse est, & consultatione in rebus dubijs uti, & ubi consuluerit, iam agere irrationali quoq; aßistente atq; præsente, & simul à iudicijs tracto: motione enim indigent animi naturali. Qui quidem in affectione mores efficit ratione indigens moderatrice, ut ille motus mediocris adsit, nec ultra modum citra'ue consistat: Quod enim uacat ratione, & affectionibus scatet, commotionibus utitur tum uehementioribus & concitatis, tum mollioribus lentioribusq; quàm conueniat. Quo fit ut in omni actione nostra officiũ uno modo perficiatur, & pluribus ab eo discedatur. Assecutio enim signi una simplexq; est, aberratio autẽ multiplex, siue quid præstet mediocritati, siue ab ea superetur. Huius igitur quæ in rebus agendis uersatur rationis secundũ naturã munus est, immoderatos redundantesq; affectus & cõmotiones coërcere ac resecare. Vbi enim præ imbecillitate atque mollitia, ac metu, uel torpore motus refugit, officiũq; & honestatẽ deserit, tum præsto est illum excitans & subleuãs. Vbi uerò contrà sese effert insolenter plurimus atque inconditus, & inordinatus, uehementiam aufert & reprimit, atque ita affectuum commotionem moderans, & intra terminos continens, uirtutes morum in parte animi experte rationis constituit, inter excessum atque defectum medium obtinentes locum: Non tamen omnem uirtutem in mediocritate inesse *dicendum est, sed est quædam nunime indiga eius animi partis, quæ est rationis impos, in pura constantiq; mente constituta, sapientia uidelicet atque prudentia, suapte natura perfecta, præstantiaq; rationis & summitas ac uis,*

qua

qua summa diuinitas scientiæ atque beatitudo intenditur. Hæc uerò corporis gratia necessaria, & affectuum et commotionum egens, quibus tanquam instrumentis & ministerijs ad res agendas utatur, irrationalis animi haudquaquam existens interitus, nec extinctio, ordo atq; modus, sua quidem ui, & ipsa qualitate summitas est, quantitate uerò mediocritas circuncidens & amputans quod redundat & deest. Quoniã autem mediũ multipliciter dicitur, quod medij genus uirtus teneat dicendum uidetur. Commixtum igitur medium est simplicium, ut albi & nigri fuscus color, & quod continet & continetur, ipsius continentis & cõtenti, ut duodenarij & quaternarij octonarius numerus est medius, & quod neutrius extremi particeps est, ut bòni & mali quod est indifferens. Nullo ex his modo uirtus medietas dicenda est: neq; enim commixtio est uitiorum, neq; continet superatum, neq; complectitur excedens id quod decet, neq; omnino ab affectionum motibus libera est, in quibus est magis & minus. Fit ergo, in primisq; dicitur medietas ei qui est in sonis atq; harmonia congruenter. Ea enim uox est concinna, quemadmodum in fidibus postrema & suprema: Quarum alterius nimiam acuitatem, alterius grauitatem deuitat: ipsaq; quum sit motus atq; potentia in irrationali anima, quod solutum & languidum est, aut intentum, atq; omnino plus & minus ab appetitione naturali amputat & demit, modũ atq; constantiam affectibus adhibens. Fortitudinem itaque mediocritatem esse dicunt timiditatis & temeritatis, quarum alia superatur à modo, altera ei præstat in irascentiæ affectu. Liberalitatem uerò auaritiæ & prodigalitatis: Mansuetudinem indolentiæ & crudelitatis. Ipsamq; iustitiam in commercijs nec minus, nec plus quàm cõueniat tribuẽtem.

Temperantiam autem in medio stuporis siue insensibilitatis & intemperantiæ semper cupiditates refrenantem. In quo maxime apparet cognitio differentiæ partis animi, quæ est expers, & eius quæ est cōpos rationis, & quantum inter affectū intersit & rationem ostendit. Haud enim à continentia differret temperantia, nec ab intemperantia discreparet incontinentia, quum utraque in uoluptatibus cupiditatibusq; uersetur, si idem in animo esset, quod naturaliter appetit, & quod iudicat. Nunc autem temperantia est, quum quasi pecudem irrationalem animā obedientem ac mitem ratio regit, & tractat, in cupiditatibus ipsa utens cedente moderationem, & id quod decet suscipiente. At continens agit quidem & ipse illam ualida ratione, ac superante cupiditates, uerum non sine dolore parentem, sed obliquam, & tergiuersantem ducit, tanquam plagis, & freno coactam, atq; compulsam, certamine intestino atq; tumultu completus. Quale similitudine quadam Plato fingit in iumētis esse uehiculum animæ trahentibus, quum deterius sub iugo cum meliori colluctatur, & aurigam conturbat, resistere à tergo & summa cura contendere acriter coactum semper, ne punicea è manibus excidant lora, ut inquit Simonides. Quare non censent uirtutem perfectam esse continentiam, sed diminutam: non enim medietas existit ex consonantia praui ad bonū, neq; resecatus est affectus uehemētior, neq; obtemperat prudētiæ, nec cum ea consentit appetitus, sed accipit, & facit dolorē necessitate repressus, tanquam in seditione hostis & inimicus simul habitat, odoribus simul & pæanibus & gemitibus completus est continentis animus propter inæquabilitatem atq; dissidiū. Quam ob causam incontinentiā esse diminutum uitium, & intemperantiā ex toto uitium arbitrantur.

Quum

Quum enim habeat affectum, & rationem improbam, & perturbatã, tum cupiendo ad id quod turpe est prolabitur, tum improbè iudicando cupiditatibus assentitur, sensumq́; abijcit peccatorum. At incontinẽtia ratione iudiciũ rectum tuetur, affectione uerò ualidiore quàm sit ratio præter iudicium fertur. Vnde ab intemperantia differt, quòd in incontinentia ab affectu superatur ratio, in illa ne pugnat quidem: in hac contradicens cupiditates sectatur, in illa cum assensione subsequitur: in hac cum dolore particeps est malefactorum, in illa cum uoluptate: in hac inuitus honestatem prodit, in illa libens turpitudinem amplectitur. Et harum quoq; differentiam non modò facta, sed etiam oratio declarat. Intemperantum enim sunt uoces huiusmodi:

Gratia quæ, uel quid iucundum, si Venus absit
Aurea? curæ hæc quum non mihi erunt, moriar.

Et alius inquit: Bibere, & esse, & Venere uti, cætera ego omnia additamenta uoco. Hic toto ex animo cum uoluptatibus consentit, easq; tuetur. Nec minus qui dixit, sine me interire, hoc enim mihi expedit, iudiciũ cum affectu ægrotans habet. Continentiæ uerò longè aliæ, ac discrepantes: Rectè sentientem me uiolat natura. Et illud: Hei hei cœlitus inuectum est hominibus malum, quum quis meliora uidet probatq;, deteriora sequitur. Simul & illud: Trahit iam uis iræ, nec queo resistere, littoralis ut hamus ancoræ in mari. Littoralem hamum appellat auersum à ratione ac minimè aptum, sed animi imbecillitate atque mollitia iudicium abijcientem. Neque illa sunt ab hac specie remota: Ceu nauis terræ pẽdeo laqueis: Secũdus flat uẽtus, ac nos non tenent rudentes. Rudentes uocat iudicia turpitudini repugnantia, deinde tanquam ab impetu uenti ab affectu cõcitato refracta. Et certe intemperans uelis paßis

ad

ad uoluptates à cupiditatibus fertur, & sese illis dedit, ad easq; dirigit. Obliquus uerò *incontinens, & tanquam se cupiens efferre, atque expellere affectionem effrenatam, hac demum trahitur, & in turpitudinem incidit. Qua in re* Anaxarchum *irridebat* Timo, *cui fiducia iusta inerat, constantiaq; ingens:*

Robore Anaxarchum dicunt uiguisse canino,
Qui quanquam sic esset, erat miser attamen, ut fert
Fama: trahebat enim genium stimulando uoluptas,
Quam plerique solent fortesq; horrere sophistæ.

Non enim sapiens est continens, sed temperans, nec stultus incontinens, uerum intemperans. Nam temperans rebus honestis gaudet: intemperans uerò ne turpibus quidem dolet. Sophistici igitur animi est incontinentia, habentis quidem rationem, sed quæ rectè intelligit constanter tueri non ualentis. Talesq; inter se differentias habent incontinentia & intemperantia. At continentia rursus & temperantia easdem habent rata rationum comparatione contrarias. Morsus enim, & dolor, & ægritudo nondum continentiam reliquerunt. Temperatus uerò animus undiq; est æquabilis & pacatus continentia & concordia expertis animi rationis, & compotis eius, tranquillitate admirabiliq; quiete ornatus & compositus, in quem intuens dicas, Conciderant uenti, iam et tranquillus sine uento Pontus erat: nanq; ipse deus sedauerat undas uehementes, insanos rabidosq; motus cupiditatum restinguente ratione, & quibus natura indiget, eos sibi consentientes obtemperantesque in actionibus uoluntarijs parante, ut neque rationem præcurrant, nec terga uertant, nec ordinem turbent, nec dicto non sint audientes: uerum ut omnis motus, quocunque uelit ratio ducere, paratus sequi, ceu

lactens

lactens pullus cum equa simul currat, Xenocratis confirmans sententiam dicentis, quòd uerè philosophātes sponte agunt, quæ cæteri metu legis facere solent inuiti, tanquam uerberibus canes, ac strepitu mustelæ, à uoluptatibus repulsi formidine suppliciorum. Quòd autem in animo quidā circa cupiditates huiuscemodi firmitatis sensus & differentia fiat, quasi re quadā cum illis pugnante & contradicente, perspicuum est: quanquam nonnulli asserunt affectum aliud à ratione non esse, nec inter duo dißidium ac seditionem, sed unius nominis in utranq; partem mutationem celeritate atq; uelocitate sua nosipsos latentem, non præuidentes, quòd idem in animo est, quod naturaliter cupit, pœnitet, irascitur, timet, & ad turpitudinem fertur uoluptate ductum: & quod receptui canit, uagāsq; fusius reuocat. Libidinem enim, iram, metum, & cætera huiusmodi, opiniones esse, & iudicia peruersa & praua, non in peculiari una parte animi, sed totius principis animi momēta, ceßiones, assensus, & motus, & ideo operationes quasdam esse paulo momento concidentes: ut puerorum cursus impetum & concitationē ad errorum procliuitatē præ imbecillitate atq; instabilitate habēt. Et hæc primum quidem in operatione & sensu. Nemo enim, inquiunt, in se ipso appetentis in id quod iudicat sentit conuersionem, nec contrà in id quod appetit iudicantis. Nec ab amore discedit is qui amat, quando considerat, abijciendum esse amorem, & aduersus ipsum esse pugnandum. Nec rursus desinit ratiocinari, & iudicare, quando à cupiditate mollitus cedit: uerum & ratione affectui contrait, & in ipso adhuc est, ac iterum ab affectione correptus cogitatione erratum percipit, & neque affectu rationem interimit, neq; considerādo ac reputando ab affectione est liberatus:*

*τῷ ἐρότητι Θ

atque

atq; ita se huc & illuc transferens princeps animus utriusque medius & communis existit. Igitur *hi quum modò cupiditatem, modò cupiditati oppositam rationem animū, cui natura principatum tribuit, fieri arbitrantur, nihil mihi differre uidentur ab his, qui non rentur aliud esse uenatorem, & aliud feram, sed idem corpus mutatione utens, nunc feram esse, nunc uenatorem fieri. Quorum illi in re clara hallucinantur, hi uerò testificantur contra sensum, non unius mutationem, sed duorum inter se pugnam & contentionem percipientem. Quid ergo dicunt? non'ne id hominis, quod deliberat & consilium quærit, sæpe in duo scinditur, & in contrarias distrahitur sententias? quum dubitatur an quid sit utile?* At *illud est unum. Rectè quidem respondemus, sed euentum dißimile est:* Non *enim secum ipsa pugnat prudentia, uerum una utens facultate diuersa init consilia atque rationes. Quin potius una ratio est, in alijs uersans rebus tanquam materijs differentibus. Quo fit ut ægritudo in cogitationibus uacuis affectione non insit, neq; quasi uiolati præter sententiam alterum probent, ni* Hercule *aliquis affectus tanquam in trutina delitescat.* Nam *id sæpe usu uenit, ut non ratio rationi, sed ambitio, aut contentio, aut metus oppositus disceptantium sententijs inter se duorum speciem præbeant, ut in his declaratur:*

Sed pugnare metus, retro pudor ire uetabat.

Et *in hoc:* Iugulari *graue est, sed gloriam parit: uiuere autem turpe, sed inest uoluptas.* Et *in rerum contractandarum iudicia illabentes affectus plurimam inijciunt moram.* In *senatu uerò consilijsq; principum qui ad gratiam loquuntur, nō duarum sententiarum probant alteram, sed alicui affectioni adhæreſcunt, prodita & spreta utilitate.*

Quapro

Quapropter in ciuitatibus, quas regunt optimates, magistratus non sinunt oratores affectus commouere. Recto *enim pondere ratio ad id quod est iustum repit: quòd si affectus insit, pugnam committit atque dissidium uoluptas ac dolor cum eo quod iudicat & deliberat.* Quod ita esse *declarant in philosophia considerationes, in quibus nonnunquam contingit, ut ab alijs cum dolore quisquam trahatur, & sæpe à sententia abducatur.* Quin ipse Aristoteles, & Democritus, & Chrysippus *quædam quæ antea probauerant, sine perturbatione ac morsu cum uoluptate repudiarunt:* Quia *contemplanti discentiq; animo nullus officit affectus.* Verum *in his rationis expers animus quiescit, nec est curiosus.* Quo *circa quum ueritas se aperuit, eam ratio amplectens libenter falsitatem declinauit, propterea quòd in ipsa est credendi mutandæq; sententiæ potestas.* Nam *consilia & iudicia in rebus agendis, multorumq; uiuẽdi rationes affectibus obnoxiæ, ancipitem uiam rationi atque difficultatem præbent, occupatæ, ac perturbatæ ab irrationali sese contra ipsam uoluptate aliqua, aut metu, aut ægritudine attollente.* Horum *arbiter est sensus, ac iudex, utrunq; contingens: nec si alterum uincit ipsum uictum necauit, sed ui trahit renitens.* Qui *enim amanti consulit, ratione aduersus affectum utitur: quasi simul in anima insit utrunque, & tanquam manu alteram inflammatam partem palpante & premente, ac duo dißidentia sentiente.* In *consilijs quoq; quæ uacant affectu, & in considerationibus, quas plurimas habet contemplandi genus, si æquæ paresq; sint, iudicium non inde oritur, sed dubitatio: quæ est quum intelligentia à contrarijs probabilibus sistitur & firmatur: ac si pondus aliquod alteri accedit, pars uictrix ita dissoluit alteram, ut nec dolorem ullum faciat,*

nec opinioni aduerſetur. Atq; omnino ſi ratio rationi opponi uideatur, non ſit duorum, & diuerſorum ſenſus, ſed unius in differentibus uerſantis opinionibus. Quando uerò irrationale, cui quidem à natura tributum eſt, ut ſine ægritudine nec ſuperare, nec uinci poßit, cum ratione depugnat, protinus tanquam duo animam ipſa pugna diuidit, ac differentiam manifeſtam facit. Non ſolum igitur ab ipſa pugna, ſed nihilo ſecius à conſecutione, quòd aliud eſt affectionum principium ac fons, & aliud rationis, licet uidere. Quum enim amare liceat bonæ indolis ad uirtutem filium, atque ingenuum, liceatq; malum & intemperantem: contingat præterea ſine ratione uti in liberos ſuos, & parentes ira, & pro eiſdem aduerſus hoſtes & tyrannos eadem uti cum ratione, ut ibi contentionis atque dißidij affectionis contra rationem ſenſus exiſtit, ita hic obedientiæ & conſecutionis eiſdem affectus quaſi influentis, & ſeſe dedentis. Quandoquidem uir probus uxorem ſecundum leges eo animo ducit, ut modeſtè cum ea uitam degat, poſtea uerò diuturna conſuetudine gignente affectum cogitatione percipit, ſe intenſius diligere atque amare, quàm ſibi propoſuerat. Quemadmodum etiam adoleſcentes urbanos nacti magiſtros, utilitatis cauſa primum eos ſequuntur & imitantur, poſtea etiam amant, & pro familiaribus atque diſcipulis amatores exiſtunt, & appellantur: Idem uſu uenit in ciuitatibus aduerſus principes probos, & uicinos, & affines, qui à neceßitudine aliqua officij inter ſe uerſari inceperunt, deinde imprudentes quaſi influunt in beneuolentiam, attrahente id quod afficitur, atque perſuadente ratione. Qui uerò dixit, duplex eſt pudor, alter nõn malus, alter domorũ labes, non'ne apertißimè uidetur intra ſe hunc affectum ſentire ſæpe rationem ſequentem, &

ab ea in ordinem modumq; redactum, sæpeq; abhorrentem rationē & segnitijs cunctationibusq; opportunitates atq; negotia labefactantem? Hiq; ipsi quodam modo propter euidentiam sibi obsequentes, timiditatem uerecundiā uocant, & oblectationem gaudium, & formidines cautiones, quòd bonas appellationes à nullo solere reprehendi sciant. Quandoquidem eosdem affectus rationi adhærescentes his nominibus uocant, obsistētes uerò, & expugnātes rationem illis. Et quando lacrymis, & tremoribus, colorisq; mutationibus coarguuntur, pro ægritudine ac metu morsus quosdam, & contractiunculas nominant, & honesto promptitudinis nomine cupiditates diminuunt, sophisticos, non philosophicos ardores, & à negotijs fugas nominibus moliri uidentur. Quanquam illi ipsi gaudia, uoluntates, & cautiones, bonas affectiones, & nō inaffectiones uocant, rectè hoc loco nominibus utentes. Fit enim bona affectio ratione non extirpāte affectū, sed ad modū atq; ordinē redigente: At praui & incōtinentes quid patiūtur quū patrē matremq; amati aut amato loco iudicant esse diligendam, & tamen diligere non possunt, quum uerò iudicant amandam esse meretricem adulatoremue, continuò amant? Nam si in affectu esset iudicium illud amandi, uel odio habendi, amor & odiū sequi oporteret. Nunc autem contra euenit, quum aliquibus consilijs affectum adhærescere, & quædam deprecari atq; reijcere uideamus. Quapropter quum dicunt, rebus uiolatis non esse iudicium in affectu, sed id tantum, quod motum effrenatum & exuperantem excitat, aliud esse in nobis quod iudicat, & aliud quod afficitur, confitentur. Quemadmodum quod mouet & quod mouetur diuersum est. Ipse uerò Chrysippus multis locis definiens patientiam, & continentiam, quum

eas afferat habitus esse eligenti rationi obtemperantes, perspicuum est, quia rebus coactus est fateri aliud in nobis cui paretur, & aliud quod paret. Quum uerò dicant, omnia peccata esse paria, & omnes culpas æquales, si in alijs ueritatem non cernunt, non est in præsentia refellendi consilium, nam in plerisq; perspicuitatem & euidentiam oratione impugnare uidentur: Omnem *enim affectum uitium esse contendunt, & omnes peccare, qui aut dolore, aut metu, uel cupiditate afficiuntur :* Magnæ *enim affectuum differentiæ secundum plus & minus cernuntur. Quis enim dicat formidinem* Dolonis *parem timori* Aiacis *fuisse, referentis pedem, & ab hostibus gradatim discedentis, & paulum genua alternantis? aut quis conferat dolori* Platonis, *Socratis morte suscepto, ægritudinem* Alexandri *ob* Clitum *ad consciscendam sibi mortem concitati?* Et *quod præter spem accidit, maiorem inurit dolorem, quàm id quod euenire rationi erat consentaneum.* Vt *si quis expectet se aliquem uisurum mansuetudine & morum gratia ornatum, & in admiratione habitum, & eum deprauatum peruersumq; intelligat, ut in* Philota Parmenioni *contigit. Quis ira pari dicat in* Anaxarchum *usum fuisse* Nicocreontem, *&* Magam *in* Philemonem, *utrunq; ab illis contumelia affectum?* Alter *enim pistillis ferreis contundi, & concidi* Anaxacrbum *fecit : alter uerò nudum ensem à carnifice* Philemonis *ceruicibus imponi iussit, deinde abire incolumem. Quo circa neruos animi iram* Plato *appellabat, quia acerbitate animus intendatur, & mansuetudine remittatur.* Hæc *igitur & alia huiusmodi explodentes, intentiones affectuum & uehementias non dicunt fieri secundum iudicium, in quo peccandi est facultas, sed morsus & contractiunculas, ac diffusiones*

esse,

esse, plus & minus ipso rationali suscipientes: quanquam & in ipsis iudicijs fieri uidētur differentiæ: Nam & *paupertatem alij malum, alij magnum malum, nonnulli etiam summum malum iudicant, ut etiam eius uitandæ gratia in scopulos mariaq; ruant.* Mortem *uerò alij quia priuentur bonis, alij propter ultiones sub terra sempiternas, horrendaq; supplicia malum esse censent.* Corporis *sanitas ab alijs, quia secundum naturam est & utilis, amatur, alijs maximum bonum esse uidetur, nec diuitiarum ullam gratiam aut liberorum, aut regnorum esse, demumq; uirtutes nec utiles, nec conferentes esse absq; sanitate arbitrantur.* Ex quo apparet, *in iudicijs ipsis alios magis, alios minus peccare. Sed hæc nunc non est refellendi locus.* Illud autem ex eo colligendum est, *quod & ipsi concedunt, à iudicio aliud esse ipsum irrationale, in eo quòd dicunt affectum maiorem ac uehemētiorem fieri, uerbis discrepantes, in rebus autem consentientes cum his qui affectus & irrationale à ratione atque iudicio differre contendunt.* In his uerò quæ de illegalitate Chrysippus scripsit, *cæcam esse iram pronuntiat, & quòd sæpe non sinit cernere quæ apertißima sunt, & præcepta sæpe obscuret.* Ac paulò *progressus, nascentes, inquit, affectus extrudunt ipsas rationes, & quasi aliter uideatur, uiolenter ad contrarias actiones propellunt.* Deinde testimonio utitur Menandri, *dicentis:* Hei *mihi misero, ubinam mentes nostræ? & tamen eo tempore esse in corpore, quum non hæc, sed illa deligimus.* Rursum Chrysippus *pergens inquit:* Quum *animali ratione prædito natura dederit omnibus in rebus ratione uti, & ab eà gubernari, nos illam sæpe uiolentiore aliquo impetu utentes reijcimus: euentum probans ex discrepantia, & contentione affectus cum ratione.* Ridicu-

lum profectò esset, ut Plato dicebat, aliquem esse seipso præstantiorem, & rursus deteriorem, & alium esse continentem sui, alium incontinentem. Quomodo posset fieri eundem seipso meliorem,& rursus peiorem esse, aut simul uincere ac uinci, ni modo quodam esset cuiusq; animus natura duplex,& aliud bonum, aliud malum in seipso haberet? Sic igitur qui deteriore utitur obtemperante meliori, continens sui est, atque præstantior seipso. Qui uerò per negligentiam patitur, ut princeps animus irrationalē effrenatumq; sequatur, & ei subministret, is dicitur seipso inferior,& incontinens sui,& præter naturā affectus. Nam quum ratio sit diuinitus homini data, conueniens est, eam præstare atque imperare ei, quæ caret ratione, tum quia originem ducit à corpore, tum quia natura sua complectur affectibus,& illorum fit similis,& eos induit,& cum illis commiscetur. Quā rem declarant appetitus corporis naturales,& commoti, & repreßi: quando uidelicet in corporis mutationibus uehementius concitantur uel remittuntur. Quare iuuenes uehemētes ac temerarij sunt, & in appetitibus inflammati, & furentes & rabidi, propter sanguinis copiam & caloris. At in senibus concupiscentiæ fons, qui quidem est in iocinore, restinguitur, paruusq; fit & imbecillis. Viget autem magis ratio, affectibus unà cum corpore tabescentibus. Et hoc ipsum deniq; ad affectus informat ferarum naturas. Non enim prauis, aut rectis opinionibus alijs uires & impetus ad ea quæ uidentur horrenda & grauia, insunt, & alijs irreparabiles timores, & animi fugæ, sed sanguinis spiritus, & corporis uires differentias affectuum efficiunt, è carne tanquam à radice affectibus germinantibus,& educentibus qualitatem atque discrimen. Quòd autem humanū corpus cum appetitibus

affectatis consentiat, unaq; cōmoueatur, pallores arguunt, rubores, tremores, cordisq; pauitationes, & contra diffusiones in spe atq; expectatione uoluptatum. Verū quando mens ipsa per se sine affectu mouetur, corpus agit quietem, & sibi constat, propterea quòd mentis agitationes nihil cum corpore habent commune, si uerbi gratia, aliquid è disciplinis mens attingat, in quibus non est irrationali locus. Ex quo etiam patet duo esse, & facultatibus inter se differentes. Omnium autem omnino rerum & ipsi affirmant, & late patet, alia habitu complexuq; regi, alia natura, alia irrationali animo, quædam adhibita etiam ratione & intelligentia, quorum simul omniū particeps est homo, & in omnibus his differentijs ortus est. Nam & habitudine continetur, & aliter natura & ratione utitur atq; intelligentia, & coniunctum etiam habet irrationale ingenitumq; affectus principium ac fontem non accersitū, nec aduocatum, sed necessariū, nec ex toto extirpandum, sed cultu & præceptore indigens. Vnde nec Thraceum nec Lycurgeum rationis munus est unà cum perniciosis excindere, simulq; interimere quæ in affectibus sunt utilia, uerum tanquam sator bonus & urbanus agrestia, & luxuriantia amputare ac resecare, deinde colere & ad utilitatem constituere. Nec enim qui temulentiā uerentur uinum effundunt, neq; affectum qui pertubationes timent auellunt, sed ei adhibent modum. Bobus quoque & equis saltus, & rebelliones, & contumaciā non motus, nec actiones auferunt, affectibusq; domitis, & obedientibus ratio utitur, haud eneruata, nec stirpitus excisa ex animo ministrandi facultate. Curribus enim equus, aratro bos: at apro intentanti letum, animosus est inueniendus canis, inquit Pindarus. Quibus longè sunt utiliora affectuum iumenta, quum uidelicet ra-

tioni auxiliantur, & concordes ad uirtutem diriguntur. Vt ira fortitudini, si adsit modus, iustitiæ odium improbitatis, indignatio in eos, qui propter dignitatem secunda utuntur fortuna. Quando amentia simul & contumelia inflammatus animus indiget coërtione, aut nimiæ indulgentiæ opus est amicitia, aut misericordiæ, humanitate, aut communi gaudio, communiq; dolori, beneuolentia uera, nec si quis cupiat euellere assequetur. Quòd si qui amorem unà cum furioso amore eijciunt, peccant profectò. Nec illi quidem rectè faciunt, qui cupiditatem propter auaritiam uituperant; non enim discrepant ab illis, qui cursum propter lapsus, & iactum ne ultra iaciatur extinguunt, & qui penitus cantus propter dissonantiam odio habent. Verum ut in sonis Musica concentum non extinctione grauis & acuti, & in corporibus medicina salutare non internicione caloris & frigoris, sed cum symmetria & quantitate temperationibus ipsorum perficit, ita in anima mores, quando à ratione affectuum potentijs ac motibus æquitas adhibetur ac moderatio. Tumenti enim corpori & inflammato similis est, ægritudine se uehementer affligtantis, & lætitia effusè gestientis, timoreq; attoniti animus non lætans, nec dolens, nec metuens. Rectè igitur Homerus qui dixit, Viri boni non mutatur color, nec timet nimis, metum non abstulit, sed nimium metũ, ut fortitudo, non desperatio & amentia: & audacia, non temeritas fiat. Quare in uoluptatibus nimia tollenda est cupiditas, & in ultionibus nimium improbitatis odium. Ita enim alius non stupidus, sed modestus: alius iustus, non sæuus, nec acerbus erit. Quòd si penitus affectiones tollerentur, fieriq; id posset, in multis ratio segnis, obtusa & languida esset, ut gubernator destitutus à uentis. Quam rem intelligentes latores legum, in rebus publicis

blicis cupiditatem gloriæ, & æmulationes inter ciues serunt. Contra hostes autē tubis, alijsq; modis iram excitant, & amorem augent pugnādi. Non modò enim in poëmatis, ut inquit Plato, artificem & elaboratū, qui Musarum afflatu correptus est, ridiculum ostendit esse, uerum & in bello affectus furore numinis percitos, nec posse sustineri, & esse inuictos. Quos etiam uiris deos infundere Hom. canit,

Sic fatus robur magnum inspirauit Achiuûm
Pastori.– Et illud:
–Non hic sine numine diuûm *Hæc furit.–*

affectum adhibētes rationi tanquam impetum & currum. Hosq; ipsos uidere licet iuuenes sæpe laudibus excitare, ac sæpe obiurgationibus castigare, quorum aliud uoluptas, aliud dolor consectatur: nam obiurgatio & uituperatio inurit pœnitentiam & pudorem. Quorum aliud est genere dolor, aliud metus. Quibus maximè ad emendationes correctionesq; utuntur. Vt Diogenes laudante quendam Platone: Quid uerò, inquit, habet ille grauitatis, qui tot per annos philosophiæ operam dedit, ac nullum affecit dolore? Haud ita quidem disciplinas quis dicat, ut Xenocrates dicere solebat, esse ansas philosophiæ, ut iuuenum affectiones, pudor, cupiditas, pœnitentia, uoluptas, dolor, & gloriæ cupiditas, in debita conuenienteq; uia iuuenem expeditè perfecteq; constituunt. Vt rectè dixisse pædagogum illum Laconem credamus, effecturum sese dicentem, ut puer honestis gauderet, & turpibus angeretur: quum nihil maius, nihil præstabilius homini libero educatione, eruditioneq; congrua & debita, excogitari posit.

FINIS.

AD INCLYTVM D. IO. BORGIAM, *Gandiæ & Sueſſæ Ducem Alexandri v I. Pont. Max. nepotem, Caroli Valgulij Brixiani, Cardinalis Valentini Secret[illegible]rij, præfatio.*

Vum omnis mea cura eò referatur, Dux inclyte, ut beatitudini Alexandri v I. clariſsimæq; ac diuinæ familiæ Borgiæ aliquem fructum ſeruitus mea pariat: quanquã uires uoluntatem deſtituunt, mihi tamen hac in re ſatisfacere nõ putaui, ſi tantum Deum precarer, ut tua in Hiſpaniam profectio nuptiæq; fœlices fauſtæ'que ſint, & maturus reditus tuus. Quare præcepta quædam nuptialia de uetere ſapientia Græca in linguã Romanam conuerti, quæ quondã Plutarchus, uir humanarũ rerum peritiſsimus, Poliano & Eurydice ſponſis dono dedit. Ea quum doceant, quo modo ſe uxor cùm uiro, & cum uxore uir gerere debeat, non dubito quin ſumma cum tranquillitate, concordia, atque felicitate ducturi uitam ſitis, ſi ea legatis & obſeruetis. Non enim te arbitror, quamuis adoleſcentem, in eo errore uerſari, in quo nonnullos eſſe intelligo, qui exiſtimant ſtudium doctrinæ, & interdum lectioni uacare, Principi non conuenire. Quid enim, per Deum immortalem, optabilius, quid'ue beatius contingere Principi poteſt, quàm præſtantiſsima ingenia, & recta conſilia, prudenter dicta, & præclare geſta eorum hominum, quorum ſapientiam omnes ætates admiratæ ſunt, ad ſuam utilitatem laudemq; & gloriam traducere poſſe? & habere unde optimam rationem ſiue populus gubernandi quibus præſit, ſiue ſeipſum regendi (quæ res eſt omnium difficillima) ſiue gerendi belli, aut quid aliud agendi, queat ducere, prudentiamq;

dentiamq; suam, ingenium, eloquentiam, uirtute aliena sic excolere atque augere posse, ut non modò fortuna, uerumetiam uirtute cum admiratione hominum cæteris excellere uideatur? Quumq; omnes Principum domus adulatoribus assentatoribusq; abundent, qui utilitatis propriæ uoluptatisq; causa miris artibus in animos dominorum influentes, iocundis quidem, sed perniciosis consilijs eorum mentem de sanitate sæpe deturbant: uerendum non est, sapientes ueteres commodorum suorum aut uoluptatum, aut gratiæ comparandæ causa posteris, qui nondũ nati erant, blandiri adulariq; uoluisse, sed rectè consuluisse, omnemq; sapientiam suam ad utilitatem posterorum & ueram gloriam, cuius omnis excellens animus est auidus, direxisse existimandum est. Hæc igitur multaq; alia, quæ exornare, ad summamq; gloriam euehere Principem possunt, monumenta suppeditant literarum. Sed quid ego hæc te hortor, Dux illustrißime? qui ita rectè, ita præclarè à natura, & ab ijs qui te rexerũt, & regunt, institutus es, ut tibi homines, quia etiam uident unà cum ætate uirtutem crescere tuam, longè maiora quàm fortuna dederit, exoptent. Aut quid ego literis eruditus esse laudando studia literarum uideri uolo, qui multò plus ætatis seruiendo, & aliquid agendo, quàm in legendo consumpsi? Nunc enim quia nec seruio, nec quicquam agere conceditur, meipsum his studijs consolor, simulq; spe ducor, quam omnem in sola clementia sanctißimi D. collocaui, cui ut me primum commendes, excellentiam tuam uehementer rogo.

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI, PRAECEPTA CONNVBIALIA.

Carolo Valgulio Brixiano interprete.

PLVTARCHVS POLIANO ET EVRYDICE S.

Ost legem patriam, qua uos Cereris sacerdos connubio copulauit, orationem quoq;, quæ simul uos concinnet, simulq́; Hymenæum ope prosequatur, utilitatem aliquam arbitror allaturã, & legi consonam fore. In *musicis unam de legibus tibiarum* Hippothoron *appellabant:is erat cantus, quo equi in certamine curuli concitabãtur.* Philo*sophia uerò cũ multas habet præclarasq́; institutionum rationes, tum non minore studio ea digna est, quæ ad nuptias connubiaq́; pertinet, qua uidelicet eos, qui in societatem uitæ conuenerũt, in idem coniungens, mites mansuetosq́; inter se, & obedientes efficit.* Ex *his igitur, quæ sæpe uos in philosophia educati audiuistis,* Capita *sub quibusdam breuibus similitudinibus, ut facilius in thesauris memoriæ contineantur contexta, commune utrique donum mitto, precans* Musas Veneri *adsint, ac faueant, ut nullam lyram, nullam'ue citharam magis sibi consonam præstent, quàm quæ ad nuptias domumq́; uestram pertinent, apta omnia, concinna,*

per

per omnemq; uitam concordia, ratione, harmonia, atq; philosophia efficiantur. Nam ueteres Mercurium iuxta Venerem collocabant, quòd uoluptas nuptialis ratione, aptoq; sermone maximè indigere uideatur. Persuasionemq;, & Gratias orans, ut quæ uestra fert uoluntas, ab alterutro sine pugna & sine contentione persuasi transigatis. I. Solon iubebat sponsam non prius cum sponso concumbere, quàm malum cotoneum delibasset, innuens, ut uidetur, primam gratiam quæ ab ore uoceq; sponsæ demanat, bene compositam & aptam, & suauem esse oportere. II. In Bœotia sponsam obtectam asparagine coronant: Nam ut ea suauem ex asperrima spina fructum fundit, sic noua nupta primam asperitatem, difficultatemq; suam non defugienti, nec indignanti marito, urbanam, iucundamq; uitæ societatem præstabit. Qui uerò prima uirginum dißidia non ferunt, haud quidem ab illis differunt, qui propter acorem uuam alijs maturam relinquunt. Multæ quoque nouæ nuptæ maritos propter primos congressus molestè ferentes similiter afficiuntur atque illi qui apis ictum pertulerunt, & alijs fauum dimisere. Principio controuersiæ offensionesq; magna cura coniugibus cauendæ sunt, quum recenter coniuncta glutinataq; uasa quacunque causa faciliter disiungi, tempore uerò confirmatis commissuris uix igni aut ferro dissolui ualeant. III. Quemadmodum ignis in paleis leporinisq; pilis facilè accenditur, ocyusq; restinguitur, ni aliqua materia, quæ ipsum foueat & alat, adhibeatur, ita breuem amorem nouorum cōiugum corporis forma inflammatum nec durare posse, nec firmum esse existimandum est, ni in bonis moribus collocatus à prudentia foueatur, & animatum affectū cupiat. IIII. Medicamentis quæ fit piscatio, maturè quidem & facilè capit piscem,

scem, sed eum labefactat, & mensæ nō aptū reddit. Sic quæ amatorijs artibus carminibusq; uiros uoluptatis causa student subigere, cum attonitis dementibusq; & labefactatis ætatem agunt. Neq; enim Circen ab ea potionati quicquam iuuerunt, nec ipsa ulla in re illis utebatur, quum suum, asinorumq; formam accepissent: Vlyssem uerò mēte præditū, & prudenter cum ipsa uersantem incredibili amore dilexit. v. *Quæ malunt stolidis uiris imperare, quàm parere sapientibus, similes illis sunt, quæ ducere potius uolunt cæcos, quàm intelligentia uisuq; præditos sequi.* vi. *Pasiphaën non credunt amore fuisse captam bouis cubantem cum rege: quum uideant nonnullas graues moderatosq; uiros grauatè ferentes, cum hominibus intemperantia atq; libidine fluentibus tanquam cū suibus & hircis suauius concumbere.* vii. *Qui equos ascendere imbecillitate aut mollitia corporis impediti nequeunt, eos sese flectere & procumbere docent: Ita aliqui eorum qui nobiles opulentasq; uxores acceperunt, haud se quidē præstantiores reddunt, sed illas comminuūt & debilitant, ut illis demißioribus uilioribusq; facilius imperent. Oportet autem ut equi magnitudinem, sic uxoris dignitatem conseruantem uti freno.* viii. *Lunam cum abest à sole, lucidā claramq; uidemus, admota soli obscuratur, & occultatur. At contrà modestam uxorem oportet cum uiro existentem, sese maximè uidendam exhibere: quum uerò abest, ædes custodire, ac latere.* ix. *Haud rectè quidem Herodotus dixit, quòd mulier unà cum tunica pudorem exuit. Contrà enim modesta induit, summusq; amor, ac summus pudor mutuo sese testimonio argumentoq; indicant.* x. *Quēadmodum si duæ uoces consonæ capiantur, grauior is fit cantus, sic omnis actio in bene recta moderataq; domo, quanquàm ab utroque unanimiter*

miter geritur, apparet tamen & extat imperiũ atq; uoluntas uiri. x i. Sol Boream superauit: Homo enim quum ei uentus niteretur auferre pallium, uehementiusq; spiraret, ipsum magis atq; magis constrinxit, & arctius continuit: feruente uerò post flatum uenti sole, incalescens & æstuans exuit una cum pallio etiam tunicam. Hoc agunt pleræque mulieres, cum uiris enim luxum sumptumq; detrahentibus decertant & indignantur, quæ si ratione persuadeantur, leniter placideq; deponunt, ac moderatè se gerunt. x i i. Cato è senatu ciuem mouit, quòd uxorem præsente filia deosculatus fuisset. Id quidem atrocius fortasse: uerum si turpe est, ut profectò est, præsentibus alijs sese amplexari & suauiari, cur turpius non est, coram alijs iurgijs contumelijsq; sese uicißim lacessere? Oportet enim congressus oblectationesq; cum uxore secretò fieri. Admonitiones uerò ac reprehensiones libera licentia apertaq; esse debent. x i i i. Vt speculum auro, gẽmisq; ornatum utilitatẽ nullam affert, nisi similem speciem referat: sic opulentæ uxoris nullus fructus est, ni uitam moresq; præstet cum uita & moribus uiri congruentes, & consentaneos. x i i i i. Si lætantis imaginẽ speculum tristem reddat, dolẽtis uerò & mœrentis hilarem & ridibundam, profectò peccat uitiosumq; est. Ergo & uxor mente capta, insulsa & inepta est, quæ iocante blandienteq; marito frontem contrahit, & agente aliquid serio, iocatur & ridet: Ea enim sunt tum tristis, tum contemnentis animi indicia. Oportet autem, ut geometræ dicunt, lineas & superficies non per se, sed unà cum corpore moueri: sic uxorẽ nullum proprium affectum habere, sed studia, curas, risum, communia habere cum uiro. x v. Qui uxores esse ac bibere secum libenter non uident, solæ quum sunt, eas impleri docent: Ita qui non hilarè cum illis

Vxor uiri moribus consonet.

concum

concumbunt, nec iocos risumq; communicant, docent sine ipsis proprias quærere uoluptates. X V I. *Cum Persarũ regibus legitimæ uxores ad mensam accumbunt, unaq; commessant: quum uerò ludere lasciuireq;, ac se plusculum uino inuitare uolũt, dimotis illis citharistrias meretriculas quoq; adhibent.* Et *rectè quidem uxores non sinunt intemperantiæ ebrietatumq; participes fieri. Igitur uir priuatus, & intemperans, in uoluptatibusq; profusior, si cum scorto aut ancilla delinquere aliquid deprehendatur, non debet uxor succensere nec ægrè ferre, cõsiderans cum temulentiæ suæ, lasciuiæ, & procacitatis aliam adhibere participem, ipsius ductum uerecundia.* X V I I. Cultores *Musarum domini musicos multos faciunt: qui uerò studia literarum amplectuntur, multos eruditos: & qui ludis gymnicis delectantur, athletas: Sic uir studiosus corporis cultus uxorem comptricem facit: uoluptarius meretricem & intemperantem: amator probitatis & decori, modestam & pudicã.* X V I I I. Lacæna *ancilla à quodam interrogata, an adhuc accessisset ad uirum, non ego, inquit, sed ipse ad me.* Hoc *mea quidem sententia libera matronaq; esse debet, ut neq; deuitet huiusmodi, nec ægrè ferat incipiente marito, nec id ipsa prior tentet:* Vt *enim hoc meretricis est atq; impudentis, sic & illud fastuosæ, nec uirum amantis:* X I X. Vxorem *amicos proprios habere non oportet, sed uti cõmunibus cum uiro.* Quum *uerò sit primus & maximus* Deus *quem uir censet esse colendum, solum cum cognoscere uxorem decet: curiosæq; religiones, & peregrinæ superstitiones à uestibulo domus arcendæ sunt.* Nulli *enim* Deo *sacra occulta & abscondita grata sunt, à muliere si fiant.* X X. Plato *beatam inquit, feliceмq; ciuitatem esse, in qua, meum nõ meum, qui dicant, non audiuntur, quòd cõmunibus quoad fieri potest rebus*

Vitia uiri redũdare in uxorẽ.

quæ,

quæ quidē aliqua æstimatione censeantur, uti ciues debeāt. Sed multò magis huiusmodi uox è connubio eximenda est: nisi, ut medici dicunt, in sinistra parte existentes plagas ad dextram sensum referre, sic uxorem uiri, & uirum uxoris sentire dolorem magis conuenit. Vt quemadmodum nodi ac uincula mutuum robur uicissim capiunt, ita utroq; recipro cam beneuolentiam præstante, societas uitæ per alterutrum conseruetur. Nam & *natura per corpora nos miscet, ut ex utroque parte decerpta simulq; confusa, quod inde nascitur, commune utrisque præbeat, neutrumq; statuere, dijudicareq; possit, proprium sit, an alienum. Talis quoq; pecuniarum societas connubio iunctis maximè conuenit, ut unam in substantiam rebus omnibus confusis ac mixtis, ne hanc partem propriam, illam alienam, sed omnia propria, ac nihil alienum arbitrentur.* XXI. *Vt temperatum, etsi plus insit aquæ, uinum tamen appellamus, ita substantiam & rem familiarem, quamuis plus uxor contulerit, mariti dici oportet.* XXII. *Helena diuitiarum appetens, Paris uoluptatum fuit, Vlysses uerò prudens, & modesta Penelope: propterea horum connubium fœlix, atque optabile: at nuptiæ Paridis & Helenæ malorum Iliadem Græcis & barbaris fecerunt.* XXIII. *Romanus quidam quum eum amici reprehenderent, quòd pudicam uxorem, locupletem, & formosam repudiasset, calceum protendit; nam & hic, inquit, nouus est & pulcher, sed nemo uestrum nouit ubi me premat. Oportet igitur non doti, non generi, non formæ uxorem credere, sed operam dare, ut quibus uir maximè tangitur, consuetudine, moribus, & obedientia, ea non dura, nec molesta, sed composita, iocunda, & grata præstet. Enimuero ut medici eas febres, quæ ab incertis causis paulatim collectis*

Coniugibus cōmunia omnia.

proueniunt, magis suspectas habent, magisq; uerentur, quàm quæ manifestas magnasq; causas habent: sic latentes plerosq; paruæq;, & frequentes ac quotidianæ uiri atque uxoris offensæ magis eos disiungunt, & uitæ consortium labefactant. X X I I I I. *Philippus rex Thessalam mulierem amabat, à qua medicamentis magicis in amore teneri putabatur. Quare Olympias uxor operam dedit, ut eam in manibus haberet. Vbi in conspectum uenit, liberalis forma uisa est, & sermo ingenuus ac prudens: ualeant, inquit Olympias, calumniæ: tu enim in te ipsa medicamenta habes. Inexpugnabilis igitur res uxor legitima, si omnia in se ipsa collocans, dotem, genus, potiones, cingulumq; ipsum, moribus atque uirtute compararet beneuolentiam.* X X V. *Rursus Olympias, quum aulicus quidam adolescens formosam, sed malè audientem duxisset uxorem: ille, inquit, demens est: non enim oculis uxorem accepisset. Oportet autem non oculis, nec digitis uxorem capere, ut aliqui facere solent, reputantes quàm grandem dotem ferat, non quibus moribus sit cum ipsis uictura.* X X V I. *Socrates ut se in speculo adolescentes intuerentur suadere consueuerat, ut deformes uirtute corrigerentur, pulchri ne deturparentur uitio. Matrona quoque quum in manibus speculum habet, secum ipsa dicere debet, si deformis est: Quid ni temperans & pudica sim? Pulchra uerò: quid si præterea sim honesta? Nam deformi, si propter mores, non propter formam diligatur, ueneratio quædam accedit:* X X V I I. *Lysandri filiabus uestes muliebremq; mundum pretiosum tyrannus Siculus misit: ea Lysander capere noluit, fatus: hoc ornamentum dehonestabit potius filias meas quàm ornabit. Sed ante Lysandrū hoc Sophocles dixit: Non est hic ornatus, ô infelix, uerum dede*

Speculi usus.

Ornatus nimius uitandus.

cus ui

eius uidebitur, tuæq; insania mentis. Ornamentum enim est, ut inquit Crates, quod ornat. Ornat autem quod honestiorem mulierem facit: talem uerò præstat non aurū, non smaragdus, non coccineus color, sed quæcunque grauitatis, moderationis, & pudoris specimen adhibent. XXVIII. *Qui nuptiali Iunoni rem faciunt diuinam, cum uictima fel non consecrant, sed exemptum post aram abijciunt, innuente legumlatore, nunquam bilem iramúe in connubio esse oportere. Debet enim ut uini, ita matronæ austeritas conferens atque utilis esse, non amara, ut aloë ac medicina.* XXIX. *Plato Xenocratem seuerioribus præditum moribus, alioqui æquum probumq; uirum, ut Gratijs sacrificaret hortabatur. Pudicæ uerò continentiq; mulieri maximè erga uirum gratijs opus esse arbitror, ut quemadmodum Metrodorus dicebat, iocundè, non propter continentiam iratè cum uiro conuersetur: haud enim frugalem tenuemq; mulierem contemnere munditiam oportet, nec uiri amantem blanditias negligere: Nam difficultas & morositas honestatem illam mulieris iniocundam atque molestam facit, quemadmodum & sordes frugalitatem reddunt inuisam.* XXX. *Quæ præsente uiro ridere, aut aliquid aliud agere ueretur, ne temeraria immodestaq; uideatur, nihil ab ea differt, quæ nullo se pacto ungit, ne odoramentis perfundere caput putetur, & quæ se non lauat, ne faciem fuco delinire existimetur. Nam & poetas oratoresq; uidemus, quicunque orationem molestam, illiberalem, offendentemq; deuitant, rebus, ordine, ac moribus ducere & mouere auditorem omni arte lætari: Sic matronam omne superuacuum, meretricium ac populare fugere: morum uerò, consuetudinisq; uiuendi gratijs erga uirum omni artificio uti decet, una cum uo-*

Læta sit coram uiro mulier.

luptate honestè cum eo conuersantem. Quòd si suapte natura seuerior pertinaxq; sit, & insuauis, placidè eam admonere uirum oportet, Phocionemq; imitari, qui quum ab eo Antipater rem minus honestam indecentemq; postularet: non potes me, inquit, & amico uti, & adulatore. Ita uxori pudicæ quidem, sed rigidæ & austeræ dicendum est: non te ego eadē uti & coniuge, & amica possum. XXXI. Aegyptijs mulieribus uti calceamentis patrius mos non fuit, ut sese domi continerent. At pleræq; fœminæ, si auratos calceos, & armillas, & femoralia demas, purpuramq; ac margaritas, domi manent. XXXII. Theano uestem induens brachium nudauit: quum quidam dixisset, ô pulchrum cubitum: at non publicum, inquit. Pudicæ autem mulieris non cubitus modò, uerum neque oratio publica esse, nec minus sermo quàm nudatio corporis formidari, & ab externis caueri debet: propterea quòd affectus, & mores, ac dispositio animi in sermone uehementer conspicitur. XXXIII. Eliensibus Phidias Venerem fecit testudinem calcantem, indicans, mulierum esse munus, & ædes custodire, & silentium. Debet autem uxor aut cum marito, aut per maritum loqui, non ægrè ferens, si aliena lingua tanquam tibicen grauius loquatur. XXXIIII. Locupletes ac principes quum honori Philosophos habent, & semetipsos ornant, & illos. At Philosophi quum obseruant opulentos, haud illos quidem clariores, uerum se ignobiliores faciunt. Hoc etiam usu mulieribus uenit, quæ quum sese uiris subijciunt atque obtemperant, laudem consequuntur: quum uerò præesse uolunt, magis eas dedecet, quàm eos qui subiguntur. Præstare autem maritum uxori par est, non ut dominum pecoribus, sed ut animam corpori, conspiratione quadam naturali per beneuolentiam cum ipso coniunctam.

Vxor pareat

Quem

Quemadmodum igitur procurare corpus conuenit, non ipsius seruiendo uoluptatibus atque cupiditatibus, ita uxori praeesse demulcendo gratificandoq; oportet. XXXV. *Corpora Philosophi dicunt alia ex discretis constare, ut classem, ut exercitum: alia ex coniunctis, ut domum ac nauem: quaedam unita esse atq; congenita, ut singula animalia. Ferè igitur connubium quod ex amantibus constat, unitum congenitumq; est: quod uerò dotis liberorumq; procreandorum gratia est, ex coniunctis. Concumbendi causa coniugium, ex discretis: quos simul habitare, non simul uiuere arbitrari quispiam possit.* XXXVI. *Quemadmodum physici dicunt, per omnes partes temperationem humidorum fieri, ita coniugum & corpora, & pecuniam, & amicos, atque propinquos inuicem misceri oportet. Nam & Romanorum legum lator munera uicissim dare, & capere coniuges uetuit, haud quidem ne rei cuiusquam participes forent, uerum ut omnia communia esse existimarent.* XXXVII. *In Lepta Libyae ciuitate ritus patrius est, ut sponsa postridie quàm celebratae nuptiae sunt, ad sponsi matrem petitum ollam mittat. At illa nec dat, nec se asserit habere, ut uidelicet principio cognitis in socru nouercalibus moribus, si quid grauius postea contingat, iniquo animo non ferat, neque succenseat. Quo fit ut uxor id intelligens occasiones ipsas leniat ac mitiget: Est enim naturalis aemulatio quaedam inter ipsas beneuolentiae, cuius affectus unica curandi ratio est, ut seorsum sibi beneuolentiam uxor concliet uiri, & matris non conuellat aut diminuat.* XXXVIII. *Filios plus matres diligere uidentur, quòd ad eis succurrendum opemq; ferendam sint aptiores: patres uerò filias amare magis, quasi eorum praesidio indigentes. Fortasse etiam honore se mutuo prosequentes, id*

quod alteri generi propinquius est, amplecti charitate magisq; diligere uideri uolunt. Sed hoc est fortasse indifferens: illud uerò perurbanum, si uxor magis ad parentes mariti honorandos inclinare conspiciatur, quàm ad suos: ac si quid doleat, ad ipsos referat, & lateat suos: facit enim, ut quum fidem habet, fidem & ipsa uendicet, & quum diligit, diligatur. XXXIX. Græcis qui erant cum Cyro duces iubebant, ut si hostes uociferantes impetum facerent, cum silentio exciperent: quòd si illi silerent, contrà ipsi inuaderent cum clamore. At mulieres, quæ quidem sana mente sunt, quum irati mariti clamant, silentium agunt: quum uerò silent, eos alloquuntur, & consolantes mitigant ac leniunt. XL. Rectè Euripides accusat eos qui lyra in poculis utuntur. Ad iram enim potius luctumq; adhibenda musica est, non insuper cantu soluere qui in uoluptatibus existunt. Existimate uos igitur errare eos, qui cum gaudio uoluptateq; gestiunt, re uenerea utuntur: & quum ira dißidioq; uexantur, seorsum cubant, quum tum maximè uenerem, optimum huiusmodi malorum medicum, accersere opus esset. Quam rem poëta docet dicente Iunone:

–Vestra ego iurgia soluam,
Vos & amore pares iungam, thalamoq; locabo.

Lecto sit pax & concordia. Cum semper autem & ubique fugiendum est, ne uir uxorem, nec uirum uxor offendat, tum in primis ne id accidat in concubitu, & dum conquiescunt cauendum est. Etenim uero quum uxor dolet & queritur apud autores tori: quî fieri potest, inquit, ut his rebus lectus medeatur, quum in ipso lecto ea contigerint? Nam simultates, & contumelias, & iras quas torus gignit, alio loco, alioue tempore non est procliue dissoluere. XLI. Hermione uerum dicere uidetur quum ait: Fœminarum me malarum perdiderunt

ingressus

ingressus. Sed non fit hoc simpliciter, uerum quando dißidia & zelotypiæ aduersus maritos existunt, huiusmodi fœminis non ianuas modò, sed etiam auditū patefaciunt. Tūc igitur potißimum sana mente præditam uxorem occludere aures, & insusurrationes cauere, ne ignis addatur igni, oportet, illudq; Philippi habere in promptu dictum. Fertur enim ille quum ab amicis contra Græcos cōcitaretur, quòd bene ab eo affecti ei obloquerentur, dixisse: quid si prætere a prouocem? Quando igitur obtrectatrices deferunt tibi: uir tuus & amanti & pudicæ iniuriam facit, quid si ipsum odisse atq; lacessere incepero? XLII. Fugitiuum seruum quidam persequens, ut se in pistrinum proripuisse conspexit: ubinam te, inquit, alibi inuenire maluissem? Vxor igitur propter zelotypiam diuortij libellum scribens & indignata secum ipsa, dicat: ubinam me potius æmula riualisq; mea uidere gauderet, quid'ue agentem aliud, quàm præ dolore seditionem aduersus maritum concitantem, ac domum thalamumq; deserentem? XLIII. Athenienses tres arationes sacras dicunt. Prima in Sciro est uetustißimarum sationū monumentum. Secunda * in Rharia. Tertia sub Pelin, qui locus Busygium appellatur. Omnium autem harum sacratißima est nuptialis satio atq; aratio, quppe quæ fiat ad procreationem liberorum. XLIIII. Rectè quidem Sophocles fœcundam boni fœtus Cythercam appellat: quapropter summa cum obseruantia cōiugibus hac re utendum est, ut omni profana illegitimaq; * in alios consuetudine puri purgatiq; sint, nec serant unde nasci quicquam nollent: quin si fructus gignatur, pudet & celant. XLV. Gorgia oratore in Olympia Græcis orationē de cōcordia recitante, Melanthus quidā, iste, inquit, de cōcordia disputat, qui sibi, uxori & ancillæ, tribus solis, ut cōcordes essent, nō persuasit. Nā Gorgiæ

Obtrectatrices uitandæ.

*ἐν τῇ ῥαρίᾳ

*πρὸς ἑτέρους

amor quidam, & uxori zelotypia aduersus ancillam esse uidebatur. Rectè igitur domum & familiam ab eo componi oportet, qui sit & senatum & amicos moderaturus. Magis enim mulierum, quàm contra mulieres peccata latere multitudinem uidentur. XLVI. *Feles olfactu odoramentorum perturbari & furere traditur. Quòd si uxores efferari atque insanire odoribus contingeret, profectò graue esset, si ab huiusmodi odoribus mariti non abstinerent, & eas tantopere discruciari paruæ gratia uoluptatis paterentur. Quum autem non odoribus id contingat, sed quia cum alijs mulieribus uersentur, certe iniustum est tanto eas dolore afficere & conturbare, ac non ut apibus, quia indignari atq; pugnare cum his uidentur, qui cum muliere concubuerũt, ita se uxoribus admouere castos, integros, purosq; aliarum mulierum consuetudinis.* XLVII. *Qui elephantis se admouent, uestem claram non gestant, nec puniceam qui tauris, quòd huiusmodi coloribus illa animalia maximè efferantur. Tigres uerò in tantum aguntur sonitu tympanorum furorem, ut semetipsas dilanient. Quum igitur alij hominum coccineam, aut purpuream uestem quum uident molestè ferant, alij tympanis ac cymbalis indignentur, quid malum, grauari uxores debent, si ab huiusmodi abstineant, ne perturbent uiros irritent'ue, sed cum mãsuetudine atq; constantia unà cum ipsis uitam agant?* XLVIII. *Mulier quædam quũ à Philippo inuita traheretur, dimitte me, inquit: omnis enim mulier sublata lucerna eadem est. Hoc aduersus natura adulteros intemperantesq; homines rectè dicitur. Nuptam autem decet remoto lumine non cuiusq; mulieris similem esse, sed tum maximè, quum corpus non uidetur, modestiam, moderationem, amorem & charitatem erga uirum præ se ferre, ac se illius esse propriã ostendere.* XLIX. *Plato senes*

Viros ne irritẽt uxores.

Mulierũ nullũ in tenebris discrimen.

senes hortatur, ut iuuenes uererentur, ut & illi erga ipsos uerecundiam conseruarent: Vbi enim pudorem senes abijciunt, nulla in eos uerecundia iuuenibus residet. Huius igitur memor maritus, nihil minus uereri uxorem debet, quàm si thalamus, officina modestiæ, non intemperantiæ sit futurus: Qui enim uoluptatibus ijs fruitur, à quibus eam coërcet, nihil ab eo differt, qui uxorem cum hostibus iubet pugnare, quibus ipse se dedidit. Tibi itaque danda opera est, ô Eurydice, ut ea legas quæ ad Aristillam à Timoxene de moderatione atque modestia & pudicitia scripta sunt, in memoriaq; contineas. Tuq; Poliane ne putes à superfluis profusisq; sumptibus uxorem temperaturam, si te hæc minimè in alijs contemnentem conspiciat: quin potius auratis poculis, pictisq; cubiculis, mularum & equorum phaleris gaudentem u deat: Non enim fieri potest, ut à mulieribus luxus remoueatur, quo uiri circunfluunt. Quare igitur tempus habens in ea studia incũbendi, quæ demonstrationibus probantur, mores compone, cum his conuersans qui plurimum prodesse posse uideantur. Coniugi uerò quacunq; uia adhibeas quæ utilia sunt, & more apum quæ tu in teipso collocaris ei conferas & communices: familiaresq; effice & cõsuetas eas sermonum rationes, quæ esse quamoptimæ uideantur. Pater enim illi est uenerandaq; mater ac frater. Non minus, aut uenerabilius est, uxorem audire dicentem: Tu mihi uir magisterq; es, ac Philosophus, rerumq; honestissimarum ac diuinarum præceptor. Huiusmodi enim disciplinæ primum à rebus absurdis uxores abducunt. Erubescet enim uxor saltationibus operam dare, si studio literarũ delectabitur, nec potiones magicas admouebit, institutis capta Platonis & Xenophontis. Ac si quis se profitebitur lunam de cœlo deducturũ, ignorãtiã ipsius ridebit, stoliditatẽq; cre

Literis deditas uxores esse conuenit.

dentium mulierum, astrologiæ non ignara rationum. Aganice Hegetoris Thessali filia, quòd pleniluniorum defectuũ esset gnara, tempusq́; prænosset quo lunam ab umbra terræ intercipi contingeret, mentem mulierum exturbabat, illisq́; se lunam deducere persuadebat. Sed quoniam nulla unquam fœmina absq; societate uiri peperisse infantẽ dicitur, informesq́; partus, & carnem, & aliquid in semet ex corruptione conceptum, molas appellant, magna diligentia cauendum est, ne hoc in animis mulierum fiat. Nam nisi sermonum optima semina mulieres suscipiant, & participes eruditionis uirorum fiant, absurda multa prauaq́; consilia, atq; cogitationes & affectus malos pariunt. Tu igitur Eurydice enitere sententias sapientum bonarumq́; mulierum habere familiares, & in ore eas semper uoces habere, quas à me dum adhuc uirgo esses suscepisti, ut & uirũ delectes, & tu usqueadeo egregie, adeò grauiter per temet exornata in admiratione à cæteris mulieribus habearis. Nam illius margaritæ, aut alterius aduenæ sericeæ uestes sine magno pretio emi non possunt: at Theanũs & Cleobulinæ honestatis ornamẽta & Gorgonis Leonidæ uxoris, ac Timocleæ Theaginis sororis, & antiquæ Claudiæ, Corneliæq́; Scipionis, & aliarum quæcunq; admirabiles præclaræq́; fuerũt, gratis licet inducere, & magnificè glorioséq́; ac beatè uiuere. Nam si Sappho quòd pulchra carmina componeret se tanti faciebat, ut ad diuitem quandam scripserit: Mortua iacebis, nec ulla unquam tui extabit memoria: non enim filium habes, rosam ex Pieria: cur non tibi magis gloriandum erit, si non rosas, sed fructus eos perceperis, quos Musæ ferunt & largiuntur his qui disciplinam & studium sapientiæ admirantur?

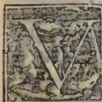
Plutarchi sapientium bonarumq́; mulierũ sententiæ.

FINIS.

Plutarchi

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI, MVSICA.

Carolo Valgulio Brixiano interprete.

XOREM *Phocionis, eius cui Probo cognomentum fuit, dicere solitam accepimus, mundum suum esse consilia ac decora imperatoria uiri.* Ego uerò *studium doctrinæ magistri mei non mihi soli proprium esse ornamentum statuo, sed commune omnibus non alienis. Haud equidem ignoramus, clarißima facinora Imperatorum paucis tantum militibus, aut uni ciuitati, gentíue uni, in rebus dubijs ac trepidis salutem peperisse, meliores seu milites, seu ciues, aut eiusdem gentis homines haudquaquam fecisse comperiemus. At uerò doctrinam, substantiam & robur felicitatis, & recti autorem consilij non uni familiæ soli, aut ciuitati, sed uniuerso generi mortalium inuehere utilitatem uidemus. Quanto igitur commoda, quæ à doctrina disciplinisúe proficiscuntur, maiora sunt omnibus imperatorijs consilijs, tanto eius memoria studio est & cultu digna maiore. Itaque altero Saturnaliorum die uir clarus Onesicrates ad epulas inuitauerat uiros, qui Musicæ scientiam habebant. Erant autem Soterichus Alexandrinus, & Lysias ex ijs unus, qui æra Musica apud ipsum merebant. Postquam uerò quæ assolent, sunt perpetrata,*

causam

causam humanæ, inquit, uocis in præsentia quærere intempestiuum atque alienum à conuiuio esse arbitror: Sobriore quæstio ea indiget ocio. Quoniam autem optimi grammaticorum definiunt uocem aërem esse percussum cadentem sub sensum auditus, atque heri de grammatica quæsitum disputatumq́; fuit, tanquam de arte opportuna fabricandis per litteras uocibus, ac sacrario memoriæ promptis, ubi uelimus administrandis & dispensandis, quænam sit altera secundum hanc obnoxia, & congruens uoci scientia, uidendum esse puto. Ea est, opinor, Musica: deos nanq; canere, qui nobis solis uocem articulatam sunt largiti, pium, & homini in primis consentaneum esse arbitror. Quam rem Homerus quoque significare hisce uersibus uidetur:

Phœbæas iras placabant carmine Achiui,
Per luces totas pulchrum pæana canentes,
Pugnantemq́; ex alto: ast pectora arcitenentis
Mulcebant cantus, & gaudia pertentabant.

Agitedum sacri Musicæ ministri, commonete sodales, quis inuentor Musicæ, quis'ue ea princeps usus fuerit, à quibus, quoq́; tempore auctum acceperit, & quinam ex ijs qui Musicæ scientiam coluere, in eo studio excelluisse existimentur: quas præterea, quotq́; ad res, huius utilitas instituti demanet. Quæ quum magister dixisset, insecutus Lysias: Apud multos, inquit, agitatam quæstionem claré Onesicrates in medium proponis: Non modò enim Platonicorum plurima pars, insignesq́; Peripatetici de uetere Musica, deq́; eius labe studiosè & accuratè scripserunt, uerumetiam grammatici atque harmonici, ad summum apicem euecti doctrinæ, magnum studium plurimamq́; operam in eam rem contulerunt. Cæterum ingens est inter autores

tores dissensio. Heraclides in eo libro, in quem colligit priscos Musicos, primosq; eius inuentores, Amphionem tradit, Ioue natum & Antiope, principem citharæ cantum excogitasse, eiusq; poësim, ut qui à patre doctus foret. Cuius rei fidem commentarijs Sicyone depositis, quibus accurata percensio huiusce generis continetur, facit, atque inde sacerdotes Argiuas, poëtas & Musicos commemorat. Eodem tempore Linum Eubensem inquit lamentationes & fletus carmine condidisse, hymnos Anthen Anthedonium ex Anthedone Bœotiæ, Pierium ex Pieria poëmata de Musis, Philammonem uerò Delphicum Latonæ Dianæ, atque Apollinis ortum canticis edidisse modis, & choros circa Delphicum templum constituisse commemorat. In primis uerò Thamyræ Thracis canorum concinnumq; carmen ait fuisse, adeoq; præcelluisse, ut Musas prouocare in certamen non dubitasse poëtæ sint autores. Hunc ipsum edidisse ferunt bellum Titanum aduersus deos dimicatum carmine conditum. Demodocumq; Corcyrensem, ueterem Musicum, excidium Ilij, & Veneris atque Vulcani connubium poëmate concelebrasse. Ithacensem Phemium reditum à Troia, Agamemnone duce Græcorum, carmine cecinisse proditum est. haud quidem fuisse immunem metri numeri'ue rati dictionem poëmatum memoratorum musicorum, sed qualis Stesichori fuit, & ueterum aliorum poëtarum, qui carmina adhibitis modulis condidere. Terpandrum nanque tradit, citharæ cantus latorem legum, adiectis ad sua atque Homeri carmina per singulas leges modis solitum in ludis cum concertatione editis canere, eundemq; primum proposuisse nomina singulis citharæ fidiumq; legibus. Ad cuius imitationem Clonam primum tulisse le-

ges tibiarum, prosodiaq; fecisse, tum deinde elegia, & carmina condidisse. Quo genere poëmatum Polymnestum Colophonium, aetate posteriorem, usum fuisse tradunt. Nomina autem tibiarum legum, bone Onesicrates, apud eos haec erant: Apothetus, Elegi, Comarchius, Schoenion, Cepium, Dius, Trimeles. Insequenti tempore Polymnestia appellata reperta sunt. Leges fidium cantus compluribus ante conditas leges tibiarum temporibus constat à Terpandro fuisse promulgatas. Is nanque primus nomina earum protulit, Boeotiam quandam unam uocans, Aeoliam aliam, Trochaeam acutam, Orthiam uidelicet, Cepiona, Terpandriam, Tetraoediam. Condidit praeterea idem Terpander carmine prooemia ad cantus fidium. Quòd autem ueteres fidium* cantus legibus constarent, Timotheus declarauit. Primas enim leges carminibus immiscens dithyrambicam dictionem canebat, ne protinus aduersus priscam Musicam praeuaricari uideretur. Et arte nimirum canendi ad fides Terpander praestitisse existimatus est, quaternasq; in Pythicis ludis perpetuas uictorias retulisse publicis monumentis traditum est. Ac peruetustus sanè Musicus fuit, quandoquidem antiquiorem Archilocho fuisse Glaucus Italus libro quodam, quem de poëtis & Musicis antiquis composuit, demonstrat: Nam alterum eum inquit fuisse secundum primos illos tibiarum cantus conditores. Alexander in libro, in quem collegit Phrygios Musicos, scriptum reliquit, primum Olympum transtulisse in Graeciam ad Dactylosq; Idaeos fidium pulsus. Hyagnin uerò primum tibia cecinisse, deinde eius filium Marsyam, tum postea Olympum, Terpandrum aemulatum fuisse carmina Homeri, & Orphei modos. Orpheus nullum imitatus esse uidetur: quippe quum ante ipsum nullus

*leges carminibus

nullus præter tibicines poëtas, cum quibus nulla in re Orphica res similitudinem habet, fuisse tradatur. Tibiarum cantus cōditor legum Clonas, ut Arcades referunt, Tegeates fuit: ut uerò Bœotij, Thebanus. Secundum Terpandrum & Clonam fuisse Archilochum proditum est: quanquam autores sunt qui tradant Ardalum Trœzenium priorem Clona tibianam constituisse Musicam, Polymnestumq́; Meletis Colophonij filium poëtam fuisse, & leges Polymnestum ac Polymnestam fecisse. Quòd autem Clonas promulgauerit Apothetum atq; Schœnionem appellatas leges, monumenta scriptorum commeminerunt. Pindarus item & Alcman poëtæ modorum eiusdem Polymnesti mentionem fecere. Sunt & qui nonnullas Terpādri legum citharæ cantus ad Philammonem illum priscum autorem trahant. Sed omnino citharæ cantus Terpandri ratio omni ex parte simplex perrexit esse usq; ad ætatem Phrynidis. Haud enim antiquitus pro libidine cuiusq;, uti nunc, licebat fidibus canere, nec rhythmos concentus'ue transferre: In ipsis nanque legibus accommodatam cuiq; tentionem tuebatur, cuius rei causa id nominis inditum erat: Leges enim sunt uocatæ, quoniam præscriptum quasi lege cautumq́; erat, ne quis per quamlibet unam speciem formamq́; tentionis transgrederetur. Etenim quæ ad deos spectabant extemplo abominati, ad Homeri ac cæterorum poësim pro uoluntate atq; arbitrio delabebantur: quam rem procemia Terpandri declarant. Facta quoq; tum primum citharæ forma, uti autor fuit Terpandri discipulus Cepio, appellataq́; est Asias, propterea quòd Lesbij fidicines, Asiæ cultores, ea utebantur. Quorum ultimum Pericletum uicisse Lacedæmone Carnia ferunt. Is erat Lesbius genere, quo uita functo, perpetuæ gloriæ Lesbiorum, quam in

cantu citharæ ad eam diem obtinuerant, finem impositum fuisse memoratur. Errore quoq; nonnulli ducuntur existimantes Hipponactem parem fuisse temporum Terpandri, quum Pericletus antiquior Hipponacte tradatur. Postquam tibiarum fidiumq; cantus pariter exposuimus leges, ad proprias tibicinum orationem conferamus, Olympum tibicinem, de quo antè diximus, Phrygium, condidisse legem quandam in Apollinem, Multiplicem uocatam. Hunc Olympum ex his unum fuisse memorant, qui ab illo primo Olympo, cuius Marsyas conditor in deos musicarum legum, amator ac doctor cantus tibiarum fuit, quemq; Olympum extulisse in Græciam harmonicas leges aiunt, quibus nunc Græci in deorum celebritatibus utuntur, genus duxerunt. Alij multiplicem legem Crateti discipulo Olympi uendicant, tametsi iunioris Olympi legem hanc esse, Pratinas testatur. Lex uerò quæ Curulis uocatur, ad Olympum maiorem Marsyæ discipulum refertur, quem sunt qui non Marsyam, sed Massem uocatum dicant. Alij Marsyam, & Hyagnide natum, primo inuentore artis tibicinæ contendant. Curulem legem ab illo Olympo latam fuisse commentarij Glauci de antiquis poëtis docent. Vnde etiam cognosci potest Stesichorum Himenensem, non Orpheum, non Terpandrum, non Antilochum, nec Thaletam, sed Olympum fuisse imitatum, Curuli lege & forma per dactylum uocata utentem, quam nonnulli Orthiæ legis esse dicunt. Alij à Mysijs eam legem fuisse repertam. Traditur enim fuisse certos Mysios peruetustos tibicines. Extat & alia quædam antiqua lex Cradias uocata, quam cecinisse tibijs Mimnernum Hipponax tradit. Principio nanque elegia extructa modis ad tibiam canebantur, Hoc indicant monimenta Panathenæorum

de musi

de musicis certaminibus. Fuit & Sacadas Argiuus conditor modorum elegiorumq; habentium modos, poëta sanè bonus, ac triplici insignis de ludis Pythicis uictoria. Id quod publica harum rerum monumenta daclarant. Eiusdem meminit Pindarus. Quum itaq; sint tres toni, autoribus Sacada & Polymnesto, Dorius, Phrygius & Lydius, in quolibet uno Sacadam aiunt fecisse stropham, & chorum canere docuisse, sic ut Dorium prima, Phrygium secunda, Lydium tertia cantaret. Eamq; legem propter tripertitam mutationem tripertilem fuisse uocatam ferunt: quanquam in commentarios Sicyonios, in quibus poëtæ percensentur, Clonas ut repertor legis tripertilis sit relaxatus. Hic primus Spartæ status, ordoq; Musicæ cultorum Terpandro autore, atque constituente fuit. Secundi uerò ordinis Thaletas Gortynius, Xenodamus Cytherius, Xenocritus Locrensis, Polymnestus Colophonius, & Sacadas Argiuus summam causam, summaq; merita habent, ut duces autoresq; dicantur. Iis nanq; autoribus gymnopodiæ Lacedæmone, in Arcadia Demonstrationes appellatæ, & Argis Endymatia sunt constituta. Thaletas, Xenodamus, Xenocrius effectores Pæanum, Polymnestus Orthiarum quæ uocantur, Sacadas uerò Elegiorum fuit. Tametsi autores sunt qui tradant Xenodamum non Pæanum, ut inquit Pratinas, sed Hyporchematum fuisse conditorem. Fertur enim ipsius canticum quoddam, quod quidem permanifestò est Hyporchema: quo genere poëmatis ipse quoque Pindarus usus est. Quòd autem Hyporchema & pæan inter se differant, Pindari poëmata, qui & pæanes & Hyporchemata composuit, indicabūt. Leges tibiarum cantibus Polymnestus sanxit, & in Orthia appellata lege modulatione usus est, ut qui-

dam harmonici tradunt:nam ipse pro cõperto dicere nequeo, propterea quòd nihil habeo hac de re traditum à maioribus. In dubio quoque est, an Cretensis Thaletas effector fuerit pæanum: Nam Glaucus posteriorem Archilocho fuisse tradit, Archilochiq; modos imitatum, præterquam quòd eos Maronemq; & Creticum rhythmum in structuram modorum conseruauit, quibus nec Archilochus sit usus, nec Orpheus, nec Terpander: & hæc à disciplina tibicinali Olympi inquit fecisse. De Xenocrate quoque Locrense, ex Locris urbe Italiæ, dubitari uideo, utrum poëta pæanum fuerit. Argumenta quidẽ heroica gesta continentia condidisse, proditum est memoriæ, ac propterea nonnulla argumenta dithyrambos uocitasse, inferioremq; Thaleta ætate fuisse Glaucus autor est. Traditur etiam ab Aristoxeno inuentorem enharmonij generis Olympum fuisse à Musicis existimatum, & ante ipsum omnia fuisse diatona atque chromatica, inuentionemq; illam hoc maximè modo processisse putabant: Quum in diatono Olympus uersaretur, & frequens transueheret ad Parhypaten diatonam modulũ, tum à paramese, tum à mese discedens, diatonumq; transgrederetur, animaduertisse pulchritudinem atq; decẽtiam morum, ex eo uocum cantu prouenientẽ, atq; ita constantem pro rata parte rationibus complexionem, quam systema Græci uocant, admiratum & amplexum, hoc genus effecisse in Dorio tono: haud enim quæ diatoni propriè sunt, quæq; chromatis pertingi, at neq; quæ harmoniæ. Erant autẽ prima enharmoniorum huiusmodi. Primũ omniũ ponebatur spondeus, in quo nulla diuisio præ se fert proprium diatoni, ni quis respectans ad contentionem spondiasmum speciem id habere diatoni arbitretur. Verũ late patet, qui id posuerit, cum &

eum & falsum, & inconcinnum positurum: Falsum, quia diesi una minus est tono, qui tonus circa ducem iacet: Inconcinnum uerò propterea, quòd si in ui ac potestate tonia proprium contentioris spondiasmi statuatur, profectò euenerit, ut duo perpetua diatona, alterum incompositum, compositum alterum posita sint. Nam in medijs, quas mesas uocant, enharmoniũ densum locatum, quo nunc utuntur, ad poetam pertinere non uidetur. Facilius id intelligetur, si quis tibia canentem antiquo ritu audiat: uult enim & ipsum semitonium in mesis esse incompositũ. Ac prima quidem enharmoniorum huiusmodi fuere. Videtur autem Olympus auctum musicæ dedisse inuehendo, quod in lucem ad eam diem non uenerat, nec fuerat à maioribus cognitum, autorq; præclaræ Græcis Musicæ & princeps ac dux fuisse. Est etiam rhythmorum ratio quædam: certa nanq; genera & species non modò rhythmorum adinuentæ sunt, uerum etiam modorum atq; rhythmorum artificum excitatæ nouæ formæ. Sed Terpandri nouatio decorum quendam in Musicam inuexit modum, quo postea Polymnestus usus præclaræ & ipse atq; decenti formæ inhæsit. Similiter Thaletas & Sacadas peregregij, ac propè perfecti rhythmorum effectores habiti sunt, nec honesta decoraq; forma excessere. Est alia Alcmanica Stesichoriaq; nouatio, nec ipsa quidem à pulchro honestoq; ac moderato discedens. At Crexus, & Timotheus, & Philoxenus, atque eius ætatis poetæ importuniores & percupidi atque studiosi nouandorum in Musica rerum fuere, persecutiq; sunt typum ac formam eam, quam nunc Philanthropon & Thematicon uocant. Sed omnino paucitas fidium, & locorum angustia simplicitasq;, & uerẽda Musicæ grauitas uiguit apud priscos. Postquã autẽ de prima

Musica, deq; primis ipsius inuentoribus, & quibus autoribus subinde per insecuta tẽpora incrementũ ceperit, pro uiribus à me est disputatũ, finem orationi meæ faciam, & Soterichо, non Musica solum, sed cæteris quoque liberalibus disciplinis erudito uiro, locum ad dicendum concedam. Nos enim magis ei Musicæ parti studium impendimus, quæ munere atque officio manuum absoluitur. His dictis Lysias orationem compreßit, tum Soterichus in hunc modum est loquutus: De uerendo, atque in primis dijs grato instituto claré Onesicrates nos prouocasti ut uerba faceremus. Probo equidem intelligentiam Lysiæ doctoris, nec minus memoriam, quam in commemoradis primæ Musicæ inuentoribus, atq; ijs qui de ea facultate conscripserunt, præ se tulit. Illud uerò tacitũ non feram, sola cum scriptorũ monumenta sequutum fecisse fidem dictis suis. Nos uerò mortalem quenquam negamus fuisse repertorem Musicæ bonorum, sed Apollini, omnibus uirtutibus & scientijs ornato, inuentum munusq; hoc tribuendum, & acceptum ferendum esse putamus. Haud enim tibia inuentum est Marsiæ, uel Olympi, aut Hyagnidis, ut aliqui opinantur: Nec modò citharæ Appollo, sed tibiarum, fidiumq; cantus est repertor. Argumento sunt chori & sacrificia, quæ illi deo cum cantu tibiarum perpetrabãtur, idq; cum alij, tum Alcæus hymno quodam testatur. Signum quoq; Apollinis in Delo dicatum eo habitu, ut dextra arcum teneat, sinistra Gratias, quamlibet instrumentum musicum aliquod tenentem, nam alia lyram, tibias alia, quæ in medio est propositam ori fistulam continet, idem declarat. Nec putetis hæc uerba mea esse, aut hæc me comminisci: Anticlem & Histrum autores habeo, qui hæc ipsa tradidere in commentarijs, qui de conditoribus modorum inscribuntur,

adeoq;

adeoq; uetusta est signi eius dedicatio, ut opifices compares ætatis Herculis fuisse referantur. Puerum quoq; Penipicam ferentem laurum Delphos tibicen comitatur. Et ex Hyperboreis sacra cum tibijs, fistulis ac cithara mitti Delphos sunt solita. Alij ipsum hunc Deum cecinisse tibia ferunt, ut optimus poëta modorum tradit Alcman, & à Pallade doctum fuisse Corinna prodidit. Est igitur Musica ab omni parte augusta, quandoquidem inuentum est deorum, & ea ueteres sunt usi pro dignitate atque maiestate ipsius, ut cæteris omnibus institutis. At hoc tempore seueritate & grauitate ipsius repudiata, pro forti, uirili, augusta, & dijs immortalibus grata, præfractam quandam Musicam, adulteram, calamistrisq; inustam in theatra deducunt. Quare Plato indignanti animo eiusmodi Musicam fert, Lydiamq; harmoniam deprecatur, quòd acuta, uehemens, & stridens sit, & apta complorationibus. Primaq; eius constitutio lugubris quædam res traditur fuisse. Ac primum Olympum funebre tibia carmen in funere Pythonis Lydio ritu cecinisse, in primo Musicæ scripsit Aristoxenus. Melanippidem alij tradunt modulum illum incepisse. In Pæanibus uerò Pindarus in nuptijs Niobes primum Antippum docuisse Lydiam harmoniam canit. Torebum alij uolunt primum eo concentu usum fuisse, ut autor est Dionysius Iambus. Mixolydius autem concentus affectibus est refertus, & tragœdijs aptus. Reperisse eum Sappho Aristoxenus prodidit, ab ipsaq; Tragicos didicisse, qui postea coniunxere mixolydios modos cum Dorijs: quorum alteri maiestatem atque autoritatem, alteri affectus afferunt: ex utrisque enim commixta est tragœdia. In commentarijs uerò Harmonicorum proditum est, id inuentum ad Pythoclidem tibicinem referri. Athenien*

* Tempicam

nienſem Lamproclem inquit Lyſis, animaduertentem non ibi haberi deiunctionem ubi ferme omnes arbitrabantur, ſed in acuto, talem eius confeciſſe figuram formam'ue, qualem dixerit aliquis à parameſe ad hypate hypaton. Re*miſſam item lydiam, ſiquidem mixolydiæ eſt cõtraria, aßimulem* Iadi à Damone Athenienſi *inuentam memorant.* Plato *igitur duabus ijs meritò reiectis harmonijs, altera flebilem, ſolutum altera cantum habẽtibus, doricam, ut quæ accommodata foret moderatis ac fortibus uiris, delegit: haud* Hercule *ignarus, ut inquit* Ariſtoxenus *in ſecundo Muſicorum, in illis quoque aliquid ineſſe ad* Rempubli*cam conſeruandam utilitatis.* Et *magnam ſanè* Plato o*peram muſicæ ſcientiæ dedit, auditorq;* Diacontis Athe*nienſis atque* Metelli Agrigentini *fuit.* Verum *quoniam multa grauitas in* Dorio *concentu inerat, maiore ipſum honore dignatus eſt: quanquam non erat neſcius,* Doria *multa cantica,* Virginalia *uocata, ab* Alcmane, Pindaro, *Simonide, atque* Bachilide *fuiſſe tractata & condita, necnon proſodia & pæanes: luctus prætereà tragicos dorico cõcentu decantatos, & amatoria aliqua eundem in concentum compoſita.* Satis *illi erant quæ in* Mar*tem, quæq; in* Palladem *canebantur, & ipſa ſpondea:* Nam *ea ſatis uirium habere ad roborandos animos hominum moderatorum iudicabat.* At *neque* Lydiam Ioniam'ue *ignorabat:* Sciebat *enim tragœdiam uti talibus modis ſtructuraq; concentuum.* Iam *uerò priſci omnes haud quidem quia imprudentes imperitiq; forent ullius concentus, & harmoniæ, certis quibuſdam ac definitis uſi ſunt, nec ignorantia autor cauſaq; fuit eiuſmodi anguſtiæ, & fidium paucitatis.* Nec *ſane* Olympum, *nec* Terpandrum, *nec qui eorum ſectam ſunt ſequuti, perpulit inſcitia ad*

circun

circumcidendam multitudinem fidium, uarietatemq; demendam. Testantur id poëmata Olympi atq; Terpandri, cæterorumq; omnium eiusdem generis Musicorũ ac poëtarum. Quæ quum trifidia simpliciaq; forent, usqueadeo præstabant uarijs & multifidijs, ut nemo unus Olympi modum posset imitari, & qui in multinerui, multitudineq; uersabantur, posteriores essent. Quòd autem non inscitia in spondiante tropo à trite prisci abstinerent, eorum in pulsu usus declarat: nunquam nimirum ea cum parypate congruenter & consone usi forent, ni eius peritiæ atque usus prudentes fuissent. Late igitur patet, pulchritudine decentiaq; morum, qui in spondiante modo ob triten exemptam gignuntur, admonitis & captis sensibus trãsuexisse modulum ad paraneten. Eadem ratio de nete: Ea nanq; in pulsu fidium, & ad paraneten dissonorum, & ad mesen consonorum utebantur. In modulo uerò, quia illis non apparebat accõmodata spondiaco tropo, præteribatur: nec modò in ijs, uerumetiam in ipsis coniuncti nete. Sic enim omnes ea utebantur, ut in pulsu & ad parenetem, & ad lychanon accommodarent. At in modulo uel ipsius utentis perpudebat eos propter inde prodeuntes eius causa mores. Constat enimuero id ita esse etiam ex Musicis qui Phrygij dicti sunt. Nam Olympum sectatoresq; ipsius non per imperitiam ab ea supersedisse compertum habetur, quandoquidem non tam in pulsu, quàm in modulo, ubi conuenire existimabant, in sacris matris deûm, nonnullisq; alijs Phrygijs rebus eadem utebantur. Perspicuum quoq; in hypatis est, non ruditate abstinuisse eos ab illo tetrachordo in Dorijs, quum mox eodem in cæteris tonis uterentur: quippe scientes nulla uidelicet alia causa cõmodi eximebãt à Dorio tono, quàm ut decus

morum tuerentur, quorum honestatem decorumq; honori habebant. Quale à Tragicis quoq; *obseruatũ uidemus:* Necdum enim *tragœdia ad hanc diem usa est chromatico genere, nec enharmonio: cithara uerò multis quàm tragœdia uetustior seculis à principio usa est.* Et *sanè cõstat, chroma esse antiquius harmonia.* De *illa nanque intelligi antiquitate in præsentia uolo, quæ ad usum cõsuetudinẽq; humanæ naturæ spectat.* Nam *si ad ipsam generũ respiciamus naturam, neutrum altero antiquius comperiemus. Sed oro uos, si quis Aeschylum, aut Phrynichum abhorruisse à chroma asserat propter inscientiam eius, non'ne sit absurdus?* Profectò *idem contenderit, ipsum* Pancratem *ignorasse chromaticum genus, quoniam ab eo plerunq; abstinebat.* Quem, *quum in quibusdam ipso uteretur, non ruditate, sed consilio ac uoluntate abstinuisse putandum est. Studiose nanq; imitabatur, id quod ipse dicere solebat, Pindareum & Simonideum tropon, illumq; omnino, qui nunc* Antiquus *appellatur.* Eadẽ *est de* Tyrtæo Mantinẽse, *de* Thasyllo *Phliasio, de* Andrea Corinthio, *deq; multis alijs ratio, quos omnes scimus auersatos chroma, mutationem, uarietatem, multineruiam, plurimaq; alia, rhythmos, concentus, dictiones, modulationes, modorum'ue structuras, actus, interpretationes'ue, quæ omnia interserta esse possunt.* Telephanem Megarensem *ita fistulis pugnasse accepimus, ut opifices ipsos tibiarum ne manus quidem unquam ad tibias fabrefaciendas adhibere permiserit. Ob quam maximè causam certamen* Pythicum *auersabatur. Summatim autem ut dicam: si quis omnes re aliqua non utentes damnandos ignorantiæ putat, ex eo coniecturã inscitiæ faciens ipsorum, quia re illa non utantur, complures profectò prius*

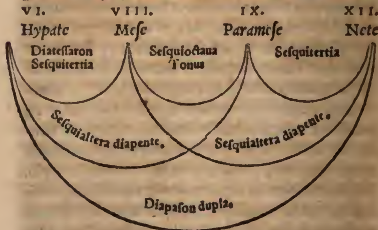
temporis

temporis huius damnet necesse est, quum Dorionios non uti modo Antigiendio, quia ipsum contemnant, & contrà Antigenidios eadem de causa Dorionium reijcere uideamus. Fidicines quoq; ipsi desiuere propemodum frequentare ritũ modumq; Timothei, & ad pulsamina poëmataq; Polydi sese uerterunt. Iam uerò si quis rectè ac perscienter reputet, uetera & nostra comparando inter se, tum quoque in usu fuisse uarietatem comperiet. Vtebantur enim ueteres uarietate in rhythmis, quæ quidem est etiam magis uaria: in honore nanq; habebant rhythmicam uarietatem. Hoc nimirum tempore modos, illo uero rhythmos studiosè & cupidè amplectebantur. Probatum hactenus esse arbitror, non inscitia ignorantiaq;, sed consultò abstinuisse ueteres à præfractis, mollibus languidisq; cantiticis modis. Sed quid hoc mirandum est, quum multa in uita humana instituta uideamus exolcuisse, sublato eorum usu, non imperitia, uerum sponte atq; consultò reiecta, quum animaduersum perspectumq; foret, aliquibus in rebus contra officium decorumq; fieri? Reliquum est, ut Platonem non inscitia, nec impotentia cæteros repudiasse concentus, sed quia Reipublicæ indecoros, ac minime opportunos esse iudicabat, prudentemq; atq; intelligentem omnis generis concentuum fuisse demonstremus. In mollitione animæ, quam fabricat in Timæo, studium disciplinarum ac Musicæ suum hoc maximè modo declarauit. Vnam principio partem detraxit ex uniuerso: secundam autem primæ partis duplam: deinde tertiam, quæ esset secũdæ sesquialtera, primæ tripla: tum quartam, quæ secundæ dupla esset: quintam inde, quæ tertiæ tripla: deinde sextam, octuplam primæ: postremo septimam, quæ septẽ & uiginti partibus antecederet

primæ: deinde dupla & tripla interualla expleuit, partes inde rursus desecans, quas interuallis ita locabat, ut in singulis essent bina media: hoc est, ut mox ostendemus, uestibulum procemiumq; harmonicæ Platonis *peritiæ*. Tres *sunt principes harmoniæ, à quibus omnis medietas sumitur, arithmetica, harmonica, geometrica*. Earum *alia præstat pari numero, alia constat ratione pari, alia nec numero pari, nec ratione*. Igitur Plato *harmoniam quatuor animæ elementorum, causamq; ex dissimilibus inter se iunctis consonantiæ uolens harmonice demonstrare, duas in singulo interuallo animales medietates ratione musica proposuit*. Consonantia *diapason musica interualla complectitur: quorum comparationẽ pro rata parte rationum ostendemus*. Diapason *in dupla ratione perpenditur: conficient, imaginis gratia, duplam rationẽ sex & duodecim*: Protenditur *autem hoc interuallum ab hypate meson ad neten disiunctarum*. Quum *igitur sex & duodecim extrema sint, hypate meson senarium numerum continet, nete disiunctarum duodenarium*. Sumantur *deinde intercedentes numeri, quorum alteri extremo alter est sesquitertius, sesquialter alius, octo uidelicet & nouem: ipsius enim senarij octonarius est sesquitertius, nonarius sesquialter*. Extremum *quidem unum est huiusmodi, alterum est ipsum duodecim numerus, nonarij sesquitertium, octonarij uerò sesquialterum*. His *itaq; numeris inter senarium & duodenarium insertis, & diapason interuallo ex diatessaron atq; diapente constituto, patet mesen octonarium numerũ habituram, paramesen nonarium*. Hoc *ita constituto talem rationem habet hypate ad mesen, qualẽ paramese ad neten disiunctarũ*. Ab *hypate nanq; mesen est diatessaron, à paramese pariter diatessaron*

tessaron ad neten disiunctarum. Eadem comparatio rationum in numeris quoq; reperitur: nam uti se habet sex cum octo, sic nouē cum duodecim, atq; sicuti sex cum nouē, ita octo cum duodecim: sesquitertij illi sunt inter se numeri, hi uerò sesquialteri. Et hæc ad studium sciētiamq; Platonis disciplinarum declarandā in præsentia dicta sufficiant. Aristoteles quoq; Platonicus declarat harmoniam diuinā rem quādam esse, magnamq;, & maximè dignam ueneratione, sic inquiens: Harmonia cœlestis est, naturamq; diuinam & pulchrā, & humana angustiorē habet. Ea quum ui naturali sua quadripartilis sit, tres medietates tuetur, arithmeticam, harmonicam, & geometricā, partesq; ipsius & magnitudines atque præstantiæ numero & parilitate mensuræ existunt, & apparent. In duobus enim tetrachordis cantici modi concinuntur. Hæc sunt Aristotelis uerba. Constare corpus eius inquit partibus dißimilibus, concinentibus tamen. Consonare item ipsas medietates ratione numerorum: Nam nete ratione dupla temperata cum hypate diapason reddit consonantiam. Continet enim nete, ut demonstrauimus, duodenas unitates, hypate senas. Et paramesen consonam nouenas unitates habere sesquialtera ratione cum hypate. Mese uerò, quam octonas habere unitates diximus, cum eadem hypate susquitertia ratione comparata est. His maximè rata Musicæ interualla componuntur: Diatessaron, inquam, quòd in sesquitertia ratione: diapente, quòd in sesquialtera: diapason, quòd in dupla perspicitur. Sesquioctaua item ratio quæ est, in unius ratione toni conseruatur. Ita euenit ut partes harmoniæ sic constitutæ, ijsdem præstantijs & superent, & superentur à partibus, & medietates à medietatibus, præstantiaq;, excessus'ue numerorum, & uis, ac munus geo-

metricum deprehendatur. Has autem facultates sic se habere Aristoteles declarat: neten uidelicet tertia parte sui mese præstantem, hypaten uerò à mese simpliciter superatam, ut abundantes partes mutuo relatu respondeant: iisdem nanque partibus & præstant & superantur sesquiteria, & sesquialtera ratione: Talis enim est harmo-

nicus excessus. At ne te ratione arithmetica præstans ipsi paramese, & numero æquo paramese antecedens hypate, excessus arithmeticos declarant. Apparet & existit uis etiã geometrica, quũ nete sit sesquialtera ipsius meses, & paramese hypates sesquialtera, & ipsa eadem paramese præstat ipsi mese parte octaua in ratione sesquioctaua constituta. Rursus nete dupla hypates est, paramese hypates, sesquialtera, mese hypates eiusdem sesquitertia. Numeris itaque & partibus, autoritate quoque Aristotelis sic harmonia à natura est comparata, summaq; ope atq; artificio ipsius constituta est infinitaq;, & parimpari natura, cum ipsa uniuersa, tum partes eius omnes: Ipsa

etenim tota par est, quippe quadripertita terminis. At partes & rationes eius, tum pares, tum impares sunt, tum etiam parimpares. Neten enim parem habet, ut quæ duodenûm sit unitatum: Paramesen imparem, nouenûm: Mesen parem, octonûm: Hypaten parimparem, senûm. *Hoc pacto à natura comparata ipsáq; tota, & partes ipsius excessibus atque rationibus, & tota toti, & partibus partes inter se consonant. Iam uerò sensus ipsi apto quodam temperamento corporibus insiti. cœlestes quidem illi, atque diuini, sensum & intelligentiam hominibus præstantes, obtutus inquam, & auditus, unà cum uoce atque luce harmoniā demonstrāt: Cæteri comites horū sensus, eo quòd sensus sunt, harmonia constant: omnibus nanque muneribus suis haud sine harmonia funguntur. Qui quanquam inferiores ignobilioresq; sunt illis, haud tamen ab harmonia discedunt. At illi numine quodam comite atque præsente, corporibus cum ratione atq; intelligentia adhibiti, præpotentem præclaramq; naturam quandam sortiti sunt. Perspicuum igitur est ex his quæ à me sunt commemorata, ueterem illam Græciam studium operamq; rerum omnium meritò impendisse maximam, ut in primis adolescentes Musica erudirentur. Eorum enim animos molles ac teneros ad modestiam atque moderationem Musica componi, & temperari oportere existimabant. Quippe quam ad omnes occasiones actionesq; omnes, quas intenderes, utilem & commodam esse putarent. Atq; in primis ad bellicos terrores, ad quos alacriter ac fortiter capessendos & sustinendos, alij, ut Lacedæmones, tibijs canētibus Castoriū appellatū modū, instructa ornataq; acie cū hoste conserturi manus promouebātur: Alij ad cantū lyræ in certamē procurrebāt: quo more pericula adeundi*

eundi præliorum multis tempestatibus Cretenses fuisse usos memoriæ proditum est. Aetate nostra pergunt etiam nunc uti tubis. Argiui in Sthenijs apud eos uocatis, tibiæ cantu utebantur. Eos ludos primo in honorem Danai fuisse institutos, insecutis temporibus ad Iouem translatos ferunt. Tenet etiam nunc temporibus nostris mos canendi aute tibicinem in Pentathlis, non cantum quidem insignem illum, antiquum'ue, aut qualis apud homines illos consueuerat cani, ut qui ab Hierace compositus ad illud certamen, quod Endrome uocatur, erat. Cæterum tametsi nihil, ut inquam, ualidum præcinitur ac nobile, præcinitur certè tamen qualecunque aliquid. Famaq́; est theatralem Musam ignotam uetustioribus tẽporibus apud Græcos fuisse: tota enim hæc scientia ad cultum deorum, & ad disciplinam iuuenum uertebatur, necdum ea tempestate apud illos homines extructo theatro. In solis adhuc templis Musica alebatur atque uigebat, in quibus honores deorum, & clarorum laudes uirorum, cantu musico celebrabantur. Argumento est condita postmodum fuisse theatra: nam uerbum θεωρεῖν, id est, spectare significans, multò antè ἀπὸ τοῦ θεοῦ, id est, ab appellatione Dei sumpserat nomen. At nostris temporibus tantos auctus differentiæ forma accepit, usqueadeo discessit à more maiorum, ut nulla sit amplius disciplinæ mentio, nulla perceptio. Omnes qui Musicam attingunt, accurrunt ad Musam theatralem. Sed heus tu, dixerit forte aliquis, nihil'ne à ueteribus adinuentũ? nihil'ne innouatũ fuit? Fateor equidem & ipse, fuisse plurima reperta atque nouata ab antiquis, uerum cum maiestate atq; decoro. Qui hoc genus historiæ persequuti sunt, Doriã netẽ adscripsere Terpandro, quum ea nullus in cantu usus antea fuisset. Totus myxolydius to-

nus

nus inuentu nouo additus dicitur, & ex modis cantus Orthijs uocatis, is qui trochæus signi dator appellatur. Inuentor præterea modorum Scoliorũ, ut inquit Pindarus, Terpander fuit. Archilochus rhythmicam structuram trimetrorum, & in rhythmos non unigenos intentionẽ immutationemq́; & circa hæc ipsa pulsum inuenit: primũq́; eum edidisse epoda, tetrametra, procriticũ, & prosodiacum. Eidẽ adscribitur auctus ipsius primi, à nonnullis elegium. Ad hæc iambei ad Pæonẽ Epibatũ, & aucti heroi in prosodiacum & in Creticũ intentio ad eundem autorem refertur. Pòst deinde poëtas tragicos ita usos, & Creticũ admisisse, & exercẽdo pertractandoq́; deduxisse intentionem illam in dithyrambum. Præterea ipsorum iambeorum alia dicẽda ad pulsum, alia esse canenda, Archilochum primum demonstrasse memorant. Hunc etiam ipsum Archilochum existimant ad pulsum fidium primum cecinisse, atq; inde ueteres omnes ad cãtus percußisse neruos. Tonus qui nunc hypolydius uocatur, inuentori Polymnesto tribuitur. Eundem longè maiorem effecisse ipsam solutionem & eiectionem tradunt. At Olympum, illum inquam, ad quem autorem principẽ Græcæ legalisq́; Musicæ gloria refertur, genus ipsum harmoniæ & rhythmũ, qui prosodiacus dicitur, in quo est Martis lex, & Choreũ, quo ipse plurimum usus est in sacris matris deûm, inuenisse proditũ est. Nonnulli Baccheũ quoq; ad ipsum repertorem trahunt. Sic autem antiquos uocum modos se habere constat. Lasus Hermionensis dithyrambicum in morem transpositis rhythmis, multitudinemq́; uocum secutus in tibijs, & pluribus atq; disiectis usus uocibus, ad inflexiones mutationesq́;, quæ prius non fuerant, Musicam perduxit. Insecutus Melanippides fabricator modorum, in priore

nec ipse Musica mansit. At neq; Philoxenus, nec Timotheus uetere Musica contenti fuere. Nam Timotheus, quũ antè lyra, plures quàm septem neruos non habuisset ad usq; tempora Terpandri Antissæi, in plures uoces disiecit. Atqui & cãtum tibiæ simpliciorem antea plurima uarietate distinxit. Quumq; antiquitus ad Melanippidẽ usq;, dithyramborum poëtam, tibicines à poëtis stipendium caperent, primas agente poësi partes, & tibicines ipsis magistris ministrarẽt, is quoq; mos abolitus extinctusq; est: tantaq; in Musicam est delapsa labes, ut ipsam Pherecrates Comicus specie muliebri introduxerit in scenam, corpore fœdè lacerato, sciscitantemq; Iustitiã causam cladis, ac Musicam sic loquentem:

Dicam haud inuita, quandoquidem tibi
Audiendi, ac mihi fandi uoluptatem dabit
Iræ impetus: Mi prima malorum labes
Melanippides fuit, qui duodenis
Fidibus me eneruauit. Nec tamen meis
Finis ærumnis: Atticus Cinesias
Execrabilis, hexharmonios strophis
Anfractus insertans me malè perdidit:
Nam dithyrambos condens bifores nisu
Ancipiti clypeorum ritu dextris
Similibus læuis mentem irritam fallit.
Sed neq; miserijs hic modus fuit
Meis: Phrynis iniecto Strobilo quodam
Non antè cognito, irrequietis me
Flexibus atque reflexibus uersando
Totam collabefecit, quinq; neruis
Duodenas obstipando harmonias.
Neq; adeò eum pœnitebat sceleris,

Quin repetebat ultro, si quid liquisset.
Iam uerò Timotheus, ô mihi charissima,
Perfodit me, & fœdissimè lacerauit.
Quis iste Timotheus? Milesius quidam
Pyrrhias: hic mihi innumera inuexit mala,
Vicit & omnes inferendis cladibus
Quos memoraui: uicit inquam, mollesq́;
Ac fornicarios uehens modos, meq́;
Sicubi sit nactus gradientem solam
Soluit, dispescit in duodenos neruos,
Meq́; contorquens tanquam braßicas totam
Refersit hexharmonijs hyperbolæis,
Profanisq́; ac superuacuis fidium
Vocumq́; inanibus pertentaminibus.
Hæc inquit Musica.

Meminit etiam Aristophanes Comicus Philoxeni, eumq́; dicit intulisse modos cyclicis choris. Alij quoque Comici absurditatem & indecentiam eorum qui musicam lacerauere commonstrarunt. Quantam autem uim habeat & ad dirigendos, & ad euertendos mores, quibus studijs, quibusq́; disciplinis à principio aliquis sit institutus, Aristoxenus declarauit. Thebanum quendam Thelesiam refert, æqualem temporum eius, quum ab adolescentia in optima musica educatus foret, ac probatorum poëmata modosq́; didicisset, cum aliorum, tum Pindari, Dionysij Thebani, Lampri atque Pratinæ, cæterorumq́; qui præstantes lyricorũ pulsamunũ habẽtur, & præclare tibijs cecinisset, reliquis quoq; disciplinis non mediocrem operam dedisset, exacta uigentiore ætate usqueadeo captũ fuisse scenica illa & uaria Musica, ut contemptis decoris modis, in quibus fuerat educatus, ad discẽdos Philoxeni atq; Timothei modos,

dos, horumq; ipsorum maximè uarias, plurimamq; nouitatem habentes, animũ applicaret. Quumq; se contulisset ad efficiendos modos, attrectantem & experientem frequentius, tentantemq; ad exercentem utrosq;, Pindarium inquam, & Philoxenium, in Philoxenio haud admodũ proficere potuisse, cuius rei causam inquit præclaram à puero ipsius institutionem fuisse. Quare si cui cordi fuerit, scitè beneq; Musica uti, antiquam imitator formam & modum, eumq; repleto cæteris doctrinis, & philosophiam adhibeto comitem, quæ quasi ipsum manu ducat. Nam ea potens est iudicandi quæ mensura ipsi Musicæ conueniat, quæ'ue eam deceat, & quid eidem usui sit, quidq; sit utile. Quum itaq; tres sint partes, in quas uniuersali partitione omnis diuiditur Musica, diatonos, chroma, & harmonia, eum qui Musicam adierit, gnarũ poëseos, utentis his partibus, sciẽtemq; esse oportet, & compotem insuper expreßionis atq; interpretationis, quam hermeniã Græci uocant, ipsa poëmata referentis atque proponentis. Primum omnium intelligendum est, quòd omnis disciplina eorum quæ Musica continentur, assuetudo quædam est, quæ nondum accepit cuius gratia singula quæ docentur, ipsi discenti sint discenda. Deinde reputandum, quòd ad eiusmodi institutionem & perceptionem nondum adhibetur enumeratio troporum. Quocirca pleriq; temere discunt quodcunq; docenti aut discenti collibuit. At non ita prudentes agunt: Omnem enim hi temeritatem deprecantur atque repellunt. Quales prisci illi Lacedæmones, & Mantinenses ac Pellenenses fuere: Nam quendam illi modum unum, aut omnino paucos delectos ex omnibus, quos uidelicet ad castigatos seuerosq; mores pertinere existimabant, admittẽtes & asciscentes, ipsa Musica utebantur. Perspicuũ autẽ hoc fuerit, si quid

si quid quæque scientia spectet & contempletur, reputauerimus. Constat harmonicam generum ipsius apti temperamenti uocum, quod Græci hermosmenon appellant, interuallorum, complexionum, quas systemata uocant, uocum, tonorum, & mutationum ipsarum complexionum in se continere cognitionem: extra hæc ab harmonica nequicquam aliud petes, nec ultra per ipsam progredieris. Quare nec ab ea postulanda erit potestas iudicandi, utrum poëta propriè atque accommodatè assumpserit: quale in musicis diceremus hypodorium tonum in principio, uel hypophrygium ac phrygium in medio, aut mixolydium ac dorium in egressu. nihil huiusmodi spectat ad rem harmonicam, multorumq; aliorum indiget: ignorat enim uim proprij. Neq; uerò chromaticum, enharmoniumq; genus secum afferent huius proprij & accommodati integram facultatem cognoscendi, per quam conditi moduli mores appareant & eluceant: id enim est artificis munus. Latè itaq; patet, aliam complexionis, aliam in complexione extructæ modulationis esse uocem, quæ existimatio ad rem harmonicam non pertinet. Eadem est rhythmorum ratio: nullus enim rhythmus accedet cum absoluta proprij & accommodati potestate. Proprium autē hoc & accommodatum, quod sæpe usurpamus, certos quosdam mores spectantes, id dicimus, quorum causam esse contendimus compositionem quandam, uel mixtionem, uel utrunq;. Quale illud enharmonium olympi genus in Phrygio tono positum, Pæoni Epibato mixtum: hos nanq; mores primordij in lege Palladis creauit. Adhibito enim modorum rhythmorūq; opificio, & perdextrè atq; artificiosè solo rhythmo cōmutato, pro Pæone uidelicet facto trochæo, enharmoniū constituit Olympi genus. Et quanquam enharmo-

Rhythmorum ratio.

nium idē ipsum genus, Phrygiusq; tonus manserunt, nihilo secius uniuersæ complexionis mores magnam mutationem acceperunt. Etenim quæ in lege Palladis harmonia uocatur, plurimum distat in moribus ab ipso communi usu, & uulgo exercitato. Si igitur Musicæ perito accesserit uis iudicandi, haud dubie is erit in Musica consummatus. Nam qui Doricè scit absque scientia iudicandi, ipsi usui eius quid sit accommodatum, quid'ue ei conueniat profectò quid agat ignorabit, neque etiam mores tuebitur, quandoquidem inter ipsos Dorios modulatores ambigitur, utrum facultas harmonica, id quod aliqui opinantur, sit discernendi potens Dorios modos, an contrà. Eadem est ratio totius rhythmicæ scientiæ. Sciet aliquis Pæonem, nesciet quid sit accommodatum ac proprium ipsi usui eius, propterea quòd solam habeat solertiam ipsius Pæonis intelligendi. Idem hoc ab ipsis Pæonicorum rhythmorum conditoribus dubitatur, num res rhythmica præsidium in se habeat, id quod nonnulli inquiunt, huiusmodi dignoscendi, an usq; eò non progrediatur. Duæ igitur minimum intelligentiæ necessariæ illi sunt, qui internosciturus dijudicaturus'q; sit, quid proprium, & quid alienum. Primum quidem cognitio morum, quorum causa compositio facta est, deinde earum rerum, quibus ipsa compositio cōflatur. Quòd itaq; harmonica, nec rhythmica, nec partium reliquarum ulla ipsa per se satis uirium habent ad cognoscendos mores, & ad cætera iudicanda, hactenus dicta sufficiant. Quum uerò tria sint genera, in quæ aptum temperamentum uocū diuiditur, magnitudinibus complexionum, & potestatibus uocum, pariter & tetrachordorum paria & æqua, in uno solo ueteres sunt uersati. Nam nec diatoni, nec chromatis ulla maiores nostros cura incessit, uni

tantum

tantum enharmonio animum, studium'que applicuerũt, & eius quidem ipsius unicæ complexioni, quæ diapason uocatur: discrepabant enim de chromate, cõsentiebant propè omnes, unam solam'que esse harmoniam. Haud igitur quisquam peruidebit cuncta in re harmonica cõtenta, & circa ipsam uersantia, qui ad eius unius nudam intelligentiam processerit, sed latißimè patet opus esse reliquis facultatibus cognitis, & uniuerso atq; integro corpore Musicæ, mixtionibus item & cõpositionibus partiũ. Solus purusq; harmonicus quodãmodo circunscriptus est. Vt autem absolutè summatim'que dicamus, concurrere oportet sensum atq; rationem in partibus Musicæ iudicãdis, ut neq; præueniant sensus, quod citi & præproperi faciunt, neque sequantur, quod tardi ac pigri. Venire tamen usu solet sensibus nonnullis propter naturalem quandã inæqualitatem, ut modò præcurrant, modò tardent. Quare circuncidenda superuacua illa à sensibus sunt, danda'que opera est, ut simul cum ratione gradiantur. Nam semper est necessarium tria minima esse quæ in auditum cadant, uocem, tempus, & syllabam siue literam. Sic enim fiet ut ab itinere uocis apta eius temperatio, à temporibus rhythmus, à syllaba, litera'ue, id quod dicitur, cognoscatur. Quòd si pariter non progrediantur, illationem sensus fieri necesse est. Constat enimuero & illud si sensus separare, & distinguere singula quæ dicuntur, & comitari singulis nequeat, futurum ut neq; erratũ in singulis, nec contrà rectum contueri poßit. Primum igitur de continuitate atque perpetuitate sciendum est, perpetuum, continens, & cohærens iudicãti ui adesse oportere, propterea quòd rectè ac secus non in segregatis disiunctis'que uocibus, aut temporibus, aut literis, sed in cõtinuis, & cohærẽtibus creatur, quoniã mixtio

in ipso usu quædam est partium per se incompositarum. De consequutione hactenus. Deinde cōsiderandum est, eos qui Musicæ scientiam habent, non satis in se opis ad facultatem iudicandi habere: Haud enim fieri potest, quenquam unum consummatum Musicum, & iudicandi potentem ex ipsis quæ totius esse Musicæ partes uidētur, euadere posse, ex peritia uidelicet ea quæ circa instrumenta, quæ'que in cantu uersatur, atq; insuper ab exercitatione sensuum: illa, inquam, quæ ad intelligentiam aptæ uocum atque rhythmorum temperationis pertinet, ac præterea ex ipsa harmonica rhythmicaq; facultate, & ex perspicientia atque solertia, quæ in pulsibus atq; dictionibus adhibetur, & si quæ aliæ reliquæ sunt Musicæ partes. Quibus autem de causis eueniat, ut apti ad iudicandum cognitione & intelligentia omnium earum partium esse nequeamus, annitemur proponere. Primum, quoniam ea quæ nobis iudicanda subijciūtur, alia perfecta sunt, imperfecta alia. Perfecta, ut quodq; poëma, id uidelicet quod cantatur, aut quod tibiarum fidium'ue sono redditur, & cuiusque hermenia, quam expreßionem & actum dicimus, ut ipsa tibiæ sonatio, aut cantatio, cæteraq; id genus. Imperfecta uerò, quæ ad ea pertinent & spectant, & eorum gratia fiunt: Huiusmodi nanq; expreßionis partes haud ipsæ quidem finis sunt, sed finem ipsum spectant, & propter finem petuntur. Horum itaque, atque huiusmodi omnium opibus, iudicium de moribus ipsius expreßionis fiet, utrum proprij & accommodati proposito poëmati aßignentur, & reddantur ab eo mores, qui ipsum tractandum & exprimēdum, siue interpretandum desumpsit. Eadem ratio est in affectibus, qui à poëtica in poëmatis significantur: Morum siquidem magna erat ueteribus cura, & propterea seueritas, ac minimè

nimè

tiimè curioſum priſcæ Muſicæ in præcipuo honore habebantur. Grauiter olim uindicaſſe Argiuos præuaricationem Muſicæ indicta pœna, & in eum animaduertiſſe, qui ſeptem plus fidibus apud eos uti, & mixolydire primus aggreſſus foret, proditum eſt. Vir ille ſeuerus & uerendus Pythagoras, abrogabat iudicium in Muſica à ſenſibus petitũ, tenuẽ ſubtilemq; eius uirtutem diſcrimen mentis eſſe dictitans. Atque idcirco non auditu, ſed harmonia in rationum pro rata parte comparatione conſtituta iudicabat, cenſebatq; ſatis eſſe uſq; ad diapaſon ſiſtere Muſicæ cõſiderationem. At uerò Muſici noſtri temporis pulcherrimum omnium, maximeq; decorum genus, quod ueteres propter maieſtatem grauitatemq; ipſius colebant, penitus repudiarunt, adeò ut ne qualiſcunque perceptio curaq; ſit pleriſq; enharmoniorum interuallorum: tantaq; ignauia atque ſocordia inuaſit eos, ut dieſin enharmoniam ne ſpeciem quidem omnino cadentium ſub ſenſum præbere putent, eaſq; de canticis atque modulaminibus exterminent, & iſſe in nugas eos, apud quos in aliqua fuerit exiſtimatione, quiq; hoc genere ſint uſi, dicere non uereantur. Ad quam eorum confirmandam ſententiam ualidiſſimum eſſe argumentum ſtuporem ſenſuum ſuorum arbitrantur, quaſi quod fugiat eos, id in ratione rerum eſſe, aut in uſum ullum uenire nequeat. Ac ſi dijs placet, negant magnitudinem illam poſſe recipi in conſonantiam, uti ſemitonium, & tonus, & reliqua huiuſmodi interuallorum recipiuntur. Quæ quum dicunt, non animaduerterunt, tertiam, quintam, ac ſeptimam ſeſe magnitudinem, cæca ignorantia ducti, tollere: quarum alia trium, alia quinque, ſeptem alia ſunt dieſum, atq; omnino omnia interualla imparia tanquam inutilia deprecãtur, ut quæ ſumi

in consonantiam nequeant. Ea nanque omnia sunt quæcunque minima diesis impariter metitur. Vnde necessariò consequitur, nullam tetrachordicam partitionem utilem esse præter illam unam, per quam contigit paribus omnibus uti interuallis: ea est syntoni & diatoni, ac toni chromatis. Quæ oratio atq; existimatio hominū est non modò aduersantium ijs rebus, quæ sensibus sunt perspicuæ, uerumetiam pugnantiam secum: quandoquidem talibus ipsi tetrachordorum diuisionibus utuntur, in quibus pars plurima interuallorum aut impar est, aut instar, uicemq; imparis sustinet. Molliunt enim semper lichanos & paranetas. Iam uerò & aliquas de stantibus uoces remittūt temerario quodam & experte rationis interuallo, ad eas relaxantes, ac remittētes ipsas tritas, & paranetas. Atque huiusmodi usum complexionum maximè probari censent, in quo usu pleraque interualla à ratione sunt auersa, uocibus non modò, quas natura moueri uoluit, uerumetiam nonnullis earum, quibus eadem natura motum negauit, lacessiuit, lacessitis. Id quod late patet apud eos, quibus talis existimatio, intelligendiq; facultas est concessa. Vsum autem consentaneum uiro forti bonus Homerus docuit: demonstrans enim multifariam utilem Musicam esse, Achillem fecit digerentem & coquentem Musica iram in Agamemnonem concitatam, quam Musicam à sapientissimo Chirone didicerat.

Hunc inuenerunt mulcentem pectora dulci
Formosaq; lyra, multo quæ uincta nitebat
Argento, spolium euersa Hectionos ab urbe.
Hac se oblectabat, clarorum facta uirorum
Prisca canens, usus iuuenis Chirone magistro.

Disce, inquit Homerus, quo pacto Musica sit utendum:

Decebat

Decebat enim Achillem, iustißimi filium Pelei, clarorum uirorum laudes, & heroum facta canere. Docens præterea utendæ eius opportunum tempus, reperit exercitium utile atq; iucundum otioso, & negotijs uacuo uiro. Nam quum bellator Achilles esset, & ad res gerendas natus, ob iram illi cum Agamemnone intercedentem, prælia detrectabat. Igitur Homerus existimauit decere, & consentaneum esse animos herois acui seueris atque decoris cantibus, ut reuocatis ad memoriam fortibus factis clarorum hominum instructus atq; paratus ad dimicandum cum hostibus foret, quod mox facturus erat. Talis nanq; erat prisca Musica, & ad id conferēs. Audimus ipsum quoq; Herculem usum Musica fuisse, & Achillem, plurimosq; alios, quorum eruditor sapientißimus ille Chiron traditur fuisse, Musicæ simul & iustitiæ, atq; medicinæ doctor. Summatim autem ut dicam, mentis atq; prudētiæ uir compos, non scientijs crimini dabit, si quis perperam, nec rite illis utetur, sed fraudi ac uitio malè utentium adscribet. Quare igitur, qui capessendæ Musicæ disciplinæ adhibita decenti cura & conuenienti studio operam & laborem in puerili ætate consumpserit, is quod decorum honestumq; est laudabit & amplectetur, contrariumq; uituperabit ac fugiet, uacabitq; uir talis omni indecora & turpi actione, & perceptis uberrimis à Musica fructibus, afferet & sibi & Reipublicæ magna commoda: nulla nec actione, nec oratione utetur incomposita & inconcinna, decorum omni tempore & loco, & modestiam atq; uerecundiam seruabit. Quòd igitur in bene constitutis Rebuspublicis ingens cura ac studium generosæ Musicæ tuendæ fuerit, testimonia multa alia afferre possemus, uerum his in præsentia contenti erimus. Terpāder seditionē quæ Lace-

dæmonios uexabat, Musica sustulit. Thaletem Cretensem sorte quadam à Pythio edita, adijsse Lacedæmonios, eosq; pestilentia utentem ope musica liberasse, autor est Pratinas. Ipse quoq; Homerus cantu & Musica ui pestilentiæ fuisse leuatos Græcos canit, sic inquiens:

Argiui iuuenes placabant carmine Phœbum,
Per luces totas pulchrum pæana canentes,
Pugnantemq; procul dicebant, pectora diui
Mollibant cantus, & gaudia pertentabant.

Hos uersus, optime magister, tanquam apicem Musicæ laudum, terminumq; orationis meæ, uelut ingentem molem de Musica habitæ, posui. Nam & ipse uires potestatemq; ipsius hisce uersibus demonstrare nobis occupasti. Clarissimum profectò, ac princeps ipsius opus est, gratissima erga deos pensatio. Insequens & secundum, purgatio animi, & concinna, apta & congruens constitutio systemaq;, quam nos complexionem diximus. Hæc fatus Sotericbus: habes poculares sermones, bone magister, inquit. Admirationi habita est oratio Sotcrichi, & apparebat in ore ipsius, atque uoce dicentis, Musicæ studium. Tum doctor meus: Cum cætera omnia, inquit, tum illud in primis in utroque uestrum probo ac laudo, quòd ordinem quisque suum decorumq; seruauit. Nam quæ citharœdum scire manibus utentem & opere consentaneum erat, ijs nobis epulas Lysias condiuit. Quæcunq; uerò ad utilitatem, ac potestatem, usumq; Musicæ spectabant docens Sotcrichus, apparatissimis instructissimisq; nos dapibus accepit. Illud uerò arbitror eos cōsultò ac sponte reliquisse mihi: neque enim damnabo timiditatis, quasi ueritos, ne Musicam uelut in comessationibus portionem alienam rapere uiderentur. Iam uerò sicubi utilis conferensq;

rensq́; est Musica, in conuiuijs potißimum eius utilitas apparet & existit, bonusq́; id Homerus declarauit, cãtum quodam loco ac saltationem inquiens conuiuio dedicata & consecrata esse. Nemo tamen suspicetur ad oblectandum modò Musicam utilem esse Homerum existimasse: latet enim in carminibus ipsius altior & profunda quædam mens: in occasiones nanque, cœnas inquam, & hilares ueterum consuetudines, pro summo atque perutili auxilio Musicam recipiebat. Introduci enim musicam in epulis optimũ esse, ut noster Aristoxenus refert, tanquam potentem reuellẽdi ac mitigandi feruidam uini uim. Dicere enim uir ille solebat, adhiberi eam ad conuiuia, quòd quum sæpe merum plus æquo haustum mentem & corpus fallere consuescat haurientium, circunstans Musica ordine & mensura rata atque mediocri reuocaret eos ad nisum statumq́; contrarium, & adhiberet modum, & in tranquillitate atque constantia pacatum animum contineret. Homerus itaque priscos ad eas occasiones Musica fuisse usos cecinit. Iam uerò amici, quod summum omnium est, quodq́; maximè uerendam esse Musicam declarat, prætermissum est à uobis. Rerum enim omnium motiones, astrorumq́; conuersiones Pythagoras, Archytas, Plato, & reliqui ueteres philosophantes, nec fieri, nec consistere posse absq́; Musica prædicarunt: omnia nanque opificem deum cum harmonia fabricasse contendunt. Sed alieno tempore hæc de re à me prolataretur oratio. Supremum autem, & musicum in primis esto, adhibere cunctis rebus debitam & congruentem mensuram & modum. Hæc quum dixisset, pæanem cecinit, & Saturno liberis'que ipsius, & Musis operatus, conuiuas dimisit.

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI LIBER DE DIFFERENTIA INTER ODIVM ET INVIDIAM.

Incerto interprete.

IHIL ferè ab odio differre inuidia, sed idem esse planè uidetur. Vitia enim multitudini hamorum similia sunt: quæ si cum pendentibus ex ipsis affectibus huc atque illuc moueantur, pluribus inter se nodis atq; implicationibus connectuntur. Ipsæ uerò quemmodum in ægritudinibus accidit, aliæ ob aliarum dolorem cruciantur. Felix enim tam eum qui odia gerit, quàm inuidum torquet. Idcirco beneuolentiam utriq; oppositam putamus: nihil enim est aliud, quàm bonorum erga proximum uoluntas. Odium uerò atq; inuidiam eosdem animi affectus esse, quippe qui contrariam beneuolentiæ optionem habent. Sed quando non æquè idem similitudines ut differentiæ diuersum faciunt, per has perscrutemur indagemusq;, ab ipso horum affectuum genere exordiũ sumentes. Nascitur itaque odium ex opinione quam habemus, quòd is quem odimus, malus sit aut in uniuersum, aut quantum ad nos attinet. Quum enim fieri sibi iniuriam nonnulli putant, ad gerenda odia promptiores redduntur. Afferẽtes igitur iniuriam, & malos homines oderunt, & iniquo animo ferunt. Inuidẽt uerò his dũtaxat, qui feliciter uiuere uidentur. Quapropter inuidia quidem indetermi-

nata est, perinde atq; ægritudo oculorum, quæ ad omnem splendorem turbatur. Odium uerò certis clauditur terminis, quum semper in aliquibus subiectis permaneat. Præterea odium est etiam erga animalia ratione carentia. Feles enim cantharides'que nonnulli oderunt, & rubetas, & serpentes. Germanicus uerò neque gallum aspicere poterat. At Persarum Magi mures interficiebant, tum quia illos oderant, tum quòd dijs immortalibus eius generis animal molestũ esse arbitrabantur: quod Arabes quoq; & Aethiopes faciunt. Inuidia uerò duntaxat hominis, & erga hominem est: Neque enim inuidere inter se feræ possunt, quum nullum de felicitate alterius iudicium habeant, neque gloria aut dedecore moueantur, quibus rebus inuidia augeri maximè solet. Odium uerò & inimicitias inuicem exercent, pugnantq; inter sese, quasi aduersus quosdam infidos. Aquilæ enim draconesq; inter se pugnant, cornices & noctuæ, ægitalli & achantyllides, quorum nec cruor quidem, quum interfecti fuerint, commisceri potest: quòd si fortè miscueris, rursus fluit separaturq;. Credibile uerò est, & maximum illud, tam leonis in gallum, quàm elephanti in aprum odium, ex timore natum esse. Quod enim timent, facilè oderunt omnes. Hoc igitur inter odium inuidiamq; uidetur interesse, quòd illud in brutorum etiam natura comperiatur, hæc humanum genus non excedat. Ad id accedit, quòd iustè inuidere nemo quisquam potest. Neq; enim ad felicitatem suam quispiam iniurius, & tamen inuidiosus est. Odio uerò complures iustè habentur, sicut hi quos odio dignos appellamus, qui neque malorum consuetudinem fugiunt, neq; abominantur, neq; iniquo animo ferunt. Magnum uerò huius rei argumentum est, quòd nonnulli odio se habere quamplurimos fatentur,

tentur, inuidere se alicui negarent. Odium enim malorum laudabile est. Idcirco fratris Lycurgi filium Charillum, Spartæ præfectum, probum & clementem uirum laudantibus quibusdam, collega eius: Et quo modo, inquit, probus est Charillus, quum ne in malos quidem sit acerbus? Thersitæ quidem turpitudinem corporis uariè ac multifariam poëta descripsit, peruersitatem uerò morum breuiter, & ferè uno uerbo conclusit:

Odit & hunc magnus Pelides, odit Vlysses.

Maximus enim peruersitatis cumulus est, optimis uiris inimicum esse. Atqui inuidere se omnes negant. Quòd si quis id eis ostendere conetur, mille excusationes adferunt, iratos se esse, aut metuere hominem, aut odisse dicentes, aut alia quauis ratione huius affectionis nomen obumbrantes ac tegentes, quasi hæc sola animi ægritudo celanda sit. Necesse est igitur huiusmodi ægritudines, sicuti plantas, iisdem & nutriri & coalescere: & aliæ quippe alijs facillimè accedunt. Oderunt itaq; quenq; maximè, ut maximè proficere in uitijs cernunt. His uerò magis inuident, quos ad uirtutem rectiore tramite prodeuntes intuentur. Quocirca Themistocles quum adhuc adolescens esset, nihil splendidum à se fieri dicebat: neminem enim adhuc se inuidum habere. Etenim quemadmodum cantharides lætioribus frumentis, & uiridioribus rosis maximè innascuntur, ita inuidia eos præcipue tangit qui boni sunt, quiq; ad uirtutem gloriamq; grassari uidentur. Rursus magnitudo uitiorum odium auget. Idcirco calumniatores Socratis, utpote qui ad uitiorum culmen peruenerant, adeò oderunt uiri Athenienses auersatiq; sunt, ut neq; eis ignem accendere, nec quærentibus respondere, nec qua illi sese abluissent aqua uti uoluerint, sed eam perinde ac scelerata

leratam effundi iusserint, donec illi, quum perpeti odium amplius non possent, suspendio uitam amiserunt. Felicitatis uerò magnitudo ac splendor sæpenumero inuidiam extinguit. Neque enim credibile est, Alexandro aut Cyro inuidere quempiam imperitantibus, & cunctorum iam dominis. Sed quemadmodum sol eius umbram, supra cuius caput astiterit, suis aspergens radijs, aut prorsus extinguit, aut longè minorem reddit: ita felicitas, quum magnam nacta altitudinem fuerit, & supra inuidiæ caput splendorem suum sparserit, eam attenuat expellitq́;. Inimicorum autem amplitudo ac potentia odium haudquaquam minuit. Ideoq; Alexander inuidum quidem habuit neminem, exosos uerò complures, à quibus tandem per insidias interfectus est. Simili modo infelicitas inuidos quidem compescit, inimicitias uerò non tollit. Oderunt enim etiam hostes ad extremam redactos calamitatem. At nemo est qui miseris inuideat. Idcirco illud à quodam è nostris Sophistis non sine ratione dictum: Inuidos homines libenter commisereri. Quapropter hanc quoq; non paruam horum affectuum differentiam esse arbitramur, quòd odium neque felices, neq; fortunatos deserit: inuidia ob utrunq; excessum facilè comminuitur. Iam uerò ex contrarijs potius idipsum cōsideremus. Dissoluunt profectò inimicitias, odiumq́;, si aut sibi persuaserint, nulla sese iniuria affectos esse, aut quos uti malos oderant, bonos compererint, aut tertio beneficijs placati fuerint. Extrema enim gratia, ut Thucydides inquit, etsi minor sit, opportunum tamen nacta tempus, maiorem interdum iniuriam dissoluit. Horum uerò primum inuidiam certè non minuit: Quamlibet enim à principio sibi persuadeant, nullam sibi iniuriam inferri, non tamen à liuore abstinent: nam reliqua augent potius

inuid

inuidiam. His enim inuident magis qui boni uidentur, tanquam ſummum bonum uirtutem conſecutis. Quòd ſi qua à felicibus beneficia accipiant, dolent, illis tum ob uoluntatem, tum ob potentiam inuidentes: illud enim uirtutis eſt, hoc felicitatis, utrunque bonum. Quapropter odium & inuidia omnino diuerſi affectus ſunt: Siquidem his rebus illud ceſſat, hæc autem torquetur & creſcit. Iam uerò ipſam utriuſq; affectus electionem conſideremus. Habentis enim odium eſt, obeſſe uelle: Etenim potentiam eius ita definiunt, diſpoſitionem quandam, ac curioſam malè agendi uoluntatem. Ab inuidia uerò hoc abeſt: Neque enim inuidi multos è propinquis ac domeſticis ſuis perire uellent, neque ad extremam miſeriam redigi, ſed felicitatem eorum graui animo ferunt, prohibentq;, ſi poſſunt, eorum gloriam ac ſplendorem: extremam uerò calamitatem non optant, ſed ſi perinde ac ex altiſsimis ædibus, eam partem quæ ſuas obſcuriores reddit, depoſuerint, bene ſecum agi exiſtimant.

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI, LIBER

DE VIRTVTIBVS MVLIERVM.

Alamano Ranutino Florentino interprete.

OGITANTI mihi de mulierum uirtutibus, longè ab opinione Thucydidis est aliena sententia. Is enim optimam esse censet, de cuius laude aut uituperatione quàm minimus apud exteros sermo habeatur, existimans probæ mulieris nomen itidem atq; corpus domesticis parietibus contineri oportere. Mihi uerò probabilius dixisse uisus est Leontinus Gorgias, qui putat mulieris non formam, sed egregium nomen atq; famam debere apud quàplurimos esse uulgatam. Quocirca peregregiè lex apud Romanos instituta sese habere uidetur, quæ non minus probarum mulierum, quàm uirorum funera publicè ab earum propinquis meritis laudationibus celebrari permittit. Hanc nos ferè consuetudinem nuper imitati, post Leontidis præstantißimæ mulieris interitum de uirtutibus eius longam sanè tecum orationem habuimus, non expertem, ut mihi tunc uisum est, philosophicæ consolationis. Et nunc historiã ad te mittimus, quasi perorationem quandam tecũ instituti sermonis futuram, quam cõmode orationi illi si libeat, annectere poßis: plurimum enim confert ad

id, quod ostendere nitebamur probandum, unam scilicet atq; eandem esse uirorum mulierumq; uirtutem. Non *uoluptatis tantum gratia hæc à me excogitata fuisse existimes uelim, quòd si quid etiam probationi uoluptatis aut iucunditatis insit, ab ipsa exemplorum uarietate proueniens, non minus tamen ob idipsum probationis, quàm ostendimus, uim retinere nostra uideri debebit oratio: præsertim quum ad faciendam fidem non parum sermonis gratia atq; iucunditas adiumenti afferre solcat.* Nec *sanè erubescere debet* Gratijs Músas *côiungens oratio, quum & ipsa coniunctio pulcherrima sit, ut inquit* Euripides, *& facilè audientium animos ob iucunditatem ad credendum alliciat.* Si *enim eandem in uiro muliereque pingendi artem esse probare uolens, præclaras ab* Apelle, *aut* Zeusi, *aut* Nicomacho *mulierum depictas imagines proferam, quis iure mihi succenseat, tanquam uoluptatem potius atq; inanem gratiam, quàm eius quod instituissem probationem inquirenti?* Quòd *si poëticam facultatem non aliam in uiris atq; in mulieribus esse libeat ostendere, atque ob hoc* Sapphos *carmina cum* Anacreontis *uersibus conferam, aut* Bacidis *rursus atq;* Sibyllæ *responsa simul comparem, iure'ne quisquam hoc demonstrandi genus accusabit, si etiam oblectatione quadam & uoluptate delinitum auditorem ad credendum inducat?* Atqui *non aliter magis muliebris fortitudinis, & eius quæ uirum decet similitudinem differentiam'que internoscere quisquam poterit, quàm si uirorum mulierumq; uitas ac res gestas, tanquam egregiæ cuiusdam artis opera in unum collatas intueatur, eundem'ue characterem & formam habeat, reginæ* Semiramidis *ac* Sesostris *regis magnificentia, aut* Tanaquilis *&* Seruij *astutia, uel* Portiæ Brutiq;, *aut rursus* Pelopidæ Timocliæq; *prudentia.*

prudentia. Nam uirtutes ipsæ differentias aliquas, ac ueluti colores proprios quosdam ex illorum quibus insunt, natura sumere uidentur, & eorundẽ corporibus adæquari, diuersitatemq; nonnullam pro illorum nutritione atque exercitatione suscipere. Aliter enim Achillem, aliter Aiacem fortes extitisse putandũ est, neq; eandem Nestoris & Vlyßis fuisse prudentiã, nec pari modo Agesilaum & Catonem iustos fuisse, sed nec Irenam uiri studiosam ut Alcesten, nec ita Corneliam ut Olympiadem magnanimam extitisse credendum. Nec tamen ideirco diuersas esse prudentias, aut iustitias, aut fortitudines dicemus, sed solum ratione quadam propria, & singulorum quibus insunt inæqualitate differre ipsas censebimus. Quæ igitur mulierũ gesta uulgatißima sunt, quæq; te ex aliorum libris cognoscere potuisse arbitror, prætermittam, atq; ea duntaxat referam, quæ quum sint memoratu digna, historiarum scriptores, communia tantũ atq; omnibus manifesta scribentes, latuisse constabit. Sed quoniam multa communiter à mulieribus quibusdam, pleraq; à singulis priuatim egregie facta fuisse comperimus, non absurdum fore uidetur, prius quæ communiter à nonnullis gesta sunt, literis mandare.

TROADES. I.

CApta atq; euersa iam Troia, quum plurimi hostiles manus, atque urbis incendium euasissent, pleriq; aduersa tempestate iactati, & ex imperitia nauigandi cõpulsi, eam Italiæ partem, qua Tyberis fluuius mare ingreditur, tenuere: inde fluminis ostia nauibus ingreßi, repente ad commeatus, quorum penuria laborabant, comparandos paßim discurrere. Interea mulieribus apud naues relictis, cogitatio primum, deinde etiam sermo exoritur, fore ut bene rectéq; sibi ac suis uiris consulant, si quem aliquãdo

longis erroribus nauigationiq́; finē posuerint, & patriam sibi tandem aliquam constituerint: quandoquidē propriam semel amissam non iam amplius ualeant recuperare. His *inter se non longè admodum pertractatis, una omnes conspiratione facta nauigia cuncta incenderunt, principio ab earum una exorto, cui* Rhomæ *nomen fuisse perhibetur.* His *peractis quum uiri auxilij ferendi causa citato cursu ad naues contenderent, mulieres uenientibus obuiam processere, atq; illorum formidantes iracundiam aliæ parētes, aliæ uiros osculabantur. Itaque nouo insuetoq́; humanitatis genere facilè uirorum iracundiam placauerunt.* Atque *inde ad hodiernum usque diem apud* Romanas *mulieres permanet consuetudo, ut osculando salutent eos qui sibi aliquo affinitatis gradu coniuncti sunt.* Nam Troiani *manendi necessitatem conspicati, & simul indigenarum erga se beneuolentia commoti, libenti animo quod à mulieribus gestum fuerat, exceperunt, ibiq́; errandi fine constituto, unà cum* Latinis *habitauere.*

PHOCENSES. II.

A T *uerò* Phocensium *mulierum facinus quanquā hactenus satis digno scriptore caruerit, nescio tamen an muliebris uirtutis testimonium aliorum omnium præclarißmum sit existimandum, cuius cum in sacris, quæ ad hodiernum etiam diem apud* Hyampolin Phocenses *peragunt, tum etiam publicis literarum monumentis memoria celebratur, ut plenius est in* Daiphanti *uita explicatum.* Quod *uerò ad mulieres attinet, huiusmodi fuisse perhibetur.* Odium *erat bellumq́; inter* Phocenses *ac* Thessalos *inexpiabile, quum* Phocenses Thessalorum *magistratus ac præfectos omnes, qui in suis urbibus erant, statuta die ad unum interfecissent.* Qua *indignatione commoti.* Thes-

ſali, CCL. Phocenſium obſides, quos apud ſe habebant, iugulauerunt. Deinde coacto exercitu aduerſus eoſdem profecturi publicè decreuerunt, ut capta urbe nemini omnino puberi parceretur, mulieres autem puerięq; omnes uenundarentur. Daiphantus autem Barilli filius, qui cum duobus collegis ſummæ rei Phocenſium præerat, ſuis ciuibus perſuaſit, ut ipſi quidem copijs quàm poſſent maximis in hoſtes proficiſcerētur, mulieres autē atq; omnem puerorum imbellem turbam è tota ciuitate in unum coactam, in ſecretiorem quandam ciuitatis partem deducerent, eodemq; loco multum lignorum ſtipulæq; congererent, & aliquot apud eas relictis cuſtodibus iuberent, ut ſi ſe bello ſuperatos ab hoſtibus audiſſent, tum ſubito incenſa materia mulieres omnes pueroſq; cremarēt. Quum cæteri Daiphanto aſſentirentur, quidam è media concione aſſurgens, placere ſibi conſilium inquit: attamen æquum eſſe cenſere, mulierum quoque ſuper ea re ſententiam ſciſcitari, atq; ita conſilio huiuſmodi utendum, ſi ipſæ quoque decretum illud comprobaſſent: ſin minus, incolumes illas, & ſui iuris dimittendas, neque ullam omnino uim moriendi afferendam eſſe cenſere. Hac itaque oratione apud mulieres uulgata, ipſæ prius inter ſe conuentu peracto, Daiphanti ſententiam comprobarunt, illius uirtutem ac prudentiam laudantes, quòd omnium optimè & ciuitati, & earum ſaluti conſuluiſſet. Hoc idem quoque pueros ſeorſum congregatos decreuiſſe tradunt. His peractis Phocenſes apud Cleonas Hyampolis ciuitatem Theſſalis congreßi, illos ingenti pugna ſuperarunt, atque in eius uictoriæ gratiam Dianæ ſacra omnium maxima in hodiernum uſque diem faciunt, ipſa Elaphebolia nuncupantes.

CHIAE. III.

LEuconiam urbem Chios incoluisse ob huiusmodi causam traditum est. Nam quum e prima Chiorum nobilitate adolescens acceptam uxorē domum, ut moris erat, curru traduceret, Ippoclus rex summa familiaritate sponso coniunctus, unà cum cæteris adolescentibus pompæ celebritatiq; intererat. Quumq; uino ac iocis incaluisset, in currum quo sponsa uehebatur insiluit, nullam sanè uim allaturus, sed ludendi tanquam licentia immoderatius abutens. Tum qui aderant sponsi familiares atq; affines, ne qua uirgini afferretur contumelia metuentes, facto impetu regem obtruncarunt. Post hæc deorum ira uarijs pestibus agitati, quum ex oraculis finem malorum implorarent, non aliter quàm Ippocli interfectoribus occisis placari deos posse responsum accepere. Quo audito ciues ferè uniuersi regem à se interfectum esse conclamarunt. Rursus igitur omnes ex urbe migrare Deus iußit, qui facto assentientes eius cædis fuisse participes faterētur. Aequè enim facinori uidetur obnoxius, qui auxiliū præstat agenti, & qui perpetratum facinus quasi iure factum collaudat. Igitur qui urbe excedere cogebantur, quum & uiribus & multitudine plurimum possent, Leuconiam occuparunt, quam sibi dudum per uim ablatam, per id temporis Erythrensium opera & auxilio recuperatam, Coronenses poßidebant. Verum non multò pòst Coronēses iterum auxilio Erythrensium implorato, qui plurimum inter omnes Iones uiribus poterant, ob recuperandam Leuconiam Chijs, qui eam occupauerant, bellū intulere. Quorum uiribus quum obsistere Chij nequaquam possent, his conditionibus deditionem fecere, ut sibi cum chlamyde & singulis tantum uestimentis urbem egredi liceret. Quo

audito,

audito, Chiorum mulieres grauißimè uiros accusabant, quòd relictis armis nudos sese armatis hostibus credere statuissent. Quumq; illi iureiurando obstrictos non amplius decernendi compotes esse dicerent, mulieres arma nequaquam esse dimittenda suaserunt, præsertim quum & datæ fidei, & saluti suæ rectè consulere possent, si dicant hostibus, hastam pro tunica, & clypeum pro chlamyde uiris fortibus esse. Harum consilijs uiri assentientes, statuta ad profectionem die armati subito in medios Erythrenses prodiere: quorum illi audacia perterriti, quum egregiè institutos, atq; ad omnia paratos conspicerent, neq; illorum iter demorari, nec aduersus eos procedere ausi sunt, bene secum agi putantes, si illi cætera omnia relinquentes discederent. Ita mulierum præceptis uiri audaciam edocti, salutem sibi suisq; pepererunt. Nec sanè minoris uirtutis argumentum posteris temporibus Chiæ mulieres præbuerunt. Quum enim Philippus Demetrij filius Chiorum urbe obsessa, ut famulos qui intus erant, ad defectionem compelleret, edictum barbarum sanè, atque omni superbia plenum, præcones suos pronuntiare iußisset, quo famulis omnibusq; quicunq; ad se defecissent, libertatem, ac matronæ, quam sibi quisque delegisset, coniugium daturum pollicebatur, existimans singulos eam quæ domini fuerat uxor expetituros: hoc audito mulieres ira atque indignatione commotæ, unà cum famulis, qui & ipsi grauiter eiusmodi edictum tulerant, promptißimè ad tutanda mœnia procurrerunt, lapides & omne telorum genus pugnantibus uiris summo studio ministrantes, eosque adhortationibus atque opere quoad poterant adiuuantes, effecere, ut irrito incepto Philippus tandem obsidione soluta discedere cogeretur, quum ex famulis ne unus quidem ad eum defecisset.

ARGIVAE. IIII.

NEque uerò inter eas, quæ communiter à mulieribus gesta sunt, minore laude atq; admiratione dignã contentionem uisum iri censeo, qua contra Cleomenem Argiuorum regem, Telesilidis ductu auspicioq;, mulieres Argiuæ certarunt. Eam uerò mulierem poëticæ disciplinæ fuisse peritam memoriæ proditum est: nanq; parentibus nobilissimis orta, quum ualetudine aduersa laboraret, ab oraculo responsum accepit, studiosè Musas à se colendas esse, si amissam ualetudinem recipere uellet. Quapropter ipsa deorum præceptis obtemperans, omne studium operamq; ad musicos cantus atq; harmonias conuertens, breui tempore amissam ualetudinẽ recepit, atq; ob artis poëticæ disciplinam plurimum apud cæteras mulieres famæ ac laudis est consecuta. Postmodum uerò quum Cleomenes Spartiatum rex, multis Argiuorum ciuium interfectis, quippe quos septingentos & septuaginta supra septem millia fuisse quidam affirment, Argos ad occupandam ciuitatem contenderet, tum mulieris in ætatis flore constitutas animus subijt ciuitatis aduersus hostes tutandæ. Itaque duce Thelesilide celeriter armis assumptis, subita corona ciuitatis mœnia compleuere. Quæ res non parum admirationis hostibus præbuit: Et Cleomenem expugnatione sæpius nequicquã tentata, pluribusq; militibus amissis, ad extremum retrocedere coëgerunt. Alterum uerò regem Demaratum, ut Socrates inquit, quum iam partem ciuitatis, quæ Pamphylia dicitur, occupasset, eiecerunt. Ita mulierum consilio atq; uirtute liberata ciuitate, mulieres omnes quæ in pugna occidissent, in uia quæ Argia dicitur, sepeliri decreuerunt. His autem quæ pugnæ superfuerant permissum est, ut Marti simulacrum suæ uirtutis monumentum

mentum statuerent. Hanc uerò pugnam nonnulli sextodecimo die, alij autem calendis gestam fuisse tradunt eius mensis, qui nunc quartus apud Argiuos habetur, quondam uerò postremus numerabatur, quo nostram ad ætatem sacra quædam apud Argiuos celebrantur, in quibus mulieres chlamydem ac uirilem uestem indutæ, uiri autem peplum gestantes, & mulieribus uelamentis capita obuoluti uersantur. Vt autem interfectorum ciuium iacturam instaurarent, non seruis, ut Herodotus inquit, sed accolis, qui circa urbem habitabant, ut quisq; alios excellere uidebatur, in ciues electis sese in matrimonium sociarunt.

PERSIDES. V.

QVum Cyrus aduersus Medos, atque eorum regem Astyagem, bellum gerens ingenti pugna superatus fuisset, milites effusa fuga urbem repetebant. Quumq; iam iam haud procul abessent, tanta erat insequentium hostium celeritas, ut palam constaret, eodem impetu uictores uictosq; urbem intraturos. Fugientibus itaque mulieres facto agmine extra urbem obuiam procedentes, ac uestibus ex inferiori parte sublatis, nudos uteros ostentantes: quonam ignauissimi ruitis? clamitabant: an uos latet, non iterum uobis huc intrare licere, unde semel naturæ lege egressi estis? His castigationibus accensi Persæ, & simul spectaculi pudore commoti, mutuo sese accusantes, instaurata acie in hostes impetum fecere, eos'que incompositos adorti non multo labore fuderunt fugaruntq;. Quapropter lege apud eos cautum est, ut quum primum Persarum rex aliquis urbem ingreditur, mulieres quotquot in urbe sunt, singulos auri nummos à rege accipiant: cuius legis autorem Cyrum fuisse constat. Idcirco Ochus Persarum rex cum uitijs alijs, tum præcipue auaritia præ cæteris

insignis, urbem sæpius circumuectus, nunquam intrare eandem uoluit, mulieres debito sibi ex lege munere defraudans. At Alexander *bis eam ciuitatem ingressus, toties quoq; nummos dari mulieribus iußit, prægnantibus duplicem mercedem dari præcipiens.*

CELTAE. VI.

Celtæ priusquam superatis alpibus in Italiam *traijecerent, cuius hodie non paruam incolunt partem, seditionibus domesticis agitati, eousque discordiæ processere, ut ciuile inter se bellum consererent.* Quumq; *armati iam utrinque in acie constitissent, mulieres per media arma progressæ, multis precibus lacrymis'que illorum animos adeò flexere, ut omissa discordia in pacem ac beneuolentiam reuersi, ad proprias domos omnes discederent.* Ex *quo nata apud eos consuetudo posteris etiam temporibus mansit, ut quoties de bello sit eis aut pace consultandum, mulieres quoque eiusmodi consultationibus adhibeantur.* Præterea *si qua aduersus socios inciderit controuersia, ex mulierum sententia eandem componere soliti sunt.* Itaque *inter conditiones, quas cum* Hannibale *pepigerunt, hoc etiam scriptum, atque his ferè uersibus reperitur:* Si quis *Celtarum iniuria se à* Carthaginensium *aliquo affectum queretur, eius rei* Carthaginensium *magistratus, aut imperatores qui in* Hispania *fuerint, iudices sunto:* Sin *Carthaginensium quisquam ab ullo Celtarum iniusti quippiam passus fuerit, Celtarum mulieres de ea re iudicium faciunto.*

MELIAE. VII.

Melij quum propter finium angustias annonæ penuria laborarent, Nymphæon *quendam, egregia forma adolescentem, deducendæ coloniæ principem constituere.*

tuere. Quumq; illos consultum oraculum nouas terras nauibus quærere iuberet, atque ubicunq; naues amisissent consistere, fortè accidit, ut ad Cariæ littora appulsis, atq; è nauibus in terram digreßis, naues tempestatibus agitatæ ad unum omnes in littore frangerentur. Igitur Cares qui Cryassam urbem incolebant, siue illorum sortem miserati, seu uires atque potentiam ueriti, & benignè susceptos, ut apud se manerent, hortati sunt, & colendorum agrorum partem ipsis diuisere. Inde quum breui tempore plurimum illos incrementi sumpsisse animaduerterent, omnes in epulis atque conuiuio trucidare statuerunt. Forte super hac re consultantes illos uirgo quædam Caphena nomine, quæ summo amore Nymphæon adamabat, clanculum ut à nemine uideretur delitescens audiuit. Quumq; eum, quem tantopere deperibat, interfectum iri sustinere non posset, Carum omne consilium Nymphæo patefecit. Igitur postridie Caribus ad cœnam Melios inuitantibus, ut est Græcis hominibus cõsuetudo, Nymphæus inquit: absque mulieribus inite conuiuia. Quumq; illi mulieres etiam secum ducere hortarentur, Nymphæus conuocatos Melios, & rem omnem ut acta erat admonitos, iubet ipsos quidem inermes ad cœnam proficisci, uerum singulos uxori suæ intra uestem occultum gladium tradere, & quenque iuxta propriam uxorem accumbere. Media igitur cœna iam peracta, Cares, ut inter eos conuenerat, inuadendi dant signum, quod præmonitos iam antea Græcos minimè latuit. Itaque mulieres patefacto repente sinu gladios protulerunt: Quibus arreptis Græci aduersus Barbaros ruentes, una strage omnes interfecere, atque ita regione potiti: & urbe quæ illorum fuerat deiecta, alteram sibi condidere ciuitatem, eamq; Cryassam

appellar

appellarunt. Caphena autem Nymphæo in matrimonium sociata, dignum suis meritis honorem retulit. Admirabilem itaque, & omni laude prosequendam mulierum audaciam atque silentium fuisse, nemo sanæ mentis fateri non potest, quum nulla penitus in tam multis inuenta sit quæ uel audita patefecerit, uel timore deiecta sit, quo minus omnia, ut sibi mandatum fuerat, studio semper ageret.

TYRRHENAE. VIII.

Qvum Tyrrhenorum quidam Lemnum atq; Ymbrũ insulas occupassent, ex Atheniensis agri mulieribus aliquot liberos procrearunt, quos postmodum Athenienses eò quòd pro semibarbaris haberentur, ex insulis pepulere. Verum hi in Tænarum profecti Spartiatis in seruili bello egregiam operam præstiterunt. Ii igitur in ciuitatis partem adsciti, connubiorum quoq; iungendorum ueniam meruere, ad magistratus uero atq; consilia eosdem admittere haudquaquam dignum censuerunt. Nec multò pòst apud Lacedæmonios suspicio increbuit, eos in ciuitate res nouas moliri. Quapropter comprehensi omnes diligentißimè seruabantur, quoad manifestis argumentis conuicti supplicio afficerentur. Inter hæc eorum uxores frequenter ad carcerem uenientes, multis precibus custodes orabant, ut salutatum ad uiros ingredi sibi liceret. Quod quum difficulter tandem impetrassent, ad uiros admissæ illos hortari cœperunt, ut repente secum uestibus permutatis, muliebriq; habitu induti, uelatis, ut earum mos est, capitibus è carcere se proriperent. Quarum monitis quum uiri obtemperassent, ipsæ quidem in carcere substiterunt, asperrima quæque, ac difficillima subire paratæ. Custodes autem habitus simulatione decepti uiros abire incolumes permiserunt. Qui egreßi, Taygeta repentino

tino tumultu occuparunt, inde seruos ad libertatẽ uocãtes, seditione excitare nitebantur. Quo timore soliciti Spartiatæ, misso ad eos caduceatore pepigerũt, ut uxoribus, fortunisq; suis omnibus, nauibus prætcrea atque pecunijs acceptis, e regione discederent. utq; nouis sedibus, nouaq; ciuitate potiti, Lacedæmoniorum coloni atq; affines appellarentur. His acceptis conditionibus, quum Pollin & Cratæida Lacedæmonios fratres profectionis duces accepissent, pleriq; in Melo sedes constituere, cæteri uerò Pollin ducem secuti, & oraculi fidem experiri cupientes Cretam petierunt. Hoc à dijs responsum acceperant, ut ubicunq; deam & ancoram amisissent, ibi erroribus fine imposito consisterent. Igitur ad Cherronesum, quæ in Creta est, appulsi, relictis in littore nauibus constiterant, uerum nocturno ac repentino tumultu perterriti sese in naues receperunt, atque ob fugiendi celeritatem attoniti Dianæ simulacrum in littore dimisere. Hoc sanè antiquißimum apud eos permanserat, quippe quod ex Lemno usque sublatum aßiduè secum in omnia loca detulerant. Hoc itaque inter nauigandum requirẽtes, in littore derelictum fuisse perceperunt. Et Pollis eorum dux uno unco suæ nauis ancoram diminutam animaduertit. Nam quum locis petrosis adhæsisset, eaq; uiolentius postmodum traheretur, à reliqua uncus auulsus nautas latuerat. Tum Pollis oraculorum dicta iam secutam fidem satis intelligens, conuertendi cursum signum proposuit, & regione occupata quum plurimis prælijs locorum habitatores superasset, Lyctum urbem sibi delegit habitandam, finitimis aliquot ciuitatibus uectigalia sibi præbere coactis, & nunc etiam Athenienſium sese cognatos dictitantes, quòd materni generis ab ijsdem ducant originem, Spartiatum se colonos

nos esse profitentur.

LYCIAE. IX.

QVod autem in Lycia contigisse ferunt, quanquam fabulæ similius quàm ueri esse uideatur, multorum tamen & sermonibus, & in unum consentiente fama celebratum esse constat. Amusodarus enim, qui & Isaras dictus est, à Zelia Lyciorum colonia ueniens piratarum non exiguam multitudinem secum deduxit, cui Chimarrhus præerat, uir quidē bellicæ artis peritißimus, cæterum immani quadam præditus crudelitate: Hunc nauis uehebat, cuius prora leonem, puppis uerò draconem gestabat insigne: multisq; cladibus Lycios uexans effecerat, ut neque nauigare tutò, nec maritimas ciuitates incolere possent. Hunc fugientem aliquando Bellerophon Pegaso (id est citißima quadam, ut arbitror, naui) assecutus interemit. Idemq; quum aggressas Lyciam Amazonas pepulisset, nullo pro tantis meritis præmio accepto, iniurijs etiam à rege affectus fuerat. Quibus rebus indignatione percitus Bellerophon, ad maris littus accedens Neptunum rogauit, ut oram illam infructuosam atque ad ferendum inutilem redderet. Peractisq; precibus obuersa ad littus facie discedebat, quum subito mare tumescens uniuersa obruere cœpit, spectaculumq; erat horrendum, tam uastè sese attollentes, & Bellerophontem sequentes fluctus intueri, ut omnia circum loca iam occuparent. Igitur delecti è Lyciorum primatibus uiri Bellerophontem adeuntes rogabant, ut tantis malis finem imponeret: qui quū diu multumq; precati nihil proficerent, mulieres sublatis ab inferiori parte uestibus Bellerophonti obuiam processere. Quumq; ille pudore commotus conuersa rursus ad littus facie pergeret, undas quoq; in solitum locum refluere cœpisse

pisse commemorant. Verum aliqui huiusmodi fabulam interpretantes, non imprecationibus illum tradunt maritimas aquas superinduxisse, sed quum ager totius Lyciæ feracissimus in humili depressoq; loco situs esset, Bellerophontem aggere qui mare distinebat rescisso, aditum aquis maritimis patefecisse tradunt: cui malo finem à Bellerophonte petentes uiri quum nihil proficerent, mulieres illi circunfusæ pudore quodam deuictum finem iracundiæ ponere coëgerint. Sunt qui appellatam Chimæram montem quendam fuisse tradant, horrendos sonitus atq; incendia emittere consuetũ, quibus finitimus ager infestatus, neq; arbores nutrire, neq; fruges proferre poterat, uerũ Bellerophontis prudentia, qui montis partem quæ planissima erat, rescindi iussit, fragores fuisse compositos, magnumq; malis remedium allatum. Verum quum sibi debitas gratias minime referri animaduerteret: indignatione percitus, ingratos homines ulcisci parabat, sed mulierum precibus uictus ab incœpto destitit. Quam uerò Nomphis in quarto Heculeorum lib. causam refert, haudquaquam esse fabulosa uidetur. Aprum enim immensæ magnitudinis Xanthiorum fines inuasisse tradit, qui fruges fructusq; circunquaq; destruens à Bellerophonte occisus fuit. Quumq; nihil gratiæ pro tanto labore meruisset, ultionem à Neptuno aduersus ingratos postulauit. Quapropter salsum quendam humorem passim per eorum agros scaturisse, ut omnia quæ in agris nascebantur, illo humore corrupta deficerent: nec prius tanti mali finem affuisse, quàm precantium mulierum pudore uictus Bellerophon, Neptunum ut Xanthijs tandem ignosceret exoraret. Quamobrem lege apud Xanthios cautum est, ut à matribus, non à patribus filij generis nomen sortiantur.

SAG

SAGVNTINAE. X.

Romanis iam bellum inferre meditatus Annibal, *priusquam copias in* Italiam *traijceret*, *in* Hispania *bellum gerens urbem* Hispaniæ *opulentißimam* Saguntum *obsedit. Ac primò qudem ciues obsidione perterriti*, & *sese imperata facturos polliciti, argenti trecenta talenta*, & *totidem obsides dare pepigerunt. Quibus acceptis conditionibus* Annibal *quum soluisset obsidionem*, Saguntini *pœnitentia ducti, nihil eorum quæ pepigerāt præstitere. Rursus igitur ad obsidionem conuersus* Annibal, & *diripiendam militibus urbem pollicitus, eos ad pugnandum hortabatur: qui summis uiribus inito certamine oppressos malis undique* Barbaros, *tandem ut sese conditionibus huiusmodi dederent perpulere, ut liberis hominibus cum singulis tantum uestimentis ex urbe migrare liceret*. Mulieres *igitur, id quod tandem euenit, fore suspicatæ, ut scilicet hostes diligentius uiros, ne quis occultum telum efferret intuentes, seipsas egredientes negligerent, atque intactas abire permitterent, gladijs intra sinus occultatis ex urbe digressæ sunt. Quumq; omnes iam ciues urbem exissent*, Annibal *equitum* Massyliensium *turmam ad portam ciuitatis in statione collocauit, cæteris incompositò ad urbem diripiendam intrare permißis. Quumq; multi, ut in talibus fieri solet, multa undique asportarent, non se ultra continere* Massylienses *potuerunt, sed portæ statione dimissa indignantes ad prædandum discessere*. In*terea mulieres clamore sublato, quum gladios quos gestabant uiris tradidissent, simul cum illis impetum in hostes fecerunt, ferturq; earum una ex* Hannonis *cuiusdā manibus direptam hastam in eum ipsum uulnerandum conuertisse: uerum quia thorace indutus erat, occidere minimè ualuit.*

ualuit. At uiri multis hostibus interfectis, reliquis uerò qui obuiam uenerant in fugam uersis, unà cum mulieribus sese ex urbe incolumes recepere. Quod postquam est Annibali renuntiatum, equites repente qui persequerentur, dimisit: quumq; ex ipsis aliquot adduxissent captiuos, ultimo supplicio affici iussit. Verum maxima pars in proximos montes dilapsa hostiles manus effugerunt, qui paulò pòst misso ad Annibalem caduceatore, ueniam atq; in urbem reditum ab eodem impetrarunt.

MILESIAE. XI.

Milesias quandoq; uirgines admirabilis morbus, & immanis quidam furor inuasit, cuius neq; causa ulla, neq; remedium poterat inueniri: uerũ fanaticã quandã contagionẽ ab aëre diffusam arbitrabantur, quæ illarum mẽtes ad insaniam conuertens repentinæ mortis cupiditate correptas, ut seipsas strangularent, efficiebat. Itaq; permultæ eo mortis genere perierunt: neque uerò parentum lacrymæ, neq; amicorum monitus ac suasiones aliquod huic malo remedium afferre poterant: tantaq; erat furoris immanitas, ut omnem custodientium diligentiam superarent, ut non humano consilio, sed mali cuiusdam dæmonis impulsu accidere uideretur. Itaq; non iam hominum ingenijs, sed deorum quærendum remedium omnes asserebant: nec ullus tamen antea tanti mali finis inuentus est, quàm spectatæ quidam prudentiæ uir ad populum rogatione perlata decreuit, ut uirginum quæ sibijpsis mortem consciissent, per medium forum nuda cadauera efferrentur. Ea res non modo uirginum furorem compressit, uerum etiam sedauit atque extinxit. Magnum profectò uirtutis atq; ingenuitatis argumentum, tantum apud illarum animos ignominiæ metum ualuisse, ut quasi illa, quæ grauissima humanorum

malorum existimabatur mors, & dolor, ab instituto non auerterat, oblata turpitudinis species ita commouerit, ut ignominiam perpeti nullo modo possent, satis quam post mortem etiam subituras esse intuebantur.

CIAE. XII.

MOs quondam apud Ciorum uirgines fuerat, ut sacrorum statutis diebus in unum omnes coactae, per aliquot dies unà uersarentur, quas earũ amatores facto etiam agmine sequebantur, ut eas ludentes inter se ac saltantes conspicerent. Noctu autem eodem agmine singularum domos ingredientes, parentibus fratribusq; mutuò quaecunq; factu opus essent, administrabãt. Eueniebat autem plerũq;, ut eandem plures simul amarent adolescentes, amore autem tam sancto atq; modesto, ut quum primum uirgo desponsata esset, repente omnes ab eius amore desisterent. In quo illud uel maximum temperantiae muliebris argumentum conspici potest, quòd neq; adulterium, neque illegitimum ullum cõcubitum apud eos accidisse memoriae proditum est.

PHOCENSES. XIII.

QVum Phocensium tyranni Delphos occupassent, Thebani aduersus eosdem bellum, quod sacrum appellarunt, suscepere. Interea Bacchi sacerdotes, quas illi Thyadas uocant, furore correptae, ut earum moris est, huc atq; illuc sine discrimine errantes uagabantur. Forte accidit, ut nocte quadam in ciuitatem Amphissam imprudentes deuenirent: quumq; adhuc furore percitae haudquaquam mentis compotes essent, progressae in forum corporibus humi stratis dormitantes procubuere. Verum Amphisseae mulieres ueritae ne Thyades uiolarentur à militibus tyrannorum, qui frequentes in ea urbe uersabantur,

quòd

quòd esset ea ciuitas fœdere Phocensibus iuncta, facto agmine in forum decurrentes, sopitas Thyadas tacitæ circunstetere, nec eas tamen à somno excitarunt. At postquam illæ sponte sua experrectæ sunt, aliæ alias domũ deducẽtes, quæ reficiendis corporibus opus erant, liberalißimè præbuerũt. Inde à uiris licentia impetrata Thyadas usq; ad mõtes prosequutæ sunt, unde tutus iam reditus illis patebat in patriam.

LVCRETIA, VALERIA, CLOELIA. XIIII.

TArquinium Superbum, qui à Romulo septimus apud Romanos regnauit, Lucretiæ uirtus, eidemq; illata contumelia, ex urbe pepulerunt, Hanc uerò in primis nobili quique reges coniunctione sanguinis attingebant: nuptam unus è Tarquinij filijs ad eam ueniens uitiauit, quæ cognatis amicisq; omnibus conuocatis rem omnem quo gesta fuerat ordine quum enarrasset, repente sese in eorum conspectu iugulauit. Hac de causa expulsus urbe Tarquinius, multis aduersus Romanos hostibus concitatis, tandem Porsenam Hetruscorum regem bellum aduersus eosdem suscipere compulit, qui magnis copijs Romanos fines ingressus ciuitatem obsedit. Quumq; bello simul & fame laborantes Romani, Porsenam haud minus iustitia & humanitate quàm belli artibus ualere comperissent, illum inter se Tarquiniumq; cõtrouersiæ disceptatorem elegerunt, liberam sibi de hac re iudicandi licentiam permittentes. Verum Tarquinius haudquaquam conditionibus huiusmodi assentiens, minimè uisum in ferenda sentẽtia æquum dictitabat, qui parum fidus in bello socius extitisset. Itaque Tarquinio dimisso Porsena cum Romanis amicitiam inire summo studio contendit. Igitur agro quem ex Hetruscis Romani occupauerant, & captiuis omnibus receptis, uiginti

præterea acceptis obsidibus, decem uidelicet maribus adolescentibus, ac uirginibus totidem, obsidionem soluit. Fortè inter uirgines, quæ pro obsidibus datæ sunt, Valeria Publicolæ Consulis filia extitit. Interea quum nondum rebus ad integrum compositis circa Romam Porsena etiam uersaretur, uirgines quas pro obsidibus in castra deductas antea memorauimus, tanquam sese loturæ parumper ab exercitu secedentes ad Tyberim deuenere: ibi unius Clœliæ nomine adhortationibus impulsæ, paulatim flumen ingredientes obuolutis ad capita uestibus, & gurgitum profunditate deterritæ, mutuoq; sese, ut poterant, subleuantes, uix tandem magno labore fluuium transmisere. Sunt qui Clœliam equo transuectam, cohortatione pariter atque auxilio nantes alias adiuuisse tradunt, eiusq; rei quod paulò infrà narrabimus utuntur argumento. Quum enim Romani transuectas illas incolumes uehementius admirarentur, sicut illarum uirtutem audaciamq; laudandam censebant, ita in seruanda fide ab uno rege uinci minimè conuenire arbitrabantur. Igitur datis ducibus, puellas iterum ad Porsenam deduci curauerunt. Redeuntibus uerò, Tarquinij ad fluminis transitum locatis insidijs, parum quin illas raperent abfuit. Ex eo tumultu Valeria Publicolæ Consulis filia cum tribus familiaribus in Porsenæ castra confugit, reliquas uerò Porsenæ filius Aruns, cum equitatu auxilium ferens, è manibus hostium liberauit. Quumq; omnes in conspectum regis deductæ fuissent, admiratus earum audaciam Porsena, quænam ex ipsis migrationis autor fuisset percontabatur. Tum cæteræ timore perculsæ tacitæ in Clœliam oculos coniecerunt, mali aliquid illi à rege impendere metuentes. Verum ipsa nihil omnino deiecta, seipsam extitisse professa est. At Porsena eius uirtute commotus, egregie

gie

gię phaleris instratum equum Clœliæ dari iußit, cæteras quoque uirgines benignè alloquutus, omnes Romam ad parentes redire permisit. Ex hoc plerique arguunt Clœliam equo uectam fluuium transmisisse. Quidam uerò non ea de causa donatam equo Clœliam autumant, sed uirginis fortitudinem atque audaciam admiratum regem eo munere dignam existimasse, quod maximè uirum strenuum belli cosumq; deceret. Positum certè huius facinoris monumentum uirginis habitu statua equestris, in uia quæ sacra nuncupatur, quàm aliqui Clœliæ, aliqui Valeriæ nomine dicatam asserunt.

MICCA ET MEGISTONA. XV.

ARistotimus Eliensium tyrannide occupata, uiribus fretus Antigoni regis principatum tenebat, atque intemperanter potentia abutens, nouis quotidie iniurijs miseros uexabat ciues, quum esset & suapte natura ferus atq; immanis, tum Barbarorum hominum consilijs uteretur, quibus totius regni administrationem & corporis insuper custodiam commiserat. Vnum tamen egregiæ præ cæteris memoratur crudelitatis exemplum aduersus Philodemum perpetratum. Is filiam habuit & moribus & forma præstantem, nomine Miccam; quam Lucius quidam tyranni satelles adamauit, si id amorem potius, & non efferatam immanemq; libidinem oporteat appellare. Igitur misso nuntio uirginem statuto tempore ad se uenire iubet, idemq; parentes necessitate compulsi uirginem ut faceret hortabantur: uerum ipsa, ut erat natura prudens, tum ingenuè liberaliterq; educata, paternis genibus aduoluta rogabat, ne se in turpißimum flagitium proficisci pateretur, utq; mortuam potius quàm amissa uirginitate turpiter uiuentem aspicere uellet. Longior itaque mora quum traheretur, libi-

dine simul atque ebrietate furens Lucius, ipse domum uirginis proficiscitur, eamq; paternis genibus apposito capite hærentem offendens, se statim ut sequeretur minitabundus imperabat. Quod illa quum facere cunctaretur, laceratis uestibus Lucius nudatam grauißimis plagis cecidit: quæ tam forti animo dolorem perferebat, ut ne gemitum quidem ad plagas ullum omnino ederet. At parentes tam acerbo spectaculo grauiter commoti flentesq;, postquam nihil orando se proficere animaduerterunt, hominum deorumq; auxilium clamoribus implorantes, indignis se contumelijs affici querebantur. Tunc ira uinoq; percitus Barbarius, uirginem, ut fortè in paterno sinu posito capite constiterat, iugulauit. Nihil tamen est immanitate tam atroci permotus tyrannus, sed in ciues, qui admissum facinus criminabantur, sæuior effectus, eorum aliquot morte, plurimos uerò exilio damnauit, è quibus octingenti fortè in Aetoliam confugerunt. Qui quum summis precibus tyrannum rogarent, ut uxores paruosq; natos ad se proficisci permitteret, nihil ab eo penitus impetrare potuerunt, uerum ipse non ita multò pòst palàm nuntiari per præconem iubet, licere mulieribus exulum cum filijs omniq; ornatu ac supellectile ad uiros proficisci. Id omnes quarum uiri exulabant, læto animo mulieres exceperunt, quas ad sexcentas fuisse memoriæ proditum est. Quo maior illis proficiscendi spes esset, omnes die statuta proficisci iubet. Ea igitur postquam aduenit, cunctæ ad ciuitatis portam, quà exeundum erat, conuenere, quæ secum delaturæ erãt, summo studio cõparabant, & paruos filios aliæ in sinu gestantes, aliæ curribus impositos trahẽtes cæterarũ aduentum præstolabantur. Iamq; omnibus quæ ad profectionem opus erãt cõstitutis, procedere agmen inceperat, quũ repẽte

missi à tyranno satellites, antequam agmen assequerentur, magno clamore consistere mulieres, nec ulterius quicquam progredi iubent: inde quum ad eas peruentum esset, retrocedere omnes praecipiunt, arreptisq; quos illae parauerant curribus, eosq; medium per agmen agitantes, nec manere tutò, nec regredi patiebantur. Quod uerò acerbissimum erat, tantis angustijs pressae mulieres, periclitantibus aut morientibus filijs auxilium ferre non poterant: multi enim quum è curribus cecidissent rotarum impulsu contereban-tur, caeteros uerò simul cum matribus satellites non secus atq; ouium gregem in unum globum stipatas fustibus lorisq; caedentes gradum properare cogebant, quoad omnes in carcerem deductas intrusere, res uerò earum omnes ad tyrannum delatae sunt. Tam scelestum facinus quum grauiter Elienses *perferrent*, Dionysio *sacratae mulieres, quas illi* Sedecim *uocant, sacerdotij ornatibus insignes, ac dei sacra manibus gestantes, ad* Aristotimum, *qui tum in foro obuersabatur, deuenere: quarum reuerentia permoti satellites, qui tyrannum circunstabant retrocedentes, aditum illis ad tyrannum patefecere.* Venientes *primo tyrannus, & manibus sacra praetendentes, conspicatus, cum silentio audiuit.* Sed *postquam* pro *captis mulieribus deprecaturas aduenisse cognouit, ueluti quodam furore correptus, magno clamore satellites, quòd eas ad se uenire permiserant obiurgauit, eas uerò militũ concursu detrusas, partim etiam uerberibus caesas, quã primum è foro depelli praecepit, & earũ singulas duobus mulctauit talentis. His tam atrociter gestis* Hellanicus, *quanquàm propemodũ senio confectus, ulciscẽdi tyrãni negotiũ in ciuitate suscepit: is propter aetatis imbecillitatẽ, & duorũ filiorum interitũ minimè apud tyrannum suspectus habebatur. Interea ciues, quos in* Aetoliam *fugisse*

memorauimus, coactis quibus poterant copijs agri partem quandam urbi finitimam occuparunt, ubi & tutò consistere, & ciuitati bellum itidem commodißimè inferre poterant. Eò multi ex Elide ciues quotidie confluentes, iam ferè iusti exercitus speciem confecerant. His rebus perculsus tyrannus, ad mulieres, quas in carcere clausas antè diximus proficiscitur, utq; erat ingenio ferox, minis potius metuq;, quàm gratia aut precibus cum his agendum arbitratus, iubet eas nuntios cum literis ad uiros mittere, eosq; ut ab obsidione desistant rogare, alioqui se paruos natos in eorum conspectu prius, ipsas deinde omnes uerberibus cæsas interfecturum minitatur. Ad hæc silentium tenentibus mulieribus, quum tyrannus acriter instaret, ut quidnam facturæ essent responderent, uerbum quidem nullum proferre audebant, uerum tacitæ sese mutuò conspicientes, nihil se illius minis terreri significabant. Tum Megistona Timoleontis uxor, quæ cum uiri nobilitate, tum etiam propria uirtute princeps inter mulieres habebatur, & ipsa uenienti tyranno assurgere dedignata est, cæteras etiam assurgere prohibuerat. Hæc igitur ut erat humi sedens, talibus uerbis ad tyranni dicta respondit: Si quid in te uirilis prudentiæ aut consilij resideret, non utique mulieres iuberes, quæ facto opus essent, suis uiris præscribere, sed nos ad ipsos tanquam ad dominos nostros permisisses proficisci, melioribus utens & sermonibus & consilijs, quàm quibus nos paulò antè delusas fraudasti. Quòd si nunc omni spe destitutus ipsos quoque uerbis deludere per nos arbitraris, uehementer erras, neque nos iterum abs te decipi sustinebimus, neq; ipsos tam dementes fore arbitreris uelimus, ut dum infantium, aut uxorum uitæ consulunt, libertatem patriæ neglectam patiantur. Neq; enim tantum

ipsis

ipsis affert mali, si nos ac paruos liberos amittant, quippe quos ne nunc quidem habere possunt, quantum assequētur boni, si tuis crudelitatibus ciues suos ac patriam liberauerint. Talia adhuc loquente Megistona non ultra compos iracundiæ tyrannus, paruum eius filium quasi mox illum interfecturus in conspectum deduci iubet: quem quum ministri inter cæteros ludentem requirerent, mater ipsum nomine compellans: huc ad me, inquit, accede nate, ut antea uitæ finem sortiaris, quàm sæuißimæ tyrannidis experientiam, aut ullum omnino sensum per ætatem poßis accipere: mihi enim longè grauius est, te præter conditionis tuæ dignitatem seruientem, quàm mortuum intueri. Quum talia constanter atq; intrepidè Megistona loqueretur, iracundia furens tyrannus districto gladio in ipsam ferebatur. Verum è familiaribus quidam, nomine Cylon, obuiam ueniēs, tam atrox facinus ipsum perpetrare prohibuit. Hic sanè amicitiam erga tyrannum simulans, unà cum cæteris familiaribus apud eum uersabatur, sed extremo odio in eum affectus: unus erat ex eorum numero, qui Hellanico principe aduersus tyrannum coniurauerant. Is igitur ruentem Aristotimum comprehendens, turpe degenerisq; animi esse dicebat, minimeq; uirum principem decere, muliebri sanguine manus commaculare. His admonitionibus uix menti redditus Aristotimus, relictis mulieribus illinc discesit. Neq; ita multò pòst prodigiū accidiße huiusmodi fertur. Nam dum Aristotimo cum uxore in thalamo quiescente famuli cœnā præpararent, repente sublimem aquilam supra tyranni domum uolitantem conspexere, quæ paulatim declinans, magnum lapidem quasi dedita opera demisit in eam tecti partem, quæ thalamo, in quo tyrannū cum uxore quiescere diximus, supposita erat, indeq; magno strepitu & clangore

sublata ex aspicientium oculis, sese proripuit. Clamore igitur eorum, qui auem uiderant, excitatus Aristotimus, auditaq; re perterritus, uatem quo plurimum utebatur, ad se uocari iubet, quidq; hoc augurio portendi arbitraretur, animo non mediocriter perturbatus sciscitabatur. At uates bono ipsum animo esse cohortatus, hoc signo portendi dixit, ipsum Ioui curæ esse, atq; auxilium in omnibus præstaturum. Et hæc quidem tyráno respondit, uerum ciuibus, quos sibi fidos atq; amicos expertus erat, magnum periculum inquit, & quantum antea nunquam, tyranni capiti immine re. Igitur qui cum Hellanico coniurauerant, non ultrà cunctandum esse arbitrati, postridie tyrannum inuadere statuerunt. Nocte autem, quæ destinatam facinori diem præcesśit, dormienti Hellanico uisum est alterum ex ijs, quos supra occisos memorauimus, filium supra dormientis caput astare, ac magna uoce obtestari: quid pater dormis, an te crastina die ignoras totius ciuitatis imperatorem fore? Hoc uisu confirmatus Hellanicus, primo mane socios ad perpetrandum negotium adhortatur. At uerò Aristotimus quum nuntium accepisset, Craterum magnis copijs auxilium sibi ferentem aduentare, iamq; in Olympia cum exercitu consedisse, eò usque fiducia processerat, ut in forum sine custodibus cum Cylone prodire sit ausus. Igitur agendæ rei occasionem oblatam conspicatus Hellanicus, signum quod dare coniuratis statuerat, non dedit, sed manus ad cœlum tollens clara uoce: Quid cunctamini, inquit, ô uiri, pulcherrimum spectaculum in medio uestræ ciuitatis edere? Tunc primus Cylon districto gladio unum ex his qui tyrannum comitabantur occidit. Thrasybulus uerò Lampidusq; quum properato gradu tyrannum peterent, ipse illorum impetum fugiens in proximam

Iouis

Iouis ædem sese recepit, ibiq; à persequentibus confossus occubuit. Coniurati post hæc, cadauere in medio foro protracto, ciues ad libertatem conuocabant. Quumq; frequentes undique conuenirent, pauci tamen præuenire mulieres potuerunt, quæ statim ad primum nuntium excitatæ summo clamore gaudioq; decurrentes in forum, uiris qui illis aderant congratulabantur. Interea quum frequens turba in tyranni regiam prorumperet, uxor eius una cum duabus filijs thalamum ingressa, obseruatisq; foribus sese inserto circa collum laqueo peremit. Erant, ut antea diximus, tyranno duæ filiæ insignes forma, atque ætate iam nubiles, has è thalamo, in quem confugerant, per uim detractas quidam ut uitiatas occiderent deducebant. His forte obuiam facta cum mulierum turba Megistona, perindigna illos ac nefaria moliri exclamat, si popularem uitam agere uelle profitentes, ea tamen facere aggrediantur, quæ uix etiam tyrannorum sæuißimi facere auderent. Ad huius uocem quum omnes propter mulieris reuerentiam substitissent, optimum illi consilium uisum est, ex eorum manibus puellas eripere, ijsq; seipsas interimendi facere potestatem. Reductis igitur in thalamum, præcepit, ut quo eis magis placeret moriendi genere optato sese perimerent. Tunc earum quæ natu maior erat, zonam qua cincta erat dissoluens, laqueum quo se perimeret innectebat, & germanam hortabatur, ut quæ se facientem uidisset, eadem ipsa quoque perageret, ut'que humile quicquam, aut eorum genere indignum facere caueret. Tum iunior zonam manibus apprehendens orabat, ut sibi priorem moriendi locum concederet. Ad hæc illa: neque aliquid omnino, inquit, dum uiuere licuit, negatura tibi soror fueram, & nunc quando ita uis, extremam hanc ex me gratiam accipe. Ego autem,

quando

quando tibi ita placet, superuiuam, & quod mihi ipsa morte grauius est, charissima soror, te prius morientem intuebor. Hæc dicens zonam sorori tradens admonebat, ut nodum spinæ propius admoueret, quò citius faciliusq; suffocaretur. Inde ubi illam iam expirasse animaduertit, solutum cadauer quoad poterat uestibus circuntexit. Tunc ad Megistonam conuersa rogabat, ne se post mortem turpiter nudatam iacere pateretur: atque his dictis eodem innexa laqueo uitam finiuit. Ita neminem tam inhumanum atque infensum tyranno fuisse arbitror, qui tali uirginum ingenio, tantaq; animi ingenuitate non flecteretur. Verum hactenus, quum penè innumera alia supersint, communi plurium mulierum gesta consilio dixisse sufficiat. Deinceps singularum uirtutes sparsim, ut quanque sors obtulerit, perscribemus, minimè opus esse arbitrantes, in hac historia temporum ordinem rationem'ue seruare.

PIERIA. XVI.

Ex Ionibus qui Miletum habitabant, nonnulli aduersus Nilei filios facta seditione in Myuntem discessere, ibiq; sed bus constitutis habitabant. Verum crebris Milesiorum incursionibus agitati, continenter aduersus illos pugnare cogebantur. Sed quum ex eadem ciuitate essent utrique oriundi, & seditionis tantum gratia factæ aduersus ipsos Milesij pugnarent, non extremis odijs inter se dissidere satis constabat, quippe quum festis quibusdam sacratisq; diebus mulieres ex Myunte Miletum proficisci paterentur. Erat inter eos qui in Myunte habitabant, uir & diuitijs & nobilitate excellens, nomine Pythes, is uxorem Iapygiam, filiam uerò Pieriam habebat, quæ quum tempus aduenisset, quo Dianæ sacra peragebantur, Miletum ut sacris interessent proficiscuntur. Ibi Phrygius ex Nilei filijs maior natu uehemen

hementi Pieriæ amore correptus, interrogauit, quidnam illi gratißimum à se præstari posset: quæ id sibi longè omnium gratißimum fore respondit; si det operam ut quàm sæpißime multisq; socijs comitata Miletum sibi uenire liceat. Quo dicto facilè Phrygius animaduertit, amicitiam pacemq; ab illa expofci. Itaque conuocatis in unum ciuibus, pacem cum his qui in Myunte habitabant compoſuit. Ex hoc magnum apud utranque partem Pieriæ nomen habitum eſt, magnoq; ab omnibus honore beneuolentiaq; colebatur, ut etiam uulgo inter mulieres optaretur, quod in hunc etiam diem permanſit, ut ſic ſe amari uelle dicant, ſicut Pieriam Phrygius adamauit.

POLYCRITA. XVII.

Bellum inter Naxi habitatores, ac Mileſios, ob Hypſicreontis uxorem Neæram ita exortum eſſe perhibetur. Quum Promedontem ex Naxo oriundum, Hypſicreontis autem uiri ſui hoſpitem adamaret, clanculum illi quum in uiri domo uerſaretur ſe commiſcuit. Poſthac amore ardens, & uiri iracundiam formidans, unà cum Promedonte in Naxum abijt, ibiq; ſe Veſtæ addixit obſequio. Hanc igitur à uiro ſæpius repetitam, quum reddere Promedontis gratia Naxij recuſarent, & religionis occaſionem iniuriæ prætenderent, repente bellum inter utroſque eſt excitatum. Quumq; Ionum plurimi ſeſe Mileſijs ſocios addidiſſent, tum præcipuè Erythræi egregiè operam nauarunt. Ita multis utrinque acceptis atque illatis calamitatibus, bellum iam diutius protractum, unius tandem mulieris opera finem accepit, quod mulieris itidem peruerſitate fuerat inſtitutum. Diognetus Erythræorum imperator, quum uallo munitionibusq; Naxiorum urbem clauſiſſet, ad populandos agros conuerſus

ingentem omnifariam rerum generis prædam abegit, inter quæ mulieres liberæ, uirginesq; complures extiterunt. Ex ijs unam ipse ante alias forma præstantem, nomine Polycritam, sibi delegit, eiusq; amore incensus non quasi captiuam seruam, sed ueluti legitimam uxorem tenebat domi. Interea quum solennis sacrorum dies Milesijs aduenisset, militibus ducibusq;, quòd nihil penitus hostem timerent, in Venerem potumq; profusis, Polycrita Diognetum rogauit, an sibi per eum liceret sacrorum libaminum partem ad fratres mittere, qui in ciuitate obsidebantur. Quumq; id sibi permisisset Diognetus, ipsa plumbeam laminam placentæ insertam unà cum alijs quibusdam cibarijs seruo ad fratres tradidit deferendam, ac simul nuntiare iubet, ut soli ijs quæ à se missa essent uescerentur. Ii quum inter edendum plumbeam laminam offendissent, quæ in ea conscripta erant perlegerunt: Monebat autem ipsos Polycrita, ut proxima nocte totis uiribus hostes adorirentur, haud dubie uictoria potituri, quòd omnes diurna crapula uinoq; confecti negligenter incompositeq; iacerent. Ea quum Polycritæ fratres animaduertissent, rem omnem ad imperatores quamprimum detulerunt, qui illorum adhortationibus compulsi, eductis ex urbe copijs hostium castra inuadentes, multisq; interfectis, nullo labore ipsa ceperunt: inde ad perquirendos Diognetum Polycritamq; sunt conuersi, quæ suos ciues pro illius salute deprecata, ut incolumi abire liceret, impetrauit. Ipsa uerò cum fratribus in urbem reuertebatur: cui ciues uniuersi obuiam prodeuntes gratulabantur, eius uirtutem ac prudentiam admirantes summis laudibus efferebant. Verum ipsa tantæ lætitiæ magnitudinem non sustinens, in omnium conspectu ad ciuitatis portam repente expirauit, ubi etiam sepulcrum illi

illi publico sumptu constitutum est, quod fascinationis sepulcrum nuncupatur, quòd tanquam inuidi cuiuspiam fascinatione concessis honoribus Polycrita prohibita fuerit. Atq; hæc ita ut enarrata sunt gesta fuisse, Naxiorum quidam scriptores tradiderunt. Verũ Aristoteles non captam à Diogneto Polycritam, sed quum illam fortè uidisset, ingenti amore correptum scribit ultro se omnia facturum esse pollicitum, si ad eum Polycrita accedere uellet. Cuius ipsa petitionibus ita se assensum ire dixit, si sibi unum duntaxat concederet, atq; id iureiurando præstito se facturum confirmaret. Quæ omnia ut petebantur futura quum spopondisset Diognetus, ipsa Delium liberum sibi dare postulauit: sic enim ager urbi adiacens uocabatur, in quo hostes castra collocauerant: aliter se nullis conditionibus unquam ad eum uenturam. Tum Diognetus & amore ardens, & iuramenti insuper religione obstrictus, motis ex eo loco castris retrocedens liberum Polycritæ agrum concessit, quæ illum suis ciuibus dono dedit. Ex quo Naxij rursus Milesijs æquales facti inducias primo, mox etiam pacem quibus uoluere conditionibus pepigerunt.

LAMPSACE. XVIII.

PHocenses erãt ex Codri progenie gemini fratres Phobus & Blepsus, quorum Phobus primus omnium è petra Leucadia sese in mare præcipitare est ausus, ut Charon Lampsacenus in historijs retulit. Is quum esset & uirtute præstans, & regia quadam dignitate ornatus, ad insulam Parum aliquando negotiorum priuatorum gratia nauigauit, ubi à Mandrone Bebryciorum, qui & Pityoësseni dicuntur, rege & hospitio & amicitia susceptus, in bello, quod is tum fortè cum finitimis gerebat, socius fuit. Hoc igitur officio permotus Mandron, quum plurima

abeunti

abeunti Phobo beneuolentiæ argumenta dedisset, tum in agri ac ciuitatis partem asciuit socium, si ex Phocide colonos adducens Pityoëssam incolere uellet. Egressus igitur in patriam Phobus ciuibus aliquot persuasit, ut habitatum secum in Pityoëssam concederent, fratrem qui coloniam deduceret simul cum ipsis eôdem mittens. Nec sanè Mandron illos promißis defraudauit. Igitur in Pityoëssa constituti Phocenses, quum bella aßidua contra finitimos barbaros gererent, atque ex eorum præda spolijsq; ditati, inuisi primo, mox etiam suspecti Bebricijs esse cœperunt. Igitur ex urbe illos pellere cupientes, primum aduersus eos Mandronem uarijs iniectis suspicionibus irritare tentabant: qui quum esset ingenio mitis atque perfacilis, eorum dicta aspernabatur: uerum Mandrone ipso peregre profecto, Bebricij dolis inuadere Phocenses constituerunt. Quod quum Lampsace Mandronis filia adhuc innupta comperisset, primò quidem amicos ac familiares ab incepto deterrere conata est, admonens rem scelestam atq; nefariam ipsos aggredi, quum in socios belli ac beneficos uiros, nunc uerò conciues etiam suos tantum facinus molian tur. Vbi uerò nihil eos suis uerbis moueri sensit, rem omnem clanculum ad Phocenses detulit, qui celebritate quadam & solenni epularum apparatu simulato, Pityoëssenos ad conuiuia extra ciuitatem uocauerunt. Ipsi uerò bifariam diuisis copijs, partim ad occupanda ciuitatis mœnia, partim captis antea uictisq; Pityoëssenis, ad reliquam ciuitatem capiendam discurrerunt. Atque per hunc modum ciuitate potiti, Mandronem qui rebus consuleret reuocarunt, Lampsacen uerò morbo defunctam in ciuitate sepelientes egregio funere decorarunt, atq; urbem ex eius nomine Lampsacum appellarunt. Sed postquam Mandron proditionis

suspicionem deuitans unà cum illis habitare noluit, interfectorum filios atq; uxores ad se mitti iußit: quod illi sine fraude facientes nulla penitus allata iniuria præstiterunt, & Lampsacæ primò heroicos honores tribuentes ad extremum inter deos referri, eiq; tanquã deæ sacra fieri publico decreto statuerunt, cumq; sacrificandi morem in posterum semper fixum immobilemq; seruarunt.

ARETAPHILA. XIX.

ARetaphila Cyrenæa ipsa quidem, non multum à nostra ætate remota, quippe quæ Mithridatis tempore claruerit, sed uirtute & rerum gestarum gloria priscis heroum filiabus omni ex parte extitit conferenda. Hæc Aeglatore patre nata Phedimo nupsit adolescenti, nobilitate ac diuitijs inter conciues suos facilè principi. Quumq; forma corporis, & aspectu pulcherrima esset, prudentia tamen & uirtute animi corporis pulchritudinẽ superabat, neq; ciuilis facundiæ atque eloquentiæ expers habebatur. Hanc etiam patriæ calamitates illustriorem effecerunt. Nicocrates enim Cyrenis occupata tyrannide, quum ciues permultos morte damnasset, Menalippo Apollinis sacerdote propria manu interempto, sibi sacerdotij ius autoritatemq; usurpauit. Phedimo quoque Aretaphilæ uiro per dolum necato, Aretaphilam quãuis inuitam reluctantemq; duxit uxorem. Is igitur quum multa in ciues crudeliter superbeq; quotidie faceret, tum illud uel in primis sæuißimum apparuit, quòd ad portas ciuitatis custodes apposuit, qui elata cadauera pugionibus fodientes perscrutarentur, aut candentibus ferri laminis urerent, ne quis ciuium pro cadauere extra ciuitatem deportatus ipsum lateret. Erant hæc præter domestica mala Aretaphilæ molestißima, quanquã eius amore deperiens tyrannus ipsi plurimũ

indulgeret. Quumq; erga omnes immanis atq; intractabilis esset, solam ipsam mansuetum facilemq; illum habere constabat. Plus tamen, ingentis spiritus mulierem dolor ex patriæ uexatione susceptus, quàm uiri erga se indulgentia commouebat, ciuitatemq; tam inhumaniter ab eo uexari tacita indignabatur: præsertim quum nouæ quotidie cædes uarijs in ciues confictis criminibus à tyranno fierent, omnesq; penitus tanta scelera ulcisci posse desperarent: Exules enim, & alioqui impotentes, & tyranni etiam timore perculsi uariè sese disperserant, sola autem Aretaphila publicis rebus spem aliquam afferre, & communium iniuriarum ultionem tentare ausa est, Pheræ Thebanæ multorum laudibus celebratam audaciam ad imitandum sibi proponens. Sed quum sibi non æquè atq; illi socij atque adiutores facinoris adessent, ueneno hominem aggredi meditatur, in quo multa sibi aduersa contigerunt: quumq; plurimi peragendi propositum tentati modi eam defecissent, ad extremum in crimine deprehensa, non ultra ualuit mentem suam, qualis esset erga uirum, dißimulare, quum certißimis argumentis conuicta teneretur. Igitur Caluia Nicocratis mater, & alioqui garrula atque inexorabilis mulier, grauibus supplicijs affectam Aretaphilam quamprimum interficiendam censebat, sed Nicocratis iracundiam leniorem faciebat amoris erga Aretaphilam magnitudo, tum quòd ipsa constanter sanè accusatoribus respondebat, alias quasdam causas ueneni, quod apud ipsam compertum fuerat, prætendens. Quum uerò manifestis indicijs argueretur, ut ueneni præparationem diffiteri se minimè posse conspiceret: Fateor, inquit, à me medicamentum, non tamen ad mortem fuisse paratum. Sed quum scirem, mi uir, multis propter summam in me beneuo

beneuolētiam tuam peruersis mulieribus odiosam esse & inuisam, quòd tantum gloria potentiaq; excellerem, contra earum artes atq; dolos aliquo māsuri in me amoris poculo tanquam præsidio muniendam statueram. Ob id igitur talia à me quæsita fuisse non diffiteor, quæ fortè leuioris ac muliebris ingenij uideri, non tamē mortis supplicio digna existimari debent, nisi tu uir, huius causæ iudex constitutus, medicaminum & incantationum causa necandā uxorem esse censueris, quòd te forte magis quàm uelles adamauerit. Talia constanter dicente Aretaphila, Nicocrati placuit, tormētis adhibitis huius facinoris quæstionem haberi, eiq; Caluiam matrem præfecit: quæ nulli tormentorū generi parcens, quoad potuit, diligentißimè omnia exquisiuit: quæ omnia admodum constanter Aretaphila pertulit, ut ipsa etiam Caluia quærendo sit fatigata. Tum Nicocrates quæstionem dimitti iubens, innoxiam esse Aretaphilam sibi persuasit, quodq; ipsam torqueri passus esset pœnituit. Nec multò pòst amoris magnitudine superatus, iterum Aretaphilæ pristino more conciliatus, summis honoribus atq; omni comitate illius beneuolentiam recuperare nitebatur: uerum ipsa suppliciorum & calamitatum, quas perpessa fuerat, haudquaquam immemor, nulla aut gratia, aut beneficentia flectebat animum. Sed quum ad honestum erga patriam amorē, qui illam ad facinus tentandum compulerat, noua insuper acceßisset indignatio, aliam perdendi tyranni rationem ingreditur. Erat Aretaphilæ ex priore uiro filia, ætate iam nubilis: hac uelut esca ad alliciendum tyranni fratrem utebatur, uirum suapte natura ad uoluptates procliuem: præterea medicamentis & incantationibus nonnullis usam ad capiendum iuuenem, cui Leandro nomen erat, nonnulli perhibent. Hanc igitur exo

rato fratre uxorem acciperet summo studio contendens effecit. Inde ubi primum simul congressi sunt, puella sicut à matre fuerat instituta, uirũ multis uerbis ad liberandam patriam exhortatur, asserens ne ipsum quidem sub tyrannide uiuentem liberum esse, quum nec accipiendi pro suo arbitrio uxorem, nec acceptã retinendi ius haberet, nouas quotidie à tyranno calumnias & suspiciones adijciens contra fratrem irritabat, gratum id quoq; Aretaphilæ futurum ostendens. Quod ubi Leander intellexit, maiorem animo rem aggressus, Daphnidis familiaris sui opera, quẽ consilij participem fecerat, tyrannum interficit: uerum non ultra Aretaphilæ obsequutus, re ipsa atque operibus patefecit, se fratricidam potius quàm tyrannicidam extitisse: omni enim imperij iure in se translato, iniustè imprudenterq; damnabatur, honore tamen aliquo & reuerentia Aretaphilam obseruans. Quæ quum illi clanculum aduersaretur, clandestinas moliebatur insidias: ac primo quidem Libycum bellum aduersus eum concitauit, Anabo cuidam ex Libya oriundo persuadens, ut Leandri finibus uastatis exercitũ urbi admoueret. Post hæc amicos Leandri, atq; exercitus ductores tanquam desides, minimeq; ad gerendum bellũ idoneos criminabatur, ocij ac pacis quàm belli cupidiores affirmans. Quapropter quiete sibi opus esse, si stabilire tyrannidẽ, & liberè suis ciuibus cuperet dominari. Itaq; inducias, si ita uelit, cum hoste facturam, & Anabum in colloquiũ adducturam pollicetur. Sic enim facilius inter eos res posse cõponi, priusquam cœptũ nuper inter utrosq; bellum mutuis damnis inferendis crudesceret. His ubi Leandrum adnuere animaduertit, priusquam destinatus colloquio dies adesset, per occultos nuntios Anabum rogat, ut inter colloquia Leandrum interficiat,

magnum

magnum auri pondus, si id effecerit, illi se daturam promittens. Quibus conditionibus, quum Libycus assensus esset, & instaret colloquijs dies, Leander alias ex alijs causas proferens colloquium abnuebat. Attamen Aretaphilæ uerecundia permotus, quæ ultro se illi comitem affuturam pollicebatur, tandem inermis ex urbe, ac sine custodibus ullis processit. At quum iam Anabo propinquans, illum contrauenientem aspexisset, permotus animo custodes corporis expectare uelle dicebat. At præsens Aretaphila partim hortando, partim accusando formidinem, tandem uerò cunctantem ex manu trahens, constanter sanè atq; audacter ad Barbarum perduxit, atque in eius manus captiuum tradidit, quem uinctū Libyci carceriq; inclusum seruarunt, quoad Aretaphilæ amici promissam Anabo pecuniam attulerunt, quibus cum magna ciuiū profecta multitudo est, atque omnes re ut gesta fuerat intellecta, cursim ad Aretaphilam gratulatum atque cœptum opus perficere hortatum processerant. Ipsa enim conceptæ aduersus tyrannum iracundiæ iam ferme oblita, ad suppliciū de eo sumendum languidior uidebatur, ciues autē de recuperanda libertate in primis erant solliciti. Igitur Aretaphilam summa cum letitia adeuntes, quasi diuinum aliquod numen effusis lacrymis & prostratis humi corporibus uenerabantur. Alijs itaq; super alios frequenter aduenientibus, uix tandem ut eis Leandrum traderet impetrauere: unde uesperi simul omnes in urbem redeunt, ac debitis laudibus honoribusq; Aretaphilæ persolutis ad supplicium de tyranno sumendum animos conuertere. Et Caluiam quidem tyranni matrem uiuentem cremauerūt, Leandrum uerò culeo insutum in mare proiecere. Demum Reipublicæ instituendæ intenti Aretaphilam ut unà cum ciuitatis

optimatibus Rempublicam gubernandam capesseret hortabantur. Quæ tanquam in dubio difficiliq; certamine, usq; ad præmiorum distributionem uersata, ubi liberam ciuitatem suiq; iuris factam conspexit, in sacrarum uirginum domum secedens, negotiorum omnium, ac ciuilium rerum cura posthibita, quod reliquum fuit uitæ inter amicas sociasq; mulieres placidè tranquilleq; peregit.

CAMMA. XIX.

GAlatæ duo quidem fuere Sinatus & Synorix, cum potentia apud suos clari, tum familiaritate inter se, & generis propinquitate coniuncti. E' quibus Sinatus uxorem duxit uirginem, nomine Cammam, corporis forma & pulchritudine claram. Neque enim solum uirtutibus quæ à muliere exiguntur, modestia & erga uirum obseruantia, sed prudentia quoque & ingenua quadam animi magnitudine excellebat. Humanitas præterea, atque erga inferiores præcipua comitas amabilem gratamq; omnibus ipsam reddebant. Accedebat ad hæc non parui apud eas gentes habitum ornamentum, Dianæ sacratam esse, quæ apud Galatas religiosissimè colitur, cuius festis sacrisq; celebrandis tanta obseruantia & cultus magnificentia præerat, ut omnes in sui admirationem conuerteret. Huius igitur captus amore Synorix, quum neque precibus ipsam flectere, neque ulla ui cogere uiuente Sinato posse animaduerteret, scelestissimum facinus ausus, dolo Sinatum interemit. Nec ita multò pòst missis ad Cammam nuntijs, in Dianæ templo degentem, connubium eius petebat: quæ non humiliter aut abiecto animo indignam uiri mortem ferens, diligentissimè quonam pacto de Synorige supplicium sumeret, obseruabat. Qui maiore indies studio petitionem urgens,

rationes haud multũ à ueritate alienas afferebat, neq; genere, aut alia quapiam re Sinato inferiorem sese esse prædicans, perpetratæ uerò cædis non odium aut auaritiam, aut aliam omninò causam, præter nimium amorem Cammæ fuisse testabatur, cui facilè ueniam ab ea tribui censebat oportere. Quum iugiter Camma fatigaretur, primo non admodum aspere aut inhumaniter petentibus aduersata, paulatim deinde mollescere, ac uerbis animum flecti simulauit, quum præsertim affines amiciq; omnes Synorigis gratia commoti, eius uoluntati ut acquiesceret hortarentur, uim quoq; ad extremum illaturum illum minitantes. Quibus tot rebus tandem Camma permota Synorigem ad se in templum uocari iubet, quasi deam huius autorem connubij factura: uenientem deinde benignè atque humaniter excipiens ad aram perduxit, & phialam tanquam deæ libamen tenens ipsa primo partem ebibit, reliquum deinde Synorigi bibendum porrexit: erat autẽ uenenatum mulsum quod phiala cõtinebatur. Idq; postquam ebibisse illum animaduertit, clara uoce exclamans, & deæ simulacrum uenerata: Te, inquit, dearũ præclarißima obtestor, me huius tantũ diei gratia Sinato superstitem hactenus fuisse. Quid enim illo mortuo tanti temporis usus afferre poterat præter huiusce ultionis spem? cuius iam compos tuo numine effecta libens uolensq; ad uirum descendo. Tibi uerò omnium scelestißime sepulcrum pro thalamo, & pro nuptijs funus amici familiaresq; parabunt. Ea quum Synorix audisset, & iam uisceribus inhærens uenenum sentiret, primo quidem currum conscendit, agitatione atq; concussu uenenum è corpore depulsurum existimans, uerum ibi diutius consistere ob dolorem non potens lectica se circunferri iußit, neque ita multò pòst è uita

migrauit. At Camma magnam noctis partem contra ueneni uim reluctata, ubi defunctum Synorigem audiuit, prompto atq; alacri animo decessit.

STRATONICA. XX.

PRæbuit insuper Galatia Stratonicam Deiotari, & Chiomaram Ortiagontis uxores, memoratu sanè dignas mulieres. Quarum Stratonica quum se filijs, qui uiro succederent, carere, idq; non uiri, sed sui uitio euenire animaduerteret, persuasit uiro, ut ex quacunq; posset muliere procreatos filios sibi supponeret. Tum Deiotarus mulieris prudentiā admiratus, eius consilijs obtēperare non recusauit. Ipsa igitur ex ancillis uirginē præstāti forma Electram nomine deligens, ut Deiotaro cōiungeretur effecit, atq; ex ea progenitos filios suscipiens tanquam legitimos, ingenuè liberaliterq; summa cum beneuolentia educauit.

CHIOMARA. XXI.

EX eadem quoq; Galatia & Chiomara orta est, Ortiagontis uxor, per id temporis capta, quo Romani Galatas, qui in Asia sunt, bello superauere. Hanc Tribunus quidam in diuidenda præda sortitus, ut plerunque militarium hominum fert consuetudo, uitiauit. Is erat cum propensus ad libidinem, tum uerò pecuniæ auidißimus, ut facilè auaritia libidinem superaret. Igitur quum Chiomaræ affines multum auri pro ipsa redimenda pollicerētur, Tribunus diligentißimè mulierem obseruabat. Forte autem fluuius locum, in quo Chiomaræ cognati habitabant, & Romanorum castra medius interfluebat: hunc postquam illi promissum redemptionis præmiū afferētes trāsgreßi sunt, iamq; ea recepta domum remearēt, ipsa seruorum cuidam iubet, ut Romanum, qui eam salutandi gratia usq; ad fluuium prosequebatur, interficeret. Quumq;

eius

eius mandatis seruus obtemperans captata opportunitate Tribunum occidisset, ipsa desectum à cadauere caput proprijs uestibus inuoluens una cum suis domum remeauit: utq; primum in uiri conspectum peruenit, laxato sinu caput quod gestabat, ante illius pedes effudit. Quumq; ille rei nouitate ac magnitudine perculsus mulierem interrogaret, num fidem seruare praeclarum arbitraretur: Sane, inquit illa, uerum hoc longè, ut opinor, praeclarius est, unum duntaxat ex his qui mecum concubuerint uiuere. Hoc se Polybius quum Sardis uersaretur, multorũ sermonibus celebratum audisse testatur, mulieris constantiam atque prudentiam admirans. Sed aliud quoq; eadem prouincia scribendi praestat argumentum. Nam quum Mithridates ad L X. ex Galatarum optimatibus, simulata amicitiae causa, Pergamum accersisset, asperè deinde superbéq; illos exagitans, uehementer eorum contra se animos irritauit, regis iniurias haudquaquam aequo animo tolerantium. Erat inter Galatas Toredorax, uir & procero robustoq; corpore, & animi audacia ac fortitudine praestans, qui negotium concedentibus reliquis susceperat, ut Mithridatem ex gymnasio, ubi iuri dicendo consistere consueuerat, abreptũ in fossam, quae non procul inde aberat, praecipitaret. Fortè eo die quũ Mithridates ad gymnasium uenire nollet, Galatas domum ad se uenire iubet, eos Toredorax hortatur, ut quum in unum congressi fuerint, omnes impetu facto regem trucident. Verum id consilium Mithridatem minimè latuit, quum ex eorum numero quidam rem omnem ad regem detulisset. Quapropter ingenti iracundia percitus rex, singulos Galatas singulis lictoribus mactandos tradidit. Nec ita multò pòst sibi uenit in mentem, esse in illorum numero adolescen-

lem cum nobilitate insignem, tum forma & ætatis flore omnium qui apud se essent præstantißimum. Eius igitur miseratione commotus ægre admodũ ferebat, quòd ipsum quoque iußisset interfici. Et quanquam de eo iam sumptum supplicium arbitrabatur, aliquos tamen dimisit, qui, si uiuentem adhuc nacti essent, eum morti subtraherent. Huic Vepolitano nomen erat, & casu quodam euenerat, ut is, quando comprehensus fuit, egregiam uestem miroq́; opere elaboratam indutus esset. Hanc igitur puram atque incruentam lictor habere cupiens, quum in spoliando iuuene esset occupatus, nuntios procul à rege missos effuso cursu ad se uenientes, & nomine Vepolitanum appellantes, est conspicatus. Itaque quæ pluribus exitij causa solet esse auaritia, Vepolitano insperatam salutem attulit. Inter hæc Toredorax occisus regis iussu inhumatus iacebat, neque ad eum sepeliendum amicorum quisquam audebat accedere, uerum Pergamena mulier, quam ob eximiam pulchritudinem Toredorax adamauerat, summum discrimen subire ausa, acceptum corpus, & quibuscunque poterat ornamentis decoratum sepelire parabat. Quod ubi regij custodes animaduertere, comprehensam mulierem ad regem adducunt: qui eius pulchritudine nonnihil commotus, eiusq́; simplicitatem ac fidem admirans, ubi amorem huius rei causam esse comperit, eam omni reatu absoluens incolumem abire iußit, eidemq́; amati corpus ad sepulturam concedens, uestes aliosq́; funere dignos ornatus ex propria supellectile largitus est.

TIMOCLIA. XXII.

THeagens Thebanus eadem cum Epaminonda & Pelopida, cæterisq́; optimatibus, sentiens de Republica, in ea pugna, qua pro communibus Græciæ fortunis

apud Chæroneam pugnatum est, cecidit, quum iam hostilem aciem quæ contra se steterat, profligatam uictor insequeretur: is præcipuum quempiam ex hostibus persequēs, quum ille, quonam usq; nos tandem persequeris? clamitaret, Macedoniam usque, respondit. Huic mortuo soror superstes relicta fratris uirtutem & propinquitatem egregijs operibus est testata, quanquam uirtute alibi haud multum uti licuit, quàm ut communes calamitates æquo animo toleraret. Nam postquam Thebis potitus est Alexander, milites per omnem urbem prædabundi discurrentes, alius aliam, ut cuiq; sors obtulerat, partem diripiebat: forte euenit, ut Timocliæ domum uir quidam impius atq; inhumanus, Thracum equitum præfectus, occuparet, qui regi & nomine & genere cōueniens, moribus ab eodem uehementer dissidebat. Is Timocliæ neq; genus, neq; anteactæ uitæ pudicitiam ueritus, ubi cœnatus multo se uino ingurgitauit, Timocliam secum dormitum accersiri iubet: neq; illata iniuria contentus, inter loquendum diligentissime, num quid auri aut argenti defodisset, aut uspiam occuluisset, sciscitabatur: ac partim minitando, partim uxoris loco eam se habiturum pollicendo, quod cupiebat, extorquere conabatur. Illa uerò, ut erat ingenio prompta, oblatam ab aduersario occasionem libenter arripiens: Vtinam, inquit, mori potius, quàm uiuere mihi ante hanc noctem contigisset: corpus enim ab omni contumelia intactum inuiolatumq; seruassem: uerum te unum tutorem dominum uirum, ubi ita dijs uisum est, habitura, quæ tua iam sunt, amplius te celare non debeo: Mihi enim iam nihil aliud, quàm quod tibi libuerit, accidere posse conspicio: quo pacto igitur se res habeat, accipe. Ego quum multum haberem cælati argēti, mundū quoq; muliebrem

maximi pretij, auri quoq; signati non parum, ubi urbem iam propemodum captam animaduerti, omnia proieci, uel ut uerius loquar, in puteo aqua carente deposui, idq; pauci admodum nouere. Est enim puteus operculo quodam desuper tectus, & multis undique circunseptus uepribus. Tu igitur illa sumens fortunatißimus euades: mihi uerò eadem illa pristinæ fortunæ, & domestici splendoris testimonium afferent. Ea quum Macedo audisset, quoad illucesceret dies, spectare non ualuit, & Timocliæ se ad monstratum locum deducere, atque horti aditum, ne quis eò peruenire poßit, claudere iubet. Ipse post hæc interiore duntaxat tunica indutus descendit in puteum, malo Genio, & illatæ in Timocliam iniuriæ ultricibus eò ducentibus: Nam postquam illum iam ad fundum putei descendisse Timoclia animaduertit, multos & ipsa proprijs manibus lapides in puteum deuoluens, plures etiam ancillas eòdem deijcere iubens, uirũ tandem nequicquã auxilia implorantẽ lapidibus obrutũ interemit. Ea res postquã Macedonibus comperta est, detracto ex puteo cadauere, quum iam rex per præconẽ edixisset, ne quis Thebanum ciuem auderet occidere, comprehensam Timocliam ad regem ducunt, perpetratæ ab ea cædis accusationem deferentes. Qui cum ex uultu atq; statura corporis, tum & incessus & morũ grauitate generosam quandã in ipsa dignitatem contẽplatur, primum quænam esset interrogauit. Ad quem ipsa constanter atq; interrito uultu respõdens: Mihi, inquit, Theagenes frater fuit, qui imperator in Chæronia contra uos pro communi Græcorum salute pugnans occubuit, ne nos ea, quibus nunc premimur, mala sustineremus. Ego uerò postquam nostro genere indigna pati sum coacta, nequaquam iam mortem abnuo: mihi enim mori

longè melius est, quàm noctem præteritæ similem, nisi tu prohibeas, experiri. His auditis adstantium pleriq; lacrymas continere non potuerunt. At Alexander non se quidem misérari tali animo præditam mulierem inquiens, sed magis uirtutem ac prudentiam admirari, principibus militiæ edixit, ut cauerent, ne qua posthac ingenuæ domui afferretur contumelia. Timocliam uerò, atque omnes generis propinquitate sibi coniunctos, incolumes, atque ab omni clade intactos seruari præcepit.

ERYXONA. XXIIII.

BAtti, cognomento Eudæmonis, filius fuit Arcesilaus, uir moribus haud quaquam patri similis: Nam uiuo etiam parente, quum pinnas & propugnacula quædam circa domum suam ædificare cœpisset, à patre prohibitus, ac insuper talento mulctatus est. Is itaq; post patris mortem, quum & suapte natura ferox esset, & Learcho scelestißimo atq; audacißimo uiro familiariter uteretur, ex rege sese in tyrannum permutauit. Verum Learchus insidias tyrannidi machinatus, optimum quenque Cyrenensium ciuium aut morte, aut exilio damnabat, eius rei culpam omnem in Arcesilaum transferens. Tandem quum in letalem morbum Arcesilaus incidisset, Learchus marítimo echino in potione tradito, ipsum ad mortem compulit. Ipse uerò tyrannide occupata, eam Arcesilai filio seruare dictitabat. Verum puer & quia pede altero claudicaret, & ob ætatis etiam imbecillitatem non magni sanè à ciuibus existimabatur. Igitur studium omne in adolescentis matrem uertentes, summa charitate beneuolentiaq; ipsam colebant: quæ quum prudentia & amore erga uirum præcipuo haberetur, tum affinium clientumq; multitudine non paruas in ciuitate uires habebat. Quibus de causis

causis permotus Learchus, eius coniugium exposcens, filium Battum in adoptionem si sibi nupsisset, assumere pollicebatur, successorem post suam mortē in regno futurum. At Eryxona, id enim mulieri nomen erat, quasi & ipsa coniugium exoptaret, fratres quid sibi esset agendum, consulere uelle dixit, eumq; ipsum adhortata est, ut rem cum fratribus cōmunicaret. Illi igitur dedita opera rem quammaximè in longum protrahentes, quod animo facere destinauerant præparabant. Inter hæc Eryxona missa ad Learchum ancillula, nuntiat fratres neq; connubio multum aduersari, neque eidem palàm assentiri: quòd si fortè mutuò colloquendi facultas detur, fore ut quum non ultra iam obsistere poßint, facilè ac libenter assentiantur. Igitur optimum sibi uideri, ut ipse noctu quādocūq; placuerit ad se ueniat: principio nanq; peracto reliqua prospere successura existimare. Erant hæc Learcho uehemēter grata. Quumq; mulieris amore flagraret, se ubi illa iusserit uenturum pollicetur. Atq; hæc omnia Polyarcho, qui inter fratres eius maior erat, autore mulier faciebat. Igitur statuto simul congrediendi tempore, Polyarchus adolescentes duos gladijs armatos in sororis cubiculo clanculū statuit, quorum parens non multò antea fuerat à Learcho interfectus. Inde ibi Learchus, uocante Eryxona domum, sine custodibus ullis ingressus est. Adolescentes impetu facto multis confossum uulneribus interfecere, & cadauer per fenestras domus eijcientes, Battum regijs insignibus ornatum ad populum produxere, eoq; in paterno regno constituto, pristinam Reipublicæ formam Polyarchus Cyrenæis ciuibus reddidit. Erant per ea tempora Cyrenis milites permulti ab Amaside Aegyptiorum rege missi, quorum fide atq; opera plurimum Learchus utebatur,

magnumq;

magnumq; per eos timorem ciuibus incusserat. Hi gestæ rei nuntio ad Amasim misso, grauiter Polyarchum accusabant. Quapropter cōmotus Amasis bellum repente Cyrenæis meditabatur, uerum ob matris mortem occupatus, dum iustas illi exequias celebrat, bellum paulisper differre coactus est. Interea legatos ad Polyarchum mittit, quo animo in eum rex esset nuntiantes. Quorum uerbis commotus Polyarchus, purgatum sese ad Amasidem statuit proficisci. Eryxona quoque nunquam illum desertu ram asserens, atque omne secum discrimen subire uolens, comitem fratri itineris addit. Tum eorum mater Critola, quanquam ætate iam grauis esset, quòd utrunque miro amore diligeret, simul & ipsa itineris laborem suscepit. Erat magna mulieris eius apud omnes dignitas atque existimatio, cum propter egregias uirtutes suas, tum quòd Batti, qui Felix cognominatus est, soror extiterat. Hi postquam in Aegyptum peruenere, omnes perpetratum ab eis facinus admirabantur. Amasis uerò præcipue fortitudinem atq; prudentiam Eryxonæ contemplatus, magnis ornatos muneribus, & regia liberalitate ac magnificentia prosequutus, Cyrenas redire permisit.

XENOCRITA. XXIIII.

NEc minus profectò laudis meruisse uidentur, quæ à Cumæa Xenocrita aduersus Aristodemum tyrannum gesta sunt, quem nonnulli ob delicias Battum, id est, mollem cognominatum arbitrantes, procul à rei ueritate discedunt: mollis enim apud Barbaros cognomentum accepit, quod apud eos impuberem designat, eò quòd admodum adolescens unà cum æqualibus comatis adhuc in bello aduersus Barbaros gesto præcipue claruit: nec tantū audacia & animi uigore in pugnando, quantum

prud

prudentia consilioq; excellere uisus est. Itaque quum ciues omnes in admirationem sui conuertisset, magnam est apud illos autoritatem consequutus, & ab ijsdem cum exercitu missus, ut Romanis *ferret auxilium, quibus* Tyrrheni *per id temporis ut* Tarquinium Superbum *in regnum restituerent, bellum intulerant.* Ea *quum diuturnior militia fuisset, haud facilè dici potest, quantum gratiæ apud eos qui secum militabant, sibi comparauerit.* Igitur *ubi satis eos conciliasse existimauit, persuadet ut senatus autoritate deiecta, optimates ac potentiores omnes ex urbe pellerent: quibus tandem perpetratis, non magno labore ciuitatis tyrannidem occupauit.* Erat *is libidine in mulieres, atque etiam ingenuos pueros suprà quàm dici potest corruptißimus.* Fertur *enim masculos quidem adolescentes in mulierum morem comatos, & auro, cæteroq; mundo muliebri instructos, apud se habere consueuisse: mulieres uerò & tonderi capita, & epheborum chlamydes, & breuißimas gestare tunicas cogebat: earumq; multis quum deditus esset, unam tamen præ cæteris amabat* Xenocritam, *quam exulante patre domi relictam nullis neque nuntijs, neque uerbis antea tentatam, repente ad se deduci iubet, magni ipsam muneris loco habituram existimans, si apud eum quocunq; modo uersari posset.* Verum *hæc ingenuum puellæ animum haudquaquam fregerunt, grauiterq; ferebat, quòd insponsata indotataq; apud illum pro pellice uersaretur.* Non *minus præterea quàm qui tyranno infensißimi erant, patriæ libertatem exoptabat.* Forte *euenit, ut per id temporis* Aristodemus *opus arduum sane maximiq; laboris, uerum nullius usus aut commoditatis futurum aggrederetur:* Ingenti *enim fossa* Cumæorum *agrum circundare statuit: quod non utilitatis*

tis

tis cuiusquam, ut diximus, aut necessitatis gratia excogitarat, sed ut assiduo labore fatigatis ciuibus, nullius ocij, aut cessationis occasionem daret: Erat enim singulis certa in mensura agri spatium definitum, quod effodere, atque indigestam humum asportare cogebantur. Consueuerat autem Xenocrita quandocunque domo abesset Aristodemus, uelato capite in secretiorem domus partem secedere. Talia igitur facientem adolescentium aliqui ex his qui simul uersabantur, per iocum interrogarunt, cur unum duntaxat Aristodemum tantopere coleret, ut alios ne colloquio quidem dignaretur. Quibus illa serio, non ioco respondens inquit, quia solus ex Cumaeis Aristodemus uir est. Hoc dictum animos omnium qui audierant pupugit: generosiores uerò ad libertatis curam recuperandae erexit. Fertur quoque, Xenocritam id contemplatam grauiter ingemiscentem subiecisse: quàm mallem & ipsa cum patre simul terram effodere atque asportare, quàm in huiusmodi delicijs summaq; potentia apud Aristodemum uersari. Quae res magnoper coniuratorum animos confirmauit, quorum princeps Thymocles erat. Igitur Xenocrita in regiam aditum praebente, inermem atque omni custodia uacuum tyrannum aggressi nullo prohibente interfecerunt. Ita dupl ci mulieris uirtute Cumaeorum ciuitas libertatem accepit: Nam & prima eius recuperandae curam cogitationemq; iniecit, & ad opus perpetrandum contulit auxilium. Quumq; Cumaei ciues maximos honores afferre Xenocritae pararent, illa omnibus neglectis unum duntaxat ab eis postulauit, ut sibi Aristodemi corpus liceret sepelire. Quo facile perlibenter'que concesso, ciues sacerdotem Cereris ipsam constituêre, non minus deae sacerdotem, quàm mulieri sacerdotij honorem gra-

tum futurum arbitrantes.

PYTHEI VXOR. XXV.

PYthei quoque uxorem, quæ Xerxis temporibus claruit, prudentia probitate'que insignem fuisse perhibent. Eius uir Pytheus, aurifodina inuenta, cupidè nimis, aut superflua quadam curiositate eiusmodi operi intentus, omnes in eo ciues occupatos habebat, quum alijs ad fodiendum uteretur, alios conflando purgandoq; fatigaret, quosdam uerò ei quod iam paratum esset custodiendo præficeret. Omnibus igitur circa auri comparationem occupatis, quum aliud nihil agere possent, multi'que ob laboris magnitudinem perirent, cuncti uerò tam multum in ea re studium improbarent, mulieres facto agmine ad Pythei uxorem uenerunt, orantes, ut huic malo aliquod remedium imponeret. Ipsa mulieres benignè alloquuta, discedere, ac bono animo esse iubet. Inde fabris, quibus ciuitas ob auri multitudinem abundabat, adhibitis, aureos panes, atque omnis generis cibaria ex auro fabrefieri mandauit, & ea præcipuè quibus Pytheum delectari cognouerat. His diligenter studiose'que confectis, Pytheus, qui dies aliquot ab urbe abfuerat, domum redijt. Venienti itaque, & parari cœnam postulanti, mulier auream mensam afferri iußit, in qua nihil quod esui esset, appositum erat: sed omnia ex auro, ut antea diximus, fabrefacta. Ac primo quidem aspectu gauisus est Pytheus, mira arte singula elaborata conspiciens. Inde aspectu iam abunde satiatus, quicquam cibi afferre præcipiebat: uerum mulier cuncta quæ postulasset ex auro composita iubebat apponi. Qumq; ille iracundia percitus esurire se uociferaretur, neque se aurum per id temporis amplius exposcere: Tu uerò, inquit mulier,

lier, nullius rei præter hanc unam habendæ facultatem præbes: omnis enim uirorum cura, omnisq; ars tuo iussu in parando auro uersatur, ut nemo iam agros colat, omnisq; serendi, plantandi, ac nutriendi arbores diligentia perijt, dum in his fodiendis ac perquirendis, quæ minimè usui esse possunt, tuo iussu omnes sunt occupati, nec pauci etiam eiusdem rei causa moriantur. Hac oratione non mediocriter commotus Pytheus fodiendi negotium haudquaquam penitus omittens, quintam duntaxat ciuium partem in opere continuit, reliquos cum agriculturæ, tum cæteris artibus operam dare præcepit. Post hæc quum Xerxes in Græciam transire pararet, Pytheus egregie instructum exercitum mittens petebat à rege, ut ex pluribus quos habebat filijs, uni saltem uacationem militiæ concederet, qui eius sustentare senectutem, & quæ domi agenda essent, administrare posset. Verum indignatione atque iracundia percitus Xerxes, filium quem domi remanere petierat Pytheus, interfectum, ac membratim concisum, per castra iussit circunferri, & reliquos secum proficisci coëgit. Quamobrem dolore confectus Pytheus, quod plerisque timidis & insanis euenire consueuit, quum & mortem formidaret, & uitæ satietate atque odio teneretur, ut neque iam ultrà uiuere uellet, nec tamen uitam auderet abijcere, miseram sanè delegit uiuendi rationem. Erat in ciuitate tumulus ingens, à quo non procul fluuius, quem Pythopolitam incolæ appellant, præterfluebat: in eo quum Pytheus monumentum ædificasset, fluuij cursum ita ut tumuli radices attingeret deriuauit. Quibus peractis ipse monumentum ingressus, curaq; omni & gubernatione ciuitatis penes uxorem relicta, eidem ne quis monumentum ingrederetur cauere præcepit, utq; singulis

diebus paratam cœnam ad monumenti ostium poni curaret quoad priorem intra monumentum protractam conspexisset. Quòd si illam eodem loco positam offenderet, tunc se iam mortum arbitraretur. Et is quidem eo pacto, quod uitæ reliquum fuit, miserabiliter duxit. Mulier uerò, egregiè admodum regni cura suscepta, malorum finem ciuibus suis imposuit.

FINIS.

GVARINVS VERONENSIS
Ornatißimo uiro Iacobo
Lauagnolo S.

VVM te Pollianum, *suauißime* Iacobe, *me uerò* Polizcanus *ager in præsentia teneat, non indignari, & temporis succensere acerbitati non possum, quæ nostram interrũpat consuetudinem, tanta studiorum suauitate conditam. Eam ut instauremus aliqua ex parte, faciet crebra literarum legatio, & mutua scriptorum nostrorum concursio, quibus absentes præsentes simus, & ipsa omnino Musarum non mutescat humanitas. Et ut ocium tuum uel meo exemplo iners perire non sinas, cuius rationem fructumq; tibi reddere ac impertire institui, accipe breues clarorum hominũ inter se contentiones, à* Plutarcho *nostro collectas, & à me nuper in* Latinum *conuersas. In quibus facti nouitate mouebere, quòd tanta rerum gestarum, quòd sanè dissimillimarum similitudo plerunque deprehensa est, ut unica duntaxat nominum iudicetur facta mutatio.* Gratißima *certè nobis hæc erit lucubratiuncula, si ea tuo nomini, & nostræ familiaritatis memoriæ dedicata fuerit, cæteraq;*

iuuentus

iuuentus historiarum capta dulcedine in ea conquiescet, & uehementer fuerit oblectata. Quas quidem ad res teipsum & animi nobilitas inuitat, & aui tui splendor accendit, qui ingenio, bonis artibus, sapientia, & uirtute insignis, non modò familiam uestram ornat, sed etiam ciuitatem uniuersam. Sin omnis & uirtutis hæres, præclarè facies, quum per obseruata uestigia & exempla domestica ad laudem, ad decus, ad dignitatem plenis anhelas gradibus. Vnde acceptam ab alio lucē dissemines, & Veronam illustres. De ipso aliâs. Plutarchum, uel me in Plutarcho potius, audi.

PLVTARCHI CHAERONEI PHILLOSOPHI CLARISSIMI, PARALLELA.

Guarino Veronensi interprete.

OMPLVRIMI sunt, qui uetustissimas historias ob rerum gestarum admirationem, fictiones, & fabulamenta esse existiment. Quamobrem quum multa posterioris temporis facinora rebus Romanæ ætatis similia obtigisse compererim, ea ipsa delegi, & priscis par nouum adieci, eorumq; nomina, qui literis illa memoriæ prodiderunt, scripta subiunxi.

DE DATI, CYNEGIRO, &c. I.

PErsarum præfectus, Datis nomine, cum tricies centenis millibus militum Marathonem, qui in Attica

campus est, irrumpens, quum ibi castra locasset, indigenis bellum indixit. Quocirca spreta Barbarorum multitudine, Athenienses quatuor creatis ducibus, Cynegyro, Polyzelo, Callimacho, & Miltiade, nouem militum millia eò mittunt. Collatis deinde signis quum Polyzelus quendam humana specie augustiorem conspexisset, caecus amisso uisu factus est. Callimachus complurimis transfixus hastilibus, quanquam uitam efflasset, stetit. Cynegyrus inuectam Persarum nauim detinens utraque manu, obtruncatur.

DE HASDRVBALE & Glauco. II.

HAsdrubal capta Sicilia Romanis bellum indixit. Senatus itaq; Metellum imperatorem creat, qui uictorem inde reportauit exercitum. In eo bello L. Glaucus, uir praecipua nobilitate, quum Hasdrubalis nauem detineret, utranque manum amisit, uti scriptum reliquit Aristides Milesius primo rerum Sicularum, à quo materiam Dionysius Siculus accepit.

DE XERXE ET AGESILAO. III.

XErxes bellum Graeciae illaturus, cum quinque myriadibus militum penes Artemisium ancoras iecerat. Qua re perturbati Athenienses Themistoclis fratrem, Agesilaum nomine, speculatorem miserunt, tametsi pater Neocles cũ utrãq; manum amisisse per quietem uidisset. Is itaq; inter Barbaros habitu Persico constitutus, quendam ex Xerxis stipatoribus, nomine Mardonium, interfecit: existimauerat enim eum Xerxem esse. Quum igitur à circunstantibus captus ligatus ad regem deductus esset, eum ad Solis aram immolaturum offendit: in qua dexteram imponens, quum aliquandiu uim suppliciorum ne ullo

quidem

quidem emisso suspirio tolerasset, è uinculis liberatus est, hac adiecta uoce: Huius generis Athenienses uniuersi sunt: quòd si fidem non habes, læuam quoque iniiciam. Ea res quum Xerxi pauorem incußisset, seruari Agesilaum imperauit, quemadmodum in secundo rerum Persicarum Agatharcides Samius tradit.

DE MVTIO. IIII.

PORsena rex Tuscorum aduersus Romanos bellaturus trans Tyberim castra habebat, interceptaq; quæ Romam ferebatur annona, eos fame urgebat. Eam ob rem confusis Patribus, Mutius ordinis patricij homo, quadringentos æquales à Consulibus accipiens, fluuium priuato traiecit habitu. Vbi quum stipatorem quendam necessaria ducis dispartientem uidisset, Porsenam ratus, hominem occidit. Ductus deinde ad regem, dexteram igni manum imposuit, dolores'que animose dißimulans, ac ridens, inquit: Solutus sum, tametsi nolis, Barbare. Nos quadringentos esse scito, qui tuo in exercitu obuersamur, ut te neci tradamus. Tum rex terrore confectus pacem Romanis fecit: sicut quarto historiarum Aristides Milesius memoriæ mandauit.

DE ARGIVIS ET LAcedæmonijs. V.

ARgiuis ac Lacedæmonijs de Thyreate agro disceptantibus, Amphyctiones ut utrique pugnam committerent iudicarunt, & uictori ager adiudicaretur. Itaque Lacedæmonij Othryadem, Argiui autem Thersandrum imperatores creant. His deinde pugnantibus duo ex Argiuis, Agenor & Chromius, superstites uictoriam in urbem renuntiant. Per summam postea quietem Orthryades, qui superuixerat, semifractis innitens hastis,

ex cæsis scuta corripiens trophæum erexit, ex proprio inscribens cruore: Ioui, in cuius potestate sunt trophæa. Dehinc orta utrinque discordia, Amphictyones quum rei spectatores aduentassent, palmam Lacedæmonijs adiudicant. Hæc ita gesta Chrysermus in tertio rerum Peloponnesiacarum commemorat.

DE ROMANIS ET Samnitibus. VI.

ROmani contra Samnites bellum gerentes posthumium Albinum imperatorem faciunt, qui ad Caudinas furcas (is enim angustißimus locus est) insidijs circumuentus tres legiones amisit. Ipse etiam letali uulnere accepto cecidit. Nocte deinde concubia paululum recepto spiritu, raptis ex interfectis hostibus clypeis trophæum erexit, tinctaq; cruore dextera titulum inscripsit: Romani de Samnitibus Ioui, in cuius potestate sunt trophæa. C. Marius deinde, cognomento Læmargus, imperator eò missus, quum ad locum aduentasset, uiso trophæo optimum cepit augurium, & Marte collato regem captum Romam uictor transmisit: ut tertio Italicarum rerum Aristides Milesius scripsit.

DE LEONIDA. VII.

PErsis in terram Græciam cum myriadibus quingentis aduentantibus, Leonidas unà cum quingentis à Lacedæmonijs eò missus est. Et quum epularetur, multitudo Barbarorum incumbit: quos ut Leonidas conspexit: Prandete, inquit, commilitones tanquam apud inferos cœnaturi. Dehinc facto in Barbaros impetu, multis confossus telis peruenit ad Xerxem, eiq; coronam abstulit. Quo mortuo Xerxes cor eius excidens pilosum inuenit. Hæc Aristides primo rerum Persicarum libro.

DE FABIO MAXIMO. VIII.

Romani bello, quod contra Pœnos gerebant, quingentos duce Fabio Maximo miserunt. Collatis manibus cunctos amisit. Ipse mortifero accepto uulnere, in Annibalem uehementi cursu concitatus, ablato ei diademate prope eum oppetijt. Aristides Milesius ita factum esse testis est.

DE MIDA ET ANCHVRO. IX.

Circa Celænon, Phrygiæ oppidum, terræ hiatus cum aqua domos complures ipsis cum mortalibus absorpsit in profundum. Midas rex oraculo monitus, ut res cò pretiosissimas conijceret, ita enim futurum ut terra coiret, auro & argento iniecto, nihil opis attulit. Anchurus regis filius, quum nihil in uita humana pretiosius anima secum ipse uersasset, datis genitori complexibus, & Timotheæ uxori, equum ascendit, inq; biantem locum concitatus est. Postquàm in unum terra redijt, auream Iouis Idæi aram eo in loco dedicauit. Huius rei testis est Callisthenes secundo Metamorphoseωn.

DE CVRTIO. X.

Tyberis per medium fluens forum ob Iouis iram magno dirupto aggere, permultas demersit ædes. Accepto mox oraculo id desinere posse didicerunt, si pretiosissimum quiddam illuc inijcerent. Cæteris aurum atq; argentum inijciētibus, Curtius insignis adolescens quum pretiosissimam hominis animam intelligeret, sese in biantem terram coniecit eques, suosq; ex calamitate saluos reddidit. Aristides in undecimo Italicarum rerum refert.

DE AMPHIARAO. XI.

Qvum duces, qui Polynicem sequuti sunt, conuiuium agerent, quædam aquila descendens telum Amphiarai in sublime tulit, moxq; demisit: id autem hu-

mi fixum in laurum uersum est. Quo in loco quum postridie dimicarent, Amphiaraus unà cum curru absorptus est. Ibiq; oppidum hac etiam ætate uocatur Harma, *id est currus. Id apud Thrisimachum tertio ædificiorum libro scriptum est.*

DE PAVLO AEMILIO, ET Valerio Torquato. XII.

Romani aduersus Pyrrhum Epirotarum regem bellum gerebant. Tum Paulus Aemilius responsum accepit ex oraculo, uictoriam reportaturum, si aram eo in loco ædificaret, ubi insignem cum curru hominem demersum aspiceret. Post tres demum dies Valerius Torquatus (sic enim in somnis fuerat admonitus) sumptis sacerdotis insignibus (nam augurali scientia præditus erat) educto exercitu, & multis ante à se interfectis, à terra absorptus est. Tum Aemilius structa ibidem ara uictor euasit: ex qua uictoria centum sexaginta turres gestantes elephantos Romam *misit. Quo autem tempore superatus est* Pyrrhus, *ex ara ipsa eduntur oracula. Ita Critolaus tertio rerum Epiroticarum meminit.*

DE HERCVLE. XIII.

Hercules florenti adhuc ætate regem Eubœæ Pyræchmen bellum Bœotijs inferentem uicit, uictumq; pullis equinis ita alligauit, ut in duas dispertiretur partes, insepultusq; iaceret. Locus adhuc Pyræchmæ pulli uocatur. Est autem penes Heraclium fluuium, ubi potantibus equis hinnitus emittitur. Quemadmodum tertio de fluminibus libro traditum est.

DE TVLLO HOSTILIO, ET Metio Suffetio. XIIII.

Tullus Hostilius rex Romanorum cum Metio Suffetio

tio Albanorum rege bellum habebat, in quo prælium sæpenumero distulit, eoq; aliquando superato Albani ad epulas sese conuertunt. Epulantes adoritur, captumq; regem duobus alligans pullis discerpsit, ut Alexarchus tertio rerum Italicarum autor est.

DE PHILIPPO LVSCO EFFECTO. XV.

Philippus quum Methonem & Olynthum diripere cuperet, summis uiribus Sandanum fluuium traijcere conabatur. Qua in re Aster Olynthius telum Philippo immisit in oculum, his uerbis inscriptum: Aster Philippo mortiferum mittit telum. Philippus amisso oculo saluus ad suos rediens enatat. Hæc quidem Callisthenes tertio rerum Macedonicarum tradit.

DE COCLITE. XVI.

Porsena rex Tuscorum bellum Romanis inferens trans Tybrim metatus est castra, ubi intercepta annona Romanos fame domabat. Horatius Cocles imperator creatus pontem sublicium occupat, ut Barbarorum copijs transitum inhiberet. Quum autem à Barbarorum multitudine permeretur, militibus quos secum habebat, ut pontem sublicium inciderent imperauit. Quæ res trãsire uolentes Tuscos cohibuit. Quumq; se in fluuium deiecisset, oculum telo saucius enatauit ad suos. Hæc quidem Theotimus secundo rerum Italicarum refert.

DE ALTHEA ET SYLVIA. XVII.

Mars cum Althea concubuit, genuitq; Meleagrum, ut Euripides in Meleagro scripsit. * Hoc solum Plutarchi extat. Cæterũ Ouidius Metamorphoseon octauo scripsit tres Parcas matri partu leuatæ uisas imposuisse igni stipitem, dixisseq; natum tantisper uicturũ, dum stipes duraret

duraret, eoq; dicto abiisse; matrem autem stipitem extraxisse, & conseruasse, donec irata filio quòd fratri præripuisset honorem interfecti apri Calydonij, cum ipso simul filium exußit, dicente Ouidio primo Tristium:

Vtq; cremasse suum fertur sub stipite natum
Thestias, & melior matre fuisse soror.

DE MARCELLO ET *Mamerco.* XVIII.

SEptimius Marcellus Syluia sibi matrimonio copulata, uenationi non infrequens incumbebat. Illam autem recens nuptam Mars in pastoris habitu uiolenter grauidam effecit, ac seipse quinam foret patefecit. Deditq; hastam, in qua eius qui nasceretur inesse genesim assereret. Tuscum autem occidit Septimius. Cæterum Mamercus dijs ob fructuum ubertatem sacrificans, unam neglexit Cererem. Quæ ob id aprum immisit. Venatorum igitur collecta manu hunc leto dedit Mamercus, caputq; & exuuias missum iri desponsatæ uxori curauit. Scimbrates autem & Muthias uterini fratres puellam interemerunt. Indignatus ille, infenséq; ferens cognatos occidit. Mater uerò hastam cremauit.

DE TELAMONE ET AIACE. XIX.

TElamon Acaci ex Endeide filius profectus in Eubœam etiam noctu abierat. Quumq; sensisset pater, ciuium aliquem suspicatus, puellam in mare deijciendam stipatorum cuidam mandat. Hic misertus uendidit. Salamina autem naue appulsa puellam sibi Telamon comparauit, ex qua suscipitur Aiax: ut Aretades Cnidius in secundo Insulanorum scriptum reliquit.

DE L. TROSCIO, ET FLOrentia Contrusci matre. XX.

Lucius

LVcius Troscius ex Patride filiam, nomine Florentiam, sustulit, quam Romanus Calpurnius compressisse fertur. Hanc autem pater cuidam de satellitio suo submergendam tradidit. Verum puella quum misericordiam à stipatore sibi promeruisset, Calpurnio fortè fortuna in Italiam naue appulso uenditur non adeò pòst Contrusconenixa.

DE PAVSANIA ET Agesilao. XXI.

PErsis Græciam discursationibus, ac prælijs infestantibus, Pausanias Lacedæmoniorum imperator, quinquaginta auri talenta, ut Spartam proderet, à Xerxe acceperat. Quod ubi deprehensum est, pater Agesilaus usq; ad Chalciœcæ Palladis templum filium insectatus, cocto latere ita templi fores obstruxit, ut cum inedia consumpserit. Mater autem insepultum eiecit. Quemadmodum Chrysermus historiarum secundo refert.

DE P. DECIO ET CASSIO Bruto. XXII.

BEllum Romanis aduersus Latinos erat. In eo ducem P. Decium creant. Quidam patritio genere, cæterum inops adolescens, Caßius Brutus nomine, dicta mercede portas aperire uolebat. Verum deprehensus ad auxiliare Palladis templum confugit. Eius pater Caßius signifer, occlusis foribus necatum fame iuuenem insepultum eiecit. Quemadmodum Clytonymus in rerum Italicarum libro nono tradit.

DE DARIO ET ARIObarzane. XXIII.

DArius rex Persarum apud fluuium Granicum cum Alexandro confligens, amißis Satrapis, & falcatis

tis curribus duobus & quingentis, alterum prælium inturus erat. Ariobazanes autem filius, Alexandri misericordia commotus, patrem interficere pollicitus est. Qua re indignatus Darius filio caput abscidit. Quod Aretades Cnidus in tertio rerum Macedonicarum testatur.

DE IVNIO BRVTO. & filijs eius. XXIIII.

BRutus eiecto Tarquinio Superbo, Consul una omniũ uoce creatus est. Ille enim imperiose nimis ac tyrannicè in regno uersabatur. Expulsus itaque sese recepit ad Tuscos, quorum ope quum bellum Romanis inferret, filij Brutum prodere uoluerunt. Qua ex re Brutus natis caput abscidit. Id Aristides Milesius in rebus Italicis testatur.

DE EPAMINONDA, ET Stesibroto eius filio. XXV.

THebanorum dux Epaminondas aduersus Lacedæmonios belligerabat. Instante igitur deligendorum magistratuũ die, relicto in exercitu filio Stesibroto, quum ei ne pugnaret imperasset, uenit in patriam. Lacedæmonij ut absentem Epaminondam intelligunt, adolescentem conuicijs, ut imbellem & effœminatum, lacessunt. At ille grauiter ferens, paternorum immemor præceptorum Martem contulit, uictoriamq; reportauit. Quod ubi pater accepit, indignatus corona imposita ceruicem secari iußit: sicuti in tertio rerum Thebanarum Ctesiphon scribit.

DE MANLIO ET eius filio. XXVI.

ROmani bellum aduersus Samnites habentes, Manliũ, cognomento Imperiosum, imperatorem creant. Qui postmodum comitijs Consularibus profectus in urbem, filio ne manum conserat imperat. Id ubi Samnites perdidicere,

didicere, iuuenem contumelijs adorti nihili pendunt. Quibus commotus adolescens fuso hoste uictor in castra rediit. Quare Manlius natum securi percuti iußit: sicut Aristides Milesius scribit.

DE HERCVLE
& Iole. XXVII.

HErcules ab Iole connubio reiectus Oechaliam diripuit, Iole sese è muro deiecit. Contigit autem, ut quum uehemens uentus amictum quasi sinum inflasset, illæsa descenderit. Ita scriptum est à Nicia Maleota.

DE TORQVATO ET
Clusia. XXVIII.

IN bello, quod cum Tusco gerebatur à Romanis, Valerius Torquatus imperator quum regis filiam, Clusiam nomine, uidisset, uxorem à Tusco petijt, quam minimè consecutus oppidum diripuit. Clusia sese e turri deijciens, tumefactis uestibus uento (ita enim suggerente Venere factum esse creditur) sospes ad terram delata est. Eam quum postmodum imperator uiolasset, publico decreto, refragante nemine, in Corsicam in exilium missus est. Ea est adiacens Italiæ insula. Ita scriptum est à Theophilo, libro Italicarum rerum tertio.

DE METELLO ET METELLA
eius filia, item de Iphigenia. XXIX.

POenis ac Siculis socia aduersus Romanos arma parantibus, Metellus imperator omnibus dijs, excepta duntaxat Vesta, sacrificium fecit. Quæ quum aduersos classi uentos immisisset, C. Iulius uates eos cessaturos dixit, si antea filiam immolasset. Ille urgentibus rebus filiam Metellam immolaturus adduxit. Dea uerò adolescentem miserata, buculam suppofuit, puellam'que ad Lanu-

sium deferens sacerdotem eius qui in eo loco colitur, draconis fecit. Sic in tertio rerum Italicarum à Pythocle proditum est. Idem de Iphigenia in Aulide Bœotiæ factum esse Meryllus primo Bœotiorum gestorum commemorat.

DE BRENNO, ET *puella plebeia.* XXX.

B*Rennus rex Gallorum Asiam diripiens quum Ephesum aduentasset, plebeiam uirginem adamauit, quæ & concubitum, & Ephesi proditionem pollicita est, si mundum sibi muliebrem, & manuum ornamēta traderet. Orans igitur milites, ut in auarißimæ uirginis sinum aurum quod gestabant immitterent, fecit ut sub magna ui auri uiua obrueretur. Sicuti primo rerum Gallicarum Clitophon scriptum reliquit.*

DE TARPEIA VIRGINE. XXXI.

R*Omanis bellum contra Albanos gerentibus Tarpeia uirgo nobilis, Capitolij custos, sese in Tarpeium collem aditum tradituram esse promisit, si quæ ornatus gratia ferebant monilia mercedis loco sibi tradidissent. Id ubi decreuerunt, uiuentem obruerunt. Sic Aristides Milesius in libro rerum Italicarum factum affirmat.*

DE TERGEMINIS TEGEA- *tis & Pheneatis.* XXXII.

T*Egeatæ ac Pheneatæ quum diutino sese bello afflixissent, demum se, uti pro summa rei tergemini fratres prælium inituri utrinque mitterentur, decernunt. Itaque Tegeatæ Rheximachi filios, Pheneatæ uerò Demostrati promiserunt. Collato Marte duo ex Rheximachi liberis interfecti, tertius, nomine Critolaus, duos militari quadam astutia superauit. Nam quum fugam simularet insectantem singulatim occidit. Eius aduentu quum populus uniuer*

uniuersus gratularetur, sola quidem soror Demodica nullam cepit lætitiã: perierat nanq; in eo prælio sponsus ipsius Demodicus. Quo indignatus Critolaus sororem interfecit. Qui quum homicidij accerseretur, matris interuentu à crimine liber euasit. Hæc quidem Demaratus in secundo rerum Arcadicarum libro tradit.

DE CVRIATIIS
& Horatijs. XXXIII.

BElligerantibus aduersus Albanos Romanis tergemini delecti propugnatores. Ex Albanis quidem Curiatij, ex Romanis autẽ Horatij. Collato Marte Curiatij ex aduersarijs duos interficiunt. Qui superstes erat, simulatæ fugæ auxilio usus insectantes singulos necat. Quæ uictoria quum omnibus lætitiam attulisset, sola quidem soror minimè congratulata est Horatio: Is enim Curiatium eius sponsum neci dederat. Quocirca sororem occidit. Reus deinde cædis factus, patris precibus absolutus est. Hæc Aristides Milesius in Italicarum rerum libro.

DE ILO ET PALLADIO. XXXIIII.

QVum in Ilio Mineruæ templum arderet, Ilus cursu concitus, demissum cœlo palladium eripuit, statimq; oculis captus est: haud enim mortalium lumine cerni licet. Postmodum placata ira deæ pristinum recuperauit aspectum, ut Dercyllus in ædificiorum libro refert.

DE METELLO
& palladio. XXXV.

MEtellus homo patricius, suburbanum suum petens, quum cædentes seinuicem alis coruos uidisset, augurij religione deterritus Romam reuertit. Vbi Vestæ templum incensum conspicatus palladium eripuit, statimq; oculis captus est. Postmodũ deæ ira placata uisum recupe-

rauit,ut refert Aristides Milesius in rerum Italicarū l bro.

DE CODRO Atheniense. XXXVI.

IN eo bello quod aduersus Athenienses Thraces gerebant,datum est eis oraculum, sese uictores fore, modò à Codri cæde abstinerent. Codrus autem sumpto mendici habitu falcem tenens peruenit ad hostes: Vbi quum quendam mactasset,ab altero interficitur. Quæ res Atheniensibus uictoriam reportauit. Huius rei autor est Socrates libro de Thracibus secundo.

DE PVBLIO DECIO, & eius filio. XXXVII.

PVblius Decius contra Albanos belligerans, in somnis monitus est,sese Romam Romanis adepturum, si mortem oppeteret. In medios igitur hostes irrumpens, hostes quum multos leto dedisset,interficitur. Itidem filius Decius in bello Gallico pro salute publica occisus est. Huius rei autor est Aristides Milesius.

DE CYANIPPO ET Cyane eius filia. XXXVIII.

CYanippus,natione Syracusanus,soli Baccho sacra facere neglexit. Iratus Deus ebrietatem incußit:quæ tanta extitit,ut occurrentem in tenebris filiam Cyanem, quanquam reluctantem uiolarit. Ea uerò anulum surripiens nutrici commendauit,ut uiolatoris indicium esset. Postmodum quum pestilentia urbem inuasisset, ex Pythio delatum est oraculum,ut impietatis autor liberatoribus dijs immolaretur. Ignorantibus cunctis quid portenderet oraculum, conscia rerum Cyane tractum capillis patrem mactauit, seq; super aram necandam iniecit. Ita factum esse Dositheus scribit tertio rerum Sicularum.

DE ARVNTIO HYDROPOTA, & Medullina filia. XXXIX.

Qvum Bacchanalia Romæ fierent, Aruntius à natiuitate hydropota, dei uires flocci faciēs, illius ira ebrietate captus filiam Medullinam corrupit obscuro quodam in loco. Ea uerò dempto uiolatori anulo parentem agnouit. Quum maior annis facta esset, intellecto flagitio patrem inebriat, & coronatum ad fulguris aram ducit, ibiq; fusis lacrymis uirginitatis insidiatorem mactauit. Ita factum scribit Aristides tertio rerum Italicarum.

DE ERECHTHEO, & eius filia. XL.

ERechtheus bellum cum Eumolpo faciens, accepto responso sese uictorem futurum didicit, si filiam uictimam dijs faceret. Qua re uxori Praxitheæ communicata, puellam cecidit. Cuius rei Euripides in Erechtheo meminit.

DE MARIO, ET CALpurnia eius filia. XLI.

MArius Cimbrico bello profligatus, insomnio præmonitus est, uictoriam consecuturum, si prius dijs uictimam filiam, Calpurniam nomine, faceret. Patriæ igitur charitati natura postposita, eo facto uictoriam comparauit. Duæ adhuc hisce temporibus in Germania aræ sunt, quæ uictoriæ tempore tubarum clangorem edunt. Cuius rei Dorotheus quarto rerum Italicarum meminit.

DE CYANIPPO, ET eius uxore. XLII.

CYanippus natione Thessalus frequentißime uenatum ire consueuerat. Noua uerò nupta ob magnam in syluis consuetudinem alterius mulieris concubitum

suspicata, euntem Cyanippum pedetentim subsequuta est. Quumq; inter densa delituisset arbusta, rerum præstolabatur euentum. At ramis fortè commotis feram adesse canes suspicantes, impetu facto amantißimam uiri puellam, ut brutum animal dilaniarunt. Id uerò insperatum adeò facinus quum Cyanippus inspexisset, mortem sibi consciuit. Hæc Parthenius poeta.

DE AEMYLIO ET *eius uxore.* XLIII.

Apud Sybarim, Italiæ oppidum spectatæ uenustatis adolescens Aemylius erat mirum in modum uenandi studiosus. Vxor autem nouella, quum in alterius puellæ complexus ipsum ire opinaretur, in saltus egressa delitescebat. Conquassatis autem arbusculis canes accursant, & ut feram discerpunt: Adolescens sese ipse interfecit. Hæc Clytonymus secundo rerum Sybariticarum.

DE MYRRHA CY- *naræ filia.* XLIIII.

Myrrha Cynaræ filia ob iram Veneris patris amore capta, amoris uim nutrici detexit. Ea dominum fraudibus induxit. Vicinam enim quãdam uirginem ipsius amoribus incensam esse inquit, cæterum uerecundia palàm accedere non audere. Quocirca Cynaras clandestinos habebat congressus. Olim autem quænam ea foret amasiola discere concupiscens, quæsito lumine quum eam uidisset, accepto ense procacißimam insectatur. At ea Veneris miseratione in sui nominis arborem mutata est, ut Theodorus in libro Metamorphoseon ait.

DE VALERIA ET VA- *lerio eius patre.* XLV.

Valeria Tusculanaria ob iram Veneris Valerium patrem

trem deperibat, remq; nutrici communicat: quæ dolis subiens herum, puellam quandam ex uicinis eum adamare inquit, quæ aspectum eius apertumq; concubitum uercatur. Aliquando pater postmodum debacchatus lumen petijt. Nutrix uerò præueniens fugiensq; sese præcipitauit. Filia quoque inde euadens peperit Syluanum, quem Græci Aegipanem uocant. Pater quoque Valerius dolore affectus sese dedit in præcipitium, ut Aristides Milesius tertio rerum Italicarum ait.

DE DIOMEDE, CALlirhoë Lyci filia. XLVI.

DIrepta Troia Diomedes in Libyam tempestate deiectus est, ubi Lycus rex hospites Marti patri immolare consueuerat. Callirhoë uero filia illius amore capta patrem prodidit, Diomedemq; è uinculis saluum emisit. At ille spreto salutis autore enauigat. Ea uitam laqueo finiuit. Id Iubas rerum Africanarum libro tertio scriptum reliquit.

DE CALPVRNIO CRASSO, ET Bysaltia Maßyli regis filia. XLVII.

CAlpurnius Crassus, patricij generis homo, in expeditionem Reguli socius in Maßylos, ut munitißimum castellum Garætium diriperet, missus est: ubi in hostium potestatem redactus Saturno immolandus destinatur, Bysaltia regis filia iuuenem adamatum patris à se proditi uictorem fecit. Eo autem retro abeunte puella sibi ferro iugulum transuerberat. Ita Hesianax tertio rerum Libycarum scriptum reliquit.

DE PRIAMO, POLYDOro, & Polymnestore. XLVIII.

PRiamus filium Polydorum cum magno auri ponde-

re ad generum Polymnestorem Thraciæ regem emisit. Hic autem quum capiundæ, ac diripiendæ urbis periculum instaret, necato puero aurum sibi adiudicat. Quæ quidem in loca quum aduentasset Hecuba, accitum uersutijs atque artibus Polymnestorem, quasi aurum homini commendatura, suis & captiuarum manibus occæcauit. Hæc apud Euripidem tragicum scripta reperies.

DE L. IMBRICO, RVscio, & Val. Bestio. XLIX.

Spoliante Campanos Annibale, L. Imbricus filium Ruscium magnis cum pecunijs penes Valerium Bestium eius generum deposuit. Tandem quum in manus uictoris Capuam perueniſſe accepiſſet, Campanis ille auaritia stimulante naturæ iura transgressus, adolescentulum mactat. Postea quum Imbricus per suburbanum deambularet, filij cadauer offendit. Quocirca accitum generum, ut occultos à se thesauros perdisceret, effossis oculis cruci affixit. Hoc apud Aristidem tertio rerum Italicarum inuenitur.

DE AEACO, PHOCO, & Telamone. L.

AEacus filium ex Psamatha, Phocum nomine, habebat, quem mirificè diligebat. In eum Telamon quum simultatem gereret, uenatum educit. Comparente deinde apro Telamon misso in eum uenabulo confodit. Ob eius cædem à patre in exilium missum scribit Dorotheus primo Metamorphoseωn.

DE MAXIMO ET eius filijs. LI.

MAximus duos habuit filios, Similium & Rhesum, ex quibus Rhesum Hameria enixa erat. Hic inter

uenandum sponte occiso fratre domum reuersus fortuitum fuisse euentum inquit, quod consilio perpetrarat. Pater ubi facti ueritatem agnouit filium fecisse extorrem, Aristocles tertio rerum Italicarum scribit.

DE AEOLO, ET MACAreo filio, & filia. LII.

AEolus rex Tuscorum ex Amphithea filias sex, & mares totidem suscepit. Macareus omnium ætate minimus, unius amore incensus eam uiolauit. Quæ ex re conceptus infans rem prodidit. Pater itaq; filiæ mittit ensem, quo accepto ea rem flagitiosam intelligens, necem sibi consciuit, idemq; paulò pòst Macareus fecit. Huius rei testis est Sostratus secundo rerum Tuscanicarum.

DE PAPYRIO PATRE, ET filio, ac Canulia filia. LIII.

PApyrius Tolucer ducta in matrimonium Iulia Pulchra, sex liberos, totidemq; fœminini sexus filias ex ea genuit. Ex his qui natu maior erat Papyrius Romanus nomine, Canuliam nomine sororem adamatam grauidam fecit. Id ubi pater intellexit, filiæ misit ensem, quo se puella transuerberans exiuit è uita. Idem Romanus factitauit. Huius facti testis est Chrysippus primo rerum Italicarum.

DE ARISTONE ET ONOsceli ex asina filia. LIIII.

ARiston Aristonymus Ephesius, Demostrati filius, genus muliebre perosus, cuidam se immiscuit asinæ, quæ suo deinde tempore puellam specie honestißimam peperit, cui Onosceli nomen fuit. Hæc Aristoteles secundo mirabilium tradit.

DE FVLVIO STELLO, ET Epona eius ex equa filia. LV.

FVluius Stellus mulierum odio equæ sese immiscuit, quæ deinde formosam admodum peperit puellam, & tempestiue quidem Eponam appellarunt. Hoc Agesilaus tertio rerum Italicarum tradit.

DE SARDIANIS ET SMYRNÆIS, & ancillis Sardianis. LVI.

SArdiani Smyrnæis belligerantes castris circa mœnia positis legatos mittunt, se non antè discessuros, quàm uxores ad coitum concessissent. Quum igitur Smyrnæi magnum ex necessitate probrũ perpessuri forent, ancilla quædam honesta facie ad herum Philarchum accurrens: Mittite, inquit, ancillas ornatu liberali. Quo facto, earum defatigati coitu capti sunt. Quamobrem etiam hoc tempore apud Smyrnæos festum Dioni agitant, quem liberalem uocant, in quo ancillæ dominarum ornamenta gestant, quemadmodum Dositheus tertio rerum Libycarum perhibet.

DE ATEPOMARO, ET Romanorum ancillis. LVII.

ATepomarus Gallorum regulus Romanis belligerans, non antè se cessurum inquit, quàm coniuges suas ad coitum exposuissent. Cæterum uero consilio ancillarum seruas mittentes, ut barbaros lassos incredibili sopore captos accipiunt, erumpentes in Gallos uictoriam reportarũt. Retana siquidem (hæc enim consilij autor extitit) per caprificum muros ascendens Consulibus signum dederat. Ex eo autem facto dies festus institutus ancillarum appellatur, ut perhibet Aristides Milesius primo rerum Italicarum.

DE BELLO ATHENIENSIVM contra Eumolpum, & Pyrandro. LVIII.

ATheniensès bellum contra Eumolpũ gerebant. Quum

autem

autem annonæ futura inopia uideretur, Pyrander Quæstor urbanus triticū parcè suppeditans largitionem surripiebat. Populus igitur cum in proditionis suspicionem deuocatum saxis obruerunt: sicuti rerum Thraciæ tertio Callisthenes commemorat.

DE CINNA. LIX.

Qvum aduersus Gallos Romani bellum gererent, annonæq; caritas inualesceret, Cinna tritici largitionem surripiens regnum affectasse creditur, quocirca saxis obrutus est: sicuti tertio rerum Italicarum Aristides commemorat.

DE PISISTRATO, ET *eius filio* Tlesimacho. LX.

Bello Peloponnesiaco Pisistratus Orchomeniorum rex, quum nobilitatem odio insectaretur, plebis studiosus erat, quare in senatu eum necare decreuerunt. Discerptum igitur intra sinus condunt, ac solum emundant. Plebea dehinc multitudo concepta suspicione in curiam aduolat. Regis filius ætate minor, nomine Tlesimachus, conscius conspirationis, ex curia turbam retraxit. Patrem enim supra mortalem speciem ad Pisæum montem magna uelocitate deferri commentus est. Eaq; fraude plebem abducit. Hæc in secundo rerum Peloponnesiacarum à Theophilo memoriæ prodita sunt.

DE ROMVLO, ET EIVS *nece, ac Procli figmento.* LXI.

Senatus finitimis bellis implicitus consuetam annonæ largitionem plebi subtraxit. Romulus indignatus plebi restituit, complures ex primoribus supplicio afficiens. Hi postmodum in senatu minutim obtruncatum intra sinum condunt. Plebs igitur cum facibus ad curiam discursans

ab Actio Proclo reuocata est, quum eius orationi fidem habuisset. Is enim primarius in ciuitate uir, se Romulum in monte aspexisse dixit, qui humana augustior forma diuinitatem assecutus erat. Hæc secundo rerum Italicarum ab Aristobolo memoriæ prodita sunt.

DE PELOPE, EIVS PROLE, ET *uxore, quæ Chrysippum interemit.* LXII.

Pelops Tantali & Euryanassæ filius, ducta in matrimonium Hippodamia, duos ex ea liberos suscepit, Atreum & Thyestem, ex Danaide puella Chrysippum. Hunc longè magis quàm legitimos, charum habebat Pelops. Hunc aliquando Laius Thebanus adamatum rapuit. Quocirca captus à Thyeste & Atreo Laius, benignè à Pelope tractatus est, quòd filium amoris causa corripuerat. Hippodamia Thyestem Atreumq; inducere conabatur, ut hi Chrysippum perinde ac regnum insidijs appeteret, mactarent: quibus negantibus Hippodamia manus cæde contaminat. Multa enim nocte sopito Laio, educto eius ense Chrysippum consauciat, gladiumq; configit. Quo deuocatus in suspicionem Laius, à Chrysippo semiuiuo quidem & uera fatenti est periculo liberatus. Pelops eo sepulturæ mandato, Hippodamiam fecit extorrem, uelut apud Dositheum in Pelopidarum libro scribitur.

DE HEBIO, EIVS PROLE, *& coniuge Nuceria.* LXIII.

Hebius ex uxore Nuceria duos creauit filios, quum spectata pulchritudine Firmum nomine ex liberta haberet, quem supra legitimos pater diligebat. Nuceria in priuignum maligno commota odio, in eius necem filios incendebat. Quod quum hi per pietatem abnuerent, ea cædem perpetrat. Multa enim nocte surrepto à stipatore

gladio

gladio dormientem adolescentem letali uulnere adoritur. Relicto ibidem ense. stipatori cædis suspicio iniecta est. Iuuenis autem prodita ueritate hominem saluum reddidit. Tum pater humato filio mulierem in exilium eiecit, uelut apud Dositheum tertio rerum Italicarum scribitur.

DE THESEO HIPPOlyto, & Phædra. LXIIII.

THeseus uerus Neptuni filius quum ex Amazone Hippolyta filium haberet Hippolytum, nouercam subinduxit Phædram, Minois regis filiam, quæ priuigni amore affecta conciliatricem misit nutricem. Ille uerò relictis Athenis Trœzena profectus uenationibus omne tẽpus consumebat. Procacißima fœmina uoti compos minimè facta contra pudicißimum adolescentem commentitias conficit literas, tum laqueo uitam finit. Re credita, Theseus ex Neptuno, filio necem exorat. Id enim erat ex paternis uotis tertium. Dehinc quum in littore obuersaretur, taurus immissus à patre, equos adeò reddidit attonitos, ut Hippolytum discerpserint.

DE COMMINIO, GIDICA, & Comminij priuigni nece. LXV.

COmminius frater Laurentinus quum ex Aegeria nympha filium Comminium haberet, Gidicam nouercam superinduxit, quæ quum priuignum deperiret, ab eo reiecta suspendio sibi spiritum intercepit, confictis à se prius relictis epistolis. Comminius perlectis calumnijs fidem ob mulieris amorem adhibens, in deuectum in curru filium Neptunum inuocat. Is autem taurum equis ostentat, qui terrore concußi iuuenem distractum interemerunt. Dositheus tertio rerum Italicarum autor est.

DE PESTILENTIA LACEdemonis, & Helenæ liberatione. LXVI.

QVm pestilentia Lacedæmonem uexaret, ex Apolline relatum est oraculum, finem mali fore, si quotannis generosam quampiam uirginem immolarent. Dum sors Helenæ obtigisset, & ducta esset ad aram, aquila quædam subito uolatu descendens correptum ensem ad armenta detulit, & supra iuuencam posuit. Quæ res ut à uirginis cæde abstineretur, causa fuit. Ita factum Aristodemus ait tertio collectarum fabularum.

DE PESTE VALERIORVM, & Valeria eius liberatrice. LXVII.

PEstis Valerios inuaserat: quibus ex oraculo commonefactis, cessaturum id malum, si quotannis Iunoni uirginem immolarent. eadem semper religione manente, in sortem uocata Valeria, Luperca ensem corripuit, & imposita foco uirgula cum malleo ensem iuuencæ penes templum pascenti imposuit. Virgo igitur re intellecta immolata iuuenca malleum arripuit, domumq; & ægrotos circunlustrans parcente ictu feriebat: quumq; unicuiq; uale dixisset, eos exsuscitauit incolumes. Quocirca & hoc tempore mysterium illud fieri constat. Ita factum Aristides decimonono rerum Italicarum ait.

DE PHILONOMIA MARTE GRAuida, Lycasti & Parrhasij matre. LXVIII.

PHilonomia Nyctimi & Arcadiæ filia, dum in uenationibus cum Diana uersaretur, in Martem incidit, qui sumpta pastoris forma grauidam mulierem fecit. Ea uerò gemellos enixa patris metu in Erymanthum eiecit infantes, qui deorum prouidentia illæsi delati ad cauam quandam quercum aguntur: ubi quum lupa quædam lustrum haberet,

pro

proprijs abiectis in fluentum catulis, infantibus ubera præbuit. Quod quidem Tyliphus pastor conspicatus, susceptos pueros educauit ut suos, alterũ quidem Lycastum, alterum uerò Parrhasium appellans. Hi deinde Arcadiæ regnum successione consecuti sunt: Quorum autor est Zopyrus Byzantius tertio historiarum.

DE AMVLIO, ILIA, Remo, & Romulo. LXIX.

AMulius in fratrem Numitorem tyrannicè affectus, filium Aenitum quum in uenatione occidisset, filiam Iliam Syluiam Iunoni dedicauit, grauidaq; ex Marte facta gemellos edidit. Re postmodum tyranno patefacta, is solicitus utrunque in Tyberis ripam demergendum abiecit. Hi casu ad locum quempiam deferuntur, ubi nuper lupa partum ediderat, quæ proprios abijciens catulos, infantes educauit. Id Faustulus pastor conspicatus puellos enutriuit, alterum quidem Remum, alterum uerò Romulum appellans, qui postea Romam condiderunt. Quorum autor est Aristides Milesius in rerum Italicarum libro.

DE AGAMEMNONIS ET CASsandræ cæde, & Oreste ultore. LXX.

ILio capta Agamemnon unà cũ Cassandra mactati sunt, Filius autem Orestes apud Strophium enutritus, postea patris interfectores supplicio affecit: ut à Pyrandro, quarto rerum Peloponnesiacarum scriptum est.

DE FABIO FABRICIANO, eius uxore, & liberis. LXXI.

FAbius Fabricianus ex magni illius Fabij genere, capto Tuscio (ea est primaria inter Samnites ciuitas) uictoriosam Venerem, quæ summo apud illos cultu habebatur, Romam misit. Huius uxor cum speciosissimo adolescentulo, nomine

mine Petronio Valentino, adulterium committebat. Quocirca redeuntem uirum dolosè obtruncat. Fabia uerò Fabricianum fratrem infantem adhuc ex urgenti liberatum periculo clàm emisit alendum. At ille quum ad ætatis uigorem peruenisset, matrem & adulterum obtruncat. Senatus ne res illa Fabriciano fraudi esset decreuit: ut à Dosithco tertio rerum Italicarum scriptum est.

DE BVSIRI AB
Hercule cæso. LXXII.

Busiris ex Neptuno & Anippa creatus aduenas ficta quadam hospitalitate mactatos immolabat. Occisorum tandem ultio ob deorum iram in autorem rediit. Hercules enim eum claua adortus interemit, ut Agathon Samius tradit.

DE FAVNO AB
Hercule cæso. LXXIII.

Hercules quum Gerionis boues per Italiam duceret, à Fauno rege susceptus est hospitio, qui Mercurio natus patri hospites immolabat. Is igitur Herculem inuadens interemptus est: ut tradit Dercyllus tertio rerum Italicarum.

DE PHALARIDE, ET
Perillo, ac uacca ærea. LXXIIII.

Phalaris impius Agrigentinorum tyrannus aduentantes ad se hospites supplicio afficere & torquere solebat. Perillus in laborando ære faber egregius uaccam ex ære construxit, quam ad concremandos in ea hospites tyranno donauit. At Phalaris duntaxat pro tempore iustus factus in eam coniecit artificem, quæ quoties inclusus gemitum ederet, mugitum referebat. Ita in secundo de causis scriptum comperies.

DE

DE ARVNTIO PATERCVLO, equo æreo, & Aemilio Censorino. LXXV.

AEgesta Siciliæ oppidum est, ubi Aemilius Censorinus crudelissimus tyrannus erat. Hic si quis noua quædam tormenta, & inusitatum cruciandi genus extruxisset, præcipuis muneribus prosequebatur. Quidam igitur Aruntius Paterculus nomine, equum ex ære fabricatum, ut in eo excruciandos inijceret, Aemilio donat. Ille autem tum deniq; ad æquitatis cogitationem conuersus, muneris autorem primum intrusit, ut quam cæteris pœnã excogitarat, ipse subiret pateretúrq;. Dehinc eum ex Tarpeio monte deiecit. Et qui sæua gerunt imperia ab eo cognominati dicuntur Aemilij. Ita quarto rerum Italicarum apud Aristidem scriptum reperies.

DE EVENO, ET MARpissa, & Apharetro. LXXVI.

EVenus Martis & Steropes filius ex Alcippa Oenomai filia in uxorem ducta Marpissam suscepit filiam, quam uirginem accurate seruabat. Cæterum Apharetus ui sam ex chorea rapuit, pater autem fugientẽ insequẽs quum prehendere non posset in Lycornam fluuium se præcipitauit, prout primo rerum Italicarum Dositheus refert.

DE ANIO, SALIA EIVS filia, & Catheto &c. LXXVII.

REx Tuscorum Anius egregia forma filiam habuit Saliam nomine, quam uirginem custodia præcipua tenebat. Cathetus nobilissimus adolescens, quum aliquando colludentem puellam aspexisset, adamauit, utq; uim amoris continere non posset, raptam filiam Romam deduxit. Pater insequens quum raptorem prehendere non ualet, Pareusium insiliens fluuium ei nomen dedit. Anie-

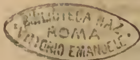
nem enim postmodum appellatum constat. Cathetus deinde ex Salia Latinum creauit & Salium, à quibus nobilissimæ ortæ sunt familiæ, prout Aristides Milesius, & Alexander Polyhistor tertio rerum Italicarum tradunt.

DE HEGESISTRATO ET
Eleunte ab eo condita. LXXVIII.

HEgesistratus Ephesius ob tribulis sui cædem exul Delphos perueniens, quemnam locũ incoleret, Deum consuluit. Cui Phœbus respondit, ubi saltantes uideret rusticos oleaginis coronis ornatos. Itaq; profectus in Asiam agricolas Eleos, id est, oleæ ramis coronatos, saltare cernit, ubi condita urbe Eleuntem uocauit, ut Pythocles Samius tertio Georgicorum reliquit.

DE TELEGONO, ET
Præneste urbe. LXXIX.

TElegonus Vlyssis & Circes filius ad inuestigandum patrem dimissus deorum responsis commonefactus est, ut in eo loco urbem conderet, ubi saltantes cum coronis colonos cerneret. Itaq; profectus in Italiam, quodam loco summa cum humanitate rusticos saltare conspexit, pini ramulis coronatos, ubi ædificatum oppidum ex prædictæ sibi coronæ appellatione Prinistum deriuatum nominauit, à quo Præneste Romani uocitant, ut Aristocles tertio rerum Italicarum scriptum reliquit.

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI LIBER DE LIBERIS EDVCANDIS.

Guarino Veronensi interprete.

VIDNAM *est, quod de ingenuorum educatione liberorum dicere quispiam posit, quarum'ue rerum usu ij ad morum probitatē euasuri sint, eia consideremus. Ante omnia de ipsorū procreatione fortassis principium fecisse præstabit. Si quis igitur illustrium esse natorū pater optat, id ei proponendum arbitror, ut ne uilibus, aut abiectis sese deuinciat mulieribus, quales meretrices sunt, aut pellices. Quibus enim ulla ex patre, uel matre innata est macula, eos quoad uita superstit, indelenda quædam ignobilitatis conuicia comitantur, quæ increpare, carpereq; uolentibus in promptu magnopere sunt. Sapiens nimirū is extitit* Poëta, *quisquis infelices ait esse prognatos, quum nequaquā recte fundamenta sui generis iaciantur.* Pulcher *igitur libertatis, ac licentiæ thesaurus est, bonis procreatū esse parētibus. Quæ res his plurimi fieri debet, qui legitimam exoptant sobolem. Atqui simulati, & numorū instar ficti generis arrogantia falli, deprimiq; natura solet. Quocirca is rectißime cecinit* Poëta, *qui hunc in modum inquit: Sceleris parentum mens usquam sibi conscia fortißimū quenq; captiuum trahit uirum: quemadmodum iactantia simul & fastu referti sunt, quibus claris nasci parentibus obtigit. Eam ob causam filium* Themi-

stoclis Diophantum persæpe in multitudine dixisse ferunt, quicquid is expeteret ab Atheniensium populo, mox approbatũ iri. Nam quæ ille uellet, & mater: & quæ mater, & Themistocles: quæ uerò Themistocles, eadē & uniuersus Atheniensis populus. Dignißimum est eam animi magnitudinē collaudare Lacedæmoniorum, qui idcirco regem Archidamum pecunijs mulctauere, quoniam pusilli corporis mulierem matrimonio capere passus erat, subinde dicentes, quòd ille non reges, sed reginas eis edere cogitasset. Post hæc deinceps dicatur, quod maiores nostri haud neglexisse uidentur. Quidnam illud est? Vt qui se mulieribus generandæ gratia sobolis admouent, hi omnino sobrij, aut uino saltem modestißimè delibato, congressum faciant. Quibus enim ex initio ut à genitoribus per ebrietatem seminarentur accidit, ij uini auidi, ac temulenti nimirum esse solent. Eapropter quum Diogenes quendam ex temulentia alienatæ mentis adolescentulum desipere cerneret: Adolescentule, inquit, ebrius te seminauit pater. Et de genitura quidem hactenus. At uerò de ipsa iam degenda uita uidetur explicandum.

DE VITA INSTITVENDA.

GEneraliter equidem, quod de artibus ac scientijs dicere consueuimus, idem etiam de uirtute dicendum. Tria esse quæ ad operis perfectionem rite obeundam concurrere oporteat, naturam, rationem, & consuetudinem. Rationem disciplinam uoco, consuetudinem uerò exercitationem. Initium à disciplina, usus ab exercitio ac meditatione fiet. Ex omnibus autem absolutio comparabitur. Sin istorum pars ulla defecerit, necesse erit hanc claudam esse uirtutem. Cæca enim res est sine disciplina natura, & absque natura disciplina

manca res existit. Imperfectum autem quiddam existit, si ambobus his careat exercitatio. Nam sicut in agrorum cultura bonam in primis esse tellurem oportet, tum serendi peritum agricolam, dehinc optima semina, eodem modo telluri naturam, agricolæ præceptorem, seminibus studiorum institutiones, ac præcepta conferes. Quæ omnia in eorum animos conuenisse, ac spirasse contenderim, quos uniuersi decantant, Pythagoram dico, Socratem, Platonem, & quisquis sempiternam consecutus est gloriam. Ingentis certè felicitatis & diuini fauoris est, si cui singula hæc dij contulerunt. Quòd si quis haud idoneum existimat ingenium posteaquam doctrinam, & rectam ad uirtutem nactus est exercitationem, ingentes naturæ defectus, ut fieri potest, non remittere: magnum in modum, imò uerò prorsus, errare se sciat. Socordia enim naturæ uires perimit, doctrina tollit ignauiam. Facilia quoque ipsos fugiant negligentes. Difficilia uerò cura, & diligentia capessuntur. Quàm expeditißima, quamq; efficax sedulitas pariter ac labor existat, compluribus in rebus facilè, si conspexeris, disces. Aquarum enim guttæ lapides cauant: ferrum & æs manuum tactibus obteruntur: carpentorum rotæ summis inflexæ uiribus, haud ullo pacto pristinam reparare rectitudinem possunt: curuatas histrionum uirgas nullo dirigere modo licet: quin factus præter naturam labor naturæ uim superauit. An hæc duntaxat diligentiæ potestatem indicant? Minimè, imò uerò & infinita cætera. Si quod fertile natura solum incuriæ deditur, squalet incultum, quodq; natura præstantius est, eò magis si per ocium ac negligentiam omissum erit, perditur. Est'ne quispiam infœcundus, & supra modum asperior ager? At cultus generosos edidit fructus. Quænam arbores sunt, quæ

datæ neglectui non simul & tortæ pullulent, & steriles perstent? quum eædem rectum assecutæ patrocinium fructuosæ sint, & magnopere fertiles. Quæ corporis fortitudo non obtunditur? & propter incuriam, mollitiem, ac malam habitudinem non perit? Quæ autem imbecilla adeò natura, quæ per exercitationes atque certamina ad maximas non augeatur uires? Qui uerò equi à primis bene domiti annis, suis non obsequuntur sessoribus? Qui autem indomiti perstant, non'ne ceruice durissimi, & animis feroces euaserunt? Et quid admirari cætera opus est, quum truculentissimas feras laboribus mitigari, mansuefieriq́; plerunq; cernamus? Bene Thessalus ille, qui quum interrogaretur, quinam abiectissimi Thessalorum essent: qui bellicarum quietem rerum agunt, inquit. Ecquid multis opus est uerbis? Consuetudo est, quæ longæua permaneat. Si quis proprias, familiaresq́; ex consuetudine uirtutes agat, is nullo aberrare posse modo uidetur. Qua in re unico usus exemplo, amplius de hisce rebus prolixiora enarrare desinam. Lycurgus ille Spartanorum legislator, geminos ex ijsdem parentibus catulos suscipiens, haud similibus educauit moribus. Alterum enim belluonem luxuriaq́; solutũ, alterũ indagine sagacẽ, & uenationibus idoneum reddidit. Postea quũ aliquando Lacedæmonij unum in locum conuenissent: Ad parandam, inquit, uirtutem, uiri Lacedæmonij, ingens est momentum consuetudo, disciplina, doctrina, & uitæ institutio, quæ uobis illico manifesta uehementer esse faciam. Duos subinde catulos adducens, quum ollam in medio, leporemq́; coram eis posuisset, alter quidem in leporem, alter in ollam magno erupit impetu. Quum autem Lacedæmonij nondum quidnam id sibi uellet, coniectarent, aut quamobrem catulos

osten

ostentasset: hi ambo, dixit, iisdem orti parentibus, cæterum diuersam uitæ consuetudinem assecuti, alter gulosus, alter uenator euasere. De uita quidem ac consuetudine *satis: consequens est ut de educatione dicatur.*

DE EDVCATIONE *liberorum.*

OPortet, *ut mihi profectò uidetur, ut matres filios educent, eisq; ubera porrigant, quoniam maiori cum charitate, & impensa magis diligentia nutrient, ut quæ natos ex intimo, & ut dici solet, ex unguibus ament.* Nu*trices uerò & alumnæ suppositam quandam, & ascriptitiam beneuolentiam habent, utpote mercedis gratia diligentes. Quòd matres eos quos progenuerint, nutrire, alereq; conueniat, ipsa etiam natura demonstrat, unicuiq; etiam animantiũ generi quæ pariunt, idcirco simul & lactis alimẽta suppeditauit.* Eius *quoq; sapientem fuisse prouidentiam constat, quæ duplices mulieribus mammas addidit, ut si gemellos peperisse contigerit, duplices ad alendum fontes haberent: præterea ut maiorem in eos quos procreassent, amorem, beneuolentiamq; fouerent. Quod mediusfidius haud iniuria factum est: uictus enim cibíque sodalitium quiddam beneuolentiæ & amoris incrementum existit: nam & belluæ, dum à socijs pastus euellunt, magnum præ se ferre desiderium uidentur: danda proinde opera, ut matres, quemadmodum enarratum est, filios educent, ijsq; ubera porrigant.* Sin *id facere nequiuerint, uel propter aduersam corporis ualetudinem (id nanque impedimento esse poterit) uel propter aliorum studium gignendorum, alumnas ac nutrices non uiles equidem, aut aduentitias, uerum quammaximè idoneas, probasque suscipiendas esse censeo.* Primum *quidem mo-*

ribus instructas patrijs. Sicut enim infantium membra simul ac nati sunt, formari componiq; debent, ut recta, minimeq; obliqua fiant, ita puerorum mores principio apte concinneq; fingere conueniet. Illa nanque nouella ætas ad fingendum facilis, & tenera est, & ipsorum animis, dum molles adhuc extant, disciplinæ melius instillantur. Difficilius autem quæ dura sunt molliuntur. Quemadmodum enim sigilla mollibus imprimuntur ceris, ita & doctrinæ, dum puerilis adhuc animus est, insculpuntur. Aptissime igitur diuinus ille Plato nutrices admonuisse uidetur, ut ne friuolas, ac turpes pueris fabellas mandent, ne illorum animos ex initio stultitia, & corruptis imbuant moribus. Pulchre igitur Phocylides poëta monuit:

Dum tener est gnatus, generosos instrue mores.

Illud etiam ne omittatur dignum est, ut adolescentulos, qui alumnis conuicturi ministraturiq; sint, tales in primis inquiramus, ut bonis ueniant instituti moribus. Dehinc ut patrium sermonem, ac expedita pronuntiare uerba sciant, ne barbaris uocibus, aut deprauatis moribus intincti aliquod ex his uitium reportent. Haud est ab re illud usitatum sermone prouerbium: Si claudo uicinus habitaueris, & ipse claudus ambulare disces. Postquam peruentum cò ætatis erit, ut iam pædagogis committi pueri debeant, hic ad eorum institutionem omnis habebitur diligentia, ne mancipijs, aut barbaris, aut perfidis, & inconstantibus filios tradere se nesciant, quum irridenda uehementer hoc tempore multorum adsit consuetudo. Præstantes siquidem seruos nacti, hos quidem agri cultores designant, illos naucleros, alios mercatores, quosdã & domesticæ rei dispẽsatores. At si quem temulentũ, scurrã, & ad omnem rem gerendã prorsus inutilem seruum repererint,

huius

huius curæ natos committunt. Frugi uerò pædagogum talem natura esse oportet, qualis & Achillis pædagogus Phœnix erat, quem idcirco Peleus, ut est apud Homerum, Achillis curæ præfecisse dicitur, ut ei dicendi pariter ac faciendi ductor foret, atque magister. Maximum omnium, longeq; primarium dicturus accedo. Inquirendi filijs præceptores, quorum uita nullis obnoxia criminibus, irreprehensi mores, & optimum experimentum. Honestatis enim fontem simul ac radicem esse liquet, legitimam consequi disciplinam. Ac ueluti coloni sepes arbusculis circumponunt, ita & æquißimi præceptores consona pueris instituta & admonitiones inserunt, unde rectißima morum germina pullulent. Nunc uerò respuendi stomachandiq; nonnulli sunt genitores, qui priusquam ullam ex præceptoribus experientiam sumpserint, hominibus aliquando improbis imperitisq;, ac ignorationis insignis, liberos cōmēdant. Quod etsi per ignorantiam factum fuerit, ridiculum tamen est. Illud autem extremæ certè stultitiæ. Quidnam inquies? quidam enim quanquàm quibusdam dicentibus peritis aliquorum inscitiā improbitatemq; cognorint, idq; persuaserint, eis tamen suos optimè commendant pueros. Nonnulli placidis eorū uicti blanditijs. Sunt tamen qui rogantium amicorū gratiæ tribuant. Qua in re simile quippiam factitant, ut si quis ægroto laborans corpore doctum ac salutiferum omittens medicum, ut amici gratiam ineat imperitum hominem deligat, à quo fortaßis in perniciem detur: aut præstantißimo gubernatore dimisso, obsecrantibus amicis probet insipientem & ignarum. Prò Iupiter, dijq; omnes, est'ne paternæ quispiam appellationis, qui pluris obsecrantium gratiam, quàm liberorum eruditionem faciat? Haud ab re, quod antiquus ille Crates dice-

re ſolebat, qui ſi licuiſſet, ubi in altißimam urbis partem conſcendiſſet, ſe uociferaturum aiebat: Quorſum ruitis homines, qui omne in comparandis pecunijs ueſtrum ſtudium facitis, filiorum uerò, quibus eas relinquitis, nullam ſanè curam ſuſcipitis? Quibus addendum eſſe cenſeo, quòd hi patres haud aliter faciunt, quàm qui magnam calceorum ſedulitatem habent, quum interim pedem ipſum paruipendant. Multi uerò ſunt parentes, in quibus adeò nummorum amor pariter & filiorum odium ſæpenumero increuit, ut ne maiora impendant ſalaria, nullius exiſtimationis homines eorum natis deligant, uilißimorum pretiorum diſciplinam ipſam inſectantes. Ob quam rem Ariſtippus haud inſulſe, quin urbano plurimum ſermone quendam mentis inopem patrem carpſit. Quopiam enim ex eo percontante, quantam inſtruendi gratia filij mercedem poſtularet: mille drachmas, dixit. Ille uerò, hercle, ait, permagnum poſtulatum. Seruum enim comparare mille drachmis poſſum. Duos, inquit, habebis ſeruos, & filium, & quem mercaberis. Et ut ſummatim dicam, quonam modo abſurdum non eſt, noſtros quò dextra cibos capiant, ita aſſuefeciſſe, ut ſi leuam protendant, continuò increpemus, nullam autem facere prouidentiam, ut idoneas, atque legitimas audiant diſciplinas? Quid autem his admirandis accidat patribus, poſtquàm filios malè nutrierint, maléq; inſtruxerint, dicere aggrediar. Nam quum ſumpta uirili toga ſalubrem, ac bene inſtitutum uiuendi ordinem aſpernantes, ad immodeſtas atque ſeruiles ſeſe præcipitarint uoluptates, tunc ita liberos erudiſſe pœnitet: quumq; nulla extat utilitas, ſeſe ob illorum peccata diſcruciant. Hi enim aſſentatores, paraſitosq; recipiunt indecoros, ac execrandos homines, & perniciosos iuuentutis euerſores: illi

illi scorta, meretricesq́; superbas, atque sumptuosas redimunt. Alij opsonijs & exquisitis ferculis dies peragunt: quidam in alea, procacißimisq́; sodalitijs uti naufragi demerguntur: Nonnulli iuuenilibus sese magis applicantes malis, adulteria, libidinesq́; complectuntur, & unicam morte uoluptatem existimant. Verum enimuero hi, si cuiuspiam philosophi consuetudinem habuissent, haud talibus profectò rebus animum induxissent: quin id Diogenis præceptum didicissent, qui uerbo quidem grauiter, re autem uerè commonefaciens ait: Meretriciam ingredere domum, ut perdiscas quàm uilißimarum rerum pretia nullam præ se ferunt excellentiam. Et ut succinctè dicam, uaticinari magis quàm admonere iure me existimans, unum in hac re primum, medium, atq; postremum esse uerticem asseuero, ut honesta uitæ regula & legitima sit eruditio. Hæc esse quæ ad uirtutem, ac beatitudinem plurimum ferant adiumenti. Cætera quidem bona humana quædam esse, pusillaq́;, & indigna quæ tantis insectemur studijs. Pulchra quidem mediusfidius est nobilitas, sed maiorum illud nostrorum bonum existit. Pretiosæ quidem diuitiæ, uerum ea est fortunæ possessio, quum eas & habentibus, ut usu euenit, auferat, & minimè sperantibus afferat. Magnæ insuper opes signum quoddam & facinorosis nota seruis, & calumniatoribus iacent, quoties loculos sagittare, aduririq́; concupiuerint, & quod maximum est, hæ quoq; sceleratißimis communes hominibus sunt. Gloria uenusta quidem res est, sed inconstans minimeq́; stabilis. Forma præcipuum quoddam, & pro qua uendicanda magnopere decertetur, at caduca paruoq́; durans tempore. Pretiosa quippe sanitas, uerum permutationi prorsus obnoxia. Concupitæ sanè uires, & in partē beatitudi-

nis collocãdæ, sed facilè aut ægritudine, aut senectute contabescunt. Si quis omnino corporis robore glorietur, sententia falli se discat. Humana siquidem uis præ cæteris pars quota extat animantibus? Elephantes, inquam, tauros, atque leones. Nostris autem in rebus sola & immortalis, & diuina est eruditio. Ex uniuersis duo humanæ naturæ perquam peculiaria bona sunt, intellectus, & ratio. Et intellectus quidem imperat, ratio autem obsequitur. Hunc nullus fortunæ tollet incursus, nulla calumnia distrahet, non ægritudo corrumpet, neque senectus ullis affliget nocumentis. Solus intellectus est, qui uetustate confectus repubescat: & quum reliqua omnia tempore diminuantur, scientia senectute augescit. Bellum singula torrentis instar trahens, & omnia ferens, solam doctrinam nequit eripere. Quocirca philosophum Stilponem illum Megarensem memoratu dignum fecisse responsum autumo. Nam quum Demetrius captam urbem solo æquasset, Stilponem interrogauit, nunquid suorum quicquam amisisset. Cui Stilpo: haud equidem, inquit: bellum enim nulla ex uirtute spolia ducit. Concors huic & consentaneum illud Socratis uidetur esse responsum. Nam quum Gorgias, ut arbitror, percontaretur, an Persarum regem felicem esse putaret: Nescio, inquit, quantum habeat uirtutis ac disciplinæ: perinde ac in hisce, non autem fortunæ bonis persistat beatitudo. Cæterum quemadmodum nihil filiorum eruditione propensius, & conducibilius faciundum esse moneo, ita incorrupta ac salubri patria insistere oportere dixerim, ita ut liberi à popularibus & laudatiuis quamprocul nugis abducantur. Nam multitudini qui collibuerit, is sapientibus displiceat oportebit. Testimonio est Euripides ita dictitans: Iners ego sum meos in uulgum

uersus dare: Modicis *uerò, ac æqualibus sapientior*. Et *profectò qui peritis contemptui sunt, ij ad perorandum in multitudine magis idonei habentur*. Qui *enim ad turbulentissimæ gratiã & beneuolentiã plebis incundã sua constituerint exercitia, eos utplurimum prodigos, & uoluptatis auidos intueor, & iure quidem ac meritò*. Nam *si quis ut uoluptatem alijs compararet, honestatem negligit, is certè rectas ac salubres delectationes suis anteponere, aut pro uoluptuosis modesta sectari nullo modo poterit. Ad hæc, ne pueri dicant ex tempore, cauendum erit*. Quod *enim inconsultò ac temere dictum, factum'ue sit, id pulchrum esse nequit, utq; in prouerbio est*: *Difficilia honesta sunt*. *Impræmeditati quoque sermones plurima leuitate, incuriaq; referti, neque unde sumendum exordium, neque ubi terminandum, facilè conspicantur*. *Præter alia delicta, quibus extemporarie dicendum est, hi ad immoderatam quandam incidunt multiloquentiam. Considerata uerò meditatio orationem è congrua uagari mensura non sinit*. *Periclem, ut accepimus, ad perorandum conuocatum multoties populo nequaquam audiuisse constat, quòd imparatum se esse diceret*. *Eodem modo & eius in* Republicà *æmulator* Demosthenes, *quũ ad consilendum accerseretur à populo, restitit*: Non *enim instructus sum, ait*. *Hanc nullo cum autore, mendacem'que traditionem esse fortasse quis dicet: uerum in oratione contra* Midiam *cogitationis utilitatem palàm adduxit, hunc in modum inquiens*: Ego, *uiri Athenienses, considerasse me fateor, & quantum in me situm est, præmeditatum uehementer esse non inficior*. *Miserandus enim certè forem, si ita dispositus accessissem, ut quæ de hisce rebus oraturus sum, inconsiderata præterijssem*. Neque

que uerò id nunc dico, ut sit omnino dicēdi expedita præparatio reprobanda, aut quò minus ab his, qui eam rem dignè exequi poßint, habenda sit exercitatio: sed hoc iuueni parce faciundum, quoad uirilis succedat ætas, næ'ue ex incidenti dicat, dignum arbitror. At quum eloquendi uires radicem egerint, tunc ubi tempus aduocarit, orandi ubertatem impartire conueniet. Sicut enim qui longo tempore in uincula coniecti fuerint, si posterius soluantur, ob diuturnam uinculorum consuetudinem ambulare nequeunt, quinimo claudis incedunt pedibus, ita & qui sermonem diutius astrinxerint, si quando loquendum extemplo fuerit, nihilominus eundem stylum interpretis obseruant. At si quis pueros ex tempore dicere sinat, extremæ causam garrulitatis instituit. Miser quidam pictor, quum suam Apelli ostenderet imaginem, hanc modò pinxi, dixit. Cui Apelles: & si taceas, inquit, hanc subitò depictam esse intelligo. Demiror autem quonam pacto non plures huiuscemodi depinxeris. Et ut ad priorem materiam referatur oratio, sicuti theatralem ac targicam, ita & depreßam & humilem dicendi orationem euitandam, fugiendamq; prorsus admoneo. Tumidum nanque orationis genus, ciuile nequaquam est: Tenue uerò, nusquam mouet. Quemadmodum enim corpus non solum incolume, uerumetiam bonæ habitudinis esse oportet, ita & orationem non modò non ægram, sed etiam robustam esse conuenit. Nam quicquid tutum est, id solummodo collaudatur. Quod uerò cum periculo fit, id etiam admiratione prosequimur. Eandem quoque de animi dispositione sententiam habeo. Nam neque temerarium, neque audacia prorsus exutum ac timidum esse decebit, quum illud quidē impudentiā, hoc autem seruilem

afferat turpitudinẽ. Mediam autem in cunctis secare uiam summæ & artis, & consonantiæ est. Adhuc quũ de disciplina commemorem, de ipsa quid opiner differendum censeo. Sermonem uno contentum esse membro, non autem uarijs distinctum esse clausulis, non paruum imperitiæ, ac dissonantiæ signum facio. Id præterea ad exercitationem fastidiosum, & passim intolerandum arbitror. Vnicus nanque canendi modus, & inuariatus personis actus, laborem simul, ac satietatem gignit. Amœna uerò usquequaque uarietas cum cæteris in rebus, tum uerò in uocibus, atque spectaculis. Ingenuis igitur adolescentibus nihil uel auditu, uel spectatu debet omitti, imò nec is qui orbis disciplinarum appellatur. Verum hæc perinde ac gustus gratia, uel in transcursu perdiscenda sunt: fieri autem nequit, ut in cunctis perfectionem assequantur. Antiquiorem autem, primariamq; Philosophiam esse ducant. Qua in re mea coram ex similitudine quadam cõstituenda sententia. Nam sicuti complures nauigando urbes obire perpulchrum est, ita in præstantissima domiciliũ habere commodissimum ac pretiosissimum. Vrbanè profectò * Biantem philosophum dicere solitum accepimus: Quemadmodum quum proci Penelopes congressum habere nequirent, eius se ancillis immiscebant, ita & qui philosophiam consequi non ualent, per cæteras nullius sanè existimationis disciplinas aridi semper & tenues intabescunt. Quamobrem aliarum artium & scientiarum, uti principem, constituere philosophiam oportebit. Ad corporis quidem curam duplicem scientiam humana excogitauit industria, medicinam dico, atque gymnasticum: quarum altera sanitatem, altera bonam importat habitudinem. Animorum autem ægritudines atque languores sola est quæ curet ac medeatur

* Bionem.

medeatur philosophia.Per hanc enim & cum hac scire licet,quid honestum,quid turpe,quid iustum,quid iniustum, & summatim,quid deligendum,quid fugiendum, quomodo parentibus, quomodo natu grandioribus, quomodo peregrinis,magistratibus,amicis,uxoribus,ac seruis utendum sit,utq; deos ueneremur,parentes honoremus,seniores uereamur,legibus obtemperemus,magistratibus cedendum sit,amicos diligere oporteat, in mulieres seruare modestiam, charos habere liberos, minimè seruire cum seruis, & quod maximum est, in prosperis fortunæ successibus lætitia non effundi, nec in aduersis casibus tristitia deprimi, nec omnino uoluptatibus esse deditos,nec ita per iracundiam affici, ut belluarum animos induamus, quæ ex omnibus philosophiæ bonis antiquissima iudico. Generosi enim secundam ferre fortunam uiri officium est:sine inuidia uerò, hominis bene instituti. Voluptates ratione superare, sapientis iracundiam uincere,non uilis profectò aut abiecti munus est uiri. Cæterum eos perfectos opinor esse homines, qui ciuiles cum philosophia potestates queant immiscere. Hos sibi gemina uendicare bona reor, ut scilicet eorum uita & ad communem omnium utilitatem in Republica duceretur, & summa cum tranquillitate nullis obiecta fluctibus per sapientiæ studia uersaretur. Nam quum triplex uitæ genus existimatum quidem, actiuum, contemplatiuum alterum, tertium uoluptuosum,hoc sanè dissolutum,& uoluptatis mancipium, belluarum est, & infimorum hominum. Actiuum autem,si philosophia caruerit,ineptum est,& magnis delictis inuoluitur.Speculatiuum,si ab actiuo sciungitur,prorsus inutile.Experiundum igitur pro uiribus,ut & publica conficiantur, & philosophia uendicetur, quemadmodum

pro

pro temporibus attinere uidebitur. Hunc in modum Pericles ciuilia tractauit officia, hunc in modum Archytas Tarentinus, hunc in modum Dion Syracusanus, & Thebanus Epaminondas, quorum utrunque Platonis constat fuisse discipulum. Circa disciplinam quid amplius immorari deceat, nescio, nisi quòd præter ea quæ dicta sunt, conducibile, imò uerò necessarium existit, ut ad adipiscendos antiquorum codices ne parum diligentes sint. Verum hi pro agricolarum more colligendi, Nam ita disciplinæ instrumentum non librorum possessio, sed usus & exercitatio est, sicut & colendi scientiam à tellure, non autem à uomeribus, & reliqua supellectile conseruari contingit. Corporis certamina ut contemnantur, ne digna quidem extant, sed ad eius rei præceptores, ut ad ipsa quantum sat erit, elaborent, pueri dimittentur, quò & apta quædam membrorum compositio simul & robur acquiratur. Bona enim in pueris corporis habitudo, bonæ quoque senectutis fundamenta iacit. Sicut hyemi necessaria per serenitatem parare conuenit, ita & boni mores, & optimum ad senectutem uiaticum modestia in ipsa iuuentute reponentur. Adeò autē perinde ac in cella quadam reseruandus est corporis labor, ut ne fragiles, leuiterq; cedentes ad doctrinæ studia fatigati succumbant. Hostes enim disciplinarum, ut à Platone dictum est, labores atq; somni. Quid his tantū insisto, quum ad id quod dictum longè principalius est explicandū, summo ducat studio? Militaribus nanq; certaminibus pueros exercere conueniet, ut in iaciendis hastis, tractandis arcubus, uenationibusq; magnopere contendant. Victores eorum quos bello deuicerint, bona sibijpsis præmia esse præponunt. Bellum educatam in umbra corporis habitudinem repudiat.

Macilen

Macilentus autem miles, bellicis assuetus certaminibus, pugiles, & structas prælio propulsat acies. Quid agis? dicet quispiam, tu quum de ingenuorum educatione liberorum daturum te præcepta spoponderis, postmodum inopes, ac populares ita uideris prætermisisse, ut solis institutionem locupletibus exhibere cogites. Quibus occurrere haud certè difficile: Ego nanque hanc ipsam institutionem communem omnibus, ac utilem esse maximè uelim. Verum si propria laborantes indigentia meis uti commonefactionibus nequiuerint, fortunam, non autem me consulentem accusent. Enitendum itaque pro uiribus, ut optima pueris, uel etiam ipsis pauperibus fiat educatio. Sin minus, possibili saltem utendum erit. Et ista quidem, quæ grauiter in sermone obijci poterant, adduxi, ut quæ ad rectam iuuenum instructionem non ferunt, deinceps adiungam. Illud igitur assere, ad honesta pueros exercitia non plagis aut uerberibus, sed monitis ac rationibus adduci oportere. Omitto enim ea magis seruos decere, quàm liberos, qui durati rigescunt, & ad labores sustinendos, nunc ob plagarum dolores, nunc ob contumelias horrent. Liberalibus autem pueris maiorem laudes ac uituperia, quàm uerbera commoditatem afferunt. Illæ enim ad honesta concitant, hæc à turpitudine cohibent. Mixtim uerò & alternis utendum erit obiurgationibus & laudibus. Postquam uehementer obiurgarint, pudore agendũ erit, rursusq; laudibus reuocabunt, ijsq; imitandæ nutrices erunt, quæ ubi infantes lugere coëgerint, ubera denuo ad eos solandos admouent. Cauendum autem erit, ne immodicis elati laudationibus intumescant, quoniam nimijs demolliti laudibus franguntur. Plerosque iam ego patres uidi, quibus amor nimius ne amarent causa extitit.

titit. Quid enim est quod dicere uelim, ut exemplo luculentior fiat oratio? Nam quum hi festinent, ut filij in cunctis ocyus antecedant, immensos illis labores adijciunt, sub quibus defeßi corruant, & alioqui pondere molestiarum oppreßi, doctrinam minus mansuetè percipiunt. Plantæ enim quum modicis alantur aquis, quammultis suffocantur: Eodem modo animus quum medioeri uegetetur labore, sub nimio demersus opprimutur. A continuis igitur laboribus danda quædam pueris respiratio. Reminisci enim oportet nostram omnem uitam in remißionem ac studium esse diuisam. Quocirca non uigiliam modò, uerumetiam somnum esse repertum: non bellum solum, sed & pacem: non hyemem, sed & tranquillitatem: non operosos, sed festos etiam dies, & ut generatim eloquar, laboris condimentum est ocium. Idq; non in animantibus modò, sed etiam in his quæ anima carent, fieri conspicies. Arcus enim lyrasq; remittimus, ut tendere poßimus. Ac summatim, corpus quidem indigentia & replemento, animus uerò remißione atque labore conseruatur. Increpandi pleriq; meritò sunt genitores, qui pædagogis atque præceptoribus filios ita committunt, ut quid hi discant neque uideant, neque protinus audiant. Qua in re plusquam opus sit delinquunt, quum ipsi paucos intra dies experimenta suscipere ac tentare debeant, non autem in mercenarij dispositione spem suam collocare. Nam & illi maiorem puerorum curam ac diligentiam facturi sunt, quum rationem ubique reddituros se fore scient. Hoc in loco generosum illud lepidum'que stabularij dictum, qui nulla alia ex re equum adeò pinguescere, quàm regis oculo, dixit. Super omnia puerorum memoria exercenda consuescendaq;, ea enim disciplinæ quasi quædam

cella penaria est. Quamobrem memoriã esse matrem Musarum traditur in fabulis. Quasi uerò insinuēt atq; demonstrent, nullam à natura rem tantũ gignere, ac nutrire, quantum memoriam posse. Illa igitur in utranque partem exercenda, siue ij natura memores, siue contra obliuiosi fuerint. Naturæ siquidem abundantiam corroborabimus, defectum uerò supplebimus, tumq; illis cæteros, istis seipsos uincere continget. Præclarè enim apud Hesiodum:

Paruula si tentes superadiecisse pusillis,

Idq; frequens peragas, magnus cumulatur aceruus.

Illud uerò ne parentes lateat, memoratiuam doctrinæ partem non modò ad perdiscendum, uerum & ad cæteras uitæ res non minimam conferre portionem. Nam rerum gestarum memoria ad futurorum consultationem exemplum quoddam extat. Præterea filij à uerborum turpitudine retrahendi. Vt enim ait Democritus: actionis umbra existit oratio. Dehinc ut ipsi colloquio faciles, & in obuijs compellandis suaues fiant, præparandum erit. Nam sicuti graues in colloquio mores digna in se contrahunt odia, ita & pueri chari socijs reddentur, si quæsiti non pertinaces omnino, nulli'que cedentes extiterint. Non solum enim uincere, sed etiam uinci scire speciosum est, in ijs præsertim rebus, in quibus uictoria detrimentum parit. Extat huiuscemodi Cadmea certè uictoria. Huius rei testem adducendum sapientem habeo Euripidem, qui hunc in modum locutus est: Duobus obloquentibus, quum alter fuerit qui uerba frenat, is longè sapientior. Cæterum illa non minus quàm superiora, quin longè magis adolescentibus exercenda, ea sunt eiusmodi: Sine mollitie uitam esse degendam, continendam linguam, iram sibi subijcere, manus comprimere. Quale autem horum unumquodq;

quodq; sit, despiciendam. Hæc autem ab exemplis notiora fient. Et ut à posteriore prius exordiar: plerique manus ad iniusta submittentes lucra, anteactam effuderunt uitam, ut Gylippus Lacedæmonius, qui quoniam pecuniarum sacculos soluerat, Sparta in exilium expulsus est. Sapientis autem munus est, à nulla uinci iracundia. Adolescens quidam temerarius admodum & fastidiosus Socratem calce percußit. Quamobrem quum molestè ferentes comites, adeòq; animi discruciatos aspiceret, ut ipsum persequi uellent: si me asinus, inquit, calce pulsasset, dignum me ut mutuò illi calces incuterentur existimaretis? Quod tamen haud ille prorsus effecit. At eum quum uniuersi probris insectarentur, calcitronemq; nominarent, suffocatus est. Quum Aristophanes multa in eum conuicia dißipans, eam cui Nebulæ titulus est comœdiam edidisset, & astantium quidam talia decantans dixisset: Nunquid ista Socrates iniquo pateris animo? Haud equidem mediusfidius, ait, siquidem in theatro perinde ac magno in conuiuio salibus mordeor. Sororia ista & paria Archytas Tarentinus & Plato geßisse uidentur. Ille enim ex bello reuersus, rei nanque militari operam dabat, agrum incultum ac squalentem offendens, accito illius uillico, nisi iratus forem lugeres, ait. Plato uerò aduersus deditum uentri seruum fastidiendumq; ira percitus, uocato sororis filio Speusippo, Abi dixit, hunc uerberato, nam ego nimia exagitor ira. Ardua hæc & imitatu difficilia, dicet sanè quispiam, nec ego sum nescius. Verumenimuero totis enitendum est uiribus, ut istis utentes exemplis, ab inconuenienti & sæua nimirum ira magnam saltem auferamus partem. Nam quum alias quidem ad res, nec cum eorum doctrina, nec cum uirtute certare

possumus, suæ nihilominus sapientiæ perinde ac deorum antistes, sacrorum expositores, tædasq; gestantes, hæc imitari pro uiribus & aliquid deradere conamur. De continenda uerò lingua, ut proposui, explicare restat. Si quis paruum aut contemptibile suspicatur, à ueritate uehementer errat. Magnæ enim sapientiæ tempestiuum est silentium, & omni certè sermone præstantius. Idcirco maiores nostri mysticas designasse ceremonias uidentur, ut ex illis capta silendi consuetudine, deorum metum ad humanorum fidem arcanorum transferamus. Nam quum neminem tacuisse piguerit, dixisse certè complures: præterea quod silentio retentum est, efferetur perfacilè: quod autem ediderís, nullo modo reuocari potest: scio innumerabiles ob linguæ intemperantiam ad maximas incidisse calamitates, ex quibus relictis cæteris, unum aut duos adumbrationis gratia meminisse sat erit. Quum Philadelphus sororem Arsinoën cepisset uxorem, Sotades inquit: In sanctam minimè rimulam trudis aculeum. Quo dicto in uincula coniectus, multo tempore putridus intabuit, & intempestiuæ dicacitatis haud increpandas utique pœnas dedit. Qui ut alijs risum exhiberet, in diuturnos collapsus est luctus. Paria & cum his contendentia Theocritus philosophus dixit, sustinuitq; & grauiora nonnihil. Alexander Græcis ut purpureas pararent uestes, edixerat: ut quum rediret, belli contra Barbaros à se confecti uictoriam solennibus celebrarent sacrificijs. Tum nationibus argentũ per capita conferentibus. Theocritus inquit: Prius quidem subdubitabam, nunc uerò perspicuè sentio, hanc tibi secundum Homerum necem fore purpuream. Quibus ex rebus magnam Alexandro conflauit inimicitiam. Regi Macedonum Antigono,

qui

qui altero carebat oculo, quum cæcitatem obieciſſet, haud mediocrem ſuſcitauit iram. Magiſtrum enim coquorum Eutropionem in centuria quadam conſtitutum, ut rationem redderet acciperetq́;, ad ſe uenire iuſſerat: quæ quum illud ad eum multoties adueniens retuliſſet: Scio, inquit Theocritus, quòd Cyclopi me crudum appones. Quo dicto illi quidem cæcitatem, huic uerò coquinariam obiectauit artem. Tunc Eutropion, capite igitur carebis, reſpondit, & huius dicacitatis, inſaniæq́; pœnas lues, Dehinc dicta renuntiauit ad regem. At ille qui Theocritum interficerent ſtatim miſit. Præter hæc omnia, id quod ſanctiſsimum eſt, pueri uera proferre conſuefiant. Mentiri enim ſeruile eſt uitium, & à cunctis mortalibus odio inſectandum, nec quod apud mediocres etiam ſeruos ueniam promereatur. Iſta quidem de puerorum ornamentis atque modeſtia, nullam per ambiguitatem aut ſegnitiem diſputaturus acceſsi: de his autem quæ deinceps dicturus ſum, dubius perſto, & ancipiti magis trahor ſententia, hac illac'ue in trutinæ modum uergens in neutram certus inducor partem. Permultus uerò de introducenda, aut re aduertenda me torpor habet, ut illam tamen expromam, prorſus audiendum eſt. Quid illud eſt? Vtrum qui puerorum amore tenentur, eorum ſocietatem & conſuetudinem habere ſinendi, aut contrà prohibendi, & ab ipſorum conuerſatione procul arcendi. Quum enim pleroſq́; rigidos patres, moribus acerbos, immitesq́; reſpicio, qui filiorum dedecus eſſe arbitrantur, ſi cum eorum amatoribus obſeruentur, hanc rem meis introducere conſilijs uereor. Quum autem ex altera parte animaduerto Socratem, Platonem, Xenophontem, Aeſchinem, Cebetem, & uniuerſum illum uirorũ cœtũ, qui marium commendat

 amores,

amores, quiq; adolescentes ad eruditionē popularem, principatum, & ad morum deniq; probitatem peruexerunt, subinde alter existo, & ad illorum æmulationem uirorum ipse deflector. Harum etiam rerum testimonio est Euripides, hoc inqiens pacto: Sed est amor mortalibus quidam insitus, animi moderata iustaq; seruantis. Simul id Platonis institutum ingenti studio & urbanitate temperatum haud prætermittendū. Licere inquit ijs, qui optimè de republica meriti sunt, ut quem ex honestis forma maluerint, iusto sibi deuinctū amore media fronte dissuauiēt. Quòd si quos pulchritudinis libido ceperit, eos fugare propellereq; conueniet. Qui autem animum dilectione ac beneuolentia complectentur, ij penitus comprobandi, quales Atheniensium amores, & Lacedæmoniorum existūt. De his, prout unusquisque sibi persuadet, ita etiam suspicatur. Ego uerò postquam de puerili iam institutione ac ornamento disserui, ad adolescentium ætatem transeundum paucis esse censeo. Sepenumero improborum duces morum incusaui, qui quum puerili adhuc ætati pædagogos magistrosq; præficiant, iuuenilem impetum solutum uagari sinunt, quum è contrario maior his annis, quàm puerilibus cautio & obseruantia debeatur. Nam quis ignorat, puerorum delicta parua esse, ac medicatu facilia? fortaßis enim aut pædagogorum incuria, aut præceptorum in ludis peragendis inobedientia. At iuuenum peccata immensa plerunque sunt, & miseriarum plena, uentris immodestia, paternorum bonorum expilatio, alea, saltandi proteruia, ebrietates, amores uirginum, mulierum corruptiones, adulteria. Horum igitur impetus omni cura & diligentia coërcendi, reprimendiq; fuerant. Petulantem enim uigorē ætatis nō facilè à uoluptatū obseruabis incursu.

incursu. Quocirca illi freno uehementer opus existit. Eapropter qui huic ætati summopere non resistunt, haud intelligere uidentur, se illorum cogitationibus magnam ad perpetranda facinora licentiam exhibere. Prudentes itaque patres hoc potissimum tempore summa custodire uigilantia oportebit, ut adolescentulos ad modestiam inducant, instruant, minentur, rogent, consulant, polliceantur, nunc eorum exempla demonstrent, qui ob suas libidines ad magnas peruenerunt ærumnas, aut qui per tolerantiam laudes, & præclaram sunt gloriam assecuti. Hæc enim duo perinde ac uirtutis elementa sunt, spes honoris, ac formido pœnæ. Nam quum ille ad egregia honestatis opera promptiores efficiat, hæc ad perpetranda uilissima segniores reddit. Generatim autem liberos nostros flagitiosorum hominum consortio segregare decebit: eorum enim malignitatem reportant. Hæc & Pythagoras obscuris quibusdam præcepit sermonibus, quos hoc in loco positos explanabo, quoniam ad conquirendam uirtutem non minimum uidentur afferre momentum, quale illud: Quæ nigrantes habent caudas, gustari non oportere: hoc est, cum hominibus consuetudinem non esse habendam, quos morum deprauatio ipsa denigrat. Iugum, stateramq; nõ transcendere: id est, plurimi facere iustitiam oportere, nec eam ullo modo transcendere. Nec in ocio insidere: hoc est, fugiendum esse ocium, prouidendumq; ut necessariam præparemus alimoniam. Haud iniiciendam unicuiq; dexteram: id est, non promptè aut inconsultò conciliari oportere. Angustum ne gestabis anulum: quoniam ita uitam, ut eam non uinculo distringas, exercere debebis. Ignem ferro cædi minimè debere: hoc est, irritandum non esse furentem. haud enim conuenit, quin potius

Symbola Pythagoræ.

quum intumescit, iræ cedendum. Cor neque manducabis, quid aliud insinuat, quàm ne animum offendas solicitudinibus, cum'ue curis conficias? Abstinendum à fabis: quòd in re ciuili uersari non oporteat. Fabis enim priscorum suffragia ferebantur, quæ finem principatibus attulerunt. Cibos in scaphio non esse ponendos: significat autem in improbum animum urbanos immitti non oportere sermones, aut ulla uirtutis studia. Cogitationis nanque cibus est, cum ratione studium, ac sermo frugi, quem impurum ac sordidum humana reddit improbitas. Haud retrouerti ad contermina proficiscentes: id est, quibus moriendum est, quum proximum uitæ terminum intueantur, facile ferant, neque mœrore deprimantur. Ad priorem denuo materiam flectetur oratio: & quod prius agebam, à prauis hominibus, sed assentatoribus præsertim, liberos abducamus. Compluribus id patribus præsertim non desino, ac impræsentiarum rursus dico, nullum animantium genus assentatoribus esse perniciosius, nullum quod citius in præcipitia iuuentutem deducat, qui patres ac filios radicitus obtriuerunt, illorum senectutem, & horum adolescentiam tristitia & magnis affligentes malis, & quæ ipsorum consilijs clandestina quædam iacet esca uoluptatem prætendunt. Opulentos filios patres ut sobrietatem conseruent monent, assentatores ebrietatem: illi temperantiam, isti lasciuiam: illi parsimoniam, isti sumptus & expensas: illi labores appetendos, isti socordiam. Vniuscuiusque uitam punctum esse temporis asseuerant. Quocirca uiuendum, non autem diminute uiuendum esse. Et quæ nobis paternarum cura minarum? iam pater uti Saturnus quidam ætate delirat, iam capularis est dæmon. Sublimem hunc attollamus, cumq; cumprimum efferamus

mus. Plerique ad scortandum accedunt, & intempestiuas ducunt uxores, paternaq; ad senectutem uiatica corradunt, atque surripiunt. Scelestißimum hominum genus amicitiæ simulatores, nullam prorsus eloquendi libertatem degustantes. Ii locupletum quidem assentatores, pauperum contemptores, aduersus iuuentutem perinde ac ex arte lyrica deducti, quum suos ridere nutritores cernunt, ultro arrident. Ex omni uitæ parte nothi atque degeneres ad diuitum nutum uitam agunt, fortuna liberi, electione serui. Tum magnas se pati contumelias opinantur, quum nullis afficiantur contumelijs, quoniam alienum frustra cibum capiant. Quocirca si quis pater est, qui de bene instruendis natis curam gerat, has primum fastidiosas propulset pecudes. Condiscipulorum etiam flagitia repellantur, quoniam ij ad mansuetißimas etiā naturas corrumpendas satis possunt. Ista quidem honesta & perutilia sunt, quæ uerò dicam humana. Haud enim uolo parentes omnino asperos, & natura esse durißimos. At præteritorū nonnullis peccatorum concedendam interdum esse ueniam ducant, se'que iuuenes aliquando fuisse meminerint. Quemadmodum medici amara quædam uenena dulcibus immiscentes succis, comitem utilitatis amœnitatem inuenerunt, ita & patres increpationum rigorem mansuetudine temperent est necesse. Puerorum nanque desiderijs remittendæ interdum habenæ, nonnunquam nihil laxandæ, quandoque rursus intendendæ. Leuia præsertim delicta molli ferant animo. Sin aduersus ipsos ira exarserint, illico tumorem animi deponant. Parentem enim celeres, quàm graues suscipere iras præstat. Nam quum quispiam ita difficiles induit animos, ut non nisi summo cum labore redire in gratiam poßit, profectò filiorum odium contraxisse non

paruo patefecit indicio. Vt aliqua etiam nouisse peccata dissimulent satius erit, uerum surditatem & obtusos senectutis sensus ad filiorum commissa transferant, ut pleraq; uidentes non uideant, aud. ntesq; non audiant. Amicorum errata perferimus, quidnam ergo mirum si & natorum? Crapulantium multoties seruorum ebrietatem minimè redarguimus. Interdum pepercisti, insuper suppeditato. Moleste aliquando pertulisti, ultro ueniam adhibe. Per seruuli quandoque fraudes demulsisti, cohibe prorsus iracundiam. Ex agro iuuencos abstulit, rediit hesternum nonnunquam exhalans temetum, inscius esto. Vnguenta redolet, tacitus sis. Hunc in modum petulca iuuentus equini instar pulli domita, mitisq; redditur. Enitendum est, ut qui libidinibus succumbunt, & increpationibus omnino rebelles existunt, connubio subiugentur. Hoc siquidem tutissimum iuuentutis est uinculum. Eas autem despondere filijs uxores conueniet, quæ nec multò nobiliores, nec ditiores sint. Sapientia utiq; refertum prouerbium: Aequalem tibi mulierem inquire. Nam qui seipsis longè ampliores capiunt uxores, non earum maritos, uerum dotis mancipia fecisse se nesciunt. Cæterum hisce rebus breuia quædam apponens confestim præcepta circunscribam. Ante omnia opus est, ut patres non solum nihil peccando, uerumetiam honesta singula peragendo manifestum sese filijs exemplar exhibeant, ut in eorum uitam quasi quoddam speculum intuentes, ab operum simul & sermonum turpitudine se penitus uertant. Nam si quis delinquentes acriter obiurget filios, tum is in eosdem illabatur errores, hic nempe ignorare uidetur, sub illorum nomine sua se incusare crimina. Et ut succinctè dicam: qui uitam improbe degunt, ij nullam seruos aut liberos increpandi

licentiam agunt. Prætcrea in eorum commißis nunc consulendo, nunc instituendo iuuent. Vbi enim impudens est senectus, ibi & inuerecundos esse iuuenes est necesse. Ad comparandam filijs modestiam danda opera est, ut omnia pro rerum conuenientia perficiantur. Imitemur autem potißimum Eurydicen, quæ quamuis Illyrica & barbarißima foret mulierum, ad erudiendos tamen liberos quãquam in ætate iam prouecta, studium ac disciplinam attigit. Quantam uerò in eius filios indulgentiam habuerit, uel illud abunde, quod Musis dedicauit epigramma, declarat. Hyropolitana Eurydice postquam doctrinæ ac eruditionis desiderium cepisset, hunc Musis titulum consecrauit. Pubescentibus enim liberis mater iam grandæua studiorum atque uirtutis monumenta literas ingenti cum labore perdidicit. Vniuersa quæ in superioribus exposita sunt præcepta complecti, uoti magis quàm admonitionis opus esse forte censebitur. Vt autem plura per imitationem assequamur, & hoc ipsum quadam sortis ac naturæ bonitate, permultaq; insuper diligentia indigebit. At humano effici posse constat ingenio.

FINIS.

RAPHAEL REGIVS IOANNI Lubrancio Posnaniensi episcopo, Regis Poloniæ consiliario felicitatem.

IONYSIVS ille maior Syracusanorum tyrannus, benignißime Pontifex, quum in filij adhuc adolescentis cubiculum aliquando ingressus, multa pocula & argentea & aurea uidisset, exclamasse fertur: Indignus es fili principatu, qui tot poculis à me acceptis, neminē tibi conciliaris. Dictum profectò sapienti rege dignißimum. Nihil enim principem uirū magis decet, quàm diuitias & opes, ut uerbis Ciceronis utar, ad benignitatem liberalitatemq; conferre. Id uerò tibi sic est ingenitum, ut illa Dionysij indignatio nequaquam in mores tuos uerè iactari poßit. Nihil enim præclarius esse ducis, quàm ut quum omnes alios capiam uirtute insignes, tum præstantes doctrina uiros honestißimis muneribus prosequaris. Ex quo sanè factum est, ut non solum opulento Posnaniensi Episcopatu, sed etiam Romano Pontificatu dignißimus doctißimi cuiusque iudicio esse censearis. Nam ut de alijs eminentißimis uirtutibus tuis nihil dicam, prudentia, fortitudine, iustitia, grauitate, humanitate, in egenos benignitate, in patriam pietate, uitæ integritate, quis in literis uir eminet, quem tibi nuper quum in Italiam descendisti, singulari comitate beneficentiaq; tibi non obligaris? Hinc uerò summus quidam literarum, ac potius immortalitatis, quæ solis literis continetur, amor maximis quibusq; animis ingenitus apertißimè demonstratur. Imagines enim, coloßi, statuæ, pyramides, arcus triumphales, aliaq; sumptuosa hoc genus

genus monumenta, quæ tua est prudentia, non ignoras & uarijs casibus ac ruinis obnoxia esse, neque sibi perpetuitatem, nedum alijs tribuere posse. Vna uerò eloquentia homines alioqui mortales, hominumq; gesta non solum celebria, sed etiam immortalia fieri, ex aßidua cum aliorum scriptorum, tum historicorum lectione facilè percepisti. Illa nanque tantopere delectaris, ut quicquid temporis à regijs consultationibus officijsq; pontificalibus tibi superest, id omne ad historiam conferas perlegendam. Nec profectò iniuria, quum historia ex Ciceronis sententia, sit testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ, magistra uitæ, nuntia uetustatis. Sæpe igitur, nec immerito, nuper suspirabas, quum Padoæ Alexandri Macedonis illius Magni gesta, à Q. Curtio elegantißimè descripta, percurrentes, multis in locis dimidiata deprauataq; esse deprehenderemus, meq; simul cum Nicolao Iudæco, non philosophiæ solum & medicinæ, sed etiam utriusq; linguæ doctißimo cohortabaris, ut si quo modo possemus, illum in pristinum candorem uindicaremus. Quum autem Plutarchi Apophthegmata inter prandendum (neque enim, quo plus temporis lectioni poßis impertiri, cœnare solitus es) ferè legenda curares, multaq; uiderentur & perceptu difficiliora, & sensibus ineptiora, quàm ut Plutarcho ipsi conuenirent, mirabaris unde id accidisset, quum præsertim paucis antè annis è Græca lingua in Latinam à Francisco Philelpho, uiro nostra ætate comprimis facundo, translata fuissent, ut ex archetypis, & manu ipsius scriptis exēplaribus librarij isti, qui impressores uocari cœperunt, illa forsitan descripserint. Sed quum omnem ego culpam in librarios ipsos reijcerem, à me petijsti, ut cum Latino Græcum exemplar conferrem, & quoad possem, tibi castigarem

rem. Ego uerò ex accurata utriusque exemplaris collatione facilè perspexi, multa quidem librariorum imperitia fuisse deprauata, sed interpretis incuria pleraque uideri & ineptiora & obscuriora, quæ Plutarchus elegantissimè lucidissimeq; descripsisset. Ea uerò quum emendari citra multas non possent lituras atque mutationes, plus quàm iniunxeras oneris sponte suscepi, Apophthegmataq; ipsa ex integro sic in Latinum sermonem uerti, ut ijs quæ iam pridem interpretata fuerant, multò perceptu faciliora esse uideantur. Quod quidem si utranque translationem tibi conferre uacabit, facilè dijudicabis. Illud autem mihi gratissimum erit, si hanc lucubrationem nostram honestissimis studijs tuis aliquid cognouero profuisse. Hac nanque potissimum de causa hunc laborem suscepi, quòd Apophthegmatum lectione haud immerito te maximè delectari sciebam. Quum enim Apophthegmata ipsa nihil aliud sint, quàm acuta quædam & breuia non cuiuslibet quidem dicta, sed oratorum, ducum, legislatorum, imperatorum, regum, ac, ut semel dicam, illustrium uirorum, cum omnes alios, tum principes & antistites, non inter legendum modò iuuare, uerum inter loquendum quoque & consultandum oppidò quàm commendare possunt. Quis enim magni excellentisq; sapientia uiri autoritate atque sententia non moueatur? Huc accedit multarum historiarum cognitio, quas apud alios scriptores haud facilè inuenias. Tametsi nanque Apophthegmata ab historia semota esse uidëtur, citra historiam tamen minimè describi possunt. Sed quum hoc pulcherrimè tibi sit notum, nihil longiore præfatione opus esse uidetur. Ac illud potius excusandum foret, quòd serius forsitan quàm optabas, Apophthegmata ipsa ad te peruenere.

Id uerò

Id uerò tametsi nulla mea factum est culpa, nisi cum aliqua, tamen adeò longi temporis usura ad te illa proficisci non potui sustinere. Nam unà cum illis lepidissimum quoq; Plutarchi ipsius dialogum, quem Ioannes Regius mihi frater castissimus, utriusq; linguae comprimis doctus, paucis antè annis, quàm in flore aetatis suae (nondum enim duodetrigin ta annos excesserat) dira peste in Romana aula raperetur, latinitate donauit, curaui describendũ, simul ut fratris optimi, quem ipse institueram, qui me ueluti patrem semper coluerat, memoria diuturnior efficeretur, simul quòd dialogus ipse & lectu pulcherrimus, & cognitu dignissimus esse uidetur. Nam Grillus quidam Circes ueneficijs in suem mu tatus, contra philosophorum omnium sententiam atq; definitionem ualidissimis colligit argumentis, brutas animantes non minus quàm homines ratione uti, facũdissimumq; Vlyssem illum contrà disputantem ita conuincit, ut in suam trahat opinionem. Accedit & Apologia mea, in qua Pliniani prologi quidam loci & corriguntur & exponuntur. Sed ne longiore quàm par est epistola detinearis, iam Plutarchum uerba Latinè facientem abs te audiri sinamus. Vale maximum studiorum decus. Ex Academia Patauina, III. Calendas Septembres.

M. D. VII.

PLVTARCHI CHAERONEI REGVM ET IMPERATORVM APOPHTHEGMATA.

Raphaële Regio interprete.

PLVTARCHVS CHAERONEUS Traiano Imperatori felicitatem.

RTAXERXES *Persarum rex, maxime Imperator Traiane Cæsar, non minus regium & humanum existimans, parua libenter prompteq; accipere, quàm magna tribuere, quum sibi in uia obequitanti pauper quidam & operarius homo nihil aliud habens, ambabus aquam manibus è proximo flumine haustam obtulisset, iucundè & suscepit & arrisit, non rei quæ donabatur utilitate, sed prompta eius qui largiebatur, uoluntate gratiam metitus. Lycurgus uerò tenuißima Lacedæmonijs sacrificia instituit, quò semper ex ijs rebus quæ adessent, deos frugaliter facileq; colere possent. Huiuscemodi igitur tu quoque mente, licet parua tibi munuscula xeniaq;, ac uulgares ex philosophia primitias offeram, simul cum animi promptitudine cõmentariorum quoq; utilitatem suscipe, si quid commodi habent ad mores institutaq; imperatorum cognoscenda, quæ ex dictis quidem melius quàm factis sese ostendunt. Tametsi uitas quoq; illustrium tam apud Romanos, quàm apud Græcos ducum, & legumlatorum, ac imperatorum nostra*

nostra historia complectatur. Sed gestorum pleraq; fortunam habent permuxtam. Quæ uerò in negocijs & perturbationibus, ac utraq; fortuna emittuntur dicta atq; responsa, tanquam in speculis uniuscuiusq; mentem perspicuè exhibent contemplandam. Quare Syramnes Persa quibusdam admirantibus, quòd sapientibus ipsius uerbis facta non respōderent: Verborum, inquit, ipse quidem sum dominus, factorum autem simul cum rege fortuna. Illic igitur dicta quidem uirorum quæ gesta quoq; admixta continent, ociosas aures poscunt: hic uerò dicta ipsa nuda tanquam uitæ uniuscuiusq; indicia & semina quæ collegimus, nihil tibi puto impedimenti allatura, quò minus publicæ consulas utilitati, quum breui multos uiros memoria dignos perspicere & contemplari poßis. Vale.

ERSAE adunco homines naso & amant, & pulcherrimos putant, quòd Cyrus, qui maximè regum omnium fuit amatus, aduncum habuit nasum. Dictitabat autem Cyrus, eos qui sibijpsis benefacere nolint, alijs cogi bona suppeditare. Ac imperium nemini conuenire, qui quibus imperat, melior non sit. Persas autem cupientes pro sua montana, & aspera planam & mollem regionem occupare non permisit, quòd diceret, ut plantarum semina, sic hominum uitas regionibus similes fieri.

DARIVS Xerxis pater seipsum laudans aiebat, se in prælijs & periculis euadere prudentiorē. Quum autem subditis sibi populis tributa statuisset, principes prouinciarū ad se accersiuit, & an grauia essent tributa percontatus est: quumq; illi respondissent, mediocriter se habere, dimidium unicuiq; remitti iußit. Ingens uerò malum granatum quum aperuisset, cuidam roganti, cuiusnam rei

tantum habere uellet numerum, quanta granorum illorum esset multitudo, respondit, tot Zopyros. Fuit autem Zopyrus uir probus, & illi amicus, qui posteaquam seipsum uerberibus fœdauit, naresq; sibi & aures amputauit, itaq; Babylonios decepit, ac sibi creditam ab ipsis urbem Dario tradidit, sæpenumero Darius ipse dixit, se malle Zopyrum illius fœditatis expertem esse, quàm centum Babylonas ad eam quam poßideret, acquirere.

SEMIRAMIS quum ipsa sibi sepulcrum strueret, inscripsit: Quisquis regum pecunijs eguerit, demoliens monumentum, quotquot uolet sumito. Darius igitur quum sepulcrum aperuisset, pecunias quidem nullas inuenit, sed in alias incidit literas hoc indicantes: Nisi malus, & pecuniarum inexplebilis fores, mortuorum loculos nunquam mouisses.

XERXES Darij filius quum accepisset, Arimenem fratrem secum de regno contendentem ex Bactriana descendisse, donum ei misit, & ijs qui munus ferebant, mandauit ut dicerent: His quidem nũc te Xerxes frater honorat, sed si rex declaratus fuerit, omnium maximus apud ipsum eris. Quum igitur Xerxes delectus rex fuisset, è uestigio quidem Arimenes illum & adorauit, & eius capiti diadema imposuit. At Xerxes secundum à se locum ei aßignauit. Babylonijs autem iratus quòd defecissent, quum illos recepisset, ne arma ferrent, sed ut cantarent, ac tibicines forent, lenociniaq; & cauponas exercerent, ac tunicas sinus habentes gestarent, imperauit. Atticas uerò ficus uenales in Persida inuectas non antè se esurum affirmauit, quàm regionem illas ferẽtem subiugasset. Idem Græcos exploratores quum in castris deprehendisset, nulla prorsus eos iniuria affecit, sed hortatus ut intrepidè exercitum specularentur, dimisit.

ARTA

ARTAXERXES filius Xerxis, cognomento Longimanus, quòd manum alteram haberet longiorem, dictitabat, multò regalius esse addere quàm auferre. Primus autem permisit eos qui secum unà uenarentur, dum possent & uellent, se priores in feras iaculari. Primus quoq; ijs ducibus qui deliquissent, has pœnas statuit, ut pro flagellandis corporibus detracta flagellarentur uestimenta, & pro uellendis capillis depilandoq; capite, deposita tiara depilaretur. Satibarzanem uerò cubicularium quiddam minus iustum à se petentem, quum animaduertisset illud triginta millibus Daricorum æstimare, Quæstorem iussit ad se triginta millia Daricorum afferre. Ac quum illi traderet: Accipe, ô Satibarzane, inquit: hæc enim quum tibi dedero, pauperior non ero: at si quæ petieras fecissem, iniustior.

CYRUS iunior quum Lacedæmonios ut secum societatem inirent inuitaret, aiebat cor se grauius habere quàm frater, plusq; meri bibere, ac melius ferre. Illum enim in uenationibus uix in equo, at in rebus aduersis in solio difficulter sedere. Hortabatur autem uiros ad se mitterent, pollicens se peditibus equos daturum, equitibus currus: quibus prædia essent, uicos: qui uicos possiderent, eos urbium dominos effecturum. Argenti uerò & auri non numerum, sed pondus illis fore.

ARTAXERXES Cyri frater, cognométo Memor, occurrentibus non modò abunde se exhibebat, uerum legitimam quoque uxorem iussit currus aulæa undique tollere, quo ij quibus erat opus, uel in itinere se adire possent. Pauperiore autem homine pomum egregiæ magnitudinis ipsi offerente, quum iucunde accepisset: Per solem, inquit, hic mihi uidetur urbem, si credatur, ex parua magnã efficere posse. In fuga uerò quadam quum sua ipsius im-

pedimenta fuissent direpta, siccisq; ficubus & pane hordeaceo uesceretur: Qualis, inquit, uoluptatis inexpertus eram.

PARYSATIS Cyri & Artaxerxis mater iubebat eũ qui regẽ allocuturus esset, byßinis & mollibus uti uerbis.

ORONTES regis Artaxerxis gener, quum ob iram inhonoratus, & condemnatus foret: Vt computatorum, inquit, digiti nunc decem millia, nunc unum significant, ita regum quoq; amici interim totum, interim minimum possunt.

MEMNON pro Dorio rege aduersus Alexandrum bellum gerens, quum militem quendam mercede cõductum multa de Alexandro ipso nefaria turpiaq; iactantem lancea percußisset: Ego, inquit, te posco ut pugnes contra Alexandrum, non ut illi maledicas.

AEGYPTIORVM reges ex sua ipsorum lege iudices adiurabant, ne quid iniustè, etiam si rex imperaret, iudicarent.

POLTIS Thracum rex quum Troiano bello & Troiani & Græci ad eum oratores eodem tempore misissent, Alexandrum & Helenam reddere, & duas à se formosas uxores accipere iußit.

TERES Sitalsi pater dictitare solebat, quum ociosus esset neque militaret, nihil se putare ab agasonibus differre.

COTYS ei qui sibi pardalim largitus erat, leonẽ contrà dono dedit. Sed quum natura foret iracundior, & asper eorum qui in ministerijs deliquissent castigator, uasa fictilia tenuia quidem & fragilia, sed cælaturis quibusdam & sculpturis polite eleganterq; laborata, sibi ab hospite allata, quũ hospiti ipsi dona dedisset, simul omnia confregit, ne in eos ut dixit, qui illa fregissent, asperius animaduerteret.

IDATHYRSVS Scytharum rex, aduersus quem Darius expeditionem fecit, suadebat Ionum principibus, ut

ut soluto Istri ponte, sese in libertatem uindicarent. Quod quidem quum ipsi ob suam in Darium fidem facere noluissent, eos mancipia frugi à fugaq; aliena uocabat.

ANTEAS ad Philippum hæc scripsit: Tu quidem uiris Macedonibus, qui bella gerere didicerunt, imperas: ego uerò Scythis, qui cum fame & siti pugnare possunt. Quum autem equum fricaret, Philippi oratores interrogauit, num id Philippus faceret. Illis uerò respondentibus, minimè: Et quo, inquit, modo contra me bellum mouere potest? Ismeniam uerò tibicinem optimum quum cepisset, tibiam inflare iussit. Et quum alij admirarentur, iurauit se hinnientem equum libentius auditurum.

SCILVRVS quum relictis octoginta maribus filijs obiturus esset, iaculorum fasciculum unicuique proponens, confringere iubebat. Verum singulis se id posse negantibus, ipse cum singula iacula excepisset, omnia perfregit: sic illos docens, si unà perseuerarent esse, firmos ualidosq; fore: Sin dissoluti dissidentesq; forent, infirmos ac debiles futuros.

GELON Siciliæ tyrannus, quo tempore Carthaginenses apud Imeram debellauit, quum pacem faceret, fœderibus inscribere coëgit, quòd ab immolandis Saturno filijs desisterent. Sæpius autem Syracusanos ad agriculturam tanquam in expeditionem eduxit, simul ut ager melior efficeretur excultus, simul ne ipsi per ocium deteriores fierent. Quum uerò pecunias à ciuibus peteret, ac illi propterea tumultuarentur, se petere dixit tanquam redditurus, atque post bellum reddidit. Cæterum in conuiuio quum lyra circunferretur, & alij deinceps aptè & pulsarent & canerent, ipse in equum introduci iussum facilè agiliterq; insiluit.

HIERON post Gelonē tyrannus dictitabat, neminem

quidem eorum, qui loquendi libertate apud se uterentur, esse importunum, sed qui sermonem arcanum efferent, iniuria afficere putabat etiam eos, quibus reuelassent. Odio nanque habemus non eos solum qui efferunt, sed etiam eos, qui quae nolumus audierint. Conuicio autem propter oris foetorem à quodam affectus, reprehendit uxorem, ut quae nihil ipsum de illo unquam monuisset. Verum ea: Putabam quidem, ait, omnes uiros istiusmodi odorem olere. Ad Xenophanem uerò Colophonium, conquerentem uix duos à se famulos nutriri posse: At Homerus inquit, cui tu detrahis, plus quàm decem millia hominum alit uel mortuus. Idem Epicharmum comoediarum poetam, quòd praesente sua uxore quiddam tacendum dixisset, mulctauit.

DIONYSIVS senior quum forte secundum literarum ordinem populi principes eligerentur, M literã sortitus est. Atq; ad eum qui dixerat, Morio es, ô Dionysi, Monarchae erimus, inquit. Quumq; populi princeps electus concionem habuisset, à Syracusanis imperator statim fuit designatus. Sed in tyrannidis initio quum obsideretur, concitatis aduersus ipsum ciuibus, amici quidem consulebant, ut se principatu abdicaret, nisi mallet superatus mori. At is quum uidisset, bouem à coquo iugulari citoq; mori: Ergo non iniucundum est, inquit, nos morte adeò breui perterritos tantum relinquere principatum? Filium uerò, cui principatum relicturus erat, quum accepisset, ingenui hominis uxori uim attulisse, iratus interrogauit, nunquid tale in se deprehendisset? Caeterum adolescens quum respondisset: Tu nanque patrem tyrannum non habuisti: Ne tu quidem filium, inquit, es habiturus, nisi ab istorum perpetratione destiteris. Ad eundem uerò filium in cubiculum ingressus, quum uidisset poculorum & argenteorum &

aureo

aureorum multitudinem, exclamauit: Non es principatui aptus, qui tot poculis à me acceptis neminem tibi amicum effeceris. Idem quum pecunias à Syracusanis exigeret, uideretq; eos & conquerentes, & precantes, & dicentes, se non habere, alias quoque exigi iußit, ac bis ter'ue id fecit. Verum postcaquàm plures imperauit, ipsosq; in foro & ridere & cauillari circumeūtes audiuit, quiescere iußit: Nunc enim, inquit, nihil habent quando nos contemnunt. Matri uerò suæ, quæ licet iam consenuisset, uiro tamen tradi uellet: Ciuilia quidem iura, inquit, uiolari possunt, naturæ non possunt. Quum autem maleficos aliarumq; rerum fures aspere coërceret ac puniret, uestium raptoribus ignoscebat, quò Syracusanos à cœnis mutuis ac ebrietatibus deterreret. Peregrinum autem quendā, qui diceret se cum ipso priuatim loqui uelle, ac docere quo modo insidiantes cognoscere posset, eloqui iußit. Quumq; is accesßisset, ac dixisset: Da mihi talentum, ut insidiarum indicia audisse uidearis, dedit, se audisse simulans, hominisq; commentum & artem admiratus est. Idem cuidam roganti an esset ociosus: nunquàm hoc mihi, inquit, eueniat. Duos uerò iuuenes quum audisset multa de se atq; tyrannide turpia detestandaq; inter potandum locutos, utrosq; ad cœnam inuitauit: & quum alterum quidem ebriosum multaq; nugantem animaduertisset, alterum autem rarò & caute bibentem, illum quidem ut natura & uino furentem dimisit: hunc uerò ut consultò maleuolum & hostem interfecit. Sed quibusdam ipsum accusantibus, quòd hominem improbum ac ciuibus odiosum honoraret atq; proueheret: At uolo, inquit, aliquem esse, quem maiore quàm me odio prosequantur. Quum autem oratores Corinthiorum munera sibi ab illo data aspernarentur, ob legem qua legati dona accipere

prohibentur, eos rem indignam facere dixit, ut qui quod solum boni tyrannides habeant, tollerent, docerentq; uel beneficium à tyranno accipere formidandum esse. Quum uerò *quendam è ciuibus accepisset aurum domi defossum habere, ad se deferri iußit. Sed quum is exigua parte subtracta in alienam migrasset urbem, agrumq; emisset, illum ad se accersiuit, totumq; accipere iußit, utpote qui diuitijs uti didicißet, neq; utile inutile reddere.*

DIONYSIVS *iunior dictitabat, se multos quidem alere liberalium artium doctores, non quòd illos admiraretur, sed quia per illos ipse alijs admirationi esse uellet.* Polyxeno *autem dialectico asserēte, se illum redarguturum: uerbis quidē, inquit, sed ego te rebus ipsis redarguo:* Tuis enim *relictis me meaq; colis.* Tyrannide *uerò quum excidisset, interrogatus à quodam, quid sibi* Plato *philosophiaq; profuisset: ut tantam, inquit, fortunæ mutationem æquo animo feram.* Interrogatus *item, quo modo pater suus quum pauper esset ac priuatus,* Syracusanorum *dominatum acquisiuisset, ipse uerò quum haberet, ac tyranni filius esset, amisisset:* Pater *quidem, ait, quum popularis dominatus odio haberetur, tyrannidem occupauit: ego uerò, quum iam tyrannis inuidiosa foret. Sed quum ab alio idem rursus esset rogatus:* Pater, *inquit, suam mihi reliquit tyrannidem, non fortunam.*

AGATHOCLES *figuli filius, Siciliæ dominus effectus, rexq; declaratus, fictilia pocula consueuerat inter aurea collocare, ac iuuenibus ostentans dictitare:* Ego *quum prius talia facerem, nunc ob diligentiam & fortitudinem talia facio. Sed obsidente ipso urbem, quum quidā è muris conuiciarentur clamantes:* O *figule, unde stipendium militibus solues? blandè, ac subridens: si quādo hanc ce*

pero,

pero, inquit. Quumq; illum cepisset, captiuos uendens dicebat: Si me iterum conuicio affeceritis, aduersus dominos uestros mihi sermo erit. Ithacensijs uerò nautas eius accusantibus, quòd ad insulam appulsi pecora aliquot abegissent: Atqui rex uester, inquit, quum ad nos uenisset, non ouibus modò abactis, uerum pastore quoq; ad hæc excæcato recessit.

DION qui Dionysium è tyrannide exegit, quum insidias sibi à Calippo, cui maximè & amicorum & hospitum fidebat, strui accepisset, illum redarguere non sustinuit, quòd diceret satius esse mori quàm uiuere, cui non hostes modò, uerum amici quoq; sint cauendi.

ARCHELAVS quum in conuiuio quidam improborum familiarium aureum poculum à se peteret, puerum iußit Euripidi tradere. Quod sanè quum homo miraretur: Tu quidem, ait, qui petas, hic uerò qui accipiat uel non petens dignus. Sed à tonsore loquaci rogatus: Quomodo te tondeo rex? Silens, inquit. Quum autem Euripides pulchrum Agathonem in conuiuio amplecteretur, ac iam pubescentem oscularetur, ad amicos conuersus: Ne admiremini, inquit: nam pulchrorum autumnus quoq; pulcher est. Timotheus uerò citharœdus, quum paucioribus quàm sperarat acceptis, illum palàm accusaret, atq; hãc uersus particulam aliquando canens: At tu argentum terra genitum laudas, illum taxaret, succinuit ipsi Archelaus: Tu uerò postulas. Idem aqua respersus à quodam, quum ab amicis aduersus hominem incitaretur: Atqui, ait, non me respersit, sed quem esse putauit.

PHILIPPVM Alexandri patrem Theophrastus memoriæ prodidit non solum dignitate, sed etiam prudentia, & moribus multò alijs regibus præstitiße. Athenien-

ses igitur beatos esse dictitabat, ut qui singulis quibusque annis decem inuenirent, quos imperatores eligerent: Se nanque unum duntaxat imperatorem permultos annos inuenisse Parmenionem. *Sed quum multi successus praeclari uno die sibi nunciati forent: O fortuna, inquit, pro tot tantisq; bonis exiguo me aliquo malo affice.* Deuictis au*tem Graecis quum quidam ipsi consulerent, ut praesidijs urbes contineret:* Malo, *inquit, diu benignus, quàm breui tempore dominus appellari.* Maledicum *uerò ut expelleret quum hortarentur amici:* Non *faciam, inquit, ne circumiens inter plures maledicat. Idem Smicytho* Nicano*rem calumniante, quòd semper* Philippo *detraheret, sodalibusq; consentibus illum esse aduocandum & puniendum:* At Nicanor, *inquit, non est* Macedonum *ulissimus. Considerandum est igitur nunquid illum offendamus. Postcaquàm igitur sensit* Nicanorem *egestate uehementer oppressum, à seq; neglectum, iussit munus quamprimum illi dari. Smicytho itaque rursus asserente,* Ni*canorem admirandas palàm omnibus laudes* Philippi *ipsius referre,* Videtis'ne *ergo, inquit, in nobis esse & bene & malè audire?* Populi *autem* Atheniensis *principibus se gratiam habere dicebat, utpote qui suis conuicijs ipsum & moribus & sermone indices efficerent meliorem.* Nam *illos & uerbis & rebus mendaces coarguere nitor.* Quotquot *uerò* Athenienses *apud* Chaeroneam *fuerant capti, quum gratis dimisisset, ac ipsi uestimenta strataq; reposcerent* Macedonas *criminantes, ridens inquit:* Non'ne *uobis uidentur* Athenienses *putare se in talorum ludo à nobis superatos fuisse?* In *pugna uerò fracta illi clauicula, quum medicus, qui illum curabat, quotidie prorsus aliquid peteret: sume,*

ait,

ait, quotcunque uis: nam clauem habes. Sed è duobus fratribus Amphotero & Hecatero, quum Hecaterum quidem prudentem & strenuum, Amphoterum uerò hebetem & ignauum uideret, Hecaterum quidem Amphoterum & utrunque esset dixit, Amphoterum autem neutrum. Qui autem ipsi consulebant, ut se cum Atheniensibus asperè gereret, eos ineptos esse aiebat, ut qui hominem omnia gloriæ causa & facientem & patientem, gloriæ ipsius theatrum abijcere iuberent. Idem quum duorum scelestorum iudex esset, alterum quidem ex Macedonia fugere, alterum uerò persequi iussit. Quum autem in loco amœno castrametatus audisset pabulum illic iumentis non esse: Qualis, inquit, nostra est uita, si ad asinorum commodum nobis est uiuendum? Munitum uerò quoddam castellum quum capere uellet, exploratoresq; renunciassent, undique aditu esse difficile, neque capi posse, interrogauit: An ita difficile accessu foret, ut ne asinus quidem auro onustus adire posset. Idem quum ij qui circa Lasthenem Olynthium quererentur atque ægrè ferrent, se à quibusdam Philippi ipsius familiaribus proditores appellari: Inepti, inquit, natura & agrestes sunt Macedones, utpote qui Scapham Scapham uocent. Filium autem monebat, ut blandè mansuetéq; cum Macedonibus conuersaretur, quo sibi multitudinis potentiam compararet, donec alio regnante ipsi humano esse liceret. Ad hoc consulebat quoque, ut eos qui potentes in ciuitatibus forent, & bonos & malos sibi conciliaret, ac opus quum esset, bonis quidem uteretur, malis uerò abuteretur. Sed Philoni Thebano, à quo & beneficijs affectus, & hospitio susceptus fuerat, quando Thebis obses erat, quum nullum postea munus ab eo accipere uellet: Ne me, inquit, beneficentia

Ἀμφότερος ἑκάτερος, id est, uterq;.

tia & gratia superatum ingenita mihi uincendi bene faciendo præstantia priues. Idem quum multos captiuos uenderet, indecorè tunica contracta sedens, unus ex ijs qui uendebantur clamauit: Parce mihi Philippe: nam paternus tibi sum amicus. Et percontante Philippo: Vnde ô homo, & quo modo? propè, inquit, accedens tibi dicam. Quum igitur propius adductus esset: Paulò, inquit, inferius chlamydem demitte: sic enim sedens indecore te habes. Tum Philippus: Ipsum dimitte, inquit: nam uerè beneuolus & amicus mihi esse ignorabatur. Ad cœnam uerò ab hospite quodam in itinere inuitatus, quum multos secum adduceret, ac hospitem perturbatum uideret: neq; enim satis erant, quæ fuerant præparata: nuncium unicuiq; amicorum præmittens monuit, placentæ locum relinquerent. Illi uerò sic esse sibi persuadentes atque expectantes, non multum comederent. Itaque omnibus quæ parata erant suffecere. Idem Hipparchi Eubœensis mortem planè grauiter tulit, ac quodam dicente: Attamen ille maturus decessit: Sibi quidem ipsi, inquit, sed mihi cito. Antè nanque mori properauit, quàm dignam nostra amicitiam gratiam à me receperit. Ab Alexando autem quum se criminari accepisset, quòd filios ex multis mulieribus tolleret: Ergo quum multos, inquit, habeas regni æmulos, & bonus euade & probus, ut non mea, sed tua gratia regnum adipiscaris. Hortabatur quoque eum, ut Aristoteli operam daret ac philosophiæ: ne multa, inquit, eiusmodi agas, qualia me fecisse pœnitet. Quum uerò quendã ex Antipatri amicis iudicum numero adscripsisset, posteaquàm & barbam & capillos eum sibi inficere sensit, remouit, quòd diceret eum qui in capillis infidus esset, dignum non esse cui in negocijs fides haberetur. Quandam autem Machetæ causam quum ipse iudicaret,

caret,ac dormitans parũ iuribus intendisset, ipsum condemnauit. Sed Macheta reclamante, se prouocare, indignatus, ad quem? ait. Et Machetas: Ad teipsum ô Rex, inquit, si uigilans attendensq; audieris. Tunc quidem Philippus surrexit. Sed quum ad se magis redisset, nossetq; iniuria Machetam affectum, iudicium quidem non rescidit, sed litis æstimationem ipsi persoluit. Harpalus uerò procognato & familiari Cratere iniuriarum accusato, quum dignum esse censeret, ut mulctam quidem persolueret, sed à iudicio liberaretur, ne conuicijs afficeretur: Melius est, inquit istum ipsum, quàm nos propter istum malè audire. Sed amicis ægrè ferentibus, quòd ipse à Peloponnensibus beneficio affectis in olympicis ludis exibilaretur: Quid igitur, inquit, si malo afficiantur? Diutiuscule uerò quũ in castris dormisset, ac deinde surrexisset: Securè, inquit, dormiui: nam Antipater uigilabat. Rursus quum interdiu dormiret, ac Græci qui ad fores conuenerant, molestè ferrent atq; criminarentur: Ne admiremini, Parmenio inquit, si nunc Philippus dormit: Nam quando uos dormiebatis, ille uigilabat. Quendam uerò cantorem quum inter cœnandum emendare uellet, ac de sonis loqui: Ne tibi tantum mali, cantor inquit, eueniat ô rex, ut me ista melius scias. Sed quo tempore ab Olympiade uxore filioq; Alexandro dißidebat, Demaratus Corinthius ad ipsum uenit, à quo rogatus, quo modo Græci mutuò se haberent: Nimium, inquit, Græcorum concordia tibi est curæ, quum proximi familiarißimiq; aduersus te ita habeant. Qua re prudentior factus & ab ira cessauit, & illos sibi reconciliauit. Anus uerò paupercula quum dignum esse putaret se ab illo iudicari, & sæpenumero importuna esset, ocium sibi non esse dixit. Vetula uerò clamans: ergo ne rex quidem

sis,

ſis,inquit. Sed ipſe dictum admiratus, non illam modò, uerum alios quoque è ueſtigio audiuit.

ALEXANDER adhuc puer, patre multa proſpere gerente, minimè quidem lætabatur, ſed ad pueros qui ſecum educabantur aiebat: Nimirum pater nihil mihi relinquet agendum. Pueris autem dicentibus: hæc nempè tibi acquirit. At quid prodeſt, inquit, ſi multa quidem habeamus, & ego faciam nihil? Agilis uerò & pedibus uelox quum eſſet, hortareturq; à patre, ut in Olympijs ſtadium curreret: Si quidem, ait, reges mecum ſint certaturi. Puellam autem ad ſe ſub intempeſtam noctem adductam, ut unà cubaret, interrogauit, cur tam ſero? Ac illa quum reſpondiſſet; ſe tantiſper expectaſſe, dum maritus cubitum iret, grauiter ſeruos increpuit, quòd ferè ipſorum opera adulterium perpetraſſet. Quum autem dijs ſacrificaret, ac citra parſimoniam thura in ignes ſæpius inijceret, Leonides pædagogus: Tam ſumptuosè, inquit, ò fili ſacrificato, quum thuriferam ſubiugaueris regionem. Potitus igitur illa, hanc ad ipſum epiſtolam dedit: Miſi tibi thuris & caſiæ talenta centum, ne poſthac in deos ſis auarus, ſciens nos etiam aromatifera potitos eſſe regione. Apud Granicum uerò pugnaturus, Macedonas hortabatur ut abunde cœnarent, omniaq; in medium conferrent, tanquam poſtridie quæ hoſtium eſſent, cœnaturi. Perillus autem quidam ex amicorum numero quum filiabus dotem petiſſet, quinquaginta quidem talenta illum accipere iuſſit. Sed quum ille dixiſſet, decem ſatis eſſe: Tibi quidem, inquit, accipere, ſed mihi nequaquam ſatis eſt dare. Anaxarcho autem philoſopho diſpenſatorem iuſſit quantum peteret dare. Sed quum diſpenſator dixiſſet, illum talenta centum petere: Bene, inquit, facit, quum ſciat ſe ami

se amicum habere qui tot elargiri & poßit & uelit. Mileti uerò quum multas athletarum statuas uidisset, qui in Olympijs Pythijsq; uicissent: Et ubinam, inquit, tanta ista erant corpora, quando Barbari uestram urbem obsidebant? Idem quum Ada, Cariæ regina, bellaria & opsonia, à structoribus & coquis impendio elaborata ad ipsum quotidie mittere amaret, meliores aiebat sibi esse coquos & opsonatores, ad prandium quidem nocturnum iter, ad cœnam uerò prandij mediocritatem. Omnibus autem ad pugnam instructis quum duces rogassent: Num quidnam ad hæc nihil, inquit, nisi ut barbæ Macedonibus radantur. Sed Parmenione admirante: An ignoras, inquit, in pugna nullum esse quàm barbæ meliorem captum? Quum uerò Darius innumera ei uellet dare talenta, Asiamq; ex æquo diuidere, dixissetq; Parmenio: Ego quidem accepissem, si Alexander essem: Et ego, inquit, per Iouem, si Parmenio. Sed Dario respondit: Neque terram duos soles, neq; Asiam duos reges tolerare. Apud Arbella uerò quum aduersus centena hominum millia de rerum summa periclitaturus esset, amici ipsum adiere ac milites accusauere, quòd in tentorijs colloquerentur, statuerentq; se nihil spoliorum in regium tabernaculum relaturos, sed sibijpsis lucraturos. Tum ille ridens, bona, inquit, nunciatis: nam uirorum ad uincendum, non fugiendum præparatorum collocutiones audio. Ac multi quidem militum ad ipsum accedentes dicebãt: O rex confide, neq; hostium multitudinem time: neq; enim pedorem nostrum tolerabunt. Sed instructo iam exercitu quum militem quendam uidisset iaculum amento religantem, ex acie ut inutilem expulit, quippe qui tunc se instrueret, quum armis utendum esset. A matre uerò epistolam, accusationes secretas in Antipatrum

calumniasq;

calumniasq; continentem, unà cum Hephæstione, ut consue uerat, legens, nihil quidem illum prohibuit, sed posteaquam perlegit, anulum sibi detraxit, ac illius ori sigillum imposuit. Iouis autem filius in Ammonis templo quum à sacerdote foret appellatus: Nihil, inquit, est mirandum: nam Iupiter omnium natura pater est, qui optimum quenque sibi adoptat. Sed quum sagittæ ictu crus ipsi foret uulneratum, multi'que eorum qui illum sæpenumero deum appellare consueuerant, accurrissent; Serena fronte, hic quidem, inquit, sanguis est, ut uidetis, & non liquor, ut canit Homerus,

Qualem cœlicolæ diui misere fluentem.

Quibusdam uerò Antipatri frugalitatem laudantibus, quippe qui durè asperéq; uiueret: Antipater, inquit, albis quidem extrinsecus indutus est, intus autem purpureus est totus. Idem per hyemem & frigus quum in conuiuio apud amicum esset, focusq; paruus ac parum ignis foret illatum, uel ligna uel thus inijci iußit. Antipatrides uerò quum formosam psaltriam adduxisset ad cœnam, commotus facie in eam Alexander Antipatridem ipsum interrogauit, an mulieris amore teneretur. Isq; confessus quum esset: O' sceleste, inquit, non è conuiuio statim abduces mulierem? Sed Pythonem Euij tibicinis concubinum quum Casander ui conaretur osculari, idq; Alexander animaduerteret ægre ferentem Euium, indignatus in Casandrum exiliuit clamans; Ergo'ne amari quidem per uos quenquam licet? Dimittente autem ipso ex Macedonibus ualetudinarios & mutilatos ad mare, delatus est quidam qui seipsum inter ægrotos scripserat, non ægrotans. In Alexandri conspectum igitur quum uenisset, ac examinatus, se ob amorem Telesippæ ad mare abeuntis simulasse confessus esset,

esset, interrogauit Alexander, qui cum de Telesippa loquendum foret. Sed cum accepisset illam esse liberã: Ergo ô Antigene, dixit, suadeamus Telesippæ ut nobiscum maneat: nam cogere quum libera sit, nostrum non est. Græcos uerò mercede ab hostibus conductos quum cepisset, Athenienses quidem & Thessalos in compedibus seruari iußit, ut qui mercede militarent, quum & illi ex publico uictum haberẽt, & hi terrã, quam fertilißimã poßiderent, non colerent. Dimisit uerò Thebanos, inquiens: Solis his neq; urbs, neque ager à nobis relictus est. Sed Indum qui optimè sagittare uidebatur, iactabatq;, uel per anulum sagittas esse missurus, quum cepisset, artem ostentare iußit: quod quum ille nollet, indignatus ut necaretur imperauit. Quum igitur ad supplicium is duceretur, ad lictores conuersus dixit: se permultos dies non exercuisse, ac ne aberraret timuisse. Id uerò quum Alexander accepisset, miratus est, ac datis muneribus eum liberauit, quia mori maluisset, quàm gloria indignus uideri. Taxiles autem unus ex Indorum regibus quum obuiam Alexãdro factus ipsum præmoneret, ne secum pugnaret bellum'ue gereret, sed si inferior esset, beneficium acciperet: sin melior, conferret: Imò uerò, inquit, de hoc pugnandum est, uter benefaciens superior sit. De petra uerò quæ in Indis Aornus uocatur, quum audisset locum captu difficilem esse, sed eum qui teneret timidum: Nunc, inquit, locus captu est facilis. Idem posteaquam alius petram tenens quæ minime capi posse uidebatur, seipsum ei tradidit, non solum suæ regioni illum dominari, sed alia quoq; loca adiecit, inquiens: Homo hic mihi sapere uidetur, qui se probo uiro quàm munito loco credere maluerit. Sed post captam petram, amicis dicentibus: Herculem rebus gestis ab ipso superatum: At ego, inquit,

inquit, mea gesta cum imperio ne uno quidem uerbo cum Herculis gestis arbitror cōferēda. Idem amicorū quosdam, quos in tesserarum ludo senserat non iocari, mulctauit. Ac ex primis quidem potentißimisq; amicis Craterū maximè honorare, Hephæstionem uerò amare uidebatur. Nam Craterus quidem, aiebat, regis amicus est, sed Hephæstion Alexandri. Xenocrati autem philosopho quinquaginta quum misisset talenta, isq; non accepisset, quòd diceret se illis non indigere, percontatus est, an ne amicum quidem Xenocrates haberet: nam mihi, inquit, Darij diuitiæ uix satis in amicos fuere. Posteaquam autem Porus ab ipso rogatus post pugnam: quomodo te utar? regiè, respondit. Ac iterum percontatus: nunquid aliud? Omnia, dixit, in ipso regiè insunt, admiratus hominis & prudentiam & fortitudinem, maiorem illi regionem ea quam prius tenuerat, adiecit. Idem à quodam se uituperari audiens: Regium est, inquit, quum benefeceris, malè audire. Moriens autem quum ad amicos respexisset: Magnum, inquit, mihi epitaphium uideo futurum. Posteaquam uerò mortuus est Alexander, Demades orator aiebat se uidere Macedonum exercitum duce fraudatum Cyclopi similem excæcato.

PTOLEMAEVS *Lagi sæpenumero apud amicos & cœnabat & dormiebat: ac si quando cœnam ipse præberet, illorum utebatur rebus, commodato accipiens pocula, lectos, mensas: nam ipse plura non poßidebat, quàm quæ necessaria forent, quum ditare, quàm ditescere magis regium esse dictitaret.*

ANTIGONVS *pecunias acriter exigens, quum quidam dixisset: At Alexander talis non erat: Et meritò, inquit: nam ille Asiam demetebat, ego uerò spicas lego.*

Quosdam

Quosdam uerò multum thoracatos & galeatos quum pila ludentes uidisset, perquam lætatus est, ac illorum duces ad se uocauit laudaturus. Sed quum ipsos bibere accepisset, eorum ducatus mulieribus ipsis tradidit. Admirantibus autem omnibus, quòd senex effectus bene ac mansuetè rebus uteretur: Prius, inquit, potentia mihi opus erat, nunc uerò gloria & beneuolẽtia. Idem Philippo filio multis præsentibus rogante, quando castra moturus esset: Ecquid times, inquit, ne solus tubam non audias? Quum uerò adolescens ipse instaret, ut ad uiduam tres formosas habentem filias diuerteret, præfecto hospitijs ad se uocato: filium, inquit, meum ex locorum angustijs non exiges? Morbo autem diuturno quum laborasset, conualuissetq́; : nihil, inquit, peius: hæc enim ægrotatio nos admonuit, ne multum efferamur quum mortales simus. Hermodotus uerò quum in poëmatis ipsum Solis filium scripsisset: In hoc * Lasanifer, inquit, tibi non astipulatur. Quidam autem quum dixisset, omnia regibus & honesta & iusta esse: Per Iouem, inquit, regibus Barbarorũ, sed nobis sola honesta sunt honesta, & iusta sola iusta. Marsias uerò frater quũ litem ageret, censeretq́; sibi domi iudicium instituti: Melius, inquit, in foro quidẽ erit, si nihil iniustè agimus. Per hyemem uerò in locis rerum necessariarum penuria laborantibus aliquando castra ponere coactus est. Vbi quum è militibus quidam in ipsum conuicia iactarent, ignorantes illum propè esse, tentorio uirga patefacto: Flebitis, inquit, nisi longius remoti malè nobis dicetis. Idem Aristodemo quodam ex amicis, qui natus è coquo putabatur, consulente sibi, ut sumptus muneraq́; diminueret: Verba tua, inquit, Aristodeme ius olent. Quum uerò Athenienses ipsius seruum honorantes tanquam liberum ciuitate donassent: Non

Al.* Holifer. ὁ λασανοφόρος.

unum, inquit, solum Atheniensem uelim à me uerberari. Quidam autem adolescens Anaximenis rhetoris discipulus, quum orationem præmeditatam cum apparatu coram eo haberet, nescio quid intelligere uolens percontatus est. Sed quum adolescens reticuisset: quid ais? inquit, hæc'ne sunt in tabulis scripta? Sed alterum audiens rhetorem dicentem: Anni tempus niuem iaciens aduentu suo effecisse, ut herba regio uacaret: Non, inquit, me ut turba uti cessabis? Thrasylus uerò Cynicus quum ab eo drachmam petisset: At regi, inquit, hoc dare non conuenit. Sed illo subijciente: Da igitur mihi talentum: Atqui Cynicum, inquit, hoc accipere non decet. Demetrium autem filium magna cum classe ac exercitu mittens ad Græcos liberandos aiebat: Gloriam à specula Græciæ ueluti faculam in totum terrarum orbem accendi. Sed Antagoras poëta cum elixaret congrum, ipse'que patellam quateret, post illum stans Antigonus: Putas'ne, inquit, Homerum, ô Antagora, quum Agamemnonis gesta scriberet, congrum elixasse? Tum Antagoras: Et tu, inquit, ô rex, putas'ne Agamemnonem talia gerentem curasse, num quis in exercitu congrum coqueret? Mithridatem uerò auream messem demetere quum per somnium uidisset, eum interficere decreuit. Et quum id Demetrio filio aperuisset, iureiurando ut taceret adegit. Sed Demetrius apud mare cum Mithridate unà deambulans, hastæ cuspide in littore scripsit: Fuge Mithridates. Quod planè quum is percepisset, in Pontum fugit, ibiq; regnauit.

Ialyson, id est, imaginem Liberi patris.

DEMETRIVS *Rhodios obsidens, Protogenis pictoris tabulam, in qua Ialyson pingebat, quodam in suburbio cepit. Rhodijs igitur per præconem repetentibus, ut'que tabulæ parceret deprecantibus, respondit se*

potius

potius paternas imagines, quàm illam picturam esse corrupturum. Quum autem fœdera cum Rhodijs ipsis percußisset, machinam Helepolin, à rapiendis urbibus dictam, apud illos reliquit, quæ & suæ magnificentiæ, & illorum fortitudinis monumentum esset. Post Atheniensium uerò defectionem quum urbem cepisset, quæ iam propter annonæ penuriam malè habebat, è uestigio concione aduocata frumentum ipsis dedit. Sed quum in concione uerba faceret in barbarismum incidit. Quumq; eorum quidam qui sedebãt acclamasset, quo modo uerbum illud erat pronunciandum: Igitur huius quoque emendationis gratia, inquit, uobis alia quinq; modiorum millia dono.

ANTIGONVS *secundus capto patre Demetrio, quum ab eo iussus esset amicorum quodam misso, neque obedire, neque urbibus cedere, si quid à Seleuco adactus scripsisset, ad Seleucum ipsum scripsit, se ipsi & toto regno cessurum, & seipsum obsidem traditurum, si Demetrium patrem liberaret. Pugnaturus autem contra Ptolemæi duces, quum dixisset gubernator, multò plures hostium esse naues: Meipsum præsentem, inquit, contra quot naues opponis? Inuadentibus uerò hostibus quum aliquando cederet: Non equidem, inquit, fugio, sed utile quod retro situm est sequor. Quum autem adolescens fortis quidem patris filius, sed qui non ualde bonus ipse miles uideretur esse, patris stipendia rogaret: At ego, inquit, adolescens propter cuiusque utilitatem, non propter paternam fortitudinem stipendia ac munera trado. Zenone autem Citieo mortuo, quem maximè philosophorum admirabatur, theatrum suorum gestorum sublatum esse aiebat.*

LYSIMACHVS *in Thracia à Dromachete superatus,*

peratus, quum seipsum exercitumq; propter sitim tradidisset, postea quam bibit captiuus iam effectus: O dij, inquit, quàm paruæ uoluptatis causa meipsum ex rege seruum effeci! Philippidi autem Comico poëtæ, amico & familiari suo quum dixisset: cuius te rerū mearū participem facio? Ille cuiuslibet respondit, præterquam secretarum.

ANTIPATER *quum Parmenioni mortem ab Alexandro illatam accepisset: Siquidem Alexandro, inquit, Parmenio insidiatus est, cui fidendū? sin minus, quid agendum? Demade autem iam seniore facto: uelut, inquit, ex immolata uictima uenter solus & lingua superest.*

ANTIOC[illegible]VS *tertius ad ciuitates scripsit, si quid contra leges pe[illegible] literas facere iusserit, ne sibi tanquā ignaro pareant. Di[illegible]æ uerò sacerdotem intuitus, quum formosissima fuisset uisa, statim Ephesо recessit, ne præter animi sententiam aliquid impij perpetrare cogeretur.*

ANTIOCHVS *cognomento Hierax aduersus Seleucum fratrem de regno bellum gerebat. Sed quum Seleucus à Gallogræcis uictus nusquam appareret, ac trucidatus putaretur, deposita purpura Antiochus pullum sumpsit amictum. Paulò pòst uerò audiens fratrem saluum esse, & dijs supplicationes fecit, & sibi subditas ciuitates coronari iussit.*

EVMENES *à Perseo insidijs petitus perisse uisus est. Ea uerò fama Pergamum perlata, Attalus eius frater sumpto diademate, ac eiusdem accepta uxore cœpit regnare. Sed quū fratrē aduētare audisset, deposito diademate, sumptoq; iaculo cum alijs satellitibus obuiam illi, ut solebat, processit. Eū uerò Eumenes iucunde amplexus, in aurē illi dixit: Ne properes meam antè uxorem ducere, quàm me mortuum uideas. Neque aliud per totam uitam suspe-*

ctum

ctum aut dixit, aut fecit. Quin etiam moriens & uxorem & regnum illi reliquit. Quapropter ille quidem ex suis ipsius liberis nullum educauit, quum multos sustulisset, sed Eumenis filio, quum ad ætatem peruenisset, regnum adhuc uiuens tradidit.

PYRRHVS *Epirotarum rex à filijs adhuc pueris interrogatus, cuinam regnum esset relicturus: Quicunq; è uobis, inquit, acutiorem habuerit gladium. Rogatus autem, utrum* Python, *an* Caphisius *melior tibicen esset: Polyperches, inquit, imperator.* Cum Romanis *uerò congressus, bis quidem uictoria parta, sed multis & amicorum & ducum amissis: Si uno, inquit, prælio* Romanos *iterum uicerimus, peribimus.* Siciliæ *autem potiundæ spe frustratus, quum illinc soluisset, ad amicos retro conuersus: Qualem, inquit,* Romanus & Carthaginensibus *palæstram relinquimus? Militibus uerò aquilam cum appellantibus: Ecquid non debeo uestris armis, inquit, ut uelocibus alis in altum tolli? Idem quum audisset à quibusdam iuuenibus se inter compotandum multis conuicijs maledictisq; laceratum, iussit omnes ad se per diem adduci. Quumq; adducti forent, primum interrogauit, an illa de se dixissent. Tum ex illis unus: Hæc, inquit, ô rex, sed multa plura his dixissemus, si plus uini habuissemus.*

ANTIOCHVS, *qui secundò aduersus* Parthos *exercitum duxit, quum in uenatione quadam studio persequendi feram ab amicis & seruis aberrasset, in casam pauperiorum hominum ignotus intrauit. Ac inter cœnandum quum de rege sermonem iniecisset, audiuit, aliâs bonum quidem esse, sed amicis flagitiosis utentem plurimà negligere, sæpeq; illa quæ sint necessaria nihil curare, quòd uenationis nimium esset studiosus. At tunc quidem*

tacuit, sed posteaquam satellites simul cum die ad casam illam uenerunt, cognitus allata purpura & diademate: Nimirum, inquit, ex quo die uos sumpsi, heri primum uera de meipso uerba audiui. Hierosolyma uerò obsidens quum Iudæi maximo illi festo septem dierum inducias petissent, non illas modò concessit, uerum tauros quoque cornibus auratis instructos, odorumq; & aromatum copiam usq; ad portas cum pompa egit, ac uictimis illorum sacerdotibus traditis, in castra reuersus est. Quapropter Iudæi admiratione tantæ liberalitatis ducti, statim post festum seipsos illi dediderunt.

GRAECORVM APOPHTHEGMATA.

Themistocles adhuc adolescens in compotationibus & cum mulieribus uersabatur, sed posteaquã Miltiades Imperator in Marathone Barbaros debellauit, non erat Themistoclem deprehendere quicquã indecorè agentem. Admirantibus uerò mutationem dicebat: Non sinit me dormire torpescere'ue Miltiadis trophæum. Interrogatus autem, utrum potius Achilles, an Homerus esse uellet: Tu uerò, inquit, utrum esse malles uictor in Olympijs, an uictorum præco? Xerxe autem magna cum classe contra Græciã descendente, ueritus ne populi princeps Epicydes, quæstuosus homo & timidus, imperator creatus urbem perderet, argento persuasit, ut prætura abstineret. Idem quum Adimantus prælio nauali decernere non auderet, ac Themistocli ad hoc Græcos inuitanti incitantiq; diceret, O' Themistocles, qui in certaminibus antè insurgunt, semper uincuntur: Etiam, inquit, ô Adimante, sed ne ij quidem qui posteriores sunt coronantur. Verum

Euryb

Eurybiades quum baculum sustulisset tanquam percussurus: Percute quidem, inquit, sed audi. Eurybiadi non autem persuadens, ut in locorum angustijs pugnā naualem committeret, ad Barbarum clàm misit monens, ne Graecos timeret fugientes. Sed posteaquam persuasus ille uictus est, quòd illic pugna nauali decertasset, ubi Graecis expediebat, rursus ad ipsum misit, hortatus, ut ad Hellespontum quamuelocissime recurreret: Graecos enim de soluendo ponte cogitare, ut Graeciam seruans illum seruare uideretur. Scriphius autem quidam quum in eum dixisset non uirtute sua, sed propter urbis gloriam clarum esse: Vera, inquit, narras: nam neq; ego Scriphius si forē, clarus euasissem, neque tu si Atheniensis. Antiphate autem illo pulchro antea quidem Themistoclem auersante ac contemnente, sed posteaquam magnam adeptus est gloriam, accedente & adulante: O adolescens, inquit, sero quidem utriq;, sed tamen resipuimus. Ad Simonidem uerò quoddam iudicium minus iustum efflagitantem dixit, neq; illum esse bonum Poëtam posse, si praeter numerum caneret, neq; se bonum principem, si praeter legem iudicaret. Filium autem qui matri in delicijs erat, plurimum Graecorum omnium posse colligebat. Nam Graecorum imperio Athenienses potiri aiebat, se Atheniensium, sui matrem illius, at illum matris. Idem quum ex ijs qui filiam suam uxorem petebant, diuiti probum praetulisset: Virum dicebat se malle pecuniarum indigentem, quàm pecunias uiri. Praedium autem uendens proclamari iussit, bonum quoq; uicinum habere. Atheniensibus uerò eum uituperantibus: Quid tumultuamini, inquit, ab ijsdem beneficio saepius affecti? Ac platanis quidem se similem esse dicebat, ad quas tempestate deprehensi confugiunt, sed adueniente serenitate il-

los prætereuntes uellicant atque discerpunt, necnon conuicijs prosequuntur. Eretrienses autem irridens aiebat, gladium quidem sicut Teuthidas habere, sed cor non habere. Posteaquam uerò Athenis primum, deinde ex Græcia quoque pulsus fuit, quum ad Persarum regem ascendisset, ac loqui iussus esset, orationem uarijs pictisq; stragulis similem esse dixit: Vt enim illam, sic hanc extentam ostentare imagines & figuras, contractam uerò occultare atque delere. Itaq; & annum petijt, quo Persica lingua percepta, per seipsum, & non per alium cum rege ipso colloqui posset. Multis autem muneribus à rege honestatus, & cito locupletatus, ad seruos: O pueri, inquit, perditi eramus, nisi periissemus.

MYRONIDES *aduersus Bœotios exercitum ducens, nuntiauit Atheniensibus egrediendum esse. Sed quum hora instaret, ac turmarum præfecti dicerent, omnes nondum adesse: Adsunt, inquit, qui sunt pugnaturi. Vsusq; illis promptis hostes superauit.*

ARISTIDES, *cognomento Iustus, opinione sua Rempublicam semper administrabat, sodalitatesq; fugiebat, ueluti potentia ex amicis parta ad iniquè agendum instigante. Sed quum Athenienses in ipsum testaceis suffragijs ex urbe pellendum concitati forent, ac illiteratus homo & agrestis testam gerens ad ipsum accessisset, rogans ut nomen Aristidis in testa ipsa describeret: Cognoscis nempe Aristidem inquit. Et quum homo dixisset, se quidem non cognoscere, sed Iusti cognomen molestè ferre, tacens nomen testæ inscripsit ac reddidit. Cum Themistocle autē cui inimicus erat, orator missus: Vis'ne, inquit, ô Themistocles, in finibus inimicitias relinquamus? Nam si uidebitur, quum reuersi fuerimus, illas re-*

sume

sumemus. Quum uerò tributa Græcis statuisset, tanto pauperior rediit, quantum in ipsam peregrinationem impendit. Sed quum ii uersus, quos Aeschylus de Amphiarao fecerat, in theatro canerentur:

Nam uult uir esse, non uideri, hic optimus,
Qui mentis altæ fructiferam sulcans segetem,
Consulta callens germinat grauissima,

omnes in Aristidem oculos coniecerunt.

PERICLES *quotiescunque exercitus dux creatus esset, paludamentum assumens hæc sibiipsi dicebat: Pericles animaduerte, liberis es imperaturus & Græcis, & Atheniensibus. Iubebat autem Athenienses Aeginam tollere, tanquam Pyræi lippitudinem. Ad amicum uerò quendam testimonium falsum, cui & iusiurandum inesset, rogantem: Vsque ad aras, inquit, mihi amico esse licet. Idem moriturus quum esset, seipsum beatum esse aiebat, quòd Atheniensium nemo sua causa pullam uestem induisset.*

ALCIBIADES *adhuc puer, quum in palæstra eo captu comprehensus esset, quum effugere nequiret, momordit colluctantis manum. Sed quum ille dixisset, mordes ut fœminæ: Minime, inquit, sed ut leones. Habens autem quampulcherrimũ canem, quem septẽ millibus drachmarum emerat, caudam illi recidit, ut Athenienses, inquit, hoc de me loquantur, & aliud nihil curiosius inuestigent. Idem ad literarum ludum quum accessisset, Iliada postulauit. At magistro se nihil Homeri habere dicente, illi incusso pugno recessit. Ad Periclis autem fores quum uenisset, audiens illum non esse ociosum, sed considerare, quonam modo Atheniensibus rationes reddat: Non melius erat, inquit, considerare, quo modo non reddat? Quum autẽ ad*

iudicium capitale ab Athenienſibus è Sicilia uocaretur, ſeipſum abſcondit, quòd diceret eum ſtultum eſſe, qui accuſatus quum liceat fugere, quærat abſolui & liberari. Sed quum quidam dixiſſet: Non credis *patriæ de teipſo iudicium?* Ego *quidem, ait, ne matri quidem, ne fortè ignorans pro calculo albo nigrum ferat.* Idem *quum audiſſet, ſe cum ſocijs morti adiudicatum eſſe:* At, *inquit, declarabimus ipſis nos uiuere.* Itaq; *ad Lacedæmonios profectus* Decelicum *in* Athenienſes *bellum excitauit.*

LAMACHVS *quendam turmæ ducē in errorem lapſum obiurgabat, qui quū dixiſſet, ſe poſtea nunquam id eſſe facturum:* Atqui *non eſt in bello, inquit, bis peccare.*

IPHICRATES *quum ſutoris filius eſſe putaretur, omnibus quidem contemptui erat, ſed in pretio tunc primum eſſe cœpit, quum uulneratus hoſtem ſimul cum armis correptum in triremem ſuam uiuentem tranſtulit.* Cæterum *in amico & ſocio loco caſtra ponēs, & uallum iaciens, & foſſam diligenter circunducens, ad eum qui dixerat, quid enim timemus? turpiſsimam quidem eſſe dixit imperatoris uocem:* Non *expectaram.* Aciem *uerò contra* Barbaros *inſtruens, ſe uereri aiebat, ne* Iphicratem *ignorent, qui alios ſtupefaciat hoſtes.* Idem *iudicium capitis ſubire coactus, ad calumniatorem dixit:* Quid *facis ô homo, qui bello urbem circunſtante, de me, & non mecum ſuadeas conſultare?* In Harmodium *uerò,* Harmodij *illius priſci abnepotem, in generis ignobilitatem conuicia ſibi ingerentem dixit:* Meum *quidem genus à me incipit, ſed tuum in te deſinit.* Oratore *autem quodam ipſum in concione interrogante:* Quis *tu es, qui tantopore ſuperbis? eques an ſagittarius? an pedes? an ſcutifer?* Nullus *horum, inquit, ſed quī omnibus his imperare ſciam.*

TIMO

TIMOTHEVS existimabatur fortunatus esse imperator, ac idcirco ei quidam inuidentes pingebant urbes in nassam illi dormienti ultro ingredientes. Timotheus igitur aiebat: Si tantas urbes dormiens capio, quid me facturum putetis expergefactum? Quodam autem ex temerarijs imperatoribus uulnus Atheniensibus ostentante: At me, inquit, quum uester essem contra Samios imperator, puduit catapultæ telum prope me cecidisse. Oratoribus uerò Charetem extollentibus, dignumq; esse Atheniensium imperatorem censentibus: Non imperatorem, Timotheus inquit, sed qui strata imperatori ferat.

CHABRIAS eos dictitabat optimos esse Imperatores, qui hostium res quamoptimè nossent. Proditionis autem unà cum Iphicrate accusatus, ab Iphicrate ipso reprehendebatur, quòd de uita periclitans & in gymnasium iret, & hora consueta pranderet: Ergo si quid Athenienses, Chabrias inquit, de nobis statuerint, te quidem squalidum & ieiunum, me uerò pransum & perunctum necabunt. Dictitare etiam solebat, formidabiliorem esse ceruorum exercitum duce leone, quàm leonum ceruo imperante. Athenienses uerò in Philippum ipso concitante, quidam è concione succlamauit: Bellum inuehes: Etiam, per Iouem, inquit, & nigra uestimenta, & publicas funerum elationes, & funebres orationes, si liberi sumus uicturi, neque Macedonum imperata facturi.

PYTHEAS quum adhuc esset adolescēs, in concionem processit, ijs contradicturus decretis, quæ de Alexandro scribebantur. Sed quum quidam dixisset: Tu quum adeò iuuenis sis, de tantis rebus audes loqui? Atqui Alexander, inquit, quem decernitis Deum, me iunior est.

PHOCION Atheniensis neque ridens, neq; lacrymans

mans ab ullo unquam est uisus. Sed quum quidam in concione dixisset, Consideranti similis uideris ô Phocion: Rectè, inquit, hoc coniectas: nam considero, siquid eorum quæ sum apud Athenienses dicturus, omittere ac recidere poßim. Quum autem oraculum Atheniensibus datum esset, unum in urbe esse qui sententijs omnium aduersaretur, Athenienses'q; quisnam esset, quærendum esse iuberent, Phocion se eum esse professus est. Nam soli sibi nihil eorum placere quæ uulgus & ageret & diceret. Quum uerò apud populum sententiam dicens aliquando approbaretur, uideret'que omnes pariter orationi suæ assentientes, ad amicos conuersus: Num quid mali, inquit, forsitan imprudens dixi? Cæterum Atheniensibus collocationes pecuniæ ad sacrificium quoddam petentibus, quum alij quidem conferrent, sæpe & ipse rogatus: Erubescerem, inquit si uobis darem: huic autem non redderem, simul indicans fœneratorem. Quum uerò Demosthenes orator dixisset: te Athenienses si insanierint necabunt: Te uerò, inquit, per Iouem, si resipuerint. Sed quum Aristogiton condemnatus in carcere moriturus esset, rogaret'que Phocionem, ut ad se ueniret, amici'que ipsum ad improbum hominem ire non permitterent: Et ubinam, inquit, Aristogitonem quispiam iucundius alloquatur? Byzantijs uerò quum Athenienses irascerentur, quòd Charetem non admisissent in urbem cum copijs auxilio sibi missum aduersus Philippum, dixisset'que Phocion oportere non socijs irasci diffidentibus, sed imperatoribus fide carentibus, imperator ipse fuit delectus. Qui à Byzantijs quidem admissus, effecit ut re infecta Philippus abiret. Idem quum Alexander centum ipsi talenta dono misisset, eos qui attulerant interrogauit:

curnam quum multi alij sint Athenienses, mihi soli hæc donat Alexander? Illis autem respondentibus: quòd solum te bonum esse probumq; existimat: Igitur me, inquit, talem & uideri & esse permittat. Alexandro autem triremes ab Atheniensibus petente, quum populus nominatim Phocionem prodire, atque sententiam dicere iuberet, posteaquam surrexit: Consulo igitur uobis, inquit, ut uel armis uincatis, uel uictoribus amici sitis. Sed quum de morte Alexandri uerba iactarentur, oratoresq; è uestigio in suggestum prosilirent, neque morari, sed quamprimum bellum gerere suaderent, Phocion differendum ac iustè decernendum esse censebat. Si nanq;, aiebat, hodie mortuus est, cras quoque & semper mortuus erit. Verum Leosthene ciuitatem in bellum inijciente, quòd illam nosset spe præclara ad nomen libertatis imperij'que elatam, illius uerba cupreßis similia esse dicebat: Nam pulchræ & sublimes quum sint, fructum non habent. Sed prima quum ad uota succeßissent, ac ciuitas ob nuntios rerum bene gestarum dijs supplicaret, interrogatus an ea sic gesta esse uellet: hæc quidem esse gesta inquit, illa uerò consultata. Cæterum Macedonibus Atticam ingressis, maritimamq; deprædantibus, eduxit iuuentutem: & quum multi ad ipsum concurrerent, hortantes ut collem occuparet, aciem'que illic instrueret: O' Hercules, inquit, quàm multos uideo imperatores, milites autem paucos. Sic tamen congressus uicit, ac Nicionem Macedonum ducem interemit. Verum haud multò pòst Atheniēses bello superati, præsidium Antipatri admiserunt. Quum uero Menillus præsidij princeps Phocioni pecunias dono daret, indignatus dixit, neq; illū Alexādro meliorem esse, & causam qua nūc accipiat, quā tūc nō acceperit, peiorē esse.

Ac

Ac Antipater quidem aiebat, se ex duobus amicis quos Athenis haberet, neq; Phocionem persuasisse ut acciperet, neq; Demadem satiasse quum daret. Antipater uerò quum ipsum rogaret, ut nescio quid iniusti faceret: non potes, inquit, ô Antipater, Phocione & amico & assentatore uti. Sed post Antipatri mortem quum Athenienses democratiam renouassent, Phocion cum amicis in concione morti fuit adiudicatus. Alij igitur flentes quidem ducebantur, Phocioni uerò qui cum silentio procedebat, quidam ex inimicis obuiam factus in os expuit. Tum ipse ad magistratus respiciens: Non aliquis istum, ait, indecorè se gerentem coërcebit? Quum autem unus eorum qui cum ipso erant morituri, lamentaretur, atque indignaretur: non amas, inquit, ô Euippe, cum Phocione mori? Sed quum cicutæ calix iam allatus esset: interrogatus, num quid ad filium diceret: Ego tibi, inquit, mando rogoq;, ne quid Atheniensibus harum rerum memoria irascaris.

PISISTRATVS Atheniensium tyrannus, quum ex amicis quidam ab ipso defecissent, ac Phylen occupassent, ad illos uenit stratum colligatum ipse portans. Sed illis interrogantibus quid uellet: si uobis, inquit, persuasero, ut abducam: sin minus, ut uobiscum maneam: propter hoc enim cum sarcinis ueni. Calumniata uerò apud ipsum matre, quòd adolescentem quendam adamaret, qui cum timente ac multum renuente clàm consuetudinem haberet, uocauit ad cœnam adolescentem, cœnatumq; interrogauit, quomodo fuisset exceptus. Illo autem opipare dicente: Talia, inquit, quotidie tibi erunt, si matri meæ rem gratã feceris. Thrasibulus uero ipsius filiã amans, quum obuiã factus osculatus foret, ac ipse in illum ab uxore concitaretur: Si qui nos amant, inquit, odio prosE

perſequemur, quid ijs qui oderunt faciemus? Ac Thraſibulo quidem uirginem dedit uxorem. Comeſſatores autem quidam in ipſius uxorem quum incidiſſent, multaq; laſciuè ac petulanter & feciſſent & dixiſſent, ac poſtridie Piſiſtratum flentes deprecarentur, ut ſibi ignoſceret: Vos quidem, inquit, ut modeſti ſitis curate: ſed uxor mea prorſus domo nuſquam heri profecta eſt. Idem rogantibus filijs, quum ipſe aliam ducturus eſſet uxorem, nunquid ſe accuſaret: Minimè quidem, ait, ſed laudo uoloq; & alios mihi tales filios naſci.

DEMETRIVS *Phalereus Ptolemæum regem admonebat, ut conſcriptos de regno imperioq; libros compararet atq; lectitaret: Nam quæ amici non audent reges monere, ea in libris deſcripta eſſe.*

LYCVRGVS *Lacedæmonius ciues nutriendæ comæ aſſuefecit, quòd diceret pulchros quidem coma fieri decentiores, deformes autem formidabiliores. Ad eum uerò, qui ad Democratiam in urbe conſtituendam hortabatur, Tu igitur primus, inquit, in domo tua ſtatue Democratiam. Cæterum domos humiles ſerra tantum & ſecuri ſtruere iubebat. Pudere nanq; in humiles caſas pocula lectosq; ac menſas pretioſas inferre. Pugnis autem & pancratio certare prohibuit, ut ne ludentes quidem defatigari conſueſcerent. Sæpius quoque aduerſus eoſdem militare uetuit, ne hoſtes efficerentur bellicoſiores. Quare uulnerato poſtea Ageſilao Antalcidas dixit, præclaræ diſciplinæ præmia ipſum à Thebanis accipere, qui illos bellum inuitos gerere docuiſſet.*

CHARILLVS *rex interrogatus, cur tam paucas leges Lycurgus tuliſſet, reſpondit, eos qui paucis uerbis utãtur, haudquaquam multis legibus indigere. Helotum* *Helotes ſerui Lacedæmoniorum.*

u uerò

uerò quidam quum audacius asperiusq; se cum illo gereret: per deos, inquit, te interfecissem, nisi iratus essem. Ad eum autem qui percontatus est, cur comam Lacedæmonij gestent: Quia ex omnibus, inquit, ornatibus hic est minimè sumptuosus.

TELECLVS rex ad fratrem ciues criminantem, quòd asperius secum quàm cum illo se gererent: Tu nanq;, ait, iniurias pati nescis.

THEOPOMPVS in quadam urbe ad eum qui sibi murum ostentabat, & interrogabat, num pulcher & altus uideretur: Minimè, si mulierum est, inquit.

ARCHIDAMVS in Peloponnesiaco bello rogantibus socijs, ut sibi tributa determinarentur, respondit bellum non pasci determinatis.

BRASIDAS quum in caricis murem cepisset, morsus dimisit. Deinde ad eos qui aderant: Nihil est, inquit, tam paruum, quod se non seruet, dum audeat ulcisci aggredientes. Sed in pugna per scutum iaculo percussus, quum è uulnere hastam extraxisset, illa ipsa hostem uulneratum interemit. Sed rogatus quomodo uulneratus fuisset: Scuto, inquit, me prodente. Posteaquam uerò liberatis ijs Græcis, qui in Thracia erant, cecidit, legati Lacedæmonem missi, ad Brasidæ quoq; ipsius matrem accesserunt. Quæ primum quidem eos interrogauit, an bene Brasidas obijsset. Ac laudantibus quidem illum Thracibus, dicentibusq;, nullum alium talem fore: Ignoratis, inquit, ô hospites: nam Brasidas quidem fortis erat, sed Lacedæmon multos habet illo fortiores.

AGIS rex dictitabat, Lacedæmonios interrogare non quot sunt, sed ubi sunt hostes. Apud Mantineam uerò dum pugnare cum hostibus, qui plures erant, prohiber

hiberetur: necesse est, inquit, cum multis pugnare, qui multis uelit imperare. Quum autem Elei laudarentur, quòd in Olympijs præclarè se gererent: Quid mirum, inquit, faciunt, si quarto quoque anno per unum diem iustitia utuntur? Sed illis in laudando perseuerantibus: Quid mirandum, inquit, si in re bona bene utuntur iustitia? In hominem uerò improbum sæpe interrogantem, quis Spartiata optimus esset: qui tui dissimillimus est, inquit. Sed alio interrogante, quot essent Lacedæmonij: Quot, inquit, ad malos arcendos satis sunt. Quum autem ab alio idem quæreretur: Multi, inquit, tibi uidebuntur, si pugnantes ipsos spectaueris.

LYSANDER uestes preciosas, quas Dionysius Siciliæ tyrannus suis filiabus miserat, non accepit, quòd diceret se uereri, ne illis indutæ deformiores uiderentur. In eos autem à quibus uituperabatur, ut Hercule indignus, quòd dolo pleraque ageret, dicebat: Quò leonina pellis non peruenit, uulpinam esse assuendam. Sed aduersus Argiuos, qui iustiora quàm Lacedæmonij de quo contendebant loco, dicere uidebantur, districto gladio inquit: Qui huius est dominus, optimè de finibus disserit. Lacedæmonios uerò Corinthiorum murum segnius oppugnare animaduertens, quum leporem è fossa exilientem uidisset: Eos, inquit, timetis hostes, quorum inertia lepores in muris dormiunt? Quum autem Megarensis quidam in communi conuentu aduersus ipsum dicendi licentia usus esset: Tua, inquit, uerba ciuitatis egent.

AGESILAVS dictitabat eos qui Asiam incolerent, liberos quidem esse malos, bonos autem seruos. Sed assuetis illis regem Persarum magnum appellare: Ecquid ille inquit, me est maior, nisi & iustior, & modestior?

De formidine uerò atq; iustitia percontatus, utra sit melior: nihil, inquit, fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus. Noctu autem quum è terra hostili repente castra moturus esset, uidens puerum quem amabat lacrymantem propter imbecillitatem relinqui: Difficile est, inquit, simul & misereri & sapere. Menecrates uerò cognomento Iupiter, quum ad ipsum epistolam ita scripsisset: Menecrates Iupiter regi Agesilao felicitatem, rescripsit: Rex Agesilaus Menecrati sanitatem. Lacedæmonij autem quum Athenienses ac socios apud Corinthum debellassent, audita cadauerum hostilium multitudine: Heu miseram, inquit, Græciam, quæ tot in seipsam uiros perdidit, quot satis essent ad Barbaros omnes debellandos. Oraculum uerò quod uolebat quum à Ioue in Olympia accepisset, Ephoris iubentibus, ut Pythium quoq; de ijsdem consuleret, Delphos profectus deum rogauit, an quæ patri, eadem ipsi quoque uiderentur. Quendam autem ex amicis ab Icarieo Care petens, ad eum ita scripsit: Nicias si te iniuria non afficit, dimitte: si iniustè agit, mihi dimitte: omnino autem dimitte. Idem ad eum audiendum inuitatus, qui lusciniæ uocem imitabatur: ipsam, inquit, sæpe audiui. Post Leuctricam uerò pugnam Ephori animaduertentes urbem uiris uacuam esse, quòd lex iuberet omnes eos qui territi fugissent, ignominiosos esse, uolebant infamiæ notam soluere, propterea q; legislatorem Agesilaum declararunt. Is autem quum in medium prodisset, censuit leges postridie ratas fore. Aegyptiorum autem regi auxilio missus, unà cum eo ab hostibus obsidebatur, quum multò plures hostes ipsi forent, castrisq; fossam circunducerent. Sed quum rex erumpere ac dimicare iussisset: Hostes, inquit, uolentes nobis esse pares, impedien-

impediendi non sunt. Et quum spatij parum adhuc superesset ad fossam coniungendam, in eo quod relictum erat, spatio acie instructa, quum totidem utrinque pugnarent, uictores euaserunt. Idem moriens amicos nullam sibi neque fictam, neque pictam imaginem ponere iußit: Si quod enim opus, inquit, bonum feci, hoc meum monumentum erit: sin nullum, ne omnes quidem statuæ.

ARCHIDAMVS *Agesilai filius, quum catapultæ iaculum tunc primum ex Sicilia aductum uidisset, exclamauit: O' Hercules, uiri perit uirtus.*

AGIS *iunior Demade dicente, Laconicos enses propter breuitatem à præstigiatoribus deuorari: Atqui Lacedæmonij, inquit, his ipsis ensibus hostes assequuntur. Quum autem Ephori milites proditori committi iuberent: Alieni, inquit, ei fidem habere non debent, qui suorum proditor fuerit.*

CLEOMENES *ei qui se gallos, qui pugnando interirent, ipsi daturum pollicebatur: Minimè, inquit, istis egeo, sed ijs potius qui pugnando interficiant.*

PAEDARETVS *inter trecentos non delectus, qui in ciuitate quidem ordine primus erat honor, hilaris ac ridens abibat, se gaudere dicens, si trecentos Sparta haberet ciues se meliores.*

DAMONIDAS *in ultimum chori ordinem à chori magistro collocatus: Euge, inquit, excogitasti, quomodo hic quoque in honore sit locus.*

NICOSTRATVS *Argiuorum imperator multis pecunijs & nuptijs Lacænæ quam uellet, præter regias oblatis, ad prodendum quendam locum ab Archidamo exhortatus, respondit Archidamum ab Hercule genus nō ducere: Herculem enim circumeuntem malos pœna affecisse,*

Archidamum uerò eos qui sunt probi, malos efficere.

EVDEMONIDAS *quum in Academia Xenocratem uidisset iam seniorē cum discipulis philosophantem, audissetq; uirtutem ab ipso inquiri: Quando, inquit, illa utetur? Rursus quum alium audisset philosophum disserentem, quòd solus sapiens est bonus imperator: Sermo quidem admirandus est, inquit: sed qui loquitur, nunquam tubæ sonitu fuit excitatus.*

ANTIOCHVS *quum Ephorus esset, posteaquam accepit agrum Messenijs à Philippo datum, interrogauit, num etiam illis de agro pugnantibus, ut uincerent dedisset.*

ANTALCIDAS *in Atheniensem, qui Lacedæmonios imperitos uocabat: Soli uidelicet nos, inquit, nihil mali à uobis didicimus. Sed quum alius Atheniensis in ipsum dixisset: At enim sæpe uos à Cephiso fugauimus: Nos uerò, inquit, nunquam uos ab Eurota. Rhetore autem Herculis laudationem lecturo: Quis nempe illum uituperat? inquit.*

EPAMINONDA *Thebano exercitum ducente nunquam Panicus & repentinus terror in castra incidit. Dicebat autem, in acie mori pulcherrimum esse. Armatorum uerò corpus non solum athleticè, sed etiam militariter exercitatum esse oportere censebat. Eoq; corpulentis infensus erat, ac talem quendam exercitu expulit dicens: Vix tribus quatuor'ue scutis uentrem illius tegi posse, propter quem ne sua quidem pudenda unquam uidisset. Sic autem frugalis in uictu erat, ut à uicino ad cœnam inuitatus, quum bellariorum opsoniorumq;, ac unguentorum apparatum inuenisset, è uestigio abierit dicens: Ego te sacrificare, non lasciuire putabam. Quum uerò coquus dierum quorundam impensæ rationem collegis*

legis redderet, nimium olei sumptum duntaxat ægrè tulit. Sed collegis admirantibus, impensam quidem sibi non esse molestam dixit, sed si tantum olei intra corpus ille excepisset. Quum autem festum diem urbs celebraret, ac omnes compotationibus & sodalitatibus dediti essent, familiarium cuidam squalidus & cogitabundus inter ambulandum occurrit. Ac illo mirante atque percontante, curnam solus ita affectus circumiret: Vt uobis, inquit, omnibus ebrietati ac desidiæ liceat indulgere. Hominem uerò nequam qui mediocre quoddam scelus admiserat, Pelopidæ quidem roganti non dimisit, sed amicæ supplicanti concessit, dicens scorta decere, non imperatores eiusmodi accipere dona. Quum uerò Lacedæmonij copias eduxerent, oraculaq; Thebanis ferrentur, alia quidem eos uictum iri, alia uictores fore significantia, hæc ad dexteram tribunalis partem, illa ad sinistram poni iussit, omnibusq; ita positis surrexit, & dixit: Si imperatoribus quidem parere uolueritis, ac simul inuadere hostes, hæc uobis sunt oracula, indicans meliora: Sin autem aduersus pericula timidi fueritis, illa, respiciens ad peiora. Idem contra hostes exercitum educens, tonitru facto, ac ijs qui circa ipsum erant interrogantibus, quid deum significare putaret, attonitos esse hostes dixit: quippe qui quum talia adsint loca, in talibus castrametētur. Suauissimum ac omnium bene fortiterq; sibi gestorum illud esse dicebat, quòd suis adhuc uiuis parentibus apud Leuctra Lacedæmonios superasset. Cæterum postridie illius pugnæ quum alio tempore solitus esset uncto corpore, serenoq; uultu in publicum prodire, squalidus & humilis, ac sordidus processit. Interrogantibus igitur amicis, num quid sibi triste accidisset:

nihil, inquit: sed heri sensi me animo fuisse quàm par sit elatiore: quocirca hesternæ lætitiæ intemperantiam hodierna tristitia castigo. Quum autem Spartiatas suam calamitatem abscondere sensisset, uolens illius magnitudinem declarare, non simul omnes, sed singulas ciuitates cadauera colligere permisit. Itaque plura quàm mille Lacedæmoniorum cadauera fuere numerata. Iason uerò Thessalorum princeps quum socius Thebas uenisset, ac duo millia aureorum Epaminondæ uehementer indigenti misisset, aurum quidem non accepit, sed quum primum Iasonem uidit: Iniustis, inquit, manibus imperas. Ac quinquaginta drachmis à quodam ciuium acceptis exercitus uiatico in Peloponnesum irrupit. Rursus quum rex Persarum tria Daricorum millia ei misisset, Diomedontē asperè obiurgauit, quòd tantam nauigationem nauigâsset, ut corrumperet Epaminondam. Sed regi renuntiari iußit, si quæ Thebanis conferant sentiat, gratis amicum Epaminondam esse habiturum: sin quæ minus utilia sint, hostem. Argiui autem quum Thebanorum socij essent, Atheniensiumq; legati in Arcadiam profecti utrosque accusarent, atque Callistratus orator Oedipum & Orestem ciuitatibus exprobraret: Confitemur, inquit Epaminondas, & apud nos patricidam fuisse, & apud Argiuos matricidam. Sed qui ista perpetrarunt nos quidem expulimus, Athenienses uerò susceperunt. In Spartiatas autem, qui multis & magnis in rebus Thebanos accusauerant: Hi nempe uos, inquit, à breuiloquio desistere coëgerunt. Sed posteaquam Alexandrum Pheræorum tyrannum, Thebanorum hostem Athenienses sibi amicum effecerunt & socium, qui promittebat se uenalem carnis libram ipsis semiobolo præbiturum: At nos, Epaminondas inquit, Atheniensibus ligna gratis ad

illas

illas carnes coquendas præstabimus: Nam nisi quieuerint, eorum agrum succidemus. Bœotios autem ocio dissolutos uolens in armis semper continere, quum electus esset imperator, admonens dicebat: Adhuc consilio polletis Thebani: nam si ego sum imperator, uobis est militandum. Ac regionem supinam & patentem belli orchestram appellabat, quòd illam obtinere non possent, nisi manum in scuti loro habeant. Chabrias uerò quum prope Corinthum perquam paucos Thebanorum quosdam auidius sub muris pugnantes interfecisset, ac trophæum erexisset, Epaminondas irridens: Hic decebat, inquit, non trophæum, sed Hæcatesium erexisse. Nam humilia Hecate sacella in triuijs ante portas dedicabant. Quum autem quidam nunciasset, exercitum nouis ornatum arma in Peloponnesum ab Atheniensibus missum: Quid igitur, inquit, Antigenidas gemit, quum Tellen nouas tibias habeat? Tellen uerò peßimus quidam erat tibicen, ut Antigenidas optimus. Idem quum accepisset, scutiferum multas ab homine captiuo pecunias sumpsisse: Redde, inquit, mihi quidem scutum, tibi uerò ipsi patriaq; cauponam redime, in qua reliquum temporis uiuas: neque enim posthac te periculis itidem exponere uoles: quippe qui e diuitibus & beatis unus sis factus. Interrogatus autem, utrum se meliorem duceret imperatorem, an Chabriam, an Iphicratem: Difficile id est, inquit, donec uiuimus, iudicare. Posteaquam uerò ex Laconica reuersus capitis causam cum collegis dicere coactus est, quòd menses quatuor imperium Bœotiæ contra legem retinuisset, collegas quidem in seipsum crimen remouere iußit, tanquam ui coactos, ipse autem se dixit non habere uerba rebus meliora. Sed si quid omnino apud iudices dicendum esset, censere se,

si ab ipsis necandus iudicetur, ut columnæ condemnationem inscribant, quo Græci omnes sciant, Thebanos uel nolentes ab Epaminonda fuisse coactos igne Laconicam deuastare, quæ per quingentos annos nunquam antea fuerat deprædata: & Mesenen componere, quæ triginta & ducentos annos seditionibus uexata sit: & conciliare inter se, ac in unum Arcades redigere, Græcis'que restituere libertatem: nam hæc in illo imperio fuerant gesta. Quare multo cum risu iudices egreßi sunt, quum ne suffragia quidem in illum sumpsissent. Cæterum in ultima uulneratus pugna, & in tentorium relatus uocabat Daiphantum, & post eum Hyolidam. Quos uiros quum periisse audisset, bellum cum hostibus dissolui iußit, in quibus imperator non esset. Ac res uerba eius, qui optime ciues nosset, comprobauit.

PELOPIDAS *Epaminondæ in prætura collega, dicentibus amicis, pecuniæ collectionem rem ualde necessariam ab ipso nihil curari: Per Iouem, inquit, huic Nicomedi, hominem claudum ac mutilatum indicant. Sed uxore ipsum ad pugnam exeuntem rogante, ut se custodiret, alios dixit hoc esse monendos: ducem uerò & imperatorem, ut ciues conseruet. Quum autem quidam è militibus dixisset: In hostes incidimus: Cur magis, inquit, quàm illi in nos? Cæterum ab Alexandro Pheræorum tyranno fractis fœderibus quum captus & ligatus malè ei diceret, atque ille subiecisset: mori properas: Etiam per Iouem, inquit, ut magis in te excandescant Thebani, citiusq; perdaris. Thebe uerò, tyranni uxor, ad Pelopidam egressa quum se mirari dixisset, quòd ligatus tam hilaris esset, magis dixit se illam mirari, quòd non ligata toleret Alexandrum. Sed ab Epaminonda*

liberat

liberatus, dicebat se gratiam Alexandro habere: Nam se ipsum expertum esse, non ad bellum modò, uerum ad mortem quoque audacter habere.

ROMANORVM APOPHTHEGMATA.

MArcus Curius à quibusdam criminatus, quòd agri bello parti exiguam cuique partem distribuisset, ac magnam publicam fecisset, precatus est, neminem è Romanorum numero fieri, qui quod agri ad alendum satis foret, parum putaret. Samnites uerò ab ipso debellati quum ad eum uenissent aurum dono daturi, in olla forte rapula coquebat. Samnitibus itaque respondit, & auro nihil tale prandium indigere, & sibi melius esse, quàm habere, aurum possidentibus imperare.

CAIVS Fabricius audiens Romanos à Pyrrho uictos, ad Labienum conuersus: Pyrrhus, inquit, non Epirotæ Romanos uicerunt. Ad redimendos autem captiuos ad Pyrrhum profectus, quum auri multum Pyrrhus ipsi daret, nihil accepit. Postridie uerò maximum elephantem Pyrrhus ipse instrui iussit, qui Fabricio ignoranti post terga maximo cum stridore uocem repente emisit. Quo quidem facto, conuersus Fabricius & ridens: Me, inquit, neque aurum heri, neq; hodie bellua stupefecit. Sed Pyrrho ipsum rogante, ut secum esset, ac post se primum locum haberet: Ne hoc quidem tibi expedit, inquit: nam si Epirotæ nostrum utrunque nouerint, magis à me regi quàm abs te uolent. Fabricio autem Consulatum gerenti Pyrrhi medicus epistolam misit, qua pollicebatur, se Pyrrhum ueneno, si iusserit, necaturum. Sed eam Fabricius epistolam remisit ad Pyrrhum, animaduertere

tere iubens, quàm malus & amicorum esset iudex, & hostium. Postea quam uerò Pyrrhus insidijs deprehensis medicum quidem suspendit, Fabricioq; captiuos absq; redemptionis precio reddidit, gratis Fabricius non accepit, sed totidem illi restituit, ne mercedē recepisse uideretur: Neq; enim insidias Pyrrhi gratia indicasse, sed ne uiderentur Romani dolo necare, perinde atq; si apertè non possent.

FABIVS Maximus cum Annibale pugnare nolens, sed tempore illius exercitum & pecuniarum & annonæ indigentem dissoluere quærens, per aspera & montosa loca persequebatur, sese illi subinde opponens. Quòd autem uulgo derideretur, Annibalisq; pædagogus uocaretur, paruipendens suis consilijs utebatur, amicisq; dicebat: Qui derisiones conuiciaq; metuat, eum sibi timidiorem uideri, quàm qui hostes fugiat. Posteaquam uerò de Minutio equitum magistro, qui hostium nonnullós debellauerat, sermo cœpit esse multus, tanquam digno Roma uiro, magis se dixit secundam Minutij fortunam timere quàm aduersam. Igitur paulò pòst quum Annibalis insidijs circumuentus cum exercitu suo Minutius de uita periclitaretur, Fabius opem ferens & multos hostium cecidit, & illum seruauit. Annibal itaque ad amicos: Non'ne sæpe uobis, inquit, prædixi montanam illam nebulam imbrem in nos aliquando emissuram? Post Cannensem uerò cladem imperator creatus cum Claudio Marcello, audaci & forti uiro, & qui cum Annibale semper pugnare amaret, in eam spem ipse adductus erat, si nemo pugnaret, fessum Annibalis exercitum breui esse defecturum. Quare dictitabat Annibal, se magis Fabium non pugnantem, quàm Marcellum pugnantem formidare. Quum autem Lucanus quidam miles accusaretur,

retur, quòd amore mulierculæ captus noctu sæpenumero longè à castris uagaretur, quem alioqui admirandum in armis esse audiret, illo ignaro comprehendi amicam, & ad se duci iußit. Adducta igitur illa quum hominem accersisset: Nos inquit, non latuisti, contra legem extra castra pernoctans. Sed neque antea strenuus esse nobis ignorabaris. Quare fortiter ac rectè factis errata condonentur. Cæterum posthac nobiscum eris. Habeo nanque fideiussorem. Adductamq; mulierculam illi commendauit. Quum uerò Annibal Tarentum præter arcem præsidio teneret, adducto clàm quamlongißimè exercitu, Fabius urbem cepit atque diripuit. Sed quum scriba percontaretur: Quid de simulacris deorum decernimus? Relinquamus, inquit, Tarentinis deos iratos. M. autem Linio, qui præsidio Tarentinam arcem tenebat, iactante, illum opera sua urbem cepisse, alijs quidem ridentibus: Vera, inquit Fabius, narras: nam nisi tu urbem amisisses, ego nunquam recepissem. Idem à senatu iam senior legatus ad filium Consulem Suessam missus, ut animaduertit neminem ex lictoribus ut equo descenderet fuisse missum, indignatus sedere perseuerauit. Sed quum iuuenis lictorem misisset, ac ex quo descendere iußisset, alij quidem se auerterunt, ipse uerò quum equo desiluisset, præter ætatem accurrit, & filium complexus: Euge, inquit, fili sapis, intelligens & quibus imperes, & quanti imperij magnitudinem sustineas.

SCIPIO maior à re militari, & Reipublicæ administratione ocium ad literarum studia conuertens, dictitabat se quando ociosus esset plura facere. Posteaquam autem ui Carthaginem cepit, quum quidam miles uirginem formosam de multis selectam captiuis adduxissent illi tradi-

traditiuri: Libenter, inquit, accepissem, si priuatus, & non imperator essem. Obsidens autem munitam fossis profundis urbem, in qua Veneris templum eminebat, illic edici uadimonia in tertium diem iussit, uelut illo die in Veneris templo litigantium causas auditurus. Idq́; ut prædixerat urbe capta effecit. Idem à quodam in Sicilia rogatus, qua re fretus contra Carthaginem traiecturus classem foret, indicatis illi & armatis trecentum uiris, qui se exercebant, & alta turri, quæ mari imminebat: nemo, inquit horum est, qui quum hanc ascenderit turrim, non se inde, si iussero, præcipitem iaciat. Posteaquam uerò traiectis copijs & terra potitus est, & hostium castra combussit. Carthaginenses missa legatione pacti sunt, se elephantes nauesq́; ac pecunias esse tradituros. Sed quum Annibal ex Italia nauibus Carthaginem redisset, conuentorumq́; Carthaginenses pœniteret, quòd Annibali confiderent, ea re audita Scipio dixit, ne uolentibus quidem ipsis se fœdera seruaturum, nisi talentorum quinq; millia prius exposuissent, quòd Annibalem accersissent. Posteaquam uerò Carthaginenses uicti de pace & fœderibus legatos ad eum miserunt, è uestigio iussit eos qui uenerant abire, perinde atque illos non antè auditurus, quàm L. Terentium adduxissent. Romanus autem erat L. Terentius Probus, qui à Carthaginensibus fuerat captus. Sed quum hominem adduxissent, & illum pro tribunali iuxta se in consilio sedere iussit, & Carthaginensibus auditis bellum dissoluit. Terentius autem ipsum triumphantem subsecutus est pileatus ueluti libertus, ac post illius mortem ijs qui ad efferendum funus conuenerant, mulsum exhibuit bibendum, aliaq́; ad sepulturam pertinentia quamdiligentissimè procurauit. Sed hæc posterius.

Antioch

Antiochus autem rex, postquàm Romani *aduersus eum traiecerant, quum de bello soluendo legatos ad Scipionem misisset: prius, inquit, oportebat, non nunc, quando & frenum & sessorem accepit. Quum uerò senatus decreuisset, ut pecunias ex ærario sumeret, nolentibus illo die Quæstoribus ærarium aperire, se aperturum esse dixit: siquidem opera sua claudi, qui tot illud pecunijs repleuisset. Pætilius uerò &* Quintus *Tribuni plebis, quum apud populum multa in ipsum crimina intulissent:* Hodie *Quirites, inquit,* Carthaginenses & Annibalem *uici, eóque coronatus in* Capitolium *ascendo sacrificaturus. Quisquis autem uellet, de se ferre suffragium iussit.* Et *quum hæc dixisset ascendit, populusq; subsecutus, accusatores uerba facientes reliquit.*

T. QVINTIVS *adeò fuit statim ab initio clarus, ut ante tribunatum militum ædilitatemq; Consul fuerit designatus.* Imperator *autem contra* Philippum *missus, ut secum in colloquium ueniret persuasit.* Et *quum* Philippus *obsides postularet, quòd diceret ipsum multosq; alios* Romanis *esse duces, se uerò* Macedonibus *solum: Tu nempe, Quintius ait, solum teipsum effecisti, quippe qui & amicos & cognatos interemisti. Posteaquàm* Philippum *acie uicit, se permittere edixit, ut Græci legibus quisq; suis uterentur, ac liberi essent. Quam quidem ob libertatem quotquot* Romanorum *etiam Annibalis temporibus captiui facti apud Græcos seruiebant, drachmis quingentis redempti dono ipsi dati sunt, qui uelut liberti triumphantem illum pileati in urbem subsecuti sunt. Achæos uerò de facienda contra Zacynthiorum insulam expeditione cogitantes monuit, cauerent ne tanquam testudines capite extra Peloponnesum extenso periclitarentur.* Idem

Antioc

Antiocho rege ingentem exercitum contra Græciam ducente, quum omnes perterriti forent, & propter multitudinem, & propter armorum uarietatẽ, huiusmodi Achæis fecit sermonem. Se enim quum in Chalcide apud hospitem cœnaret, miratum esse carnium uarietatem copiamq; dixit: hospitem uerò affirmasse illas omnes suillas esse, condimentis & præparationibus differentes. Ne igitur uos quoque regium exercitum admiremini, hastatos & cataphractos, & pedites, & equestres sagittarios audientes, isti omnes Syri sunt, armis quibusdam à sese inuicem differentes. Philopœmeni autem Achæorum duci multos quidem & equites & armatos habenti, sed pecunijs indigenti, iocabundus dicebat, Philopœmenem & manus & crura habere, sed uentrem non habere. Et sanè Philopœmen natura talis erat.

C. DOMITIVS quem Scipio maior loco sui Lucio fratri legatum dedit, in bello aduersus Antiochum hostium aciem conspicatus, præfectis hortantibus, ut è uestigio aggrederetur: Hora, inquit, non sufficit, ut tot hominum milibus trucidatis, & impedimentis direptis, in castra redeuntes corpora curare possimus. Sed hoc ipsum cras, inquit, opportunè fiet. Itaque postridie congressus hostium quinquaginta milia cecidit.

P. LICINIVS Consul à Perseo Macedonum rege equestri prælio uictus, milites ad duo millia octingentos amisit, partim cæsos, partim captos. Sed post pugnã quum Perseus legatos de fœderibus & pace misisset, uictus uictorem iussit se ac sua Romanis committere.

PAVLVS Aemilius secundum consulatum petens, repulsam tulit. Sed quum bellum aduersus Perseum & Macedones imperatorum mollitie ac imperitia in longum duce

gum duceretur, & idcirco ipsum Romani Consulem designassent, se gratiam illis nullam habere dixit: Se enim non quod imperio indigeret, sed quia ipsi imperatore, delectum fuisse. Quum autem è foro domum reuenisset, Tertiamq; filiolam lacrymantem conspicatus causam rogasset, ac puella respondisset: Quia nobis Perseus mortuus est (catellus autem erat illo nomine, quem puella in delicijs habebat) Bona cum fortuna omen accipio filia, inquit. Sed quum multam in castris temeritatem loquacitatemq; deprehendisset eorum, qui & imperatoribus adhærent, & earum curiosi rerum sunt, quæ nihil ad se spectant, omnes quietem agere, ac solum gladios acuere iußit: sibi nanq; rerum aliarum curam fore. Nocturnas autem excubias sine lancea atque ense seruare iubebat, ut desperantes se ab hostibus defendere poße, magis aduersus somnum pugnarent. Quum uerò per montium uertices Macedoniam inuasisset, ac instructos hostes aspexißet, hortante ipsum Nasica, ut è uestigio aggrederetur: si quidem tuam, inquit, agerem ætatem, sed multa me experientia uetat aduersus instructam aciem ex itinere decertare. Perseo autem debellato, quum ob partam uictoriam conuiuia exhiberet, dicebat eiusdem peritiæ eße, & terribiliorem hostibus exercitum ostentare, & conuiuium amicis suauißimum exhibere. Idem Perseo ne in triumphum duceretur deprecante: in te, inquit, hoc est: perinde ac si diceret, in te facultas est teipsum perimendi. Quum autem pecunias in thesauris innumerabiles inuenißet, ipse quidem nihil accepit, sed genero Tuberoni phialam argenteam librarum trium militiæ præmium dedit. Ac illam aiunt primùm argenteam supellectilem in domum Aemiliam intraße. Quatuor uerò filios mares quum sustulißet,

duos quidem antea in adoptionem alijs dederat, è duobus autem qui domũ erãt, alter quatuordecim annos natus quinto ante triumphum die mortuus est, alter quinto post triumphum duodecimum agens annum. Sed quum in publicum prodijsset, populusq́; dolorem ac mœrorem præse ferret: Nunc, inquit, de patriæ periculo desino solicitus esse, quando successuum inuidiam, quam in domum meam fortuna euomuit, pro omnibus tulerim.

CATO *senior quum apud populum in prodigalitatem & immodicos sumptus inueheretur: quàm difficile, inquit, est uerba facere uentri aures non habenti. Se uerò mirari dictitabat, quomodo salua esse ciuitas posit, in qua pluris quàm bos piscis uendatur. Quum autem nimiam mulierum potentiam aliquando uituperaret: Omnes, inquit, uiri uxoribus imperant, nos omnibus uiris, nobis uxores. Aiebat quoque se pro beneficio collato malle gratiam non accipere, quàm pro illata iniuria pœnam non subire, ac ijs omnibus qui peccarent præterquàm sibi ueniam dare. Idem magistratus incitans in eos qui delinquerent puniendos, dictitabat, eos qui possent, nec propulsarent iniuriam, lapidibus esse obruendos. Aiebat præterea, se iuuenibus magis delectari qui erubescerent, quàm qui pallescerent. Se quoque eum militem odio habere dicebat, qui inter ambulandum manus, ac inter pugnandum pedes moueret, magisq́; sterteret, quàm clamaret. Peßimum autem imperatorem esse dictitabat, qui sibijpsi non poßet imperare. Maximè uerò quenq; existimabat oportere seipsum uereri: Nam neminem à seipso unquam separatum esse. Multorũ autem statuas quum uideret positas: malo, inquit, homines de me quærere, cur statua non est posita Catoni, quàm cur posita est. Idem hortabatur potentes*

tentes, ut parcerent potentiæ, quò semper licentia uti possent. Qui autem à uirtute honorem auferrent, eos aiebat à iuuentute uirtutem auferre. Magistratum uerò iudicemq; neque pro iustis orandum, neque pro iniustis exorandum esse dictitabat. Cæterum iniuriã asserebat, quamuis inferentibus nõ uideatur, omnibus tamen esse periculosam. Senectuti uerò quum multa turpia adsint, censebat malitiæ turpitudinem non esse addendam. Irascentem à furioso tempore solum distare sentiebat. Idem ijs minimè inuideri dicebat, qui fortuna frugaliter modesteq; uterentur. Neque enim nobis, uerum bonis quæ nobis adsunt, inuideri. Qui autem ridiculis studerent, eos in serijs deridendos uideri aiebat. Præclara item gesta præclaris orationibus indigere, ne gloria defraudarentur, censebat. Sed ciues increpabat, quòd eosdem semper eligerent magistratus: Videmini siquidem, aiebat, aut non multi facere magistratum, aut non multos magistratu dignos existimare. Qui uerò maritimos agros uendidisset, eum se admirari simulabat, uelut mari ualentiorem: Nam quæ illud uix diluit, hunc ea facilè absorbuisse. Censuram autem petens, quum supplicantes multitudini competitores adulantesq; uideret, ipse clamabat, populum indigere & seuero medico & magna purgatione, eoq; non suauißimum, sed inexorabilem eligendum. Atque hæc dicens, ante omnes Censor fuit designatus. Quum uerò iuuenes fortiter pugnare doceret, sæpenumero dicebat, sermone magis quàm ense, ac uoce potius quàm manu conuerti hostes atque terreri. Idem bellum aduersus eos qui circa Bætim fluuium habitant gerens, quum in discrimen propter hostium multitudinem deductus esset, atque Celtiberi ducentis talentis opitulari uellent, neq; Romani sinerent Barbaris pacisci mercedem, illos errare dixit;

Vincentes enim non ex suis, sed ex hostibus reddituros esse: victis autem nec à quibus petantur, nec qui petant esse futuros. Sed quamuis, ut ipse ait, plures urbes ijs diebus, quibus inter hostes commoratus est, ceperit, nihil tamen ipse plus sumpsit, quàm quæ ex hostili terra & comedit & bibit. Quum autem militum unicuique argenti libram distribuisset, melius esse dixit, multos argentum habentes quàm paucos aurum ex militia reuenire. Imperatoribus enim nihil aliud conuenire, quàm ex prouincijs gloriam augere. Cæterum quinque seruos in militia habebat, quorum unus tres captiuos emit. Quod quidem ut Catonem rescisse cognouit, antequam in eius conspectum ueniret, se ipsum strangulauit. Rogatus autem à Scipione Aphricano, ut Achæorum exulibus opem ferret, quò in patriam quisque suam redirent, nullam illius negocij curam sibi esse simulabat, sed in senatu quum multa uerba fierent, assurgens: Perinde ac si nihil, inquit, habeamus quod agamus, sedemus, de Græculis decrepitis quærentes, utrum à nostris, an ab illorum pollinctoribus efferantur. Posthumius uerò Labienus quum Romanas historias Græcè scripsisset, ab auditoribusq; ueniam peteret, illudens Cato dixit: Veniam quidem dandam esse, si Amphictyonum decreto coactus Græcè scripsisset.

SCIPIONEM minorem ferunt, annis quatuor & quinquaginta quibus uixit, nihil emisse, nihil alienasse, nihil ædificasse: ac tres & triginta argenti libras & auri duas, ut magnas diuitias reliquisse, quum præsertim Carthaginis dominus fuisset, ac milites maximè imperatorum omnium locupletasset. Polybij autem præceptum obseruans, non antè è foro descendere studebat, quàm ex ijs aliquem, qui quoquo modo occurrissent, familiarem & amicũ

sib

sibi fecisset. Quum uerò iuuenis adhuc esset, tanta fuit in existimatione & fortitudinis & prudentiæ, ut Cato maior de ijs interrogatus, qui apud Carthaginem militarent, inter quos & Scipio erat, dixerit:

Soli sensus inest, umbris par cætera turba.

Eoq; Romani ipsum ab exercitu in urbem reuocarunt, nequaquam ei gratificantes, sed per illum cito ac facile se Carthaginem capturos esse sperantes. Cæterum posteaquam intra murum penetrauit, quum Carthaginenses ex arce repugnarent, Polybiusq; ipsi consuleret, ut in mare, quod in medio erat non ualde profundum, aut murices ferreos spargeret, aut tabulas clauis præfixas inijceret, ne transeuntes hostes pro aggeribus pugnarent, ridiculum esse dixit, quum iam muros cepissent, ac intra urbem essent, quærere ne cum hostibus pugnent. Quum uerò inuenisset urbem & statuis Græcis, & deorum donarijs ex Sicilia asportatis refertam, edixit, ut quisquis ex ciuitatibus adesset, sua agnosceret, ac reportaret. Sed ex præda neque seruum neque libertum sumere quicquam permisit, ac ne emere quidem, quum omnes diriperent atque prædarentur Idem C. Lælio sodalium amicissimo Consulatum petenti suffragans, Pompeium interrogauit, an & ipse Consulatum peteret. Pompeius autem tibicinis filius putabatur. Is igitur quum se petere negasset, ac pollicitus esset se Lælium deducturum & pro illo ambiturum, crediderunt quidem, sed illum expectantes decepti sunt: Nam ipse in foro ambire, ac ciues prehensare nuntiatus est. Quam quidem rem alijs ægrè ferentibus, Scipio ridens: Stultitia, inquit, nostra tanquam non homines, sed deos simus precaturi, iandiu tempus terimus, tibicinem expectantes. Appio autem Claudio ipsius in censura competitore iactante, Romanos omnes

à se nominatim salutari, quos ferè Scipio ignoraret: Vera narras, inquit: nam mihi non ut multos nossem, sed ut à nullo ignorarer, curæ fuit. Iubebatq; ciues, à quibus utrique ad exercitum mißi fuerant, uel legatos uel tribunos militum utriusque uirtutis testes ac iudices eos sumere, qui bello illi interfuissent, quod cum Celtiberis gerebant. Sed Censor declaratus iuuenem quendam equo priuauit, quòd sumptuosè cœnãs quo tempore Carthago oppugnabatur, placentam ex melle in urbis similitudinem compactam, Carthaginemq; appellatam proposuisset conuiuis diripiendam. Ac rogante causam iuuene propter quam equo priuatus fuisset: Quia me prior, inquit, Carthaginem diripuisti. C. autem Licinium quum prætereuntem uidisset: istum, inquit, hominem ego peierasse scio: sed quum illum nemo accuset, non possum ipse & accusator esse & iudex. A` senatu uerò tertium emissus gentium ac regum speculator, & ut Clitomachus canit, inspecturus

Queis urbes hominesq; animis, qua lege tenentur:

quum Alexandriam uenisset, nauiq; egressus capite penula tecto procederet, Alexandrini undique concurrentes ipsum rogabant, ut & caput detegeret, & sibi exoptantibus faciem exhiberet. Quod quidem quum facilè impetrassent, illum clamore ac plausu prosecuti sunt. Sed rege uix cum alijs propter desidiam & corporis mollitiem incedente, Scipio uoce summissa murmurans ad Panætium inquit: Iam Alexandrini aliquid uoluptatis fructusq; ex nostra peregrinatione perceperunt: Nostra nanque causa regem suum ambulantem uiderunt. Comitabantur autem ipsum amicus quidem unus Panætius Philosophus, & serui quinque. quorum uno in peregrina terra defuncto, alium ne emeret, Roma accersiuit. Numantini uerò quum inexpugnabiles

uideren

uiderentur, multosq; Romanorum imperatores uicissent, Consulem ad id bellum Scipionem populus iterum declarauit. Sed quum in militiam multi certatim irent, senatus non id solum prohibuit, quòd Italia tanquam deserta futura esset, sed etiam pecunias ex præparatis sumere non permisit. Cæterum uectigales prouentus, quorum nondum tempus aderat, aßignauit. Ac Scipio quidem pecunijs se non indigere dixit: suas enim ipsius & amicorum satis esse futuras: sed de militibus incusauit: difficile nanque bellum esse. Nam si propter hostium fortitudinem toties uicti sunt, strenuis sibi opus esse militibus: quoniam aduersus tales: Sin propter ciuium ignauiam, quoniam cum talibus mittatur. Posteaquàm autem in castra uenit, multamq; & proteruitatem, & licentiam, & superstitionem, & delicias deprehendit, uates quidem & ariolos, & lixas, & lenones statim eiecit, ac uasa omnia præter ollam & uericulum, & calicem fictilem amandari iußit. Argenteum quoque poculum non maius duabus libris habere uolentibus permisit. Lauari autem prohibuit, necnon unumquenque eorum qui se ungerent, ipsum se fricare iußit. Nam iumenta manus non habentia alio fricante indigere. Vt stantes quoque incoctum opsonium prandere edixit, sed discumbentes panem uel pultem, & carnem tostam aut elixatam cœnarent. Verum ipse nigro circundatus sago circumibat, lugere se turpitudinem exercitus dicens. Quum autem Memmij cuiusdam tribuni militum iumenta pelues ad refrigerandum ex lapide factas, patinas Thericlias portantia deprehendisset: mihi quidem, inquit, & patriæ dies triginta, sed tibi per totam uitam quum talis sis, teipsum inutilem reddidisti. Alter uerò quidam quum scutum pulcherrimè ornatum osten-

taret: Scutum quidem ô adolescens, inquit, pulchrum, sed Romanum *uirum decet magis, in dextra spem habere, quàm in sinistra. Sublato autem uallo quum quidam se ualde premi diceret: Meritò, inquit: huic enim ligno magis, quàm gladio fidis. Cæterum desperationem hostium uidens dicebat se tempore securitatem emere.* Nam bonum *imperatorem ut medicum, ultima uti per ferrum curatione. Sed tamen* Numantinos *opportunè inuadens in fugam uertit. Quorum seniores quidem quum suos uictos uituperarent, quia quos toties fugassent, eos tum fugissent, quendam ex* Numantinis *iuuenibus dixisse ferunt: Pecora quidem & etiamnum eadem sunt, sed mutatus est pastor. Posteaquàm uerò capta* Numantia, *iterum triumphauit, in contentionem cum* C. Graccho *pro senatu & socijs uenit. Quumq; plebs dolore affecta ipsum pro rostris tumultu terreret: Me castrorum, inquit, uociferatio nunquam perturbauit, nedum hominum conflictatio, quibus non matrem* Italiam *esse scio, sed nouercam. Quum autem ij qui circa Gracchum erant, clamarent, tyrannum esse interficiendum: Meritò patriæ oppugnatores, inquit, me antè uolunt interficere: neq; enim uiuo Scipione* Romam *cadere posse putant: neq; si* Roma *ceciderit, uicturum Scipionem.*

CAECILIVS *Metellus munito loco exercitum admouere uolens, quum Centurio dixisset, si solos decem uiros perdiderit, locum esse capturum, interrogauit eum, an unus ex decem illis esse uellet. Quodam autem ex iunioribus* Tribunis *militum percontante, quid acturus esset: Si hanc, inquit, tuniculam mihi consciam esse putarem, ipsam exutus in ignem inijcerem. Sed uiuenti Scipioni inimicus, mortuum ægrè tulit, filiosq; subire feretrum ac gestare iussit.*

iußit. Se quoq; dijs gratiam habere pro salute urbis Romæ dixit, quoniam Scipio apud alios non fuerat natus.

C. MARIVS *ex humili genere quum ad Rempubli. accessisset, ob præclara militiæ gesta ædilitatem maiorem petijt. Sed quum sensisset se præteriri, eodem die minorem ambijt. Et quamuis in illa quoque repulsam tulerit, non tamen se Romanorum principem fore desperauit. Varices autem quum in utroque haberet crure, solutus præbuit medico excidendos, ac neq; genutu emisso, neque contractis superciliis sectionem tolerauit. Sed medico ad crus alterum transeunte noluit, quòd diceret illo dolore dignam non esse curationem. Quum uerò Lucius sororis ipsius filius, quo tempore secundum consulatum gerebat, cuidam militi, nomine Trebonio, uim attulisset, isq; illum occidisset, ac multis accusantibus non negasset se Tribunum militum interfecisse, causamq; exposuisset atq; comprobasset, coronam quæ ob fortiter facta datur, ad se ferri Marius iußit, illaq; Trebonium coronauit. Idem prope Teutonas castrametatus in loco parum aquæ habenti, quum milites dicerent se sitire, indicato illis flumine iuxta uallum hostium labente: Illinc uobis est, inquit, potus sanguine emẽdus. Ipsi uerò uti se abduceret orabant, donec sibi humidus sanguis, neq; dum propter sitim coagulatus foret. Cimbricis autem bellis quum mille ex Camertibus uiros fortes secundum nullam legem ciues Romanos effecisset, aduersus accusantes dicebat se legem inter armorum strepitum non exaudisse. Verum ciuili bello fossa circundatus & obsessus, tolerabat, æquo animo expectans occasionem. Sed quum Pompeius Silo ipsi dixisset: Si magnus es imperator, ô Mari, descende in certamen: Tu igitur, inquit, si magnus es imperator, coge me uel inuitum decertare.*

CATVLVS Luctatius bello Cimbrico apud Athesim fluuium castrametatus, quum Romani milites, quoniam Barbaros transire conantes uiderbant, retrocedentes contineri non possent, ad primos eorum qui fugiebant, excurrit, ut non hostes fugere sed imperatorē sequi uiderētur.

SYLLA cognomento Felix maximas suarum felicitatum duas existimabat, & Pij Metelli amicitiam, & quòd Athenas non euertißet, sed urbi pepercißet.

C. POPILIVS ad Antiochum Syriæ regem à senatu missus est epistolam ferens, qua iubebatur & ex Aegypto exercitum abducere, neq; filiorum Ptolemæi pupillorum regnum occupare. Accedentem uerò ipsum per castra quum ex longinquo Antiochus benignè salutasset, ipse nec regem resalutauit, & literas illi reddidit. Quibus lectis quum rex se consultaturum & responsurum dixißet, circulum illi uirga circunduxit Popilius, ac dixit: Hic igitur stans consulta & responde. Cunctis autem uiri grauitatem animiq; elationem admirantibus, Antiochoq; facturum se consentiente quæ Romanis uiderentur, Popilius tunc ipsum & salutauit & amplexus est.

LVCVLLVS in Armenia cum decem millibus peditum & mille equitibus aduersus Tigranem, centum & quinquaginta millia hominum in exercitu habentem pridie nonas Octobres properabat, quo die Scipionis copiæ à Cimbris antea fuerant deletæ. Quare quum quidam dixisset, diem illum Romanis nefastum esse ac religiosum: Ergo, inquit, hodie promptè fortiterq; pugnemus, ut hunc quoque diem ex nefasto & tristi hilarem & iucundum Romanis faciamus. Sed militibus Romanis cataphractos maximè timentibus, bono illos animo esse iussit: Plus enim laboris in illis spoliandis, quàm debellandis futurum

futurum. Quum uerò primus in montem ascendisset, motumq; Barbarorumq; inspexisset, exclamauit: Vicimus ô commilitones. Ac nullo subsistente persequens, Romanorum quidem solum quinque interemptos amisit, sed hostium supra centum millia cecidit.

MAGNVS *Pompeius à Romanis tantopere fuit amatus, quanto pater odio habitus est. Is quum iuuenis esset, Syllæ factioni sese penitus addixit, & quum neque imperator, neque senator esset, magnum ex Italia exercitum collegit. Quumq; à Sylla accerseretur: non sine spolijs, inquit, nec absque sanguine imperatori copias ostentabo. Neque prius iuit, quàm multis prælijs duces hostium superasset. Posteaquàm autem in Siciliam à Sylla missus, accepit in uijs milites uiolare ac rapere, uagantes quidem frustra & circumcurrentes castigauit. Qui uerò à se præmittebantur, eorum gladijs anulorum signa impressit. Idem Mamertinos, qui aduersæ factionis erant, uniuersos occidere decreuerat. Sed quum Sthenius populi princeps ipsum non iusta agere dixisset, qui pro unius culpa multos insontes puniret, atque se eum esse, qui & amicos persuasisset, & inimicos Marij partes sequi coëgisset, Pompeius uiri fortitudinem admiratus, se Mamertinis ueniam dare dixit, ab eo uiro persuasis, qui patriam suæipsius animæ preponeret, sicq; & ciuitatem & Sthenium seruauit. Quum uerò in Libyam aduersus Domitium traiecisset, ac magna pugna uicisset, salutantibus se imperatorem militibus dixit, se honorem illum non admissurum, donec hostium uallum staret. Tunc milites quamuis magna pluuia detinente, impetum fecerunt, & castra diripuerunt. Ac redeuntem quidem ipsum & alijs honoribus Sylla iucundè excepit, & Magnum ipse primus*

appel

appellauit, sed triumphare uolentem non permisit, quòd nondum senator esset. Quum uerò Pompeius ad eos qui aderant dixisset, Scyllam ignorare, uel plures orientem solem quàm occidentem adorare, tum Scylla exclamauit: Triumphet. Cæterum Seruilius uir senatorius ægrè ferebat, multiq; militum triumpho resistebant, munera quædam reposcentes. Quibus quum Pompeius dixisset, se potius triumphum esse dimissurum, quàm illis adulaturum: Nunc uerè, Seruilius inquit, & magnum & dignum triumpho Pompeium censeo. Quum autem Romæ consuetudo foret, ut equites quandocunque militaria munera legitimo tempore obissent, equum in forum ducerent ad duos uiros quos Censores uocant, enumeratisq; stipendijs ac imperatoribus sub quibus militassent, congruas uel laudes uel uituperationes acciperent, Consulem gerens Pompeius ad Censores Gellium & Lentulum ipse equum deduxit. Quibus quidem, ut mos est, percontantibus, an omnia stipendia fecisset: omnia, inquit, sub meipso imperatore. Sertorij autem literis in Hispania potius, inter quas multorum ducum erant epistolæ, quibus ad res innouandas mutandamq; rempub. Sertorium Romam uocabant, omnes combussit, ut permitteret malos & pœnitere, & fieri meliores. Posteaquam uerò Phraates rex Parthorum misit ad eum rogans, ut Euphrate fluuio termino uteretur: imo uerò iustitia, inquit, Romani erga Parthos termino potius utantur. L. autem Lucullus militia functus quum sese uoluptatibus dedisset, sumptuoseq; ac delicatè uiueret, atque Pompeium uituperaret, quòd præter ætatem multa gerere affectaret: Magis est præter ætatem, inquit Pompeius, senem delicijs indulgere, quàm cum imperio esse. Sed quum ægrotaret, turdum quidem

quidem sumere medicus iusserat, qui quum ab ijs qui quærebant non inueniretur, quòd eo iam tempore aues illæ auolassent, quidamq; dixisset, apud Lucullum inuentum iri, qui illos per totum aleret annum: Ergo nisi Lucullus delicatus esset, inquit, Pompeius non uiueret? Ac medico ualere iusso, quiddam inuentu facile sumpsit. Quum uerò magna annonæ penuria Roma laboraret, uerbo quidem fori curator declaratus, sed re ipsa terræ marisq; dominus, in Libyam, Sardiniam, & Siciliam nauigauit. Vbi quum magnam frumenti uim congregasset, Romamq; rediens nauigaret, ac magna tempestate orta gubernatores morarentur, primus nauem ingressus ancoram tolli iussit clamans: Nauigare necesse est, uiuere non est necesse. Detecta autem aduersus Cæsarem discordia, ac Marcellino quodam ex ijs qui à Pompeio prouecti uidebantur, ad Cæsarem inclinato, & contra Pompeium ipsum in senatu dicente: Non pudet Marcelline, inquit, malè mihi dicere, per quem è muto eloquens, è famelico uomens factus es? Ad Catonem uerò, à quo acerbè taxabatur, quòd quum ipse sæpius prædixisset, potentiam Cæsaris & incrementum nequaquam è republica esse, Pompeius uerò illum contra iuuisset: Tua, inquit, uerba diuinationem magis sapiunt, sed mea sunt amiciora. De seipso autem liberè loquens dictitabat, se omne imperium & accepisse citius quàm expectarit, & citius deposuisse quàm fuerit expectatus. Cæterum post Pharsalicam pugnam fugiens in Aegyptum, quum è trireme foret egressurus in piscatorium nauigium à rege missum, ad uxorem & filium conuersus, nihil aliud quàm hanc Sophoclis sententiam dixit: Quisquis ad tyrannum uadit, illius est seruus, quamuis liber uenerit. Sed quum in nauigium transijsset,

ense

ense percussus, gemitu semel emisso, ac nihil locutus, seipsum tegens cecidit.

CICERO *orator, quum iocis & cauillationibus nomen ipsius pateret, amiciq; suaderent, ut illud deponeret, dixit se effecturum Ciceronem & Catonibus, & Catulis, & Scauris clariorem. Ac poculum argenteum dijs dicaturus, prima quidem nomina literis notauit, sed Ciceronis loco cicer insculpsit. Qui autem oratores ualde clamarent, eos propter infirmitatem in clamorem, ut claudi in equum, ascendere dictitabat. Idem quum Verres filium habens, qui in adolescentia corpore abutebatur, in Ciceronem ut mollem conuicia ingereret, cinædumq; uocaret:* Ignoras*, inquit, liberos intra fores increpandos esse. Quum uerò Metellus Nepos in ipsum dixisset, plures testimonio peremisti, quàm patrocinio seruasti:* Nempe *mihi, inquit, plus est fidei, quàm eloquentiæ. Interrogante præterea Metello, quis ei pater esset:* Hoc*, inquit, responsum mater tua difficilius effecit. Nam Metelli mater impudica habebatur, Metellusq; ipse & leuis & inconstans, & libidini deditus erat. Is uerò quum lapideum coruum Diodori rhetoris uita functi sepulcro insculpi curasset: Iusta, inquit, retributio facta est: Istum enim uiolare, non orare docuit. Idem Vatinium sibi inimicum, & alioqui perditißimum hominem, quum perisse, ac paulò pòst uiuere audisset: Malè, inquit, pereat, qui malè mentitus est. In eum uerò qui quum Libs genere esse uideretur, diceret se non audire ipsum orantem: Atqui aures, inquit, imperforatas non habes. Caium autem Pompilium, qui iuris peritus haberi uolebat, quum esset imperitus ac ingenio tardus, ad causam quandam testem aduocauit, qui quum dixisset*

dixisset se nihil scire: Nimirum, inquit, te de iure forsitan putas interrogari. Quum uerò Hortensius orator argenteam Sphingem à Verre mercedem accepisset, ac in Ciceronem oblique nescio quid eloquutum dixisset, se ænigmatum soluendorum imperitum esse: Atqui Sphinx, inquit, penes te est. Voconio autem cum tribus filiabus perquam deformi facie obuiam factus, submissa uoce ad amicos: Hic, inquit, Phœbo non permittente liberos seminauit. Idem quum Faustus Syllæ filius supellectilem propter æris alieni magnitudinem proscripsisset: Hanc, inquit, magis amo, quàm patris eius proscriptionem. Sed Pompeio & Cæsare dissidentibus: Quem fugiam, inquit, noui, ad quem fugiam non noui. Ac Pompeium quidem accusabat, quòd urbem deseruisset, Themistoclem magis quàm Periclem imitatus, quum res illis minimè similes forent. Quum igitur ad Pompeium uenisset, ac rursus pœniteret, ab illo interrogatus, ubinam Pisonem generum reliquisset: Apud tuum socerum, respondit. Sed quum quidam à Cæsare ad Pompeium transfugisset, diceretq́; se propter celeritatem ac promptitudinem equum reliquisse, melius equo consuluisse, dixit. Nunciante autem quodam Cæsaris amicos tristes esse: Ais, inquit, ipsos Cæsari maleuolos esse. Post pugnam uerò Pharsalicam quum Pompeius quidem iam fugisset, Nonio quodam dicente, adhuc aquilas septem apud se esse, ac idcirco bono esse animo hortante: Bene, inquit, moneres, si cum graculis bellum nobis foret. Sed posteaquàm Cæsar uictoria potitus, deiectas Pompeij statuas honorificè restitueret, loquens de illo Cicero dixit, Cæsarem in erigendis Pompeij statuis suas firmare. Bene autem dicere tanti faciebat, atque in id tantopere intentus erat, ut die ad

causam apud Centumuiros agendam constituto, Erotem seruum, qui nunciarat in posterum diem iudicium fuisse dilatum, libertate donarit.

C. IVLIVS Cæsar, quum Syllam fugeret adhuc adolescens, in prædones incidit, qui quum pecuniæ petitæ summam audißet, ipsos irrisit, uelut ignorantes quem tenerent, sic q; duplum daturum pactus est. Itaq; asseruatus donec pecuniæ colligerentur, ne sibi dormienti obstreperent, utq; silerent imperabat, quasq; orationes atque poëmata scripsißet, ipsis legebat, & qui ea minus laudaßent, fatuos barbarosq; uocitabat, ac per iocum ridēs se illos suspensurum minabatur: id quod etiam paulò pòst effecit. Nam pecunijs allatis liberatus, collectis ex Asia uiris, & claße deducta, prædones ipsos & cepit & suspendit. Romæ uerò quum Pontificatum peteret, ac competitorem Q. Catulum, Romanorum facilè principem, haberet, à matre osculatus, & ad ianuam deductus: Hodie, inquit, mater filium uel Pontificem, uel exulem habebis. Idem Pompeiam quidem uxorem, quæ à Clodio adulterata ferebatur, repudiauit, sed postea Clodio propter id accusato citatus testis, nihil mali de uxore dixit. Verum accusatore interrogante: Cur ergo illam dimisisti? quia Cæsaris uxorem, inquit, etiam à calumnia puram esse oportet. Alexandri uerò titulis apud Gades lectis illacrymauit, & ad amicos: Is, inquit, quum ætate hac esset, Darium superauit: at mihi in hunc usque diem gestum est nihil. Castellum autem sterile in Alpibus prætergrediens, amicis dubitantibus an & illic de principatu contentiones æmulationesq; essent, quum cogitabundus restitißet: Mallē, inquit, hìc esse primus, quàm Romæ secūdus. Cæterum ex audacibus facinoribus periculosa

& magna

& magna aggrediendæ esse dicebat, sed citra consultationem. Ac Rubiconem quidem fluuium ex Gallia prouincia aduersus Pompeium transgressus: Omnis, inquit, iacta est alea. Sed posteaquàm Pompeius Roma profugit ad mare, Metello ærarij præfecto ipsum pecunias sumere uolentem ærario clauso impedienti mortem minatus est. Qua re Metello perterrito: O adolescens, inquit, difficilius id mihi dictu quàm factu erat. Quum uerò milites Brundusio ad eum Dyrrhachium serius adueherentur, clam omnibus in paruum nauigium ingressus, pelagus transire conatus est. Sed fluctuante nauigio quum se gubernatori aperuisset, clamauit: Confide fortunæ, sciens abs te Cæsarem uehi. Tunc igitur & ualida tempestate prohibitus, & à militibus concurrentibus, ac ægrè ferentibus quòd alias copias expectaret, quasi ipsis diffideret, fuit dissuasus. Posteaquàm uerò Pompeius commissa pugna superior non est uictoria usus, sed in castra recessit: Hodie, inquit, uictoria penes hostes erat, si peritum uincendi haberent imperatorem. Idem quum apud Pharsalum Pompeius instructam aciem stare, hostesq; expectare, iussisset, illum errasse aiebat, quòd militum ex incursu cum quodam animi furore incitationem & impetum dissoluisset. Posteaquàm uerò Ponticum Pharnacem primo impetu uicit, ad amicos scripsit: Veni, Vidi, Vici. Post fugam autem eorum qui in Libya cum Scipione erant, factam, quum seipsum Vticæ Cato peremisset: Inuideo, ait, mortem tibi Cato: nam & tu mihi tuam salutem inuidisti. Sed quum quidam ipsum hortarentur, ut sibi ab Antonio Dolabellaq; caueret: non hos, dixit, pingues & unctos timendos esse, uerum illos pallidos & macilentos, Brutum & Cassium indicans. Sermone autem inter cœnandum orto de morte,

quænam sit optima, inexpectatam prætulit.

CAESAR *qui primus Augustus fuit cognominatus, quum adhuc adolescens foret, ab Antonio duo millia sestertiûm & quingenta, quæ ex primi Cæsaris interfecti dono ad se Antonius ipse transtulerat, repetijt, uolens id reddere Romanis, quod illis à Cæsare fuerat legatum, sestertios cuique tricenos. Sed quum Antonius pecunias retineret, ipsumq; ab illis repetendis, si prudens esset, deterreret, paterna bona proscripsit & uendidit. Ac dono reddito, ut sibi ciuium beneuolentiam conciliauit, sic in illum odium concitauit. Quum autem Rhymetales, rex Thracum, qui ab Antonio ad ipsum transfugerat, in conuiuijs dissolutus esset ac molestus, societatem exprobrans, cuidam aliorum regum propinans Cæsar: Ego, inquit, proditionem quidem amo, sed proditores non laudo. Alexandrinis uerò post captiuitatem extrema se passuros expectantibus, posteaquàm cum Ario Alexandrino suggestum ascendit, urbi se parcere dixit, primum quidem propter eius & magnitudinem & pulchritudinem, deinde propter conditorem Alexandrum, tertio propter Arium amicum. Idem quum audisset Erotem, qui res Aegypti curabat, emisse coturnicem, omnes alias pugnando superantem atque inuictam, & comedisse assatam, eum ad se accersiuit, ac iudicio constituto confessum, malo nauis affigi iussit. In Sicilia uerò Arium pro Theodoro constituit gubernatorem. Sed quum ipsi quidam libellum dedisset, in quo scriptum erat: Caluus Theodolus Tarsensis fur erat: quid tibi uidetur? Lecto illo Cæsar subscripsit: Videtur. Idem à Mecœnate conuictore suo per singulos annos suo natali die phialam donum accipiebat. Cæterum Athenodoro Philosopho propter senectutem se domum*

domum dimitti precanti concessit. Quum igitur salutato ipso dixisset Athenodorus: Quum iratus fueris Cæsar, nihil neque dixeris, neque feceris, priusquam quatuor & uiginti literas tecum ipse percurreris, illo manu apprehenso: Adhuc, inquit, mihi te præsente opus est: ac ipsum per totum detinuit annum, asserens etiam taciturnitatis præmium sine periculo esse. Quum uerò Alexandrum audisset, maxima terrarum parte subacta addubitasse, quidnam per reliquum uitæ tempus facturus esset, demiratus est, quòd non maius opus Alexander existimasset, partum gubernare imperium, quàm magnum acquisiuisse. De adulteris autem quum legem tulisset, in qua præfinitum erat, quo pacto rei iudicandi & condemnati forent puniendi, ac postea lapsus ira adolescentem propter Iuliam filiam suam calumniatum manibus ipse uerberaret, ac ille clamasset: legem tulisti Cæsar, adeò ipsum pœnituit, ut illo die cœnam recusarit. Caium uerò sororis filium in Armeniam mittens, à dijs ipsi precibus petebat Pompeij beneuolentiam, Alexandri audaciam, suam ipsius fortunam. Idem Romanis dictitabat, se eum imperij successorem relicturum, qui nunquam eadem de re bis consultasset, Tiberium uidelicet significans. Tumultuantes uerò iuuenes, qui in magistratu erant, quum reprimere uellet, neque illi attenderent, sed tumultuarentur: Audite, inquit, iuuenes senem, quem iuuenem senes audiebant. Dum autem Athenarum populus quiddam uideretur deliquisse, ex Aegina scripsit, putare se suam illos iram non latere: neque enim in Aegina se fuisse hyematurum. Aliud uerò nihil aduersus eos neque dixit neque fecit. Sed quum unus ex Euryclis accusatoribus immodestè & ad satietatem dicendi licentia uteretur, ac prouectus tale quid dixisset: Si ista tibi Cæsar magna non uiden-

tur, iube istum recitare septimum Thucydidis uolumen: Indignatus illum abduci iußit. Sed quum accepisset eum ex Brasidæ posteris reliquum esse, accersiuit, & modestè casti gatum dimisit. Idem quum Piso ædes à fundamentis ad culmen usque eleganter fabreq́; struxisset: Bono, inquit, animo me facis Piso, qui perinde ædificas, atque si Roma æterna sit futura.

FINIS.

RAPHAEL REGIVS ILLVstrißimo Venetiarum Principi Leonardo Lauredano felicitatem.

YCVRGVS *seuerißimarum Lacedæmonijs legũ autor, sapiẽtißime Princeps Leonarde Lauredane, illud quoque traditur instituisse, ut antequam cum hostibus cõgrederentur, Musis sacrificarent, quò uidelicet strennuè gesta luculentis eloquentiæ ornamentis illustrarentur, & quoad fieri posset, immortalitati consecrarentur. Cato quoque ille Censorius in primis sapientia clarus, fortia facta eleganti indigere oratione, ne sua fraudarentur gloria, dictitabat: Nullius enim humanæ rei memoriam diutius posse durare sapientissimi uiri facilè uidebant, quæ facundis literarum monumentis non esset cõmendata. Tua uerò fulgentißima uirtus, tuaq́; clarißima in Rempublicam Christianam merita me impulerunt, ut quando illa pro dignitate exiguis ingenij mei uiribus celebrare non possum, aliquid saltem mearum lucubratiuncularum nomini tuo dicarẽ. Ac breuia quidem simul & acuta regum Lacedæmoniorum dicta, quæ Apophthegmata uocantur, ex uarijs scriptoribus à Plutarcho philosophorũ disertißi*

diſertiſsimo iam pridem collecta, mihi uerò nuper latinitate donata, in primis digna ſunt uiſa, quæ ſublimitati tuæ nuncuparem. Nam & Lacedæmoniorum institutis Venetiana Reſpublica, cui tu ſumma cum felicitate præſides, quamſimillima eſſe uidetur. Neque animus tuus circa bonum commune occupatus, quibuslibet ſcriptis eſt detinendus, ſed ijs duntaxat ſententijs permulcendus, quibus & iuuari, & publicis conſultationibus defeſſus poſsit recreari. Apophthegmata uerò quum aliud nihil ſint, quàm quidam hiſtoriarũ floſculi, quarum aſsidua lectione nihil ijs qui Rempublicam adminiſtrant, utilius eſſe poteſt, non ſolum Traiano Cæſari, cui primum à Plutarcho dicata fuere, ſed etiam cum alijs principibus, tum uerò tibi maximè congruere ſunt iudicanda. Quippe quæ nec tempora publicæ utilitati debita auferant, & animum tuum non ſententiarum modò grauitate, uerum ſapientiſsimorum quoque conſiliorum tuorum approbatione plurimum delectent. Poſteaquam enim principatum iniſti, tranquillam pacem populis curæ tuæ commiſsis, ac potius uniuerſæ Italiæ ſingulari prudentia tua peperiſti, partam amplificaſti, amplificatam ita conſeruas, ut aurea ſecula, poetis tantopere decantata, nobis reddita eſſe uideantur. Nam & peſtis undique fugata eſt, & bella ſedata, & ſumma rerum omnium fertilitas diuina benignitate florentiſsimo celſitudinis tuæ principatui conceſſa. Hinc uerò illud prophetæ oraculum, pijs iuſtisq; hominibus ac deum diligentibus omnia ex ſententia euenire, ſi cui unquam dubium fuit, tu religioſiſsime Princeps uerisſimum eſſe comprobaſti, atque omnem de medio dubitationem ſuſtuliſti. Ut enim alia felicitatis tuæ præteream documenta, florentem adeò liberorum nepotumq; progeniem ſuſtuliſti, ut nõ tuæ modò ſenectuti ac Lauredanæ genti, uerum patriæ quoque

maxima & certissima præsidia parata esse uideantur. Ita nanque sunt instituti, ut & uestigijs tuis insistant, & post sacrosanctum ueri dei cultum Reipublicæ se, uitam quoque nedum pecuniam aliaq; omnia debere profiteantur. Hoc autem diuinum munus, quo nullum homini pretiosius, nullum melius præstari potest, quis non uideat cum alijs eminentissimis uirtutibus tuis, tum singulari iustitiæ fuisse concessum? Nam illi à teneris usque unguiculis sic assueuisti, ut te sibi & alumnum & tutorem & propugnatorem delegisse uideatur. Fulgentissimo autem huiusce uirtutis splendore & aliorum ciuium, & in primis senatorum animos tibi conciliasti, ut eadem ferme hora, qua unus & quadraginta uiri (tot enim ad creandum ducem electi conueniunt) de ducis ipsius electione agitare cœperũt, una omnium uoce cunctisq; suffragijs citra ullum competitorem Princeps fueris declaratus, tanta cum populorum tuorum lætitia, ut omnes debitam tuo principatui felicitatem præsagire uiderentur. Tu uerò simul atque ducatum inisti, omnium non opinioni modò respondisti, uerum expectationem quoque longè superasti. Tantum enim iustitiæ totiusq; Reipublicæ curam suscepisti, commodorum tuorum oblitus, ut curiæ & tuarum ædium fores omnibus tam pauperioribus quàm ditioribus æquè pateant, te adeuntes patientissimè benignissimeq; audias, lites & controuersias æquissimè dirimas, neminem probum à tuo conspectu tristem dimittas: omnibus denique populis regimini tuo creditis, eos magistratus curas mittendos, qui non solum ius suum cuique reddant, sed etiam à seditionibus cædibusq; defendant, & in summa tranquillitate conseruent. Id uerò cum alij ciuitatum ditioni tuæ parẽtium rectores, tum integerrimi urbis Paduæ literarum alumnæ Pretor Andreas Grittus, & præfectus Paulus Pisanus ita

compr

comprobant, ut non rectores sed parentes omnibus esse uideantur. Tantam enim non litium modò priuatarum, sed publicæ quoq; commoditatis & quietis curam suscepere, ut uerißimum illud esse declarent, membra caput imitari solere. Quamobrem haudquaquam mirandum est, si Fauentini & Ariminenses diu bellis seditionibusq; uexati, iustißimo & integerrimo regimini tuo sese nuper sponte sua tradiderunt. Quis enim uir prudens, nedum populus, si poßit, ad eum non confugiat principem, à quo nihil nisi æquum, nihil nisi legitimum, nihil nisi honestum se habiturum esse certò sciat? Sub cuius protectione se tutum, se quietum rebus suis frui posse cōfidat? Sed de iustitia alijsq; splendidißimis uirtutibus tuis non breuis epistola, sed grandis historia conscribenda foret, quæ præclara & tua & maiorum tuorum gesta felici stylo cōplecteretur. Id uerò quum & longi temporis & facundißimi oratoris sit opus, haudquaquam ab officio meo alienum esse putaui, si nunc id quod possum, uel epistolari breuitate inclytum nomen tuum unà cum priscis illis & regibus & legumlatoribus, quorum sapientißima quæq; dicta hoc in libello descripta sunt copularē, simul ut ubicunq; Romana est in usu lingua arbitraretur, simul ut pro uirili parte mea immortalitati cōsecraretur. Quod quidem etiā si minus forsitan ero assecutus, nihil tamē dubito, quin optimam uoluntatem meam erga tuam serenitatem sis accepturus, quum hominis animum potius quàm rerū exitum omnibus in actionibus censeas semper esse spectādum. Sed iam acutißima Lacedæmoniorum dicta, quæ non temporum, sed literarum ordine seruato describūtur, perspicuè interpretemur, quò melius faciliusq; Laconica breuitas & solertia perspiciatur. Vale eximium seculi nostri ornamentum. Ex Academia Patauina, Nonis Maij. M. D. VII.

y 4 PLVT

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI, APOPHTHEGMATA LACONICA.

Raphaële Regio interprete.

GASICLES rex Lacedemoniorũ, *admirante quodam, quòd quum magna discendi audiendiq; teneretur cupiditate, Philophane rhetorices doctore non utere tur: eorum, inquit, me discipulum esse oportet, quorum etiam sum filius. Ad eum uerò qui rogarat, quo modo quis absq; satellitibus tutò regnare posset: si suis, inquit, populis ita imperarit, ut parentes filijs.*

AGESILAVS *ille magnus quum esset aliquando conuiuij princeps sorte ductus, à uini dispensatore rogatus, quantum uini cuiq; daret: Si multum, inquit, paratum est, quantum quisq; petierit: Sin parum, ex æquo omnibus impertito. Quum uerò maleficus quidam tormenta perquàm patienter toleraret: Quantam, inquit, homo scelestus ad res flagitiosas & turpes tolerantiam affert? Quodam autem laudante oratorem quòd parua amplificaret: Ego uerò ne sutorem quidem, ait, puto bonum, qui magnos exiguo pedi calceos inducit. Idem quum quidam ei aliquando dixisset, Promisisti, ac sæpius idem repeteret: Per Iouem, inquit, si quidem iustum est: Sin minus, dixi quidem, sed non promisi. Ac illo subijciente: Atqui oportet reges præstare quicquid uel capite annuerint:*

*rint: Non magis, inquit, quàm eos qui ad reges accedunt, petere decet iusta & dicere, captantes & opportunitatem, & quicquid regibus commodum est. Quum autem aliquos laudantes uituperantes'ue audiebat, non minus eorum qui dicerent, quàm de quibus diceretur, mores spectandos esse aiebat. Sed quum puer adhuc esset, ac in gymnicorum ludorum celebratione in loco minus honesto à chori magistro collocaretur, obtemperauit quidem, licet iam rex foret declaratus, ac dixit: Euge: Demonstrabo etenim, non locis uiros, sed uiris loca effici honorata. Quodam autem medico difficiliorem ei curationem, ac minime simplicem imperante: Per gemellos, inquit, non omnino mihi uiuere datum est, ne si omnia quidem sumam. Altari uerò Mineruæ, ab ærea æde cognomento Chalciœcæ, quodam die astans bouem immolaturus, quum à pediculo morderetur, non auersus est quidem, sed illum palàm captum omnium in conspectu necauit, ac dixit: Per deos *lubenter uel in ara insidiatorem. Idem quum uidisset murem à puero trahi de fenestra, & conuersum detinentis pueri manum momordisse ac fugisse, ijs qui aderant re ostensa: Quando minimum, inquit, animal se iniuria afficientes sic ulciscitur, quid uiris faciendum sit considerate. Volens autem bellum aduersus regem Persarum mouere, quò Græcos Asiam incolentes in libertatem uindicaret, Iouis Dodonæi oraculum consuluit: quod quum educendum esse exercitum respondisset, Ephoris oraculum retulit. Ipsi uerò iusserunt eum Delphos proficisci, ac ijsdem de rebus sortes consulere. Profectus igitur sic oraculum rogauit: Apollo, uidentur'ne tibi quæ & patri? Eo autem annuente, electus ipse imperator exercitū eduxit. Quum uerò Tisaphernes principio quidē tertius cum Age*

*iucunde

silao fœdera percußisset, Græcas ipsi liberas ciuitates se esse dimissurum pollicitus, deinde quammaximo exercitu à rege accersito bellum ei indixisset nisi Asia decederet, libenter fœderum transgreßionem accepit, mouitq; castra, exercitum in Cariam ducturus. Sed quum Tisaphernes illic copias congregaret, inde soluens in Phrygiam impetum fecit, ac pluribus urbibus captis, multaq; pecunia parta, dixit amicis: Fœdera quidem iniustè frangere impium est, sed hostes fallere non iustum est modò & honestum, uerum iucundum quoque ac lucrosum. Cæterum equitatu inferior Ephesum reuersus opulentos iußit equum pro se quenque ac uirum exhibere, si se militia solutos uellent. Ac posteaquàm & equi & uiri idonei pro timidis atque diuitibus cito fuerunt congregati, Agamemnonem se dixit imitari. Nam illum, quum generosam accepisset equam, ignauum diuitemq; hominem militia liberasse. Quum uerò nudos captiuos uendi iußisset, spoliorum quidem mercatores licitabantur: ac uestium sanè multi emptores erant, sed corpora quòd alba & mollia essent propter umbratilem uitam, quum tanquam inutilia nulloq; pretio digna irriderentur, astans Agesilaus: Hæc sunt, inquit, propter quæ, isti autem quibus cum pugnatis. Idem in Lydia quum Tisaphernem profligasset, plurimosq; interemisset, in agrum regium incursionem fecit: sed rex pecunijs ipsi præmißis quum censeret bellum esse dissoluendum, Agesilaus respondit: pacis quidem ciuitatem dominam esse, se uerò locupletandis militibus quàm seipso magis lætari, pulchrumq; putare, Græcos nō munera ab hostibus accipere, sed spolia acquirere. Megabatē uerò Spithridatis filiū formosißimū, quum ad eum accessisset salutaturus & osculaturus,

quis

quia uehementer amari uidebatur, declinauit Agesilaus. At quum ille adire destitisset, ab Agesilao desiderabatur. Dicentibusq; amicis ipsum in causa esse, qui se ab illius tam formosi osculo auertisset, neque illum præ pudore uenturum, posteaquam secum tacitus paulisper cogitauit: Nihil est opus, inquit, illum persuadeatis. Nam istiusmodi rebus superior esse malo, quàm præpotentem hostium urbem ui capere. Satius est enim libertatem sibijpsi conseruare, quàm alijs auferre. Sed quum alijs in rebus diligens iustitiæ cultor esset, in amicorum negotijs putabat occasionem iuuandi esse perquàm iustam. Epistolium igitur ipsius fertur ad Idricum Carem, quo ex amicis quendam sic petit: Si Nicias nihil iniusti agit, dimitte: Sin agit, mihi dimitte: omnino autem dimitte. Itaque se talem in plerisque Agesilaus pro amicis præstabat. Interdum tamen propter utilitatem occasione potius utebatur. Quare motis tumultuosius castris, quum puerum, cuius amore tenebatur, infirmum reliquisset, ad illum precantem, & cum lacrymis se reuocantem conuersus dixit: Quàm difficile est, nos & misereri simul & sapere. Idem in uictu & uestitu nihil ijs qui cum ipso erant, melius habebat, à satietate ac ebrietate penitus abstinens, somnoq; non domino, sed rebus agendis seruienti utens. Aduersus calorem autem & frigus ita se habebat, ut solus eadem ueste quatuor anni temporibus semper uteretur, ac in medio castrorum tentorio erecto, lectum nihilo alijs meliorem haberet. Dictitabat autem principi conuenire, non mollitie & delicijs, sed tolerantia & fortitudine priuatis hominibus præstare. Roganti igitur cuidam, quid Spartæ contulissent Lycurgi leges: contemnere, inquit, uoluptates. Ad eum uerò qui cum aliorum Lacedæmoniorum

niorum, tum suæ uestis cibiq; mediocritatem mirabatur: propter hunc, inquit, frugalem ô hospes, uiuendi modum metimus libertatem. Idem alio ipsum hortante, ut sibi parceret, ac dicente, propter incertum fortunæ, ne quando mutemur: At ego, inquit, meipsum sic assuefacio, ut in nulla mutatione quæram mutationem. Ac eodem uitæ instituto etiam senex factus utebatur. Quare ad eum à quo interrogatus fuerat, cur uehementi hyeme sine tunica illa ætate circumiret: Quò, inquit, iuuenes imitentur, exemplum habentes & senectute confectos & principes. Thasij uerò per suum agrum ipsi cum exercitu iter facienti farinam & anseres, & bellaria, & liba ex melle confecta, & alios omnis generis cibos, & uina pretiosa miserunt. Sed farina sola accepta retro asportari reliqua ab ijs, qui illa apportarant, iussit, ut quæ ne sibi quidem utilia forent. Precantibus autem illis ac supplicantibus, ut omnino illa acciperet, mancipijs distribui iussit. Cæterum illis causam rogantibus dixit, eos qui probitati ac fortitudini studerent, non decere istiusmodi ganeis & gulæ irritamentis delectari. Quibus enim seruitia capiantur, ea ab ingenuis hominibus esse aliena. Rursus Thasij, quòd ab ipso magis affecti beneficijs uiderentur, quum & templis & deificationibus eum honorassent, & hac de re legatos ad ipsum misissent, posteaquam honores legit quos oratores attulerant, interrogauit, an ipsorum patria referendorum in deos hominum facultatem haberet. Quibus affirmantibus: Agite, inquit, uosipsos prius efficite. Quod quidem si effeceritis, tunc credam me quoque à uobis deum fieri posse. Idem quum illæ gentes Græcæ quæ sunt in Asia, decreuissent ipsi in clarissimis urbibus statuas ponere, ad eas scripsit: Mei ne una quidem sit imago, neque

p.cta

picta, neque ficta, neque constructa. Sed quum in Asia domus contignationem ex quadratis trabibus factam uidisset, dominum ædium interrogauit, an apud ipsos quadrata nascerentur ligna. Quo negante, sed rotunda: Quid igitur, inquit, si quadrata essent, rotunda faceretis? Interrogatus autem olim, quousque Laconicæ fines protendantur, concussa hasta: quousque, inquit, hæc perueniat. Sed alio deinceps rogante, cur Sparta sine muro esset: ostensis ciuibus armatis: hi sunt, inquit, Lacedæmoniorum muri. Cæterum alio idem quærente: non lapidibus, inquit, & lignis, sed inhabitantium uirtutibus urbes munitas esse oportet. Amicos uerò monebat, ut non pecunia, sed fortitudine & uirtute ditescere studerent. Quando autem uolebat aliquod opus à militibus cito perfici, primus ipse in omnium conspectu aggrediebatur. Verum in eo gloriabatur, quòd nemini in labore cederet, quodq; sibi ipse magis quàm alijs imperaret. Quodam autem admirante Laconem claudum ad bellum exeuntem, ac equum quærente: An ignoras, inquit, non fugientibus, sed permanentibus in bello opus esse? Idem rogatus à quodam, quo modo magnam gloriam acquireret: si mortem, inquit, contempseris. Quærente autem quodam, Cur Spartiatæ ad tibias pugnant? Quoniam, inquit, quandocunque ad numerum modulationemq; incesserint, liquidò pateat & qui meticulosi sint, & qui fortes. Quum uerò quidam Persarum regem beatum esse diceret, quia perquàm iuuenis esset: atqui Priamus, inquit, ne id quidem ætatis agens infortunium est passus. Sed quum magnam Asiæ partem subiugasset, aduersus regem ipsum properare decreuit, quò illum ab ocio, & à corrumpendis Græcorum populorum principibus deterreret. Sed ab Ephoris re-

uocatus

uocatus propter Græcorum bellum, quo Sparta obsidebatur, ob pecunias à Persa missas, dicens bonum imperatorem oportere legibus parere, ex Asia soluit, multo sui desiderio Græcis Asiaticis relicto. Ac quum unus Persicus sagitarij nota signatus esset, recedens dictitabat se triginta millibus sagittariorum à rege ex Asia pelli: Tot enim Daricis aureis Athenas Thebasq; à Timocrate allatis, & populorum principibus distributis, populi ipsi ad bellum contra Spartiatas concitati fuerant. Ac Ephoris quidem hanc rescripsit epistolam: Agesilaus Ephoris gaudium, Multas Asiæ partes subiugauimus, Barbarosq; expulimus, ac in Ionia multa arma fecimus. Sed postea quàm iubetis me ex lege redire, sequor epistolam, ac ferè ipsam uel præueniam. Nam imperium non mihi, sed ciuitati ac socijs gero. Ac tunc quidem uerè iusteq; dux imperat, quando & legibus & Ephoris paret, uel ubicunque in urbe sint magistratus. Traiecto igitur Hellesponto quum per Thraciam iter faceret, Barbarorum quidem rogauit neminem, sed ad singulos mittens interrogabat, utrum per amicam, an hostilem terram transiret. Ac alij quidem ipsum amicè & excipiebant & deducebant, cæterum qui Troades nominantur, quibus & Xerxes, ut fertur, dona dedit transitus mercedem, argenti talenta centum, & totidem mulieres ab Agesilao petiere. Sed illos ipse deludens, ac dicens: eccur non statim uenistis accepturi? procedebat. Et quum inuasus ex illis perturbatis multos occidisset, transiuit. Quum uerò idem à rege Macedonum per nuntios quæsisset, isq; se consultaturum dixisset: Consultet igitur, inquit, sed nos interim procedemus. Admiratus itaque uiri audaciam, & ueritus, iussit ut amicum * progredi. Thessalorum autem, qui hostium socij

*προϊέναι

erant,

erant, deprædatus est agrum. Ac Xenoclem quidem & Scythen de amicitia acturos Larißam misit, quibus comprehensis & asseruatis, alij quidem ægrè ferentes censebant Larissam castris cingendam esse ab Agesilao & obsidendam. Sed asserens ipse, ne alterius quidem illorum uirorum interitu uelle totam capere Thessaliam, eos fœderibus percußis accepit. Audiens autem apud Corinthum fuisse pugnatum, & Spartiatarum quidem perquàm paucos cecidisse, Corinthiorum autem & Atheniensium, aliorumq; illis sociorum quamplurimos, neque lætari, neque efferri illa uictoria uisus est, sed perquam graui suspirio emisso: Væ, inquit, Græciæ, quæ tot uiros intestino bello perdidit, quot ad debellandos omnes Barbaros satis fuissent. Pharsalios autem urgentes, latrocinijsq; ipsius exercitum uexantes, quum quingentis equitibus in fugam uertisset, trophæum sub Narthacio erexit. Ac illa quidem uictoria præ omnibus lætatus est, quòd quum per se ipse equitatum instituisset, illo solo eos, qui maximè pugna equestri gloriabantur, superasset. Quum uerò Diphridas domo ueniens ipsi nuntiasset, ut continuò prætergrediens, in Bœotiam impetum faceret, quanquam maiore apparatu id postea facturus erat, tamen magistratibus parens, accersitis uiginti millibus ex illo exercitu, qui apud Corinthum erat, Bœotiam ingressus est, & apud Coroneam cum Thebanis & Atheniensibus simul cum Argiuis & Corinthijs congressus, utrosque maxima omnium pugna, quæcunque illo tempore commissæ fuerunt, ut Xenophon scribit, etsi corpore propter uulnerum multitudinem malè affectus, superauit. Idem domum reuersus nihil nec circa uitam, nec circa mores ob tantos successus uictoriasque mutauit. Cæterum

uidens

uidens quosdam ex alendis equis in aliquo pretio esse, animoq; efferri & gloriari, Cynicæ sorori persuasit, ut in curru sedens in Olympijs certaret, Græcis ostendere uolens, istiusmodi res nullius esse uirtutis, sed diuitiarum & impensæ. Xenophontem uerò illum sapientem multi faciens, ac secum habens, iußit filios accersere, Spartæq; educere, quò disciplinarum pulcherrimam docerentur, & imperare & imperium ferre. Idem aliquando interrogatus, cur maximè omnium felices sint Spartiatæ: quia, inquit, maximè aliorum se exercent, ut imperent & obtemperent. Lysandro autem uita functo quum multorum solalitatem constitutam inuenisset, quam ille ex Asia, statim reuersus contra Agesilaum instituerat, eum redarguere tentauit, ac ostendere cuiusmodi ciuis uiuens fuisset. Quumq; orationem legisset in quodam relictam libro, quam Creon Alicarnasseus scripserat quidem, sed Lysander memoriæ commendatam ad populum de rebus nouis & de repub. mutanda habiturus esset, in publicum illam efferre uolebat. Verum ex senioribus quidam, quum eam orationem percurrisset, ueritusq; illius grauitatem consuluisset, ne Lysandrum effoderet ac suscitaret, persuasus acquieuit. Eos uerò qui sibi occultè aduersarentur, apertè quidem non uexabat, sed exigens ut se sequerentur, ex ipsis aliquos & duces & magistratus designabat, sed in magistratibus improbi deprehensi & auari, ne condemnarentur, rursus auxilio erat, sicq; eos sibi conciliabat, & ad seipsum traducebat, ut neminem aduersarium haberet. Quidam autem quum eum rogasset, ut suos ad hospites Asianos literas daret, quò ius suum consequeretur. At mei, inquit, hospites iusta sponte sua, etiam si nihil scribam, faciunt. Cæterum

rum

rum quidam illi murum urbis bene munitum & laboriose admodum exædificatum ostentans rogabat, an pulcher sibi uideretur: Per Iouem, inquit, pulcher, non ut uiri, sed ut fœminæ inhabitent. Quum autem Megarensis quidam aduersus ipsum de ciuitate gloriaretur: adolescens, inquit, uerba tua multa ui egent. Quæ uerò alios admirantes uidebat, ea ne nosse quidem uidebatur. Quodam igitur tempore Callipides tragœdiarum actor nomen & gloriam inter Græcos habens, ut qui ab omnibus celebraretur, primum quidem illi occurrit & salutauit, deinde arroganter sese inter inambulantes conijciens, seipsum regi ostentabat, putans fore, ut aliqua comitate exciperetur. Sed quum tandem dixisset: Non me agnoscis, ô rex, neque audisti qui sim? Agesilaus in ipsum respiciens: At an tu es, inquit, Callipides Diceclicta? Sic enim Lacedæmonij histriones uocant. Diceclictæ *Idem quum à quodam inuitaretur ad eum audiendum qui lusciniæ uocem imitabatur, recusauit inquiens: Sæpe illas audiui. Menecrates uerò medicos posteaquam in desperatis quibusdam curationibus fuit fortunatus, Iupiter appellari cœpit. Sed illo cognomento importunius utens, quum ad Agesilaum quoq; sic aliquando epistolam scribere ausus foret: Menecrates Iupiter Agesilao regi felicitatem, reliquis non lectis rescripsit: Rex Agesilaus Menecrati sanitatem. Quum autem Conon & Pharnabazus mari potiti regia classe maritimas Laconiæ oras obsiderent, ac urbs Atheniensium muro cincta foret, pecunijs à Pharnabazo datis pacem cum rege Lacedæmonij fecerunt, miseruntq; Antalcidam ad Teribazum, qui Græcos Asiam incolentes, pro quibus pugnauerat Agesilaus, regi traderent. Qua ex re euenit, ut Agesilaus ipse ignominiæ eius iniquissimè particeps esset: Nam Antalcidas ipsi inimicus*

erat. Ideoq; pacem quocunque modo fecit, quòd Agesilaus incrementa ex bello susciperet, ac maximus clarißimusq; euaderet. Ad eum uerò qui dixerat Lacedæmonios Medorum partibus fauere: Imò uerò, inquit, Medi Lacedæmoniorum. Idem aliquando rogatus, utra uirtus melior esset, fortitudo an iustitia, nullam fortitudinis utilitatem esse dixit absente iustitia: Nam si omnes iusti forent, nihil fortitudine opus esse. Quum autem ij qui Asiam incolunt, ex consuetudine Persarum regem magnum appellarent: Ecquid ille me maior est, inquit, nisi & iustior sit & continentior? Ac eos quidem qui Asiam inhabitarent, ingenuos quidem malos, seruos autem bonos esse dictitabat. Idem interrogatus, quomodo quis maximè apud homines probaretur: si dicat, inquit, optima, & faciat honestißima. Imperatorem uerò dicebat oportere & in hostes audaciam, & in subditos beneuolentiam, & ad occasiones solertiam habere. Cuidam autem quærenti, quænam pueris discenda forent: Ea respondit, quibus & uiri sint usuri. Verum causæ cuiusdam iudex, quum accusator bene quidem dixisset, reus autem malè, quippe qui ad singula diceret: Agesilae oportet regẽ legibus opitulari: Et domum, inquit, si quis tibi euerteret, & uestimentum si quis auferret, expectares'ne ut architectus, aut qui uestimentum confecit, tibi auxilium ferat? Idem à rege Persarum epistolam pace iam facta sibi missam, quam unà cum Callia Lacedæmonio uir Persa de hospitalitate & amicitia attulerat, haudquaquam accepit, dicens regi nunciaret minimè opus esse ad se literas priuatim daret. Nam si & amicus Lacedæmonii, & Græciæ beneuolus esse uidebitur, se quoque pro uiribus ipsi amicum esse futurum: Sin autem insidiari deprehendetur, ne si multas quidem accipere a literas,

credat

credat me sibi amicum esse futurum. Filiorũ autem quum amantißimus esset, fertur unà cum paruis pueris domi colludere solitus, in arundinem ut in equum ascendens. Sed à quodam amicorum uisus rogauit, ne cui prius id diceret, quàm ipse quoq; puerorum pater esset. Ceterùm Thebanos aßiduis bellis quum infestaret, ac in pugna uulneratus foret, Antalcidam dixisse ferunt: Pulchra disciplinæ præmia à Thebanis accipis, quos nolentes ac nescientes quidem pugnare docueris. Tunc enim Thebanos se ipsis bellicosiores aiunt factos propter aßiduas Lacedæmoniorum in ipsos expeditiones. Quare Lycurgus quoque ille antiquus in legibus quæ Rhetræ uocantur, prohibuit aduersus eosdem sæpius militare, ne bellandi peritiam discerent. Postea quam uerò audiuit, socios ægrè ferre continuas expeditiones, quia multi paucos Lacedæmonios sequerentur, refellere uolens illorum multitudinem, iußit omnes quidem socios sedere sibi inuicem permixtos, Lacedæmonios autem separatim solos. Deinde edixit, ut figuli surgerent primi. Qui quum surrexissent, edixit ut secundi surgerent fabri ærarij, deinde architecti & domorum ædificatores, & singulæ aliæ artes. Ita socij ferè omnes quidem surrexerunt, Lacedæmoniorum autem nemo. Ipsis nanq; prohibitum est artem sordidam uel exercere uel discere. Itaque ridens Agesilaus: Videte, inquit, uiri quanto plures quàm uos milites nos emittamus. In Leuctrica uerò pugna quum Lacedæmoniorum multi fugissent, qui legitimis pœnis erant obnoxij, uidentes Ephori urbem uiris destitutam militibus indigere, uolebant ignominiam illam soluere ac leges seruare. Agesilaum igitur eligunt legum latorem. Is uerò in concionem quum prodisset: Legum, inquit, la-

Rhetra Lacedæmoniorũ leges.

tor aliarum minimè ſim, ac ne iis quidem quæ exiſtunt, adijcerem quicquam uel auferrem, uel mutarem. Sed non ab re erit, leges quæ nobis ſunt, à poſtero die ius ſuum retinere. Epaminondam *uerò tanto cum fluctu ac tempeſtate* Spartam *inuadentem,* Thebanis *& illorum ſocijs uictoria* Leuctrica *gloriantibus, ab urbe quidem repulit, & quamuis pauci in urbe forent, retrocedere tamen coëgit,* Idem *in pugna apud* Mantineam *geſta imperauit* Lacedæmonijs*, ut alijs omißis unum oppugnarent* Epaminondam*, ſolos aſſerens prudentes & fortes uictoriæ autores eſſe.* Nam *ſi iſtum è medio ſuſtulerimus, facillimè alios captiuos fore, ſiquidem & amentes & nullo pretio dignos eſſe.* Id *quod etiam euenit.* Quum *enim uictoria ab* Epaminonda *foret, iamq; Lacedæmonij fugerent, illum conuerſum, ac ſuos reuocantem quidam ex* Lacedæmonijs *letaliter percußit.* Is *uerò quum cecidiſſet, à fuga conuerſi qui cum* Ageſilao *erant, ſuam certando uictoriam effecerunt, quum* Thebanis Lacedæmonij *longè fortiores uiſi fuiſſent. Sparta uerò pecunijs indigente, quippe quæ peregrinos aleret milites,* Ageſilaus *in* Aegyptum *profectus eſt, ab* Aegyptiorum *rege mercede conductus. Sed quum propter ueſtis tenuitatem indigenis contemptui foret: expectabant enim* Spartæ *regem ut* Perſarum *decenter ac ſumptuosè ornatum uidere: eoq; malè de ipſo ſentirent, breui declarauit* Ageſilaus *magnificentiam, & dignitatem prudentia parari oportere.* Quum *autem eos quos inſtructurus erat, impendenti periculo territos uideret, tum propter hoſtium multitudinem (ducenta nanque millia erant) tum propter ſuorum paucitatem, decreuit prius quàm confligeret, ſacrificium facere, ac alijs inſcijs in ſiniſtræ manus palma uicto*

ma uictoriam descripsit, acceptumq; ab aruspice iecur inscriptæ manui imposuit. Id uerò tantisper tenens, dum literarum notæ iecori imprimerentur, se ambiguum esse simulabat. Postea uerò commilitonibus iecur ipsum ostendit, asserens deos ex scriptis uictoriam demonstrare. Certum igitur id uictoriæ signum rati ad pugnam audacter ineundam sunt confirmati. Sed hostibus multitudine sua Aegyptiorum castra fossa cingentibus, Nectabioq; cui auxilio erat, censente, erumpendum ac decertandum esse: nequaquam impediendi, inquit, sunt hostes, nobis pares esse uolentes. Ac ita quum adhuc spatij parum ad coniungendam superesset fossam, in illo quod reliquum erat interuallo acie instructa, cum paribus par congressus, eos in fugam uertit, & paucis militum suorum amißis, magna hostium edita cæde, ingentem pecuniæ uim in patriam misit. Ex Aegypto autem quum classe rediens in morbum incidisset, ijs qui secum erant mandauit moriens, ne sibi fictam pictamue aut effigiatam corporis imaginem efficerent. Nam si quid præclari operis, inquit, geßi, id mei monumentum erit: Sin minus, ne omnes quidem statuæ, ut quæ uilium hominum ac nullo pretio dignorum opera sint.

AGESIPOLIS *Cleombroti quum quidam dixisset, Philippum paucis diebus Olynthum euertisse: Per deos, inquit, talem aliam urbem multò longiori tempore non ædificabit. Alius item quum dixisset, ipsum cum æqualibus regem obsidem fuisse, non autem filios eorum & uxores: meritò, inquit: decet enim nos peccata nostra ferre. Sed quum ipse uellet catulos dono sibi mitti, quidamq; dixisset, illorum apud se non esse educationem, ne uirorum quidem antea, inquit, fuit, quæ tamen nunc est.*

AGESIPOLIS Pausaniæ, Atheniensibus de mutuis criminibus ad Megarensium ciuitatem prouocātibus: turpe, inquit, est ô Athenienses, eos qui sint Græcorum duces, minus quàm Megarenses ius scire.

AGIS Archidami, quum olim Ephori dixissent: Vade iuuenes tecum ducens in huius patriam: Dux nanque hic ipse tibi erit ad arcem occupandam: Et quo, inquit, modo tutum est, ô Ephori, tot iuuenes credere patriæ suæ proditori? Interrogatus autem, quæ potissimum disciplina Spartæ exerceretur: scire, inquit, & imperare, & obtemperare. Lacedæmonios uerò dictitabat interrogare non quot sunt hostes, sed ubi sunt. Verum apud Mantineam quum dimicare cum hostibus quòd plures forent prohiberetur: necesse est, inquit, cum multis pugnare, qui multis uelit imperare. Quodam autem interrogante: Quot sunt Lacedæmonij? Quot, inquit, satis sunt ad malos arcendos. Quum uerò Corinthiorum muros præteriret, ac illos & altos, & munitos, & in multum spatium protensos uideret: quænam, inquit, sunt hunc locum habitantes mulieres? Idem, quum rhetor quidam dixisset, orationem rerum omnium potentissimam esse. Igitur si tu taces, inquit, nullo pretio dignus es. Argiui autem postquam fuerant superati, rursum audacius multò quum ipsi obuiam essent facti, socios uidens perturbari: Confidite, inquit, ô uiri: nam quando nos uictores timemus, quid putatis eos facere, qui à nobis uicti fuerunt? Idem Abderitarum legato, qui quum multa locutus finem dicendi fecisset, rogaret quidnam ciuibus suis renunciaret: Te, inquit, mihi tacenti tanto tempore auditum fuisse, quantum tu dicendo consumpsisti. Quibusdam uerò Eleos laudantibus, quòd in Olympiorum certamine iu-

stißimi

stissimi forent: Ecquid magnum, inquit, aut mirandum faciunt, si per annos quinque uno duntaxat die iustitia utuntur? Quodam autem dicente, nonnullos ex alia domo ipsi inuidere: Igitur & sua, inquit, mala, & ad haec tum mea, tum amicorum bona illos cruciabunt. Idem quum quidam consuleret transitum hostibus fugientibus esse dandum: & quo, inquit, modo cum ijs qui ob timiditatem fugiunt, non pugnantes, cum ijs qui ob fortitudinem manent, pugnabimus? Quodam autem de Graecorum libertate sermonem inferente non ignobilem quidem, sed effectu difficilem: Tua, inquit, ô hospes, uerba & uirium indigent & pecuniarum. Quum uerò quidam diceret Philippum imperuiam Lacedaemonijs Graeciam esse facturum: Satis, inquit, nobis est in propria terra conuersari. Legatus autem ex Perintho quum Lacedaemona uenisset, longiore usus est oratione. Sed postquam fine dicendi facto Agin rogauit, quid Perinthijs renuntiaturus esset: Quid aliud, inquit, quam te uix finem dicendi fecisse, me uerò tacendi? Caeterum solus quum ad Philippum legatus uenisset, ac ille dixisset: Quid ita unus uenisti? Nempe ad unum, inquit. Idem quum ex senioribus quidam, qui uidebat solutis ueteribus legitimis alia quaedam flagitiosa induci, ei iam senescenti dixisset: quare superna Spartae fiunt inferna? iocans ait, ex ratione sic res procedere, si illud fiat: Etenim quum ego puer essem, ex patre audiebam, superiora apud ipsos inferiora fuisse. Aiebat autem patrem puero sibi ea dixisse. Quare non esse mirandum, si posteriora prioribus sint peiora, sed sicubi meliora, & similia. Interrogatus autem, quomodo quis liber permaneat: si mortem, inquit, contempserit.

AGIS *iunior dicente Demade, enses Laconicos*

à præstigiatoribus propter breuitatem deuorari: At Lacedæmonij,inquit,huiuscemodi ensibus hostes assequuntur. Ad improbum uerò hominem sæpe interrogantem, quis optimus Spartiata foret: qui tui dißimilimus est,inquit.

A G I S *ultimus rex Lacedæmoniorum ex insidijs captus, & indicta causa ab Ephoris condemnatus, quum ad laqueum abduceretur, intuitus quendam ex ministris flentem: Desine, inquit, ô homo, propter me flere: nam* *melior *adeò iniquè & iniustè moriens * potentior ijs sum, qui me interficiunt. Et quum hæc dixisset, ultro collum laqueo tradidit. Idem quum à parentibus rogaretur, ut sibi ad iniusti quiddam adiutor esset, aliquandiu contradixit, sed quum instarent: Quandiu,inquit, apud uos fui, ne unam quidem iustitiæ cognitionem habui: postea quam autem me patriæ tradidistis, legitimisq; ipsius institutis, ac etiam iustitia & probitate erudistis, ut potuistis, hæc potius quàm uos sequi tentabo. Et quoniam uultis me optima facere (optima uerò sunt, cum homini priuato, tum multò magis principi, quæ iusta sunt) faciam quidem quæ uultis, sed quæ dicitis recusabo.*

A L C A M E N E S *Teleeri quodam rogante, quo modo regnum quis optimè seruaret: si lucrum,inquit, non multi fecerit. Altero autem quærente, cur à Messenijs munera non accepisset: quia si accepissem, inquit,cum legibus pacem agere nequirem. Sed quodam dicente, ipsum parcè uiuere amplas satis diuitias poßidentem: Nempe illum qui multa poßideat, inquit,non ex libidine, sed ex ratione uiuere decet.*

A N A X A N D R I D A S *Leontis ad cũ qui ægrè ferebat quòd exularet, ô bone, inquit, ne urbem relinquens horreas, sed iustitiam. Dicenti uerò cuidam Ephoris op-*

ris opportuna quidem, sed pluribus quàm par erat: ô hospes, inquit, non opportune uteris opportuno. Quodam autem percontante, cur agros Helotibus & mancipijs colendos traderent, ac non ipsi colerent: quia illos, inquit, non ut ipsos coleremus, sed ut nos, comparauimus. Quum autem quidam alius diceret, gloriam nocere, atq; felicem eum esse, qui ab illa sit alienus: Igitur qui iniusta perpetrant, inquit, ex oratione tua essent felices: nam quomodo sacrilegus iniustus'ue gloriam curet? Alio autem interrogante, cur in bellis Spartiatæ audacter periculis se exponunt? quia, inquit, de uita uereri, non ut alij timere studemus. Idem alio quodam percontante, quare capitales causas pluribus diebus seniores audiunt, & si quis est liberatus, nihilominus est reus: Pluribus, inquit, diebus iudicant, quia de morte qui errauerint, ij consilium mutare non possunt. Legibus autem obnoxium esse oportet, quia secundum hanc legem licet etiam melius consultare.

ANAXANDER *Eurycratis, quodam rogante, cur Lacedæmonij pecunias in publicum non congregent: ne qui custodes illarum sint, inquit, corrumpantur.*

ANAXILAS *ad eum qui mirabatur, cur Ephori non assurgant regibus, præsertim à regibus ipsis constituti: Eadem, inquit, causa qua Ephori sunt.*

ANDROCLIDAS *Lacon crure mutilatus inter bellatores seipsum locauit. Sed quum quidam ipsum prohiberent, quia mutilatus erat, Atqui non fugientem, inquit, sed manentem oportet cum hostibus ex opposito instructis pugnare.*

ANTALCIDAS *quum in Samothracia initiaretur, à sacerdote rogatus, quid grauißimum in uita perpetrasset: si quid mihi, inquit, tale perpetratum est, dij ipsi*

 sciunt.

sciunt. Aduersus Atheniensem uerò quendam Lacedæmonios indoctos appellantem: nos nimirum, inquit, soli nihil mali à uobis didicimus. Sed quum alius Atheniensis aduersus eum dixisset, nos quidem à Cephiso persæpe uos fugauimus: At nos, inquit, ab Eurota uos nunquam. Interrogatus autem, quo modo quis maximè hominibus placere posset: si cum ipsis, inquit, quamsuauißimè conuersetur, ac utilißima afferat. Idem quum declamator quidam Herculis laudationem lecturus esset: quis enim, inquit, illum uituperat? In Agesilaum uerò à Thebanis in pugna uulneratum: mercedem, inquit, à Thebanis recipis, quos neq; uidentes, neque scientes pugnare docuisti. Videbantur enim Thebani aßiduis Agesilai cōtra ipsos expeditionibus pugnaces effecti. Spartæ uerò muros esse iuuenes dictitabat, Fines autem hastarum cuspides. Sed ad eum qui quærebat, cur breuibus Spartiatæ pugionibus in bello uterentur: quia cum hostibus, inquit, cominus dimicamus.

ANTIOCHVS *quū esset Ephorus, postquam audiuit Philippum Messenijs agrum dedisse, interrogauit an etiam uim illis tribuisset, qua de agro certantes fierent superiores.*

ARGEVS *quibusdam laudantibus non suas, sed quasdam ex uxoribus alienis: Per deos, inquit, de uxoribus aliorum nihil temere dicendum est. Ipsas enim prorsus ignorari quales sint, præterquam ab ijs quibus cum uiuunt. Idem per Siciliæ Selinuntem iter olim faciens, quum in sepulcro quodam uidisset elegiacum hoc inscriptum,*

Hisce Selinuntios sub portis, quando tyrannis
Stinguitur, euenit Marte fero cadere:

Iure peristis, inquit, qui ardentem tyrannidem extinguere conati estis: Contra nanque permittendum fuerat

rat, totam concremari.

ARISTON laudante quodam Cleomenis responsum, quòd interrogatus quid bonum regem facere oporteat, dixerit, amicis quidem benefacere, inimicis autem malè: Et quanto, inquit, melius est, ô bone, amicis quidem benefacere, inimicos uerò sibi conciliare? Id quidem responsum etsi omnium confeßione Socratis est in primis, ad Aristonem tamen etiam refertur. Quodam autem percontante, quot sint numerò Spartiatæ: quot, inquit, satis sunt ad hostes arcendos. Sed quum quidam Atheniensium funebrem eorum laudationem, qui fuerant à Lacedæmonijs interfecti, legeret: Quales igitur nostros, ait, esse censes, qui istos deuicerunt?

ARCHIDAMIDAS aduersus eum qui Charillam laudaret, quòd in omnes similiter mitis foret: Et quo, inquit, modo iustè quis laudetur, si in improbos quoq; sit mitis? Accusante autem quodam Hecatæum rhetorem, quòd admissus ad ipsorum conuiuium nihil dixerat: Ignorare mihi uideris, inquit, eum qui dicendi peritus sit, dicendi quoq; tempus cognoscere.

ARCHIDAMVS Zeuxidami, quũ à quodam interrogaretur, quænam Spartæ anteponantur: Leges, inquit, & secundum leges magistratus. Ad eum uerò qui citharœdum laudabat, & eius facultatem admirabatur: O' bone, inquit, quod præmium abs te probis uiris statuetur, quando citharœdum tantopere laudas? Idem quodam cantorem commendante ac dicente, hic bonus est cantor: At apud nos, inquit, hic bonus est coquus: tanquam nihil interesset, siue per uocis instrumenta, siue per obsoniorum & iuris condituram uoluptas efficiatur. Quodam autem ipsi pollicente uinum suaue: Ad quid? ait. nam

nam & plus absumetur, & quæ ad uirilitatem spectant, inutiliora efficientur. Sed Corinthiorum urbem cum exercitu aliquando aggressus, quum lepus ex loco muris uicino, excitatus esset, ad milites inquit: Faciles captu nostri sunt hostes. Duo autem quidam quum ipsum arbitrum sumpsissent, ductos illos in Chalciœcæ lucum iurare coëgit, se ijs quæ forent iudicata, staturos. Et quum illi iurassent: iudico, inquit, ne prius ex hoc luco recedatis, quàm quæ inuicem uobis controuersiæ sunt dissolueritis. Filiabus uerò suis quum Dionysius Siciliæ tyrannus pretiosa misisset uestimenta, non accepit dicens: Vereor ne puellæ istis indutæ mihi turpes uideantur. Filium autem quum uidisset cum Atheniensibus præcipitanter pugnantem: Vel adde uiribus, inquit, uel magnanimitati detrahe.

ARCHIDAMVS Agesilai, quum à Philippo post pugnam Chæronensem asperiorem accepisset epistolam, rescripsit: Si umbram tuam metitus fueris, nequaquam inuenies ipsam maiorem factam, quàm esset antequam uicisses. Rogatus autem, quantam regionem obtinerent Spartiatæ: quantam, inquit, hasta assequuntur. Quum uerò Periander medicinæ arte clarus maximè quidem laudaretur, sed mala poëmata scriberet: Quidnã, inquit, ô Periander, pro gratioso medico malus poëta uocitari affectas? Idem in bello contra Philippum quibusdam consulentibus, procul à domo esse pugnandum: At hoc, inquit, non est uidendum, sed an pugnantes hostibus superiores futuri simus. Ad eos uerò qui ipsum laudabant, quòd Arcadas pugna superasset: melius, inquit, fuisset, si prudentia illos potius quàm uiribus uicissemus. Sed quando inuasit Arcadiam, audiens Eleos Arcadibus ipsis

opitulari

opitulari, hanc ad illos epistolam dedit: Archidamus Eleis, Quies bonum. Socijs uerò in bello Peloponnesiaco quærentibus, quot pecuniæ satis forent, rogantibus'que ut tributa determinaret: Bellum, inquit, statuta non quærit. Catapultæ autem iaculum quum uidisset tunc primum ex Sicilia aduectum: Hercules, exclamauit, uiri perit uirtus. Idem quum Græci nollēt ipsi obedire, ac fœdera quæ cum Antigono & Cratero Macedonibus icta fuerant, soluere, & liberi esse, tanquam Lacedæmonij molestiores futuri essent quàm Macedones: Ouis, inquit, semper quidem eandem emittit uocem, sed homo multas & uarias, quousq; id quod uisum est, perficiat.

ANTYCRATIDAS posteaquàm Agis apud Megalopolin uictus fuit in pugna contra Antigonum, quum ei quidam dixisset: quid nūc facietis, ô Lacedæmonij? an Macedonibus seruietis? Ecquid, ait, posset'ne Antigonus pro Sparta nos pugnantes, ne moriamur prohibere?

BIAS insidijs ab Iphicrate Atheniensium imperatore circumuentus, militibus interrogantibus, quidnam esset faciundum: quid aliud, inquit, quàm ut uos seruemini, ego uerò pugnando moriar?

BRASIDAS quum in caricis murem comprehendisset, morsus dimisit. Tum ad eos qui aderant: Nihil, inquit, adeò paruum est, quod seruari non poßit, si eos ulcisci audeat, à quibus inuadatur. In quadam uerò pugna iaculo per scutum uulneratus, illa ipsa hasta è uulnere extracta hostem interemit. Sed interrogatus, quo modo fuisset uulneratus, Prodente me scuto, respondit. Ad bellum autem egressus ad Ephoros scripsit. Quæcunq; belli nocumenta aut repellam, aut moriar. Sed posteaquam ipsum cadere contigit, Græcis Thraciæ liberatis, qui mißi

Lacedæmonem fuerant legati, ad matrem quoq; eius Archileonidem accesserunt. Quos quidem illa quum interrogasset primum, an Brasidas fortiter diem obijsset, ac Thracibus laudantibus & dicentibus, nullum alium talem esse: Ignoratis, ô hospites, inquit: Nam Brasidas fortis quidem erat, sed multi Spartæ illo sunt fortiores.

CALLICRATIDAS *quum esset nauarchus, amicis Lysandri rogantibus, ut sibi unum quendam ex inimicis concederet necandum, acciperetq; talenta quinquaginta, quamuis pecuniarum tunc maximè ad nautarum commeatum emendum indigeret, non concesßit. Sed quum Cleander consiliarius dixisset: At ego quidem accepissem, si tu fuissem: Et ego, inquit, si tu essem. Ad Cyrum autem iuniorem, qui Lacedæmoniorum socius erat, quum ad accipiendas pecunias clasßi necessarias Sardis peruenisset, primo quidem die iußit nunciare, se Cyrum conuenire uelle. Sed ubi illum bibere audiuit: Expectabo, inquit, donec bibat. Ac tunc quidem recessit, postquam cognouit illo die se cum eo colloqui non posse, ueritus ne agrestior esse uideretur. Sed postridie quum rursus illum bibere audisset, ac se non admutti, indignatus, sic pecunijs accipiendis studendum esse dixit, ne quid indignum Sparta fiat. Ephesum'que profectus est, multa quidem in eos mala imprecatus, qui primi Barbarorum delicijs pellecti, diuitijs illos ad contumelias abuti docuerunt. Iurauit'que ijs qui aderant, se cumprimum Spartam reuenisset, omnia facturum, ut Græcos reconciliaret, quò barbaris sint formidolosiores, ac illorum uiribus contra se inuicem egere cessarent. Rogatus uerò quales uiri sint Iones: Ingenui quidem mali, inquit, serui autem boni. Sed Cyrus quum stipendium militibus*

litibus præmisisset, ac ipsi munera, mercedem quidem solam accepit, munera autem remisit, quòd diceret non oportere sibi priuatam cum ipso amicitiam esse. Cæterum quæ cum omnibus Lacedæmonijs communis sit, secum quoque esse. Pugnam uerò naualem quum apud Arginusas commissurus esset, ac Hermon gubernator dixisset: bene rem habere si inde soluerent: triremes enim Atheniensium multò plures esse: Ecquid hoc? inquit, quum fugere & turpe Spartæ sit, & damnosum: manentem uerò uel mori, uel uincere honestissimum. Facto autem sacrificio, quum ex uate audisset, extis uictoriam exercitui quidem portendi, sed imperatori mortem, nihil perterritus: Non ab uno, inquit, Sparta: me nanque mortuo nihil Sparta diminuetur, sed si hostibus cessero, minor fiet. Igitur quum Clearchum loco sui ducem declarasset, nauali prælio cum hostibus congressus fortiter pugnans uitam cum morte commutauit.

CHARILLVS *interrogatus, cur Lycurgus tam paucas leges tulisset, quia, inquit, pauca loquentibus, paucis legibus est opus. Sed quodam rogante, cur uirgines aperta quidem facie, uxores autem uelata in publicum prodirent: Quia uirgines, inquit, maritos quidem sibi inuenire oportet: sed qui habent uxores, seruare. Helotum uerò quodam se cum eo audacius gerente: nisi, inquit, iratus essem, te occidissem. Interrogatus autem quam putaret optimam rempublicam: In qua plurimi, inquit, ciues de uirtute sine seditione inter se certent. Quodam uerò percontante, cur omnia deorum simulacra apud Lacedæmonios cum armis posita essent: Vt, inquit, ne quæ in homines propter timiditatem opprobria dicuntur, ea in deos referamus, ac ne iuuenes quidem inermes dijs supplicent. Idem aduersus Thebanos de quibusdam contradicentes: Aut*

tes: Aut minus, inquit, efferri oportet, aut plus posse.

CLEOMBROTVS *Pausaniæ peregrino quodam cum patre de uirtute contendente*: Tantisper, *inquit, solum te pater est melior, donec tu quoq; genueris.*

CLEOMENES *Anaxandridæ Homerũ quidem* Lacedæmoniorum *poëtam esse aiebat*, Hesiodum *autem* Helotum *& agricolarum. Illum enim ut bella sint gerenda, hunc autem ut colendi sint agri præcepisse. Quum uerò septem dierum cum* Argiuis *inducias fecisset, captato tempore tertia nocte dormientes (nam fœderibus fidebant) inuasit, ac alios quidem interemit, alios in seruitutem redegit. Sed quum obiurgaretur quòd iusiurandum transgressus esset, dicebat ad dierum iusiurandum noctes additas non fuisse, quum præsertim quicquid mali contra hostes fiat, id apud & deos & homines iustitia superius esse putetur. Sed euenit ne Argis, cuius urbis gratia fœdera uiolauerat, potiretur. Nam mulieres quum è templis arma detraxissent, ipsum repulerunt. Ac deinde furiosus effectus, quodam arrepto gladiolo seipsum à talis ad membra usque letalia trucidauit, sicq; ridens & lætabundus uitam reliquit. Sed quum uates eum deterreret, ne exercitum aduersus Argiuorum urbem duceret, inde enim turpem reditum futurum, quum ad urbem accessisset, ac portas quidem clausas mulieres'que in muris uidisset*: Hic'ne tibi, *inquit, reditus uidetur esse turpis, quum uxores uiris cæsis portas clauserint? In Argiuos uerò, se ut periurum & impium conuicijs prosequentes*: Male, *inquit, dicendi uos quidem estis domini: sed malè uobis faciendi ego. Samiorum autem legatis cum rogantibus, ut aduersus* Polycratem *tyrannum bellum gereret, ac propterea longiore utentibus oratione*

oratione: Quae, inquit, à principio dixistis, non memini, & idcirco ne media quidem intelligo, sed postrema non probo. Pirata uerò quum in agrum Lacedæmonium incursionem fecisset, captusq; diceret: Quoniã alimenta quæ militibus præberem, non habebam, idcirco ad eos qui habebant, nec sponte dare uolebant, ui sumpturus accessi: Concisa, inquit, & breuis militia. Quodam autem nequam malè ipsi dicente: An propter hoc, inquit, tu omnibus malè dicis, ne tempus de tua loquendi malignitate habeamus? Ciuium uerò quodam dicente, oportere bonum regem omnino mitem esse: Eò usque, inquit, dum contemptui non sit. Cæterum longo morbo uexatus, quum expiatoribus uatibusq; mentem non solitus antea, adhiberet, quodam admirante: Quid miraris? inquit. Neque enim nunc idem sum, qui tunc eram: sed quum idem non sim, ne eadem quidem probo. Rhetore autem quodam de fortitudine orationem habente, plurimum ridebat. Sed ille quum dixisset: Quid rides Cleomenes, me de fortitudine uerba facientem audiens, quum præcipue rex sis? Quia, inquit, ô hospes, si & hirundo de ipsa diceret, hoc idem facerem: Sin aquila, magnam agerem quietem. Idem quum Argiui dicerent priorem pugnam, qua fuerunt superati, refici debere: miror, inquit, si unius syllabæ additione nunc fortiores facti estis, quàm antea fueritis. Quodam autẽ ipsum conuicijs prosequente ac dicente: Delicatus es, ô Cleomenes: At melius est, inquit, quàm iniustum esse. Tu uerò pecuniarum es studiosus, quamuis quæ tibi satis sunt paraueris. Sed cantorem quidam quum ipsi commendare uellet, ac hominem & ex alijs laudaret, & cantorem Græcorum optimum diceret, ostenso quodam ex ijs qui propè aderãt: Per deos, inquit, iste mihi est coquus iuris cõdiendi peritissi

Vnius syllabæ, scilicet, facio et reficio. Sic interpres. Plutarchus autẽ μάχομαι & ἀναμάχομαι. Ideo, Si, duarũ syllabarũ additione &c. scripsit.

A

ritißimus. Quum uerò Mæander Sami tyrannus propter inuasionem Persarum Spartam fugisset, ac ostētasset quotquot aurea argenteaq; pocula attulisset, donaretq; quotcunq; uellet, nihil quidē accepit, sed ueritus ne alijs ciuium quibusdam distribueret, ad Ephoros profectus melius dixit fore Spartæ, si Samius hospes suus ex Peloponneso recederet, ne quem Spartiatarum suis persuasionibus malum efficiat. Ac illi quidem obtemperantes illo ipso die Mæandrum edicto exegerunt. Quidam uerò quum dixisset, cur Argiuos, qui sæpe uobiscum bellum gesserunt, parta uictoria non deleuistis? Si deleuissemus, inquit, qui nostros iuuenes exercerent non haberemus. Rogante autem quodam, cur Spartiatæ dijs non dedicant spolia hostibus erepta? quia, inquit, à timidis sunt.

CLEOMENES *Cleombroti, quodam ei dante pugnaces gallos gallinaceos, ac dicente, illos certantes pro uictoria interire: igitur aliquos, inquit, ex ijs qui illos interimunt, da mihi: nam illis hi sunt meliores. Quum uerò quidam longa uteretur oratione: quid mihi, inquit, de paruis rebus longa facis prooemia? Nam quanta res est, tanta & oratio qua uteris esse debet.*

DAMONIDAS *quum à chori magistro in ultima chori parte locatus esset: Euge, inquit, ô chori magister, excogitasti quo modo hic quoq; locus, alioqui inhonoratus, fieret honoratus.*

DAMIS *ad ea quæ scripta erant ab Alexandro, ut Deus decerneretur, Permittamus, inquit, Alexandro, si uelit Deus uocari.*

DAMIDAS *quum Philippus Peloponnesum inuasisset, ac quidam dixisset: Periclitantur Lacedæmonij grauia pati, nisi cum Philippo in gratiam redeāt: Semiuir, inquit,*

inquit, quidnam graue pati possumus mortẽ cõtemnentes?

DERCILLIDAS *ad Pyrrhum, castra in agro Spartano habentem, legatus, Pyrrho ipso iubente ut regem suum Cleonymum reciperent, nisi cognoscere malint, se nullo alio fortiores esse, excipiens inquit: Si quidem es deus, nihil timemus: neq; enim iniusti sumus: Sin homo, nobis certè melior non es.*

DEMARATVS *Oronte ipsum asperius allocuto, quum quidam dixisset: Aspere se tecum gessit Orontes, ô Demarate: Nihil in me, inquit, peccauit: Qui nanq; ad gratiam loquuntur, nocent, non qui cum odio. Quodam autem percontato, cur qui apud Lacedæmonios scutum abijciunt, ignominia afficiuntur, qui uerò galeas thoracas'ue, minimè: Quia hæc, inquit, sua ipsorum causa induuntur, scutum uerò communis aciei gratia. Idem cantorem quum audisset: non malè, inquit, mihi nugari uidetur. In quodam autem concessu rogatus, utrum propter fatuitatem, an propter sermonis inopiam taceret: Atqui fatuus inquit, tacere non potest. Sed quodam interrogante, cur rex quum esset, Spartam fugeret: quia leges, inquit, sunt illic potentiores. Quum uerò Persarum quidam aßiduis muneribus concubinum suum abduxisset, ac diceret: ô Lacon, puerum quem amas uenatus sum: At minimè, inquit, per deos tu quidem, sed emisti. Persarum autem quidam quum à rege defecisset, à Demaratoq; persuasus redisset, ac Persam ipsum rex occidere uellet: Turpe est, inquit, rex quum tibi quidem erat inimicus, tum non potuisse ab ipso defectionis pœnam sumere, nunc uerò quum factus est amicus, necare. Sed ad regis parasitum sæpius exilium sibi exprobrantem: Non pugnabo, inquit, tecum ô hospes: nam uitæ ordinem absumpsi.*

EMEREPES Ephorus Phrynidis musici duas è nouem chordis bipēni excidit dicens: Musicā ne depraues.

EPAENETVS omniū dictitabat & delictorum, & iniuriarum mendaces esse autores.

EVBOIDAS quosdam audiens uxorem alienam laudantes non approbabat, quòd diceret, nullum omnino uerbum de muliebri ingenio ab externis esse faciundum.

EVDAEMONIDAS Archidami filius Agidisq; frater, quum in Academia Xenocratem iam seniorem cum familiaribus disputantem audisset, interrogauit quisnam senex esset. Cui quum quidam respondisset, illum sapientem esse uirum, ac ex eorum numero qui uirtutem quærerent: Et quando illa utetur, inquit, si etiamnum quærit? Audiens uerò Philosophum, qui disserendo colligeret, solum sapientem bonum esse imperatorem: Sermo quidem admirandus est, inquit, sed qui illum facit, fide caret: Neque enim unquam tubarum clangore fuit excitatus. Idem quum Xenocrates quæstionem iam edisseruisset, ac finem dicendi faceret, fortè aduenit. Quumq; eorum quidam qui cum ipso erant, dixisset: posteaquam nos aduenimus, cessauit: Bene, inquit: siquidem iam ea dixerat quæ uolebat. Sed quum ille dixisset: At pulchrum erat audire: An & ad eum qui cœnatus sit uenientes, ut iterum cœnet rogemus? Percontante uerò quodam, cur ciuibus aduersus Macedonas bellum decernentibus ipse quietem agere probet: quia nolo, inquit, ipsos mendacij arguere. Sed alter quum uictorias de Persis partas commemoraret, ad bellumq; exhortaretur: ignorare mihi uideris, inquit, idem non esse, mille pecora superare, & cum quinquaginta lupis pugnare. De cantore autem quodam approbato interrogatus, qualis sibi esse

esse uideretur: Magnus, inquit, in re parua delinitor. Quidam uerò quum Athenas laudaret: Ecquis, inquit, eam urbem laudet, quam nemo probus unquam dilexit? Quum autem quidam Argiuus dixisset, Laconas peregrinationibus deteriores fieri, quippe qui à patrijs legibus recedant: At non uos, inquit, Spartam uenientes peiores euaditis, sed meliores. Alexander uerò quum in Olympijs edixisset omnibus exulibus in suam cuiq; patriam reditum patere præterquã Thebanis: Aduersum quidem uobis, ô Thebani, inquit, edictum, sed gloriosum: Solos nanque uos Alexander timet. Idem interrogatus, cuius rei gratia Musis ante pericula immolent Spartiatæ: Vt præclaris, inquit, gestis præclaræ quoq; orationes contingant.

EVRYCRATIDAS Anaxandridæ, percontante quodam, cur de contractibus Ephori iura quotidie reddant: Vt, inquit, inter hostes quoque fidem mutuam habeamus.

HERONDAS quum Athenis quidam ocij damnatus foret, iussit ostendi sibi eum, qui in causa liberali conuictus foret.

HIPPODAMVS quando Agis contra Archidamum aciem instruebat, quum ab Agide Spartam remitteretur, ut illic quæ necessaria forent præpararet: At hic, inquit, non'ne præclarius diem obibo, si pro omnibus fortiter fecero? Natus autem erat annos ultra octoginta. Sumptis igitur armis stans ad regis dexteram pugnando fuit interfectus.

HIPPOCRATIDAS ad Cariæ satrapam, à quo literas acceperat de Lacedæmonio uiro, qui insidiantibus quibusdam insidiarum conscius tacuerit, rogatus'que erat, quomodo uti illo deberet, rescripsit: Si quo magno qui-

dem bono ipsum affecisti, occide: sin minus, è regione pelle, ut qui ad uirtutem timidus sit. Quum autem quidam adolescens, quem amator sequebatur, ipsi occurrisset, ac se auertisset: Cum ijs, inquit, eundum est, quibus cum uisus eundem serues colorem.

LEOTYCHIDAS *primus quum à quodam facilè mutari diceretur: propter tempora, inquit, non ut uos propter uestrum ipsorum uitium. Ad eum uerò qui rogabat, quo modo quis maximè præsentia bona tueretur: Si non omnia, inquit, fortunæ crediderit. Interrogatus quoq;, quid ingenuos pueros discere potißimum oporteat: quæcunq;, ait, ipsos quum uiri fuerint, iuuent. Quodam autem rogante, quam ob causam parum bibant Spartiatæ: Ne pro nobis, inquit, alij consultent, sed nos pro alijs.*

LEOTYCHIDAS *Aristonis ad eum qui dixerat, Demarati filios ipsi malè dicere: Per deos, inquit, nihil miror, neq; enim illorum quisquam bene dicere posset. Quum autem propinquioris portæ claui draco circumuolutus foret, ac uates monstrum esse denuntiarent: Minimè, inquit, mihi quidem uidetur, sed si clauis draconi circumuoluta foret, monstrum esset. Ad Philippum uerò Orphei sacris initiantem prorsus quidem mendicum, sed asserentem omnes apud seipsum initiatos post uitæ finem felices fore: Cur igitur, inquit, ô stolide, quamprimum non moreris, quò & infelicitatem, & egestatem flere desinas? Quodam autem percontante, cur arma hostibus detracta dijs non dedicant Spartiatæ? Quia, inquit, quæ propter possessorum timiditatem uenati sumus, neq; à iuuenibus uideri, neq; dijs expedit dicari.*

LEON *Eurycratides interrogatus, quam quis urbem incolens tutus sit: Vbi, inquit, neque plura, neque*

paucıora inhabitantes poßideant, & ubi iustitia polleat, & iniustitia iaceat. Cursores autem in Olympijs spectans de emißione solicitos esse, ut meliore quisq; forent conditione: Quanto, inquit, magis cursores uelocitati student, quàm iustitiæ? Quum uerò quidam intempestiue de rebus non inutilibus disseruisset: Non opportune, inquit, ô hospes, opportuno uteris.

LEONIDAS Anaxandridæ filius, & Cleomenis frater, ad quendam dicentem, Præterquàm quòd rex es, nihilo nobis præstas: Atqui nunquam, ait, nisi uobis melior essem, rex fuissem. Quum autem Gorgo uxor percontaretur, quando ad Thermopylas proficiscebatur cum Persis dimicaturus, num quid sibi mandaret: Vt, inquit, & probis nubas, & probos liberos parias. Dicẽtibus uerò Ephoris, paucos ad Thermopylas ab ipso duci: Et ad quod, inquit, uadimus opus? Sed quum illi iterum dixissent, num quid aliud facere decreuisti? Transitum, inquit, Barbarorum uerbo quidem impedire, sed re ipsa pro Græcis mortem obire. Atqui in Thermopylis quum iam esset, ait ad commilitones: Dicunt Barbarum in proximo esse, quare tempus non est terendum: Iam enim aut uinci à nobis Barbaros, aut nos mori licet. Et quopiam dicente, propter Barbarorum sagittas solem uidere non est: Ergo cum ipsis, inquit, iucundè in umbra pugnabimus. Quum uerò alius dixisset: Adsunt prope nos: Igitur, inquit, & nos prope illos. Sed quum alius dixisset: Aduersus multos, ô Leonida, cum paucis periclitaturus sic ades? Si me quidem multitudini fidere putatis, ne tota quidem Græcia sufficeret. Nam parua illorum multitudinis pars est. Sin autem uirtutibus, & hic numerus est satis. Alio uerò idem dicente: Attamen, inquit, multos ut morituros du-

co. Xerxes autem quum ipsi scripsisset: Licet tibi cum dijs non pugnanti, sed mecum militanti Graeciae principatum obtinere, rescripsit: Si uitae bona cognosceres, longè ab alienorū cupiditate abesses. Mihi uerò melius est pro Graecia mori, quàm contribulibus & finitimis imperare. Sed quum Xerxes iterum scripsisset, Mitte arma, rescripsit: Veni & cape. Quum uerò iam hostes aggredi uellet, belli praefecti dixerunt, oportere ipsum alios expectare: neq; enim adesse, qui sunt pugnaturi: An ignoratis, inquit, eos solos contra hostes pugnare, qui reges & uerentur & timent? Militibus autem praecepit, panderent tanquam apud inferos coenaturi. Idem interrogatus, cur fortissimi uiri claram mortem obscurae uitae anteponant: Quia, inquit, hoc quidem naturae proprium, illud uerò suum ipsorum esse putant. * Iuuenes uerò coelibes uolens seruare, quum sciret eos id aperte non toleraturos, scytalis unicuiq; ipsorum datis ad Ephoros misit. Ac tres quoque ex ijs * qui duxerant uxores, seruare uolebat, sed quum ipsi id animaduertissent, scytalas accipere non sustinuerunt. Ac eorum quidem unus dixit: Non praeco, sed pugnator te sum secutus. Alter uerò: Hic manens melior ero. At tertius: Non horum postremus, inquit, sed primus pugnabo.

*ἠιθέους. *τελείους.

LOCHADVS Polyaenidae filius & Sironis pater, quum quidam ei nuntiasset, alterum è filijs mortuum esse: Iampridem, inquit, sciebam illum mori oportere.

LYCVRGVS ille legum lator uolens ex eo uiuendi modo qui antea fuisset, ad temperatiorem uitae ordinem suos ciues traducere, ac honestos fortesq; efficere (nam delicatiores erant) duos educauit catulos ex ijsdem parentibus natos, quorum alterum quidem gulae assuefecit, domi

domi esse permittens, alterum autem educens ad uenationem exercuit. Deinde illis in concionem adductis, disposuit & spinas & quædam gulæ irritamenta, posteaq; leporem dimisit. Sed quum ad consueta uterque cucurrisset, ac leporem alter cepisset: Videte, inquit, ô ciues, quum ex eodem sint genere, quàm dissimules ob educationem inter se euaserint, quantoq; efficacior quàm natura ad res honestas sit exercitatio. Quidam tamen ferunt ipsum educasse catulos non ex iisdem ortos, sed alterum ex domesticis, alterum è uenatorijs. Ac peiori quidem ex genere natum ad uenatoria exercuisse: ex meliori autem ganeæ & gulæ solum assuefecisse. At postea quum uterq; ad ea quibus assuetus erat, impetum fecisset, aperteq; pateret quantum educatio & ad meliora ualeat & ad peiora: Igitur & nos ô ciues, inquit, nihil generositas, quæ uulgo est admirationi, & ab Hercule ductum genus iuuat, nisi ea faciamus, per quæ ille hominum clarissimus fortissimusq; est uisus, per totam uitam honesta discentes ac exercentes. Ac facta agri diuisione, æqualiq; omnibus ciuibus portione distributa, fertur quum aliquando per agrum Laconicum paulò antè demessum peregre ueniens transiret, intuitus aceruos iuxta se inuicem positos ac æquales, gauisus esse, atq; ijs qui aderant dixisse: Quàm tota Laconica uidetur esse multorum fratrum, qui nuper illam inter se diuiserint. Quum autem nouas tabulas & debitorum sublationem inuexisset, omnes quoque res domesticas ex æquo diuidere aggressus est, ut omnem & imparitatem & inæqualitatem penitus auferret. Sed quoniam uidebat plerosq; diuitum manifestam priuationem ægrè ferentes, nummum & aureum & argenteum irritum effecit, ferreoq; duntaxat uti iussit. Ac quousque tota substantia habenda

foret, ex illius permutatione definiuit. Quo quidem facto omnis ex Lacedæmone iniustitia excidit. Nam neq; furari, neq; largitionibus corrumpere, neq; auferre aut rapere cuiquam amplius libebat, quod nec abscondere, nec iucunde poßidere, nec sine periculo uti poterat, nec uel exportare uel importare tutum erat. Ad hæc quæcunque peregrina quoq; & superuacanea ex urbe eiecit. Quare neq; mercator, neq; rhetor, neq; uates circulator'ue, neque apparatuum artifex Spartam ingrediebatur. Neque enim numus apud ipsos utilis relictus, sed ferreus solum in usu erat, quæ quidem est mna pondere Aeginetica, ui autem æri quatuor. Quum uerò delicias inuadere, ac diuitiarum amorem auferre cogitaßet, conuiuia publica inuexit. Ad illos autem qui quærebant, cur illa instituißet, atque ita distinxißet, ut ciues pauci cum armis simul discumberent: Vt, inquit, prompte imperata accipiant, & si quid innouauerint, in paucis sit peccatum. Aequalitas uerò & cibi & potus erat, ac non solum epulis diues pauperi non præcellebat, sed ne strato quidem, aut uasis, aut prorsus ulla alia re superior erat. Sed quum diuitias uiles effecißet, quippe quas nemo uel in usu habere uel ostentare uellet, ad familiares dicebat: Quàm pulchrum est, ô sodales, re ipsa demonstrare, quales omnino sint diuitiæ. Sunt enim cæcæ. Præterea cauit ne ijs qui domi antè cœnaßent, liceret ad publica conuiuia ire, alijs epulis potionibusq; repletis. Vituperabant autem reliqui eum qui neque biberet secum, neque comederet, perinde atque incontinentem, & à communi uictu propter mollitiem alienum. Quicũq; uerò deprehẽsus fuißet mulctabatur. Vnde Agis qui multò pòst tempore fuit rex, ab exercitu reuersus (nam Athenienses debellauerat) quum uellet quodam die

apud

apud uxorem cœnare, ac portiunculas posceret, belli præfecti non miserunt. Sed quum postridie id Ephoris innotuisset, mulctatus est. Istiusmodi igitur legum constitutiones quum diuites ægre ferrent, in illum insurrexerunt, conuicijs prosequentes, cædentesq́;, & lapidare uolentes. Ac è foro pulsus ab ijs qui eum persequebantur, alios quidem præteriens in templum Chalciœcæ Mineruæ confugit, sed Alcander ipsi respicienti oculum baculo eruit. Quem publico quidem decreto quũ ad supplicium postea accepisset, neq; ullo malo affecit neq; accusauit, sed unà uiuentem secum habens effecit & sui laudatorem, & uictus quo utebatur, & prorsus institutionis illius approbatorem. Cæterũ calamitatis illius monumentũ in luco Chalciœcæ Mineruæ sacellum erexit, ac Optiletin appellauit. Nam oculos Dorienses, qui in illa sunt regione, optilos uocant. Interrogatus autẽ cur legibus scriptis non sit usus: quia, inquit, rectè eruditi ac bene honesteq́; instituti temporis rationẽ habent. Percontantibus uerò quibusdam, cur tectum à securi domibus imponi iußisset, ianuam autem solum à serra, nulloq́; aliorum instrumentorum: Vt ciues, inquit, omnibus in rebus, quas in domum inferunt, mediocritate utantur, & nihil eorũ quæ alijs cara sunt habeant, qualia sunt pocula & lecti, ac mensæ pretiosæ. Ex hac uerò consuetudine ferunt & Leotychiden primum regem apud quendam cœnantem, quum sumptuosam cõtignationis domus constructionem & lacunatam spectasset, interrogasse hospitem, an quadrata apud ipsos ligna nascerentur. Interrogatus etiam cur in eosdem hostes uetuisset sæpius expeditionem facere: ne sæpe, inquit, repugnare assueti, bellandi peritiam assequantur. Vnde & Agesilao non paruo crimini datum est, quod aßiduis in Bœotiam incur

incursionibus Thebanos Lacedæmoniorum hostes instruxisset. Vulneratum igitur ipsum quum uidisset Antalcidas, accusauit, quòd Thebanos ipsos nec uolentes, nec scientes pugnare docuisset. Pulchra uerò, inquit, doctrinæ præmia accipis à Thebanis, quum illos assuefeceris ac docueris uel inuitos pugnare. Alio item quærente, cur uirginum corpora cursibus & luctis, ac iaculorum discorumq; iactibus exercenda censuisset: Vt stirps, inquit, eorum qui gignerentur, ualidũ in ualẽtibus corporibus principium sumens bene germinaret, ac ipsæ partus robustè perferentes, facilè simul & fortiter doloribus resistant: & si qua necessitas coëgerit, possint & pro seipsis, & pro filijs, & pro patria pugnare. Sed uirginũ in pompis denudationẽ quibusdam accusantibus, & causam quærentibus: Vt ijsdem, inquit, studijs quibus & uiri exercitatæ, nihil minus neq; circa robur corporis & sanitatem, neque circa animi ambitionẽ ac uirtutẽ habeant, & uulgarẽ gloriam contemnat. Vnde & Gorgo Leonidæ uxor ita respondisse memoratur. Quum enim quædam hospes, ut uidetur, ipsi dixisset: Solæ uos Lacænæ uiris imperatis, respondit: Nempe nos solæ uiros parimus. Cœlibes uerò à spectaculo gymnicorum ludorum probibendo, ignominiaq; afficiendo, magnam liberos gignendi curam iniecit. Nam honore eo ac reuerentia, quam iuuenes senioribus exhibebant, illos priuauit. Vnde & illud in Dercillidam dictum, quamuis spectatus esset imperator, reprehendit nemo. Illi nanque aduenienti iuniorum nemo sede cessit, quum dicerent pro se quisque: Ne tu quidem, qui mihi cessurus sit, genuisti. Quodam autem percontante, cur uirgines indotatas nubere lege cauisset: Vt neque propter egestatem, inquit, aliquæ relinquantur*

* φιλοτιμίαν.

tur

tur innuptæ, neq; propter opulentiam colantur, sed unusquisq; puellæ mores spectans ex uirtute faciat electionem. Nam ob id omnem quoque fucatorium ornatum ex urbe eiecit. Quum uerò nuptiarum tempus & maribus & fœminis statuisset, ad eum qui causam quærebat: Vt qui ex perfectis, inquit, generantur, robusti sint. Se ad eum qui mirabatur, quòd sponsum cum sponsa prohibuisset simul dormire, illumq; iußisset maximam diei partem cum æqualibus conuersari, & totas quiescere noctes, & furtim ac pudibundè cum sponsa coire: Vt & corporibus, inquit, sint robusti, & non satiati amando semper sint noui, & liberos ualidiores edant. Vnguentum præterea tanquam olei corruptionem atq; perditionem, ac tingendi artem ut sensus adulationem, expulit. Omnibus autem ornatus corporis artificibus Sparta interdixit, perinde atq; artis prauitate artes inquinantibus. Tanta uerò temporibus illis mulierum pudicitia erat, tantumq; à facilitate, qua postea fuerunt inquinatæ, aberant, ut incredibile in ipsis prius adulterium fuerit. Ac sermo quidem Geradatæ cuiusdam Spartiatæ antiquißimi memoratur, qui ab hospite rogatus, quid adulteri Spartæ patiantur: nam se nullam uidere legem super hoc à Lycurgo latam: Nullus ô hospes, inquit, adulter apud nos est. Sed illo subijciente, si igitur fieret, idem Geradatas: Quonam, inquit, modo adulter Spartæ fiat, ubi & diuitiæ, & deliciæ, & corporis ornamenta in nullo sunt honore, pudicitia autem ac modestia, & magistratuum obseruantia magno æstimantur? Ad eum uerò qui censebat Democratiā in urbe instituendam esse: Tu primus, inquit, in domo tua constitue Democratiā. Quodā autē percontante, cur tam exigua tenuiaq; sacrificia statuisset: Vt deos, inquit,

inquit, uenerari nunquã desinamus. Sola uero certaminum quum ea permisisset ciuibus certare, in quibus manus non protenditur, quidam causam rogauit, hic autem: Vt ne*mo ipsorum, inquit, laborando deficere assuescat. Sed quum quidam interrogaret, cur frequenter mutari castra iuberet:* Vt *hostibus, inquit, magis noceamus.* Alio *autem rogante, cur turres oppugnare uetuisset: ne uel à muliere, inquit, uel à puero, uel ab aliquo simili homunculo fortiores interimantur.* Consulentibus *uerò* Thebanis *de sacrificio & luctu, quem* Leucotheæ *exhibent, respondit: Si deam quidem putatis, non est lugenda: sin hominem, illi non est ut deo sacrificandum.* Ad *eos autem ciues qui quærebant, quomodo hostium incursionem repellerent: si egeni, inquit, sitis, nec plus alter altero quærat.* Ac *rursus de muris interrogantibus, minimè sine muris eam urbem esse dixit, quæ uiris, non lateribus coronata foret.* Nutriebant *autem & comam Spartiatæ, quandam* Lycurgi *de hac re legem commemorantes, pulchros quidem coma honestiores fieri, deformes autem terribiliores.* Præcipiebat *uerò ut in bellis quotiescunque in fugam uertissent hostes, ac uicissent, quousque confirmaretur uictoria persequerentur, ac statim retrocederent:* Neque *enim* Græcorum *esse, eos interimere qui cessissent.* Ad *hoc utile quoque esse aiebat.* Nam *scientes eos qui aduersus se pugnant, parcere cedentibus, ac repugnantes occidere, utilius fugere quàm resistere putant. Sed quodam percontante, cur hostium cadauera spoliari uetuisset:* Non *solum, inquit, ne circa spolia occupati pugnam negligant, sed etiam ut paupertatem unà cum aciei ordine seruent.*

LYSANDER *missas à* Dionysio *Siciliæ tyranno pretiosas*

pretiosas uestes suis filiabus, non accepit, quòd diceret se uereri ne illis indutæ deformiores uiderentur. Sed haud multò pòst quum Dionysius ipse duas misisset stolas, hortatusq; foret, utram illarum uellet eligeret, ad filiamq; ferret: ipsa, inquit, illa melius eliget, ac utraque accepta abijt. Vafer autem simulator Lysander factus, quum multa deceptionibus perageret, ac iustum in sola utilitate, & honestum in commoditate esse putaret, ueritatem quidem mendacio potentiorem esse dicebat, sed utriusque dignitatem & honorem usu definiri. Ad eos uerò à quibus uituperabatur, quòd plurima decipiendo perageret, ut Hercule indignus, & dolo, non aperte quicquam gereret, ridens aiebat, quò leonina pellis non peruenit, uulpinam esse assuendam. Præterea alijs quoq; accusantibus ipsum, quòd quæ Mileti iurauerat transgressus esset, dicebat pueros quidem talis decipere oportere, sed uiros iureiurando. Athenienses uerò quum ex insidijs uicisset apud Aegos, siue Capræ flumina, & fame ipsos pressisset, ad deditionem coëgit, & ad Ephoros scripsit: Captæ sunt Athenæ. Cum Argiuis autem de terræ finibus contendentibus Lacedæmonijs, ac illis iactantibus, se iustiora dicere, stricto gladio: Qui hunc, inquit, obtinet, de agri finibus optimè disserit. Bœotos uerò dubitare uidens utri parti adhærerent, quum per illorum agrum transiret, misit ad eos sciscitans, utrum rectis an inclinatis hastis per illorum agrum transiret. Megarensis autem uir quum in communi conuentu contra ipsum loquendi licentia uteretur: Tua, inquit, ô hospes uerba ciuitatis egent. Posteaquàm uerò Corinthij defecerunt, quum iuxta illorum muros transiret, Lacedæmoniosq; uideret, pigre inuadere, ac leporem è fossa quidem exilire spectasset: Non pudet uos, inquit,

inquit, ô Spartiatæ, istiusmodi hostes timere, quorum inertia lepores in muris dormiunt? Eundem uerò in Samothracia oraculum petentem, quum sacerdos iußisset dicere, quid deterrimum in uita fecisset, ipse quoq; sacerdotem interrogauit: Vtrum iussu tuo, inquiens, an deorum hoc facere oportet? Ac illo dicente, deorum: Tu igitur, inquit, mihi concede: at illis, si percontentur, dicam. Persa autem interrogante, quam maximè laudaret Remp. Quæ, inquit, fortibus & timidis conuenientia retribuit præmia. Sed ad eum qui dixerat, ipsum à se & laudari & defendi: Duos, inquit, boues in agro habeo, quibus quidem tacentibus pulchre scio uter ipsorum & operetur & ocietur. Quodam autem conuicijs ipsum onerante: dic, inquit, frequenter, ô peregrinelle dic, nihil omittens, si forte tuum ijs malis animum, quibus plenus esse uideris, euacuare poßis. Post ipsius uerò mortem quum de societate dissensio foret, Agesilaus ad Lysandri domum se contulit, de ipsa literas inspecturus: illas enim penes se Lysander tenebat. Sed librum quoq; à Lysandro scriptum de Repub. inuenit, ut oportebat ab Euryprotidis & Agidis regnum auferri, & in medium poni, electionemq; ex optimatibus fieri, ne eorum qui ab Hercule, sed eius qui talis uirtute qualis Hercules fuit, iudicetur, præmium sit, quum præsertim & ille ad deorum honores sola uirtute sublatus sit. Ac orationem quidem hanc ciuibus exhibere tentauit, ut ostenderet qualis ciuis fuisset Lysander ignorari, & id quidem in Lysandri amicorum calumniam. Sed Cratidem ferunt, tunc inter Ephoros eminentem, ueritum ne lecta oratio persuaderet, reprehendisse Agesilaum, ac dixisse, non solum non oportere effodere Lysandrum, sed etiam orationem unà cum ipso defodere, callidè ad persuad

ſuadendum compoſitam. Eos uerò qui ipſius filias ſibi deſponſaſſent, ac deinde poſt mortem, quia pauper iuuentus eſt, aſpernarentur, Ephori mulctauerunt, quia quem diuitem putantes colebant, cum & frugi & iuſtum ex paupertate cognoſcentes deſpiciebant.

NAMERTES *orator miſſus, quum quidam ipſum beatum eſſe diceret, quòd multos haberet amicos, interrogauit, an exploratum haberet, quo modo quis ſe multos habere amicos experiatur. Sed quum alter quidam id diſcere quæreret: Aduerſa, inquit, fortuna.*

NICANDER *aſſerente quodam, Argiuos ipſi maledicere: Igitur dant pœnas, inquit, bonis maledicentes. Quodam autem percontante, cur comam barbamq; nutriant Spartiatæ: Quia, inquit, omnium pulcherrimus ac minimè ſumptuoſus uiro ſuus cuique eſt ornatus. Quum uerò Athenienſium quidam dixiſſet: Perquàm alieni ab ocio eſtis, ô Nicander: Vera, inquit, narras, ſed non ſicut uos* ut contingat ſtudemus.*

*ὅπως τύχοι

PANTHOEDAS *legatus in Aſiam uadens, oſtentantibus ei quibuſdam murum & magnum & altum: Per deos, inquit, ô hoſpites, pulchra hæc eſt mulierum habitatio. In Academia uerò quum Philoſophi de multis & grauibus quidem diſſeruiſſent, ac deinde Panthœdam interrogaſſent, quid ſibi de illis ſermonibus uideretur: Quid nempe aliud, inquit, quàm quòd ſtudioſi, ſed utiles nihil, niſi uos ipſis utamini?*

PAVSANIAS *Cleombroti, Delijs cum Athenienſibus de inſula Delo diſceptantibus & dicentibus, neq; mulieres ex lege quæ apud ipſos eſt, in inſula parere, nec mortuos ſepeliri: Quo igitur modo, inquit, ea ueſtra ſit patria, in qua nemo ueſtrum nec natus eſt, nec erit ſepultus?*

pultus? Exulibus autem ipsum hortantibus ad ducendum in Athenienses exercitum, dicentibusq; ab illis solis tum in Olympijs fuisse exibilatum, quum uictor fuit declaratus: Quid igitur, inquit, putatis eos esse facturos, si quid mali à me paßi fuerint, qui beneficio affecti exibilant? Percontante uerò quodam, cur Tyrtæum poëtam ciuitate donassent: ne, inquit, peregrinus nobis dux fuisse uideatur. Idem ad eum qui quum infirmus corpore esset, tamen consulebat cum hostibus terra mariq; periclitandum esse: Vis igitur, inquit, teipsum exuens ostendere qualis sis, qui nobis ut pugnemus consulis? Admirantibus uerò quibusdam in Barbarorum spolijs uestium sumptum: Melius esset, inquit, ipsos multi fieri, quàm multi facienda poßidere. Post uictoriam autem de Medis apud Platæas partam, iußit Persicam cœnam præparatam sibi apponi, in qua quidem quum admirandus inesset sumptus: Per deos, inquit, lurco Persa erat, qui quum tot haberet, ad nostram uenerit polentam.

PAVSANIAS Plistanactis, ad quendam interrogantem, cur ex priscis legibus nullam mouere apud Spartiatas liceret: Quia leges, inquit, hominum, non homines legum dominos esse oportet. Quum autem ipse Lacedæmonios Tegeæ, ubi exulabat, laudaret, ac quidam dixisset, Cur igitur Spartæ non manebas? cur illinc aufugisti? Quia, inquit, ne medici quidem apud sanos, sed ubi sunt ægroti, uersari consueuerunt. Idem quodam percontante, quo modo Thraces debellare possent: si optimum, inquit, imperatorem delegerimus. Medicus uerò quum ipsum inspiceret, ac diceret, Nihil mali habes: Te nempe, inquit, medico non utor. Amicorum autem quodam ipsum accusante, quòd medico cuidam detraheret, nullam eius

eius peritiam habens, ac ne ulla quidem iniuria affectus: Quia, inquit, si de illo periculum fecissem, nequaquam uiuerem. Sed quum medicus ipsi dixisset, At senex factus es: Quia te, inquit, medico non sum usus. Optimum autem illum dictitabat esse medicum, qui ægrotantes tabescere non sineret, sed quamprimum sepeliret.

PAEDARETVS quodam dicente, multos esse hostes: Nos igitur, ait, maiorem gloriam assequemur, nam plures interficiemus. Quum autem quendam uidisset natura quidem mollem, sed qui propter modestiam à ciuibus laudaretur: Nec uiros, inquit, mulieribus similes laudare oportet, nec uirorum mulieres, nisi mulier aliqua necessitate cogatur. Inter trecentos autem quum non esset delectus, qui honor in urbe ordine primus erat, hilaris quidem ac ridens abibat, sed reuocatus ab Ephoris & interrogatus, cur rideret: quia gratulor, inquit, ciuitati trecentos ciues quàm ego sim meliores habenti.

PLISTARCHVS Leonidæ, ad eum qui interrogarat, quam ob causam à primis regibus non cognominarentur: Quia illi magis, inquit, duces esse quàm regnare uolebant, illorum autem posteri minime. Quum uerò causidicus quidam ridicula diceret: non cessabis, inquit, ô hospes, à ridiculis continuè dicendis, ne ridiculus fias, ut qui assiduè luctantur, luctatores? Dicente autem quodam ipsum à maledico laudari: Miror, inquit, nisi si quis illi dixit me mortuum esse. Nam uiuentem ille posset laudare neminem.

PLISTONAX Pausaniæ filius quum Atticus quispiam rhetor inscitiam Lacedæmonijs obijceret: Rectè (inquit) narras: nam è Græcis omnibus soli nos mali nihil à uobis didicimus.

POLYDORVS Alcamenis, quum quidam inimicis assidue minitaretur: non uides, inquit, maximam ultionis partem abs te consumi? Quum uerò contra Messenem exercitum educeret, interrogauit quidam, an esset aduersus* adelphos pugnaturus: minime, dixit, sed ad regionem nondum sortitam se proficisci. Argiuis autem post trecentorum illorum pugnam uniuersis acie superatis, Polydorum socij exhortabantur, ne occasionem prætermitteret, sed hostium murum inuadens urbem caperet. Facillimum nanq; futurum, quum & uiri perierint, & uxores desertæ sint. Ad eos igitur dixit: Hostes quidem pugnando ex æquo uincere mihi est honestum: sed qui pro agri finibus pugnauerit, eum affectare ut capiat urbem, minimè iustum esse duco. Nam ueni ut agrum recuperarem, non ut urbem occuparem. Interrogatus autem, cur Spartiatæ in bello fortiter periclitentur: quia duces, inquit, uereri, non metuere didicerunt.

*ἀδελφοὺς, id est, fratres.

POLYCRATIDAS ad regios duces legatione fungens cum quibusdam alijs, ab illis interrogatus, utrum priuatim aduenissent, an publicè missi fuissent: Si impetrauerimus, inquit, publicè: sin minus, priuatim.

SOEBIDAS ante periculum Leuctricum quibusdam dicentibus, illum ipsum diem ostensurum esse fortem uirum: multi faciendum inquit, diem, qui uirum fortem saluum monstrare possit: Fertur quum in loco difficili & aquæ indigo à Clitorijs obsideretur, pactus esse, ut terra bello parta illis cederet, si omnes unà secum è proximo bibissent fonte: nam illum hostes præsidijs tenebant. Percussis igitur fœderibus, quum eos qui secum erant, induxisset, ut regnum ei darent qui non bibisset, ac nemo sitim tolerare potuisset, sed omnes bibissent, ipse post omnes

descendit

descendit, & circumaspersus hostibus adhuc præsentibus, agrum, ut qui non bibisset, & inuasit & recepit.

TELECRVS ad eum qui dixerat, patrem ipsi maledicere: nisi, inquit, dicendum ei foret, nunquam dixisset. Quum uerò frater questus esset, quòd à ciuibus non similiter acciperetur ut ille, quum ex ijsdem sit natus, sed ingratius: Tu nempe, inquit, iniurias, ut ego, pati nescis. Interrogatus autem, cur apud Spartiatas consuetudo sit, ut iuniores senioribus assurgant: Vt in ijs, qui nihil attinent, inquit, honorandis ita se gerentes, magis honorent parentes. Quodam uerò percontante, quantas diuitias possideret: non maiores, inquit, quàm quæ sint satis.

THEARIDAS ensem acuens quum interrogaretur an acutus esset: Acutior est, inquit, quàm calumnia.

THECTAMENES ab Ephoris morti adiudicatus abibat ridens. Sed quum quidam ex ijs qui aderant interrogasset, an etiam Spartæ iura contemneret: Minimè, inquit, sed lætatus sum, quia me oportet hanc exoluere mulctam, quam neq; à quopiam petij, nec mutuò accepi.

THEMISTEAS quum esset uates, Leonidæ regi futurum apud Thermopylas & ipsi & commilitonibus exitium prædixit. Sed quum Lacedæmonem à Leonida remitteretur sub prætextu quidem annuntiandi quæ futura erant, sed re uera ne periret, non sustinuit, sed dixit: Pugnator missus fui, non ut nuntios ferrem.

THEOPOMPVS ad eum qui rogarat, quo modo quis regnum securissimè tueretur: Si amicis, inquit, libertatem iusta loquendi concesserit, & subitos qui iniuria afficiantur, pro uiribus non neglexerit. Ad hospitem uerò dicentem, se à ciuibus Philolacona & Lacedæmonijs amicum uocari: melius, inquit, esset, te Philopoliten &

amicum ciuibus, quàm Philolacona nominari. Quum autem Eleorum legatus dixisset, se idcirco à ciuibus missum, quòd solus Laconicæ uitæ sit studiosus: Et utra, inquit, ô Elee uita, tua'ne an aliorum ciuium melior est? Is uerò quum, mea, dixisset: Quo igitur modo, inquit, urbs seruari poßit, in qua duntaxat unus de multis probus sit? Quodam præterea dicente, Spartam idcirco seruari, quia reges scirent imperare: Minimè, inquit, sed quia ciues parêre. Quum uerò Pylij maiores ipsi decreuissent honores, scripsit: Mediocres quidem honores tempore augeri, sed excedentes nimiosq; euanescere.

THERYCION *Delphis rediens quum Philippi castra in Isthmo angustiasq; accupatas uidisset: malos, inquit, ianitores uos, ô Corinthij, Peloponnesus habet.*

ZEVXIDAMVS *percontante quodam, cur de fortitudine leges sine scriptis seruent, nec descriptas iuuenibus præbeant legendas: Quia melius est, inquit, assuescere fortibus gestis, quàm scripturis studere. Aetolo autem quodam dicente, bellum pace aptius esse fortiter facere uolentibus: Minimè, inquit, per deos: sed his mors est quàm uita melior.*

VARIA IGNOBILIVM
LACONVM APOPHTHEGMATA.

SPartiatæ *Samiorum legatis longiore usis oratione dixerunt: Priora quidem obliti sumus, sed nec posteriora percepimus, quòd prima memoria exciderunt.*

LACON *interrogatus cur barbam perquam longam haberet: ut canos, inquit, uidens nihil indignum illis faciam. Quendam uerò optimos pugnatores laudantem quum Lacon audisset: apud Troiam, inquit. Alius*

quum audiſſet quoſdam cœnatos bibere: non & comedere, inquit, coguntur? Pindarus quum ſcripſiſſet, Græciæ columen eſſe Athenas, Lacon dixit Græciam facilè ruituram eſſe tali columine innitentem. Quidam autem in tabula picta quum Lacones uidiſſet ab Athenienſibus iugulari, ac diceret, fortes nimirum Athenienſes, Lacon fortè excipiens: in tabula, inquit. Aduerſus quendam libenter maledicta ex calumnia admittentem, Lacon dixit: Deſine contra me aures ſuppeditare. Ad eum uerò qui puniebatur, & dicebat, inuitus peccaui: caſtigare igitur Lacon, inquit, etiam inuitus. Quum Lacon in ſeceſſu ſedentes in curribus homines uidiſſet: abſit ut ibi ſedeam, inquit, unde non eſt aſſurgere ſeniori. Chij quum in peregrinatione quodam die poſt cœnam in Ephororum curia uomuiſſent, ac in illorum ſedibus cacaſſent, primum quidem Ephori ipſi ualde perquirebant eos qui feciſſent, an ciues fortè eſſent. Sed poſtquam cognouerunt Chios fuiſſe, edixerunt, ſe Chijs permittere petulantibus eſſe. Lacon duras amygdalas quum duplo uendi uideret: An rari, inquit, lapides ſunt? Lacon luſciniam quum depilaſſet, ac carnis perquàm exiguum inueniſſet: uox, inquit, tu quidem es, & aliud nihil. Lacon Diogenem illum canem quum uidiſſet in magno frigore ſtatuam æream complectentem, percontatus eſt an frigeret. Quòd quum ille negaſſet: quid igitur magnum, inquit, facis? Lacon Metapontino cuidam timiditatem exprobrabat, qui quum dixiſſet: Atqui non parum alienæ terræ poßidemus: non ſolum ergo timidi, inquit, ſed etiam iniurij eſtis. Peregrinus quidam Spartæ crepidatus in altero pede ſtans rectus ad Lacona dixit: Nequaquam puto te, ô Lacon, tantum temporis quantum ego in pede ſtare poſſe. At is excipiens: minime, inquit,

sed ex anseribus nullus est qui non. Quum quidam arte rhetorica gloriaretur, Lacon inquit: Atqui per deos ars nisi ueritatem contigerit, neque est, neque erit unquam. Argiuus quidam quum olim dixisset, multa sunt apud nos Spartiatarum sepulcra, Lacon excipiens, At enim apud nos, inquit, Argiuorum nullum. Quòd uidelicet ipsi Argos saepe inuasissent, nunquam autem Argiui Spartam. Lacon captiuus quum uenderetur, ac praeco diceret, Lacona uendo, os illi obstruens dixit: Captiuum clama. Lacon quidam eorum qui cum Lysimacho militabant, ab ipso interrogatus, num aliquis ex Helotibus esset: tu uerò putas, inquit, Lacona quenquam ad tuos quatuor obolos esse uenturum? Thebani Laconibus apud Leuctra uictis, quum ad ipsum usque Eurotam iuissent, ac iactabundus quidam dixisset: Vbi nunc Lacones sunt? Lacon ab illis captus: Non adsunt, inquit: neque enim uos huc uenissetis. Atheniensibus autem rogantibus quando urbem tradiderunt, ut sibi Samum relinquerent, Lacones dixerunt: Quum uestri non sitis, tunc & alios habere quaeritis. Vnde & illud prouerbium: Qui se ipse non habet, Samum uult. Lacedaemonij quum urbem quandam ui cepissent, Ephori dixerunt, iuuenum certamen perisse: nam posthac non habebunt, quibus cum pugnent. Aliam uerò urbem pollicente ipsorum rege se penitus euersurum, quae Lacedaemonios multis saepe molestijs affecerat, non permiserunt Ephori, dicentes: Ne destruas tollas'ue iuuenum cotem. Luctantibus pueris magistros qui illos exercerent Lacedaemonij non praeficiebant, ut non artis, sed uirtutis aemulatio foret. Vnde & Lysander interrogatus, quo modo à Charonte uictus esset: multa, inquit, arte. Philippus quum in Laconicum agrum peruenisset

uenisset, ad Lacedæmonios scripsit, utrum amicum se uellent uenire, an hostem: Neutrum reclamauerunt. Legatum quendam quum ad Antigonum Demetrij filium misissent, mulctauere, quòd regem acceperant ab ipso fuisse uocatum: tametsi singulos tritici modios singulis in magna frumenti penuria ab rege ipso reportasset. Demetrio querente, quòd legatum unum ad se misissent: Non igitur satis, inquiunt, si ad unum unus? Flagitiosus quidam quum optimam dixisset sententiam, ipsam quidem approbarunt, sed illi ablatam, alij qui bene uixerat, adscripserunt. Quum fratres inter se contenderent, patrem mulctauere, quòd filios dißidentes negligeret. Cantorem peregrinum mulctarunt, quòd digitis citharam pulsaret. Quum duo pueri fortè pugnarent, alter letali uulnere alterum falce percußit. Familiaribus autem pueris quum is moriturus esset, pollicentibus se uindicaturos, ac illum qui uulnerauerat esse necaturos: Minimè per deos, inquit, neque enim iustum est: nam & ego hoc idem fecissem, si occupassem ac fortis fuissem. Alius quidam puellus, quum adesset tempus quo lege cautum erat, ut ingenui pueri quod quisque posset ita furarentur ne deprehenderentur in furto (nam id turpe erat) uiuam uulpeculam, quam pueri quibus cum erat, furati fuerant, accepit seruandam. Sed aduenientibus ijs qui amiserant, ad quærendum illam, sub ueste quamprimum occultauit. Fera uerò sæuiente, ac pueri ipsius latus ad intestina usque lacerante, tantisper tolerauit ne deprehenderetur, dum ij qui quærebant, abiissent. Sed quum pueri id quod factum erat, uidissent, accusarentq́; dicentes: Melius erat manifestare uulpeculam, quàm usque ad mortem occultare. Minime uerò, inquit: sed satius est doloribus immori, quàm in furto

B 5 depre

deprehendi, ac propter mollitiem turpiter uitam affectasse uideri. Quum quidam in itinere Laconibus obuiantes dixissent: Fortunati nimirum estis, quum hinc nuper abierint latrones: Atqui non, per Martem, nos, Lacones inquiunt, sed illi quia in nos non inciderunt. Lacon interrogatus quid sciret: liber esse, inquit. Puer Spartiata ab Antigono captus & uenditus, emptori quidem in omnibus parebat, quæcunque ingenuo faciunda putabat. Sed posteaquàm dominus iußit illum matulam afferre, non sustinuit, inquiens, non seruiam. Ac surgente quidem domino, is quum ascendisset in tectum, ac dixisset, senties quem emeris, seipsum præcipitauit, & mortuus est. Lacon quum uenderetur, quodam dicente: Frugi eris, si te emero? Etiam si non emeris, inquit. Lacon captiuus quum uenderetur, præcone subinde clamante, se mancipium uendere: execrande, inquit, non dices captiuum? Lacon in scuto habens insigne muscam uera non maiorem, quum quidam irridentes dixissent, illud esse factum ut lateret: Imò uerò, inquit, ut sim manifestus: Ita nanque ad hostes accedo, ut hoc insigne, quantum est, ab ipsis uideatur. Lacon in conuiuio illata lyra: nequaquam, inquit, nugari Laconicum est. Spartiata interrogatus an esset tuta ad Spartam uia: qualis, inquit, accesseris: nam leones uadentes plorant: lepores autem in umbraculis uenamur. In palæstrico manuum nexu quum prostratus quidam frustra perceuteret, ad terram'que traheret, corpore deficiens qui cadebat, aduersarij brachium mordebat. Cui alter: Mordes, inquit, ut fœminæ ô Lacon: Minimè uerò, inquit, sed ut leones. Lacon claudus ad bellum egressus, quum à quibusdam irrideretur, non est opus, inquit, fugientibus, sed manentibus, ordinemq́; seruantibus.

Lacon

Lacon sagitta percussus & uitam relinquens dicebat: Hoc *mihi non est curæ quòd morior, sed quòd ab effœminato sagittario, quum nihildum gesserim.* Quum Lacon ad diuersoriũ uenisset, dedissetq́; , pisciculũ cauponi præparandum, alterq́; & caseũ & acetũ & oleũ peteret: Si ista, inquit, habuissem, pisciculũ emissem. Lacon ad eũ qui Lampen Aeginetam beatum esse dicebat, quia ditißimus esse uidebatur, quòd multorum nauigiorum dominus erat: Nihil, inquit, curo felicitatem ex funibus pendentem. Quum Laconi quidam dixisset, Mentiris, respondit, Nam liberi sumus: sed alij si quando uera non dixerint, flebunt. Lacon sic erigere cadauer ut rectum staret, quum tentasset, nec ullo modo posset: per Iouem, inquit, aliquid intus esse oportet. Tynnichus Thrasybuli filij mortem fortiter tulit, in quem huiusmodi epigramma scriptum est,

Exanimis Pitanen clypeo Thrasybulus in acri
Confossus septem uulneribus rediit,
Passus ab Argiuis, quæ tergo nulla gerebat.
Tynnichus hunc igni quum daret, hæc loquitur:
Flere decet timidos, oculis te nate sepulcro
Condo meum siccis, ac Lacedæmonium.

Alcibiadi Atheniẽsi quum aquæ plurimũ balneator infunderet, Lacon, quidnam hoc? ait, quòd ut immundo ualdeq́; sordido plus aquæ præbet? Quum Philippus in agrum Laconicum impetũ fecisset, ac omnes perituri uiderentur, quidam Laconi dixit: Quid nunc facietis ô Lacones? Quid enim aliud, inquit, quàm quòd fortiter moriemur? Nam Græcorũ nos soli & liberi esse & alijs nõ parêre didicimus. Post aduersam autẽ Agidis pugnã Antipatro petente obsides pueros quinquaginta, Eteocles Ephorus dixit, se pueros quidem non daturum, ne paterna priuati

educatio

educatione malis moribus imbuerentur, qua sanè carentes ne ciues quidem essent: sed senes ac mulieres duplo, si uelit, plures daturum. Illo autem grauia minante nisi acciperet, una uoce responderunt: Si grauiora morte imperites, facilius moriemur. Senex in Olympijs quum ludi committerentur, spectare quidem cupiebat, sed quum sede careret, ad multaq; loca se conferret, non solum à quoquam non admittebatur, sed etiam irridebatur, & conuicijs afficiebatur. Postea quam uerò ad Lacedæmonios uenit, pueri omnes assurrexerũt, & multi ex uiris loco cesserunt. Quum autem id moris cuncti Græci plausu approbassent, ac summis laudibus extulissent, senex ipse commouit canumq; caput barbamq; senilem, ac lacrymans: Heu mala, inquit, quàm Græci omnes honesta quidem cognoscunt, sed his soli utuntur Lacedæmonij. Ferunt autem quidam idem Athenis quoque accidisse: Nam quum Panathenæa celebrarentur, Attici senem sedere quærentem deludebant, inuitantes quidem illum tanquam admissuri, sed accedentem non admittentes. Quum autem fere omnes iam præterisset, ad Lacedæmoniosq; spectatores peruenisset, uniuersi è sedibus assurgentes loco cesserunt. Id uerò factum turba admirata insigni applausu comprobauit. Tunc autem Spartiatarum quidam: Per gemellos, inquit, Athenienses quidem honesta sciunt, sed minimè faciunt. Mendicus à Lacone petijt: At si tibi dedero, ille inquit, magis mendicabis. Ac istius quidem turpitudinis tuæ causa fuit, qui tibi primus erogauit: quippe qui te inertem reddidit. Lacon quendam dijs congregantem quum uidisset, nihil dixit se curare deos seipso egeniores. Lacon adultero cum turpi uxore deprehenso: Miser, inquit, quæ tibi necessitas? Lacon oratorem audiens

diens

diens magnas periodos uertentem: Vehemens *quidem homo iste, inquit, ad nullum propositum bene uoluit linguam.* Quum *quidam* Lacedæmonem *uenisset, honoremq́; spectasset quem iuniores senioribus exhiberent:* Spartæ, *inquit, solum senescere bonum est.* Lacon *interrogatus, qualis est* Tyrtæus *poëta?* Bonus, *inquit, ad excitandos iuuenum animos.* Lacon *oculorum morbo laborãs ad bellum proficiscebatur. Sed quibusdam dicentibus, quò abis sic affectus? aut quid facturus?* Quamuis, *inquit, nihil aliud egero, hostis saltem gladium hebetabo.** Buris & Spertis Lacedæmonij *sponte profecti sunt ad* Xerxẽ Persarum *regem ad cruciatum, cui* Lacedæmon *ex oraculo obnoxia erat, quòd caduceatores ad se à* Persa *missos interemerant* Lacedæmonij. *Posteaquam igitur ad* Xerxem *uenerunt, hortati sunt eum, ut quoquo modo uellet, se pro* Lacedæmonijs *interimeret. At ille uirtutem eorum admiratus, quum uiros absoluisset, rogaretq́; ut apud se manerent:* Et *quonam, inquit, modo hic uiuere possemus, patria legibusq́; relictis, & his uiris, pro quibus tantum itineris fecimus morituri? sed* Indarno *profectò magis magisq́; rogante, ac dicente ipsos in æquali honore ijs futuros, qui amici regis maximè dignitate præstarent:* Nobis, *inquiunt, ignorare uideris, quantum sit libertatis bonum, quam nemo compos mentis cum* Persarum *regno permutaret.* Lacon *pridie quidem ab hospite declinatus, sed postridie lectis stratisq́; conductus liberaliter acceptus, strata ipsa conscendit & conculcare cœpit dicens:* Propter *hæc heri ne in palea quidem dormiui.* Lacon *quum* Athenas *iuisset, uidens* Athenienses *salsamenta & opsonia uenditantes, & uectigalia conducentes, & lenocinia exercentes, aliaq́; opera minus*

* *Bulis et Sperchis in Suida. Βούλις καὶ Σπέρτις in Plutarcho. In Luciano Σπέρχις. In Herodoto Σπερθίης.*

nus honesta facientes, ac nihil turpe existimantes, reuersus in patriam & à ciuibus rogatus quales Athenis res forent: omnia, inquit, honesta: per simulationem innuens omnia apud Athenienses honesta putari, ac turpe nihil. Lacon *de re quadam interrogatus respondit, non. Sed quum is qui rogarat dixisset ipsum mentiri:* Vides *igitur, inquit, te stolidum esse, qui quæ noris interroges?* Lacones *olim iuerunt legati ad* Lygdamin *tyrannum: sed quum ille congressum sæpius differret, dicens se molliter habere:* Dic *illi, inquiunt legati, per deos nos non uenisse cum ipso colluctaturos, sed collocuturos.* Laconem *initians quidam interrogabat, quid maximè impium se fecisse conscius esset. Is uerò, hoc, inquit, dij sciunt. Sed illo magis magisq; instante, ac dicente:* Omnino *te dicere oportet,* Lacon *uicißim illum interrogauit,* Vtri *me dicere oportet, tibi an deo? Quum autem ille dixisset,* Deo: Tu *igitur, inquit, recede.* Lacon *noctu quum sepulcrum transiret, ac dæmonium quoddam uidere sibi uisus esset, incurrit lancea excepturus, & inhærens, inquit: Quò me fugis bis peritura anima?* Lacon *quum precibus impetrasset, ut se ab* Leucate *proijceret, ascendit, & inspecta altitudine se auertit. Quod quidem quum illi probro daretur: non putabam, inquit, preces alijs maioribus precibus indigere.* Lacon *in acie quum ensem foret in hostem illaturus, signo receptui dato non intulit. Sed quodam percontante, cur hostem quem ceperat, non occidisset: Quia parere, inquit, imperatori melius est, quàm hostem necare.* Laconi *in* Olympijs *uicto quidam dixit:* Aduersarius *te fortior fuit. Nequaquam uerò, is ait, sed in prosternendo aptior.*

ANTI

ANTIQVA LACEDAE-MONIORVM INSTITVTA.

Qui ad publica ingrederentur conuiuia, eorum cuiq; natu maximus fores indicans dicebat: Per has fores nullum egreditur uerbum. Quum apud Laconas maximè probetur ius quod nigrum uocatur, ut seniores carnibus quidem non uescantur, sed iunioribus cedant, fertur Dionysius Siciliæ tyrannus iuris ipsius gratia Laconicum emisse coquum, ac iußisse id sibi præparari nulla impensæ habita ratione, sed quum gustasset, indignabundus despuisse. Tum uerò coquus: O rex, inquit, hoc ius tibi sumendum est, quum te Laconicè exercueris, in Eurotaq; laueris. Lacones in conuiuijs publicis modestè poti abeunt sine funali. Neque enim licet ad lumen ire noctu neq; per hanc neque per illam uiam, ut per diem simul ac noctem fidenter ac intrepide iter facere consuescant. Lacones utilitatis gratia literas quidem discebant, sed reliquarum disciplinarum peregrinos non minus artifices, quàm artes expellebant. Hæc uerò illis disciplina erat: bene magistratibus parere, laborem tolerare, ac pugnando uel uincere uel mori. Degebant autem & sine tunica, unam uestem in totum annum sumentes, squalidi corporibus, & balneis & unguentis utplurimum abstinentes. Iuuenes uerò simul turmatim gregatimq; dormiebant in herbis, quas ipsi congregabant ex arundinibus apud Eurotam natis, quarum summitates manibus sine ferro defringebant. Sed per hyemem eos qui Lycophones uocantur, sibi subijciebant, herbisq; commiscebãt: Nam illa materia calidi aliquid habere uidetur. Proborum ingenium puerorum amare permissum erat, sed coire cum ipsis, ut turpißimum, lege prohibebatur, tanquam corpus non

pus non animus amaretur. Qui ergo foret accusatus tanquam ad dedecus congrediens, per totam uitam infamis habebatur. Moris erat, iuniores à senioribus interrogari, quò uadant, & ad quid: & qui non responderet, aut excusationes necteret, obiurgari. Qui uerò se præsente peccantem iuniorem non reprehendisset, perinde ac si peccasset, ipse plectebatur: & qui obiurgari moleste tulisset, magna ignominia afficiebatur. Si quis peccans fuisset deprehensus, cum oportebat aram in urbe quandam circumire, ac uituperationem in seipsum compositam cantare. Quod quidem nihil aliud erat, quàm seipsum increpare. Mos quoque erat, ut iuuenes non solum proprios patres uererentur, illisq; parerent, sed omnes quoque seniores uenerarentur, illis & in uijs cedentes & ex sedibus assurgentes, & transeuntibus quiescentes. Quocirca non solum, ut in alijs urbibus, patres domini erant suorum quisque filiorum & seruorum & prædiorum, sed etiam uicini ut suorum, eò quòd illa quammaximè communia putarent, & tanquam propria curarent. Puer autem ab aliquo castigatus, si apud patrem questus foret, patri ipsi turpe erat posteaquàm audisset, nisi alias & ipse rursus castigationes addidisset. Credebant enim ipsos ex patria institutione nihil turpe filijs imperare. Furantur autem iuuenes uel esculentorum quicquid possunt, discentes dormientibus negligenterq; custodientibus insidias ingeniosè callideq; struere. Sed deprehenso pœna sunt uerbera & inedia. Tenuis enim ipsis est cœna, ut per seipsos egestatem propulsantes cogantur & audere & astuti esse. Conuiuium autem publicum idcirco tenue erat, ut assuescerent nunquàm repleri, & famem posse ferre. Sic enim putabant & in bello utiliores fore, si possent etiam sine cibo labores tolerare, & conti-

nentiores frugalioresq́; , si multum temporis exigua impensa degerent. Sed enim absq; opsonio degendo, & cibum quemlibet ac uulgarem sumendo, putabant corpora sibi paucitate reddi & saniora & pulchriora. Graciles *nanque & macilentas habitudines membrorum articulorumq́; agilitati obedire, crassiores autem & pingues propter onus reluctari. Sed nihilo minus & modulationibus & carminibus incumbebant, quæ sanè stimulum quendam animo excitando accommodatum habebant, & ad elationem & ad impetum quendam furentem inducendum. Ac compositio quidem erat simplex & seuera, nihilq́; aliud continebat quàm laudes eorum, qui generosè & uixissent, & pro* Sparta *mortui essent, & qui beati haberentur: eorumq́; uituperationes, qui timidi fuissent, perinde atq; si miseram & infœlicem uitam uixissent.* Exhortatio *præterea & ostentatio ad uirtutem ætatibus conueniens celebrabatur.* Nam *tres chori secundum tres ætates in solennitatibus constituebantur, quorum primus qui seniorum erat incipiens canebat:* Nos *olim ualidi fuimus iuuenes. Secundus florentis ætatis respondebat:* Nos *autem sumus, ac si uis intuere.* Tertius *puerorum cantabat:* At *nos multò erimus fortiores. Ac gressum quidem rhythmi, quibus & in choris utebantur, & quum ad tibiam cum hostibus congrederentur, ad fortitudinem, & fiduciam, & mortis contemptum incitabant.* Lycurgus *enim bellicæ exercitationi studium musicæ annexuit, quò bellandi uehementia modulatione temperata consonantiã conuenientiamq́; haberet.* Rex *etiam Musis ante pugnã sacrificabat, ut gesta illustri & memoria & oratione digna pugnantes exhiberent. Sed si quis aliquid ex antiqua musica transgrederetur, non permittebãt.* Vnde *&* Terpandrum, *quamuis*

antiquitatis studiosissimus, ac ætatis suæ citharœdorum optimus, heroicorumq́; gestorum eximius laudator esset, Ephori tamen mulctauere, ac eius citharam clauo affixere, quòd dicerent unam ab illo chordam uariandæ uocis gratia superflue intentam fuisse. Nam simpliciores duntaxat modulationes probabant. Eoq́; & Timotheum in Carnijs certantem unus ex Ephoris arrepto cultro interrogauit, ex utra parte recideret plures chordis septem. Lycurgus præterea omnem sepulcrorum superstitionem sustulit, permittens & in urbe cadauera sepelire, & monumenta prope templa habere. Sed piacula quoq; sustulit, ac ne quid unà cum cadaueribus sepelirent, mandauit, præter puniceam uestem & oliuæ folia, in quibus æquè omnes cadauera ipsa componerent. Sustulit & luctus, & lamentationes, & inscriptiones monumentorum, extra quàm eorum qui in bello cecidissent. Peregrinari autem ipsis non licebat, ne moribus externis, & intemperanter uiuendi modis imbuerentur. Sed peregrinorum quoque expulsionem Lycurgus inuexit, ne confluentes alicuius mali doctores ciuibus essent. Quisquis uerò ciuium institutionem puerorum negligeret, ciuitatis iurium expers erat. Quidam autem tradiderunt, peregrinos etiam quicunque hanc ciuilitatis exercitationem subissent, ex Lycurgi sententia participes fuisse portionis ab initio institutæ. Sed illam uendere non licebat. Vicinorum seruis & canibus & equis perinde ac proprijs uti mos erat, sicubi illis opus erat, nisi eorum domini indigerent. Ac in agro quidem si cui re aliqua opus erat, apertis uillis atque ijs ablatis quæ domino commoda forent, obsignata horrea relinquebat. In bellis uerò puniceis uestibus utebantur. Nã color ille simul & uirilis esse ipsis uidebatur, simul et coloris ipsius sangui-

nolen

nolentia plus formidinis affert imperitis, simul ne facilè ab hostibus dignoscerentur, si quis eorum esset uulneratus: nam latere propter coloris similitudinem utile erat. Quum strategemate, id est, imperatoris calliditate, hostes superassent, Marti bouem sacrificabant: sed quum ui aperta, gallum: assuefacientes hoc modo duces non solum bellicosos, sed etiam astutos & callidos esse. Precibus adijciunt, ut iniurijs quoque affici poßint. Preces autem ipsorum erant, ut ex bonis actionibus bona darentur, & aliud nihil. Venerem armatam colunt. Ac omnes quidem deos, & foeminas & mares lanceas habentes conficiunt, uelut omnibus bellicam uirtutem habentibus. Prouerbijs quoque utentes aiunt fortunam prolata manu esse inuocandam, tanquam oporteat deos tum inuocari, quum quid aggressuri acturiq; sumus, aliter autem nequaquam. Pueris seruos ebrios ostentabant, ut ipsos à multo bibendo uino deterrerent. Moris erat ipsis, ne domorum ianuas pulsarent, sed extrinsecus clamarent. Strigilibus non ferreis, sed arundineis utebantur. Comoedias & tragoedias minimè spectabant, ut neque serio neque ioco audirent eos, qui legibus contradicerent. Archilochum poetam quum Spartam uenisset, eadem hora expulere, quia eum acceperant in carminibus scripsisse, melius esse abijcere arma quàm mori, quum inquit:

Manum admouēti fortuna est implorandа.

At caruisse armis quàm mortem occumbere praestat.
Aspide pro iacta mox melior dabitur.

VIRGINIBVS & pueris communia sacra erant. Sciraphidam condemnauerunt Ephori, quòd à multis iniuria foret affectus. Baiulum interemerūt, quòd telam quandam uersicolorem sacco iniecisset. Adolescentem exercitationi deditum, quòd uiam quae ad Pylaeam ducit sciret,

Ctesiphō quare Lacedemonia eiectus.

increpuerunt. Ctesiphonem qui iactaret de qualibet re se posse totum diem dicere, eiecerunt, quòd asserent, bonum oratorem oportere parem rebus habere orationem. Pueri *apud ipsos cæsi scuticis per totum diem in ara Orthiæ Dianæ usque ad mortem sæpe uerbera tolerant hilares ac gestientes, inuicemq; de uictoria contendentes, quisnam ipsorum diutius ac magis toleret dum uerberatur: & qui superior fuerit, inter præclaros habetur. Certamen autem ipsum flagellatio uocatur, quæ per singulos annos celebratur. Vnum uerò pulcherrimum & felicißimum ciuibus Lycurgus instituisse uidebatur, abundantiam ocij. Nam sordidam exercere artem illis prorsus non licebat. Neque uerò difficili pecuniæ congregatione, ac negotiatione opus erat, quia diuitias ualde & abiecerat & uiles reddiderat. Helotes autem ipsis agrum colebant, & prouentum reddebant constitutum. Execrandus uerò putabatur, si quis pluris eo quod erat statutum, locaret, quò & illi quidem lucrantes libenter seruirent, nec hi plus iusto lucrarentur. Iisdem interdictum quoque erat & nautis esse, & nauali pugna decertare. Cæterum posterius quidem & in mari pugnarunt, & quum mari potiti essent, rursus destiterunt, quum mores ciuium corrumpi animaduertissent. Sed iterum quoque super hoc mutati sunt quemadmodum & in omnibus alijs. Etenim qui ad Lacedæmonios pecunias primum inuexerunt, damnati uitam cum morte commutare coacti sunt: Nam Alcameni & Theopompo regibus oraculum datum erat, fore ut Sparta auaritia perderetur. Sed tamen Lysander quum Athenas cepisset, multum auri argentiq; intulit. Quod quidem non solum acceperunt, sed etiam hominem honorarunt. Quandiu igitur Lycurgi legibus usa fuit Sparta, neque iusiurandum à Lycurgo ipso exactum uiolauit,*

Græciæ

Græciæ principatu propter legum ipsarum æquitatem quingentos per annos potita est. Posteaquam uerò paulatum illas transgressa est, diuitiarumq; studium, & plus habendi cupiditas inuasit, tum uires diminutæ sunt, tum socij propter illa ipsis facti sunt inimici. Quamuis autem ita se haberent, post Philippi tamen Macedonis Chæronensem uictoriam, quum omnes ipsum Græci ducem terra mariq; declarassent, ac deinceps Alexandrum quoque eius filium post Thebanorum euersionem Lacedæmonij soli, tametsi urbem sine muris haberent, ac pauci ualde propter aßidua bella, multoq; imbecilliores, & captu faciles forent, perquam exiguas tamen Lycurgi institutionis scintillas retinentes, neque cum ipsis, neque cum alijs Macedoniæ regibus simul militauere, neque in commune cum illis concilium ingreßi sunt, neque tantisper tributum pependerunt, donec penitus Lycurgi institutionem negligentes, à suis ipsorum ciuibus subiugati fuere, quum iam nihil ex patrijs institutis seruarent, ac similes alijs facti priorem & gloriam, & libertatem amiserunt, in seruitutemq; reciderũt. Ac nunc quidem, ut alij quoq; Græci, Romanis subiecti sunt.

LACAENARVM APOPHTHEGMATA.

ARgileonis Brasidæ mater, qum Amphipolitarum quidam post Brasidæ ipsius mortem Spartam uenissent, ipsamq; adissent, interrogauit an honestè, ac ex Spartæ dignitate filius suus occubuisset. Illis uerò maximè laudantibus, & dicentibus, eum Lacedæmoniorum omnium in operibus præstantißimum fuisse: O hospites, inquit, fortis quidem & probus filius meus erat, sed multos uiros Lacedæ-

mon habet longè quàm fuerit ille præstantiores.

DAMATRIA quum audisset filium & timidum, & se indignum aduenisse, necauit. In quam hoc extat epigramma:

Hunc timidum mater Damatrion ipsa peremit,
Nec dignum matre, nec Lacedæmonium.

GORGO regis Cleomenis filia, quum Aristagoras illum ad bellum contra Persarum regem pro Ionibus adhortaretur, multumq; pecuniæ polliceretur, & quò magis ille contradiceret, hic eò plus pecuniarum adijceret: Corrumpet, inquit, te ò pater peregrinellus iste, nisi ex ædibus ipsum celerius eieceris. Gorgo quum ipsi pater aliquando mandasset, ut cuidam pro mercede frumentum daret, adiecissetq;: nam me docuit uinum melius facere: Igitur ô pater, inquit, & plus uini potabitur, & qui biberint, delicatiores peioresq; fient. Gorgo quum Aristagoram à quodam famulorum calceos indui uidisset: Pater, inquit, peregrinus iste manus non habet. Gorgo quum peregrinus quidam uestem molliter traheret, propellens eum: Non abis hinc, inquit, quum ne ea quidem quæ sunt mulierum, possis?

GYRTIAS quum Acrotatas, ipsius ex filia nepos, ex quadam puerorum pugna multas plagas accepisset, domumq; ut mortuus relatus esset, famulis & amicis flentibus: Non silebitis? inquit. Declarauit enim ex quo sit sanguine. ac, Non, inquit, fortes sunt cum clamore plorandi, sed curandi. Quum autem nuncius ex Creta de Acrotatæ morte uenisset: Non'ne debebat, inquit, quum ad hostes ierit, aut ipse mori, aut illos interimere? Mihi quidem suauius est audire ipsum obijsse ex dignitate & mea, & urbis, & maiorum, quàm si omne tempus uiueret

ret ignauus.

LACAENA filium qui ex acie aufugerat, interfecit inquiens: Non est meum hoc germen. In quam hoc epigramma fuit scriptum:

Vade malum tenebras germen pete quenq; perosus,
 Eurotas ceruas ne fluat ad timidas.
Sic catulus nequam perrexeris, ito sub umbras,
 Nec Sparta dignus, nec generis titulis.

LACAENA quum filium in acie cecidisse audisset: timidi, ait, lugeantur, ego uerò te fili sine lacrymis, ac læta sepelio & meum, & Lacedæmonium. Quum audisset quædam filium & saluum esse, & ab hostibus fugisse, illi scripsit: Mala fama de te uulgata est. Aut igitur eam quamprimum elue, aut ne sis. Alia quum filij ex pugna fugissent, ad illamq; uenirent: Quò, inquit, recurritis fugientes mala mancipia? An unde egressi estis reuersuri? sublatis uestibus uentrem illis ostendens. Quædam aduentantem filium quum uidisset, rogauit quidnam patria ageret. Illo autem respondente: omnes periere, correptam in ipsum testam immisit, & occidit dicens: Ergo te malum nuncium misere nobis? Quodam matri generosam fratris mortem narrante: Et non turpe est, illa inquit, à tali comite aberrasse? Alia quinque filijs ad bellum emissis, in primis suburbijs substitit pugnæ euentũ expectans. Quum igitur quidam uenisset, ipsiq; percontanti nunciasset, filios omnes perisse: Atqui non hoc, inquit, rogabam malum mancipium, sed quid patria agat. Quum uerò is respondisset illam uincere: Libens igitur, inquit, etiam filiorum mortem accipio. Alia sepeliens filium, quum pauper quædam uetula ad ipsam accessisset dixissetq;: O mulier fortunæ. Per Gemellos, inquit, bonæ. Nam qua

gratia illum pepereram, ut pro Sparta periret, id mihi euenit. Quum quædam mulier Ionica sua quadam textura gloriaretur, quòd esset sumptuosa, Lacæna quum quatuor ei filios omni uirtute præditos indicasset: Talia, inquit, oportet esse bonæ probæq; mulieris opera, & in his extolli atq; gloriari. Alia quum filium malè apud hospites uersatum esse audisset, ad illum scripsit: Mala de te fama uulgata est, aut illam dilue, aut ne sis. Itidem quum Chiorum exules Spartam profecti, Pædaretum in multis accusarent, illis ad se accersitis, ijsq; auditis quibus accusabatur, mater Teleucia, quòd filius delinquere uidebatur, has ad eum literas dedit. Mater filiolo: Aut meliora fac, aut istic mane, abiecta spe, te saluum Spartæ esse posse. Alia, quum iniuriarum filius esset accusatus: Fili, inquit, aut crimine, aut uita teipsum absolue. Alia filium claudum in aciem præmittens: Fili, inquit, uirtutis inter eundum memento. Alia quum filius ex acie uulnerato pede rediret, ualdeq; doleret: Si uirtutis, inquit, fili memineris, & dolore carebis, & fiduciam habebis. Lacon in pugna uulneratus quum ire non posset, quadrupedis more sese agebat. Sed quum ipsum irrideri puderet, mater ad eum: Et quanto est, inquit, fili melius, fortitudine lætari, quàm pudore ob stolidum risum affici? Alia scutum filio præbens, ipsumq; exhortans: Fili, inquit, aut hoc, aut in hoc. Alia proficiscenti ad bellum filio scutum tradens: Hoc, inquit, pater tibi seruauit: igitur tu quoq; serua, aut ne sis. Alia ad filium dicentem, se paruum habere ensem: adde, inquit, & gressum. Alia quum audisset filium in acie fortiter facientem interisse: Meus, inquit, nimirum erat. Sed alterum ob timiditatem saluum esse accipiens: Non enim meus erat, inquit. Alia quum in pugna filium

perisse

perisse accepisset, quo fuerat ordine locatus: Deponite, inquit, eum, ac locum illius suppleat frater. Alia publicam celebrans pompam, audiuit filium in acie quidem uicisse, sed ex uulnerum multitudine mori. Quare coronam minimè deposuit, uerum iactabunda ad proximas: Quanto, inquit melius est, ô sodales, in acie uincentem mori, quàm Olympia uincentem uiuere? Quum quidam sorori narraret generosam filij eius mortem, ea dixit: Quantum ex ipso gaudij concepi, tanto propter te dolore afficior, qui tam præstantem uirtute comitem reliqueris. Lacænam quidam quum per nuncium tentasset, an secum rem habere consentiret: Quum inquit, puella essem, patri parere didici, itaq; feci. At mulier facta, uiro. Si igitur me iusta rogat, id primo ipsi faciat manifestum. Lacæna uirgo paupercula percontata, quam dotem ei qui se duceret uxorem datura esset: patriam pudicitiam, respondit. Alia interrogata, an ad uirum accessisset: Nequaquam ego, inquit, sed uir ad me. Quædã quum occultè compressa foret, fœtumq; corrupisset, abortum faciens, adeò patienter dolores tulit, nullam emittens uocem, ut & parentes, & alios multos qui propinqui erant, latuerit. Nam dolorum magnitudinem turpitudo adiuncta superauit. Lacæna quum uenderetur, percontata quid facere sciret: fidelis, inquit, esse. Alia captiua facta, quum interrogaretur quid facere sciret: domum, inquit, bene gubernare. Interrogata quædã à nescio quo, an bona futura esset si ipsam emerit: etiam si non emeris, inquit. Alia quum uenderetur, præcone percontante, quidnam facere sciret: libera esse, inquit. Ac posteaquam emptor imperauit quædam liberæ minus conuenientia, quum dixisset: Flebis, qui tibijpsi talem inuideris possessionem, se interfecit.

FINIS.

IOANNES REGIVS NICOlao Franco Pontifici Taruisino, Legato Apostolico felicitatem.

LVTARCHI Chæronēsis Philosophi cum primis eruditi opusculum, in quo monstrare conatur, bruta quoq; animalia non minus quàm homines ratione uti, nuper exercitationis gratià è Græco in Latinum transtuli sermonem. Id tametsi munus fortasse dignum grauitate tua uidetur, eò tamē nomini tuo dicaui, ut apertè cognosceres, me tibi omnia mea propter aßiduam in me liberalitatē tuam debere. Huc accedit, quòd speraui te non minimum uoluptatis ex huius libelli lectione percepturū. Nam neq; uulgaris est quæstio, & hic lepidè adeò tractatur, ut non minus ad delectationē, quàm ad cognitionem cōposita uideatur. Nam Vlysses Græcorum astutißimus Circen illam ueneficam nobilißimam rogare fingitur, ut ad socios iā sibi redditos, quotquot alios detineret Græcos in feras mutatos, pristinæ restituat figuræ, quò illos secum incolumes in patriam reducere poßit. Contrà Circe se id non effecturam ait, nisi prius eorum aliquem rogarit, utrum uitam brutorum, an humanam uiuere malit. In disputationem igitur descendit Vlysses cum quodam Gryllo, qui in suem fuerat conuersus. Is quum utranque se uitam expertum esse dicat, ualidis adeò colligit argumentis, bruta quàm homines in multò meliore esse conditione, ut Vlysses ille callidißimus eloquentißimusq; illi nequeat confutare. Si quando igitur per negotia publica tibi hæc legere uacarit, facilè dijudicabis, non sine causa eam quæstionem à præstantißimo Philosopho fuisse tractatam. Vale, Præsulum eximium decus. Patauij pridie Nonas Martias. M. CCCC. LXXXVIII.

PLVT

PLVTARCHI CHAERONEI DIALOGVS, QVOD BRVTA ANIMALIA RATIONE VTANTVR.

Ioanne Regio interprete.

COLLOCVTORES.

VLYSSES, CIRCE, GRYLLVS.

VLYSSES.

EQVIDEM, ô Circe, hæc mihi & didicisse uideor, & in posterum quoque recordaturus. Sed libenter ex te audirē, an quos hic alios detineas Græcos unà cum ijs, quos ex hominibus lupos leonesq́; fecisti. CIR. *Et multos quidem, ô dilecte Vlysses. Sed quorsum hoc rogas?* VLYS. *Quòd Hercule apud Græcos præclaram mihi uideor gloriā adepturus, si hisce socijs benignitate tua mihi redditis, alij rursus humanæ figuræ meis precibus restituerentur, neq; eos negligere uiderer in ferarum corporibus contra naturam consenescentes, uitamq́; adeò miseram & inhonoratam degentes.* CIR. *Iste uir propter stoliditatem non solum sibi ac socijs, sed nihil quoq; attinentibus, ambitionem suam uult esse calamitosam.* VLYS. *Aliam rursus uerborum potionem temperas, ô Circe, atque commisces, qua me proculdubio feram efficis, si tibi credam, calamitatem esse, ex fera hominem fieri.* CIR. *Quasi uerò dudum his absurdiora in teipsum non commiseris, qui relicta mecum immortali minimeq́; senescente uita, ad mortalem fœminam, ac potius, ut ego quidem sentio, iam uetulam*

uetulam, per mille adhuc incommoda properes, quò magis conspicuus ex hoc clarior'q; etiam quàm nunc sis uidearis, inane bonum, ac potius boni simulacrum neglecto uerò bono secutus. VLYS. *Esto ut ais, ô Circe: Quid enim nos de ijsdem sæpius altercari oportet? Sed istos mihi Græcos liberatos dona.* CIR. *Minimè uerò, per Hecaten, tam inconsultè, atque indicta causa: neque enim quilibet sunt è uulgo. Quare prius ipsos interroga, an uelint. Ac si se nolle dixerint, coneris, ô generose Vlysses, eloquentia tua persuadere: sin minus persuaseris, ac potius illi in disputatione superiores fuerint, satis tibi sit, quòd & tibijpsi, & socijs pessimè consuluisti.* VLYS. *Quid me, ô dea, illudis? Quonam pacto isti aut reddere, aut accipere sermonem poßint, tantisper dum asini sunt, uel sues, uel leones?* CIR. *Quiesce hominum ambitiosißime: nam ego tibi illos exhibebo & intelligentes & disputantes. Imò uerò unus satis sit, qui pro omnibus uerba & faciat, & accipiat. En cum isto disputa.* VLYS. *Et quo nomine hunc, ô Circe, nuncupabimus? aut quis hominum hic erat?* CIR. *Quidnam hoc ad disputationem? Sed si uis, eum nominato Gryllum. Ego autem uobis cedo, ne præter sententiam suam mihi gratificans disputare uideatur.* GRYL. *Salue Vlysses.* VLYS. *Tu quoque salue Grylle.* GRYL. *Quid me uis?* VLYS. *Ego uos homines natos esse scio. Cum aliorum igitur sic affectorum misereor, tum quicunque Græci in istiusmodi miseriam inciderunt, ijs maximè par est me commoueri. Circe igitur nuper supplicaui, ut ex uobis quicunque uellet mihi liberaret, pristinæq; formæ restitueret, quo nobiscum in patriam redeatis.* GRYL. *Quiescas Vlysses, ac nihil ulterius dicas: nam te nos omnes æquè despicimus,*

mus, ut qui & eloquentia & prudentia cæteris hominibus multò præstare falsò iacteris, quum ex peioribus in meliora mutationem timueris, nihil rem ipsam scrutatus. Vt enim pueri & medicorum potiones horrent, & doctorum uerbera fugiunt, quibus ex ualetudinarijs & imperitis tum firmiores, tum prudentiores fierent, sic tu alium ex alio fieri metuisti, ac nunc quoque horrescis & trepidas unà cum Circe uiuere, ne te suem lupum'ue faciat. Nobis uerò qui infinitis fruimur bonis, simul illa, simul eorum autorem deserere, ac rursus in hominem, animal omnium infœlicißimum, refectos tecum enauigare suadet. VLYS. *Tu quidem mihi uideris Grylle non faciem solum, sed etiam mentem illo poculo corruptus amisisse, absurdarumq; opinionum, & prorsus inutilium repletus esse, nisi forte consuetudinis uoluptas, quæ tibi cum isto corpore est, te blanditijs irretiuit.* GRYL. *Ex istis neutrum est uerum, ô rex Cephallenorum. Sed si disputare mauis quàm conuiciari & mordere, nos qui utranque uitam pulchrè sumus experti, è uestigio tibi persuadebimus, hanc magis quàm uestram meritò nobis adamari.* VLYS. *Id uerò perquam cupio à uobis audire.* GRYL. *Et nos itaque dicere. Sed principium à uirtutibus est sumendum, quibus uos magnopere gloriari uidemus, perinde ac si multò brutis & iustitia, & fortitudine, & prudentia, & cæteris uirtutibus præstaretis. Velim itaque mihi tu respondeas, uirorum sapientißime: nam te nuper audiui Circe quædam de Cyclopum terra narrantem, quam neque penitus ab ullo aratam, neque cultam, sola bonitate ac generositate ingenita omnes ferre fruges per se ipsam asserebas: non'ne igitur illam magis laudas, quàm montosam Ithacam, caprasq; pascentem, quæ uix operis multis, magnis'que laboribus culta,*

culta, quædam parua & tenuia, & nullo pretio digna cultoribus rependit? Et quo modo tibi graue non erit, si præter sententiam charitate patriæ responderis? VLYS. Atqui mentiri non oportet. Sed enim meam ipsius patriam & agrum magis & amo & amplector, Cyclopum uerò terram & laudo & admiror. GRYL. Hoc igitur colligemus, hominum prudentißimum alia quidem laudanda approbandaq; putare, alia uerò eligenda & amanda. Ceterum illud idem de anima quoque te arbitror respondisse. Nam in eo cum terra eadem est, quòd quæ melior est, sine labore uirtutem ut fructum per se nascentem ferre consueuit. VLYS. Esto hoc quoque ut uis. GRYL. Iam igitur concedis, brutorum animam ad uirtutis generationem natura aptiorem esse atque perfectiorem: neque enim aut iussa aut edocta, ut terra nec arata nec seminata, fert & alit unicuique natura congruentem uirtutem. VLYS. Et quanam tandem uirtute, ô Grylle, bruta sunt prædita? GRYL. Quanam rogas? Non'ne maiore, quàm hominum sapientißimus? Scrutare nanque primum, si uis, fortitudinem, qua tu quidem ualde gloriaris, neque perfricas frontem, quum audax, urbiumq; deprædator appellaris. Nam dolis, ô callidißime, & fraudibus homines, ingenuum atq; generosum belli morem sequentes, fallendiq; ac mentiendi nescios decepisti, uersutiæq; nomen uirtutis, à malitia perquam alienæ, indidisti. At ferarum certamina inter se, & aduersus uos, ut citra dolos & fraudes ullas, atque cum aperta nudaq; committantur fiducia, spectas. Veris enim nixæ uiribus iniurias propulsant, quum præsertim neque legibus subijciantur, neque pœnam timeant desertoris. Sed quum natura caueant ne superentur, ad ultimum usque repugnant, seq; inuicta conseruant. Nam neque corporibus

detentæ

detenta domantur, neq; animum despondent, sed praelijs immoriuntur. Ac multa tum quidem quum interimuntur uis, ac robur simul cum iracundia à reliquo corpore segregatum, & aliquam circa particulam collectum interficienti resistit, insultat, saeuit tantisper, dum uelut ignis undique extinguatur, & omnino perdatur. Longè uerò absunt precationes, ac supplices ueniae misericordiaeq; petitiones, procul quoq; uictoriae confeßiones. Neque enim ob imbecillitatem aut leo leoni, aut equus equo seruit quemadmodum homini homo, timidi cognomen nihil reformidans. Quascunque autem homines laqueis dolis'ue ceperunt, si grandiores quidem sunt, & cibum aspernando, & sitim tolerando, mortem seruituti alacriter praeponunt. Sed earum pulli & catuli quum per aetatem faciles educatu atque teneri sint, multis fallacijs blandimentisq; & gustu uoluptuosi contra naturam uictus breui admodum tempore & emasculantur, & corrumpuntur, & quam uocant cicurationem ac mansuefactionem, perinde atque feritatis effoeminationem subire coguntur. Ex his igitur apertè constat, & feras ad fortiter faciendum natas esse, & hominibus libertatem uel praeter naturam inesse. Id uerò illinc, ô bone Vlysses, facilè percipies, Nam in feris ad fortitudinem aequaliter se habet natura, neque maribus foeminae sunt inferiores, & ad tolerandos pro rebus necessarijs labores, & ad suscipienda pro filijs certamina. Audisti nimirum puto de Crommyonia quadam sue, quae tametsi foemina esset, multis tamē Thesеum molestijs affecit. Sphinga quoq; illā, quae omnia circa Phiceiū infesta facies, aenigmata, gryphosq;, et cauilla insolubilia cōmētabatur, nihil sapiētia iuuisset, nisi Thebanorum plerosq; robore uiribusq; superasset. Quid Telmesiā uulpē, perniciosam illam

lam & difficilē feram commemorem? Quid propinquam ſerpentem, quæ cū Apolline ſingulari certamine de oraculo Delphico prōptiſſimè decertare auſa fuiſſe memoratur? Atthen uerò deſertæ militiæ pœnam, ac potius mercedem à Sicyonio Agamemnon rex ueſter accepit, optimo cōſilio uſus: quippe qui timido homini generoſam equam pugnæq; auidam prætulerit. Sed tu quoq; ipſe pantheras & leænas ſæpenumero uidiſti, ut nihil maribus neq; animo, neq; robore cedant: uelut uxor tua, quæ dum tu bella geris, domi ad ignem ſedet: ac ne ſic quidem ut hirundines eos ulciſci poteſt, qui in ſe ac domum tuam impetum faciunt, quum præſertim Lacæna ſit, ut nihil tibi de Cariæ Mæoniæq; fœminis dicam. Ex his igitur manifeſtum eſt, fortitudinem hominibus natura non eſſe. Simul enim & fœminis ex æquo adeſſet. Vos itaq; ex legum neceſſitate, non ſponte, neq; uoluntate, ſed moribus & uituperationibus, ac uanis opinionibus ſeruientes fictam oratione fortitudinem exercetis, laboresq; ac pericula ſubitis: non quòd aduerſus hæc audeatis, ſed quia his grauiora timetis. Vt enim ex ſocijs tuis qui primum ſurgit, is leuiorem occupat remum, minimeq; illum renuit, ueritus ne ſibi grauior contingat, ſic qui uerbera tolerat, ut uulnera fugiat, & qui hoſtem ulciſcitur, ut ſupplicium aliquod mortem'ue declinet, is non aduerſus illa magnanimus, ſed ad hæc timidus eſt iudicandus. Ac ſic quidem uobis, quæ cum prudentia timiditas eſt, fortitudo uidetur. Qui uerò timor eſt peritus alia ex alijs mala fugiendi, audacia putatur. Quòd ſi uos omnino feris præſtare fortitudine ſentitis, cur poëtæ ueſtri eos qui cum hoſtibus fortiſſimè pugnant, lupis leonibusq; ac ſuibus in fortitudine ſimiles uocant? quum præſertim eorū nemo leonē aprum'ue homini ſimilem eſſe dicat? Verum ut ueloces uentis, ac pulchros

chros dijs similes aiunt esse, ueritatem istis similitudinibus excedentes, sic in præstantum fortitudine uirorum inter pugnandum ad ea quæ sunt potentiora similitudines semper referunt. Ac huius quidem rei causa est, quòd fortitudinis uelut temperatura quædam & consolidatio est animi impetus, quo sanè puro atque syncero in certaminibus feræ utuntur. Sed uobis cum ratione confusus, perinde atq; uinum cum aqua, stupet in periculis, atque omnem prætermittit opportunitatem. Quid? quòd nonnulli uestrum ne omnino quidem in prælijs sumendum animi impetum, quin seponendum, ac sobria duntaxat ratiocinatione utendum censent? ad salutis tutelam rectè, ad fortitudinem uerò & uindictam turpissimè præcipientes. Ecquo nanque modo absurdum non est, naturam a uobis accusari, quòd neque aculeos, neq; exertos serratos'ue dentes, neq; aduncos ungues corporibus uestris ingenerarit, quum ipsi arma animæ ingenita auferatis atq; hebetetis? V L Y S. *Papæ Grylle præstans mihi dicendi magister fuisse uideris, qui nunc quoque ex hara tam floride, tamq; uehementer de causa proposita dicere cœpisti. Sed cur deinceps de temperantia quoque non disseruisti?* G R Y L. *Quia putabam te prius quæ iam dicta sunt, refutare uelle. Sed idcirco de temperantia, opinor, audire properas, quòd continentissimæ fœminæ iactaris esse maritus, teq; putas magnum continentiæ dedisse documentum, quia Circes nuptias contempsisti. Sed ne hac re quidem feris quicquam continentia præstas: neque enim cum dijs seq; melioribus appetunt coire, uerum potius & uoluptates & amores cum ijs quæ sui generis sunt, conferre inireq; solent. Quare haudquaquam mirandum est, si ueluti Mendesius caper in Aegypto cum multis mulieribus formosis conclusus, minus promptè cum*

D *illis*

illis se miscere, sed ad capras potius cum stupore quodam ferri memoratur: sic tu quoque consueta gaudens Venere, quum sis mortalis, cum dea coire noluisti. Penelopes uerò continentiam crocitantes mille cornices irridendam & contemnendam ostendunt, quarum singulæ mortuo marito, non exiguo tempore, sed nouem hominum ætatibus uiduæ perseuerant. Ita speciosa Penelope tua qualibet cornice gloria continentiæ nouies inferior est iudicanda. Sed quoniam me rhetoricum esse cognouisti, agè quodam sermonis ordine utamur: ac primum temperantiæ definitionem dispiciamus, deinde generatim cupiditates diuidamus. Temperantia igitur cupiditatum quædam est contractio & dispositio, externas quidem ac inuectitias superfluasq; tollens & abijciens, pro tempore autem necessarias atq; naturales exornans. Appetituum uerò multiplices differentias esse quis ignorat? Potus nanque & naturalis est & necessarius. Veneris autem cupiditates, quibus natura principium tribuit, quoniam citra has quoque bene quis se habere potest, naturales quidem, sed non necessariæ sunt appellatæ. Quod uerò genus neq; ex necessarijs, neq; ex naturalibus constat, sed propter boni imperitiam ab inani opinione ex ijs quæ extraria sunt confusum est, parum abest quin omnes in uobis naturales appetitus multitudine oppresserit & occultarit. Sic autem se gerit, ut turba hospitum aduena, quæ in urbem admissa indigenis ciuibus uim afferre conetur. At feræ haudquaquam locum extrinsecus inuectis cupiditatibus suis in animis relinquunt, ac in ipso uictu longè ab inani gloria tanquam à mari semotæ laute opipareq; uiuere appetunt nihil, sed ut continentes sint, ac potius bene, ac ex naturæ lege non multas quidem cupiditates ingenitas disponant, externas uerò

& alie

& alienas reijciant, maximopere curant. Ac me quoque ipsum non minus quàm te nunc aurum stupefaciebat: quippe quod nulli aliarum opum uideretur esse comparandum. Sed argentum quoque ac ebur me capiebat. Qui uerò istis abundasset, is mihi uir & beatus, & dijs esse amicus uidebatur, siue Phryx, *siue* Car, *siue* Dolone *obscurior genere, siue* Priamo *infortunatior esset.* Ita *semper à cupiditatibus pendens, neq; gratia, neq; aliarum rerum uoluptate, quæ sunt copiosæ ac satis superq; faciunt, meam afficiebam uitam, utpote qui maximorum bonorum mihi indigere expersq; esse uiderer.* Etenim *quum te olim, ut memini, in* Creta *precioso indutum pallio uidissem, neq; prudentiam, neque uirtutem tuam admirabar, sed tunicæ subtiliter ac eleganter elaboratæ, chlamydisque purpureæ crispitie ac pulchritudine stupescebam.* Nonnihil *me fibula quoque mouebat aurea, ut quæ torno ueluti ludicrum quoddam esset fabrefacta.* Te *uerò sequebar illis stupefactus, neque minus quàm amans mulier attonitus.* Nunc *uerò istis liberatus opinionibus uanis atq; purgatus, aurum quidem & argentum uelut alios lapides & despicio & conculco: profundo autem ac molli cœno obsitus, in quo recumbam quieturus, quàm tuis omnibus uestibus & tapetibus magis, per* Iouem, *lætor.* Nam *earum libidinum quæ extrinsecus inuehuntur, nulla in nostris animis inuenitur, sed necessarijs cupiditatibus atque uoluptatibus uita nostra plurimum exigitur: his autem quæ necessariæ non sunt, sed duntaxat naturales, neque inordinate, neque insatiabiliter adhæremus.* Ac *primum sanè has percurramus.* Quæ *igitur ex bene olentibus, atque ex ijs quæ fracta mouent odoratum, habetur uoluptas, præterquā quod utilitatem simplicem gratis præbet, usum quendam simul ad*

cibi cognitionem tribuit. Siquidem lingua & suauis & acris, & austeri dijudicatrix & est & dicitur, quando illius peritia sapores permixti quandam sumunt confusionem. Sed noster odoratus quum saporum omnium cognitor sit, multoq; diligentius regijs prægustatoribus uniuscuiusque uires præsentiat, id quod naturæ quidem conueniens est assumit, alienum autem reijcit, neq; gustum lædere tristitia'ue afficere permittit. Quin si quid mali inest, priusquam noceat, deprehendit & damnat. Alijs uerò nequaquam solicitamur, ut uester olfactus odores & cinamoma, & nardos, & folia, & calamos Arabicos egregia quadam arte, siue pigmentaria, siue medicatoria, siue unguentaria uocetur, in unum confundere, simulq; deuorare cogit, multis emptam pecunijs, effœminatamq; ac puellarem, & penitus inutilem uoluptatem. Quæ quidem licet istiusmodi sit, tamen non fœminas solum omneis, sed etiam uirorum quamplurimos ita corrupit, ut ne cum uxoribus quidem suis rem habere uelint, nisi pastillis unguentisq; redolentes ad concubitum ueniant. Atqui & apros scrophæ, & hircos capræ, & aliæ fœminæ sui quæque generis mares proprijs odoribus belliciunt, nitidum'que rorem ac prata, & uirentem herbam redolentes communi beneuolentia ad suas nuptias feruntur. Sed neq; fœminæ aut se fucant, aut libidini deceptiones & incantamenta & denegationes prætendunt, neque mares Veneris concitati stimulis, mercede labore'ue, aut seruitute uel precibus generationis opus mercantur. Quin potius suo tempore sine dolis ullaq; mercede uoluptati Veneriq; indulgent. Posteaquam autem congruo anni tempore Venus ipsa ut plantarum germina, sic animalum libidinem excitauit, statim extinguitur, quum neque fœmina post

post conceptionem sequatur marem, neque mas fœminam solicitet. Tum paruo in honore ac fragili apud nos est uoluptas. Sed naturæ ipsi omnia concedimus. Vnde ad hoc usque tempus in ferarum genere neq; maris cum mare, neq; fœminæ cum fœmina commixtio libidinis gratia nequaquam inuenitur. Vestri autem generis talia sunt quamplurima, eorumq; qui egregij habentur, ut nihil de humili uulgo dicam: Siquidem Agamemnon se in Bœotiam contulit, ut Argæum, qui clàm aufugerat, uenaretur. Sed falso mare uentosq; causatus, in Copaida paludem se formosus pulchre iniecit, quò amoris flammam illic saltem extingueret, seq; ab ea cupiditate uindicaret. Quid? Hercules non'ne eodem modo imberbem amicum secutus Argonautarum principes prodidit atque fefellit? Quid? non'ne quidam uestrum in Pythij Apollinis templi testudine scripsit, Formosus Achilles, quum iam filium Achilles ipse sustulisset? Ac eam quidem inscriptionem adhuc ibi esse audio. At si gallus gallum ineat, quamuis Gallina absit, uiuus comburitur, uatis cuiuspiam aruspicis'ue iussu facinus perpetratum magnum & atrox esse denunciantis: ita homines quoq; ipsi confiteantur necesse est, temperantiam maiorem quàm sibi feris inesse, neque ab illis per uoluptates naturam uiolari. Sed intemperatam libidinem uestram, quamuis legem habeat adiutricem, natura tamen intra terminos nequaquam potest coërcere. Illa uerò cupiditatibus perinde atque torrente impulsa, sæpenumero in rebus uenereis grandem contumeliam & turbationē naturæ perpetrat & confusionem. Etenim cum capris & suibus, ac equabus se commiscere & uiri tentarunt, & fœminæ propter ferarum mares insanierunt. Ex huiuscemodi uerò nuptijs & Minotauri & Aegipanes, & ut ego quidem

puto, Sphinges & Centauri uobis oriuntur. Et *canis quidem aliquando propter famem aliquid hominis uorare necessitate cogitur, & auis interim gustare, sed ad coitum homine abuti nulla unquam fera conata est.* Homines *autem & ad ista, & ad complura alia uoluptate ducti feras quam iniquissimè uiolant.* Quum *uerò sint adeò improbi atque incontinentes circa iam dictas cupiditates, in necessarijs quoque multò brutis esse inferiores monstrantur. Illæ autem in cibis & potibus consistunt, quorum id quod est suaue, nos quidē semper cum quadā sumimus utilitate: at uos magis uoluptatem, quàm cibi naturam sequentes multis & diuturnis implicamini morbis, qui nimirum ex uno repletionis fonte hausti, corpora uestra spiritibus uarijs ac perniciosis uentositatibus inflant.* Nam *primum omnium unicuiq; animalium unus cibus natura conuenit, his quidem herba, illis autem radix uel fructus.* Quæcūq; *uerò sunt carniuora, & nullum aliud cibi genus appetunt, neque debilioribus alimenta rapiunt: nam & ceruum leo pascere sinit, & ouem lupus, quatenus natura permittitur.* At *homo fertur ad omnia, uoluptatibus & ingluuie ductus, omnia experitur, omnia gustat, & ueluti nondum quid sibi proprium conueniensq; sit cognoscat, solus ex omnibus animantibus omnium uorator est factus.* Ac *primum carnibus uescitur, nulla indigentia difficultate'ue coactus: quippe cui à plantis atque seminibus alia & alia citra ullum laborem suo quæq; tempore uindemiare sumereq; ac decerpere semper liceat, sed propter delicias rerumq; necessariarum satietatem epulis incongruis, atque immundis animalium iugulationibus, multò crudelibus immanissimis abutitur feris.* Nam *sanguis & cædes & carnes, miluio lupoq; & draconi peculiaris est cibus, homini uerò*

uerò obsonium conuenit. Qui quum in omne genus sæuiat, non ut feræ à plurimis abstinet, paucisq; bellum infert propter uictus necessitatem, sed neque uolatile, neque aquatile, neque terrestre mensas, iam à uobis mansuetas hospitalesq; dici cœptas, fugere potest. Enimuero quid opsonia ciborumq; condimenta cõmemorem? quum ferarum natura nulli inutilium uanarumq; artium tribuat locum. Necessarias autem neque ab alijs importatas, neq; mercede doctas, ex se ipsa ueluti simul natas promit. Neq; enim meditatione aut conglutinat, aut solerter & acutè uniuscuiusq; speculationem compingit. Ac Aegyptios quidem omnes medicos esse audiuimus, ferarum autem unaquæq; non sibi modò per se ipsa medendi perita est, uerum ea quoque quæ ad uictum, robur, uenationem, custodiamq; spectant, tantumq; musicæ, quantum cuiusq; naturæ conuenit, pulcherrimè per se tenet. Nam unde nos unquam didicimus, quando ægrotamus, ad flumina cancrorum gratia ire? Quis uerò testudines docuit, postea quam uiperam comederint, origano pasci? Quis Creticas capras sagittis percussas dictamum, quo gustato spicula statim è corporibus excidant, persequi monuit? Etenim si dicas harum optimum naturam esse magistrum, in excellentissimum atque sapientissimum principium ferarum prudentiam refers. Quam quidem si neq; rationem, neque prudentiam nominandam putabis, uide quo modo illi pulchrius & honorificentius nomen excogites, ut re ipsa uim quoq; meliorem admirabilioremq; præ se ferre uidetur. Quæ quum neque indocilis, neq; inerudita, sed per se ipsa potius edocta sit atque perfecta, non impotentia, sed fortitudine, ac naturali uirtutis perfectione uestram discendi sciendique cupiditatem ualere permittit. Quoscunq; igitur ferarum homines in delicijs usibusq; habentes

docent ac exercent, eæ uel præter corporis naturam ingenij solertia quæ traduntur facilè percipiunt. Nam ut taceam catulos uestigare, pullos edoctos gressus ad numeros quosdam glomerare, corui loquuntur, canes per rotas circulares exiliunt, equi & boues in theatris discubitus & saltationes, & in pedes monstrosas erectiones motionesq́, hominibus quoq; sanè quam difficiles, edocti atque reminiscentes diligenter effingunt. Ex hoc uerò facilè colligitur, nihil utilius docilitate feras habere. Quòd si nos artes discere non credis, eas quoque à nobis doceri perdisce. Etenim perdices pullos fugientes se occultare, ac resupinos iacentes se glebа terræ pedibus apprehensa cooperire docent. Ciconiarum quoque pullis uides in tectis ut periti inexpertis præsto adsint ad uolatum. Lusciniæ uerò pullos suos cantare prædocent. Ac si qui capiantur adhuc rudes, in hominumq́; manibus nutriantur, peius canunt, ut qui ante legitimum tempus à doctore subtracti sint. Ac sanè posteaquàm in hoc corpus descendi, illos sermones perquam miror, quibus doctores me persuadebant, ut omnes animantes præter hominem irrationales ac mentis expertes putarem. VLYS. *Nunc igitur tu Grylle mutatus es, ouemq́; rationalem & asinum esse demonstras?* GRYL. *Imò uerò ex ijs ipsis te coniectare maximè decet, optime Vlysses, ferarum naturam esse neque rationis, neq; intellectus expertem. Ac ueluti arbor non est alia magis minus'ue inanimata, sed omnes æqualiter se habent ad insensibilitatem, quòd earum nulli anima inest, sic animal non uideretur alio uel tardius, uel indocilius, nisi omnia rationis intellectusq; capacia magis ac minus alijs quidem alia quodam modo forent. Enimuero animaduertere licet, nonnullorum stoliditatem ac torporem aliorum astutijs calliditatibusq́;*

depre

deprehendi, si quando uulpi lupo'ue, aut apiculæ asinum uel ouem compares, perinde atq; si tibijpsi Polyphemum, uel auo tuo Autolyco illum Corinthium conferas Homerum. Neq; enim puto feras tantum inter se differre; quantum homini homo sapientia, ratiocinatione ac memoria præstat. VLYS. *At uide Grylle, ne graue atq; uiolentum sit, ijs rationem concedere, quibus dei cognitio ingenita non est.* GRYL. *Et postea qum sis adeò sapiens ac elegans rerum discriminator, te ex Sisypho natum esse non dicemus.*

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI, PROBLEMATA.

Petro Lucensi interprete.

VID *est, quod noua nupta qum in matrimonium datur, ignem & aquam iubetur attingere? An quòd in elementis ac principijs eorum alter maris, altera fœminæ locum tenet, & is principium motionis inijcit, illa uerò subiecti ac materiæ uim habet? An quòd ignis purgat, aqua uerò circumfert ac lustrat: uxorem uerò puram & castam permanere oportet? An aliud potius? quòd quemadmodum ignis humoris expers, nec alit quicquam & ieiunus est atque aridus, aqua uerò sine calore sterilis est & ignaua: sic mas & fœmina nisi coëant, disiuncti languescant & nihil efficiant necesse est?*

Quorum coniunctio in matrimonium coeuntibus conuictum perficit, qui deferendus non est, & omnis fortunæ casus communiter subeundus, etiamsi nullius boni, nisi ignis & aquæ participes inter se fut uri sint.

QVID est, quòd nec plures, nec pauciores, sed quinque tantummodo faces in nuptijs accendunt, quas Cereos appellant? An illud est quod Varro prodidit, imperatores tribus uti solitos esse, Aedilibus plures adhiberi? moris est autem, ut ab Aedilibus qui uxores ducunt, faces accendant. An quòd quum plurimis in rebus numeris utantur, tum cæteris melior ac perfectior sit, & ad nuptias impar nūmerus conuenientior atque aptior habeatur? Par enim numerus & interuallum suscipit, & eius paritas aduersatur ac pugnat. Impar uerò omnino scindi non potest, sed si diuidatur, semper aliquid commune relinquit. Ex omnibus uerò imparibus numeris quinarius potißimum nuptialis est. Tria enim primum imparis locum tenent, duo uerò paris: ex quibus tanquam ex mare & fœmina quinarius commiscetur numerus. An illud magis, quòd quum lux generationis signum sit, mulier uerò non plureis, quàm quinque uno partu natura potest ædere, idcirco totidem utuntur facibus? An quòd deos quinq; precari eos putant, qui matrimonio coniunguntur, Iouem adultum, Iunonem adultam, Venerem, Suadelam, & in primis Dianam, quam etiam in partu & doloribus mulieres inuocant?

CVR Romæ quum Dianæ multæ sint ædes, eam solum quæ in angiportu est, qui Patricius dicitur, uiros ingredi nefas est? An ob eam fabulam, quæ dicitur, quendā quum eo in templo mulieri, quæ Dianam salutatum uenisset, uim attulisset, à canibus discerptum fuisse? Inde orta superstitione homines ingressu abstinuisse?

QVVR

QVVR in cæteris Dianæ templis ceruorũ cornua plane affigunt, in Auentino boum tantummodo suspendere consueuerunt? Quid ita? an id ueteris casus memoria & recordatione fieri putandum est? Ferunt enim in Sabinis Antroni Coratio bouem insigni specie ac magnitudine natam fuisse. A diuino deinde quodam monitum, si quis eam bouem in Auentino Dianæ immolasset, fatum esse, eius qui rem diuinam fecisset ciuitatem, totius Italiæ imperio potiri. Hominem re credita ut bouem immolaret statim Romam uenisse. Seruum interim Seruio regi clàm rem omnem indicasse, illum è uestigio Cornelio sacerdoti imperasse, ut Atroni, antequam is rem diuinam faceret, in Tyberim se abluerent rite preciperet: Sic enim eos qui litare uellent, facere consuesse. Antronem cupidè profectum lauisse. Seruium interim occupasse, ac Dianæ bouem immolasse, & cornua templo affixisse. Hoc Iuba monumentis mandauit, & Varro. Nisi quòd Antronis nomen Varro non prodidit, nec à Cornelio sacerdote, sed ab æditua deceptum fuisse dicit.

CVR eos qui in agro externo diem suum obijsse falso nunciati sunt, si postea reuerterint, ianua in domum non admittuntur, sed per tegulas ascendentes intrò seipsos demittunt? Varro enim omnino causam fabulosam tradit. Dicit enim bello Siculo nauali pugna commissa, quum eo prælio multos occidisse falsò nunciatum esset, omnes postea reuersos breui interijsse. Vni autem ianuam ingredi conanti temere clausam obstitisse, nec quum aperire conaretur, potuisse. Hominem ibi pro foribus consopitum in somnis speciem uidisse, qua super tectum per imbrices descensus in domum, ac delapsus ostenderetur. Quo facto felicem fuisse, & ad senectutē peruenisse. Inde posteris morem

fuisse

fuisse proditum. Sed uide ne hæc quodammodo Græcis ac nostris similia esse uideantur: non enim castos putabant, nec illis omnino admiscebantur, sed procul à templis arcebant, quibus funus tanquam mortuis & exequiæ factæ fuissent. Ferunt autem quendam, qui hac superstitione huic religioni obnoxius teneretur, Aristinum nomine, Delphos misisse, qui Deum suo nomine precarentur, ut eum quibus ob hunc ritũ difficultatibus teneretur absolueret: Pythiam illis respondisse, quæcunq; purpurea facere consuesset, ubi omnia rite obijsset, tum dijs immortalibus sacrificaret. Aristinum oraculo accepto, ac propè cognito, sese quasi modò in lucem æditũ mulieribus lauandum, obligandum, lactandumq; præbuisse: sic deinde cæteros omnes Hysteropotmos appellatos facere instituisse. Sunt qui dicant morem hunc ante Aristinum fuisse, & antiquum morem esse. Mirari ergo non oportet, si Romani quoq; eos, qui semel sepulti mortuorum numerum tenuissent, limẽ ingredi prohiberent: quippe qui uel egredientes rem diuinam faciunt, & sacrificio facto igrediuntur, sed desuper per impluuium descendere iubebant. Piacula planè omnia sub diuo obire consueuerunt.

Ὑστερόποτμοι

CVR institutum est, ut mulieres cognatos ore osculentur? An, ut multi putant, quòd his uini usus interdictus esset, & idcirco ne bibentes laterent, sed domesticorũ congressu redarguerentur, osculandi consuetudo inducta est? An probabilior huius rei causa est quam scripsit Aristoteles: Illud enim iam uulgatũ, & quod iampridem heroicis temporibus factum fuisse dicitur, in Italia mulieres Troianæ, ut uidetur, facere ausæ sunt? Nam quum ad Italiæ littus appulissent, & uiri ad unam omnes relictis nauibus in terram descendissent, naues incenderunt, quòd diuturni,

Maro in Sicilia factum scribit.

turni, ac longi erroris eas pertæsum esset, & maris tæderet. Metu deinde uirorum pauidæ, propinquos ac domesticos cõplexæ, osculãdo ac blande appellãdo, ut cuiq; occurrissent, facinoris conscientia salutabant. Hoc pacto mitigatis animis, & inter se conciliatis, mansit postea consuetudo, ut hac inter se comitate uterentur. An magis hoc tributum est mulieribus, quò simul & honore & potestate augerentur, si multos cognatos ac propinquos habere uiderentur? An quòd cognatorum connubijs lege prohibitis, hoc comitatis genus ad osculum usque processit, & hoc solum cognationis signum, & communicatio relicta est? Superioribus enim temporibus, quæ se aliqua necessitudine attigissent, uxores non ducebant, quemadmodum ne nunc quidem sorores. Sed non ita pridem factum est, ut neptes uxores ducere permitterent. Vir quidam sane pauper, cæterum bonus, & in primis popularibus acceptus, quum neptem cui dos ampla esset relicta, in matrimonium accepisset, locuples ex eo & copiosus factus est. Eius rei accusatus, iudicio multitudinis absolutus est: plebiscitum deinde factam, ut in ducendis uxoribus ad neptes usq; ascendere liceret: superior enim necessitudo prohiberetur.

QVID est, quòd uir ab uxore, uxor à uiro dono aliquid accipere prohibetur? An quòd, ut Solon scripsit, morientium donationes ratæ sunt, nisi quis, inquit, necessitate coactus aut ab uxore persuasus: necessitatẽ enim quasi uim afferentem accepit: uoluptatem uerò quasi decipientem. Sic uxorum donationes ac uirorum* suspicione non caruerũt. An quòd uilissimum beneuolentiæ signum donatio sit? Dant enim & alieni, & qui non amant. Idcirco hoc dandi lenocinium ex matrimonio sustulerunt, ut non mercenarium, sed gratuitum & spontaneum sit hoc totum*

**excepit.*

**intelligendæ ueniunt.*

amare & redamari. An quòd ab alijs accipiendo corruptæ alienos admittunt, grauißimum uisum est gratis suos diligere? An illud potius, quòd uiri & uxoris rem communem esse oportet? Nam qui quod datum est accipit, is quod datum non est id alienum esse censere didicit. Quo fit ut exiguum inuicem dando totum perdant.

QVID est, quod à genero ac socero ijsdem aliquid dono capere non licet? An idcirco à genero, ne fortè per parentē munus ad uxorē redire uideatur? à socero autem quòd qui nihil dedisset, cū nihil accipere par esse uisum est?

CVR siue ex agro, siue peregre domum redeant, qui uxores domi habent, aduentus sui nuncios præmittunt? An quòd hoc eius esse censent, qui se absente uxorem nihil improbè facere sibi persuadeat, derepente uero & inopinatò subuenire insidiatoris, idcirco uxorum expectationi ac desiderio, bonis eas nuncijs afficiendo, quamcitißimè satisfieri student? An illud potius, quòd scire nimium auent, si saluas domi, ac sui desiderio affectas sint offensuri? An quòd pluribus domi negotijs in administranda re familiari absentibus uiris uxores occupentur, & cum domesticis plerunque discordent, ut his omnibus remotis, iucundè ac tranquillè ab uxoribus excipiantur, de suo eas aduentu prius fieri certiores uolunt?

CVR deos salutantes caput operiunt, uiris autem dignitate præditis, & honore dignis, si quo casu occurrerint, caput aperiunt? Hoc enim illam quoq; dubitationem uidetur augere. Nam si quæ de Aenea feruntur uera sunt, ut prætereunte Diomede caput operiens rem diuinam fecerit, rationem habet, nec repugnat, ut quemadmodum in occursu hostium caput uelemus, sic amicis ac bonis uiris obuiam facti capita detegamus. Nam quod ad deos pertinet

tinet, id proprium non est, sed casu accidit, & ab illo seruatum postea mansit. Quòd si aliud dicendum est, uide ne illud solum quærendum sit, quamobrem deos uenerantes capita uelentur. Alterum uerò consentaneum est. Potentioribus enim occurrentes idcirco caput aperiunt, non ut eis aliquid addant, sed ut inuidiam potius detrahant, ne pares dijs immortalibus honores poscere, ne'ue eodem cultu delectari uideantur. Deos uerò idcirco sic adorabant, ut aut operiendo capite seipsos humiliores redderent, aut metu, ne quid ignominiosum ac triste inter precandum aliunde auribus accideret, idcirco uestem ad aures usq; attollebant. Hoc autem eos uehementer uitasse, ex eo facilè perspici potest, quòd oraculum adeuntes æra pulsari, & quammaximum strepitum fieri uolunt. Aut illud est quod Castor dicit, mores Romanos Pythagoricis comparans, Genium qui unicuique nostrum inest, deos qui extra sunt rogare, & caput uelando supplicare, animi scilicet uelamētum ac reuelationem per corpus quodam ænigmate ostendentem.

QVID est, quòd Saturno capite aperto immolant? An quòd uelandi capitis ritum Aeneas tradidit, Saturni uerò sacrificium peruetustum est? An illud potius, quoniam dijs cœlestibus immolantes uelantur, Saturnum uerò subterraneum & terrestrem Deum esse arbitrantur? An quòd ueritas occuli obscurari'ue non potest, ueritatis autem parentem ac deum Romani Saturnum habent? Sed quid est, quòd Saturnum ueritatis patrem ducunt? An quòd ut pleriq; Philosophi censent, Saturnum tempus esse existimant, ueritas autem tempore inuenitur? An illud, quòd fabulosa illa Saturni tempora, qui iustißimus omnium fuisse dicitur, ueritatem maximè coluisse uerisimile est?

QVID

QVID est, quòd Honori aperto capite rem diuinam faciunt? An quia splendidum quiddam & illustre, & apertum ac late patens gloria? quam ob causam honestis ac bonis uiris caput aperiunt, eadem adduci uidentur, ut eiusdem cultus cognominem Deum eodem more uenerentur.

QVID est, quòd filij quidem tecto capite parentes efferunt, filiæ uerò nudo ac sparsis crinibus? An quòd patres tanquam deos à maribus coli conuenit, quos tamen eosdem filias luctu prosequi magis deceat? utrinque enim quod suum est lex tribuens, ex ambobus quod oporteret & deceret, efficit. An ea lugenti accommodata sunt quæ sunt inusitata? consueuerunt autem magis operto capite mulieres, at uiri contrà aperto in publicum prodire. Apud Græcos enim si quid aduersi acciderit, ut mulieres tonderi, sic uiri comas alere consueuerunt, quòd uiri tondere, mulieres uerò promißiores habere crines moris est. An filios ob eam quam diximus causam uelari mos est? Nam ut Varro dixit, filij sic sepulcris parentum obuersantur, quasi deorum templis, pari cultu utrosque uenerantes: Quorum in bustis cumprimum in os aliquod inciderint, eum qui mortuus sit, in deorum numerum relatum esse dicunt. Mulieribus autem ne aperto quidem capite omnino licebat. Est enim proditum memoriæ, Sp. Carbilium primum Romanorum omnium sterilitatis causa uxorem repudiasse. Hunc secutus Sulpitius Gallus idcirco uxori nuncium remisit, quòd eam in caput uestem deducere animaduertisset. Idem fecit P. Sempronius, quòd eius uxor ludos funebres spectasset.

CVR Terminum, cui Terminalia faciunt, Deum putantes, nihil ei animatum sacrificant? An quod terminos Romulus agro statuit, quò progredi, ac uicinos mulctare licitum

esset

esset, atq; omnem agrum proprium existimare, quò, ut Lacon dicit, hasta perueniant? Numa uerò Pompilius, uir ciuilis ac iustus, & in primis sapiens, agri terminos cum finitimis constituit, & ipsis finibus Terminum ominis causa nominans, quasi præsidem, & amicitiæ ac pacis custodem, ab omni cæde, ac sanguine eum incontaminatum conseruari oportere existimauit. Terminus deus.

QVID est, quòd ancillis ædem Matutæ ingredi fas non est, unam uerò tantum mulieres introducunt, quam alapis cædunt? An quia hanc unam ita pulsari, signum est seruas aditu prohiberi? Reliquas autem propter fabulas repellunt? Ino enim uirum rem cum serua habere suspicata filium deperijsse dicitur. Seruam uerò Græci ex Aetolia oriundam fuisse dicunt, nomine Antipheram. Ex quo apud nos in Chærone pro æde Matutæ æditui lorum tenens pronunciat: Non seruam ingredi, non seruum: non Aetolum, non Aetolam.

CVR apud hanc ipsam deam suis quidem filijs bona non optant, quam nepotibus id tribuant? An quòd Ino miti quodam & humano ingenio esse, & sororis filio mammam præbuisse, in filijs uerò infelix extitisse uidetur? An aliter potius, quòd moralis & pulchra in primis consuetudo, & multum inter necessarios beneuolentiæ comparans existimata est? fratrum sororumque filijs

QVID causæ est, quòd plerique copiosi & locupletes substantiæ suæ decimam Herculi offerebant? An quòd ille quoq; in Palatino boum, quas Geryoni abstulit, decimam immolauit? An quòd Romanos ab Hetruscis decimari solitos liberauit? An hæc historiam nec omnino ueram, nec uerisimilem habent? Herculi uerò tanquam edaci & splendido prolixè atq; opiparè parabant, & sacrificium

faciebant? An illud potius, quasi odiosas ciuibus & molestas nimias diuitias cōminuentes, & ut bonæ corporis habitudini ad summum prouectæ aliquid detrahentes, eo pacto maximè coli Herculem existimabant? Quem idcirco luxuriam coërcere & comprimere delectaret, quòd ipse paucis contentus tenuiter continenterq; uixisset?

Januarius cur initium anni.

Q V I D *est, quòd Romani Ianuarium principium anni faciunt? Antiquis enim temporibus Martius primus omnium numerabatur, quod cum multis signis perspici potest, tum eo maximè, quòd quintum à Martio & sextum, & reliquos deinceps usque ad extremum à Martio numerant. Decembrem enim nouissimum appellant, à Martio scilicet recensentes. Ex quo nonnulli opinati sunt, ueteres Romanos non duodecim, sed decem mensibus annum complesse, & ob eam rem quibusdam mensibus plures quàm triginta dies addidisse. Sunt qui monumentis mandarint, Decembrem à Martio decimum computari, hunc & deinceps subsequi Ianuarium: Februarium esse in quo & purgationibus utuntur, & mortuis parentant anno finiente. Hunc postea ordinem commutatum esse constat, & Ianuarium primum omnium numerari coeptum, quòd primo huius mensis die, quem Calendas Ianuarias appellant, primi Consules exactis regibus creati sunt. Verisimilius illud quod quidam dicunt, Martium à Romulo primum omnium fuisse numeratum, quòd homo acer ac bellicosus, atque adeo bellandi amore insanus, Marte satum se existimans, parentis sui cognomen cæteris mensibus præponendum esse censuit. Numa Pompilius deinde, uir pacatus, & pacis atque ocij studiosus, quum ciuium animos à bello ad agriculturā traducere cōtēdisset, Ianuario inter mēses principatū dedit, & Ianum quasi ciuilē & agriculturæ magis*

quam

quàm rei bellicæ studiosum ad summos honores cultumq; prouexit. Sed uide ne Numa Pompilius magis cōsentaneum naturæ, quantum ad nos attinet, principium anni sumpserit. Omnino enim eorum quæ in circulo circunferūtur, nihil est quod natura aut extremum sit aut primum, sed legē factum, ut aliud alij statuant anni principium, optimè uerò qui post hybernum tropicum annum inchoant, quum sol finem ulterius progrediendi faciat, rursus ad nos se recipit: fit enim naturale quodammodo huiusmodi principium, quo & lucis tempus nobis augetur, tenebrarum uerò & noctis diminuitur, princeps denique & totius substantiæ fluxæ autor propius accedit.

QVID est, quòd Floræ, quàm bonam deam nominant, omni florum genere templum exornantes mulieres domum myrtos non importent, præsertim quum ambitiosius cunctis germinum ac florum uarietatibus uti soleant? An illud est quod à fabulatoribus dicitur, Floram Flauij diuinatoris uxorem fuisse, quæ quum uino clanculùm uberius uteretur, deprehensam myrteis uirgis, ac flagris à uiro cæsam fuisse dicitur; inde factum esse ut myrtus in eius ædem non inferatur? Vinum tantum quum mulieres ei libant, lac appellant? An quòd à multis, tum uerò rebus Veneris castæ ac puræ sacrum illud obeunt? non solum enim uiros excludunt, sed quum solenne sacrificium faciunt, quicquid masculum est domo exigunt. Myrtum igitur quasi Veneri dicatam religiosam habent. Nam quam nunc Murciam Venerem nominant, antiquitus, ut uidetur, Myrteam appellare consueuerunt.

QVID est, quòd Latini picum uenerantur, & eo uehementer abstinent? An quòd picum uxoris ueneficio mutatum ferunt, auem deinde factum oracula edere, &

interrogantibus respondere solitum? An hoc cum incredibile, tum monstri plenum existimandum, & altera fabula multò est uerisimilior? Romulo ac Remo quum regis iussu expositi essent, non modò lupam mammas infantibus præbuisse, sed picum quoque ad infantes uentitasse, atque eos aluisse? Nam nunc quoque locis nemorosis ac syluestribus, in quibus crebro picus appareat, lupum uersari animaduersum est. An illud magis, ut aliam alij Deo auem, sic picum Marti sacrum putauerunt? Est enim natura fidens & elatus atque audax: rostrum quidem adeo firmum habet, ut robora subuertat, quum truncum sæpe pulsando ad medullam usque peruenerit.

CVR. Ianum bifrontem esse autumant? sic enim eum & fingunt & pingunt. An quòd Græcus Perrhæbus fuit? sic enim monumentis proditũ est. Is postea quum in Italiam traiecisset, & apud Barbaros consedisset, linguam simul cum uictu commutauit. An illud potius, quòd Italos agrestes ac barbaros ad humanitatem uitæ cultumq; traductos, & agros colere, & rempublicam administrare instituit?

QVID causæ est, quòd in æde Libitinæ quæ ad sepulturam pertinet uendere consueuerunt, Libitinam nihil aliud nisi Venerem esse existimantes? An hoc unum ex Numæ Pompilij commentis fuisse putandum est, ut discant homines talia non aspernari, nec tãquã rem pollutam aut sceleratam fugere? An ea re homines fragilitatis & imbecillitatis humanæ admoneri putant, quòd una & eadem dea principiũ ac finem uitæ in potestate habeat: quippe quæ ingredientibus uitam uel decedentibus præsideat? Delphis enim Epitymbiæ Veneris exigua sanè statua posita ostenditur, ad quam manes ad parentationes & libationes & elicere & euocare consueuerunt.

CVR tria mensis principia, & dies quasi quosdam legibus præstitutos habent, qui dierum idem internallum in medio capiunt? An illud uerum est quod Iuba in historia scribit, Magistratus Calendis populum uocare, & in quartum diem Nonas indicere solitos esse? Idus enim diem religiosum putabant. An illud magis, quòd lunæ uarietatibus tempora describentes tres omnino singulis mensibus lunæ mutationes fieri animaduertebant? Primam quum Soli congressa penitus occultatur. Deinde quum solis radios ac lumen elapsa, ab occasu incipit apparere. Postremo quum solaribus radijs collustrata plenilunium efficit. Nominant autem lunæ occultationem, quum scilicet non apparet, Calendas. Quicquid occulte fit, clàm fieri & celari latinè dicitur. Primam uerò Nonas appellant iustißimo quidem nomine, nouum uocant. Idus autem aut propter speciem & undique collucentis lunæ pulchritudinem, aut cognomen illud Ioui attribuentes. Sed certiß:mum dierum numerum exequi non oportet, non ex eò quod parum abest calumniari, quandòquidem uel hoc tempore, quo ad summum astrologiæ peruentum est, inæqualitas tamen temporum mathematicorum peritiam uincit, & eorum numeros ac supputationes sæpissime fallit ac fugit. Calendæ. Nonæ. Idus.

QVID est, quòd postridie Calendas, Nonas, Idus, nec quoquam exire, nec peregre proficisci consueuerunt? An quod, ut plurimi censent, & Liuius autor est; post Idus Quintiles; quas nunc Iulias uocant, Tribuni militum eductis copijs ad Alliam fluuium à Gallis superatis urbem funditus deleuerunt? quem diem quum postea religiosum habuissent, & procedente tempore, ut fit, mos inoleuisset, eadem superstitio tantum ualuit, ut dies postridie Calendas, ac Nonas similiter religiosi haberentur? An hoc

multis modis absurdum est? Alio enim dic apud Alliam male pugnatum est, quem Alliensem à fluuio nominantes infaustum habent Romani. Quumq; multi religiosi sint dies, haudquaquam singulis mensibus homonymos obseruant, uerum unumquenque diem, in quo tunc calamitas accidit, ei qui postridie Nonas & Calendas sequitur, adsistere, ut omnem pari superstitione inuoluant, nullam uerò similitudinem habere. Vide igitur ne quemadmodum primum mensem dijs coelestibus consecrauerunt, secundum uerò inferis, in quo & purgationibus quibusdam utuntur, & mortuis parentant, sic & dies alios quidem quasi autores ac principes, ut dictum est, tres scilicet festos & sacros posuerint, eos autem qui deinceps sequuntur, dijs manibus attributos, religiosos & infaustos habendos existimauerint. Graeci enim Calendis deos uenerantes, eum qui sequitur, semideis, ac daemonibus attribuerunt. Secundus quoque crater semideis & heroidibus libari solet. Omnino numerus quidam tempus est. Principium est enim unitas, quam secutus binarius unitati aduersatur, & parium primus est numerus, par uerò indigens quidem imperfectum & indefinitum, quemadmodum rursus impar terminatus est, & terminat ac perfectus est. Quo fit, ut Nonas quinto post Calendas die subijciant; Idus autem Nonis nono post die demum numerent. Terminant enim principia impares numeri, qui uerò principia excipiunt pares deinceps numeri nec uim habent ullam nec ordinem. Quo fit, ut his nihil agere instituant, nusquam exeant, aut peregre proficiscantur. Quo loco illud Themistoclis repetere alienum nō fuerit, diem qui postridie diei festi fuisset cum die festo litigasse: illum enim multū negotij ac laboris habuisse, se autem effecisse ut quiete & ociose rebus partis perfrue

perfruerentur homines, tum dies festus: Ne tu quidem uerum dicis, nisi enim ipse fecissem, tu non fuisses. Hoc Themistocles aduersus eos qui post eum ab Atheniensibus imperatores facti fuerant, dixisse fertur, futurum fuisse ut eorum nemo cognosceretur, nisi ciuitatem ipse conseruasset. Quoniam igitur omnis studiosa peregrinatio atq; actio, apparatus & administrationis indiget, ueteres autem Romani diebus festis nihil omnino negocij agebant, aut prorsus curabant, sed rebus diuinis penitus dediti erant, idq; sic agebant, ut nunc quoq; sacerdotes, rem diuinam facturi proponere & edicere consueuerunt, iure optimo: statim enim peractis festis exibant uacui omni cura ac negocio, nihil agebant, quippe qui essent imparati, atq; illum diem ea quae usui essent excogitando in apparatu consumebant. An sicut etiam nunc factis uotis deo, uenerari, in templis sedere, ac permanere consueuerunt; sic non continuo dies operosos diebus sacris & ferialis subijciendos putauerunt, & aliquid interualli intercedere uolebant, praesertim quum praeter opinionem ac uoluntatem molesta ac grauia persaepe in uita accidere soleant?

QVID est, quod in luctu mulieres albis uestibus induuntur? An ut magos aiunt aduersum orcum ac tenebras instructos claritati ac luci seipsos comparantes; hoc facere putandum est? An quemadmodum mortui corpus albis uestibus induant, & propinquos idem facere uolunt? Corpus autem idcirco sic ornant, quando animum non possunt, quem purum ac splendidum deducere uolunt, quasi iam emeritum, & magno ac uario certamine liberatum? An tenuitas his in rebus ac simplicitas maxime decet, infectae autem uestes tum superfluitatem prae se ferunt, tum elegātiam ac sumptum? Non enim minus aduersus nigrum

 quàm

quàm purpureum colorem illa dici possunt: Dolosæ uestes, dolosi uerò etiam colores. Quod autem sua sponte non arte nigrum est, natura tinctum est, & opaco admixtum uincitur. Solum igitur album syncerum ac purum ac minimè inquinatum est. Quare mortuis aptissimus. Defunctus enim simplex quiddam factum est, purum, & omni commixtione uacuum, nihil planè aliud nisi quodam quasi tinctorio ueneno sic corpore liberatus. Argis uerò in luctu uestes albas induunt, ut Socrates dicit, aqua ablutas.

QVID est, quòd omnes muros sanctos putant, portas non item? An illud est quod à Varrone scriptum est? Murum quidem sanctum haberi oportere, ut pro tuendis mœnibus studiosè propugnent ac mortē oppetant. Sic enim uidetur & Romulus fratrem interfecisse, quòd locum sanctum, & quem transgredi nefas esset, transire non dubitasset, & prophanum reddidisset. Portæ uerò consecrari idcirco non possunt, quòd cum alia multa ad usum necessaria exportare atq; importare, tum uerò mortuos per eas efferre consueuerunt: & quòd qui ab initio urbes condunt, quantumcunq; loci ædificaturi sunt aratro attingunt, cui marem bouem ac fœminam subiugant. In murorum uerò descriptione quum portarum spatia metiuntur, uomerem detrahunt, ac aratrum transferunt, quasi quicquid exaratum sit, sacrum & inuiolatum futurum esse uideatur.

QVID est, quòd pueros si Herculem iurant, id sub tecto facere prohibent, & sub dium progredi iubent, quod ut sub dio faciant ideo exire iubent? An ea causa est quam multi afferunt, Herculem non umbra atq; ocio, sed labore ac periculis delectatum, non domi, sed foris ac sub diuo uitam egisse? An illud magis, quòd is deus non indigena, sed externus & aduena est habitus? Nam nec Dionysium iurant

rant sub tecto externum & ipsum deum, si quidem est Dionysius. An hæc quidem dicuntur, & ioco apud pueros adhibentur, ut aliud occultius agatur, nec pueri sic temere insuescant deierare? Sic enim Phauorinus aiebat. Hoc enim quasi de industria moram efficit, & deliberandi dat spatium. Phauorinum uerò rectè putasse, nec commune, sed proprium huius dei hoc quod fit existimasse, ex his quæ de Hercule feruntur facilè conijci potest. Ferunt enim hunc in primis religiosum fuisse, & ad iusiurandum uerecundissimum, quippe qui semel in omni uita iurauerit, idq; soli Phyleo Augei filio: quocirca Pythiam hoc iurisiurandi genus Lacedæmonijs proposuisse, Satius ac melius illis fore si absq; iureiurando affirmassent.

QVID est, quòd nouam nuptam ipsum limen transcendere non permittunt? An quòd qui primas mulieres rapuerunt, sic eas domibus intulerunt, non ipsæ ingressæ sunt? An eò inuitæ ingredi uideri uolunt, ubi pudicitiam sunt amissuræ? An quòd potius signum est ipsam non sua sponte domum exituram, nec suos relictură fuisse, nisi cogeretur, quemadmodum ui coacta ingressa esset? Nam apud nos quoq; in Bœotia currus axem pro foribus comburunt, significantes sponsam intus manere oportere, tanquam eo sublato quod eam asportaturum fuerat.

QVID causæ est, quòd sponsam introducentes iubent dicere, Vbi tu Caius, ego Caia? An ita cum uiro quasi depaciscitur, ut omnia communia sint & pariter imperent, nec aliud his uerbis ostenditur, nisi ubi tu dominus ac domus compos, sic ego domus domina atq; hera? His autem uerbis & alijs utuntur communibus, quemadmodum leguleci C. Seium & Lucium Titium usurpare solent, & philosophi Dionem, Theonem. An magis propter Caiam Cæ-

cillam, honestam sanè mulierem ac bonam, uni ex Tarquinij liberis collocatam, cuius in * Sanctæ templo statua ex ære posita est: inerant iampridem & sandalia & colus, pudicitiæ & industriæ suæ certa monumenta.

*M. Anci sic apud Plinium lib. octauo, ca. quadragesimo-octauo.

QVID est, quòd in nuptijs Talasij nomen crebro iactatur? An propter lanificium quod quasillum uocant Romani, & sponsam introducentes pellem substernunt, ipsa uerò colum secum infert & fusum, uiri autem ianuam lana coronat ac cingit? An illud uerum est quod historici tradiderunt? adolescentem quendam in rebus bellicis strenuum, & in primis præclarum, & alioqui uirum optimum, Talasium nomine, Romæ fuisse. Sed postea quam Romani Sabinorum filias, quæ ad ludos uenerant, de composito rapuissent, uirgo egregia specie Talasio ferebatur à popularibus quibusdam & Talasij clientibus, clamitantibus quò tutius eam auferrent, nec quisquam accederet qui eam abstraheret uiolaretq́;, puellam Talasio ferri? Reliqua igitur multitudo Talasij honoris causa bonis ominibus ac uotis puellam prosecuta ad Talasium deduxerunt. Ex illo quoniam nuptiæ felices fuissent, solenne permãsit, ut quemadmodum Græci Hymenæum, ita Latini Talasium omnis causa in nuptijs nominarent.

QVID est, quòd Maij mense circa plenilunium de ponte sublicio simulacra in Tyberim iacientes Argeos quæ deijciuntur appellant? An quòd antiquis temporibus Barbari ea loca incolentes Græcos quos ceperant, eo pacto interficerent? Herculem uerò postea admirati ab hospitum & externorum cæde abstinuerunt, docti ab eodem, ut ueterem morem ac superstitionem imitantes effigies in flumen abijcerent? nam ueteres Græcos omnes Argiuos æqualiter appellabant. Nisi propter uicinitatem

tem

tem Argiuos Arcadum hostes Euander existimans, qui patriam fugiens ibi consedit, odium & inimicitias retinuit.

CVR ueteri more nemo foris cœnitabat præter liberos qui ætate puerili essent? An Lycurgus ut modeste, non intemperanter & beluarum more, hoc pacto quoq; pueros instituit ad phiditia deducens, sed uerecunde, ac prudenter uoluptates attingerent, quum maiores natu spectatores ac magistros haberent? Nec hoc quoque minoris faciendum, quòd in liberorum conspectu uerecundiores multò parentes se exhibent & modestiores. Nam quemadmodum præclare à Platone scriptum est, ubi senes impudẽtes sint, adolescentes quoque turpissimos esse necesse est.

QVID est, quòd quum cæteri Romani Februario mortuis inferias mittere & parentare consueuissent, Decius Brutus, ut Cicero scribit, id Decembri faciebat? hic enim fuit qui primus Lusitaniam inuasit, quippe * Lytham flumen primus traiecit. An quemadmodum uesperi et mense exacto multi parentare consueuerunt, sic in fine anni mense nouissimo mortuos honore & inferis prosequebantur? Est autem omnium mensium December extremus. An quòd dijs inferis honor redderetur? quòd tum fieri tempestiue uidetur, quum fructus omnes maturitatem sunt consecuti. An quòd quum sementem instituentes terram subigunt, inferorum meminisse maximè oportet? An aliud potius, quòd is mensis Saturno à Romanis consecratus est, quem inferorũ deorum numero habeant? An quòd Saturnalibus, quem diem Romani maximè colunt, quo uoluptati ac genio plurimum uacant, harum rerum nonnullas mortuis primitias impertiendas putauerunt? An solum hoc mense Brutum parentare solitum omnino falsum est? Nam Larentiæ mense Decembri ad eius sepulcrum libantes inferias faciunt. *Lethen

QVID

QVID est, quòd Larentiam uulgatißimum scortum tantopere uenerantur? Alia est enim Acca Larentia, quam Romuli nutricem esse ferunt. Huius enim diem festum mense Aprili agunt Romani, hanc autem Flauiam cognomento appellatam dicunt. Nobilitata est hanc ob causam. Aedituus quidem Herculis, ocio ut uidetur abundans, ludo ac tesseris diem conterere solebat, sed quum forte ita accidisset, ut quibus cum ludere consueuerat, eorum adesset nemo, ociosus ac tristis deum ut secum luderet prouocauit, ea lege ut si uicisset, aliquid boni à Deo nancisceretur: sin autem uictus fuisset, ipse Deo coenam praeberet, insuper speciosam adolescentulam, qua cum consuetudinem Hercules haberet, Deo compararet. Propositis tesseris quum & suam & Dei uicem iecisset, superatus est. Ex prouocatione igitur opiparam Deo mensam parauit, & Larentiam publicum tum temporis scortum adhibuit, & in templo discumbere iussam clausis foribus reliquit. Ferunt autem noctu cũ muliere congressum non humanitus, ubi illuxisset, mulierem in forum progredi iußisse, & cuicunque primo occurrisset, huic animum adhibere, & amicum sibi adiungere. Larentiam statim surrexisse, homini locupleti occurrisse, natu iam grandi ac coelibi, cui Tarutius nomen est, qui mulieri matrimonio coniunctus, & uiuus rei familiaris potestatem ei fecit, & moriens testamento haeredem reliquit.

QVID est, quòd portam unam Fenestram appellant, apud quam Fortunae thalamus qui dicitur positus est? An quia Seruius rex secundißima fortuna usus cum filia rem habuisse creditus est, quum per fenestrã ad eam penetraret? An hoc fabulosum, illud autem uerum? Tarquinio Prisco Romae regnante quum à pastoribus occisus esset, Tanaquil eius uxor, mulier sanè prudẽs & fortis, per fenestram populum

allocuta

allocuta, multitudini persuasisse dicitur, ut Seruium regem declararent, ex eo factum est, ut locus ille ita appellaretur?

CVR ex omnibus quæ dijs immortalibus offeruntur, sola spolia negliguntur, nec uetustate consumpta resarciunt aut reficiunt? An idcirco hoc faciunt, ut quum primis illis gloriam antiquatam esse, ac deletam putent, nouum aliquod ac recens uirtutis monumentum consequi ac parare studeant? An istud uerius, quòd quum inimicitiæ aduersus hostes signa tempore obscurentur, ipsos ea renouare inuidiosum & acerbum esse censent? Non enim qui primi apud Græcos æneum aut lapideum trophæum statuerunt, magnopere probati sunt.

QVID causæ est, quòd Metellus Pontifex maximus factus, alioqui prudens ac ciuilis, post Sextilem mensem, qui nunc Augustus dicitur, uetuit auspicari? An quòd quemadmodum die incipiente aut crescente, sic mẽsis initio ac incremento hæc agimus, reliquos autem tanquam ociosos, et omni actione uacuos seruamus: Sic post octauum, reliquum anni tempus quasi uesperam quandam etiam inclinantis & senescentis anni crepusculum putauerunt? An quòd adultis & perfectis auibus auspicandum? Sunt autem huiusmodi antequam æstas aduenerit: autumno enim aues aut imbecilles sunt & morbidæ, aut pulli & imperfectæ. Aliæ uerò propter anni tempus aliò deuolant.

CVR ijs qui sacramento non tenentur, licet in castris uersentur, tamen nec hostes prælio lacessere, nec ferire fas erat? Quod Cato senior in quadam epistola ostendit ad filium scribens. Monet enim si missus factus sit, & militiæ tempus compleuerit, ad urbem ut redeat, aut si remanere in exercitu uelit, ab imperatore impetret, ut sibi aduersus hostem pugnare & eum interficere liceat. An ideo est institu-

tum, quòd nisi necessitate coactum hominem occidere non liceat, quod qui nec legitimè, nec iussus faciat, homicida habendus sit? Idcirco Chrysantam laudauit Cyrus, quòd hostem interfecturus quum iam gladium sustulisset, & interim receptui cani audisset, hostem omisit, & quasi prohibitus ictus abstinuit. An qui cum hoste congressus pugnam conseruit, si formidine captus trepidauerit, mulctandus est? non enim hostem feriendo ac sauciando tantum profuit, quãtum fugiendo aut se recipiendo nocuit. Quicunque igitur missus factus, militiæ sacramento amplius non tenetur: qui uerò ut ea sibi agere liceat quæ militantium sunt petit, iterum se & legi & imperatori obnoxium facit.

CVR Iouis sacerdoti sub dio ungi fas non est? *An quia nec liberos parentibus nudari, nec soceros cum generis lauari, nec honestum nec fas esse existimabant? Pater autem est Iupiter, & sub dio in conspectu esse quodammodo Iouis putandum est? An sicut in templo & sacro corpus aperire nefas est, sic aërem apertum, & qui cœlo subiectus est, deorum ac dæmonum plenum uerebantur? quo fit quum necessitati seruiendum est, multa sub tecto occulte deorum conspectum ueriti homines faciant. Sed alia soli tantùm sacerdoti, alia omnibus per sacerdotem lex iussit. Quapropter apud nos quoque coronam gestare, comam prolixiorem ferre, armatum ingredi, Phocensium agros non inuadere, priuata sunt eius qui magistratum gerit munere & officio: uuam autem ante æquinoctium autumnale non degustare, sicut nec ante uernum æquinoctium uitem incidere, per magistratum cõmuniter omnibus edicitur. Nam utriusque rei tempus illud est. Eodem pacto apud Romanos quoq; sacerdotis proprium est, ut nec equo utatur, nec plus quàm tribus noctibus ab urbe absit, nec pileum*

deponere

deponere, ex quo Flamen dictus est: quanquam & alia per multa sunt quae per sacerdotem omnibus indicuntur, ut est illud, sub dio non ungi: nam nisi prius lauissent Romani, ungi moris non erat. Nec aliud quicquam Graecis seruitutem ac mollitiem attulisse putant Romani, quàm gymnasia & palaestram, quibus relanguescant adolescentium animi, & penitus effoeminentur. Hinc puerorum amores gigni, hinc somno & deambulationibus iuuenum corpora corrumpi, hinc saltationibus & motu composito, & certo, ac delicato cibi genere debilitari. Quibus de causis ab armis se delapsos esse non intellexerunt, contentiq; pro strenuis, ac fortibus militibus se bonos palaestritas & athletas bonos dici & haberi, ad summam inertiam mollitiemq; defluxerunt. Haec igitur si quis effugere studet, in puluerem prodire, & sub dio manere oportet. At qui domi & in umbra balneisq; & unctionibus molliter se curant, haec omnia subire necesse est. Flamen unde dictus.

QVID est, quòd ueteris numi altera pars Ianum bifrontem impressum habuit, altera proram nauis aut puppim? An ut multi putant, honoris causa Saturni, qui naui in Italiam traiecisset? An hoc uulgare est, ac de multis dici potest, nam & Ianus, & Euander, & Aeneas nauibus in Italiam profecti sunt: sed illud potius quispiam conijciat, alia esse in ciuitatibus quae pulchra, alia quae necessaria, maximum uerò atque omnium pulcherrimum iudicari bonitatem legum, longè uerò ex omnibus necessariam esse copiam & ubertatem. Quoniam uerò Ianus feros homines ad mansuetudinem traducens optimis legibus informauit, necessariam uerò rerum affluentiam fluuius nauigabilis suppeditat, & partim ex agro ac uicinis locis, partim & longinquis, ac mari deuehēs, nihil quod ad usum pertineat, desiderari

desiderari patitur; ideo numus ita signatus est, & ut legislatoris duplicem frontem propter uitæ commutationem, ut dictum est, & imaginem fluuij propter nauim præ se ferat. Altero quoq; usi sunt numo ouem bouemq; insignitum habente, quod quidem numi genus erat insigne, & in primis documento, ueteres gregibus & armentis abundasse, quippe quorum omnis substantia in illis esset collocata. Quo fit ut multi apud ueteres Syllij, Bubulci, Porcij appellati sint, ut Fenestella autor est.

QVAM causam esse dicemus, quamobrem Saturni ædem pecuniæ publicæ sacrarium esse uoluerũt? Nam ærarium est, & tabulas publicas in eo seruant, & ex eo Tabularium dicunt. An quòd fama obtinuit, Saturni tempore nec auaritiam, nec improbitatem usquam in hominibus fuisse, sed iustitiam & fidem? An quòd fructuum inuentor & agricolationis autor is deus fuisse memoratur? falx enim id significat. Nec illud quod scripsit Antimachus Hesiodum secutus credendum est: Obliqua uerò falce patris Cælij pudenda Saturnus secans contrà steterat. Fructuum uerò copia ac uenditio pecuniam gignit, quocirca felicitatis custodem & causam hunc habent deum. Testimonio sunt nundinæ, quæ cum nihil aliud sint nisi conuentus ex agro in urbem nono quoq; die conuenientium, Saturno consecratæ sunt: emendi enim ac uendendi copia fructuum principium attulit. An hæc iam uetustate obsoleuerunt, primus autem omnium Valerius Publicola exactis regibus ædem Saturni ærarium declarauit, loci opportunitate deductus, quem & apertum, & ab insidijs tutum, & in primis munitum animaduertit?

Nundinæ.

QVID est, quòd legati undecunq; Romam uenerint ædem Saturni primò adeunt, deinde à præfectis ærarij ubi nomina

nomina ediderunt, rescribuntur? An quòd Saturnus ipse externus externis hominibus delectatur? An hoc historia refellit? Antiquitus enim, ut uidetur, Quæstores legatis munera mittebant, quæ Lautia dicebantur, & ægrotos curabant. Qui si morbo interissent, sumptu publico sepeliendos curabant. Nunc autem propter multitudinem legatorum sumptus sublatus est, manet autem ut præfectos ærarij adeant, quibus nomina sua ædant, ac scribi faciant.

CVR Flamini Diali iurare non licet? *An quòd tormenti genus quoddam est homini libero iusiurandum? Flaminis autem corpus & animum intactum inuiolatumq; esse oportet? An quòd parua in re ei fidem non habere absurdum est, cui diuina ac summa credita sunt? An quòd omne iusiurandum in periurij terminat imprecationem, execratio uerò omnis tristis, & abominanda: unde ne alijs quidem imprecari Flamines solent? Laudata est igitur Athenis sacerdos illa quæ populi iussu adduci non potuit, ut Alcibiadem execraretur: dixit enim, precandi se causa, non imprecandi sacerdotio præditam fuisse. An commune omnium periurij periculum est, si homo impius ac periurus uota pro ciuitate suscipiat?*

QVID est, *quòd Veneralibus, qui est dies Veneri festus, multum uini ex templo Veneris profundũt? An illud est quod multi dicunt, Mezentium Hetruscorum ducem, ad Aeneam misisse, qui cum eo fœdus facerent, ut quotannis certum uini numerum ab eo acciperet? Quod postea quum Aeneas poscenti negasset, pollicitum Tyrrhenis ferunt, si prælio uicisset, uinum daturũ. Re cognita, Aeneam dijs immortalibus uinum consecrasse, post uictoriam deinde collectum templo Veneris effudisse? An hoc quoque signum est, diem festum sobrie agi oportere, quòd dij longe magis* Veneralia.

F uini

uini effusione quàm ingurgitatione gaudeant?

Q V I D *est, quòd ædem* Hortæ *maiores perpetuò apertam esse uoluerũt? An quemadmodum* Antistius *Labeo ait, quum sit hortari incitare, deam quodammodo ad res pulchras adhortari atque incitare, quæq; Horta diceretur, quasi aliquid semper operantem ac nunquam cessantem, nunquam clausam esse oportere putauerũt? An potius ut nunc eam nominant, Horam, producta priore syllaba, circunspectam quandam & prouidam deam, quam quum res hominum curare & conseruare existimarunt, secordẽ aut negligentem minime putarunt? An quemadmodum & alia, sic & hoc nomen Græcũ est, & deam significat quæ rebus humanis præsideat? Vnde tanquam in somnijs ac per uigilijs perpetuò patebat eius templum. Et tamen si Labeo Horam ἀπὸ τοῦ παρορμᾶν, hoc est ab incitando rectè dici putat, uide ne orator suasor quidam atque adhortator in consilijs atque concione sic appellatus fuisse dicendus, non ut nonnulli, à precationibus ac uotis.*

*Antistichus Lacon.

Horta.

Hora.

C V R *ædem Vulcani Romulus extra urbem posuit? Vtrum propter Vulcani suspicionem, ut in fabulis est, aduersus Martem de Venere, Martis filius habitus deum eadem domo, & eadem urbe uti prohibuit? An hoc stultius? Aedificauit autem ab initio curiam & concessum secretum sibi cum Tatio simul regnante, quò cum senioribus ac patribus conuenientes, sine ulla molestia & interpellatione de summis rebus per ocium consultarent. An illud potius, quum ad incendia superiori tempore urbs exposita esset, Vulcanum quidem colendum, sed tamen urbe excludendum existimauit?*

Q V I D *est, quòd Consualibus equos & asinos coronis exornauit, & ociari sinũt? An quòd Neptuno equestri diem*

ſtri diem feſtum agunt, aſinus autem propter equum pari fruitur licentia? An illud potius, quòd inſtituta nauigatione, quum multa nauibus ueherentur, ocium quoddam, ac remiſsio iumentis data eſt?

CVR *candidatos moris erat in ueſte hoc facere ſine toga? ſic enim ſcribit* Cato. *An forte ne ciues largiendo corrumpant argentum ſinu ferentes? An illud magis, quòd imperio dignos non genere, non diuitijs, non gloria, ſed uulneribus ac cicatricibus iudicabant? quæ quidem ut ab his quos ambiendo prehenſabant conſpicerentur, ſine toga ad petendum deſcendebant? An quemadmodũ in accipiendo, rogando, ſe omnibus ſubmittendo, ſic corpus nudando, ac ſeipſos abijciendo populum captabant?*

QVID *quòd* Flamen *Dialis mortua uxore ſacerdotio ſe abdicat? Sic apud* Teium *ſcriptum eſt? An quòd qui uxorem ducens poſtquam ipſam amiſit, eo qui nunquam duxit multò eſt infelicior? Eius enim qui uxorem duxit domus integra eſt, eius autem qui uxorem in matrimonium acceptam amiſit, non ſolum imperfecta domus eſt, ſed imminuta prorſus ac manca. An eodem tempore uxor unà cum uirò conſecratur, quemadmodum multa ſunt in ſacris, quæ abſente uxore agi nequeunt? Priore autem amiſſa, alteram ſtatim ſuperducere tum difficile eſt, tum uerò iniquum atque impium.*

QVARE *nec uxorem repudiare antea licebat, nec nunc quidem, ut uidetur, licet? quanquam noſtris temporibus permiſit* Domitianus, *ſacerdotes autẽ diuortio affuerunt, multa ſanè horrenda, atrocia, triſtia peragentes. Sed hoc minus mirum uidebitur, ſi quis hoc quoq; ex hiſtoria adiunxerit, altero ex* Cenſoribus *mortuo, alterum à magiſtratu ſe abdicare oportebat. Mortuo enim* Liuio Druſo,

collega eius Scaurus Aemilius magistratu se abdicare minime uolebat, donec Tribunorũ iussu in carcerẽ ductus est.

CVR Laribus, quos proprie præsides uocant, canis aßistit, ipsi autẽ canum pellibus uestiuntur? An quòd præsides sunt qui præsunt, hos autem domus custodes esse oportet, & alienis formidolosos, sicut canes uidemus, mites uerò ac lenes mansuetosq; domesticis? An illud uerius est, quod à quibusdam Romanis dicitur, & Chrysippus opinatur, dæmonia quædam mala circumire, quibus dij quasi carnificibus & scelerum ultoribus aduersus iniustos & impios utuntur? Sic lares furiales quidam sunt, & pœnarum exactores, uitæ & operationum speculatores. Idcirco enim fit ut caninis pellibus induantur. Quibus & canis ideo aßidet, quòd ad inuestiganda scelera, & ulciscendo improbos sagaces sint.

CVR Geneciæ mane rem diuinam cane faciunt, & optant neminem domi nascentium bonũ euenire? An quòd dea est Genecia, quæ corruptibilium rerum generationes ac fœtus procuret? Fluxum enim quendam nomen ipsum significat & generationem. Vt igitur Proserpinæ Græci, sic Romani Geneciæ pro ijs qui domi nascuntur, canem immolant. Socrates autem dicit canem apud Argiuos Elioniæ propter partus facilitatem immolari, poculum uerò quod in precatione adhibetur, non pro ijs institutum hominibus qui domi nascuntur, ut eorum bonus euadat nemo: asperos enim & formidolosos canes esse oportet. An illud potius, quòd inutiles & elati mortui dicuntur, uocis obscuræ uiuentes petere se, ut nemo domesticus moriatur? Neque hoc admirari oportet. Aristoteles enim in fœdere quod cum Lacedæmonijs Arcades percußisse feruntur, scriptum fuisse dicit, neminem bonum facere auxilij

Γινειτάλ.

xilij causa qui Lacedæmonijs studerent, Thegeatarum, quod est neminem occidere.

CVR capitolijs spectacula edentes nostris quoque temporibus pronuntiant, Sardos uenales, & quidam senex producitur puerili cinctus monili, quam uocant bullam? An quòd Veientes Hetruscorũ populi diu cũ Romulo bellum gesserunt, & hanc ultimã urbem expugnauit Romulus, & multos captiuos unà cum rege pronuntiauit, leuitatem eius ac stultitiam cauillatus? Et quoniã Lydi quidem ab initio fuerunt Hetrusci, Lydorũ uerò Sardis caput fuit, idcirco Tuscos hoc modo pronuntiauerunt, & in hanc diem ridiculi causa hunc morem pro ioco habent.

QVID est quòd locum ubi carnes uendunt, macellum uocant? An ἀπὸ τῶν μαγείρων corrupto nomine, ut alia multa, sic & hoc usus obtinuit? Apud Latinos enim κ cum γ quadam cognatione coniungitur. Nouissime enim g Romani adhibuerunt, autore & inuentore Carbilio Spurio: & qui propter hæsitantiam linguæ r proferre nõ possunt, ad l delapsi balbutiendo proferunt. An & hoc quoque per historiam soluendum? Fertur enim Romæ ferocem quendam hominem ac ferum, quum latrocinium exerceret, multis occisis tandem deprehensum & captum supplicio affectum fuisse: huic nomen fuit Macello, cuius ex pecunia postea ædificatum est macellum, & ab eo nomen inditum. Macellũ unde dictum.

QVID est, quòd Idibus Ianuarijs permissum est, ut tibicines muliebri habitu urbem lustrent? An propter causam quæ dicitur? Magnis enim, ut uidetur, fruebantur honoribus, quos illis Numa Pompilius propter sanctitatem, ac deorum cultum contulerat. His postea per Tribunos consulari potestate spoliati, urbe excesserunt, quos

 quum

quum uehementer requirerent, nam religione tangebātur animi, quòd ſine tibijs rem diuinam facerent, quamprimum reuocandos cenſuerunt. Sed quum accerſiti non appa-ruiſſent, ac Tybure, quò ſe initio contulerant, manere uelle ſe dicerent, libertus quidam clàm magiſtratus adijt, ſeq́; eos reducturum pollicitus eſt. Conuiuio igitur laute & opipare apparato, quaſi rem diuinam feciſſet, tibi-cines inuitauit. Aderant in conuiuio mulieres, nox in-ſomnis ducitur, ſaltationibus ac iocis omnia perſtrepunt. Tum derepente quum libertus patronum adeſſe diceret, & uehementer perturbatus uideretur, hominibus perſua-ſit, ut ſtatim currus conſcenderent pellibus circuntectos, ac Tybur peruherentur è ueſtigio. Hoc autem dolo fie-bat, nam quum ignaris illis, & per noctem ac uinum nihil cernentibus, currus circunduxiſſet, omnes antequam illu-xiſſet, Romam præter opinionem reportauit. Erant au-tem eorum plerique ornatu muliebri propter comeſſatio-nem ac uigilias ornati. Sed poſteaquàm perſuaſi à magi-ſtratibus & planè reconciliati ſunt, inſtitutum eſt eo die, ut eodem habitu ornati per urbem incederent.

QVID *eſt, quòd Carmentis ædem matres ab initio ædificaſſe exiſtimātur, & nunc deam maximè uenerātur? Ferunt enim mulieres ſenatuſconſulto uehiculis uti prohi-bitas inter ſeſe cōſpiraſſe, ne qua earum conciperet, ne'ue páreret, atq; ita uiros ulciſcerētur, donec coacti ſententiam mutauerūt, atq; uti permiſerunt. Natis deinde pueris, quū & multitudine liberorū & bonitate felices fuiſſe uideren-tur, Carmentis ædē ædificauerunt, quam puto Euādri ma-trem fuiſſe dicunt, & in Italiam ueniſſe quum Themis uo-caretur. Aut quemadmodū aliqui, Nicoſtratum, quoniam uerſibus oracula ederet, Carmentam mutato nomine no-*

cauerunt

cauerunt. Nam τὰ ἔπη Romani carmina appellant. Sunt qui μοῖραν, hoc est sortem & fatum Carmētam putent,& ob eam rem matres rem diuinam facere. Est autem nominis uera ratio, ἐστερημένη νοῦ διὰ τὰς θεοφορήσεις, id est mente priuata propter afflationes. Non Carmēti nomen carmina indiderunt, sed ab ea potius acceperunt, diuino nanq; spiritu afflata, uersu ac metro oracula aedebat.

QVID est, quòd Ruminae rem diuinam facientes, hostijs lac spargere & libare consueuerunt, uinum autem non adhibent? An quòd Latini rumam mammam nominant, & ficum ruminalem ideo factam ferunt, quòd ibi lupa Romulo mammam praebuit? Quemadmodum eas igitur quae pueros alunt, à mamma diximus θηλονὰς, sic rumina nutrix quaedam, & puerorum altrix, merum infantibus praecipue noxium prorsus non recipit.

CVR senatores alios Patres conscriptos, alios tantum Patres appellabant? An eos quos ab initio Romulus delegerat patres ac patricios nominabant, quasi bonis parentibus natos, reliquos deinde ex plebe electos & adscriptos in senatum, Conscriptos uocitarunt?

QVID est, quòd Herculi ac Musis cōmunem aram statuerunt? An quòd Hercules Euandrum literas docuit, sicut Iuba monumentis tradidit, quòd honestum & honorificum duceretur, amicos ac propinquos docere? Nouissime nanq; institutum est, ut mercede discipulos docerent. Quippe omnium primus Sp. Carbilius ludum aperuit, eius libertus qui & ipse Carbilius appellatus, primus omnium Romanorum uxorem repudiauit.

CVR quum duae sint Herculis arae, mulieres non attingunt, nec quicquam degustant quod super ara magna immolatum sit? An quia Carmentis sacrificij tempus

non obijt? Quod quidem Pinariorum generi accidisse dicunt, ex quo quia uescentibus cæteris, dapibus prohibiti sunt, Pinarij sunt appellati. An propter illa potius quæ de ueste ac Deianira fabulose dicuntur?

C V R *deum illum, cuius in tutela urbem esse dicunt, siue masculus is est, seu fœmina, & quærere & nominare nefas esset? Hoc enim ita esse, religione confirmant, Valerium Soranum malè perijsse dicentes, quòd numinis nomen efferre ausus est. An quòd Latinorum quidam monumentis tradiderunt, euocationes quasdam, ac deorum ueneficia esse putauerunt: quibus quoniam ipsi hostium deos euocare, & ad se traducere consueuissent, ne idem ipsi paterentur, magnopere uerebantur? Quemadmodum igitur Tyrij uincula statuis inijciunt, alij uerò sponsores petere dicuntur, si quem ad lauacrum aut purgationem aliquam deducunt, sic Romani quod arcanum & incognitum esset, firmißimam ac tutißimam dei custodiam esse crediderunt. An sicut Homerus finxit, Terra uerò communis est hominum, ut homines deos omnes colant ac uenerentur terram communiter habentes, sic ueteres Romani deum salutis autorem celauerunt, quòd non eum solum, sed omnes deos à suis ciuitatibus honorari uoluerunt?*

Q V I D *est, quòd fœcialium sacerdotum, qui fœderibus faciendis præsunt, pater patratus maximus habetur? Est autē is cui pater est, & cui filij sunt: habent enim hunc quoque præcipuam quandam fidem & autoritatem. Imperatores enim quæ propter eximiam pulchritudinē ac speciem pudica & diligenti custodia corpora indigent, his credunt, & apud eos deponunt. An quòd utrunque illis adest, & pueros uereri, & patres timere? An ipsum se nomen exponit? Vult enim patratum quasi finitum ac determina*

Pater patratus.

terminatum quiddam significare. Illud cæteris perfectius sit, cui contingit simul ut & pater esset, & patrem haberet. An, ut ait Homerus, qui paci præsit, eum & antè & retro cernere oportet? cuiusmodi profectò is esset cui & filius est de quo deliberat, & pater quem consulit.

QVID est quòd regi sacrificulo (is enim est rex sacrorum ac religionum) nec magistratũ gerere, nec concionem habere licet? An quòd antiquis temporibus reges plurima & maxima sacra facere consueuerunt, & sacerdotibus rem diuinam facientibus aderant? Pòst ubi graues & insolentes esse cœperunt, Græci quidem plerique licentiam regibus ademerunt, ius & potestatem sacrificandi tantummodo reliquerunt, Romani autem regibus penitus exactis alium rebus diuinis præfecerunt, cui nec magistratum habere, nec cum populo agere permiserunt, ut in templis solum consultare uideantur, & regnum propter deos sustinere. Est igitur in comitio quoddam sacrificij genus, quod ubi rex peregit, ex foro se proripit.

QVID est, quòd mensam uacuam tolli non sinebant, sed omnino quum aliquid etiam superesset? An illud interpretantes, aliquid semper in futurum de eo quod nunc adest relinqui oportere, & per hodiernum diem crastini meminisse? An quòd urbanum atq; elegans putarent, comprimere atque inhibere appetitum, etiam quum uoluptate perfrui liceret? Minus enim quod abest cupiunt, qui præsentibus ac paratis abstinere consueuerunt. An & aduersus seruos humana consuetudo? Non enim tantopere gaudent serui si accipiunt, quàm si participes fiant, quòd mensam sibi cum dominis quodammodo communicatam esse putant. An quòd nihil sacrum, inane, ac uacuum negligere oportet, mensa uerò sacra est?

QVID *est, quòd maritus primò sponsæ non in luce, sed in tenebris iungitur? An quia eum pudet, quòd antequam coëat alienam putat? An & ad propriam uerecundè accedere meditans, & assuefaciens? An quemadmodum* Solon *scripsit, sponsam malo cydonio degustato thalamum ingredi solitam, ut primus complexus nihil triste aut iniucundum haberet: sic* Romanus *legislator, si quid absurdum ac deforme corpori aderat, occultauit? An calumnia quædam & accusatio illicitæ* Veneris *erat, quod fiebat quum legitimis ac iustis connubijs pudor quidam & uerecundia adhibebatur?*

QVID *est, quòd circus* Flaminius *dictus est? An quòd* Flaminius *quidam priscus quum ciuitati agrum reliquisset, equestribus ludis eius fructu & uectigalibus utebantur? Nam cum pecunia suppeteret, uiam quoque* Flaminiam *munierunt.*

Lictores unde dicti. CVR *lictores dicti sunt? An quòd petulantes colligabant? Hi enim lora in sinu gestantes* Romulum *sequebantur.* δεσμέυειν *autem alligare plerique* Latinorum *dicunt: qui autem purè loquuntur, ligare. An c interpositum est, quum antè sine c litores dicerentur, quasi publici quidam ministri? Nam* λῆτον *nostris etiam temporibus publicum est, multis* Græcorum *legibus scriptum esse neminem, ut ita dicam, latere puto.*

Luperci. QVID *est, quòd luperci canem immolant?* Luperci *autem sunt qui* Lupercalibus *per lasciuiam discurrentes pellibus obuios cædunt. An quòd genus quoddam lustrandæ ciuitatis est, & quo mense illa fiunt* Februarius *dicitur, & diem quo pellibus occurrentes uerberant,* Februarum *&* Februarium *uocant, quo uerbo purgatio significatur? Cane autem omnino, ut ita dicam,* Græci *utebantur,*

& multi

& multi etiam nunc in purgationibus canem iugulant, Proserpinæ quoque catulos cum cæteris purgamẽtis efferunt, & eos qui expiandi sunt, catulis expurgant, hoc piaculi genus περισκυλακισμὸν, id est circuncatulationem appellantes. An quòd lycos lupus Latinè dicitur, λύκαια uerò Lupercalia, & lupo canis est hostis, & idcirco Lupercalibus cæditur? An quòd Lupercis canes oblatrantes molesti sunt? An quia Pani sacrificium facit, Pani autem propter greges amicus est canis?

QVID est, quòd Septimonito uehiculis iunctis uti cauebant, & nunc etiã qui uetera nõ contemnunt cauent? Septimontium uerò diem festum agunt Romani, quòd quum septimus collis urbi attributus est, septicollis Roma facta est. An ut quidam Latini accipiunt, quòd urbs nondum suis partibus penitus coniuncta erat? An hoc quidem ad Dionysium est? Magna uerò re effecta, constituta ciuitate, quòd urbem iam augeri, & quasi ulterius progredi desisse existimarent, cum seipsas, tum uerò iumenta quibus fuerant usi quiete affecerunt, & communis festi ocio frui uoluerunt? An quòd quum omnes dies festos ciuium præsentia ornari ac celebrari semper uoluerunt, tum illum præcipue qui propter ciuitatis habitationem ageretur? Quapropter ne urbem cuius dies festus ageretur, relinquerent, eo die uehiculis uti permissum non est?

CVR in furto, aut eiusmodi aliquo flagitio deprehensos, furciferos appellãt? An hoc quoq; maiorũ nostrorum diligentiæ certissimũ signũ est? Nam qui seruum alicuius sceleris aut improbitatis conuicisset, duplex lignum quod currui subijciunt attollere iubebat, & ut conspiceretur uiciniam obire, ut fidem in postremum ei non haberent, & ab eo cauerẽt. Hoc lignum Græci σταυρὸν, Latini Furciferi.

furcam

furcam nominant, à qua furcifer denominatus est.

QVID *est, quòd boui qui cornu petat, fœnum in cornu apponunt, ut occurrentes caueant? An quia propter repletionem ac satietatẽ insolescũt & boues, & equi, & asini, & homines, ut ait* Sophocles? Tu *uerò feroces quasi pullus cibi copia:* Venter *etenim tuus & malè insolescit.*Ex quo Romani M. *Crassum fœnum in cornu habere dictitauerunt, & qui cæteros in* Repub. *lacerabant, hunc tanquam munitum ac prouidum & iniuriarum persequentißimum fugiebant: quanquam postea rursus dictum est,* Cæsarem Crasso *fœnum detraxisse.* Primus *enim illi in* Republica *restitit* Cæsar, *& eum contempsit.*

QVID *est, quòd in captandis augurijs sacerdotes prius auspices, nunc augures appellant, luminaria semper aperta habere uoluerũt, nec operculo imposito claudi?* An *sicut* Pythagorici *parua magnarũ rerum signa faciebant, qui super modio sedere prohibebant, & ignem gladio seu machæra fodere, sic ueteres obscuris quibusdam rationibus utebantur, & maximè in sacerdotijs, quale hoc est de lucerna, quam corpori animã continenti similem esse dicunt.* Lux *enim est is qui intus est animus.* Oportet *autem quod intelligens est ac prudens in eo, id semper apertũ esse, nec unquam clausum esse.* Flantibus *enim uentis aues non consistunt, & propter instabilitatem & errorem nihil certi significant.* Docent *igitur hoc pacto, ut non spirantibus uentis, sed quum omnia tranquilla sunt, tunc augeres auspicia captent, quum lychnis apertis uti nequeunt.*

CVR *augures si ulcus haberent, inaugurandi causa sedere prohibebantur?* An *& hoc signum est, non oportere qui morsum aliquẽ, aut ulcus, & perturbationẽ in animo haberent, res diuinas tractare, sed tum deorũ mentem*

hominibus

hominibus prodere, quum & liquido & integro animo essent? An illud rationem habet, si neque uictimam sanandi ulceris causa quisquam adhiberet, nec auibus ulceratis ad auspicandum uteretur, ea multò magis in seipsis seruanda existimasse, ut ad ea quæ à dijs significarentur, puri & integri accederent? Vlcus enim diminutio quædam & pollutio corporis uidetur.

QVID *est, quòd paruæ fortunæ ædem, quam breuē uocant* Romani, *ædificauit Seruius Tullius, qui tertius* Romæ *regnauit? An quòd ipse paruus initio & abiectus, qui quippe ex captiua matre natus esset, fortunæ beneficio* Romæ *regnauit? An hæc ipsa commutatio magnitudinem potius fortunæ ostendit, quàm paruitatem? Videtur autem Seruius maximè omnium fortunæ uim extulisse, & diuinam indicasse: quippe qui omnibus actionibus ac negotijs eius nomen adscripserit. Non solum enim fortis fortunæ, & mala auertentis, & blandæ, & primogeniæ, & masculæ templa ædificauit, sed est unum propriæ fortunæ templum, aliud conuertentis, aliud bene sperantis, uirginis aliud. Quorum cognomenta quis persequi posset? quum fortunæ uiscatæ templum sit, quasi ab ea nos procul capiamur, & negotijs ac rebus inhæreamus? Sed uide ne Seruius casuum momenta perspiciens, & ad ea plurimum posse cognoscens, quippe quum multi sæpe quòd paruū quiddā uel accidit, uel nō accidit, maximas res uel assecuti sunt, uel assequi nō potuerūt, idcirco paruæ fortunæ templū statuit, docens homines diligenter attendere, nec ea quæ accidunt quamuis parua sint, contemnere.*

Fortunæ uaria cognomina.

C V R *lychnum non extinguebant, sed per se languescere & deficere permittebant? An quasi inextinguibilis & immortalis illius ignis cognatum & affinem colentes?*

An

An & hoc quoque signi est, non oportere quod animatum sit, nisi noceat, corrumpere, ne'ue interficere, quasi animal ignis sit? nec immeritò: nam & alimēto indiget, & per se mouetur, & quum extinguitur uelut occidatur uocem emittit? An hoc more docemur, non oportere nec ignem, nec aquam, nec eorum quicquam quæ ad usum pertinent, etsi abunde suppetant, corrumpere aut consumere, sed indigentibus utenda relinquere quum ipsi iam illis opus non habeamus?

Ignis animal.

QVID est, quòd qui nobilitate præstare uidentur, lunulas in calceis ferunt? An, ut dicit Castor, signū est eius quæ in luna esse dicitur habitationis, & quòd post mortem animi rursus lunam sub pedibus habebunt? An quòd antiquissimis præcipuum fuit, qui fuerunt Arcades, ab Euandro Proseleni appellati? An sicut alia multa, sic & hoc elatos homines ac superbos admonentes rerum humanarum instabilitatis, cuius rei luna exemplo sit, quæ ab obscuro primum prodit, tum progrediens luce ac splendore os suum complet, & quum clarissima facta sit, rursus deflorescit & ad nihilum redit? An hoc potius modestiæ & obedientiæ disciplina quædam erat, ut dicto audientes esse, & imperium æquo animo ferre condiscerent? & quemadmodum luna meliori obsequi, & solem, ut inquit Parmenides, semper intueri solet, sic homines secundū locum tenere contenti, duci primas partes relinquere, ut honore ac potestate per illum fruerentur?

Προσέληνοι.

QVID est, quòd annum Iouis esse putant, menses Iunonis? An quòd deorum, qui mente intelliguntur, Iupiter & Iuno imperium gerunt, eorum uerò qui oculis cernuntur Sol & Luna? Sol enim annum conficit, Luna uerò menses. Oportet autem non has illorum simpliciter

imagines

imagines putare, sed ipsam in materia Iunonem Lunam. Quocirca Iunonem eam nominant Romani, quod nouum aut nouius significatur, à Luna scilicet, quam eandem & Lucinam uocant: quasi ipsam lucidam, ut lucem præbentem: & in partu ac doloribus adesse opinantur tanquã Lunam, ut est apud poëtam: Per nigrum poli & astrorum, per Lunam celerem partum præstantem. Nam plenilunio facilè partu leuari mulieres uidentur.

QVID *est, quòd auspiciorum quod sinistrum dicitur, prosperum ac fœcundum putatur? An hoc falsum est, & multos decipit? an hoc sermonis est ac linguæ? ἀριστερὸν enim sinistrum uocant Latini, ἀφεῖναι autem sinere, & Sinetum dicunt, quum ut aliquid missum fiat & dimittatur, hortantur. Augurium igitur, quo aliquid agi permittitur, sinistrum non rectè accipiũt multi ac nominant. An quemadmodum à Dionysio scriptum est, Ascanium Aeneæ filium auspicatò aduersus Mezentium aciem instruxisse, & in eo prælio superiorem fuisse, ex illo obseruatum, ut quoties læuum intonuisset, auspicium susciperetur? An quòd alij putant, hoc Aeneæ accidit? Nam Thebani Lacedæmonijs apud Leuctra sinistro cornu superatis uictoria potiti, in omnibus prælijs postea obseruarunt, ut sinistro cornu principatum aßignarent. An illud potius asserendum est, quod Iuba in historia dicit, Orientem prospicientibus sinistra parte Boream esse, quam mundi partem multi dextram ac superiorem faciunt? Sed uide ne quum sinistræ partes natura infirmiores sint, augurijs ac signis quasi corroborentur, atque his mire suppletis uiribus adæquentur. An terrena ac mortalia diuinus ac cœlestibus contraria & opposita iudicantes existimauerunt, quæ nobis sinistra essent deos à dextra dimittere?*

Quid

QVID est, quòd eius qui triumphasset, deinde combustus esset, licebat os capere, & in urbem deferre ac deponere, ut Pyrrho Liparæus scriptum reliquit? An hoc mortui honoris causa factum est? Nam & alijs ducibus, & qui bene rem gessissent, idem tribuerunt, ut non ipsi solũ, sed posteri quoq; in foro sepelirentur, sicut Valerio & Fabricio. Ferunt autem horum posteris mortuis & in forum delatis, ardentem facem subijci, & statim attolli, ut sine inuidia honore utantur, & tantummodo sibi licere confirment.

Pyrrho Liparæus.

QVID est, quòd triumphantes in publico Romanis conuiuium exhibentes Consules inuitatos ne in conuiuium accederent, rogabant? An locum honestissimum triumphanti aßignari, & post cœnam ab omnibus deduci oportebat, quæ præsentibus consulibus alij tribui non possent?

QVID est, quòd Tribunus purpuram non portat, quum cæteri magistratus purpurati incedant? An quòd Tribunus omnino magistratus non est? nam nec lictores habet, nec in sella curuli sedentes ius dicunt, nec in initio omnino, sicut cæteri magistratus, magistratum ineunt, nec creato Dictatore potestatem deponunt: sed quum omnis potestas & imperium ad Dictatorem redeat, soli omnium magistratum retinent, quasi imperium nullum gerentes, & alium quendam in Republica locum obtinentes? Quemadmodum autem præscriptionem quidam rectores statum esse nolunt, quippe quæ non iudicium constituat, sed dissoluat & euertat, sic Tribunum magistratus & imperio potius opponi quàm ipsum tribunatum esse. Nam potentiæ magistratus obsistere, & nimiam licentiam comprimere, tribunitiæ potestatis ac licentiæ fuerat. An hæc & his similia ab eo dicãtur, qui rebus inueniendis studeat?

Tribun

Tribunatus autem quum à populo originem ducat, populare in primis uideatur, reliquis ciuibus parem se gerere, & in omni cultu ac uictu infimis ciuium comparari? Magnitudo enim ac moles Consulem decet & imperatorem, Tribunum uerò, quemadmodum C. Curio dicere solebat, abiectũ esse, nec aspectu grauem, nec aditu difficilem, sed facilem, ac multitudini commodum & tractabilem. Vnde nec domus tribunitiæ ianuam claudi mos erat, sed noctu & interdiu semper tanquam portus quidam ac profugium, quibus opitulandum esset. Verum quo humiliore corporis habitu deprimitur, eo magis ui ac potestate augetur. Communem enim Tribuni usum ac nemini clausum sicut aram postulant, honore autem sacrosanctum.

QVID est, quòd Prætorum uirgæ securibus alligatæ præferuntur? An signum est, non oportere magistratus iracundiam promptam, ac dissolutam esse? An uirgarum dissolutio mora & tarditate iram frangit, & impetum moderatur? sed malitia quoniam partim medicabilis est, partim curari non potest, uirgæ quod mutari potest corrigunt, secures autem quod emendari non potest abscindunt.

QVID est, quòd quum Romani Barbaros quosdam dijs immortalibus hominem immolasse accepissent, magistratus eorum accersendos ac puniendos putauerunt, quos postea, quum id consuetudine quadam ac lege fecisse accepissent, eos dimiserunt, aliâs id facere prohibuerunt, quum ipsi non multis annis antè duos uiros, & duas mulieres in foro boario uiuos obruerunt? Non enim uidetur conuenire, ipsos hæc facere, & Barbaros qui talia commisissent, reprehendere. An dijs immortalibus hominem immolare impium ducebatur, dæmonibus autem necessarium? An qui more & lege id agerent, peccare arbi

trabantur, se uerò libris Sibyllinis iussos eodem teneri scelere non putabant? Ferunt autem Elbiam quandam uirginem quum equo ueheretur, fulmine ictam fuisse. Inde nudum equum ac iacentem inuentum esse, nudam & ipsam ueste quasi de industria à pudendis subtracta, calceis, anulo & reticulo passim disiectis, & ore lingua proiecta. At re ad diuinatores delata, quum sacris uirginibus maximam dedecus impendere, & eius rei ignominiam ad equites redundaturam prædixissent, barbari cuiusdam equitis seruus indicium fecit, tres Vestales, Aemiliam, Liciniam, Martiam sub idem tempus corruptas, diutissime cum uiris rem habuisse: quorum unus esset * Vetusius barbarus, eius qui indicium fecisset dominus. Vestales igitur redargutæ supplicio sunt affectæ. Sed quum res atrocior uisa esset, decreuerunt ut sacerdotes Sibyllinos libros inspicerent. In quibus inuentum fuisse dicunt, hæc magno Reipublicæ malo futura, & iubere, ut absurdis quibusdam deis & externis auertendæ rei causa Græcos duos, ac totidem Gallos immolarent, & in loco eodem defoderent.

*Veturius

CVR dici principium de media nocte numerant? An quòd R. P. ab initio militari more & instituto constituta est? In re militari autem multa noctu utiliter occupantur? An diei ortum agendi principium esse uoluerunt, noctem uerò consilij & apparationis? Oportet autem præparatos rem aggredi, non agentes præparari, ut ad Chilonem unum ex septem dixisse fertur Myson, dum per hyemem uannum conficeret. An quemadmodum meridies finis est multis Reipublicæ gerendæ, sic noctem intempestam actionum omnium initium oportere statuerunt? Cuius rei maximum argumentum, magistratum Romanũ post meridiem fœdus facere non solere. An occasu quidẽ & ortu

ortu principium & finem diei capere licet? Nam si multitudinis iudicio principium diei quum sol emergere cœperit incipit, noctis uerò initium quum penitus occiderit terminauerimus, æqualitatem diei, ac noctis, quod æquinoctium dicimus, non habebimus. Quam enim noctem diei parem maximè uidemus, ea die cui comparatur solis spatio ac magnitudine breuior reperietur. Nam quod mathematici afferunt, & huic rei medicinam afferentes, diei ac noctis uerissimam rationem constituunt centrum solis cum finientem attingat, omnem euidentiam & claritatem funditus tollit. Necesse est enim accidere, quum multum lucis etiam sub terra sit, & nos radijs suis iam sol undique collustret, ut diem nondum esse fateamur. Quare quum ob dictas causas ortus diei & occasus principium difficilimè capi posit, relinquitur aut ut medium diem, aut mediam noctem principium diei statuamus: potius autem secundum. Fertur enim à nobis à meridie ad occasum, à media uerò nocte ad orientem ad nos redit.

QVID est, quòd ueteri more uxores nec molere nec coquere permittebant? An ueteris aduersus Sabinos fœderis memoriam colentes? Nam post filias Sabinis raptas, facta pace, & societate inita, in fœdere nominatim exceptum est, uxorem uiro Romano nec molere, nec coquinariam facere.

CVR mense Maio uxores non ducunt? An quòd inter Aprilem & Iunium medius interiectus est? Quorum quum alter Veneri, Iunoni alter dicatus sit, deabus scilicet quæ nuptijs præsunt, aut parum antè capiunt, aut parum expectant? An quòd hoc mense maximo piaculo utuntur, effigies modò de ponte abijcientes, quum prius homines consueuissent? Vnde flaminicam Iunonis sacerdotem

tristem esse eo tempore, quippe quæ eo mense nullo cultu utitur moris est? An quod plerique Latinorum hoc mense mortuis parentant, & ob eam causam Mercurium quoque eodem mense uenerantur, qui Maiæ cognomine est? An ut quidam dicunt, Maius à maioribus natu appellatus est, Iunius à iunioribus? Nuptijs uerò accommodatior est iunior, ut inquit Euripides. Nam senectus Venerem ualere sinit, ipsaq; Venus senibus infensa est. Abstinēt igitur nuptijs Iunium expectantes, qui Maium deinceps excipit.

CVR *eorum qui uxores ducunt comam hastæ cuspide discernunt ac discriminant? An signum est, prima connubia uiolenta fuisse? An statim discunt uxores uiris fortibus & bellicosis coniunctæ, seuerum & minimè effœminatum, & tenuem cultum ac uirilem ornatum probare: quemadmodum Lycurgus in foribus & tectis parietem facientes terebra tantum ac securi utendum, alijs instrumentis abstinendum ratus, omnem intemperantiam, & superfluos sumptus funditus sustulit? An diuortium ea re significatur, quòd solo ferro nuptiæ dirimendæ sint? An illud magis, quòd pleraque ad connubium pertinentia Iunoni attribuebant? Nam & hastam Iunoni consecratam esse existimant, & eius statuæ ut plurimum hastæ innixæ cernuntur. Quippe quam Curim appellant ueteres: Nam curis antiquo nomine hasta dicebatur. Hinc & Curim Martem nominatum esse dicunt.*

CVR *quod in spectacula impenditur, Lucar uocāt? An quòd alia multa quoq; circa urbem sunt loca dijs attributa, quæ appellant Lucos, quorū prouentus in ludos conferunt?*

QVID *est, quòd Quirinalia stultorum ferias, nominant? An quòd hunc diem, ut Iuba dicit, ijs aßignauerunt, qui cuius essent tribus ignorarent? An ijs qui, ut nonnulli,*

tributum

tributim Fornacalibus rem diuinam fecerunt, quòd aut impediti fuissent, aut aliquò peregrè profecti aut denique diem ignorassent, hoc tempore recuperandi illius festi potestas data esset?

CVR *rem diuinam Herculi facientes alium deorum appellant neminem, nec canis, ut à Varrone scriptum est, in urbe apparet? An idcirco alium deum appellant neminem, quòd hunc semideum putant? Vt alij tradunt, quum etiam inter homines ageret, Euander ei aram statuit, & rem diuinam fecit: nihil autem omnino fuit, cui Hercules infestior esset quàm canis, qui ei sæpe molestus fuisset, et in primis Cerberus. Denique Licinio puero per canem occiso, ab Hippocoontidis coactus prælio decertare, multis ea pugna ex amicis interfectis, Iphiclum fratrem quoq; amisit.*

QVID *est, quòd circa Capitolium patricio habitare licet nemini? An quòd Marcus Manlius ibi habitans regnum affectasse deprehensus? Ex quo lege interdictum est, ne quis postea ex ea familia Manlius diceretur? An antiquus fuit hic metus? Publicolam enim ut nobiliorem calumniari, hominem in primis popularem, non desistebāt, ita multitudo tandiu timuit, donec eandem, quam in summa Velia ædificabat, quòd nimis foro immineret, funditus euertit?*

CVR *qui ciuem in prælio seruasset, corona querna donabatur? An quòd ubique in expeditionibus facilè sit quercum inuenire? An quòd Ioui & Iunoni, quos urbi præsidere putant, corona consecrata est? An uetus ab Arcadibus mos acceptus est, quibus est quædam cum hac arbore cognatio? Vt enim primi homines ex terra Arcades, sic quercus prima ex omnibus plantis nata.*

QVID *est, quòd in augurijs uulture potißimum*

utuntur? An quia Romulo in condenda urbe duodecim uultures apparuerunt? An quò uultur rarißimè conspicitur? Non enim facilè quispiam uulturis nidum offendat sed porrò derepente & inopinatò aduolant: quo fit ut eorum aspectu aliquid significet semper. An & hoc ab Hercule didicerunt, si uerum est quod dicit Herodotus, in omnibus rebus gerendis Herculem primo uulturis aspectu in re incipienda delectatum fuisse, quem ex omnibus quæ carnibus uescerentur uolatilibus iustißimum esse iudicaret? Primum enim nihil quod uiuat attingit, nec animatum quicquam interficit, quemadmodum accipitres, aquilam, omnes denique noctiuagas aues uidemus. Vescitur autem cadaueribus, in quibus à sui generis abstinet. Vulturem enim qui aui uescatur adhuc uidit nemo. Accipitres enim & aquilæ sui generis aues consectantur ac feriunt: quanquam, ut ait Aeschylus, auis auem comedens quo pacto pura esset? Præterea quæ minus detrimenti, ut ita dicam, hominibus afferat, auis prorsus nulla reperitur: quippe quæ nec fructus deleat, nec plantam lædat, nec mansueto cuiquam noceat animali. Quòd si, ut Aegyptij fabulantur, uultures omnes fœminæ sunt, & quemadmodum Zephyro arbores, sic uultures Euro grauidæ fiant, certa nimirum & firma uulturibus signa fieri uerisimillimum est. In alijs autem uolandi impetus, & alarum in coëundo agitationes ac uerbera, rapinæ, fugæ, insectiones, multum inconstantiæ perturbatæ afferunt.

CVR Aesculapij ædes extra urbem posita est? An quòd foris salubrius quàm in urbe habitare crediderunt? Nam Græci quoque in excelsis ac puris locis Aesculapij templa planè collocant. An quòd deum ex Epidauro accersitum in urbem commigrasse opinantur? In Græcia enim non in urbe, sed procul ab Epidauro Aesculapij templum est

est. An quòd dum draco ex naui in insulam descendisset, & ex oculis euanuisset, ipsum eo in loco ædis ponendæ autorem ac præmonstratorem fuisse putauerunt?

CVR moris est, ut qui castimoniam colunt, leguminibus abstineant? An quemadmodum Pythagorici fabas, ob eas quæ uulgo dicuntur causas abominabantur, quasi Lethes & Herebi cognomines? An quòd ad concœnationes, & manes prouocandos leguminibus maximè utuntur? An illud magis, quòd ad sanctitatem ac castimoniam pura ac tenuia corpora habere oportet? Sunt autem legumina maximè uentosa, & ea gignunt quæ quum superflua sint, multæ purgationis indigent. An quòd quum uentosissima sint legumina, ad res uenereas maximè incitent?

QVID est, quòd Vestales incesti conuictas alia pœna non afficiunt, sed uiuas tantummodo defodiunt? An quòd mortuos urunt, quòd illis tribuere iniustum iudicarent, quæ non diligenter ac sanctè ignem sacrum custodissent? An quòd corpus maximis ac sanctissimis religionibus consecratum interficere, & mulieri sacræ manus afferre nefas putauerunt? Rationem igitur inierunt, qua subterraneo specu defosso obrutæ sua sponte morerentur. Ibi enim & lucerna accensa inerat, & nonnihil panis, exiguum & aquæ ac lactis, inde specum desuper terra operibant. Sed ne hoc quidem modo scelus detestantes religionem fugerunt? Nam & nunc quoque sacerdotes cum locum adeuntes parentant.

Vestales incesti reæ, quare & quomodo uiuæ defoderentur.

CVR Idibus Decembris in cursu equorum uictor dexter sacer Marti immolatur, & caudam statim decisam ad Rheginam qui dicitur locus deportat, & aram cruore spargit, de capite uerò inter se decertant, alij de sacra uia descendentes, alij de Subura aduersus eos impetum fa-

cientes? An quòd Troiã equo captam putant, idcirco equum supplicio afficiunt, quòd Troianorum clara pignora fuerint mixta pueris Latinorum? An quòd iracundum, ferox & bellicosum animal est equus? dijs autem grata & accommodata in primis immolant? Victoria autem idcirco immolatur, quòd uictoriæ Mars autor est, & qui ordinem in arcto tenent, cæteros uincunt qui locum deserunt, & celeritas quasi uiaticum fugæ pœna afficitur. Deniq; signis quibusdam occulte admonentur, fugientes salutem inuenire non posse.

QVID est, quòd Censores magistratum ineuntes nihil agunt, quàm ut sacrorum anserum alimenta locent, & imaginis splendorem? An à uilioribus incipientes, quæ nec multo sumptu, nec magna opera egent? An uetus quædam huic animãti gratia refertur, à bello usque Gallico repetita, quòd dormientibus canibus primi omnium anseres Gallorum in Capitolium ascensum persenserunt, & clangere uigiles excitarunt? An quum sint maximarum rerum, & quæ summa cura indigent, custodes Censores, ut ædium sacrarum ac publicarum, morum deniq; & uitæ uniuscuiusq; diligentissimi & custodientissimi, omnium animantium rationem habendam sibi esse putauerunt? Simul enim anseribus curandis ciues admonent, ne deorum cultum neglegãt. Anseris uerò absterſi & splendor necessarius est: cito enim rubrica defluit ac deflorescit: ea enim ueteres statuas oblinere & illinere consueuerunt.

QVID est, quòd cæteris sacerdotibus simulac in iudicium ducti ac damnati sunt, alium substituunt, augurem uerò donec uita suppetat, licet maximorum criminum conuictum, sacerdotio non mutant? Augures autem uocant qui auspicijs præsunt. An quod quidam dicunt sacrorum

arcana

arcana neminem cognoscere uolunt, qui ipse augur non sit? An iureiurando adactum res augurum nemini enunciaturum, priuatum postea factum sacramento liberari nolunt? An non honoris nec magistratus, sed scientiæ atque artis cuiusdam potius nomen est augur? Simile igitur est, ac si quis musicum musicum non esse iudicet, & medicum medicum esse prohibeat, & diuino diuinationem adimat. His enim omnibus appellatio detrahi potest, uis ac facultas non potest. Alium uerò idcirco non instituunt, quòd sacerdotum numerum ab initio constitutum meritò tuentur.

C V R *Idibus Sextilis diem festum agunt serui omnes ac seruæ, uxores autem capita purgare ac lauare consueuerunt? An propter Seruium regem, quem eo die seruatum & in lucem editum ferunt, uacationem ab opere habent serui? Capitis autem lauatio ab ancillis cœpta propter diem festum ad liberas quoq; processit?*

C V R *pueros monilibus, quas uocant bullas, exornant? An honoris raptarum causa, ut alia multa, sic & hoc constitutum esse uoluerunt his quos ex eis suscepissent? An Tarquinij uirtutem honorandam putauerunt? Ferunt enim Tarquinium quum puer adhuc esset, in prælio aduersus Latinos & Hetruscos in hostes impetum fecisse. Quumq; ex equo defluxisset, excepto hostium impetu Romanos confirmasse, hostibus in fugam conuersis, quum plus quàm sexaginta millia hostium eo prælio cecidissent, hoc à patre & rege decoris insigne accepisse. An apud maiores nostros speciosum seruum* amare turpe non existimabatur, quemadmodum nunc quoque comœdiæ testimonio sunt? Pueris autem liberis uehementius abstinebant: ac si fortè accideret, ut in pueros nudos inciderent, ne ambigerent, hoc insigne liberi ferre consueuerunt. An uel* *dolare

ad modestiam conseruandam hoc etiam pertinet, & intem-
*à uiro subigi perantiæ ac flagitij frenum est, quum *uirum agere eos pu
deat, antequam pueritiæ insignia deponant? Nam quod Varro scribit uerisimile non est, quum Aeoles bullam bollam proferant, hoc consilij insigne pueros indui solere. Sed uide ne hoc quoq; propter lunam ferant. Nam lunæ figura quum plenilunium est, non globosa est, sed lentis formam ostendit, & quemadmodum opinatur Empedocles, illud etiam quod subiectum est, non modò quod apparet.

QVID est, quòd maribus nono die, fœminis octauo nomina imponere consueuerunt? An si prius fœminis nomina imponunt, causam sustinet natura, & augetur fœmina, & crescit, & adulta perficitur antequam masculus? Dies autem eos potißimum capiunt, qui septenarium subsequuntur. Septimus enim dies cum in cæteris, tum ad umbilicum infantibus nuper editis periculosus esse consueuit. Nam septimo die plerisque resoluitur: donec autem dissolutus, plantæ longè similior est infans quàm animali. An sicut Pythagorici numerum parem fœminam uocant, marem imparem, fœcundus est, & compositus parem uincit, & si in unitates diuidatur, par numerus quasi fœmina locum in medio uacuum præbet, imparis uerò numeri pars aliqua plena semper relinquitur: quo fit ut alterum fœminam, marem alterum esse putent? An quòd in numeris nouenarius primus est tetragonus ab impari et perfecto ternario, octonarius autem primus cubus à binario numero, quem parem esse constat? Oportet autem quadrangulum esse & imparem & perfectum. Vxorem autem sicut cubum stabilem, & domu seruantem & immobilem. Illud & addendum, octonarium numerum cubum esse, qui à binario componatur, nouenarium uerò quadrangulũ esse, qui de ternario

nario conficiatur. Vtuntur autem duobus nominibus fœminæ, mares uerò tribus.

QVID est, quòd eos quorum patres ignorantur, Spurios uocant? Non enim quod Græci opinantur, & in causis oratores dicunt, quòd ex colluuione quadam, & fœminis communione progenerati sunt, sed uidelicet est Spurius inter prima nomina, ut Sex. D. C. Prænomina uerò Latini integra non scribunt, sed aut una litera, ut T. L. M. aut duabus, ut Cn. aut tribus, ut Sex. & Ser. Est igitur Spurius inter ea prænomina, quæ duabus literis notantur, S & P. quibus etiam orbos parentibus scribunt, quum sine patre esse dicunt: per S. sine, per P. patrem significantes. Hoc igitur errorem fecit, quod Sine patre, & Spurius eisdem literis annotatur. Sed alia quoque ratio afferenda est, quæ multò est absurdior: Dicunt enim Sabinos uxoris pudenda Sporion appellare. Item qui legitime natus non sit, sed ex concubina aut scorto, contumeliæ causa spurium appellari solitum.

CVR Dionysium Patrem Liberum? An quòd bibentibus libertatis causa sit? Fiunt enim plerique ebrietate petulantiores. An quòd libationem præbuit? An sicut Alexander dicit, quòd pro Bœotiæ libertate pugnauit, Dionysium Liberum dictum fuisse putandum est?

QVID est, quòd publicis festis ueteri more uirgines non nubunt, uiduæ nubunt? An ut Varro dicit, quòd uirgines quum in matrimonium dantur doleant, mulieres uerò lætentur? Die autem festo omnem tristitiam ac necessitatem abesse oportere? An quòd uirginibus decorum, uiduis uerò multis præsentibus fœdum nubere? Felices enim ac faustæ primæ nuptiæ, secundæ uerò tristes ac detestandæ. Pudet enim uiuis adhuc eis, quibus antea nupserant, alios

alios accipere, mortuos autem luget. Quo fit ut magis quiete, quàm strepitu & deducentium multitudine delectentur. Dies uerò festi multitudinem adeò distrahunt, ut his rebus per ocium interesse non poßit. An quòd Sabinorum filias uirgines inter ludicrum die festo rapientes bellum excitauerunt, idcirco filias diebus festis nuptum dare omni causa noluerunt?

QVID est, quòd Romani fortunam primigeniam colunt? An quòd Seruio ex serua nato Romæ summa cum laude & claritudine imperare contigit? sic enim Romanorum plerique suspicantur. An illud magis, quòd fortuna urbi & imperium & originem præstitit? An altior quædam ratio, & magis à natura ex media philosophia repeti potest, fortunam scilicet rerum omnium principium esse, naturam uerò casu consistere, quum quibusdam temere repositis ordo accesserit?

QVID est, quòd artifices scenæ deditos histriones uocant? An ob eam causam quam Rufus scriptam reliquit? Dicit enim priscis illis temporibus, C. Sulpitio, & L. Stolone C O S. quum pestilentia urbem inuasisset, omnes qui in scenam procederent, interijsse, ob eam rem multos & bonos artifices ex Hetruria Romam uenisse. In his qui arte et gloria cæteris anteiret, & in theatro ac scena diutißime floruisset, Histrum fuisse nominatum, à quo omnes deinde scenicos histriones nominatos esse.

QVID est, quòd propinquis & cognatis non nubunt? An quòd nuptijs necessitudines augeri uolunt, & ultro citroq; filias dando & accipiendo multos sibi propinquos adiungere? An quòd cognatorum dissidia inter se uerentur, quibus naturæ iura unà cum propinquitate tollantur? An quòd mulieres propter imbecillitatem

multorum

multorum ope & auxilio egentes propinquis idcirco adiungere noluerunt, ut si qua à suis uiris iniuria afficerentur, cognati opem ferrent.

CVR Iouis sacerdoti, quem flaminem Dialem uocant, farinam fermentum'ue attingere non licet? An quòd farina cibus imperfectus & indigestus sit? non enim aut id quod erat triticum mansit, nec quem fieri oportet factus est panis, sed uim seminis simul amisit, & cibi usum non præstitit. Qua ratione poeta Myliphaton farinam dixit per translationem, quasi molendo occisam & confectam. Fermentum uerò quoque & per corruptionem factum est, & admixtum omne illud quicquid est quod pinsitur, corrumpit: remittitur enim quodãmodo ac dissoluitur. Et omnino fermentatio ipsa nihil aliud est, nisi putrefactio quædam. Quæ quidem si abundantius adhibeatur, farinam acidam reddit, & prorsus corrumpit.

QVID est, quòd sacerdos carnem crudam tangere prohibetur? An à uisceratione huiusmodi consuetudine repellitur? An ea de causa caro quoque qua & farina prohibetur? neque enim iam est animal, neque obsonium factum est. Nam quum & transforma elixatio & assatio, alteratio quædam sit & transformatio, nimium formam delet. Quod autem recens & crudum est, aspectum nequaquam purum & impollutum habet, sed ulcerosum, & uehementer odiosum ac molestum.

QVID est, quòd cane & capella sacerdotem adeò abstinere uoluerunt, ut non modò attingere, sed ne appellare quidem liceret? An quòd caprã quasi luxuriosam atq; olidam abhorrerent? An quòd tanquam morbidã timerent? Videtur enim præter cætera animalia comitiali morbo tentari, & qui gustarint aut attigerint, huius morbi aliquid

inurere

inurere. Huius rei causam aßignant poros angustos, quibus clausis etiam spiritus sæpißime includitur : quod arguit uocis tenuitas. Quicunque enim hoc morbi genere tenentur, similem capellæ uocem ædunt. Canis uerò est minime quidem luxuriosus ac fœtidus, quanquam sunt qui dicant, ne canem quidem in Athenienſium arcem admitti fas esse, nec Delum insulam attingere, quòd in propatulo & passim coëat, qua in re aliorum animalium dißimilis sit : nam boues, equi, sues, non in propatulo ineunt. Sed ueram causam penitus ignorant. Canis enim templis omnibus idcirco arcetur, quòd pugnax est animal, & in primis ferox, ut tutum supplicibus perfugium præbeãt. Verisimile igitur est, Iouis sacerdotem tanquam animatam & sacram quandam effigiem ac simulacrum, ad quod omnibus tanquam ad aram confugere liceat, egenis ac supplicibus repositum esse, unde nec deterreri, nec arceri omnino poßint. Quocirca in ipso ianuæ uestibulo ac limine, eidem posita erat lectica. Qui uerò pedibus sacerdotis se prouoluisset, eo die ab omnibus plagis ac pœna tutus erat. Quin si quis uinctus fuisset, ac ad eum acceßisset, è uestigio soluebatur. Vincula uerò non per ianuam, sed per tectum sublata foras abijciebant. Erat igitur inutile, si quum sacerdos adeo se mitem & humanum exhiberet, canis pro templo sedibus supplices oblatrando propelleret, etsi ueteres hoc animal omnino purum esse putauerunt. Cœlestium enim deorum nulli prorsus consecratus est canis, sed Proserpinæ canis demissus in triuia piaculi locum obtinet. Lacedæmone uerò deorum omnium crudelißimo Marti catulos cædunt. Apud Bœotios autem publicè piaculum est, cane in duas partes dissecto per medium exire. Latini uerò Lupercalibus mense Februario canem immolant. Quare aliorum

non

non est, qui supremum & purissimum deorum omnium ueneradum sibi desumpserunt, eos quò familiarem ac domesticum habeant, canem prohibere.

CVR *hederam Flamen Dialis si attigisset, piaculum commisisset, nec iter ea facere poterat, ubi umbraculum aut arbutum desuper promineret? An hoc simile ei est quod dicitur, de curru non esse, chœnici non insidere, scopam non transcendere. Non quò hæc Pythagorici uitent aut metuāt, sed quòd per hæc ab alijs deterreant. Nam quòd sub uitem ingredi prohibent, ad uinū referebant, quòd sacerdoti ebriū fieri nefas esset. Temulentis enim uinum super caput est, & deprimuntur omnes ebrij & humiles fiunt, quum hanc ipsam uoluptatem uincere oporteat, non ab ea uinci. Hederam uerò tanquam sterilem & hominibus inutilem, & propter fragilitatem adminiculo alterius semper egentem, umbra solum ac uiriditate oculos capientem, non temere in ædibus ali atq; innasci permiserūt: quippe quæ plantas complexa maximè noceret, nec solo extirpari facilè posit. Quo fit ut cœlestium templis penitus amoueatur, nec in æde Iunonis Athenis, ac Thebis in æde Veneris quisquam facilè hederam uideat. Nocturnis uerò sacris & Bacchanalibus adest. An & hoc quoq; mysticum quoddam signum erat, ut à Thyasis ac reliquis debacchationibus abstinerēt? Nam quæ bacchicis furoribus mulieres correptæ fuerint, ad hederam statim feruntur, & abreptam manibus diuellunt, dentibus lacerant, ut non omnino incredibilia dicere uideantur, qui asserunt hederam, quòd spiritum habeat, quo mentes in furorem concitet, & loco moueat, ebrietatem absq; uino inducere, & hilares eos reddere, qui in furorem procliues fuerint.*

CVR *ijs sacerdotibus nec magistratū capere, neç petere*

permit

*ἐπὶ τιμῇ καὶ παραμυθίᾳ

Sacerdos magistratum nec gerat, nec petat.

*permittebatur, & tamen lictore utuntur & sella curuli *ob honoris causam et consolationẽ, quò minus ægre ferrent, si à magistratibus arcerentur? An quòd in nonnullis Græciæ ciuitatibus sacerdotij dignitas regiæ maiestati par habebatur, non uulgares aut ignobiles homines sacerdotes declarabantur? An illud magis, quòd quum certum esset & statutum tempus sacrificij, regum uerò opera & actiones incertæ, ac minimè præfinitæ, fieri non poterat, ut quum in idem sæpenumero tempus inciderent, idem utriq; adesset, sed utrisq; urgentibus sæpe oportebat ut altero relicto nunc deos coleret, nunc ciuibus noceret? Qui quum in [illegible]num magistratibus non minus necessitatis quàm [illegible] inesse animaduerterent, & magistratum populi, ut Hippocrates ait, medicum tristitiam cernere, tristitiam [illegible], & in alienis malis proprium dolorem percipere, nefas esse putauerunt, dijs rem diuinam facere, & primu[illegible] & ciuium cruciatus quotidie uersantem, interdum etiam propinquorum & cognatorum, quod Bruto accidit.*

QVI sunt quos Epidauri & Compedes & Artynos appellant? Centum enim & octoginta Remp. administrabant, ex quibus senatores deligebant, quos Artynos appellabant: plebs autem magna ex parte in agro agebat. Vocabantur autem Compedes à pedibus, ut conijcere datur puluerulentis, & ob id quum ad urbẽ accẽderent facile [illegible].

Adulterij apud Cumæos pœna.

QVAM nam Onobatim apud Cumæos fuisse dicimus? Si qua in adulterio mulier deprehensa fuisset, hanc in forum deductam, & saxo impositam spectandam omnibus proponebant. Inde super asino collocatam, & circa urbem peruectam in eundem locum restitui oportebat. Ex illa infamia notatam Onobatim appellandam censuerunt, & ab eo tempore lapidem tanquam impurum ac detestabilem uitabant.

uitabant. Erat apud illos quoque magistratus, Phylactum appellabant, quem qui obtineret, reliquum quidem tempus carcerem seruabat, nocturno autem conuentu in senatum ueniens reges manu apprehensos è curia educebat. Quos tandiu detinebat, donec de eorum imperio senatus occultè sententiam tulisset suffragijs, an iustè facerent, uel non.

QVI *sunt quos Cnidij Amnemones appellant, & qui Aphester apud eosdem dicitur? Sexaginta delectis uiris ex optimatibus quasi procuratoribus utebantur, ad quos de maximis rebus referebant. Dicebantur autem Amnemones, ut coniectura percipi potest, quia ad disquisitionem non adducebantur, nisi fortè quia multum memoria ualerent, & multa meminissent. Qui autem sententias rogabat, Aphester dicebatur.*

QVID *apud Solos Hypeceaustria Palladi sacrificantem sic uocant? Quòd multa sacra & mysteria ad auertendum mala faciat.*

QVI *sunt apud Arcades & Laconas Chresti? Lacedæmonij facta Tegeatibus pace fœdere icto cõmunem apud Alpheum columnã statuerunt, in qua cũ alia multa tum illud in primis scriptum erat, Messenios ex agro eijcerent, nec Chrestos facere liceret. Aristoteles igitur hoc exponens, his uerbis hoc significari dicit, non occidere auxilij gratia, si qui Tegeatæ Lacedæmonijs studerent.*

QVIS *apud Opontios Critholgus? Plerique Græcorum ciuibus primitias offerentibus in uetustißimis sacrificijs hordeo uti solebant. Magistratum igitur, qui huiusmodi sacrificijs præerat, & primitias colligebat, Crithologum nominabant. Duo autẽ erant apud eos sacerdotes, quorũ alter deorũ, alter dæmonum sacrificia curabat.*

QVAE *sunt Ploiades? Nubes imbriferas maximè,*

quæq; arcum ferrent Ploiadas nominabant, quemadmodum Theophrastus in quarto Meteororum ad uerbum scripsit. Nam & Ploiades ipsæ nubes & quæ constat. Immobiles autem & coloribus obalbæ ostendunt differentiam quandam materiæ, quæ neque in aquam, neque in uentum redacta sit.

QVIS est apud Bœotios Platychetæ? Qui aut domum uicinam, aut agrum habuissent, Aeolicè sic uocabant, quasi propè habentes. Apponam autem uerbum unum ex Thesmophylacia lege, quum plura sint.

QVIS est apud Delphos Osioter, & quare mensium quendam Bysium uocant? Osiotera quidem eum uocant qui hostiam immolat, quum sacer declaratus est. Quinque autem sacri sunt per omnem uitam, hi autem multa unà cum prophetis agunt. Hi simul in iisdem sacris operantur. Quippe qui à Deucalione originem ducere se arbitrantur. By[illegible] autem, ut multi putant, Physius est. Multa enim tunc temporis nascuntur & germinant. Verum non ita est: non enim loco φ τῷ β utuntur Delphi, sicut Macedones βίλιππον, & βάλακρὸν, & βερονίκην dicentes, sed loco π. nam τὸ πατεῖν βατεῖν, & τὸ πικρὸν βικρὸν planè dicunt. Est igitur Physius Bysius, in quo Deum interrog[illegible]: nam subintelligere patrium est: hoc enim mense oraculum edebatur. Septimum quoque huius diem Apollinis habent natalem, & πολυφθονον appellant, non quòd eo die φ[illegible], id est liba, seu placentas coquerent, sed quòd multi ad oraculum accederent, multis oracula ederentur: nuperrimè enim oracula singulis mensibus rogantibus concessa sunt ac remissa: An semel omnino Pythia hoc ipso die in anno respondebat? Sic enim Callisthenes & Anaxandrides scriptum reliquerunt.

QVID

QVID est Phyximelum? Planta quædam est humilis ac parua, cuius surculos pecora appetētia comminuunt ac uiolant, & quo minus crescant impediunt. Hæc ubi eò magnitudinis excreuit, ut ei nocere non poßit, Phyximelum dicitur. Testis est Aeschylus.

QVI sunt Aposphlendoneti? Corcyram insulam Eretrienses tenebant, quo Charicrates cum classe Corintho profectus prælio commisso Eretrienses superauit: illi statim naues conscendentes domum renauigauerunt. Quod quum ciues præsensissent, descendere conantes fundis propulsarunt: denique quum nec uerbis persuadere, nec multos & inexorabiles cogere potuissent, Thraciam tenuerunt agro ibi occupato, quem Methonem Orpheo progenitum quondam habitasse memoriæ proditum est. Vrbem quidem Methonam nominarunt, ipsi uerò ab accolis Aposphlendoneti uocitati sunt.

QVAENAM est apud Delphos Charila? Tres agunt Delphi Ennateridas & deinceps: quarum unam Stepterium uocant, alteram Heroidem, tertiam Charilam. Stepterium quidem eius pugnæ imitatio uidetur esse, quam Deus aduersus Pythonem pugnare dicitur. Hunc enim post pugnam usque ad Tempe insectatus fuisse dicitur. Sunt enim qui Deum metu fugisse dicant, qui mihi expiandi uidentur. Alij Pythonem saucium ac fugientem in eam quam nunc sacram uiam dicimus, priusquam Apollo eum consecutus esset, occubuisse, ita sepultum à filio, cui nomen Capra fuerat, ab Apolline inuentum. Harum omnium rerum, aut similiū Stepterium imitatio quædam est. Herois autem arcanam quādam continet rationem Thyiadibus non incognitam, & tamen ex his quæ aguntur, Semeles anagogen esse facilè quiuis conijcere ualeat.

De Charila uerò huiuſmodi quædam fabulantur. Fames ex ſiccitate Delphos inuaſit: quare cum liberis & uxoribus ad regias fores accedere & ſupplicare cogebantur, qui farinam & chedropas nobilioribus, non enim omnibus ſuppetebat, in ſumma inopia diſtribuebat. Sed quum puella parentibus orba ſupplex ueniſſet, & farinam rogaſſet, calceo malam cecidit, & in os abiecit. Puella inops ac pauper, ſed generoſo animo prædita, quum inde ſeſe proripuiſſet, ac zonam diſſoluiſſet, ſe ſuſpendit. Inualeſcente indies fame, & ſuperuenientibus morbis, Pythia regi oraculum petenti reſpondit, Charilam uirginem, quæ ſibi mortem conſciuiſſet, placari oportere. Vix tandem reperta huius nominis ratione, ſacrificium quoddam piaculo mixtum peregerunt, quod nunc quoque eſt nonum poſt annum, quibus annis peragunt. Præſidet enim rex, farinamq́; & chedropas omnibus impartit & ciuibus & externis. Portatur Charilæ puellaris ſtatua. Sed ubi omnes farinam acceperunt, rex effigiem calceo cædit, Thyiadum uerò antiſtes in abruptum quendam locum ſimulacrum defert, ibiq́; fune ad collum alligato defodiunt, ubi Charilam, quæ zona ſe ſuſpenderat, antè humauerunt.

QVAE *nam eſt apud Aenianas caro emēdicata? Cōplures ſunt Aenianarum commigrationes. Primum quidem campum Dotium coluerunt, inde à Lapithis expulſi ad Aethicas primo agri Moloßi, quam Arauam uocant, ſe contulerunt, ex quo Parauæ dicti ſunt. Deinde Cirrham occupauerunt, & ex eo loco rege Oenoclo depulſo Apollinis iuſſu in agrum circa Inachum deſcenderunt, quem Inachienſes & Achei tum habebāt. Oraculo autem edito, ſi in agro eos recepiſſent, fore ut ueteres incolæ pellerentur, noui autem ſi à uolentibus accepiſſent, agrum retinerent*

nerent, Temo uir inter Aenianas sapiens, sumpta pera mendici habitu ad Inachienses uenit: ubi quum per risum & contumeliam rex petenti cespitem dedisset, in peram coniecit, & quasi eo contentus statim e conspectu abijt, nec amplius quicquam petijt. Maiores natu admirati, & oraculum recordati, quum regem adijsset, hominem non contemnendum, sed prodendum esse dixerunt. Quod quũ sensisset Temo, fugam arripuit, & Apollinem precatus quum hecatombam uouisset effugit. Ex illo conserunt pugnam reges. Quumq; Inachiensium regem Hyperochum Aenianum rex Phemius unà cum cane in se ineptum facere animaduertisset, dixit illum iniustè facere, qui secundum pugnatorem & alterum hostem substitueret. Abigente autem canem Hyperocho, seq; ac hostem euertente, lapide ictus à Phemio est interfectus. Agro recepto, Inachiensibus unà cum Achiuis eiectis, lapidem illum quidem tanquam sacrum colunt, & uictimæ adipe inuolutũ uenerantur, & ei tanquam deo immolant. Apollini uerò diuinã rem facientes, & hecatombam ex uoto reddentes, bouis immolatæ partem rite exceptam Temonis posteris tribuunt, & emendicatam carnẽ appellãt.

QVI sunt apud Ithacesios Coliadæ? quis est Phagilus? Vlyßi procis interfectis eorum necessarij bellũ suscitauerunt. Accersitus autem ab utrisq;, & arbiter adhibitus Neoptolemus sententiam tulit, ut Cephallenia, Zacyntho, & Ithaca cædis nomine Vlysses decederet. Procorum uerò socij ac familiares pro iniurijs quas in domum intulerant, Vlyßi quotannis mulctæ nomine aliquid penderent. Vlysses igitur in Italiam concesßit: mulctam uerò ut liberis suis Ithacenses redderent, iureiurando ac religione astringendos putauit. Erat autem farina, uinum,

φάγιλοι cera, oleum, sal, uictimæ grãdiores Phagilorum. Phagilum autem agnum esse dicit Aristoteles. Sed Eumæum manumissum Telemachus ciuitate donauit, à quo Coliadarum familia, sicut à Philetio Bucoliarum.

QVIS est apud Locros ligneus canis? Physcij, Amphyctionis filius fuit Locrus, ex eo & Cabya Locrus nascitur, qui cum patre orta discordia multis ciuium acceptis, de sedibus Apollinem consuluit. Oraculo edito, ut ibi urbem conderet, ubi canis eum ligneus momordisset, in alterum maris littus transgressus spinam calcauit. Ea plaga uexatus complures ibi dies commoratus est, quibus percepto loco urbes condidit Physcos, Hyanthiam, & alias omnes, quas Locri Ozole coluerunt. Ozolas autem Locros, alij à Nesso, alij à Pythone serpente uocatos dicunt, quòd ad Locrensium littus eiecti, in eorum agro putruerunt. Nonnulli autem homines pellibus caprinis & hircinis indutos, & plerunq; inter greges & ouilia conuersantes olidos fieri, & ob eam rem quòd Locri pastores sint, Ozolas appellatos putant. Alij contrà quòd ager ὀζώλαι. floribus abundet, ob odoris bonitatem nomen inditum arbitrantur. Hanc opinionem tuetur Archytas Amphyssæus, scripsit enim in hunc modum: Botryonum sertis redimitam, unguenta redolentem, macynam amabilem.

QVID est, quòd à Megarensibus Aphabroma dicitur? Nisus à quò Nisæa appellata est, quum regnum obtineret, Abrotam Occhesti filiam ex Bœotia uxorem duxit. Quæ quum Megarei soror esset, singulari prudentia ac modestia prædita erat. Mortuam deinde Megarenses sponte luxerunt, & Nisus immortalem uxoris memoriam efficere uolens, iussit ossa ferre, quam illa uestem ferre consueuerat, & uestem Aphabroma propter illam appellauit.

pellauit. Videtur autem mulieris gloriæ & Deus fauisse. Nam quum Megarenses mulieres uestem mutare instituerent, oraculo sæpe prohibuit.

QVID est, quòd Doryxenus Megarensis ager antiquitus per uicos colebatur? Ciuitate in quinque partes distributa, alij enim Haræi dicebantur, alij Pyræi, Megarenses alij, alij Cynosuræi, Tripodiscæi denique, partim agrum tuebantur. Sed Corinthij quum inter eos bellum excitassent, semper enim Megaram subigere studuerunt, tum leniter & cognatum, ut ita dicam, bellum inter se gerebant. Agricolas enim nemo prorsus uiolabat. Et si quis captus esset, certo se pretio redimebat, quo accepto statim dimittebant: nam antè nihil exigebant: sed qui hominem cepisset, domum deductum, & comiter acceptum domum remittebat. Qui ergo quo se redimeret pretium retulisset, laudabatur, & eius qui recepisset amicitiam perpetuò colebat, & ex captiuo Doryxenus, hoc est bello amicus atque hospes factus appellabatur. Qui uerò nihil retulisset, & hostem fefellisset, non solum apud hostes, sed apud ciues quoq; ut perfidus & iniustus, & infamis erat.

QVAE NAM est Palintocia? Megarenses Theagene tyranno eiecto, parum diu in administranda republica modestos se & temperatos præstiterunt. Inde multam, ut ait Plato, & intemperantem libertatem popularibus ipsis propinantibus penitus corrupti cum cæteris in rebus in locupletes & copiosos insolenter se gerere cœperunt, tum uerò eorum domos inuadentes homines pauperes splendidè & effuse conuiuari ac cœnare uolebant, id'que si negaretur, omni uiolentia & petulantia utebantur. Deniq; facto plebiscito Παλιντοκία.

usuras à creditoribus, quas antea soluissent reposcebant, idq́; Palintociam appellauerunt.

QVAE *nam est Anthedon, de qua Pythias dicit, Bibe uini fecem, quoniam nõ Antheodonem habitas? nam quæ in Bœotia est, uino non abundat? Calabriam Irenem antiquitus nominabant à muliere quæ Irene dicebatur, quam ex Neptuno & Melantia Alphei filia natam fuisse fabulantur. Inde quum Anthes & Hyperes ibidem consedissent, Anthedoniam & Hyperεam insulam uocauerunt. Oraculum uerò hoc modo se habebat, ut dicit Aristoteles: Bibe uinum feculentum, quoniam non Anthedonem habitas, nec sacram Hyperam, quoniam & fecem uini bibisses. Hæc Aristoteles. Mnasigeton autem dicit Hyperæ fratrem Anthon infantem adhuc perijsse. Hyperam autem quum diu fratrem quæsisset, errantem ad Acastum seu Adrastum Pheras uenisse, ubi casu Anthos uinum seruiens propinabat. Vbi cœnati sunt, puerum fratri poculum porrigentem agnouisse, ac dixisse fertur: Bibe uinum feculentum, quoniam non Anthedonem habitas.*

Σκότ☉. QVIS *est qui apud Prienem iuxta quercum dicitur Scotos? Samij & Prienenses bellum inter se gerentes mediocribus mutuò se damnis afficiebant: magno prælio commisso mille Samios Prienenses occiderunt. Septimo pòst anno cum Milesijs ad quercum quæ dicitur congressi, optimos ciuium ac primos uno prælio amiserunt. Quo tempore Bias ille sapiens, Samum à Prienensibus cum legatione missus, magnam gloriam est adeptus. Ex illo Prienensium mulieres post eam calamitatem tristem sanè ac miserabilem imprecatione ac iureiurando maximis de rebus usæ sunt, quum testarentur ac dicerent: Apud quercum tenebræ, quòd filios & patres ac uiros eo in loco ab hostibus*

bus concisos amisissent.

Q V I *sunt apud Cretenses qui Catacautæ dicuntur?* Καταναύται
Tyrrhenos ferunt, quum Atheniensium filias & uxores ex Braurone rapuissent, quo tempore scilicet Lemnum & Imbrum incolebant, postea eiectos in agrum Laconicum peruenisse, & tandiu cum indigenis mulieribus consuetudinem habuisse, quoad liberos suscepissent. Calumnijs deinde ac suspicionibus Laconicam rursus relinquere coactos in Cretam cum liberis & uxoribus traiecisse. Ibi bellum cum his qui tunc temporis Cretam tenebant gerentes, multos qui in prælio mortem oppetijssent insepultos reliquisse: primò quidem quòd propter bellum & periculum socios per ocium humare non poterant, deinde fugientes cadauera iam corrupta & marcida attingere cœpisse. Polin igitur, quem ducem secuti fuerunt, honores quosdam & immunitates excogitasse, partim deorum sacerdotibus attribuisse, partim qui mortuos sepelissent, & dijs terrestribus, hoc est manibus consecrasse, ne quando auferrētur, & perpetuò permanerent. Postea cum fratre sortitum, & alios Sacerdotes appellatos fuisse, alios Catacautas, & separatim suis legibus uti. Esse autem illis unà cum cæteris quæ humaniter concessa sunt, earum iniuriarum licentiam, quibus cæteri Cretenses uti consueuerunt, quum furtim res suas inter se agunt, feruntq́;. Illos uerò nulla iniuria afficere, nihil furari, nihil deniq; auferre.

Q V O D *est apud Chalcidenses puerorum sepulcrum? Cothus & Arclus Xuthi pueri in Eubœam habitatum concesserunt, quo tempore Aeoles insulam maiore ex parte obtinebant. Editum uerò antea Cotho oraculum fuerat, bene successurum, & hostes superaturum, si agrum coēmisset. Cum paucis igitur descendens incidit in pue-*

ros, qui fortè iuxta mare colludebant, quibus cum & ipse comiter ludere aggressus multos ludos pueris ignotos ostendit. Quod ubi auidè accipere uelle intellexit, haud aliter traditurum se dixit, nisi aliquid terræ prius ab ipsis accepisset: illi è uestigio sublatam dederunt, & acceptis ludis abierunt. Aeoles re cognita quum hostium classem aduentare intelligerent, ira & dolore perturbati pueros interfecerunt. Sepulti uerò sunt in uia quæ ad Eurypum ex urbe ducit, quem locum postea sepulcrum puerorum uocauerunt.

QVIS est Mixarchageua apud Argiuos? Qui'ue sunt Elasij? Mixarchageuam Castorem uocant, & apud se humatum arbitrantur. Pollucem uerò tanquam unum cœlestium uenerantur. Eos autem qui comitialem morbum auertere putantur, Elasios nominant, eosq; ex Alexia Amphiarai filia progenitos fuisse autumant.

QVID est, quod apud Argiuos Encnisma dicitur? Qui familiarium aut cognatorum quempiam amiserunt, mos est ut statim post luctum Apollini sacrificent, sic & trigesimo pòst die Mercurio. Nam ut à terra mortuorum cadauera, sic animos à Mercurio suscipi putant. Apollinis autem sacerdoti hordeum dantes carnem pro eodem accipiunt, ignemq; quasi pollutum extinguentes, & rursus ab alijs accendentes carnem coquunt, & Encnisma appellant.

QVID est Alastor, Aliterius, Palamnæus? Non enim illis credendum est, Aliterios uocari qui in fame molentem obseruantes farinam diripiunt. Verum is Alastor uocitatur, qui ea egit quæ neque facile obliterari possunt, & diuturna omnium memoria celebrantur. Aliterius autem is est, quem si quis uitare ac fugere po-

test

test propter improbitatem, bene actum secum existimare debet. Hæc, inquit Socrates, in æreis pellibus conscripserunt.

QVAM *habent sententiam, eos qui in Caßiopæam bouem abigant ex Aeno, à uirginibus comitantibus ad ipsos usque fines continenter audire:* Nunquam *redibitis in patriam terram? Aenianes à Lapithis sedibus expulsi Aethaciam primo, deinde Moloßidem, & Caßiopæam incoluerunt, ubi nihil boni ex agro nacti, malis contrà usi uicinis in agrum Cirrheum transierunt, Onoclum regem secuti. Ibiq; magna siccitate & magnis squaloribus excepti, oraculo, ut fertur, quum lapidibus Onoclum obruissent, rursus uagi post longum errorem in eum agrum peruenerunt, quem bonum & fertilißimum nunc habent. Quo fit ut meritò exoptent, in antiquam patriam non redire, sed illic beatißimè ac diutißime permanere.*

CVR *apud Rhodios præconi Ocridionis templum ingredi non licet? An quòd Ochimus filiam Cydippen Ocridioni collocauit? Cercaphus autem frater Ochimi puellam amans præconi persuasit (moris enim fuerat, ut sponsæ per præconem accerserentur) quum Cydippen accepisset, eam ad se deduceret: quo facto Cercaphus puellam habens aufugit. Qui postea quum frater ad senectutem peruenisset reuertitur. Mansit autem Rhodijs consuetudo, ne præco Ocridionis templum ingrederetur, ob iniuriæ ac flagitij illius memoriam.*

QVID *est quòd tibicini apud Tenedum in ædem Tenæ intrare non licet, nec in templo Achillis mentionem facere? An quòd nouerca Tenem insimulante quòd ei stuprum inferre uoluisset, Molpus tibicen falsum aduersus eum testimonium dixit? Quamobrē Tenæ accidit cum*

sorore

sorore Tenedum fugeret? Achilli autem ferunt matrem Thetim magnopere interdixisse, Tenem ne interficeret, quòd is ab Apolline uehementer coleretur. Vni etiam ex seruis imperasse, ut diligenter attenderet, & Achillem moneret, ne fortè per imprudentiam Tenem occideret. Sed quum Tenedum Achilles popularetur, & sororem Tenis forma captus insectaretur, Tenes obuiam factus & sororē defendere conatus, ab Achille interfectus est. Achilles Tenem à se interfectum animaduertens, seruum quidem quòd ab eo monitus non fuisset occidit: Tenem uerò ubi nunc templum est, sepeliuit. Ex eo nec tibicen illud ingreditur, nec Achilles in eo nominatur.

Πολίτης. Q V I S *est apud Epidamnios Polites? Epidamnij Illyricorum uicini, ciues suos qui cum Illyricis consuetudinem haberent, improbos fieri animaduerterunt, & res nouas ueriti ad res contrahendas ac permutandas unum quotannis potißimum delegerunt quem maximè probarent. Is ad Barbaros accedens forum ciuibus suis & contrahendi rationem præscribebat. Et ex eo Polites est appellatus.*

Q V O D *est in Thracia Aræni littus? Andrij & Chalcidenses, habitandi causa in Thraciam profecti, Sanem urbem proditione communiter occuparunt, sed quum Barbaros Acanthum reliquisse accepissent, duos speculatores ad urbem miserunt: qui quum eò uenissent, & Acanthios relicta urbe fugam animaduertissent arripuisse, Chalcidensis quidem speculator præcucurrit, quasi urbem Chalcidensibus præoccupaturus, Andrius uerò relictus hastam coniecit: quæ cum portæ inhæsisset, Andriorum pueris urbem se hasta præcepisse exclamauit. Inde orta dissensione, sine bello inter se conuenerunt, ut Erythræis, Samijs, & Parijs omnibus de rebus arbitris uterentur.*

uterentur. Quumq; Erythræi & Samij suffragijs suis rem Andrijs adiudicassent, Parij contra pro Chalcidensibus sententiam dedissent, quibusdam se circa eum locum imprecationibus deuouerunt, si aut ipsi Parijs uxorem dedissent, aut ab illis accepissent: & ob eam rem Aræni littus appellauerunt, quum Dracontis antea diceretur.

QVID est, quod Cerealibus Eretriensium mulieres non ad ignem, sed ad solem carnem concoquunt, & Calligeniam non uocant? An quòd ita cecidit, ut captiuæ, quas ex Troia Agamemnon abduxit, hoc in loco Cerealia facerent: quumq; inopinatò nauigandi tempus extitisset, imperfecto sacrificio discesserunt?

QVI sunt Ainautæ apud Milesios? Damasenore & Thoante, tyrannis exactis, sed sodalitates duæ urbem obtinuerunt: harum altera Plutis, altera Cheromacha dicebatur. Sed quum potentes dominarentur, & sodalitates suæ res adsciuissent, conscensis nauibus procul à terra progreßi maximis de rebus consultabant, & ob eam rem Ainautæ appellati sunt. ἀειναῦται.

QVID est, quòd Chalcidenses locum circa Pyrsophium ἀκμαίων λέσχην, id est uigentium & uiribus ualentium stationem uocant? Nauplium ferunt ab Achiuis insectatum supplicem ad Chalcidenses confugisse, ibiq; partim crimina purgasse, partim recriminando Achiuis obiecisse. Chalcidenses igitur Nauplium nullo modo dedituri uidebantur, sed ueriti ne dolo interficeretur, præsidium ei dederunt, adolescentes ætate ac uiribus uigentes, & eos ibi collocauerunt, ubi & unà uersarentur, & Nauplium asseruarent.

QVIS est benefactori bouem immolans? Nauis piratica circa Ithacesiam in ancoris stabat: in quam cum fictilibus

fictilibus ac pice senex quidam erat. Huc igitur quum forte portitor Ithacensis, nomine Pyrrhias, oculos attentius conuertisset, & senem liberauit, nihil quidem postulans, sed ab eo persuasus, misericordiaq; commotus, & hortatu senis de fictilibus quæ ibi iacebant pauca quædam sumpsit. Postea quum prædones abscessissent, securus iam senex Pyrrhiam fictilibus admouit, in quibus magnam uim auri pice admixti ostendit, ita ut repente diues factus Pyrrhias cum cæteris in rebus senem optime tractasset, tum illud adiunxit, ut ei bouem immolaret. Ex eo res in prouerbium uenit, benefactori bouem extra Pyrrhiam immolasse neminem.

Bottiæi populi propinqui Macedonibus Herod. lib. 7.

QVID ita morem hunc habent Bottiæorum puellæ saltantes, ut dicant, eamus Athenas? Cretas ferunt, quum uoluissent, hominum primitias Delphos misisse, eos autem qui missi essent ubi nullam facultatem aut copiam uidissent, inde profectos primum Iapygiam incoluisse, deinde mixtis Atheniensibus hunc in Thracia quem nunc habent locum occupasse. Non enim uerisimile, Minoëm Atheniensium iuuenes tributi nomine quotannis ad se missos occidisse, sed in ministerio potius & seruitio habere maluisse. Ex his igitur nati quidam, & Cretenses habiti, Delphos missi sunt. Ex quo Bottiæorum filiæ generis sui memoriam colentes diebus festis canebant, Eamus Athenas.

QVID est, quòd Bleorum mulieres Dionysium celebrantes precantur, ut bouino pede ad se ueniat? Hymnus enim hoc modo se habet: Veni heros Dionysie maritimum ad templum castum, cum Gratijs bouino pede sacrificans. Inde bis inferunt: Digne taure. An quia Bougenam appellant & taurum nonnulli hunc Deum: An magnum pedem bouinum intelligunt, quemadmodum

poeta

poëta βοῶπιν magnos habentem oculos, & βογαῖον magna iactantem? An magis quia bouis pes innoxius est? Cornigerum autem Deum sic rogant, ut lenis letusq; ueniat? An quòd aratri ac sementis principem hunc ipsum Deum & inuentorem fuisse putant?

QVID *est, quòd* Tanagræi *ante urbem Achilleum habent locum sic appellatum? Inimicitias enim magis cum ea urbe exercuisse dicitur Achilles quàm amicitiam. Quippe qui & Pœmandri matrem Stratonicen rapuerat, & Ephippi filium Acestora occidisset. Pœmandrus igitur pater Ephippi quum ager Tanagricus etiam per uicos habitaretur, apud Stephontem, id loci nomen est, quòd cum Achiuis in expeditionem ire noluisset, ab illis circunsessus nocte locum illum deseruit, & Pœmandriam communiuit. Polycritus autem architectus, quum adesset, & opus floccificeret, atque irrideret, fossam transcendit. Iratus Pœmandrus ingens in illum saxum coniecit, quod forte ibidem occultatum Nyctelijs templis iampridem incumbebat: hoc reuulsum per imprudentiam Pœmandrus conicit, & Polycritum quidem assequi non potuit, Leucippum uerò filium interfecit. Oportebat igitur domesticum ex agro Bœotio lege discedere, & supplicem ad alios migrare. Id autem facile non erat, quòd in agrum Tanagricum Achiui irruptionem fecerant. Misit igitur Ephippum filium qui Achillem rogaret, à quo persuasus & illum inducit, & Tlepolemum Herculis filium, & Peneleum Hippalcmi, omnes sibi sanguine coniunctos. A quibus Pœmandrus Chalcidem emissus, & ab Elephenore cædis crimine expiatus, homines honore affecit, & lucos omnibus consecrauit, quorum qui Achilli dicatus est, nomen seruauit.*

QVI

QVI sunt apud Bœotios Psoloës, quiq; Aeolæ Minyi cuiusdam filias Leucippā, Arsinoën, & Alcathoen furore percitas carnibus humanis uesci concupisse, & de filijs inter se sortitas esse, Leucippam quòd ei sorte cecidisset, Hipassum filium laniendum exhibuisse, & illarum uiros, quòd lugubri ueste uterentur præ dolore ac luctu, Psoloës, Aeoleas, Oeonolias appellatas fuisse ferunt. Hodie quoq; eiusdem gentis omnes mulieres eodem nomine appellant, & quotannis festis diebus, quæ Agrionia dicuntur, à Dionysij sacerdote stricto gladio fugantur, & si quam consecutus est, interficere licet. Nostra quidem memoria Zoilus sacerdos mulierem occidit, quod certe infelix ac triste ipsis accidit. Nam Zoilus ex leui sane ulcere quum in morbum incidisset, diuturna tabe consumptus est: Orchomeni uerò publicis damnis ac damnationibus affecti sacerdotium ab ea familia ad eum transtulerunt, quem ex omnibus optimum delegissent.

CVR eos qui sponte Lycæum ingrediuntur, lapidibus obruunt Arcades, qui si per ignorantiam intrauerint ad Eleutheras eos mittunt? An quòd quasi absoluti libertatem adepti uiderentur, hæc ratio fidem habet, & tale est ad Eleutheras, ac si in locum curæ uacuum, & illud, uenies in libentis solum? An fabulæ potius credendum est? Soli enim Lycaonis liberi Eleuther & Lebeadus sceleris in Iouem paterni expertes fuerunt, & in Bœotiam aufugerunt. Lebadenses autem ijsdem legibus, & eodem iure atq; Arcades utuntur. Eos igitur ad Eleutheras mittunt qui Iouis adyta ignorantes intrauerint. An illud probabilius quod Archytimus dicit? Arcadicis festi sunt dies, quosdam per inscitiam ingressos ab Arcadibus Phliasijs traditos fuisse, à Phliasijs deinde Megarensi

*garensibus, à quibus porrò quum Thebas deueherentur, imbre ac tonitribus & alijs tempestatibus oppressos ac detentos fuisse: hinc locum nonnulli Eleutheras appellatum fuisse dicunt. Quòd autem dicitur, ab eo qui Lycæum ingressus fuerit, umbram non cadere, licet falsum, tamen magnopere creditum est. An quòd aër ingredientibus in nubem conuersus obducitur? An quòd templum ingressus omnibus modis excruciatus morte mulctetur, mortuorum uerò animas Pythagorici neq; umbram facere, neq; conniuere? An illud potius, quòd sol quidem umbram facit, solem autem aufert * nomen Embantis, & hoc obscurè intelligentes dicant? Ceruus enim Embas dicitur. Quapropter Cantharionem Arcadem, quòd is ad Eleos cum Arcadibus bellum gerentes profugisset, & cum præda Abatum traiecisset, composito postea bello quum Spartam profugisset, Lacedæmonij Arcadibus reddiderunt edito oraculo, ut ceruum redderent.*

*τοῦ ἐμβάντος ὁ νόμος.

QVEMNAM *in Tanagra Eunostum heroëm fuisse dicemus, quid'ue causæ esse, quamobrem mulieres eius lucum non ingrediuntur? Eunostus Eliei Cephisi & Sciadis filius fuit, cui nomen inditum ab Eunoste nympha est, à qua educatum ferunt. Speciosus igitur ac iustus non minus ex modestia & seueritate laudis tulit. Hunc ab Ochna Coloni filia & propinqua sua amatum fuisse ferunt. Sed quum eius libidinem conuicio retudisset, remq; ad fratres deferre statuisset, mulier occupauit, & fratres Ochemum, Leonem, Bucolum ad Eunosti necem concitauerat, quòd eum sibi per uim stuprum intulisse insimulauerat. Illi quum sorori fidem adhibuissent, adolescentem insidijs de medio sustulerunt. Quo facto Elieus illos in carcerem coniecit. Ochna pœnitentia ducta, & uehemen-*

 ter per

De Charila uerò huiusmodi quædam fabulantur. Fames ex siccitate Delphos inuasit: quare cum liberis & uxoribus ad regias fores accedere & supplicare cogebantur, qui farinam & chedropas nobilioribus, non enim omnibus suppetebat, in summa inopia distribuebat. Sed quum puella parentibus orba supplex uenisset, & farinam rogasset, calceo malam cecidit, & in os abiecit. Puella inops ac pauper, sed generoso animo prædita, quum inde sese proripuisset, ac zonam dissoluisset, se suspendit. Inualescente indies fame, & superuenientibus morbis, Pythia regi oraculum petenti respondit, Charilam uirginem, quæ sibi mortem consciuisset, placari oportere. Vix tandem reperta huius nominis ratione, sacrificium quoddam piaculo mixtum peregerunt, quod nunc quoque est nonum post annum, quibus annis peragunt. Præsidet enim rex, farinamq; & chedropas omnibus impartit & ciuibus & externis. Portatur Charilæ puellaris statua. Sed ubi omnes farinam acceperunt, rex effigiem calceo cædit, Thyiadum uerò antistes in abruptum quendam locum simulacrum defert, ibiq; fune ad collum alligato defodiunt, ubi Charilam, quæ zona se suspenderat, antè humauerunt.

QVAE *nam est apud Aenianas caro emēdicata? Cōplures sunt Aenianarum commigrationes. Primum quidem campum Dotium coluerunt, inde à Lapithis expulsi ad Aethicas primo agri Molossi, quam Arauam uocant, se contulerunt, ex quo Parauæ dicti sunt. Deinde Cirrham occupauerunt, & ex eo loco rege Oenoclo depulso Apollinis iussu in agrum circa Inachum descenderunt, quem Inachienses & Achei tum habebāt. Oraculo autem edito, si in agro eos recepissent, fore ut ueteres incolæ pellerentur, noui autem si à uolentibus accepissent, agrum retinerent*

nerent, Temo uir inter Aenianas sapiens, sumpta pera mendici habitu ad Inachienses uenit: ubi quum per risum & contumeliam rex petenti cespitem dedisset, in peram coniecit, & quasi eo contentus statim e conspectu abijt, nec amplius quicquam petijt. Maiores natu admirati, & oraculum recordati, quum regem adijsset, hominem non contemnendum, sed prodendum esse dixerunt. Quod quũ sensisset Temo, fugam arripuit, & Apollinem precatus quum hecatombam uouisset effugit. Ex illo conserunt pugnam reges. Quumq; Inachiensium regem Hyperochum Aenianum rex Phemius unà cum cane in se ineptum facere animaduertisset, dixit illum iniustè facere, qui secundum pugnatorem & alterum hostem substitueret. Abigente autem canem Hyperocho, seq; ac hostem euertente, lapide ictus à Phemio est interfectus. Agro recepto, Inachiensibus unà cum Achiuis eiectis, lapidem illum quidem tanquam sacrum colunt, & uictimæ adipe inuolutũ uenerantur, & ei tanquam deo immolant. Apollini uerò diuinã rem facientes, & hecatombam ex uoto reddentes, bouis immolatæ partem rite exceptam Temonis posteris tribuunt, & emendicatam carnẽ appellãt.

Q VI *sunt apud Ithacesios Coliadæ? quis est Phagilus? Vlyßi procis interfectis eorum necessarij bellũ suscitauerunt. Accersitus autem ab utrisq;, & arbiter adhibitus Neoptolemus sententiam tulit, ut Cephallenia, Zacyntho, & Ithaca cædis nomine Vlysses decederet. Procorum uerò socij ac familiares pro iniurijs quas in domum intulerant, Vlyßi quotannis mulctæ nomine aliquid penderent. Vlysses igitur in Italiam concesßit: mulctam uerò ut liberis suis Ithacenses redderent, iureiurando ac religione astringendos putauit. Erat autem farina, uinum,*

 cera,

φάγιλοι *cera, oleum, sal, uictimæ grādiores Phagilorum. Phagilum autem agnum esse dicit Aristoteles. Sed Eumæum manumissum Telemachus ciuitate donauit, à quo Coliadarum familia, sicut à Philetio Bucoliarum.*

Q. V I S *est apud Locros ligneus canis? Physcij, Amphyctionis filius fuit Locrus, ex eo & Cabya Locrus nascitur, qui cum patre orta discordia multis ciuium acceptis, de sedibus Apollinem consuluit. Oraculo edito, ut ibi urbem conderet, ubi canis eum ligneus momordisset, in alterum maris littus transgressus spinam calcauit. Ea plaga uexatus complures ibi dies commoratus est, quibus percepto loco urbes condidit Physcos, Hyanthiam, & alias omnes, quas Locri Ozolę coluerunt. Ozolas autem Locros, alij à Nesso, alij à Pythone serpente uocatos dicunt, quòd ad Locrensium littus eiecti, in eorum agro putruerunt. Nonnulli autem homines pellibus caprinis & hircinis indutos, & plerunq; inter greges & ouilia conuersantes olidos fieri, & ob eam rem quòd Locri pasto-*
Ὀζώλαι. *res sint, Ozolas appellatos putant. Alij contrà quòd ager floribus abundet, ob odoris bonitatem nomen inditum arbitrantur. Hanc opinionem tuetur Archytas Amphysseus, scripsit enim in hunc modum: Botryonum sertis redimitam, unguenta redolentem, macynam amabilem.*

Q. V I D *est, quòd à Megarensibus Aphabroma dicitur? Nisus à quò Nisæa appellata est, quum regnum obtineret, Abrotam Oechesti filiam ex Bœotia uxorem duxit. Quæ quum Megarei soror esset, singulari prudentia ac modestia prædita erat. Mortuam deinde Megarenses sponte luxerunt, & Nisus immortalem uxoris memoriam efficere uolens, iußit ossa ferre, quam illa uestem ferre consueuerat, & uestem Aphabroma propter illam appellauit.*

pellauit. Videtur autem mulieris gloriæ & Deus fauisse. Nam quum Megarenses mulieres uestem mutare instituerent, oraculo sæpe prohibuit.

QVID est, quòd Doryxenus Megarensis ager antiquitus per uicos colebatur? Ciuitate in quinque partes distributa, alij enim Haræi dicebantur, alij Pyræi, Megarenses alij, alij Cynosuræi, Tripodiscæi denique, partim agrum tuebantur. Sed Corinthij quum inter eos bellum excitassent, semper enim Megaram subigere studuerunt, tum leniter & cognatum, ut ita dicam, bellum inter se gerebant. Agricolas enim nemo prorsus uiolabat. Et si quis captus esset, certo se pretio redimebat, quo accepto statim dimittebant: nam antè nihil exigebant: sed qui hominem cepisset, domum deductum, & comiter acceptum domum remittebat. Qui ergo quo se redimeret pretium retulisset, laudabatur, & eius qui recepisset amicitiam perpetuò colebat, & ex captiuo Doryxenus, hoc est bello amicus atque hospes factus appellabatur. Qui uerò nihil retulisset, & hostem fefellisset, non solum apud hostes, sed apud ciues quoq; ut perfidus & iniustus, & infamis erat.

QVAE NAM est Palintocia? Megarenses Theagene tyranno eiecto, parum diu in administranda republica modestos se & temperatos præstiterunt. Inde multam, ut ait Plato, & intemperantem libertatem popularibus ipsis propinantibus penitus corrupti cum cæteris in rebus in locupletes & copiosos insolenter se gerere cœperunt, tum uerò eorum domos inuadentes homines pauperes splendidè & effusè conuiuari ac cœnare uolebant, id'que si negaretur, omni uiolentia & petulantia utebantur. Deniq; facto plebiscito Παλιντοκία.

usuras à creditoribus, quas antea soluissent reposcebant, idq́ Palintociam appellauerunt.

QVAE *nam est* Anthedon, *de qua Pythias dicit, Bibe uini fecem, quoniam nō Antheodonem habitas? nam quæ in* Bœotia *est, uino non abundat? Calabriam* Irenem *antiquitus nominabant à muliere quæ* Irene *dicebatur, quam ex* Neptuno *&* Melantia *Alphei filia natam fuisse fabulantur. Inde quum* Anthes *&* Hyperes *ibidem consedissent,* Anthedoniam *&* Hyperеam *insulam uocauerunt. Oraculum uerò hoc modo se habebat, ut dicit* Aristoteles: *Bibe uinum feculentum, quoniam non Anthedonem habitas, nec sacram* Hyperam, *quoniam & fecem uini bibisses. Hæc Aristoteles. Mnasigeton autem dicit Hyperæ fratrem Anthon infantem adhuc perijsse. Hyperam autem quum diu fratrem quæsisset, errantem ad Acastum seu Adrastum Pheras uenisse, ubi casu Anthos uinum seruiens propinabat. Vbi cœnati sunt, puerum fratri poculum porrigentem agnouisse, ac dixisse fertur: Bibe uinum feculentum, quoniam non Anthedonem habitas.*

Σκότ❍. QVIS *est qui apud* Prienem *iuxta quercum dicitur* Scotos? *Samij &* Prienenses *bellum inter se gerentes mediocribus mutuò se damnis afficiebant: magno prælio commisso mille Samios Prienenses occiderunt. Septimo pòst anno cum Milesijs ad quercum quæ dicitur congressi, optimos ciuium ac primos uno prælio amiserunt. Quo tempore Bias ille sapiens, Samum à Prienensibus cum legatione missus, magnam gloriam est adeptus. Ex illo Prienensium mulieres post eam calamitatem tristem sanè ac miserabilem imprecatione ac iureiurando maximis de rebus usæ sunt, quum testarentur ac dicerent: Apud quercum tenebræ, quòd filios & patres ac uiros eo in loco ab hostibus*

bus concisos amisissent.

QVI *sunt apud Cretenses qui Catacautæ dicuntur?* Καταχαῦται *Tyrrhenos ferunt, quum Atheniensium filias & uxores ex Braurone rapuissent, quo tempore scilicet Lemnum & Imbrum incolebant, postea eiectos in agrum Laconicum peruenisse, & tandiu cum indigenis mulieribus consuetudinem habuisse, quoad liberos suscepissent. Calumnijs deinde ac suspicionibus Laconicam rursus relinquere coactos in Cretam cum liberis & uxoribus traiecisse. Ibi bellum cum his qui tunc temporis Cretam tenebant gerentes, multos qui in prælio mortem oppetijssent insepultos reliquisse: primò quidem quòd propter bellum & periculum socios per ocium humare non poterant, deinde fugientes cadauera iam corrupta & marcida attingere cœpisse. Polin igitur, quem ducem secuti fuerunt, honores quosdam & immunitates excogitasse, partim deorum sacerdotibus attribuisse, partim qui mortuos sepelissent, & dijs terrestribus, hoc est manibus consecrasse, ne quando auferretur, & perpetuò permanerent. Postea cum fratre sortitum, & alios Sacerdotes appellatos fuisse, alios Catacautas, & separatim suis legibus uti. Esse autem illis unà cum cæteris quæ humaniter concessa sunt, earum iniuriarum licentiam, quibus cæteri Cretenses uti consueuerunt, quum furtim res suas inter se agunt, feruntq;. Illos uerò nulla iniuria afficere, nihil furari, nihil deniq; auferre.*

QVOD *est apud Chalcidenses puerorum sepulcrum? Cothus & Arclus Xuthi pueri in Eubœam habitatum concesserunt, quo tempore Aeoles insulam maiore ex parte obtinebant. Editum uerò antea Cotho oraculum fuerat, bene successurum, & hostes superaturum, si agrum coëmisset. Cum paucis igitur descendens incidit in pueros,*

ros, qui fortè iuxta mare colludebant, quibus cum & ipse comiter ludere aggressus multos ludos pueris ignotos ostendit. Quod ubi auidè accipere uelle intellexit, haud aliter traditurum se dixit, nisi aliquid terræ prius ab ipsis accepisset: illi è uestigio sublatam dederunt, & acceptis ludis abierunt. Aeoles re cognita quum hostium classem aduentare intelligerent, ira & dolore perturbati pueros interfecerunt. Sepulti uerò sunt in uia quæ ad Euripum ex urbe ducit, quem locum postea sepulcrum puerorum uocauerunt.

QVIS est Mixarchageua apud Argiuos? Qui'ue sunt Elasij? *Mixarchageuam Castorem uocant, & apud se humatum arbitrantur. Pollucem uerò tanquam unum cœlestium uenerantur. Eos autem qui comitialem morbum auertere putantur, Elasios nominant, eosq; ex Alexia Amphiarai filia progenitos fuisse autumant.*

QVID est, quod apud Argiuos Enerisma *dicitur? Qui familiarium aut cognatorum quempiam amiserunt, mos est ut statim post luctum Apollini sacrificent, sic & trigesimo pòst die Mercurio. Nam ut à terra mortuorum cadauera, sic animos à Mercurio suscipi putant. Apollinis autem sacerdoti hordeum dantes carnem pro eodem accipiunt, ignemq; quasi pollutum extinguentes, & rursus ab alijs accendentes carnem coquunt, &* Enerisma *appellant.*

QVID est Alastor, Aliterius, Palamnæus? *Non enim illis credendum est, Aliterios uocari qui in fame molentem obseruantes farinam diripiunt. Verum is Alastor uocitatur, qui ea egit quæ neque facilè obliterari possunt, & diuturna omnium memoria celebrantur. Aliterius autem is est, quem si quis uitare ac fugere potest*

terſt propter improbitatem, bene actum ſecum existimare debet. Hæc, inquit Socrates, in æreis pellibus conſcripſerunt.

QVAM *habent ſententiam, eos qui in Caßiopæam bouem abigant ex Aeno, à uirginibus comitantibus ad ipſos uſque fines continenter audire: Nunquam redibitis in patriam terram? Aenianes à Lapithis ſedibus expulſi Aethaciam primo, deinde Moloßidem, & Caßiopæam incoluerunt, ubi nihil boni ex agro nacti, malis contrà uſi uicinis in agrum Cirrheum tranſierunt, Onoclum regem ſecuti. Ibiq; magna ſiccitate & magnis ſqualoribus excepti, oraculo, ut fertur, quum lapidibus Onoclum obruiſſent, rurſus uagi poſt longum errorem in eum agrum peruenerunt, quem bonum & fertilißimum nunc habent. Quo fit ut meritò exoptent, in antiquam patriam non redire, ſed illic beatißimè ac diutißime permanere.*

CVR *apud Rhodios præconi Ocridionis templum ingredi non licet? An quòd Ochimus filiam Cydippen Ocridioni collocauit? Cercaphus autem frater Ochimi puellam amans præconi perſuaſit (moris enim fuerat, ut ſponſæ per præconem accerſerentur) quum Cydippen accepiſſet, eam ad ſe deduceret: quo facto Cercaphus puellam habens aufugit. Qui poſtea quum frater ad ſenectutem perueniſſet reuertitur. Manſit autem Rhodijs conſuetudo, ne præco Ocridionis templum ingrederetur, ob iniuriæ ac flagitij illius memoriam.*

QVID *eſt quòd tibicini apud Tenedum in ædem Tenæ intrare non licet, nec in templo Achillis mentionem facere? An quòd nouerca Tenem inſimulante quòd ei ſtuprum inferre uoluiſſet, Molpus tibicen falſum aduerſus eum teſtimonium dixit? Quamobrẽ Tenæ accidit cum*

ſorore

sorore Tenedum fugeret? Achilli autem ferunt matrem Thetim magnopere interdixisse, Tenem ne interficeret, quòd is ab Apolline uehementer coleretur. Vni etiam ex seruis imperasse, ut diligenter attenderet, & Achillem moneret, ne forte per imprudentiam Tenem occideret. Sed quum Tenedum Achilles popularetur, & sororem Tenis forma captus insectaretur, Tenes obuiam factus & sororē defendere conatus, ab Achille interfectus est. Achilles Tenem à se interfectum animaduertens, seruum quidem quòd ab eo monitus non fuisset occidit: Tenem uerò ubi nunc templum est, sepeliuit. Ex eo nec tibicen illud ingreditur, nec Achilles in eo nominatur.

Πολίτης. QVIS *est apud* Epidamnios *Polites? Epidamnij Illyricorum uicini, ciues suos qui cum Illyricis consuetudinem haberent, improbos fieri animaduerterunt, & res nouas ueriti ad res contrahendas ac permutandas unum quotannis potißimum delegerunt quem maximè probarent. Is ad Barbaros accedens forum ciuibus suis & contrahendi rationem præscribebat. Et ex eo Polites est appellatus.*

QVOD *est in Thracia Areni littus? Andrij & Chalcidenses, habitandi causa in Thraciam profecti, Sanem urbem proditione communiter occuparunt, sed quum Barbaros Acanthum reliquisse accepissent, duos speculatores ad urbem miserunt: qui quum eò uenissent, & Acanthios relicta urbe fugam animaduertissent arripuisse, Chalcidensis quidem speculator præcucurrit, quasi urbem Chalcidensibus præoccupaturus, Andrius uerò relictus hastam coniecit: quæ cum portæ inhæsisset, Andriorum pueris urbem se hasta præcepisse exclamauit. Inde orta dissensione, sine bello inter se conuenerunt, ut Erythræis, Samijs, & Parijs omnibus de rebus arbitris uterentur.*

uterentur. Quumq; Erythræi & Samij suffragijs suis rem Andrijs adiudicassent, Parij contra pro Chalcidensibus sententiam dedissent, quibusdam se circa eum locum imprecationibus deuouerunt, si aut ipsi Parijs uxorem dedissent, aut ab illis accepissent: & ob eam rem Arcani littus appellauerunt, quum Dracontis antea diceretur.

QVID est, quod Cerealibus Eretriensium mulieres non ad ignem, sed ad solem carnem concoquunt, & Calligeniam non uocant? An quòd ita cecidit, ut captiuæ, quas ex Troia Agamemnon abduxit, hoc in loco Cerealia facerent: quumq; inopinatò nauigandi tempus extitisset, imperfecto sacrificio discesserunt?

QVI sunt Ainautæ apud Milesios? Damasenore & ἀειναῦται. *Thoante, tyrannis exactis, sed sodalitates duæ urbem obtinuerunt: harum altera Plutis, altera Cheromacha dicebatur. Sed quum potentes dominarentur, & sodalitates suæ res adsciuissent, conscensis nauibus procul à terra progreßi maximis de rebus consultabant, & ob eam rem Ainautæ appellati sunt.*

QVID est, quòd Chalcidenses locum circa Pyrsophium ἀκμαίων λέσχην, *id est uigentium & uiribus ualentium stationem uocant? Nauplium ferunt ab Achiuis insectatum supplicem ad Chalcidenses confugisse, ibiq; partim crimina purgasse, partim recriminando Achiuis obiecisse. Chalcidenses igitur Nauplium nullo modo dedituri uidebantur, sed ueriti ne dolo interficeretur, præsidium ei dederunt, adolescentes ætate ac uiribus uigentes, & eos ibi collocauerunt, ubi & unà uersarentur, & Nauplium asseruarent.*

QVIS est benefactori bouem immolans? Nauis piratica circa Ithacesiam in ancoris stabat: in quam cum fictilibus

fictilibus ac pice senex quidam erat. Huc igitur quum fortè portitor Ithacensis, nomine Pyrrhias, oculos attentius conuertisset, & senem liberauit, nihil quidem postulans, sed ab eo persuasus, misericordiaq; commotus, & hortatu senis de fictilibus quæ ibi iacebant pauca quædam sumpsit. Postea quum prædones abscessissent, securus iam senex Pyrrhiam fictilibus admouit, in quibus magnam uim auri pice admixti ostendit, ita ut repente diues factus Pyrrhias cum cæteris in rebus senem optimè tractasset, tum illud adiunxit, ut ei bouem immolaret. Ex eo res in prouerbium uenit, benefactori bouem extra Pyrrhiam immolasse neminem.

Bottiæi populi propinqui Macedonibus Herod. lib. 7.

QVID ita morem hunc habent Bottiæorum puellæ saltantes, ut dicant, eamus Athenas? Cretas ferunt, quum uoluissent, hominum primitias Delphos misisse, eos autem qui missi essent ubi nullam facultatem aut copiam uidissent, inde profectos primum Iapygiam incoluisse, deinde mixtis Atheniensibus hunc in Thracia quem nunc habent locum occupasse. Non enim uerisimile, Minoëm Atheniensium iuuenes tributi nomine quotannis ad se missos occidisse, sed in ministerio potius & seruitio habere maluisse. Ex his igitur nati quidam, & Cretenses habiti, Delphos missi sunt. Ex quo Bottiæorum filiæ generis sui memoriam colentes diebus festis canebant, Eamus Athenas.

QVID est, quòd Eleorum mulieres Dionysium celebrantes precantur, ut bouino pede ad se ueniat? Hymnus enim hoc modo se habet: Veni heros Dionysie maritimum ad templum castum, cum Gratijs bouino pede sacrificans. Inde bis inferunt: Digne taure. An quia Bougenam appellant & taurum nonnulli hunc Deum: An magnum pedem bouinum intelligunt, quemadmodum

poëta

poëta βοῶπιν magnos habentem oculos, & βογαῖον magna iactantem? An magis quia bouis pes innoxius est? Cornigerum autem Deum sic rogant, ut lenis lætusq; ueniat? An quòd aratri ac sementis principem hunc ipsum Deum & inuentorem fuisse putant?

QVID est, quòd Tanagræi ante urbem Achilleum habent locum sic appellatum? Inimicitias enim magis cum ea urbe exercuisse dicitur Achilles quàm amicitiam. Quippe qui & Pœmandri matrem Stratonicen rapuerat, & Ephippi filium Acestora occidisset. Pœmandrus igitur pater Ephippi quum ager Tanagricus etiam per uicos habitaretur, apud Stephontem, id loci nomen est, quòd cum Achiuis in expeditionem ire noluisset, ab illis circunsessus nocte locum illum deseruit, & Pœmandriam communiuit. Polycritus autem architectus, quum adesset, & opus floccifaceret, atque irrideret, fossam transcendit. Iratus Pœmandrus ingens in illum saxum coniecit, quod fortè ibidem occultatum Nyctelijs templis iampridem incumbebat: hoc reuulsum per imprudentiam Pœmandrus coniecit, & Polycritum quidem assequi non potuit, Leucippum uerò filium interfecit. Oportebat igitur domesticum ex agro Bœotio lege discedere, & supplicem ad alios migrare. Id autem facile non erat, quòd in agrum Tanagricum Achiui irruptionem fecerant. Misit igitur Ephippum filium qui Achillem rogaret, à quo persuasus & illum inducit, & Tlepolemum Herculis filium, & Peneleum Hippalcmi, omnes sibi sanguine coniunctos. A quibus Pœmandrus Chalcidem emissus, & ab Elephenore cædis crimine expiatus, homines honore affecit, & lucos omnibus consecrauit, quorum qui Achilli dicatus est, nomen seruauit.

QVI

QVI sunt apud Bœotios Psoloës, quiq; Aeolææ? Minyi cuiusdam filias Leucippã, Arsinoën, & Alcathoen furore percitas carnibus humanis uesci concupiisse, & de filijs inter se sortitas esse, Leucippam quòd ei sorte cecidisset, Hipassum filium laniendum exhibuisse, & illarum uiros, quòd lugubri ueste uterentur præ dolore ac luctu, Psoloës, Aeoleas, Oeonolias appellatas fuisse ferunt. Hodie quoq; eiusdem gentis omnes mulieres eodem nomine appellant, & quotannis festis diebus, quæ Agrionia dicuntur, à Dionysij sacerdote stricto gladio fugantur, & si quam consecutus est, interficere licet. Nostra quidem memoria Zoilus sacerdos mulierem occidit, quod tamen infelix ac triste ipsis accidit. Nam Zoilus ex leui sane ulcere quum in morbum incidisset, diuturna tabe consumptus est: Orchomenij uerò publicis damnis ac damnationibus affecti sacerdotium ab ea familia ad eum transtulerunt, quem ex omnibus optimum delegissent.

CVR eos qui sponte Lycæum ingrediuntur, lapidibus obruunt Arcades, qui si per ignorantiam intrauerint ad Eleutheras eos mittunt? An quòd quasi absoluti libertatem adepti uiderentur, hæc ratio fidem habuit, & tale est ad Eleutheras, ac si in locum curæ uacuum, & illud, uenies in libentis solum? An fabulæ potius credendum est? Soli enim Lycaonis liberi Eleuther & Lebeadus sceleris in Iouem paterni expertes fuerunt, & in Bœotiam aufugerunt. Lebadenses autem ijsdem legibus, & eodem iure atq; Arcades utuntur. Eos igitur ad Eleutheras mittunt qui Iouis adyta ignorantes intrauerint. An illud probabilius quod Archytimus dicit? Arcadica festi sunt dies, quosdam per inscitiam ingressos ab Arcadibus Phliasijs traditos fuisse, à Phliasijs deinde Megarensi

*garensibus, à quibus porrò quum Thebas deueherentur, imbre ac tonitribus & alijs tempestatibus oppressos ac detentos fuisse: hinc locum nonnulli Eleutheras appellatum fuisse dicunt. Quòd autem dicitur, ab eo qui Lycæum ingressus fuerit, umbram non cadere, licet falsum, tamen magnopere creditum est. An quòd aër ingredientibus in nubem conuersus obducitur? An quòd templum ingressus omnibus modis excruciatus morte mulctetur, mortuorum uerò animas Pythagorici neq; umbram facere, neq; conniuere? An illud potius, quòd sol quidem umbram facit, solem autem aufert * nomen Embantis, & hoc obscurè intelligentes dicant? Ceruus enim Embas dicitur. Quapropter Cantharionem Arcadem, quòd is ad Eleos cum Arcadibus bellum gerentes profugisset, & cum præda Abatum traiecisset, composito postea bello quum Spartam pro fugisset, Lacedæmonij Arcadibus reddiderunt edito oraculo, ut ceruum redderent.*

* τοῦ ἐμβάντος ὄνομα.

Q V E M N A M *in Tanagra Eunostum heroëm fuisse dicemus, quidue causæ esse, quamobrem mulieres eius lucum non ingrediuntur? Eunostus Eliei Cephisi & Sciadis filius fuit, cui nomen inditum ab Eunoste nympha est, à qua educatum ferunt. Speciosus igitur ac iustus non minus ex modestia & seueritate laudis tulit. Hunc ab Ochna Coloni filia & propinqua sua amatum fuisse ferunt. Sed quum eius libidinem conuicio retudisset, remq; ad fratres deferre statuisset, mulier occupauit, & fratres Ochemum, Leonem, Bucolum ad Eunosti necem concitauerat, quòd eum sibi per uim stuprum intulisse insimulauerat. Illi quum sorori fidem adhibuissent, adolescentem insidijs de medio sustulerunt. Quo facto Elieus illos in carcerem conijcit. Ochna pœnitentia ducta, & uehemen-*

 ter per

ter perturbata, simul & dolore, quem ex amore capiebat, liberari cupiens, simul fratrum misericordia commota, rem omnem ut gesta fuerat Elieo indicauit, quam è uestigio Elieus ad Colonum detulit. Eius iudicio ac sententia fratres liberati sunt, Ochna uerò seipsam præcipitem dedit, ut Myrtis Anthedonia canticorum poëtria scriptum reliquit. Eunosti uerò templum & lucus mulieribus adeò inaccessus fuit, ut quum sæpenumero terræmotus, aut siccitates, aut imbres, aliæ deniq; tempestates ingruissent, Tanagræi accurate ac diligenter exquirerent, nunquid mulier clanculum aut per imprudẽtiam templo appropinquasset. Quanquam nonnullos dicere constat, inter quos est Cledamus uir insignis, occurrisse sibi Eunostum lauandi causa mare petentem, quòd mulier templum inuasisset. Refert enim Diocles in libro de Semideis, Tanagræorum decretum, de quibus Cledamus renunciauerat.

Myrtis ποιήτρια.

VNDE in agro Bœotio circa Eleonem Scamandrus fluuius est appellatus? Deimachus Eleonis filius Herculis socius, expeditionis ad Troiam particeps fuit. Sed quum bellum traheretur, Glauciam Scamandri filiam compressit & grauidam reddidit. Quo à Troianis in pugna interfecto, Glaucia, ne stupro comperto ab Hercule pœna afficeretur, sponte ad eum confugit, & amorem suum indicauit, seq; cum Deimacho consuetudinem habuisse confessa est. Hercules re cognita, & amoris misericordia commotus, & quòd uiri fortis ac sibi in primis familiaris stirpem relinqui magnopere cupiebat, Glauciam in nauem recipit, quam postea quum peperisset, in Bœotiam reductam, & ipsam & stirpem Eleoni reddidit. Appellatus est autem puer Scamandrus, qui postea regnum adeptus Inachum fluuium de suo nomine Scamandrum

appella

appellauit, sicut uicinum fluuium Glauciam de matris nomine uocitauit. Nec uerò uxoris oblitus ipsius nomine Acidusam fonti nomen indidit, ex qua tres filias susceperat, quas hoc quoque tempore in honore habent, & uirgines appellant.

V N D E *factum est illud tritum sermone prouerbium,* Hæc præcipua? Dino Tarentinus ductor exercitus, *uir fortissimus, & in primis rei militaris peritißimus, quum sententiam eius ciues improbarent, & præco aduersariorum sententiam proposuisset, sublata dextera, hæc melior, inquit. Huius rei autor est Theophrastus. Sed Apollodorus in historia sua illud adiunxit: quum præco, Plures hæ numero sunt, dixisset. Itaque inquit, sed hæ meliores, ita paucorum.*

Hæc præcipua, aut hæc domina, aut ut apud Eras. hæc potior.

V N D E *dicta est urbs Ithacensium, quam Alalcomenas appellãt? Quòd Anticlia adhuc uirgo Sisyphi compressu, qui ei stuprum obtulerat, Vlyssem concepit, complures dixere. Istrus uerò Alexandreus in monumentis suis illud adiunxit, Anticliam Laërti in matrimonium datam quum ad Laërtem duceretur, apud Alalcomeneũ in Bœotia Vlyssem peperisse, & ob eam rem ille quasi mediæ urbis nomen referens, eam quæ in agro Ithacensi est urbem eodem nomine appellatam fuisse memorat.*

Q V I *sunt Aeginæ Monophagi? Multi ad bellũ Troianum Aeginenses profecti pugnando ceciderũt, complures tempestate demersi sunt. Paucos igitur à bello reuersos propinqui suscipientes, quum reliquos ciues in luctu ac dolore uersari animaduerterent, nec aperte lætandum existimauerunt, nec pro suorũ reditu dijs immortalibus sacrificandum, uerum clam domu quisq; suæ comiter excipientes ipsi in conuiuijs ministrabant, nec alienũ quenquam admittebant. Hoc igitur imitantes Neptuno rem diuinam faciunt, & Thiasos*

exercent sexdecim dies silentio inter se cõuiuia celebrantes, nec seruum quempiam interesse licet. Inde Veneri facientes solenne festum dirimunt, et ex eo Monophagi appellantur.

QVID est, quòd in Caria Labradei Iouis simulacrum bipennem, non sceptrum aut fulmen sustinet? Quia Hercules interfecta Hippolyte, quum præter alia bipennem quoque illi eripuisset, Omphale dono dedit, quam Lydorum postea reges per manus accipientes sicut alia sacra ferre consueuerunt, donec Candaules indignum censens, uni ex socijs ferendam tradidit. Sed postquam Gyges ab eo desciscens bellum Candauli intulit, Arselis Myleis auxilia Gygi adduxit, et Candaulem sociumq; eius occidit, & unà cum reliquis spolijs securim in Cariam detulit, ibiq; extructo Iouis simulacro bipennem in manu dedit, & Labradeum Iouem appellauit, nam Lydi bipennem Labrem appellare consueuerunt.

ὄροβος. QVID est, quòd purgatorem ὄροβον uocant Tralliani, eoq; in libationibus ac piaculis potissimum utuntur? An quia Leleges & Minyæ antiquitus Trallianis expulsis urbem atque agros occupauerunt, postea reuersi Tralliani superatis Lelegibus quicunque neque in prælio ceciderunt nec fugerunt, sed aut imbecillitate aut inopia ibidem remanserunt, his omnibus contentis legem posuerunt, ut quicunque Minyam aut Lelegem occidisset, ita purus & expiatus esset, si eius quem interfecisset cognatis leguminum modium emensus esset?

Sambico grauiora pati. CVR apud Eleos in prouerbio est, Grauiora Sambico pati? Ferunt Eleum quendam, Sambicum nomine, multis socijs & coadiutoribus usum, complures apud Olympiam æreas statuas & simulacra concidisse ac uendidisse: deniq; Dianæ præsulis templum diripuisse. Est enim

Elide

Elide templum Dianæ, quod Aristarchium nominant. Illum uerò statim post sacrilegium comprehensum toto anno excruciatum fuisse, dum tormentis de conscijs ac socijs ab eo quæreretur, atque ita mortuum fuisse, & eius cruciatibus prouerbium additum esse.

QVID *est, quòd Lacedæmone iuxta Leucippidarum templum posita est Vlyßis ædes? Ergiæus unus ex his qui à Diomede originem ducunt, à Temeno quodam persuasus palladium Argis surripuit, cuius rei conscium habuit Leagrum: erat enim Temeni sanè familiaris. Leagrus postea Temeno iratus Lacedæmonem conceßit, palladium secum deferens. Quod quum reges studiosè accepissent, iuxta Leucippidarum templum collocauerunt, ac mißis qui de conseruando & custodiendo palladio Apollinis sententiam sciscitarentur, oraculo edito, ut unum ex his qui palladium surripuissent custodem facerent, Vlyßis ædem ibidem posuerunt, heroëm ipsum alioqui propter Penelopes nuptias ad se pertinere, & ciuitatem affinitate attingere existimantes.*

QVID *est causæ, quòd Chalcedoniæ mulieres morem hunc habent, ut si in alienos uiros & magistratus potißimum incidant, alteram maxillã aperiãt? Chalcedonij aduersus Bithynios bellum gerebãt: hi cum Zepoëtum regem haberent, omnibus suis copijs additis, etiam Thracum auxilijs facta incursione agros populabãtur. Sed quum Zepoëtus circa Phteum, id enim loci nomen est, palantes ac perturbatos inuasisset, superati octo millia militum desiderauerũt, nec tamẽ penitus deleti sunt. Composito autem bello, quum ea clade ciuitas ad uirorũ solitudinem propemodum redacta esset, complures mulieres neceßitate compulsæ libertis & externis nupserunt, nonnullæ uiduitatem talibus nuptijs anteponentes solæ agebant: ac si quid opus esset,*

ad magistratus ac iudices confugientes alteram oris partem aperiebant. Harum pudorem quæ nupserant imitatæ, & meliores fuisse ratæ, eundem morem retinuerunt.

QVID *est causæ, quòd oues ad Agenoris lucum abigentes Argiui ut ibidem incantur efficiunt? An quòd egregiè præter cæteros Agenor oues curarit, & plures greges habuerit?*

CVR *se Argiuorum pueri quodam festo per iocum Ballachradas uocitant? An quòd primos ab Inacho ex agris in campos, ac plana deductos Achradibus altos fuisse commemorant? Ferunt enim Achradas primum Græcis in Peloponneso fuisse cognitas, quum ea regio Apia etiam diceretur. Vnde Apij Achrades mutato nomine appellati sunt.*

QVID *causæ est, quamobrem Elei equas finibus eductas iniri faciunt? An quòd regum omnium equorum studiosissimus Oenomaus, quum animal illud præcipue adamasset, multa & horrenda eis imprecatus esset, qui equam apud Elidem inissent, & idcirco ueriti execrationem illam abominantur ac uitant?*

CVR *apud Gnosios moris fuit mutuantibus argentum rapere? An'ne hi qui arripuissent, de ui tenerentur, & magis plecterentur?*

QVAE *causa est quamobrem Sami Dexicreontis Venerem uocent? An quòd eorum uxores luxu ac petulantia perditas, Dexicreon homo mendicus quibusdam piacularibus sacris expiauit? An quia naucleros quum esset Dexicreon, negociandi causa in Cyprum nauigauit. Cui onus in nauim imposituro Venerem iussisse ferunt, aquam tantum in nauim imponeret, ac statim solueret? Eum dicto audientem fuisse, & aqua in nauim comportata profectum*

summa

summa tranquillitate, & in alto deprehensum sitientibus reliquis & mercatoribus & nautis aqua singulis uenundata multum argentum collegisse, ex eo statua deæ posita deam suo de nomine appellasse? Quod si uerum est, non unum ditasse, sed per unum multos seruasse Venus existimanda est.

QVID *est, quòd Sami Mercurio Charidotæ rem diuinam facientes, uolenti & furari & latrocinari permittunt? Quia oraculo relicta insula Mycalen quum migrassent, præda ac rapinis decem annis uitam duxerunt, deinde in insulam reuersi Samij hostes superauerunt.*

VNDE *ei loco nomen inditum esse dicimus, quem Samij Panæma? An quòd Dionysium fugientes Amazones ex agro Ephesio Samum perfugerunt? Dionysius cõfestim ædificatis nauibus transmisso mari, prælio commisso eo in loco multas occidit, quem defluentis sanguinis flumine spectantes admirati Panæma postea nominauerunt? Earum autem quæ occiderunt circa Phleum ossa ostenduntur. Sũt qui dicant Phleum earum clamoribus abruptum fuisse, quum magno quodam inter pugnandum & contento clamore usæ fuissent.*

QVID *est causæ, quòd Andron Sami Pedetes uocitatur? Mortuo Demotele quum plebs Rempublicam occupasset, Megarenses aduersus Perinthios Samiorum colonos exercitum duxerunt, compedes, ut dicitur, quasi aduersus seruos secum portantes. Quod quum plebi renunciatum esset, celeriter auxilia submisit: nouem declarati sunt qui triginta nauium classi præessent, harum unam portu egredientem fulmine ictam ac deprehensam fuisse dicunt. Duces tamẽ cum reliquis profecti Megarenses prælio uicerunt, & sexcentos captiuos ceperunt. Qua uictoria elati*

popularem statum euertere cogitabant, cui rei plebs occasionem præbuit. Misit enim literas, quibus imperabat, ut Megarenses compedibus uinctos adducerent. Illi Megarensibus literas quum ostendissent, facilè persuaserunt, ut communi consilio secum ciuitatem liberarent. Rationem ineuntibus uisum, puerorum* Cricos detractos Megarensiũ turribus circumponere, & ne defluerent loris quibusdam ad zonas alligare. Erat enim timendum quum laxi essent, ac facilè defluerent, soluti uiderentur. His in hunc modum ornatis, quum singulis ensem dedissent, ad Samum appulsi medio foro Megarenses in curiam deduxerunt: ubi dato signo Megarenses impetu facto plebeios omnes qui rerũ potiebantur, interfecerũt. Hoc pacto recuperata libertate Megarenses quicunq; uoluerunt ciuitate donarunt, & bonæ magnitudinis domo ædificata compedes quasi templo suspensas obtulerunt, ab eo Pedetes domus appellata est.

*κρίκους

CVR apud Coos sacerdos Herculis muliebri ueste indutus, & mitra caput ornatus apud Antimachiam rem diuinam facit? Hercules quum ex agro Troiano sex nauibus profectus esset, tempestate deprehensus nauibus amissis ad insulam Coum delatus, ad Laceterem eiectus est, omnibus rebus præter arma & socios penitus amissis. Ibi nactus ouium greges, à pastore unã sibi ut daret petijt. Is Antagoras uocabatur. Qui quum robore ac uiribus corporis præstaret, Herculem ad luctandum prouocauit, ea lege, ut si uinceret arietẽ auferret. Hercules cupidè cum Antagora congressus, quum hominẽ ita agitaret, ut facilè superaturus uideretur, Meropes Antagoræ auxilium tulerunt, & Græcos ut Herculi opem ferrent concitauerunt. Prælio commisso Hercules pugnãdo defessus ad mulierẽ * Thraccm cõfugisse dicitur, & muliebri ueste opertus apud eam delituisse.

*Ἰάτ7αρ.

Sed post

Sed postquàm Meropibus superatis expiatus Alciopi filiam in matrimonium duxit, floream uestem induit. Quamobrem sacerdos ubi prælium factum est, rem diuinam facit, & sponsi muliebri ueste induti sponsas suscipiunt.

VNDE *apud Megaram genus est Hamaxocylistarum? Qua tempestate intemperans ille ac dissolutus popularis status Megaris fuit, qui & sacrilegium effecit, proficiscebantur Peloponnesiorum nomine Delphos solẽnes spectatores, qui quum per agrum Megarensem iter facerent, apud Aegeram ad paludem cum liberis & uxoribus subuerso curru in terram prouoluti sunt, ibi Megarẽsium quidam petulantissimi atq; ebrij, per insolentiam & crudelitatem currus in paludem contruserunt, multos ex his qui uenerant obruerunt. Quod in illa status perturbatione & confusione rerum omnium Megarenses neglexerunt, Amphictyones autem quòd ea res ad religionem pertinere uidebatur, grauiter commoti tanquam sceleratos & impios exilio nonnullos, plerosq; morte afficiendos censuerunt, qui postea à genere Hamaxocylistæ nominati sunt.*

FINIS.

STEPHANVS NIGER ILlustrißimo uiro, Antonio Prato, utriusq; Galliæ Magno Cancellario S. P.

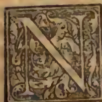
Hæronensis Plutarchus, uir illustrißime, quũ Apollonium amicum filij sibi charißimi immaturum obitum lugentem animaduertisset, ita cum sua est solatus oratione, ut non modò gnatum fato sibi intercerceptum non amplius ægreferret, uerum optimè potius sibi ac filio consultum duceret. Nam ad sedandum eius mœrorẽ ijs utitur rationibus, eiusmodi ni

titur autoritatibus atq; exemplis, ut mortem etiam celerrimam non solum haud esse hominibus malum, sed & bonorum optimum facilè persuadeat. Quam utique orationem aßidua lectione ac scitu dignam, quum à Plutarcho Græcè conscripta sit, nos in Latinum cõuertimus sermonem, tibiq; propterea nuncupauimus, ac sub nomine tuo imprimendam curauimus, ut & tuorum erga nos officiorum apud omnes gratißimum esset indicium, & qui huiusmodi traductiones uix inspicere dignantur, tua saltem autoritate ducti sæpius perlegerent, quæ profectò apud inuictißimum regem tanta est, ut Antipatro apud Philippum Macedoniæ regem non maior fuerit: nec mehercle immeritò. ea enim in ijs, quæ tibi ab inclyto rege iniunguntur administrandis, uteris consilij grauitate ac prudentia, ut quantum ad ea pertinet sapienter expedienda, rex in utranq; aurem dormire poßit. Quocirca ut Aeneas ille, unde Romanus populus originē traxit, Troianorum mens à Græcis Ilium obsidentibus dicebatur, ita tu & mens, & oculus tam magnanimi regis, quàm utriusq; Galliæ meritò appellari potes. Neq; enim Aeneas maiorem suo consilio rebus Troianis attulit utilitatem, quàm tu tuo Gallicis adferas. Nam in dispiciendis rebus Lynceis uteris oculis, summo in prouidendis consilio, in iudicandis, quid utilitas ciuitatum, quid communis imperij salus, quid res, tempora poscant, semper cogitas. Quo fit, ut rex licet iuuenis, senili tamen prudentia præditus propterea etiam ab omnibus dicatur, quia ad imperium optimè administrandum pertinentes prudentißimis commutat uiris. Cæterum si Plutarchi opusculum, per nos Latinū factum, tibi non admodum elegans uidebitur, tuum erit nobis ignoscere, qui Atticum illum lepôrem nostra consequi oratione nequaquam ualuimus. Vale.

Plutarchi

PLVTARCHI CHAERONEI AD APOLLONIVM, ORATIO CONSOLATORIA.

Stephano Nigro interprete.

ON potui iandiu, Apolloni, non maximo tecũ grauißimoq; affici dolore, quum filij tui, æquè nobis ac tibi charißimi, immaturam uitæ cum morte mutationem percepissem, adolescentis modesti simul ac temperantis, pietatemq; erga deos ac parentes, necnon & in amicos iura oppidò quàm egregiè colentis: uisus sum tamen mihi operæprecium minimè facturus, si statim sub obitus tempus te conuenissem, idq; quod accidit, ut æquo ferres animo essem exhortatus: quum præsertim & tu animo ac corpore ob inopinatam consternatus esses calamitatem, & ego necessariò tua angerer solicitudine. Neque enim medicorum præstantißimi ad repentinos fluxuum impetus medicinarum confestim adferunt remedia, uerum inflammationis grauedinem, absque ulla externa unguentorum impositione ad maturitatem peruenire patiuntur. Postea uerò quàm & tempus, omnia ad maturitatem perducere solitum, calamitati accessit, & tua solicitudo amicorum auxilia tam exigere uidetur, bene habere sum arbitratus, si ad relaxandum ac remittendum dolorem, flebilesq; atque inanes sedandos luctus, consolatoriæ te participem orationis facerem: animo nanque malè affecto medici sunt, sermones, quum præsertim quispiam

piam opportunè cor molliat. Nam autore sapiente Euripide, alia alij adhibeatur medicina morbo: dolore quidem affecto, beneuolus amicorum sermo: fatuè uerò se gerenti, admonitiones. Etenim quum multæ sint animi perturbationes, omnium quam grauißima est dolor: multi enim dolore in furorem, nonnulli in incurabiles ægritudines redacti memorantur, sibijpsis quidam præ dolore manum consciuere. Dolere igitur atq; angi ob defunctum filium, naturalem quidem habet doloris originem, nec in manu nostra positam. Neq; enim illorum accedo sententiæ, qui feram asperamq; laudibus extollunt indolentiam, supra quàm quod poßibile utileq; sit existente. Hæc enim tolleret ex mutua dilectione beneuolentiam, quam omnium maximè conseruare necesse est. Supra modum uerò differri, luctumq; adaugere, præter naturam esse censeo, & ex quadam in nobis insulsa fieri opinione. Quocirca hoc quidem ut noxium ac uile, & quod minimè deceat studiosos, omittendum est, mediocris uerò haud reijciendus est dolor. Vtinam minimè ægrotaremus, inquit, Academicus Crantor, ægrotantibus uerò aliquis sensus adsit, siue aliquid secetur, siue auellatur à corpore: nam istud nihil dolere non sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore. Neq; enim ut in huiusmodi calamitatibus sapientes uiri doloris omnino sint expertes, neq; ut supra modum uexentur ratio permittit: Illud enim durum penitus ac ferum, hoc uerò eneruatum atque effœminatum. Prudentißimus ille, qui & modum in rebus tenet, & in legenda uita non minus quæ eueniunt aduersa, quàm quæ secunda æquo ferre animo potest. Præmeditatusq; fuerit, quòd quemadmodum in populari statu magistratuum habetur sors, & qui sortitus fuerit, eum imperium administrare oportet, qui uerò repulsam

passus

passus fuerit, fortunam æquo animo ferre, ita & rerum partitionem citra ullam accusationem obsequēter sequi: nam qui hoc nequit præstare, ne secundā quidem prudenter, ac modestè ferre poterit fortunam. In ijs enim quæ rectè dicta sunt, hoc quoq; documenti loco habetur: nulla sit tanta felicitas, quæ te adeò extollat, ut tibi plus quàm oporteat, placeas, nec si quid aduersi acciderit, rursus deprimaris, in seruitutemq; redigaris, sed idem perpetuò maneas, tuum (ut in igne aurum) solidè ingeniū seruans. Est enim eruditorum simul ac temperantium uirorū, & aduersus eas, quæ felicitates putantur, eundem esse, & contra infortunia decorum seruare: rationis nanque bene compositæ officium est, uel quum infertur malum declinare, uel illatum corrigere, uel ad minimum redigere, uel patientiam suam fortem ac generosam præstare. Nam circa bonum prudentia quadrupliciter se gerit, quum aut adipiscitur bona, aut tuetur, aut adauget, aut prudenter utitur: hi prudentiæ aliarūq; uirtutum sunt canones, quibus ad utranq; utendum est fortunam. Nullus est enim uir, qui usquequaq; felicitate fruatur, & per Iouem parendum est fatis. Nam ut in plantis nonnunquam maxima est fertilitas, interdum sterilitas, & in animantibus quandoq; numerosa proles, quandoq; nulla, & in mari tempestates, ac tranquillitates, ita & in uita multi ac uarij casus, in aduersas circumagunt homines fortunas, ad quas prospiciens quispiam haud immerito diceret: Non in omnibus genuit bonis Agamemnonem Atreus, necesse est autem ut & lætitia, & dolore afficiaris. Natus es enim mortalis. Et te quoque inuito, dijs ita uolentibus, erit. Et illud à Menandro dictum: Nam si omnium solus natus es Trophime, quum te mater pariebat, ea lege, ut quæ uelis agas, felicitate perpetuò fruaris, & deorum aliquis

Prudētia quadruplex.

quis

quis hoc tibi pollicitus est, meritò indignaris: mentitus enim est, atque iniquè fecit: sin autem iisdem, quibus nos legibus uitalem hunc, ac communem hausisti aerem, ut tibi magis tragicè loquar, hæc melius & ferenda, & cogitanda sunt. Quod autem rationum caput, homo es, quo ad summa, rursusq; ad ima, nullum animal mutationem celerius accipit: nec id immerito. Nam quum natura infirmissimum sit animal, maximas res administrat. Quum autem cadit, multa conterit bona. Tu autem Trophime haudquaquam egregia amisisti bona, & in præsentia mediocria tibi insunt mala: Quare modestè reliqua feras. His tamen ita se habentibus, nonnulli ob nimiam imprudentiam usqueadeo sunt stolidi ac dementes, ut paululum uel nimia pecuniarum copia, uel magistratus magnitudine, uel ciuili aliqua gloria honoreq; elati aliis minitentur, ac conuiciis afficiant, fortunæ inconstantiam uolubilitatemq; minime recordati, nec quòd perquam facile quæ sublimia sunt, deprimuntur, quæq; humilia sunt, rursus quamcelerrimis fortunæ mutationibus extolluntur. Est igitur uiri haud rectè res ipsas cogitantis, in re nequaquam stabili ac firma constantiam quærere. Rotæ enim circumactæ nonnunquam altera pars superne extat, nonnunquam altera. Itaq; ad indolentiam optimũ est remediũ ratio, & per hanc quoddam aduersus fortunæ mutationes munimentũ: oportet enim nõ tantũ seipsum natura mortalem nosse, uerũ et mortalis consortẽ uitæ, rerumq; perquam facile in contrariũ se mutantium. Hominũ enimuero mortalia et caduca sunt corpora, mortales fortunæ ac perturbationes, cæteraq; uitæ accidentia, quæ mortalibus effugere non licet. Sed* malleo ductus necessitatibus, Tartari premis ima tenebrosi, ut inquit Pindarus. Vnde Demetrius Phalareus, dicente Euripide

*Σφυρηλάτοις ἀνάγκαις

diuitias

diuitias esse instabiles, ut caducas, unamq; diem hæc quidem ad ima deprimere, hæc uerò ad summa tollere, alia quidem rectè cum diceret inquit, melius uerò fuisset, si non unam diem, sed temporis punctum dixisset. Idem enim circulus frugiferis est terræ plantis, & mortalium generi: his quidem augetur uita, horum uerò deficit, rursusq; metitur. At Pindarus in alijs: Quid autem quis, quid autem non quis, * *umbræ somnium homo: expressè euidenterq;, atq; artificiosè hyperbole usus, hominum uitam aperuit. Quid enim umbra imbecillius, huius autem somnium nemo utiq; exprimere planè posset. Hæc secutus & Crantor, quum in filiorum decessu Hippoclem solaretur, inquit: Hæc uniuersa uetus pholosophia & loquitur, & hortatur, quorum si nihil aliud approbamus, uitam saltem multifariam, & operosam, & difficilem esse, haudquaquam inficiabimur. Nam etiam si à natura hunc minimè habeat morem, nostra saltem causa ad hanc perniciem deuenit, & incerta hæc fortuna nos à prima origine secuta est, ne in una quidem re sana, nascentibusq; miscetur aliquis in omni malorum sorte. Semina enim statim mortalia existentia, eius causæ partem assequuntur, ex qua & mala animi indoles, & morbi, ac dolores, & mortaliũ sors nobis adserpsit. Sed quorsum hæc? ut sciremus nihil omnino esse noui, quum quis malignam experitur fortunam, uerum omnes eadem pati.* *Inconsiderata nanq; est fortuna, ut inquit Theophrastus, & ad ea quæ elaboraueris auferenda uehemens, nullumq; habens ad perturbandum existimatam felicitatem constitutum tempus. Hæc enim & huiusmodi alia, cum per te considerare, tum ex alijs ueteribus ac sapientibus uiris audire, unicuiq; est facilimum. Quorum primus diuinus est Homerus, dicens: Nil homine imbecillius nutrit terra*

*σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος.

*ἄσκοπος ἡ τύχη.

terra: non enim se unquam mali quicquam in posterum passurum ait, dum uirtutem præbeant dij, & genua sint ualida. Sed quando iam mala peragunt dij, & hæc fert inuitus toleranti animo, talis enim est mens terrestrium hominum, qualem quotidie agit hominum pater atque deorum. Et in alijs: Tydide magnanime, quid genus percontaris? cuiusmodi est foliorum genus, huiusmodi & hominum. Foliorum alia quidem uentus decutit, alia pullulans fert sylua, uerno autem nascuntur tempore: sic uirorum genus hoc quidem nascitur, hoc uerò desinit. Quod autem hac humanæ uitæ similitudine bene usus sit, ex ijs constat quæ alibi idem dicit: Mortalium autem miserorum causa bellum gerere qui foliorum similes aliâs quidem ualde uigent, terræ fructum edentes, aliâs uerò deficiunt exanimes, nec ulla inest uis. Simonides autem poëta, quum Pausanias Lacedæmoniorum rex, rebus à se gestis quamsæpissime gloriaretur, & quadam irrisione uberet, ut sibi aliquid sapienter præciperet, eius cognito fastu, ne se hominem esse obliuisceretur, consuluit. At Philippus Macedonum rex, quum tria sibi feliciter euenisse sub idem tempus nunciatum fuisset, quòd scilicet quadrigis Olympia uicisset, & Parmenio imperator exercitus Dardanes prælio superasset, præterea quòd Olympias uxor masculum sibi filium peperisset, sublatis ad cœlum manibus: * O` dæmon, inquit, mediocri hæc aliqua rependas clade: natura comparatum esse haudquaquam ignorans, ut ingentibus fortuna inuideat felicitatibus. Theramenes, qui unus Athenis de triginta tyrannis fuit, quũ domus ruinam, in qua cum multis cœnabat, solus euasisset, ac propterea ab omnibus beatus prædicaretur, magna uoce clamãs: O` fortuna, inquit, ad quam me igitur seruas occasionẽ? paulò autẽ pòst à reliquis contor

* ὦ δαῖμον μέτριόν τι τούτοις ἀντίθες ἐλάττωμα.

contortus tyrannus uitam finiuit. Perquam egregie autem Poëta circa consolationem probandus uidetur, quum Achillem hæc Priamo, ad redimendum Hectorem profecto, dicentem inducit: Quare age iam, sede super throno, doloresq; in animo iacere permittamus, licet dolore affecti: nihil enim conferunt horridis luctus, sic nanque destinarunt dij miseris mortalibus, ut tristes uiuant, quum ipsi nullum patiantur dolorem. Duo etenim dolia in Iouis pauimento sita sunt, donorum unum malorum, qualia præbet mortalibus: alterum uerò bonorum. Cui quidem bona malis immiscens dederit fulmine gaudens Iupiter, quandoq; is malum, quandoque bonum sortitur. Cui uerò de perniciosis dederit, hunc contumelijs obnoxium reddit, ipsumq; mala atque ingens fames per diuinam tellurem exagitat, incedit autem nec à dijs, nec à mortalibus honoratus. At Hesiodus, Homero & existimatione, & tempore posterior, qui se Musarum discipulum prædicat, in dolio & ipse mala coërcens, Pandoram indicat dolium aperientem, per omnem terram ac mare malorum copiam dispersisse, sic dicens: At mulier manibus magnum auferens operculum, dispersit, hominibus autem curas suo consilio præbuit perniciosas, sola uerò Spes in ædibus infrangibilibus intra dolium sub labris permansit, nec foras euolauit, dolio enim prius opposuit operculum: ast alia innumera in homines exilierunt mala: plena enim malis tellus, refertum mare, morbi autem hominibus quotidiani, hi noctu sponte accedunt, mala mortalibus tacite adferentes, quandoquidem uocem abstulit consultor Iupiter. Ab his seiunctus comicus, in eos qui huiusmodi calamitates ægre ferunt, hæc dicit: Si nobis lacrymæ malorum essent remedium, & qui lacrymasset dolere desineret, auro dato

Hesiodus.

Menander.

lacrymas permutaremus : nunc autem, non aduertunt perturbationes, nec respiciunt in istas here, sed eandem uiam, siue fleueris, siue non, ibunt : quid igitur proficiunt? nihil : uerum dolor habet, ut arbores fructum, lacrymas. Dictys. *Et qui Danaen uehementer lugentem solatur Dictys ait: Putas'ne Orcum tuas quicquam curare lacrymas, filiumq; remissurum tuum, si ingemiscere uolueris? desine. Quod si uicinorum mala spectaueris, tua facilius feres, præsertim si cogitare uolueris, & quot mortales in uinculis laborarunt, & quot liberis orbi consenescunt, eosq; qui ex maxima atque opulentissima tyrannide ad nihilum rediguntur: hæc te considerare oportet. Iubet enim ipsam animo uolutare, quinam minori, quiq; maiori infortunio agitentur, quò suum facilius ferat. Huc illud quoque Socratis dictum meritò quis traheret, quo censebat, oportere ut infelicitates in commune conferrentur, ut unusquisque ex æquo partiretur: futurum autem, ut plures suas libenter capientes discederent. Vsus est huiusmodi inductione & Antimachus poeta. Lyde enim uxore sua defuncta, quam uehementer diligebat, doloris solamen sibi* Antimachi Lyde. *fecit Elegiam Lyden denominatam. Nam quum heroicas calamitates recensuisset, alienis malis suum sibi minorem reddidit dolorem, ut maximè constet, eum longè minorem mœrentis reddere opinionem, efficereq; ut sibi persuadeat quod sibi accidit, multò esse minus, quàm quantum arbitratur, si quis dolore affectum solari cupiens, ex aliorum euentis commune esse multorum, quod accidit, ostenderit. Aeschylus autem eos belle increpare uidetur, qui mortem malum esse opinantur, sic dicens: Quàm iniquè mortem odio prosequuntur mortales, quippe quæ maxima multorum est malorum medela. Hunc imitatus est*

& qui

& qui dixit: O mors Paean, medicus accedas: portus enim proculdubio Orcus est per terrarum orbem: magnum enim est, more eius qui rudente se à tempestate tuetur, audenter dixisse: quis autem seruus est moriendi sine curis existens? & Orcum habens adiutorem, non metuo umbras? nam quae spectant ad mortem, nunquid quum nobis ualde assueta & ingenita sint, rursus nescio quo pacto difficilem afferre dolorem uidentur? nam quid mirum si fissile fissum est, si quod liquescere potest, delicuit, si quod exuri potest, combustum est, si corruptibile, corruptum? quando enim in nobis ipsis non est mors? &, ut inquit Heracletus, idem uiuens & mortuus, uigilans & dormiens, nouum & uetus: quae enim cecidere, illa sunt: & illa rursus quae cecidere, haec. Nam ut ex eodem luto potest quispiam animalia fingens confundere, & rursus fingere ac confundere, atque hoc uicissim incessanter facere, sic et natura ex eadē materia iandiu quidē nostros aedidit auos, & continuò post eos genuit parentes, mox nos, deinde alios ad alios circulari quodā modo producet, & hic nascēdi fluuius perpetuò fluens nunquā quiescet, & rursus qui huic opponitur, moriendi, siue Acheron à poëtis, siue Cocytus appellatus. Prima igitur causa quae solis lucē nobis ostendit, eadem & tenebricosum ducit Orcum, & nunquid huiusce rei esset imago, qui circa nos est aër, diē & noctē per uices faciens, uitae ac mortis, somniq; ac uigiliae inductiones? Quocirca nostrū* hoc uiuere, fatale quoddā debitū esse dicitur, utpote reddendum à proauis nostris mutuo acceptū, quod facilè ac citra gemitū restituēdū est, quum à quo accepimus, exigitur: hoc enim pacto uideri gratißimi poterimus. Existimo autem naturam ipsam, quum tantam uitae breuitatem nullo ordine uidisset,

Mors, medicus.

*Μοιρίδιον χρέος τὸ ζῆν

ut mortis terminus lateret, uoluisse: hoc enim fuit melius. Nam si præuidissemus, nonnulli mœroribus contabuissent, & ante mortem decessissent. Aduerte autem uitam ipsam cum doloribus refertã, tum multis solicitudinibus exhaustam, quas si recensere uellemus, uehementer ipsam condemnaremus, & quæ apud quosdam obtinuit ueram opinionem redderemus, quòd scilicet longè sit melius mori, quàm uiuere. Itaque Simonides, hominum, inquit, modicæ quidem uires, inanes uerò curæ, uitæq; breui labor supra laborem, & mors crudelis atque ineuitabilis imminet. Illius enim æqualem sortiti sunt portionem & boni, & quicunque est malus. At Pindarus, unum, inquit, ad bonum duobus simul detrimentis uescuntur mortales, immortalesq; manere nequeunt, inepti ad modestè ferendum. Sophocles: Tu quòd uir mortalis perierit, ingemiscis, quum tibi incertum sit, an quod futurum est, quicquam lucri afferat. At Euripides: Cuiusmodi mortalia naturam habeant nostin? non utique, ut puto. Vndenam? Quare audi me: omnibus est hominibus moriendum, nec inter eos quispiam est, qui utrum sit cras uicturus, nouerit: neque enim exploratum est, quò fortuna tendet. Huiusmodi autem existente hominum uita, cuiusmodi hi asserunt, cur non eos potius beatos ducere cõuenit, qui ea quæ in ipsa uita est, seruitute soluti sunt, quàm miserari ac lugere? quod multi per ignorantiam faciũt. Socrates similem esse mortẽ dicebat, aut profundißimo somno, aut peregrinationi longæ ac diuturnæ, aut cuidã corporis atq; animi interitui: proptereaq; nihil mali esse in morte. Singula sic percurrens ostẽdebat: Si enim somnus est aliquis mors, & dormiẽtibus nullũ est malũ, cõstat, ne mortuis quidẽ ullum esse malũ. Atq; quòd suauißimus sit somnus profundißimus, quid

Mors quibus rebus similis.

I

quid opus est dicere? cunctis enim hoc exploratum est: testatur & Homerus de ipso somno dicens: profundus dulcißimus morti aßimilatus. Multis autem in locis & hæc dicit: ibi somno occurrerunt mortis fratri, somno & morti gemellis, facie atq; aspectu, eorum similitudinem indicans. Gemella enim similitudinem maximè ostendunt. Est rursus ubi dicit mortem esse æneum somnum, nullum esse in morte sensum nos docere conatus. Non incongruè definisse uidetur & qui dixit somnum parua esse mortis mysteria. somnus enim certa est mortis imitatio. Oppidò autem quàm sapienter & Cynicus Diogenes somno deditus, uitamq; relicturus excitanti ipsum medico, & num molestiæ quicquã ipsi inesset, percõtanti: nihil, respondit, molestiæ mihi inest: *fratrem enim frater præuenit, somnus uidelicet mortem. Quòd si peregrinationi aßimiletur mors, ne sic quidẽ malum est: nunquid autem è contrario bonum? nam corpori inseruire, atque ipsius affectibus degere, ex quibus auulsa mens mortalibus adimpletur nugis, felix'ne quid, ac beatũ?* 11
Immensa nanq; nobis, inquit Plato, ob necessarium alimentum præbet negotia corpus: præterea si qui morbi inciderint, ne perspiciamus, ut sese res habent, impedimento sunt, sed amoribus ac cupiditatibus, terroribusq; ac uarijs imaginibus fatuitatibusq; nos refertos reddunt, ut quod planè dici solet, nihil omnino nobis ab ipso corpore sapere contingat: neque enim quicquam aliud præter bella, & seditiones, pugnasq; corpus continet, & quæ ab ipso proueniunt cupiditates. Nam propter pecuniarum possessionem omnia excitantur bella: pecunias autem corporis causa cogimur comparare, huius obsequijs inseruiẽtes, & ex hoc nullum ob hæc omnia philosophiæ ocium datur. Quod autem omniũ est postremũ, si quid nobis ab ipso ocij

* ὕπνος τὰ μικρὰ τοῦ θανάτου μυστήρια.

* ὁ γὰρ ἀδελφὸς ἀδελφὸν προλαμβάνει.

 fuerit

fuerit, conuertamurq́; ad id considerandum, quod ubiq; in quaestiones incidit, tumultum nobis ac perturbationem praebet, & usqueadeo percellit, ut uerum cernere nequeamus. Quare re ipsa nobis indicatum est, carendũ esse corpore, animoq́; ipso respectandas, si quid unquam liquadò ac syncerè cognituri simus, & tunc, ut uidetur, nobis erit quod exoptamus, & quod dicimus diligere: nam post mortem aderit prudentia, ut ratio indicat, quae uiuentibus nulla est. Si autem fieri non potest, ut cum corpore quicquam dilucide cognoscamus, de duobus est alterum, aut nusquam scientiam consequi licet, aut defunctis tantum: tunc enim ipse per se à corpore sciunctus erit animus, prius uerò nequaquam: & tantisper dum uiuimus hoc pacto, ut uidetur, proxime ad scientiam, ac rerum cognitionem accedemus, si cum corpore minimè uersati fuerimus, nec quicquam cum eo, nisi urgente necessitate communicauerimus, nec huius natura expleamur, sed ab ipso puri fuerimus, donec deus ipse nos absoluerit, Itaq; corporis quidem insipientia syncerè liberati, ut par est, cum talibus erimus, per nosmetipsos omne syncerum cernentes, hoc autem est uerum: nec enim polluto purum attingere fas sit. Quare etiam si mors ipsa in quempiam alium traducere locum uidetur, non est propterea malum. Nunquid & inter bona esse ostenditur, ut Plato indicauit? Quocirca oppidò quàm diuinè haec Socrates coram iudicibus dixit: Mortem timere, ô uiri, nil aliud est, quàm cum minime sis, uideri sapiens: est enim id uideri scire, quod nescias: nam nemo nouit mortẽ: ipsa autem est homini omnium bonorum maximum. Formidant uerò ipsam, perinde ac si cunctorum esse malorum maximum non ignorarent. His adstipulari uidetur & qui dixit: Nemo

formidet

formidet mortem, non modò laborum, uerum & maximorum malorum solutionem. Hæc uidetur & numen testari: multos enim accepimus pietatis causa hoc donum à dijs consecutos, quorum alios quidem, ne supra modum oratio protrahatur, omittam, eos uerò memorabo, qui maximè sunt insignes, atque in omnium ore uersantur. Primum itaque tibi quæ ad Cleobim ac Bitonem adolescentes Argiuos pertinent, enarrabo: aiunt enim quum ipsorum mater Iunonis esset sacerdos, tempus ut templum ascenderet aduenisset, mulis qui uehiculum traherent cessantibus, horaq; instante, eos currum subijsse, matremq; ad Iunonis ædem aduexisse. Matrem autem filiorum pietate summopere gauisam precibus petijsse, ut quod optimum homini esset, ipsis à deo daretur: hos autem somno traditos non amplius surrexisse; quum dea pietatis præmium mortem donasset. Agamedem uerò ac Trophonium ait Pindarus, quum templum Delphis condidissent, laboris mercedem ab Apolline petijsse, eum autem septimo pòst die, se ipsis redditurum pollicitum fuisse, & ut interea epulis uacarent præcepisse. Qui quum mandatis obsecuti fuissent, septima nocte somno oppressi, uitam finiere. Fama est, & ijs qui à Bœotijs ad Apollinem missi fuerant, ex Pindari mandato, quid homini optimum esset sciscitantibus, Promantim, hoc est Pythiam respondisse, quod & ipse minimè ignorat, si eorum quæ de Trophonio atque Agamede literarum monimentis mandata sunt, ipse est autor, quòd si periculum facere uult, haud multò pòst ipsi exploratum fore. Quæ quum audiuisset Pindarus, ad obitum spectantia cœpit considerare, nec multò pòst decessit. Quæ uerò ad Italum Euthynoum spectant, huiusmodi fuisse autumant. Genitū quidem ipsum Elisio patre Terinensi, opi- Promantis.

*bus, ac gloria inter suos ciues primario, sed quum ipse nulla euidente morbi causa decessisset, suspicari coepisse Elisium, quod & alius pariter fecisset, nunquid ueniens esset sublatus, quum præsertim sibi in tanta pecuniarum affluentia esset unicus. Ambigentem itaque, quonam pacto huiusce rei periculum faceret, * Psychomantion adijsse: ubi quum de more sacrificasset, somno se tradidisse, atque huiusmodi spectasse uisionem, existimasse scilicet patrem suum ad se accessisse, quem quum uidisset, enarrasse illi quæ ad filij animam pertinerent, rogasseq; , ut mortis autorem inueniret, ipsum autem, huius rei causa ad te ueni, respondisse: uerum ab hoc accipe, quæ tibi adfero, ex ijs enim ea omnia percipies, à quibus solicitudine afficeris. Fuisse autem quem significabat adolescentulum ipsum sequentem, qui suum sibi filium usquequaque referebat. Percontatum itaque fuisse, quisnam esset, ipsumq; respondisse, Dæmon tui filij, statimq; literulas porrexisse: quibus apertis, hæc tria inerant scripta: perscrutabaris stulte Elisi uirorum mentes, Euthynous iacet fatali leto, nam ne parentibus quidem conferebat ut uiueret. Sic itaque tibi se habent, quæ à ueteribus literarum monimentis mandata sunt.*

ψυχομαντεῖον

111 *Quòd si mors penitus est interitus, corporisq; atque animi solutio, (hoc enim Socraticæ coniecturæ tertium erat) ne sic quidem malum est mors: nullus est enim in ipsa sensus, quinimo omnis est doloris ac solicitudinis liberatio. Nam ut nihil boni nobis inest, ita nihil mali: haud secus enim bonum, ac malum circa id quod existit ac subsistit, fieri solet: ei uerò quod è medio sublatum sit, horum neutrum inesse potest: eodem itaque statu defuncti consistunt, quo fuerant priusquam nascerentur. Vt igitur nobis antequam nasceremur, nec boni nec mali quicquam erat, ita ne post*

mortem

mortem quidem. Et quemadmodum quæ ante nos erant, nihil ad nos pertinebant, sic quæ post nos erunt, nostra nihil intererunt: dolor etenim non attingit defunctum: Idem enim dico esse mori, ac si nunquam natus esses: quandoquidem idem est, circa obitum status, qui priusquam oriremur fuit. Quare putas'ne interesse non nasci, uel natum occidere? nisi & domus & uestis nostræ post perniciem ac corruptionem aliquid esse discriminis suspicaris, ab eo quòd erant prius quàm perficerentur. Quòd si in ijs nihil omnino est, constat ne in morte quidem, si ad eum qui ante ortum fuerat, statum respexeris, ullam esse differentiam. Scitum est enim illud Archelai: hoc, inquit, quod malum dicitur mors, solum ex ijs, quæ putantur mala, præsens quidem neminem unquam dolore afficit, absens uerò atque expectatum mœrorem affert. Nam *proculdubio nonnulli propter imbecillitatem, & eam quæ morti infertur calumniam, ne moriantur, obeunt.* Pulchre igitur Epicharmus: *Concretus, inquit, est ac discretus, & rursus abijt unde uenerat, terra quidem in terram, spiritus ad supera: quid horum graue, ac difficile? nihil. Cresphontes uerò apud* Euripidem *de Hercule loquens: Si, inquit, sub ima habitat tellure inter eos, qui non amplius sunt, nihil utique poterit.* Hoc *mutans dicere poteris: si sub inferna habitat tellure inter eos, qui decessere, nihil utique patietur.* Nobile *est &* Laconicum *illud:* Nunc nos, *antea alij uigebant, mox alij, quorum nos genus non amplius cernemus.* Et *rursus:* Hi *autem obierunt, nec uiuere, nec mori: honestum reputantes, uerum utraque hæc honestè finire.* Valde *pulchre &* Euripides *de ijs, qui diuturnas patiuntur ægritudines, ait:* Odi *quicunque uitam cupiunt producere esculentis, ac poculentis, necnon & magicis artibus*

perennem abducentes fluxum, ne moriantur, quos oportebat quum nihil prosint terrarum orbi, interire, & à uiuentium conspectu abesse. At Merope *uiriles sermones proferens mouet theatra, talia dicens:* Decesserunt *mihi liberi non uni mortalium, nec uiro solæ priuatæ sumus, uerum innumeræ eandem quam ego exegerunt uitam* His *meritò quispiam hæc adderet, ubinam ueneranda illa? ubi magnus* Lydiæ *rex* Crœsus, *aut* Xerxes, *qui grauem* Hellespontici *maris ceruicem iunxit ponte? omnes* Plutonem *atque obliuionis domos adierunt, pecunijs unà cum corporibus absumptis.* At *per* Iouem *multos ad luctus ac fletus immatura mors excitat, uerum & hæc tam facili indiget consolatione, ut à poetarum obuio quoque excogitatum consequi uideas.* Nam *uide quid de hac* Comicorum *quidam ei dicat, qui intempestiuam ægrè ferebat mortem:* Postea *si utique nosses uitam, quam non uixit, feliciter uicturum, mors minimè opportuna: sin autem inamabile aliquid attulisset uita, te fortasse beneuolentior ipsa extitit.* Quum *autem minimè constet utrum uita decedens, & maioribus solutus malis, ex usu suo quieuerit, an non, oportet non perinde ægrè ferre, ac si ea omnia amisissemus, quæ nos ab eo consecuturos opinati sumus.* Haud *enim ineptè qui apud* Poëtam *est* Amphiaraus Archemori *matrem solari uideri posset, quòd infans filius, & oppidò quamimmaturus uitam finisset, sic etenim ait:* Mortalium *est nemo in lucem æditus, qui non laboret, & sepulturæ mandet liberos, & alius nouos rursus acquirat, ipseq; mortem appetat, & ob hæc tristantur mortales, tellurim inferentes.* Hanc *autem necesse haud secus uitam ac frugiferam metere spicam, & hunc quidem esse, illum uerò minimè.* Quid *opus est hæc ingemiscere? quæ ut secundum naturam*

Immatura mors.

turam pertranseant oportet: nam quod necessariò contingit, ægrè non est mortalibus ferendum. In *summa, unumquemq; & secum considerare oportet, & alijs diligẽter percurrere, non longißimam uitam, sed uirtute præditam esse optimam.* Neq; *enim qui plurima ad citharā cecinit, quiq; rhetorum more dixit, uel nauis clauum rexit, sed qui bene, laude afficitur.* * Bonum *enim non in temporis diuturnitatē, uerum in uirtute, opportunaq; concinnitate ponendum est.* Hoc *etenim felix ac dijs gratum esse existimatur.* Propterea *igitur heroum prestantißimos, & à dijs genitos, priusquam senescerent, uitam reliquisse poëtæ nobis tradidere: neq; enim ille, quem ægida gestans* Iupiter *ex corde diligit, omniq; beneuolentia prosequitur* Apollo, *ad senectæ limen peruenit.* Opportunum *enim tempus longæuæ ætati ubique prestare uidemus.* Nam *ut inter plantas optimæ habentur, quæ modico temporis interuallo plurimos ferunt fructus, ita inter animantes, à quibus multam, quæ uitæ intersit, consequimur utilitatem.* Multum *utiq; temporis, aut parum minimè referre uidetur, si ad infinitum respexeris seculum: mille enim, ut* Simonidi *placet, ac decem annorum milia punctus est quidam indeterminatus, quinimo breuißima quædam puncti portio.* Nam *& animalibus illis, quæ, ut ab historijs percipimus, iuxta* Pontum *genita, unum degunt diem, mane orientia, meridie uigētia, uesperi senescentia, atq; obeuntia, si humanus animus ac ratio singulis daretur, noster hic affectus inesset, eademq; utiq; contingerent, ut quæ ante meridiem decesßissent, luctum ac lacrymas præberent, quæ uerò integrum uixissent diem, penitus felicia haberentur: modus enim uitæ, non temporis prolixitas bonum appellandum est,* Inanes *multæq; fatuitatis huiusmodi*

*τὸ γὰρ καλὸν οὐκ ἐν μήκει χρόνου θετέον.

esse

esse exclamationes existimandum est. At non oportebat iuuenem existentem rapi. Quisnam diceret, quòd oportebat? Multa autem & alia, in quibus diceret quispiam, minimè fieri oportebat, facta sunt, & nunc quoque fiunt, ac sæpenumero fient: neque enim cōdituri ad uitam leges adsumus, sed à dijs constitutis, qui omnia moderentur, fatiq; ac prouidentiæ legibus obsecuturi. Quid autem, qui sic mortuos lugent, sui'ne ipsorum causa lugent, an eorum qui decesserunt? Si sui ipsorum causa, quòd aliqua in se ab ijs qui mortui sunt proficiscente uoluptate, aut usu, aut senili educatione priuati sint, seipsum amans doloris est prætextus, neque enim illos, sed suas ipsorum utilitates lugere uidebuntur. Sin autem defunctorum causa lugent, quum constituerint in nullo eos uersari malo, omni soluentur dolore, ueteri ac sapiente adducti ratione, quæ admonet, ut bona quidem quàmaxima efficiamus, mala uerò contrahamus ac cōprimamus. Quòd si luctus bonus est, quamplurimum ipsum efficere, ac maximum decet: Sin uerò, ut ueritas habet, malum esse fatemur, eundem contrahere, & quamminimum reddere, ac pro uiribus delere oportet. Quòd autem hoc sit facilè, ex huiusmodi constat consolatione. Aiunt enim ex uetustis philosophis quendam ad Arsinoën reginam, quæ filium lugebat, profectum, huiusmodi habuisse orationem: Quo tempore Iupiter honores dæmonibus partiebatur, accidit ut Luctus non adesset, sed iam distributis accederet. Verum quum & ipse à Ioue peteret, ut aliquis sibi quoque honos daretur, ambigens Iupiter quo ipsum honore afficeret, omnibus iam absumptis, eo tandem, quo defunctos prosequimur donauit honore, lacrymis scilicet ac doloribus. Quemadmodum igitur cæteri dæmones eos summopere diligunt,

gunt, à quibus coluntur, eodem pacto & luctus, ô mulier, si eum spreueris, ad te nunquam accedet. Sin autem à te fuerit diligenter honoratus, ijs quos assecutus est honoribus, doloribus uidelicet atque eiulatibus, te amabit, & huiusmodi aliquid tibi perpetuò suggeret, cuius causa à te aßiduè ueneretur. Mirũ itaque in modum sua hic oratione mulieri persuasit, ut omnem luctum lacrymasq; deponeret. In summa autem dicere quispiam lugenti posset: utrum desines unquam angi? an perpetuo, ac per totam uitam in dolore uersari oportere arbitraberis? Si enim in hac semper ægritudine permanseris, perfectam tibiipsi miseriam, amarißimamq; infelicitatem ob animi utilitatem mollitiemq; præbebis. Sin uerò depositurus es quandoque, cur non in præsentia deponis? teq; ipsum ab infortunio abstrahis? Quibus enim rationibus procedente tempore usus te absolues, has nunc proponens ærumnis te libera. Nam & in his quæ corporibus accidunt morbis, præsentanea, ac celerrima remedij uia præstantior. Quod igitur es tempori gratificaturus, id rationi atque eruditioni largire, teq; ipsum malis exolue. Atqui non sperabam, inquies, me hæc passurum, neq; expectabam. At te expectare oportebat, rerumq; humanarum incertitudinem ac uanitatem fuisse præmeditatum, nec improuisus nunc, ut ab hostibus repente inuadentibus deprehensus esses. Pulchre autem, qui apud Euripidem est Theseus, aduersus huiusmodi se parare, ac munire uidetur: ait enim ille: Ego autem à sapiente quodam edoctus, in solicitudines ac calamitates coniectus sum, exilia mihi ipsi à patria mea proponens, & immaturos obitus, malorumq; alias uias, ut si eorum aliquid, quæ mente agitaueram, passus essem, non mihi nouum atque inopinatum accidens magis morderet.

Ignobi-

Ignobiliores uerò, ac minimè exercitati, ne ad ea quidem consultanda, ac prospicienda se quandoque conuertant, quæ & maximè deceant, & plurimum conferant, sed ad extremas conuertuntur miserias, in quo nulla est culpa, corpus ulciscentes, & quæ haud ægrotant secundum Achæum, simul dolere cogentes. Quocirca & Plato oppidò quambelle admonere uidetur, in huiusmodi calamitatibus quiescere, quum quid bonum sit, quid'ue malum minimè constet, nec quicquam lugenti in posterum proficit. Tolli enim iubet è medio omnem dolorem super eo quod accidit consultando, & uti in talorum iactu ad ea quæ decidere sua ipsius disponendo, utcunq; optimè habere ratio tenet. Itaq; minimè decere sicubi offenderimus, perinde ac pueros quod percussum est attingentes exclamare, sed assuefacere animum, ut quamcelerrime remedium petat, quodq; cecidit atq; ægrotauit, corrigat, medica arte lugubrem delentes querelam. Lyciorum legum latorem suis præcepisse ciuibus ferunt, ut quoties in luctum incidissent, ueste induti muliebri lugerent, quum indicare uellet, huiusmodi affectum muliebrem esse, & haudquaquam illustribus uiris, liberalesq; disciplinas sibi uendicantibus congruentē. Fœmineum proculdubio & imbecille, ac minimè generosum est lugere. Mulieres enim libentius quàm uiri luctibus indulgent, & Barbari quàm Græci, & quàm qui deteriores sunt, qui præstātiores: & inter ipsos quoque Barbaros non nobilißimi Celtæ ac Galatæ cæteriq; grauiori fastu præditi, sed potius si qui Aegyptij fuerint, Syriq;, ac Lydi, & quicunq; eorū similes, quorū nonnulli (ut historiæ monimentis mandatum est) scrobes subeuntes, plures ibi dies immorantur, nec Solis lucem cernere exoptant, quum is qui decesserit, ipsa priuatus sit.

Celtæ Barbarorum nobilissimi, hoc est, Galli & Germani. Nā ueteres Græci Germanos omnes & Gallos uocabant Celtas. Sicut Romani Gallorum uocabulo Germanos etiam complectebantur. Quæ res animaduersa multas lites dirimet de regionū nominibus altercantium.

Ion igitur poëta Tragicus horum fatuitatis haud ignarus, quandam induxit dicentem: Egressa sum nostrorum nutrix liberorum lugubribus relictis foueis. Barbarorum autem quidam partes etiam corporis abscindunt, nares scilicet atque aures, reliquum quoque corpus plectentes, dum se defunctis gratificari arbitrantur, si à naturali modestia in huiusmodi discesserint mœrore. At per Iouem quidam sunt, qui non omnium defunctorum causa lugendum esse arbitrantur, uerum eorum qui immaturi rapiantur, quòd eorum nihil assecuti sint, quæ in uita reputantur bona, utpote nuptiarum, disciplinæ, integritatis politiæ, magistratuum. Hæc enim esse, quæ eos maximo afficiant dolore, qui aliquem intempestiue amiserint, quòd sibi præter decentem spem ablatus uideatur, quum ignorent præcocem mortem, si hominum naturam respexeris, nihil à serotina differre. Nam ut proposito ad communem patriam necessario, & quod recusari non ualeat itinere, hi quidem præueniunt, alij sequuntur, omnes uerò ad idem proficiscuntur: sic quum ad fatum tendimus, nihil amplius consequuntur serius profecti, quàm qui ocyus accesserint. Quòd si immatura mors malum est, maximè immatura puerorum esset atq; infantium. & adhuc magis eorum, qui nuper geniti sunt. At horum obitus facilè atque æquo animo ferimus, eorum uerò qui in prouectiore iam ætate constituti sunt, ægrè ac molestè, propter inanis spei figmentum, quum iam tantorum firmam esse permansionem arbitremur. Quòd si uitæ humanæ tempus uigesimo terminaretur anno, quintum ac decimum natum annum non utiq; immaturum decedere arbitraremur, sed sufficientem ætatis modum habentem. Eum uerò, qui præscriptum uiginti annorum numerum complesset, uel proximè accessisset,

sisset, omnino beatum diceremus, utpote qui felicissimam, atque integerrimam peregisset uitam. Sin autem ducentorum esset annorum, qui centum annos natus decessisset, eum penitus inmaturum esse censentes, ad querelas ac lacrymas conuerteremur. Constat igitur tum ex his, tum ex superius prædictis, eam quoque mortem, quæ immatura dicitur, nos per quàm facile solari posse. Minus utique Troilus, uel Priamus ipse lacrymasset, si uigente adhuc imperio, & in tantis fortunis, quas lugebat, prius mortem obijsset. Qualia igitur sunt, quæ apud filium Hectora asseruit, monens ut à prælio aduersus Achillem recederet, in quibus ait: At ingredere mœnia fili mi, ut Troianos ac Troianas serues, ne magnam Pelei filio gloriam exhibeas, tu uerò chara priueris uita. Præterea me miserum atque infelicem adhuc sapientem miserare, quem pater Saturnius in senectutis limine tristi consumet fato, multa cernentem mala, filios interemptos, tractasq; filias, & diratos thalamos, infantesq; liberos humi prostratos in graui prælio: me autem ipsum omnium postremum in primis foribus efferatæ ac sæuæ canes distrahent, quum quispiam acuto me petens ferro, è membris abstulerit animum. Sed quum interempti senis canum caput canamq; barbam, ac pudenda deturpauerint canes, hoc utique miserabile miseris mortalibus. Sic fatus senex, canos de capite crines manibus euellebat, nec tamen Hectoris animo persuadebat. Quum itaque quamplurima tibi super hac re exempla sint, existima multos magnis atque arduis morte absolui malis, quæ si diutius uixissent, omnino experti fuissent, quæ et orationis modo parcerem, omisi, his quæ dicta sunt contentus ad persuadendum, ne plus quàm & natura & modus exigit, ad inanes luctus, ignobilesq;, ac degeneres eiulatus

ac lamen

ac lamentationes conuerteris. Nam si quis non sponte in infortunium inciderit, non mediocre est, ut Crantor ait, aduersus fortunam leuamen. Ego autem dicerem maximum id esse indolentiæ remedium. Eum autem qui uitam cum morte commutauit, diligere atq; amare, non in eo est quòd doleas, sed in eo quòd dilectum iuues. Est autem defunctis utilitas, qui per bonam memoriam exhibetur honor. Nullus enim bonus fletibus dignus, sed hymnis ac laudibus: neq; luctu, uerum inclyta memoria: nec dolorem inferentibus lacrymis, sed urbanis primitijs: si quidem defunctus sanctiorem est uitam consecutus, quum præsertim corporis seruitio, hisq; indomitis solicitudinibus, ac calamitatibus solutus sit, quas necesse est, ut qui mortalem sunt uitam sortiti sustineant, donec destinatum uitæ cursum peregerint, quem nobis natura dedit, non in omne tempus, sed ita singulis distribuit, ut fatorum leges partitæ sunt. Quare minimè decet ut qui rectè sapiunt, plus quàm & natura & doloris animi modus exigit, ad inanes ac barbaros luctus deferantur, & quod multis iam contigit, expectent, ut priusquam luctus expellant, dolore adhuc affecti uitam finiant, & in luctuosis ac lugubribus uersantes infelicißimum tumulum consequantur, tristibus & à nulla ratione profectis malis unà cum ipsis sepulturæ mandatis, ùt Homericum illud meritò dici poßit: Ad hos autem lugentes niger acceßit Hesperus. Quocirca ipsis sæpenumero dicere oportet: Quidnam? desinetis unquam dolere? an in perpetua per totam uitam uersabimini calamitate? Nullo enim carere fine luctum existimare, extremæ dementiæ est, quum præsertim uideant eos quoque qui grauißimo dolore, maximoq; luctu affecti fuerint, temporis accessu mitiores reddi, & in quibus monimentis uehementer conquerebantur

bantur, flentes ac pectora plectentes lautißimas epulas, cum Musicis, alioq; luxu constituere. Insanientis igitur est sic suspicari perpetuò permansurum luctum. Sed si cogitarent, quòd desinet aliquo facto, cogitare praeterea possent, tempore uidelicet aliquid faciente. * Quod enim factum est, ne à dijs quidem infectum fieri potest. Itaque quod nunc praeter spem atque opinionem nostram contigit, id indicauit, quod re ipsa circa multos fieri consueuit. Cur igitur id nos ratione dictante percipere haud possumus, neq; excogitare, quòd plena quidem malorum est terra, plenum mare, & talia mortalibus mala malorum, circumq; fata feruntur. Inanis autem ingressus ne in aethera quidem. A multis enim ac sapientibus uiris, ut Crantor ait, non nunc, sed iandiu deplorata sunt humana, poenam arbitrantibus esse uitam, & primo natum eße hominem, calamitatem maximam. Hoc autem, inquit Aristoteles, & Silenum captum Midae indicasse. Sed melius est sua ipsius philosophi uerba apponere, Ait autem in eo uolumine, quod Eudemus, siue de anima inscribitur: Omnium optimè ac beatißimè, non modò beatos, uerumetiam felices esse defunctos arbitramur, & eos accusare, ipsisq; ut pote melioribus ac praestantioribus iam factis maledicere impium existimamus. Et haec adeò uetera atq; antiqua perficere apud nos institutum est, ut neque temporis initium, neque qui primum haec constituerit, ullus omnino sit qui nouerit, sed infinitum iam seculum perpetuò instituta sunt. Praeterea in ore hominum esse uides, antiquo multorum annorum tempore uulgo circunferri. Quid hoc? inquit. & ille respondens: Non nasci, inquam, omnium optimum: mortuum autem esse, longè esse melius, quàm uiuere, multisq; numen ipsum sic testatum fuisse. Ferũt utiq; illi Midae Silenum

*τὸ μὲν γὰρ γε γενημένον οὐδὲ θεῶν δυνατόν ἐστι ποιεῖν ἀγένητον.

iam captum post uenationem percontanti ac sciscitanti, quidnam esset hominibus optimum, quidq; omnium maxime optabile, primum quidem nihil uoluisse dicere, sed silentium tenuisse. Postquam uero omnes machinatus machinas, uix ad loquendum adegit, sic coactum dixisse: Daemonis laboriosi, fortunaeq; arduae ephemerum, id est, unius diei semen, quid me ea cogitis dicere, quae uobis melius est ignorare? cum propriorum nanque malorum ignorantia laetior ac iucundior est uita. Nasci autem hominibus, non omnium omnino optimum, nec optimae est particeps naturae. Optimum est enim omnibus non nasci, quod tamen post hoc aliorum omnium est potissimum ac factu facile, sed secundum hoc est scilicet, genitos quamcelerrime interire. Constat igitur Silenum his uerbis indicasse, longe esse homini melius mortem obire, quam uitam agere. infinita autem huiusmodi ad hoc caput spectantia addere quispiam posset, uerum prolixa minime necesse est uti oratione. Itaque haudquaquam oportet, ut qui iuuenes decessere, eos luctu prosequamur, quod his, quae in diuturna uita existimantur bona, priuati fuerint: hoc enim in obscuro latet, ut saepenumero diximus, siue sint bonis, siue malis priuati. Multo enim plura sunt mala, & haec quidem aegre, multisque curis ac solicitudinibus, mala uero oppido quamfacile nobis comparamus. Rotunda enim haec esse autumant, atque orbiculata, & contigua, multisq; de causis inuicem collata. Bona uero discissa ac disiecta, nec facile circa ipsos uitae terminos coeuntia. Obliuiscentium igitur similes sumus: neque enim solum, ut inquit Euripides, pecunias minime peculiares possident mortales, uerum & caetera omnia. Quocirca in omnibus dicere oportet; Nos deorum res habentes, eas curamus: Quum

autem uelint, ipsas rursus auferent. Itaque minimè ægrè ferre decet, si quæ nobis ad breue tempus mutuò dedere, easdem exigant. Neque enim trapezitæ, quum ab ipsis, ut sæpe dicere consueuimus, depositum repetimus, redditionis causa indignantur, si quidem grati ac beneuoli fuerint. Aduersus enim eos, qui non facilè reddunt, meritò quispiam diceret: Mandasti'ne obliuioni, te propterea hæc accepisse, ut redderes? Hoc utique omnibus contigit mortalibus. Habemus enim uitam, utpote necessarium deorum depositum, & huius redditionis nullum est determinatum tempus, ut ne numularijs quidem depositi. Sed minimè constat, quando qui dedit, repetet. Qui igitur uel ipse moriturus, uel liberis defunctis supra modum indignatur ac conqueritur, quo modo non manifestò oblitus est, & seipsum hominem esse, & liberos mortales genuisse? Neque enim est hominis mentem habentis ignorare, hominem animal esse mortale, proptereaq; genitum ut moriatur. Itaque si Niobe secundum fabulas, hanc promptam habuisset opinionem, quòd uita non perpetuò uirente, liberorum germinibus onusta dulcem cernens lucem morietur, non utique adeò molestè tulisset, ut calamitatis magnitudine uitam relinquere uoluerit, deosq; inuocare, ut ad sæuissimam ac grauissimam perniciem ipsa quoque raperetur. Duo sunt ex Delphicis literis maximè ad uitam necessaria: Cognosce teipsum, ac, Nihil nimis: ex his enim reliqua pendent omnia. Hæc autem sunt inuicem consona, atque concinna, & utrunque altero uidetur potentia ipsa significari. Nam & in eo quod est, cognosce teipsum, comprehenditur, nihil nimis, & in hoc, cognosce teipsum. Quare & super his sic inquit Ion: Cognosce teipsum, hoc uerbum quidem haud magnum, re uerò

quantum

quantum, deorum solus nouit Iupiter. At Pindarus: *egregiè, inquit, sapientes Nihil nimis, uerbum laudarunt. Hæc itaque præcepta, ut Apollinis oracula quispiam cogitatione complectens, ad omnes uitæ perturbationes se facilè accommodare ac concinnare poterit, easq; prudenter ferre, cum suam ipsius naturam respiciens, tum uel maximè, ne plus quàm conueniat in his quæ accidunt, aut ad iactantiam extollatur, aut deprimatur, & ad miseriam planctusq; prosternatur, propter fortunæ aut animi imbecillitatem, & nobis ingenitum mortis timorem, eorum ignorantiæ causa, quæ in uita accidere consueuerunt, pro necessitatis, aut fati sorte.* Bene autem Pythagorici exhortati sunt dicentes, *Quòd diuina sorte mortales habent dolores, horum quamcũque sortitus fueris portionem, ipsam patere, neque indigneris.* Et Tragicus Aeschylus: *Virorum enim est uirtute præditorum, ac sapientum, in aduersis rebus minimè irasci dijs.* Et Euripides: *Quicunque mortalium necessitati cessit, sapiens apud nos, & diuina nouit, & in alijs quicquid acciderit, quicunque mortalium æquo animo fert, optimus ac modestißimus mihi esse uidetur.* Multi uerò omnia criminantur, quæcunque sibi præter spem contigerunt, ex fortunæ & dæmonum uiolentia fieri arbitrantur. Quocirca in omnibus conqueruntur ingemiscentes, & suum ipsorum infortunium accusantes. Aduersus quos dicere quispiam posset, Deus non tibi est nocumento, sed tu ipse tibijpsi, & quæ ex imperitia proficiscitur stultitia ac dementia. Et ob hanc deceptam falsamq; existimationem in omnibus mortem insimulant. Si quis enim peregre profectus decesserit, ingemiscentes dicunt: Infelix, neque enim huic pater ac ueneranda mater oculos claudent. Sin uerò in pro-

pria patria coram parentibus, lugent ut é manibus ereptum, & propterea dolorem ipsis relinquentem. Quòd si mutus, nullaq; de re quicquam locutus obierit, flentes dicunt: Nullum mihi prudens dixisti uerbum, cuius perpetuò possem meminisse. Sin autem aliquid fuerit locutus, hoc continuè in promptu habent, utpote doloris incendium. Si citò obierit, conqueruntur, raptus est dictitantes. Sin sero, accusant quòd tabescens atq; afflictus decesserit. Omnis prætextus ad luctus ac dolores excitandos satis esse uidetur. Hæc autem nouerunt poëtæ, & horum maximè primus Homerus dicens: Haud secus ac pater filij sui sponsi ossa comburens luget, qui defunctus miseros dolore affecit parentes, infandumq; genitoribus fletum ac luctum præbuit, quum maximè nondum constet, an meritò lugeatur. Sed uide quod sequitur: Solus unicus in multis opibus. Quis enim nouit, an deus patris more prouidens, generisq; humani curam suscipiens, prospiciens quæ uentura erant, acerbos quosdam de uita abducat? Vnde nihil euitabile putandum est eos pati. Nihil enim graue est mortalibus, quod sit necessarium, nec si quæ secundum præcedentem rationem, ac consequentiam quandam contingunt. Et quia plurimi obitus alias maiores molestias ac difficultates præueniunt, & quia bis ne nasci quidem conferebat, bis uerò nasci pariter atque interire, alijs paululum progressis, nonnullis uigentibus, hi utique omnes obitus æquo sunt animo ferendi, quum fatum minimè declinari posse non ignoremus. Eruditorum autem est hominum, præmeditari, breue eos nobis tempus reliquisse, qui acerbi uita priuati uideantur. Etenim longißima uita breuis est, ac fermè punctus, si ad infinitum seculum comparetur: & quòd eorum nonnulli qui diutius luxerunt, aut multò post quos luxerant

rant

rant assecuti sunt, quum nihil utilitatis sibi ex luctu uendicauerint, sed temere potius seipsos molestijs affecerint. Breuißima autem existente mansionis in uita tempore, non squalidis mœroribus, neque infelicißimo luctu absumi atq; affligi decet, nosmetipsos doloribus ac corporis uerberibus protrahentes, sed in melius atq; humanius mutare nitentes, studentesq; eos conuenire non qui adulatione quadam simul mœrentes luctus excitent, sed qui nobili ac graui consolatione dolores auferant, hoc Homericum audientes, atque in memoria habentes uerbum, quod Hector Andromachæ, quum ipsam consolari cuperet, sic dixit: Misera, ne mihi uehementer angas animi, neque enim quisquam me uir præter fatum ad inferos mittet. Fatum autem uirorum neminem cum timidum, tum strenuum effugere assero, ut primum in lucem æditus fuerit. Hoc autem fatum alibi poëta ait: Genito neuit stamen, quum ipsum peperit mater. Hæc si mente conceperimus, futili atq; inani soluemur luctu, quum præsertim reliquum uitæ tempus breue omnino sit futurum. Studendum est igitur, ut hoc lætum, luctuosisq; mœroribus minimè perturbatum degamus, luctus insignia omittentes, corporisq;, & eorum qui nobiscum uiuunt, salutis aßiduam suscipientes curam. Pulchrum est præterea eorum meminisse sermonum, quibus, ut par erat, apud cognatos aut amicos pari calamitate affectos usi quandoq; fuerimus, solantes ac suadentes, communes uitæ casus communiter ferre, & humanos humanè, & non alijs quidem ad indolentiam posse auxiliari, nobis autem ipsis horum memoriam nulli esse utilitati, neque medicis orationis remedijs animi solicitudinem curare, quandoquidem omnium potius quàm indolentiæ dilationem facere oportet. Atqui in quacunque re dilato-

rem cum detrimentis luctari ait, quod inter omnes uulgatum est uerbum. Multò autem, ut puto, magis, si quis tristes animi affectus, & in futurum tempus occursu perniciosos protraxerit. Respiciendum est etiam in eos, qui generoso atque elato animo filiorum obitus placidè sustinuere, Anaxagoram, inquam, Clazomenium, & Demosthenem Atheniensem, & Syracusanum Dionem, & Antigonum regem, frequentesq; alios cum ueteres, tum recentiores. Ex his enim Anaxagoram accepimus philosophantem, ut aiunt, atq; inter amicos disserentem, quum à nuncio quodam filij mortem audiuisset, paulolum se continuisse, hisq; qui aderant dixisse: Noueram me mortalem genuisse. Periclem uerò, qui ob orationis ac prudentiæ eximiam uim Olympius quoque appellatus est, quum utrunq; filium, Paralum uidelicet ac Xantippum (ut Protagoras ait) uitam cum morte commutasse accepisset, ita & ipsum fuisse locutum tradunt. Filijs enim adolescentibus ac formosis octo dierum interuallo uita defunctis, citra luctum sustinuit. Trāquillitate nanq; animi, ac serenitate perfusus erat, quæ sibi per singulos dies ad felicitatem atq; indolentiam, necnon & in multis gloriam plurimum contulit. Nam unusquisque proprios forti animo luctus ipsum ferentem intuens, magnanimum ac fortem esse existimabat, seq; ipso præstantiorem, quum suam ipsius in huiusmodi rebus consilij inopiam optimè teneret. Hunc enim statum post utriusque filij obitus nuncium, nihil minus corona patrio more insignitum, candidaq; ueste indutum concionari intuebantur, consilia excogitantem bona, ipsosq; Athenienses ad bellum exhortantem. At Xenophontem Socraticum, quum sacra quondam faciens, à nūcijs ex bello profectis, filium nomine Gryllum dimicantē uitam finisse audiuisset

Pericles Olympius.

uisset

uisset, coronam sibi primum detraxisse accepimus, percontatum deinde quonam pacto perijsset, quum strenuè dimicando, hostiumq; quamplurimos occidendo retulissent, aliquantulum temporis commoratum, dum cogitatione luctum cohiberet, coronã rursus imposuisse, inchoatumq; peregisse sacrificium, ac nuncijs dixisse: deos precatus sum, ut mihi filius non mortalis ac longæuus esset: neque enim constat, utrum tale quid conferat, sed qui & strenuus esset, & patriam diligeret, quod utiq; factum est. Dionem *uerò Syracusanum cum amicis sedentem, magnæq; uocis tumultu circa ædes excitato, quum rei causam percontatus, filium de tecto delapsum, mortem obijsse audiuisset, nihil perturbatum ac perculsum, defuncti quidem corpus ad legitimam sepulturam ut traderent, iussisse, ipsum uerò quæ considerabat, & cum amicis deliberabat, minimè reliquisse.* Hunc Demosthenes *rhetor dicitur æmulatus, quum unicam ac sibi charissimam filiam amisisset, de qua Aeschines accusare ipsum ratus, hæc inquit: Septimum autem diem defuncta sibi filia, priusquam lugeret, ac lege constituta perageret, coronatus candidaq; ueste indutus bouem immolabat, legemq; transgrediebatur, quum unicam miser, & quæ prima ipsum patrem salutauerat perdidisset.* Hic *autem quum rhetorico more ipsum criminari proposuisset, hæc percurrit, dum ignoraret ad* Demosthenis *laudem pertinere, qui luctum abiecerit, patriæq; charitatem communibus necessariorum affectibus præferendam ostenderit. Antigonum præterea regem ferunt, quum Alcyonei filij in acie obitum intellexisset, magno atque elato animo in eos qui sibi calamitatem nunciauerant, respexisse: quumque paulum se continuisset, ac subtristis fuisset, dixisse: O' Alcyoneu, serius mortem cum uita commutasti, sic*

 constanter

constanter in hostes irruens, & nec tuijpsius salutem, nec mea plurimi faciens monita. Horum utique uirorum animi elationem suspiciunt quidem omnes, atq; admirantur, sed ob eam quæ ab inscitia proficiscitur animi imbecillitatem, eos re ipsa imitari nequeunt. Quum autem multa ex stant eorum exempla ab historia tam Græca, quàm Romana nobis tradita, qui in necessariorum obitu egregiè se atque honestè gesserunt, satis tamen erunt quæ memorauimus, cum ad omnem acerbissimum ac tristissimum deponendum luctum, tum ad eos qui in ipso sunt, nulla in re utiles atque inanes sedandos dolores. Nam quòd qui uirtutibus præstiterunt, ut dijs chari iuuenes decesserint, & iam superiore exposui ratione, & nunc quambreuissime fieri poterit, percurrere conabor, hoc pulchre à Menandro dictum attestatus: Quem diligunt dij, iuuenis moritur. Cæterum tu fortassis, Apolloni amicissime, diceres, adolescentem Apollonium uehementius fuisse Parcis obnoxium, teq; uita defunctum ab illo in ætate integra constituto, sepulturæ mandari oportuisse. Hoc enim esse secundum nostram uidelicet, atque humanam naturam, sed haud secundum uniuersi prouidentiam, mundiq; constitutionem. Illi autem beato diuturniore in hac uita tempore permanere haudquaquam licebat, quàm quod ei tributum fuerat, uerum quum hoc compositè ac constanter explesset, ad fatum reuerti, ipso ad seipsum uocante. At acerbè uitam finiuit. Ob hoc igitur felicior est, ac malorum expers. Vita enim, ut Euripides ait, nomen habet, re ipsa labor. Hic autem in florentissima constitutus ætate præcessit, integer, cœlebs, circunspectus, & ab his, quorum consuetudine utebatur, inter beatos adnumeratus, parentũ ac familiarium studiosus, & philosophus, & ut omnia simul cõplectar, humanus: ex

Vita, non uita, sed labor.

amicis

amicis quidem seniores æquè ac patres ueneratione prosequens, coætaneos uerò, & quibus familiarissimè utebatur, diligens: his præterea à quibus instituebatur honorificus, externis atque ciuibus mitissimus, necnon & omnibus placidus atque amicus, cum ob indolis uenustatem, tum uel maximè ob affabilem humanitatem. Attamen ille quidem & tuæ, & suæ ipsius pietatis decentem consecutus laudem, imperpetuum tempus perinde atque ex conuiuio ab hac mortali decessit uita, priusquam in aliquam incideret debacchationem, quæ longam assequitur senectam. Quòd si ueterum poëtarum ac philosophorum, ut par est, uerus est sermo, esse uidelicet pijs Manibus honorem aliquem, ac præsessionem locumq; illis destinatum, in quo uersentur, non est tibi desperandum, quin beatus filius tuus inter eos recenseatur. Dicuntur autem hæc à suauissimo Pindaro de pijs qui ad inferos sunt: Quibus utique dum nocturnum hic est tempus, solis iubar splendet, rosarijsq; puniceis consita prata ipsorum sunt suburbium, thuriferis arboribus adumbratum aureisq; fructibus onustum, atq; equestribus gymnasijs hi, alij tesseris, nonnulli tibijs oblectabuntur. Apud ipsos autem omnis florum pullulat opulentia, optabiliumq; odor perpetuò per locum diffunditur, uarias imponentium *longè splendenti igni primitias in deorum aris. Et paululum progressus, in alio luctu de anima loquens ait: Beata autem omnes Parca labores soluens finit, & omnium quidem corpus longè potentem sequitur mortem, uiuens autem æternitate deficit. Idolum enim solum est à dijs, dormit autem membris agentibus: Verum dormientibus multis insomnijs, iucundorum adserpens, & difficilium indicat iudicium. Cæterum diuinus Plato multa quidem in libro de anima de ipsius immortalitate dixit, non pauca uerò in Politia

*πλεφανεῖ

Menoneq;

Menoneq́;, & Gorgia, sparsimq́; in alijs dialogis: sed quæ in dialogo de anima dicta sunt, quum priuatim commentus fuero, tibi, ut uoluisti præbebo. Quæ uerò in præsentia opportuna atque utilia Atheniensi socio ac discipulo Gorgiæ rhetoris dicta sunt, ita habent: Ait enim qui apud Platonem est Socrates: Audi iam ualde bonam orationem, quam tu quidem, ut puto, fabulam existimabis, ego uerò orationem. Vera nanque tibi, quæ locuturus sum enarrabo. Partiti fuerant imperium Iupiter, Neptunus, & Pluto postquam id à patre acceperunt. Erat igitur hæc de hominibus inter deos lex, & regnante Saturno semper, & adhuc est, ut hominum quicunque iustè ac sanctè uitam egisset, post mortem beatorum adiret insulas, ibiq́; procul à malis in omni habitaret felicitate. Qui uerò iniquè atque impiè, iudicij ac supplicij carcerem, quem Tartarum appellant, peteret. Horum autem iudices sub Saturno, & nuper Ioue Imperium obtinente, uiuentes erant uiuentium, ea die iudicantes, qua erant morituri. Postea causæ quodam modo non rectè iudicabantur: itaque Pluto, & qui ex beatis insulis hæc curabant, ad Iouem profecti dicebant, indignos ad se homines utrobique accedere. Quibus Iupiter: Ego igitur, inquit, ne hoc fiat prohibebo. Nunc enim causæ iniquè iudicantur: nam uiuentes iudicantur. Multi autem, inquit ille, scelestas animas habentes, induti sunt corpore pulchro genereq́; ac diuitijs: & quum aderit iudicium, accedunt ad eos quamplurimi, quòd iustè uixerint testificaturi. Iudices igitur ab his perterrefiunt, simul & ipsi induti iudicant suas ipsorum animas oculis & auribus, ac toto adoperti corpore. Hæc itaque omnia ipsis obieces sunt, sua scilicet ipsorum, & eorum qui iudicantur indumenta. Primum autem cauendum est ne ipsi prospiciant mortem: nunc

enim

enim prænorunt, sed Prometheo iam dictum est, ut hoc prohibeat, postea hi omnes nudi iudicandi. Defunctos enim opus est iudicari, ipsumq; iudicem esse nudum decet, defunctum anima ipsa, animam ipsam, cum primum quis decesserit, contemplantem, omnibus cognatis destitutam, omneq; illud ornamentum relinquentem, ut æquum sit iudicium. Ego igitur quum hæc priusquàm uos cognouissem, filios meos iudices creaui, duos quidem ex Asia Minoën & Rhadamanthum, unum uerò Aeacum ex Europa. Hi autem ut primum decesserint, in prato ad triuium iudicabunt, ex quo uiarum altera ad beatorum insulas, altera ad Tartarum ducit. Et eos quidem qui ex Asia uenient, Rhadamanthus, qui uerò ex Europa, Aeacus iudicabit. Minoi autem hunc deferam magistratum, ut si quid alteri arcanum ac dubium fuerit, discernat ac dijudicet, ut hominibus quamiustißimum sit itineris iudicium. Hæc sunt, ô Callicles, quæ quum audiuerim uera esse, haud quaquam diffido, & ex his uérbis huiusmodi aliquid contingere. Colligo mortem uidelicet nihil aliud esse, quàm duarum rerum, corporis & animi, inter se solutionem. Hæc tibi quum collegissem, multaq; diligentia composuissem, amicißime Apolloni, consolatoriam composuimus orationem, ad præsentem deponendum dolorem, omniumq; acerbißimum sedandum luctum, tibi maximè necessariam. Complectitur præterea filij tui, dijs charißimi Apollonij meritam laudem, ob bonam memoriam, perennemq; in omne tempus gloriam consecratis optatißimam. Bene itaque feceris, si orationi obsecutus, beatoq; filio tuo usus, mutato consilio, ab ista corporis atque animi inutili afflictione, à maceratione, ad tibi consuetam naturalemq; uiuendi rationem traduxeris. Nam ut nobiscum uiuens, haud libenter te ac matrem tristes spectabat, sic ne nunc

quidem

quidem dum inter deos agit, ipsorumq; epulis accumbit, huiusmodi uestro uiuendi modo delectatur. Itaque quum probi ac generosi, liberorumq; amantißimi uiri grauitatem receperis, teipsum, & adolescentuli matrem, cognatosq; atque amicos ab istiusmodi infelicitate ad tranquilliorem, filioq; tuo ac nobis tui, ut par est, studiosis, gratißimum uitæ habitum traducas.

FINIS.

AD LEONEM DECIMVM Pontificem Maximum Angeli Barbati pro inopia sua in Plutarchi Exilium supplicatio.

ETSI hoc Plutarchi de exilio opusculum, Summe Pontifex, minimè ad te pertinere uidetur, quem Deus optimus maximus in patriam restituit, & in terris principem locum tenere uoluit, id tamen non minus iure, quàm necessitate tibi potißimum nuncupamus. Iure etenim Medicum familiæ præclarißimæ debetur quicquid literarum Græcarum adhuc extat, quarum nullum uestigium reliquum esset, nisi Laurentius pater tuus, uir nunquam satis laudatus, non priuati ciuis, sed summi optimiq; imperatoris opus executus, eas è Turcarum manibus uindicasset, grandi proposita pecunia, ut boni autores, qui impijßimæ gentis armis oppreßi inter cadauera urbium quasi sepulti iacerent, prodirent in lucem, & Florentiæ, urbis Italiæ florentißimæ, & per totam Italiam, & quàm late Christianorum imperium patet, semina illa omnium liberalium artium omniumq; uirtutum propagarentur, quando in

Græcia

Græcia, ubi diu floruerant, tanto Christiani nominis hostium incendio deuastata, & ad sterilem quendam literarum squalorem deducta, amplius germinare non possent. Quare iure optimo, rei Christianæ præsul sanctißime, quod tuum est, in prima statim fronte tuo nomine munitum exire debet. Parum id quidẽ Pontifici maximo: sed & deo, cuius uicarium geris, qui aurum uel argentum offerre nequeunt, thus aut ceram offerunt, nec minus quàm cæteri exaudiuntur. Paramus tamen & alia quædam, Opusculum de Iustitia, de Pluto, de Symposijs. Quæ munuscula si & ipsa non id genus sunt, qualia offeruntur ab alijs, ignoscas quæso, quando literarum studiosis nihil aliud est quod offerant. Nam & neceßitas, quæ ad hoc de Exilio opusculum tibi dedicandum nos impulit, ea fuit, ut exilium nostrum non ullo scelere, sed rerum penuria, & bellorum tumultu, quod Plutarchus dum à me quoad fieri potuit Latinè loqui docetur, uerbis solatus est, tu Pontifex sanctißime re aliqua soleris, & sacerdoti iam in omni rerum inopia consenescenti, tua in bonorum morum & literarum studiosos liberalitas, tantum ex tot tantisq; ecclesiasticis bonis tribuat, quantum ad frigus diramq; famem propellendã satis sit. Sed quoniam iam prologus fabula longior, quandiutißime & fœlicißimè ualeas, Pater beatißime, literatorum decus & præsidium, & uigeat semper, ac floreat Medicum nomen & gloria, quorum patrocinium iam pridem literarum studia ne pereant, fouet & alit.

PLVTAR

PLVTARCHI
CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI,

DE EXILIO, LIBELLVS.

Angelo Barbato interprete.

X sermonibus, ut ex amicis, optimus & firmißimusq; habetur, qui in calamitatibus præsens adest, & indigentibus auxilium affert. Multos enim reperias, qui lapsis quidem amicis colloquantur, nec eos uerbis saltem deserant. Sed sicuti urinandi imperiti, dum pereuntibus opitulari conantur, unà complexi demerguntur: ita & hi sua quadam inscitia, tantum abest ut prosint, ut obsint uel plurimum. Amicorum enim oratio, & eorum qui suppetias ueniunt, consolatio, non rei affligentis defensio esse debet: quando in rebus miseris nullis lacrymis, nullis eiulationibus, quasi choris quibusdam tragicis sit opus, sed qui nos ingenue admoneant, & libere doceant. Tristari nanque non modò in omni re inutile, uerum uanißimum & stultißimum est. Vbi uerò res ipsa ratione tractata atque detecta, non prohibet quin tecum colloquaris, & dicas: Nihil graue nisi simules passus es, sit profectò ridiculum, non corpus percontari quid patiatur, nec animum, an hoc ipso casu deterior fiat, sed totius tristitiæ externis admonitoribus uti, qui unà nobiscum doleant, unà indignentur. Quare quum soli sumus, unusquisq; de infortunijs, quasi oneribus quibusdam animum suum diligentißime examinet & ponderet. Non enim ut

corpus

corpus rei grauantis pondere premitur, sic semper & animus: qui contrà potius rebus ex seipso onus imponit & grauat, quæ per se alioqui tolerabilia erant. Durus quidẽ natura est lapis, crystallus item frigida, nec extrinsecus uel ille duritiem, uel hæc concretionem ullam habet: exilium uero, ignominia, & bonorum amißio, ut contrà coronæ, magistratus, primúq; consessus, non sua natura, sed nostro ipsorum iudicio affligendi, uel delectandi modum habent: unusquisq; autem hæc sibi leuia uel grauia, tolerabilia uel dura toleratu efficit. Hinc interrogatus Polynices:

Quid? patria carere, num grande est malum?
Est maximum, re maius ac uerbo malum.

Contrà uerò Alcmanis sententia, ut scribit poëta quidam epigrammatarius, qui ait:

Sardiaci patres uestro sub culmine tecti,
Auratis Celsas uestibus aut Macelas,
Concaua discinctus pulsarem tympana, qui nunc
Spartanis Alcman ciuibus annumeror,
Vatibus & Graijs, me dulcis musa tyrannos
Myscylcon supra sustulit & Gygeon.

Sola etenim opinio rem eandem his quidem utilem, ceu approbatam monetam, his uerò inutilem & noxiã reddit. Sed esto graue sit exilium, ut multi asserunt & prædicant. Nam & ex cibarijs multa amarulenta sunt & acria, sensúmq; mordentia: quibus tamen, si mitium quid aut dulcium admisceas, omnem illam saporis insuauitatem tollas. Sunt præterea & colores, quorum molestiam uisus ferre nequeat, sed eorum duritie, & ui quadam incurabili confundi & perstringi lumina contingat. Si igitur eius incommodi medicamen est umbræ admixtio, uel ad uiridia mitiáque oculorum deflexio, cur non in aduersis casibus

facere liceat, hisq; admiscere quæ nunc tibi utilia benigniq; non desunt, copiam rerum scilicet, amicos, negotiorum uacuitatem, & quòd nihil eorum indigeas, quæ humana uita necessariò requirat? Non equidem multos inter Sardianos esse puto, qui conditionem istam tuam non sibi uel in exilio esse malint, sicq; peregre uitam agere æquo animo ferant, quàm cochlearum more testis suis semper inhærentium, cæteris bonis priuati, ijs quæ domi sunt citra molestiam perfrui. Quare ut in comœdia amicum infelicem adhortatus quispiam ut bono animo esset, malamq; fortunam ulcisceretur, quomodo ulcisci posset interrogatus, sapienter ~~ulciscendum esse respondit~~: sic eam nos quoq; sapientiæ studio dignè, ut par est, ulciscamur. Qua enim ratione pluuiã nobis Boreamq; defendimus? nẽpe ignem, balnea, uestimenta quærimus, tectaq; subimus, neq; enim dũ imbre perfundimur, desidemus aut ploramus. Tibi quoque igitur eam uitæ partem, quam frigus & rerum inopia tentarit, apud unũ aliquem recreare & fouere licet: neq; alijs adiumentis indigeas, si ijs quæ adsunt, ut ratio ipsa dictat, uti uelis. Medicorum quidem cucurbitulæ exhausto uitioso sanguine, ita reliquum alleuant & conseruant. At mœrori & tristitiæ dediti semper ac queruli, quæ apud se pessima sunt, sine ulla intermißione colligendo & reputando, doloremq; inferentibus sese ipsos atterendo, etiam quæ bona sunt & utilia, mala efficiunt, & omni cassa utilitate, eoq; id potißimum tempore, quum auxilio opus erat. Illa enim duo fatorum dolia, quorum alterum bonis, alterum malis plenum scribit Homerus in cœlo esse, non Iupiter sedens dispensat, ut his mitia & bono aliquo permixta, his uerò mera malorum fluenta transmittat, sed ex nobis ipsis, qui mentis sunt compotes, ex rebus secundis, ijs quæ aduersa

Sane est responsio illa è comœdia.

Duo fatorũ dolia.

aduersa sunt exhauriunt, & infundunt, & potabiliorem iucundioremq; sibi uitam efficiunt. Contrà uerò multis mortalibus ueluti colis quibusdam, quæ deterrima sunt melioribus effusis relinquuntur & permanent. Si ergo in quippiam inciderimus, quod re uera malum sit, bilaritatis aliquid & lætitiæ superinduci debet, & peculiari aliquo bono, ex ijs quæ expertis iam rebus reliqua sunt, quod alienum, & aduersum sit, leniendum est. Quum uerò suapte natura res ipsa nihil mali habet, sed id quod affligit, ex inani quadam opinione consistit, tunc ut laruas formidantibus pueris in manibus tradimus, & inuertimus, quo re perspecta uanos terrores contemnere assuescant, ita nos quoque quod fragile, ac tragicis fabulis est persimile, diligentißima consideratione quasi manibus pertractantes detegere oportet. Cuiusmodi præsens hæc tibi conditio est de ea quam patriam opinaris, quum natura nobis patriam nullam dederit sicut nec domum, nec agrum, nec fabrilem, uel medicorum officinam, ut Ariston inquit, sed hæc, & cætera id genus prout quisque incolit, illisq; utitur, subinde illius fiunt, uel nominantur potius & dicuntur. Homo enim, ut Plato ait, planta est quædam non terræ infixa, nec immobilis, sed & cœlestis, & ad cœlum ipsum inuersa; cuius corpus ex capite, uelut è sua quadam radice illud sistente & firmante, erectum manet. Hinc Hercules:

Argiuus an Thebanus, haud unam curo
Iactare, Græcia omnis est mi patria.

Longè tamen rectius Socrates, qui se non Atheniensem nec Græcum, sed ciuem mundanum esse dixit, ut si quis, puta, uel Rhodius, uel Corinthius dici uelit. Neque enim Sunio uel Tænaro, aut Cerauniјs seipsum inclusit.

Vides ut hunc immensus æther arduus

Coërcet ulnis undique orbem mollibus?

Hi patriæ nostræ termini sunt, in quibus nec exul, nec hospes, nec peregrinus ullus est, ubi idem ignis, aer & aqua, iidem principes, rectores & præsides, sol, luna & lucifer, eædem quoq; leges omnibus uno ordine ab uno eodemq; principe latæ, eadem solstitia & æquinoctia, Pleiades, Arcturus, tempora sementis, & plantarum omnium. unus autem rex & princeps Deus est, principium, medium ac finem uniuersi tenēs, qui uia recta peragit, & secundum naturam cuncta circuit, quem iustitia sequitur, omnium uindex qui diuinam legem deseruerint, qua in omnes homines tanquā ciues cuncti natura ipsa dictante utimur. Quòd autem Sardis non habites, nihil refert: nec enim Athenienses omnes Colytum, nec Craneum Corinthij, nec Lacones habitant Pytanen. Nunquid ergo ij Atheniensium peregrini externiq; sunt, qui ex Melite in Diomida commigrarunt, unde & Maium mensem Metagetnionem appellant, & festum quoddam cognomine transmigrationis illius Metagetnia, hoc est transuicinalia celebrant, quòd non inuiti, sed facile hilariq; animo uiciniam apud alios exciperent? Minimè id quidem dixeris. Quænam igitur terræ pars siue tantum habitabilem, siue uniuersam contempleris, alia procul ab alia esse potest, quam mathematici puncti rationem dimensione carentis, si ad cœlum respicias, habere euidentissimè ostendunt? At nos quasi formicæ uel apes, si ex una cauerna aut aluearì exciderimus, hospites externiq; nobis esse uidemur. Quod idcirco fit, quia omnia propria & familiaria, ut certè sunt, facere ignoremus. Atqui stultitiam eius irridemus, qui lunam Athenis meliorē nitidioremq; esse dicat, quàm quæ Corinthi: & tamen in idem quodammodo uitium mentis incidimus, quum peregre*

**μεταγειτνιὼν secundus mensis apud Athenienses.*

profecti

*profecti, terram, mare, aërem, cœlum, ac diuersa aliaq; à consuetis esse contendimus. Liberi quidem & soluti à natura in lucem prodeuntes emutumur, ipsimet autem nos ipsos colligamus, locorumq; coarctamus angustijs, ac tectis includimus, & in parua tenuiaq; compellimus. Praeterea uerò Persarum reges irridemus, quòd (si modò id uerè dicitur) Coaspæ unius aquam bibant, cæteraq; mundi partes sibi reddant*irriguas, quum ipsi quoque aliò transmigrantes, Cephisum uel Eurotam appetamus, aut Taygeti Parnaßiq; desiderio teneamur. Ita nobis terrarum orbem non modò irriguũ, sed & ciuitatibus & tectis cassum uanißima opinione reddimus. At Aegyptij regis iracundia & asperitate in Aethiopiam cõmigrantes, rogantibus amicis, ne liberos aut uxores desferant, impudentius ostensis uirilibus, nec uxores, nec liberos quoad ea secum habeant, defuturos respondent. Quanquam decentius simul & grauius dici potest, ubi modica, qualia uita nostra postulat, habere contigerit, ibi nemo nec ciuitatibus, nec domesticis laribus carere, nec externus ullo pacto esse poterit, dum ijs mentem quasi anccram adhibeat, qua regatur & firmetur, omniq; portu quocunque applicuerit, uti queat, Amissæ enim diuitiæ breui facileq; reperari nequeunt, patria uerò quælibet est, si uti scias, radicesq; habeas, quæ ubique coalescere & uiuere ualeant, quales nec Themistocli, nec Demetrio Phalereo defuere. Qui quum post exilium Alexandriæ inter amicos Ptolemæi principatum teneret, non modò in omni rerum copia uixit, sed & Atheniensibus dona misit amplißima. Themistoclem uerò regia liberalitate more principis, uictitantem, uxori liberisq; suis sæpius dixisse ferunt: Perieramus omnino, nisi perijssemus. Sicut & Diogenes, Canis cognomine,*

*ἄνυδρον

nuncianti, Te Sinopenses è Ponto exulem declararũt: Ego, inquit, illos hoc damno supplicio, ut in Ponto extremisq; Euxini littoribus perpetuò maneant & recludantur. Stratonicus autem non infacetus, hospitem percontatus in Scripho, cui crimini apud ipsos exilium indiceretur, audiẽs homines nequam illic exilio mulctari: Cur non tu quoq;, inquit, nefarij aliquid patrasti, quò ex istis locorum angustijs emigrares, ubi Comicus ait caryeas fundis uindemiari, omniaq; haberi quibus in insula sit opus? Nam si uana falsaq; opinione remota ueritatem ipsam consideres, qui [illegible] duntaxat ciuitatem habet, hospitẽ alienumq; cæteris omnibus inuenias. Quòd si tibi turpe iniquumq; uidetur, quempiam patria sua relicta alienam incolere, in eaq; totam degere, Spartam sortitus es, hanc ornes, licet uilis sit, cœliq; morbosi, licet seditionibus & rerum domesticarum turbulentia laboret: cui propriam fortuna abstulit, ubicunque sibi placeat, certe habitare permittit. Pulchrumq; illud Pythagoræorum præceptum: Vitam optimam elige, hanc tibi non insuauem consuetudo efficiet. Ad hanc quoque rem sapientiss. mè simul & prudentissimè dici potest: optimam iucundissimamq; patriam elige, hanc tibi tempus patriam efficiet, & patriam quidem eam, quæ te non distrahat, neque perturbet, aut huiusmodi res imperet, ut: Pecunias confer, legatus Romam pete, ducem suscipe, aut tuis sumptibus publici muneris ministerium exhibe. Quæ si quis mentis compos, nec omnino obliuioso fastu turgidus memoria teneat, exul uel Gyarum, uel salebrosam sterilemq;, nec plantis idoneam Cinarum, nullo mœrore, nulloq; eiulatu optet habitare, nec earum uerba mulierum usurpet, quæ apud Simonidem conqueruntur:

Purpureum tumidis mare me circunfremuit undis:

Sed illud Philippi potius mente habeat, qui quum in palæstra lapsus surrexisset, corporisq; uidisset uestigium, conuersus : Hercules, inquit, ut partis minimæ telluris natura participes orbem appetimus uniuersum. Naxum *te aliquando uidisse puto : sin minus,* Thuriam *saltem, quæ non hic procul abest, quarum hæc quidem* Orionis *domicilium fuit, illa uerò cepit* Ephialtem *ac* Otum *quamuis corporis essent uastissimi. Alcmæon iuxta limosum Acheloi aggerem inhabitauit, quo* Eumenides*, ut aiunt poëtæ, effugeret : ego uerò potius, ut ciuiles magistratus, seditiones, & furiales calumnias declinaret, locum uel angustissimum delegisse puto, ubi citra molestiam quietè uitam degeret. Tiberius autem Cæsar in Capreis septennium ad obitum usque uixit, & illud imperiale totius orbis sacellum, quasi in cor aliquod coarctatam tandiu aliò nusquam migrauit. Cui tamen imperij solicitudines quæ afferebãtur undiq; & affluebant, nec synceram, nec fluctuatione carentem, insularum quietem præbuere. At cui licet in paruulam aliquam egresso insulam magnis calamitatibus liberari, is profectò miser est, nisi seipsum alloquens uersus illos Pindaricos sæpius quasi ad remedium canat:*

Tenuem cupressum dilige,

Cretamq; syluæ prodigam missam face.

Mihi parum quidem terræ datum est, unde & sine arboribus, at nec luctus sortitus sum, nec seditiones, nec imperia principum, nec ministeria in ciuilibus negotijs, nec publici muneris impẽsas indeprecabiles. Quod *alicubi nõ imperitè dicere uidetur* Callimachus: Ne *metire schœno* Persico *sapientiam : cur enim schœnis uel parasangis dimensa felicitate lugendo ut infelices nos cruciare debemus, quòd ducentorũ stadiorum insulam, at non quatuor dierum*

ambitu effusam, quanta est Sicilia habitemus? Nam quid locorum amplitudo ad uitæ tranquillitatem afferre potest? Non'ne Tantalum in Tragœdia dicere audis:

Bis sex dierum qua uia est,
Berecynthios agros sero. Qui paulò pòst inquit:
Cœleste numen animus olim permeans
Nunc serpit imus, hisce dictis me alloquens,
Condisce modico humana amore prosequi.

Nausithous autem spatiosa Hyperiæ regione relicta, eò quòd uicini Cyclopes essent, in insulam trãsgressus procul ab alijs uiris, habitansq; impermixtus hominibus, seorsum in undoso undiq; mari, suauissimam ciuibus suis uitam parauit. Cycladas quoque prius Minois filios, deinde Codri Neleiq; habitasse ferunt, in quibus nunc amentes exules se pœnas dare putant. Quamuis quæ exularis insula, agro Sceluntio non amplior? ubi tamen post expeditionẽ Xenophon nitidam senectutẽ egit. Academia uerò ter mille drachmis emptus agellus, Platonis, Xenocratis atq; Polemonis domicilium fuit, ubi ociarentur, & totam uitam ducerent, uno excepto die, quo Xenocrates singulis annis Bacchanalium nouis tragœdijs, ut aiunt, ornandi festi causa in urbem descenderet. Et Aristoteli Theocritus Chius obiecit sæpius, quòd apud Philippum Alexandrumq; degeret, ac Borbori fluenta Academiæ præferret. Fluuius hic est Pellam ambiens, Borborus à Macedonibus dictus. Insulas autem quasi dedita opera nobis commendat, & diuinis prosequitur laudibus Homerus, sic inquiens:

Appulit ad Lemnum diuini & tecta Thoantis,
Et quæcunq; Deûm Lesbos domus alma recudit.
Dulichium hi patriam referunt sed Echinadas illi,
Quæ sacræ longinqua tenent maria, Elida contra.

Ex illis

Ex illustribus præterea uiris dijs charißimum Aeolum, sapientißimum Vlyssem, fortißimum Aiacem, hospitalißimum Alcinum insulas incoluisse dicunt. Zeno autem quum eam quæ sibi adhuc reliqua esset, nauem cum oneribus mari demersam accepisset: Bene, inquit, agis, ô fortuna, quæ nos ad pallium uitamq; philosophicam compellis. Quare nihil esse censeo, cur uir nec arrogantiæ fumo, nec populari aura prorsus insaniens, in insulam aliquam coactus, fortunam accuset, sed laudet potius, quòd anxietatem mentis, & tædium peregrinationis, errores, pericula maris, foriq; tumultus à se remouerit, uitamq; stabilem & ocij plenam, quæq; distrahi nequeat, ac uerè propriam sibi dederit, puncto & interuallo eorum quæ usus postulat, necessitate circunscripta. Quæ enim insula tectis, quæ ambulacris, balneisq; caret? quæ pisces, lepores non habet? si quis uenatui animíque relaxationi indulgeat? Adde, quod maximum, tibi sæpißime licere, quietis esse compoti, quam sitiunt alij, quos dum ludunt alea, dum latēt domi, curiosus uel calumniator aliquis perscrutatur insequens, eq; suburbijs hortisq; amœnißimus ad forum aulamq; inuitos trahit. At insulam adnauigat nemo qui te perturbat, aliquid petens, mutuò accipiens, adhortans spondere, aut unà magistratum ambire, nisi è necessarijs & domesticis qui sit optimus, tui desiderio compulsus, cætera uitæ quasi sacra nulli prædæ obnoxia permittitur, si quis ociari & uelit & sciat. Qui uerò eos in beatorum numero censet, qui circunuagantur, plurimumq; temporis in portorijs ganeisq; perdunt, perinde mihi facere uidetur ac ille, qui errantia sydera fixis & immotis feliciora esse putet, quamuis unumquodq; errantium syderum in una eademq; sphæra quasi in insula quadam circunferatur, &

ordinẽ suum teneat. Sol enim limites præscriptos non transcendet, ut inquit Heraclitus. *Sin minus, furijs iustitiæ adiutricibus supplicium pendet. Cæterum hæc hisq; similia, illis dici & cani debent, quos in insula aliqua relegatos*

Inuitos cohibet ponto circunflua tellus.

Tibi uerò, cui nullus certus definitur locus, sed qui uno tandem excluderis, omniũ urbium copiam facit unius uetatio. Nam quòd non imperes, nec consulas, nullisq; præficiare ludis, tu illud ex aduerso statue, Ne *seditionibus quidem uexor, nihil publicè confero, nec præsidis ianuis inhæreo, nec quis prouinciam meam sortitus sit curo, an iracundus & toleratu difficilis.* Verum *ut* Archilochus *Thasi fertiles agros, uineasq; contemnens, ob alia eius insulæ aspera & inæqualia loca, totam insulam damnat atq; accusat, eam quasi asini dorsum materia agresti plenam esse affirmans, ita & nos dum ad illam modo exilij partem intendimus quæ gloria caret, negotiorum uacuitatem, ocium & libertatem contemnimus.* Quanquam *Persarum reges idcirco bearint, quòd in Babylone hyemem, in Media æstatem, in Susis uer iucundißimum agerent. Est igitur ei qui è solo patrio migrarit, Cereris mysterijs Eleusi immorari, Bacchanalibus Argis solennia celebrare, Pythicis ludis Delphos, Isthmijs Corinthum trãsmeare, si spectaculorum studio teneatur.* Sin *minus, ociari, deambulare, quidpiã legere, aut imperturbatum somnũ capere. Addas & illud* Diogenis: Prandet Aristoteles *quæ uidetur* Philippo, Diogenes *quandocunq;* Diogeni, *neque ullo ab negotio, ullo à principe uel duce consueta sumendi cibi hora distrahitur.* Quocirca *è sapientißimis & prudentißimis uiris paucißimos in sua ipsorum patria funeratos inuenias.* Nullo *enim cogente sublata ancora aliò transgreßi,*

Ἀριστοτέλης ἀριστᾷ ὅταν δοκῇ Φιλίππῳ. Διογένης ὅταν Διογένει.

transgreßi,uitæ stationem mutarunt: alij quidem Athenas, alij uerò Athenis relictis, in aliam orbis terrarum partem migrantes. Quis unquam patriæ suæ tale præconium protulit, quale Euripides, ita inquiens:

Aliunde populus noster haud huc appulit,
Hæc terra nos genuit, alij sed enim ciues
Sunt comparandi cubicis iactatibus
Hincinde ducti, nec stabiliter consiti,
Iactare si quid autem oportet fœminæ:
Nos temperati spiritum cœli trahimus,
Vbi nec æstus, nec rigor hyemis ingruit.
Tum Græca quæ fert regio, quæ fert & Asia,
Vt dulce nectar hic habentes carpimus.

Qui licet patriæ tantas protulerit laudes, in Macedoniam tamen totam apud Archelaum uitam egit. Audisti, puto, & hoc epigramma:

Atticus Euphorione satus, sub mole sepulcri est
Aeschylus hac, iuxta pinguia culta Gelæ.

Etenim hic quoque in Siciliam soluit, & eo prior Simonides. Nam illam hanc Herodoti Halicarnassæi inscriptionem, multi Herodoto Thurij transcripsere, quòd Thurios commigrasset, & in eorum coloniam adscriptus esset. Musarum autem spiritus ille sacer & diuinus Troiani belli scriptor Homerus, an non idcirco multis ciuitatibus controuersiæ fuit, cuius earum ciuis habendus, quoniam nullam solam laudarit? Hospitalis uerò Iouis cultus, magnus multusq; est. Quòd si quis dicat hos omnes gloriæ honoris'que captatores fuisse, ad philosophos ueniat, & sapientiæ scholas gymnasia'que consideret, Lycium, inquam, Academiam, Porticum, Palladeum, & Odeum. Si Peripateticos enim amplexaris & obstupescis,

è Stagiris Aristoteles, Theophrastus ex Epheso, Straton è Lampsaco, è Troade Glycon, Ariston è Ceo, è Phaselis Critolaus. Sin uerò Stoicos respicias, Zeno Citieus, Cleanthes Lysius, Solensis Chrysippus, Antipater Tarsensis, Diogenes Babylonius. Atheniensis uerò Archidemus ad Parthos usque profectus, Stoicæ sectæ successores Babylone reliquit. Quos si quæras, quisnam insectatus exulare coëgerit, inuenias neminem. Sed ipsi sponte quietem secuti, cuius participare nequeunt, qui domi nominis aliquid uel potestatis obtinēt. Itaque quum cætera suis nos docent libris, hæc profectò re ipsa etiam docent. Et nunc quoque optimus quisq; & probatißimus peregre uiuit, non pulsus, sed sponte aliò transgressus, nec fugatus, sed fugiens ipse molestias, occupationes, negocia, quæ patria afferre solet. Olimq; antiquis illis, ut uidere est, lucubrationes, quæ pulcherrimæ extant, maximeq; approbantur, adiuuante exilio à Musis peractæ absolutæq; sunt. Thucydides enim bellum ab Atheniensibus Peloponnesijsq; gestum, in Thracia iuxta locum syluam Scapten nomine conscripsit, in Eliæ Scillunte Xenophon, in Epiro Philippus, Timæus Tauromenites Athenis, Megaris Atheniensis Androcion, in Peloponneso poëta Bacchylides. Qui omnes, & alij plures patria exules non animum despondentes seipsos abiecerunt, sed animi sui excellentia acumineq; usi, exilium à fortuna quoddam uiatícum accepere. Quo factum est, ut uel mortui uiuant & celebrentur ubiq;, quum contrà nullum eorum nomen superfit, quorum factionibus eiecti sunt. Quare ridiculus sit profectò, si quis exilium gloria carere arbitretur. Nunquid enim nominis nullius Diogenes? Quem quum uidisset Alexander in sole scßitantem, stetit, & an re aliqua indigeret percontatus, accepit nihil aliud

uelle,

uelle, quàm ut paulisper obumbrare solem desineret. Cuius animi elatione stupefactus ad amicos conuersus dixit: Si Alexander non essem, Diogenes utique *essem. An uerò inglorius & Camillus, qui* Roma *pulsus*, Romæ *secundus conditor celebratur?* Nec Themistocles *quidem exul gloriam quam inter Græcos habuit perdidit, sed apud Barbaros etiam auxit.* Nemoq; *est adeò honoris contemptor, adeò degener, qui Leocrates Themistoclis accusator, quàm exul Themistocles, uel Clodius Ciceronis eiector, quàm eiectus Cicero, aut Aristophon delator, quàm Timotheus patriam relinquere coactus esse malit. Cæterum quoniam mouentur multi uerbis* Euripidis, *qui exilij uehemens accusator apparet, uideamus quid singillatim roget, quid'ue respondeat:*

Quid? patria carere, num grande est malum?
Est maximum, re maius ac uerbo malum.
Quodnam est genus, quod exules premit, mali?
Id maximum, quòd eis loqui non licet.
Seruile prorsum est, non loqui quod sentias.
Potentiorum perferenda inscitia est.

Primum hæc nec rectè, nec uerè censet: non enim seruile id tacere quod sentias, sed prudentißimi uiri, quum tempus & res taciturnitatem silentium'que requirit. Quod idem alibi rectius:

Tacere nunc oportet, nunc præstat loqui.

Nam dominorum imperitiam stultitiamq; non minus in patria, quàm in exilio patiare necesse est, & magis etiam domi quàm peregre iniustè potentium calumniam uimq; timemus. Illud uerò maximum, & in primis absurdum, dicendi libertatem exulibus auferri. Admiratione profectò dignum, Theodorum *libertate dicendi caruisse, qui dicen*

te ei

te ei rege Lysimacho, te patria quoniam his moribus esses eiecit: Certè, inquit, quòd me perinde ac Semele Bacchum ferre non posset, nec exterritus est, licet illi in ferrea cauea Telesphorum ostenderet, cui oculos effoderat, nares amputarat, aures & linguam absciderat, illudq; adderet: his afficio supplicijs, qui de me malè merentur. Quid autem Diogenes, nunquid dicendi libertatem non habuit? qui castra Philippi ingressus, quo tempore hostis Græciam inuadebat, quum quasi speculator ad eum duceretur: Nempe, dixit, tuæ auaritiæ & dementiæ speculator ueni, qui breui temporis spatio de principatu simul & uita ueluti ad aleam periclitaturus accedas. Quid Carthaginensis Annibal? nonne Antiocho, quanquam exul respondit? qui quum inuitante occasione hostes aggredi iuberet, quòd fieri sacerdos uiscera prohibere diceret, regem ijs uerbis increpuit: tu facis quod uictima, non quod uir prudentissimus dicat. Quinetiam geometræ & linearum periti, quò minus de disciplinis, & his quæ norunt liberè loquantur, non prohibentur exilio, nedum probi boniq; prohibeantur. Sed ubiq; degener animus uocem impedit, linguam retorquet & angit, ac silere facit. Nam illa quæ sequuntur eiusdem,

Alunt bonæ spes exules, ut dicitur,
Quæ sunt futura oculis fauentibus udent,

stultitiæ crimen sit potius, quàm exilij: non enim qui didicerunt & sciunt præsentibus uti, sed qui assidue ex futuris dependent, & semper quæ desunt appetunt, spe quasi rate quadam iactantur, quamuis suæ urbis pomerium nunquam excesserint.

Patrisne tibi non profuerunt hospites?
Bene rem gerito, nam malè gerentem omnes deserunt.

Non te

Non te generis euexit ad summum decus?
Malum carere est, nam genus me non aluit.

Verba hæc ingrata Polynicis accusantis exilium, utpote quod & consanguineis sit contemptui, & amicis careat, qui ex natalium splendore, quamuis exul, regis nuptijs dignus habitus est, tantis'que uiribus & amicorum auxiliarijs copijs suffultus, expeditionem fecit, quantis paulò pòst ipse fateatur,

Viri ex Mycenis, atque ab urbibus Danaûm
Adsunt mihi, tristem opem, at opportunam ut ferant.

Nec dissimilia matris uerba:

Tibi nuptiales ego faces non protuli,
Nec affuit Hymen, nec te Ismenus lauit.

Quam lætari & bono animo esse oportebat, quum filium habitare in tantis regijs audiret, ipsa uerò dolens inaccensas faces, nec Ismenum balnea præstitisse lugens, quasi qui Argis ducunt uxorem, aqua & igne careant, fastus & stultitiæ uitia apponit exilio. At dicas, res est exul ignominiosa. Ignominiosa quidem amentibus, qui & pauperem esse, & caluum, & pusillum, & hospitem, inquilinumq; uituperium esse putant. Cæterum qui his non consentiunt, neque subscribunt, bonos quamuis pauperes, hospites, exules'que sint admirantur. Non'ne ut Parthenonem & Eleusinium, sic Thesei templum omnes uenerari uidemus? Atqui Athenis exulauit Theseus, in quas eius opera se homines habitatum receperant, eam'que ciuitatem amisit, quam non aliunde habuit, sed ipse condidit. Eleusini quid pulchri relinquitur, si nos Eumolpi pudeat, qui ex Thracia transgressus, & tunc Græcos initiauit, & nunc initiat? quid Codrus? quibus maioribus ortus? non'ne ex Melantho Messana exule

Athenarum sceptrum tenuit? Nam quis non Antisthenem laudet? qui dicenti, Phrygia mater tua est: & deorum eadem mater, inquit. Cur non tu quoq; tibi obijcienti exilium respondes: Herculis quoq; uictoris pater exul, & Liberi patris itē auus, quū ut inuestigaret Europā missus,

Phœnicis ortus, exulem gignit prolem
Bacchas cientem Liberum,
Gaudentem furiosis coli honoribus,

De his enim quæ Aeschylus innuēs, & subostēdens inquit,

Apollinem castum exulem cœlo Deum,
Linguis fauendum,

ut ait Herodotus. Empedocles autem in suæ philosophiæ initio præfatus:

Vrget enim uetus ac stabilis sententia diuûm,
Quem scelerum metus ater agit, trepidumq́; fatigat,
Dæmones hunc longæ sortiti tempora uitæ
Pellitis à superûm facie per secula multa,
Quos ego nunc inter, diuis procul exul aberro.

Non seipsum modò, uerum è seipso nos quoque omnes hic inquilinos, externos, exulesq́; esse ostendit. Non enim sanguis, ait, & contemperatus spiritus, nobis animæ substantiam & principium præbuit, sed ex his terrenum & mortale corpus fictum & compactum est. Animi uerò huc ortu suo aliunde profecti, peregrinationem quidem nomine mitißimo comminuit blandiendo. Quod amplissimum autem, uagatur exul, diuinis legibus & [illegible] agitatus, & sic quasi in insula multo maris æstu circumflua, ut Plato inquit, more ostrei corpori annexus, quòd non recordetur, nec recolat

E quantis opibus, quali & translatus honore,
Corporeis animus uinclis religatus inhæret.

Non Sardibus cum Athenis, nec Corintho cum Lemno

Sciroq;

Sciroq;,sed ipso cœlo,lunáq; cum terrra ac terrestri fragiliq; uita permutatis, grauissimè fert, & quasi peregrinus & hospes,modo degeneris plantæ immarcescit, quòd hic ex loco in locum minimi interualli transierit. Quanquam plantæ quidem regio alijs alia commodior est, ubi melius alatur & germinet. Homini autem felicitatem locus nullus, sicut nec uirtutem, nec animi prudentiam aufert. In custodia enim positus Anaxagoras quadraturam circuli scripsit, philosophabaturq; Socrates uenenum hauriens, utq; familiares philosophiæ incumberent adhortabatur, interim illis beatus apparens. Tantalum uero & Phaëthonta, quanquam in cœlum ascendissent, poëtæ aiunt sua stultitia in magnas calamitates incidisse.

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI
amatoriæ narrationes.

Angelo Politiano interprete.

N ALIARTO *Bœotiæ urbe puella quædam fuit forma præcellens, Aristoclea nomine, Theophanis cuiusdam filia. Hanc duo amabāt iuuenes, Strato Orchomenius, & Challisthenes Aliartius. Ditior Strato erat,multoq; magis puellæ amore incensus. Nanq; eam forte fortuna in Lebadia uiderat, quum sese illa in Ercyna fonte commodum perlueret. Erat enim Ioui regi sacram cistam latura. Incertus quid ageret Theophanes (metuebat enim Stratonem,ut qui & opibus, & genere omnibus fermè Bœotijs anteiret) eius optionis Trophonium consulere cogitabat.* Aristoclea.

At Strato quum à uirginis domesticis magis ad sese illam quàm ad Callisthenem uergere persuaderetur, operam enixe dabat, ut puellæ ipsi coniugis optio daretur. Vt uerò Theophanes palam omnes natam interrogauit, eaq; Callisthenem maluit, continuò apparuit iniquissimo Stratonem animo tulisse. Post biduum igitur Theophanem Callisthenemq; adijt, affirmans uelle se amicitiam aduersus eos initam seruare, tametsi nuptias Deus sibi aliquis inuiderit. Laudant illi, cumq; ad nuptiarum epulas uocant. Magnam uerò is sociorum, ac ministrorum instruit manum, cosq; omneis inter ipsam turbam alium alibi dispersos ac uelut latenteis esse iubet, donec puella de more ad fontem qui Cissoëssa uocatur, descenderet, ut uidelicet nympharum sacris, quæ Protelea uocent, operaretur. Tum facto impetu, qui in insidijs erant dispositi puellam corripiunt. Ibi eam Strato ad se trahere, Callisthenes contrà (ut decuit) retrahere ad se. Idem & utrinsq; socij pro se quisque obnixe agere, donec puella inter repugnantium manus dilacerata exanimataq; est. Callisthenes igitur continuò ex omnium sese oculis abstulit, neq; postea compertum cuiquam, interemit'ne se, an profugus Bœotia exularit. Srato autem in omnium conspectu supra ipsam uirginem ferro se iugulauit.

Quum Phidon quidam Peloponnesiorum principatui insidiaretur, Argiuamq; urbem quæ sua patria esset, reliquis omnibus imperitare uellet, dolum primo Corinthijs intendit. Misit enim qui ab eis mille adolescentes cum ætatis uigore, tum fortitudine præstantes peterent. Mittuntur igitur Dexandro duce. Quum itaq; in animo haberet Phidon insidiari ijs, ut Corinthum imbecilliorem efficeret, eaq; suo arbitrio uteretur (id enim unum totius Peloponnesi ueluti propugnaculum esse intelligebat) rem

omnem cum socijs quibusdam communicat. Inter eos & Abron quidam fuit Dexandri hospes: is ei insidias aperit: quo effectum est, ut ante insidiarum tempus Corinthum omnes incolumes discesserint. Vestigabat Phidon eius arcani proditorem, omniq; in id conatu incumbebat. Metuens uerò Abron unà cum coniuge ac domesticis Corinthum migrauit, atq; in Melisso, qui uicus est agri Corinthij, habitauit. Ibi & filium suscepit, cui à loco nomen Melisso fuit: huius autem Melissi filius fuit Actæon, forma pariter atq; modestia inter æquales excellens. Eum quamplurimi amarunt, sed omnium ardentissime Archias ex Heraclidarum genere, qui cum diuitijs, tum potentia Corinthijs omnibus anteibat. Is quum persuadere adolescenti frustra tentasset, ad uim animum adiecit. Profectus igitur comessabundus ad Melissi ædes, amicorum ac domesticorum magna stipatus caterua, puerum abducere tentabat. Renitente igitur patre, unaq; secum & uicinis qui concurrerant miserum illum ad se retrahentibus, in repugnatium manibus Actæon discerptus est. Ita domum quisq; digressi. At Melissus pueri cadauer in forum illatum miserabiliter ostentare, simul supplicium de sceleris autoribus efflagitare. Miserabantur quidem omnes senem, præterea tamen agebant nihil. Quum itaq; re infecta domum redisset obseruato celebritatis Isthmiacæ tempore, conscenso Neptuni templo, Bacchiadas implorabat, patrisq; sui Abronis beneficia commemorabat, inuocatisq; dijs præcipitem sese de templo iecit. Haud multò pòst æstus quidam ingens, ac pestilentia urbem inuadit. Consultum igitur de ciuitatis salute oraculum respondit, Neptuni illam esse iram, non quieturam donec Actæonis mortem uindicarint. His Archias auditis (nanq; is oraculo intererat) Actæon

N 2 Corinthum

Corinthum quidem minimè rediјt, sed in Siciliam naui prævectus, Syracusas condidit. Quumq; ibi duas filias suscepisset, à Telepho, cuius florem ætatis decerpserat, quiq; in Siciliam secum nauigarat, per insidias est interemptus.

Scedasi filiæ.

Vir pauper Scedasus nomine habitabat in Leuctris, qui est Thespiensis agri exiguus pagus. Huic filiæ duæ fuerunt, Hippo, & Miletia, siue ut quidam aiunt, Theano, & Euexippa. Erat autem Scedasus uir probus, atque aduersus hospites perhumanus, tametsi ille haudquaquam multa possidebat. Quum ad eum igitur duo Spartani adolescentes accessissent, perlibenter accepti sunt. Exarserunt illi uirginum amore, quoq; minus quid auderent, Scedasi probitate prohibebantur: perrexerunt igitur in Pythonem, quò uidelicet iter instituerant, consultoq; (ut res tulit) deo, domum regrediebantur, factoq; per Bœotiam itinere, in Scedasi rursus domum se recipiunt. Is forte fortuna peregre aberat, sed eius filiæ eos de more accipiunt: qui quum puellas incustoditas offendissent, uim in eas faciunt: quas quum supra modum excepta contumelia sese miseras affictanteis uiderent, ambas interficiunt, iactisq; in puteum cadaueribus, abeunt. Reuersus Scedasus, puellas quidem nusquam uidet, omnia uerò quæ relicta à se forent, salua offendit, incertusq; diutius rerum omnium perstitit, donec admurmurante catella, & nunc ad se cursitante, nunc ad puteum frequentius redeunte, coniecit id quod erat, atq; ita filiarum corpora extrahit. Quum uerò ei uicini dicerent, uidisse se qui eius domum pridie eius diei ingrederentur, Lacedæmonios illos qui & superioribus diebus apud eum ipsum diuertissent, transactum ab ijsdem facinus proculdubio intellexit. Nam & superioribus diebus sæpe ipsas puellas laudabant, quiq; eas de-

sponsa

sponsaturi essent beatissimos prædicabant. Lacedæmonem itaque proficisci statuit, remq; omnem ad Ephoros deferre. Sed quum ad Argiuorum peruenisset agrum, noctu præuentus in diuersorio restitit. Ibi & senem alium offendit Orei ciuem, quod in Estiæatide agro oppidum est. Quem quum & gementem & Lacedæmonios diris agentem uidet, interrogauit, ecquonam is malo à Lacedæmonijs esset affectus. Narrauit ille subditum se esse Spartanorum ditioni, missum uerò in Oreum, qui magistratu fungeretur, Aristodemum, omni prorsus crudelitate atque iniquitate usum esse. Nam quum, inquit, filium meum amaret, neque precando quicquam pollicitandoq; efficeret, ad uim conuersus, cum de palæstra rapere aggressus est, prohibente uerò id palæstræ magistro, ac nonnullis adolescentibus opem ferentibus, statim quidem Aristodemus digressus est, postridie autem instructa triremi, adolescentem rapit, atque in ulterius littus traiectum uiolare nititur, fortiusq; reluctantem gladio iugulat. Tum in Oreum regressus conuiuium celebrat. Ego uerò interim facinus indignum audio, natiq; corpus humi mando. Tum Spartam contendo, remq; omnem ad Ephoros defero, cuius illi rationem prorsus nullam habuerunt. His Scedasus auditis, uehementer perturbatur. Nam & sui rationem nullam habitum iri existimabat: ita uicissim hospiti suam calamitatem narrat. Cohortatur ille, ne ad Ephoros accedat, sed in Bœotiam redeat, liberisq; suis tumulum condat. Minimè id tamen Scedaso persuadet. Pergit igitur Spartam, atque Ephoros conuenit. Neglectus ab his reges adit. Mox populares singulos ambiens, suam calamitatem conqueritur. Quæ quum omnia frustra cecidissent, tum uerò Scedasus mediam per urbem currere, manus ad solem tendere, tum ferire humum, furias inuocare,

postq; hæc omnia sibi mortem consciuit. Haud multò igitur pòst pœnas Lacedæmonij dederunt. Nam quum uniuersæ Græciæ imperitarent, omneisq; urbes præsidijs firmassent, Thebanus Epaminondas quotquot suæ urbis præsidium tenerent, ad unum trucidauit. Insurgentibus uerò in bellum Lacedæmonijs, occurrunt Thebani ad Leuctra, loci uidelicet auspicium captantes. Nam & antea eo ipso loco libertatem recuperarant, quo uidelicet tempore Amphictyon à Sthenelo in exilium pulsus in Thebanorum urbem confugit: qui quum Chalcidenses uectigales fecisset, tributi immunes Thebanos reddidit, quippe qui Chalcodontem Euboeensium regem interfecerit. Fusi igitur cæsiq; ad unum Lacedæmonij omnes, ad ipsum natarum Scedasi monumentum. Ferunt autem priusquam in pugnam prodiretur, Pelopidæ uni ex Thebani exercitus militibus, signis quibusdam, quæ aduersa putarentur, exterrito, Scedasum in somnijs uisum, qui bono esse animo iuberet: uenire enim in Leuctra Lacedæmonios, supplicium sibi suisq; natabus persoluturos, simulq; iuberet, ne antè in pugnam prodirent, quàm equi candidum pullum, qui paratus afforet, ad uirginum sepulcrum immolarent. Pelopidam uerò militantibus adhuc in Tegea Lacedæmonijs misisse in Leuctra dicunt, qui de eo sepulcro inquirerent. req; omni ab indigenis comperta, optima imbutum spe eduxisse exercitum, atq; ita uictoriam reportasse. Phocus Bœotius quidam genere erat, utpote ex Clisante: Vnicam hic filiam habuit forma atq; modestia præcellentem. Triginta illam Bœotiorum primarij adolescentes uxorem sibi quisq; postulabant. Phocus uero alias ex alijs nuptiarum moras nectebat, metuens uidelicet, nequa uis inferretur. Postremo rogantibus illis, Pythium dixit eius se optionis consulturum. Id illi auditum ægerrime tulerunt

runt, Phocumq; ipsum facto impetu intcremerunt. In ipso autem tumultu fugiens puella per agros errabat, sequebantur uerò adolescentes. Sed quum ea in agricolas incidisset, qui triticum in area coadceruarent, salutem per eos consequuta est: occuluerunt enim ipsam agricolæ in tritico, atq; ita à persequentibus transmissa est. Quæ quum euasisset, celebritate, quæ Bœotijs omnibus communis foret, obseruata, Coroneam profecta, ad Itoniæ Mineruæ aram supplex consedit. Ibi procorum iniquitatem narrans, nomen simul cuiusq;, ac patriam edocebat. Miserabantur itaque Bœotij puellam, atq; adolescentibus succensebatur. Ei uerò, quum hæc audissent, in Orchomenum confugiunt à quibus repulsi ad Hippotas abierunt, qui uicus prope Heliconem inter Thebas & Coroneam situs erat. Ab his igitur suscepti sunt. Post hæc mittunt Thebani qui Phoci interfectores sibi dedi postulent. Quod ubi minimè impetrant, bellum eis Thebani unà cum cæteris Bœotijs inferunt. Eius belli imperator Phœdus fuit, qui tum princeps Thebanorum erat. Expugnato igitur uico munitissimo quiq; intra ipsum erant, ad extremam sitim redactis, comprehensos Phoci interfectores comburunt, indigenas uerò ipsos in seruitutem abducunt, dirutisq; mœnibus ac domibus, agrum Thebani inter se Coroneiq; diuiserunt. Fertur uerò nocte ipsa, quæ Hippotarum captiuitatem præcesserit, uocem sæpius ex Helicone auditam, quæ diceret, Adsum. Procos autem triginta uocem illam, ut quæ Phoci esset, agnouisse. Qua uerò die ad bellum prodierunt, monumentum senis, quod in Clisante foret, croco fluxisse traditur. Phœdo autem Thebanorum principi atq; imperatori à pugna redeunti nunciatum, filiam sibi natam, quam ille accepto auspicio Nicostratam appellauerit. Alcippus ge- Alcippi filiæ.

nere

nere quidem Lacedæmonius erat, ducta uerò Damocrita uxore binos ex ea fœminei sexus liberos suscepit. Is quum & optimè ciuitati consuleret, & ea ageret, quæ esse e rep. intelligeret, inuidiam in se eorum concitauit, qui aduersas ei parteis in rep. fouerent: à quibus falsis sermonibus persuasi Ephori, uelle Alcippum leges dissoluere, exilio uirũ mulctarunt. Exiuit ille quidem Sparta, Damocrita uerò uxor quæ se uiro comitem unà cum filiabus præbere uellet, prohibita est. Quin & eius bona publicarunt, ne dos uirginibus superesset. Sed quum nonnulli puellas sibi ob paternam uirtutem uxores postularent, senatusconsulto ab inimicis prohibiti sunt uxores illas accipere, quippe qui de ipsarum matre uotum dicerent auditum, ut sibi quamocyßime liberi ex natabus orirentur, qui patrem uindicarent. Quum igitur undecunq; Damocrita impugnaretur, communem quandam totius populi celebritatem obseruauit, ad quem mos erat, ut unà cum uirginibus, domesticisq; omnibus, atq; infantibus mulieres conuenirent. Quæ uerò ex nobilitate essent, seorsum ipsæ à cæteris in magno quodam Androne pernoctabant. Ibi illa gladio sub ueste accincta, comites secum filias educit, noctuq; in templũ proficiscitur, obseruatoq; tempore quo omnes mysterio interforent, quũ occlusæ fores essent, magnam lignorum uim ad eas constipauit: quippe quæ ad manum, præstoq; forent, ad sacrorum usum conuecta. Tum ignem immisit. Accurrentibus autem auxilio uiris, filias ipsa suas, tum sese ipsam Damocrita gladio interfecit. Quapropter quum minimè haberent in quos iram effunderent, extra fines Damocritæ natarumq; corpora proiecerũt. Quamobrem irato deo, ingens ille traditur Lacedæmone terræmotus extitisse.

F I N I S.